
3 1761 06558770 1

DEN·DANSKE·OG
NORSKE
SØMAGT
:FRA:DE:ÆLDSTE:TIDER:INDTIL:VORE:DAGE:
:POPULÆRE:SKILDRINGER:AF:
:I:G:TUXEN:
:KJØBENHAVN:P:G:PHILIPSENS:FORLAG:1875:
F. HENDRIKSEN. SC.

DEN DANSKE OG NORSKE SØMAGT.

Asbjörn Snare overraskes om Natten af Venderne (Aar 1170).

DEN DANSKE OG NORSKE
SØMAGT

FRA DE ÆLDSTE TIDER INDTIL VORE DAGE.

POPULÆRE SKILDRINGER

AF

J. C. TUXEN.

MED 4 FARVETRYK, 10 STØRRE MARINEBILLEDER I TRÆSNIT OG EN MÆNGDE
TEXTEN INDTRYKTE AFBILDNINGER OG KAART.

KJØBENHAVN.

P. G. PHILIPSENS FORLAG.

1875.

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

Deres Majestæt

Kong GEORG DEN FØRSTE af Grækenland,

Danmarks Konges Søn og dansk Admiral,

tilegnes disse Skildringer

med udmærket Højagtelse

af

Ds. Majestæts forhenværende Lærer
ved Søkadetskolen

J. C. TUXEN.

FORORD.

Den Velvillie, hvormed nogle Skildringer af enkelte Afsnit af den dansk-norske Flaades Historie, som jeg til forskjellige Tider og ad forskjellige Veje har udsendt i Verden, ere blevne modtagne, har givet mig Lyst og Mod til at forsøge en sammentrængt Fremstilling af hele denne Flaades Historie, fra de ældste Tider indtil vore Dage. Dog har det ikke dermed været min Agt at udarbejde nogen i de enkelte Detailler fuldstændig nordisk Søkrigshistorie, ikke igjennem Granskning af Arkiverne at udfylde mulige Huller eller rette mulige Fejl hos tidligere Forfattere, men kun ved at benytte de bedste trykte Kilder, ikke alene i de egentlige historiske Værker, men ogsaa i de periodiske Skrifter og særlige Afhandlinger, som Tid til anden ere udkomne, og som det vilde være for vidtløftigt her at nævne, at danne mig et klart Billede af de forskjellige Tiders Forhold og Begivenheder. Dette har jeg da søgt at gjengive i et for enhver Læser forstaaeligt Sprog, og gjennem den nu foreliggende Række Skildringer af fremtrædende og betydningsfulde Begivenheder i vor Søkrigshistorie, af Søslag og Søtogter, af Materiellets og Krigsmaadernes Forandring og Udvikling at vække Interessen for Søværnet og for de Mænd, der have udmærket sig i dets Tjeneste. Dette Arbejde vil derfor have at søge sit Karakteristiske i Fremstillingsmaaden, hvortil dog endnu bør føjes, at enhver nyere Oplysning, som er kommen Forfatteren ihænde, omhyggelig er undersøgt, for saavidt muligt at vinde den nødvendige historiske Sandhed.

Ethvert Afsnit af Søkrigshistorien er ikke lige betydningsfuldt eller interessant, og derfor heller ikke behandlet med samme Udførlighed. Forholdene i Hedenold ere, skjøndt Kjendskabet til dem er mangelfuldt, meget romantiske og tiltalende, hvorimod Søkrigsvæsenet i Middelalderen, naar undtages Kampen med Venderne, er temmelig goldt. Derefter kommer Sejlkrigsskibs-Perioden, de med Kanoner væbnede Sejlskibe, hvis Udvikling gaaer langsomt, indtil Christian den Fjerde giver Søvæsenet et kraftigt Stød fremad, idet han ikke

alene skaber en for sin Tid mægtig Flaade, men ogsaa fremmer den private Skibsfart og udsender Expeditioner til Ostindien og Grønland. I den skaanske Krig (1675—79) naaer den dansk-norske Flaade sin væsentligste Betydning og Nordens største Søtaktiker Niels Juel sejrer i Kjøge Bugt; i den store nordiske Krig (1709—20), der navnlig oplives ved Tordenskjolds mærkelige Kampe, møder Danmark-Norge med den største Flaade, det nogensinde har havt samlet i Krig. Disse Afsnit ere derfor behandlede med størst Udførlighed. Efter en firsindstyveaarig Fred, under hvilken Flaaden holdes vedlige paa en upaaklagelig Maade, falder det atter i Personellets Lod at udmærke sig i en hæderlig, udholdende og blodig Kamp, ikke paa Flaaden, men paa de gamle Blokskibe i Kongedybet den 2den April 1801, og efterat Flaaden i de sørgelige Septemberdage 1807 har hindret Engelskmændene i at bombardere Hovedstaden fra Søen, trænge disse ind fra den modsatte Side og berøve os Alt, hvad vi eje af Skibe og Krigsmateriel. Det var et haardt Stød, som aldrig er blevet forvundet. I Krigen med England 1807—14 var Flaaden indskrænket til et Kystpoliti, og efterat Norge ved dens Slutning er blevet skilt fra Danmark, have de to Flaader tilsammen ingensinde naaet nogen Betydning, der taaler Sammenligning med den, de besad i det 17de og 18de Aarhundrede. Heller ikke have de i denne Tid havt Lejlighed til at optræde i nogen egentlig Søkrig, og til de mindre Søkampe, som danske Krigsskibe udfægtede i de to slesvigske Krige, knytter der sig ikke saa stor en Interesse som til den uhyre indre Omvæltning, der siden Dampskibenes Fremtræden er foregaaet i Flaaderne, og som derfor ogsaa her er skænket en større Opmærksomhed.

Med denne Skizze for Øje er den foreliggende Bog bleven udarbejdet. Efter sin Natur maatte den fortrinligen egne sig til at ledsages af Illustrationer, paa hvis Tilvejebringelse der er anvendt megen Omhu og hverken sparet Ulejlighed eller Udgift, og jeg benytter denne Lejlighed til at bringe de forskjellige Kunstnere saavel som Enhver, der har rakt mig en hjælpsom Haand ved Løsningen af den vanskelige Opgave, jeg havde sat mig, min Tak for deres Bistand. Denne Tak rettes navnlig til Hr. Kand. jur. Niels Bache, som har staaet mig bi ved Korrekturlæsningen. Gid vore forenede Bestræbelser maa bære god Frugt.

Frederiksberg den 24de December 1874.

Forfatteren.

INDHOLDSFORTEGNELSE.

Hedenold. Side.

Landet og Folket . . . . 3.
Skibe og Flaader . . . . 13.
Galejer . . . . 27.
Krigsmaader . . . . 37.
Søslaget i Hjørungevaag . . . . 42.
Søslaget ved Svold . . . . 53.

Middelalderen, indtil Christiern den Anden.

Søkampe med England og Norge . . . . 65.
Venderne . . . . 76.
Toget til Estland 1219 . . . . 94.
Erik Menved og de Fredløse . . . . 98.
Kampe med Hansestæderne . . . . 105.

Sejlkrigsskibsperioden.

Flaadens Omdannelse . . . . 125.
Grevens Fejde, 1534—1536 . . . . 138.
Den nordiske Syvaarskrig, 1563—1570 . . . . 162.
Christian den Fjerde og Kalmarkrigen . . . . 183.
Opdagelsesrejser . . . . 202.
Ove Gjeddes Expedition til Indien, 1618—1622 . . . . 209.
Jens Munks Rejse til Hudsonbugten, 1619—1620 . . . . 235.
Krigen med Tyskland, 1625—1629 . . . . 250.
Christian den Fjerdes sidste Søkrig. List og Colberger Hejde . . . . . 259.
Søtaktikens Udvikling . . . . 276.
Krigen med Karl Gustav, 1657—1660 . . . . 287.

Den skaanske Krig, 1675—1679.

I. Tilstanden før Krigen . . . . 313.
II. Krigens Begyndelse 1675, Curt Adelaers Død . . . . 330.
III. Søkrigens Fortsættelse 1676. Gullands Erobring, Træfningen under Bornholm, Slaget ved Øland . . . . 335.
IV. Kampen under Møen den 1ste Juni 1677 . . . . 351.
V. Slaget i Kjøge Bugt den 1ste Juli 1677 . . . . 356.
VI. Slutningen af den skaanske Krig . . . . 368.
VII. Tilstanden efter Krigen . . . . 379.

Den store nordiske Krig, 1709—1720. Side.
I. Indledning . . . . 391.
II. Krigen indtil Karl den Tolvtes Hjemkomst . . . . 406.
III. Femern, Rygen og Nydyb, 1715 . . . . 427.
IV. Dynekilen. Den store Flaade, 1716 . . . . 445.
V. Angrebene paa Gøteborg og Strømstad, 1717 . . . . 455.
VI. Marstrands Erobring, 1719 . . . . 472.
VII. Fredslutningen. Tordenskjolds Død . . . . 485.

Sejlkrigsskibenes sidste Tid.
Den lange Fredsperiode, 1720—1800 . . . . 494.
Slaget paa Rheden, den 2den April 1801 . . . . 520.
Krigen med England, 1807—1814 . . . . 561.

Damp- og Pandserskibene.
Det nye Søkrigsvaaben . . . . 607.
Kampene om Sønderjylland, 1848—1850, 1864 . . . . 630.

FORTEGNELSE OVER DE STØRRE BILLEDER.

Side.

Asbjørn Snare overraskes om Natten af Venderne (Aar 1170). Farvetryk. Af Holger Drachmann . . . . Front-billede.

En nordisk Vikingesnekke. Farvetryk. Af Anker Lund . . . . 17.

Erik Jarl viser Svend Tveskjæg Olaf Tryggvesens Flaade, som sejler ind til Svold (9de September 1000). Af L. Tuxen . . . . 57.

Absalons Kamp med Venderne ved Greifswaldø (21de Maj 1184). Af Holger Drachmann . . . . 92.

Valdemar Sejrs Tog til Estland (1219). Af Holger Drachmann . . . . 96.

Makaløs entres af Otto Rud m. Fl. under Øland (31te Maj 1564). Farvetryk. Af Carl Baagøe . . . . 170.

Ove Gjedde erobrer to franske Fribyttere under Kap Verde (19de Februar 1619). Af Chr. Blache . . . . 217.

Kampen om *Draken* under Slaget i Kjøge Bugt (1ste Juli 1677). Farvetryk. Af C. Neumann . . . . 364.

Tordenskjold sender en Parlamentær til Wachtmeisters ved Kiel strandede Flaade (25de April 1715). Af Chr. Blache . . . . 431.

Tordenskjolds Kamp med en svensk Kaperfregat i Kattegattet (8de December 1717). Af Chr. Blache . . . . 468.

Tordenskjold overrasker Kommandanten i Marstrand. (»Hvad Djævelen nøler I efter?«). Af Otto Bache . . . . 480.

Flaadebatteriet Nr. 1 (Willemoes) i Slaget paa Rheden (2den April 1801). Af Otto Bache . . . . 552.

Prinds Christian Frederiks Kamp ved Sjællands Odde (22de Marts 1808). Af Holger Drachmann . . . . 577.

Søkampen ved Helgoland (9de Maj 1864). Af Holger Drachmann . . . . . 670.

HEDENOLD.

Holmgang.

Landet og Folket.

[S]øfart og Søkrigsvæsen høre til vore Forfædres første Idrætter, hvilket har sin naturlige Grund i Landets Beskaffenhed. Navnet Danmark eller Danmörk skal have sin Oprindelse af Dan (Den), en Slette, og Mörk, et skovbegroet Land, og sikkert er det, at Landet i Oldtiden har været næsten ganske bedækket med Skove. Ikkun Kysterne, Søernes, Bælternes og Vandløbenes Bredder vare beboede; her havde Folket opslaaet sine tarvelige Træhytter, og Landeveje mellem de forskjellige Samlinger af Huse fandtes ikke. Forbindelsen imellem de forskjellige Steder over Landet var derfor højst besværlig, ofte umulig, og Agerdyrkningen indskrænkede sig til de smaa Pletter omkring Husene, som vare ryddede for Skov. Danmark bestod af de tre Hoveddele: Redgotland eller det nuværende Jylland, den syd-

lige Del af Sverig, navnlig Skaane, Halland og Bleking, samt de mellemliggende Øer, Sjælland, Fyen o.s.v., der tilsammen kaldtes Øgotland. Forbindelsen imellem disse forskjellige Dele kunde alene finde Sted paa Søen, og, naar da tillige Befordringen over Land var spærret, saa kunde den heller ikke for hver især af de enkelte Deles Vedkommende, for Halvøen, for enhver af de større Øer, finde Sted uden paa Søen. Denne var vore Forfædres naturlige Landevej; til denne, som de fra deres Boliger bestandig havde for Øje, vare de henviste, naar de vilde flytte sig fra Sted til Sted; over denne maatte de bevæge sig for at gjæste eller bekrige deres Naboer, og, da deres væsentligste Næringskilder vare Jagten i Skoven og Fiskeriet paa Havet, havde de heri en saameget større Grund til at færdes paa det urolige Element og gjøre sig fortrolige med dette. Fra Søen hentede de Næring, over Søen førte de deres Handel, paa Havet kæmpede de om Herredømme og Magt over deres Naboer.

Hvad her er sagt om Danmark, gjælder ogsaa om det øvrige skandinaviske Norden, der ligger indesluttet mellem Nordsøen og Østersøen. Kysterne vare beboede, det Indre af Landene næsten folketomt. Den udstrakte Skjærgaard og Havet udenfor med dets uudtømmelige Rigdom af Fisk vare Befolkningens naturlige Tumleplads; her foer Folket omkring i sine Baade og Skibe, over Kattegattet drog man fra Norges golde Fjeldland ned til Danmarks frugtbare Sletter, i Leding eller i fredeligt Ærende, og Forbindelsen imellem disse Lande har allerede i en tidlig Tid været meget livlig.

Nordboen var i Oldtiden af en kraftigere Legemsbygning end nu, havde stærkere Lemmer, sværere Muskler, var af en vild, fyrig Natur, vant til at taale Kulde, Savn, Anstrengelser, til at leve i den frie Natur under et barsk Klima, paa Søen i sin Baad i Solskin og Regnvejr, paa Land i sin mange Gange utætte Træhytte, hvor Ruderne vare af Hud, og hvor Arnen midt i Stuen opsendte sin Røg, der fyldte Rummets øverste Del. Levemaaden var tarvelig: Fisk, Hestekjød og Kaal, Havre og Byg, Øl og Most udgjorde den sædvanlige Føde: Honning var Syltetøj, Flæsk og Mjød herlige Sager, der kun nødes af de bedre Stillede eller ved festlige Lejligheder. Al Slags legemlig Øvelse, Kamplege, Vaabenbrug, krigerske Bedrifter udgjorde den væsentligste Del af Op-

dragelsen og de daglige Beskæftigelser for den Fribaarne. Nordboen havde et sundt og friskt Udseende; Manden var høj, rank, med lange blonde Lokker, lyse Øjne og et stærkt Skjæg, Kvinden lyshudet, med bølgende Haar, der ofte naaede hende til Bæltestedet eller Knæet.

Den krigerske Natur var hos Nordboen den mest fremtrædende Egenskab. Man kunde vel kalde ham raa, men han var modig, uforfærdet, i høj Grad trofast og gjæstevenlig. Han var urokkelig i Kjærligheden til sin Ven og sin Hustru; han foragtede Faren, gik leende i Døden, naar den mødte ham paa Valpladsen eller i aaben Kamp, og lod sig hellere dræbe end gaa den vanærende Død paa Sottesengen imøde. Et lykkeligt Liv efter Døden, Glæden i Valhal, var hans Maal. Disse Træk lyde til os gjennem Oldtidens Sange og Sagaer, der give et Udtryk af Folkets Følelser og Forestillinger. Krig var en Nødvendighed, Lediggang en Svækkelse; Hæder, erhvervet ved Vaaben, var højere end Rigdom, krigersk Færd at foretrække for Gjæstebudets Glæder; «det var herligt med aabent Bryst, ubedækket af Skjoldet, modig at trænge ind i Fjendens Klynger, med det skinnende Ry af store Bedrifter foran sig; at trodse Faren ligesaa modig paa Hav som paa Land, og heller vinde Bytte paa Søen end smægte i Lundene og bebo de ufrugtbare Skove.» Det hedder videre i det saakaldte Havamaal, d. e. den Højes Sang, en Samling af Tankesprog, at «Tapperhed næres ved Belønning, men opvækkes især ved Ros, og den, som attraaer Ros og Belønning, maa ikke bæve, men mandig gaa frem, og ikke blegne for Vaabenhug; Ørne kæmpe med Bryst imod Bryst, derfor skal heller Ingen vende Ryg imod Fjenden, men byde Barmen frem mod de fjendtlige Vaaben; Saaret i Brystet bringer Hæder, medens et Saar i Ryggen er skjændigt, og Døden deraf giver en skammelig Ende.»

Vare vore Forfædre i Hedenold end uvidende i flere Henseender, og betragtede Beboerne i en stor Del af det øvrige Europa, hvis Lande de hjemsøgte paa deres dristige Tog, dem end som vilde Sørøvere, saa vare de dog ogsaa i Besiddelse af mange Dyder og en hæderlig Tænkemaade. Venskabet stod højt anskrevet iblandt dem og fulgte dem indtil Graven; at offre Livet for sin Ven, at hævne sin Fostbroder og dø for ham hørte til de hyppig forefaldende Tilfælde. Klogskab og Forsigtighed betragtedes

som efterlignelsesværdige Dyder: Rigdom var Intet uden Klogskab. Gjæstfriheden stod højt i Ære og ydedes selv den Fredløse. Men paa den anden Side lovpristes ogsaa, som en Følge af Nordboens hele Leve- og Tænkemaade, Gjengjældelsen og Hævnen, den forfærdelige Blodhævn. »Man skal ikke give sine Fjender Fred», hedder det i Havamaal, «men lønne Latter med Latter og Løgn med løs Tale». Fornærmeren blev forfulgt med Sværdet, opfordret til at værge sig, og mangen Gang faldt han i Tvekamp, der kaldtes Holmgang, fordi den som oftest fandt Sted paa en afsides liggende Holm eller indhegnet Plads.

De Øvelser, hvorunder Mandens Legeme udvikledes fra Barndommen af, og som kaldtes Idrætter, kunne henføres til to Hovedklasser, de fredelige og de krigerske. Til de første henregnedes navnlig Løben, der blev dreven saa vidt, at den unge Mand kunde indhente Hesten i Løbet. Saa var der Skiløb over Fjeldlandenes uhyre Snemasser, hvori navnlig Normændene udmærkede sig, men som ogsaa øvedes i Danmark, og Skøjteløb paa de frosne Vande; om Islænderen Skarphedin fortælles, at han hurtig som Vinden foer hen over en Flods tilfrosne Vand, satte i et Spring over en aaben Rende af tolv Alens Brede, fortsatte paa den anden Side sit Løb og fældede midt i dette en af sine Fjender. At springe i Højden, eller kaste sig ned fra en stor Højde paa Jorden eller i Havet, uvæbnet eller iført Rustning, lagdes der megen Vægt paa, og slige Færdigheder vare nødvendige for enhver Kriger; om Gunnar fra Hlidarende fortælles, at han i fuld Rustning kunde springe mere end sin egen Højde. At klavre tilfjelds, med eller uden Byrde, ene eller omkap med Andre, øvedes, hvor der var Lejlighed dertil. At brydes ved Favntag eller ved at trække Reb fra hinanden og paa forskjellige Maader underkaste sig Styrkeprøve tjente til at hærde Musklerne; at kaste med store Stokke eller svære Sten mod et opsat Maal skærpede især Øjet. I Boldspillet øvedes Mandens Behændighed, Styrke og Smidighed paa samme Tid. Færdighed i Svømning, i at svømme hurtigt og langt og holde sig længe under Vandet, hørte til Krigerens naturlige Haandværk.

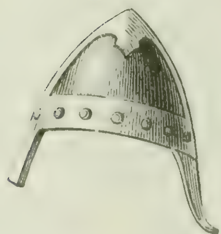
Til de krigerske Færdigheder hørte Øvelse i Brugen af Vaabnene, af Øxe, Sværd og Landse. Skydning med Bue var meget udviklet, saasom at kunne skyde sikkert, langt og kraftigt, at kunne skyde med Pilene »Od imod Od» eller træffe midt igjennem en Andens Buestreng.

Saa var der Kasten med Spyd, at kunne gribe en Andens Spyd i Luften og kaste det tilbage imod ham, at kaste med Slynge og lignende. Om nogle af Oldtidens Helte, saasom Olaf Tryggvesen, Gunnar fra Hlidarende og fl. fortælles, at de vare i Besiddelse af mange af disse legemlige Færdigheder, saaledes at de f. Ex. kunde bestige de højeste Tinder, dykke længe under Vandet, gaa paa Aarerne udenbords, medens der blev roet med dem, lege med Haandsaxe — det vil sige, kaste med tre korte Vaaben, saaledes at et af dem stedse var i Luften, de to andre hvert i sin Haand — skyde med to Spyd paa engang, fægte lige færdig med begge Hænderne og mere.

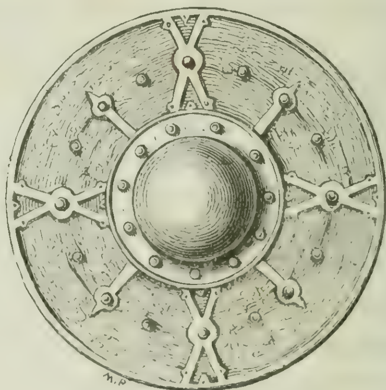
En særegen Art Krigere vare de saakaldte Berserker; det var de tapreste, mest exalterede, der levede udelukkende for Krigen og stode i fast Tjeneste hos Kongen eller Hærførerne. Navnet tilkjendegiver, at de gik i Kamp uden Pandsersærk, med ubeskyttet Bryst; de antoges at være saa haardføre, hærdede enten ved Vanen eller ved overnaturlige Midler, at de slet ikke kunde saares, og at de vare i Besiddelse af en overmenneskelig Styrke. De kom undertiden i den næsten villieløse Tilstand, som kaldtes Berserkegang, da de opflammedes af et vildt Raseri, en overnaturlig, spændt Sjælstilstand, i hvilken deres Muskler svulmede op, Styrken udvikledes, og de vidste ikke selv, hvad de gjorde. «De bleve da — sige Sagaerne — ligesom afførte deres menneskelige Natur, bleve galne som Hunde og Ulve, tudede forfærdelig, bede i Raseri deres Skjolde og slugte Stumper deraf, bleve stærke som Tyre og Bjørne, saa at Sværd og Jern ikke kunde bide paa dem, løb med blotte Fødder gjennem Ilden, uden at forbrændes, ja slugte endog hede Emmer og gloende Kul. Naar de bleve overfaldne af dette Raseri paa Søen, maatte de undertiden gaa i Land for at øve deres Harme paa Træer og Stene; men stundom kom det saa uforvarende paa dem, at de anfaldt deres egne Folk og ødelagde deres egne Skibe.» Saasnart den overspændte Tilstand var tilende, blev den efterfulgt af en Slappelse og Mathed, under hvilken de før saa mægtige Kæmper ikke vare vanskelige at besejre.

Hovedbestanddelen i Krigerens Vaaben, saavel Angrebs- som Forsvarsvaabnene, var Jern. Smedehaandværket var meget udviklet, hvorom de fra hine Tider opbevarede Arbejder bære Vidne, og der lagdes stor

Vægt paa kraftige, smukt forarbejdede Vaaben. Til Forsvarsvaabnene hørte den hele Rustning, Pandseret og Brynjen til Legemets Bedækning, Hjelmen over Hovedet og Skjoldet. Pandseret var enten en Bedækning af blodt Linned eller en hel Pandserkjole, vævet af mangedobbelte sammensnoede Traade; det kunde ogsaa være en kortere Pandsersærk eller Pandserskjorte, ofte forarbejdet af Silke eller fin Uld. Brynjen var enten af smaa i hinanden indflettede Jernringe, den saakaldte Ringbrynje, eller den bestod af Jernplader, der i Kanterne vare nittede over hverandre eller forbundne med Ringe og Hager; den kaldtes da Spangebrynje. Den blev enten baaren udenpaa Klæderne eller under dem. Hjelmen sluttede om Hovedet og havde foran en Rist til

Hjelm (omtrent Aar 900).

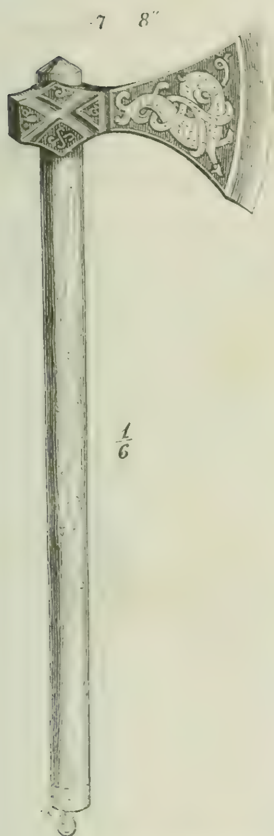

Skjold (omtrent Aar 900).

at slaa ned over Ansigtet; oventil var den forsynet med et Hjelmmærke, sædvanlig et Dyrehoved. Skjoldet var aflangt eller rundt, forarbejdet af Træ eller Læder, eller ogsaa af begge Dele, og ofte meget kunstig sammensat: det havde forskjellige Ophøjninger og Prydelser, var altid malet, rødt eller blaat, stundom forgyldt, og paa mange Skjolde var der anbragt Figurer eller Skjoldmærker, som betegnede den Familie, hvortil Ejeren hørte. Et hvidt Skjold blev brugt til Fredsforkyndelse og ophængtes tilsøes paa Masten, tillands paa en Bannerstage.

Angrebsvaaben vare dels Hugvaaben, som Kollen, Øxen og Sværdet, dels Kastevaaben, som Spydet og Landsen, dels Skud-

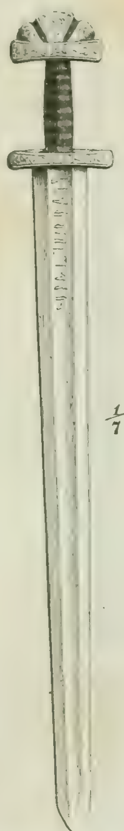
vaaben, som Slynge og Bue med Pil. I Nødsfald hjalp man sig med hvad man havde, Stene, sydende Beg, kogende Vand m. m. Kollen

Øxe. 7 à 8" bred i Bladet (fra Mammenfundet).

Huggespyd eller Brynþvari (efter en Beskrivelse i Egils Saga) det tveeggede Blad 4 Fod langt.

Sværd henved 3 Fod langt.

hører vistnok til de allerældste Vaaben og var oprindelig dannet af et Træes Rodstykke eller af et sædvanligt Stykke Træ; den blev Grundlaget til Stridshammeren, der var af Sten, Kobber eller Jern, med et

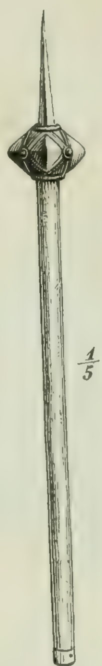
kort Skaft, og senere blev til den tveeggede Stridsøxe med dens pragtfulde Skaft. Sværdet blev Krigerens egentlige Vaaben og forarbejdedes i mange forskjellige Former og Størrelser, ligefra det korte Haandsværd eller Dolken til det lange, tunge Sværd, der maatte føres med begge

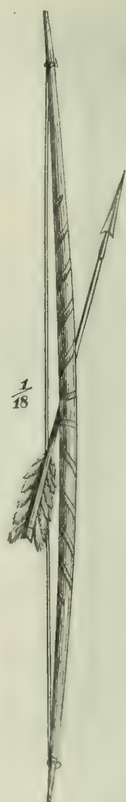
Landse.

Kastespyd.

Klubbe eller Kølle.

Bue med Pil.

Hænder. Enhver Kriger havde sit eget Sværd, der fulgte ham gjennem Livet og i Graven, og det havde gjerne sit eget Navn, der for mange af dem er opbevaret i Sagnene og Sangene. Af Landser og Spyd var der ligeledes mange forskjellige Slags, saasom Gejr, Hellebarder, det lette Kastespyd og den tunge Paalstav, den store Kesje, Flenen og flere.

Af Slynger var der den lette Haandslynge og Stavslyngen, en Læderslynge, befæstet til en lang Stok. Buen var af Træ, sædvanligen Ælm, og Pilenes Od af Flint eller Jern. Foruden disse Vaaben omtales Fodangler, samt Blider eller Valslynger, der benyttedes til at udkaste Spyd eller til at slynge Stene imod Voldene eller lignende.

Saaledes vare i korte Træk Landet og Folket, navnlig Krigeren, hans Levemaade, Dannelse og de Vaaben, hvoraf han betjente sig. Men der var i Folket forskjellige Bestanddele, ikke Enhver var Kriger i Ordets snevrere Betydning, skjøndt enhver Fribaaren maatte kunne bære Vaaben. Der existerede i Grunden kun een Stand med borgerlige Rettigheder, nemlig Bondestanden; thi Trællene havde aldeles ingen Ret, agtedes ikke høiere end Husdyrene. Deres Herre kunde bruge dem efter sin Lyst og sit Lune, ja endogsaa dræbe dem, om han fandt for godt. Der tillagdes dem alle de værste Laster, som navnlig i hine Tider vare ringeagtede, saasom Fejghed, Lumskhed og Troløshed. Hvorfra de havde deres Oprindelse, kan ikke siges; formodentlig har det været et overvundet Folk, der af Indvandrere er blevet undertrykt, og med dette forenedes da ogsaa de Fanger, som bleve tagne i Krigen.

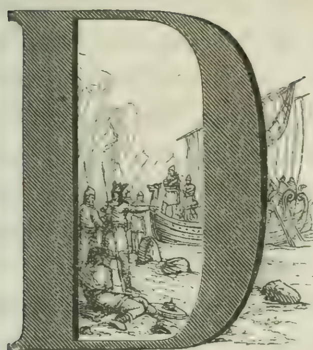
Krigeren var fribaaren, ingen Træl maatte bære Vaaben. Vikingen, d. e. Søkrigeren, tilbragte saa godt som hele sit Liv paa Søen. Vi kunne egentlig ikke kalde de tidligste Vikinger for andet end Sørøvere, da de væsentlig ernærede sig ved at sætte sig i Besiddelse af Andres Ejendom, og Navnet Viking hidrører fra, at de laa med deres Skibe i en Vig eller Bugt for at passe paa, naar andre Skibe kom forbi og gav dem Lejlighed til at forskaffe sig Bytte. Man maa imidlertid ikke bedømme disse Vikingers Færd for strengt, men erindre, hvorledes de Tider vare, i hvilke de levede. Selvopholdelsesdriften førte dem til at søge, hvad de behøvede til Livets Ophold, hos deres Naboer, som vare i Besiddelse deraf, og i Grunden foretoge de sig ikke andet i det Smaa, end hvad Hærene og Flaaderne udførte i det Store: de erobrede — saaledes var Tidsaanden. Vikingens Liv i det Enkelte førte til Vikingetog med samlede Skibe, og disse vare kun en Udvidelse af Sørøveriet, en Begyndelse til de store Krige imellem Slægt og Slægt. Vikingerne vare ifølge Sagaerne unge, kraftige Krigere fra Landet selv, der anførtes af Kongesønner eller andre højbaarne Mænd og spredte sig rundt om langs

Kysterne; undertiden fandtes der ogsaa berømte Vikinger, som Kongerne havde indkaldt og taget i deres Tjeneste. Man maa imidlertid ikke tro, at Vikingerne, ligesom de græske og spanske Røvere i vor Tid, vare Menneskehedens Fjender og kun levede af Rov, som de fratoge den Første den bedste; nej, tværtimod! Vel kunde det hænde, at en Uskyldig blev Offer for deres Angreb; men i Reglen var det kun Fjender og Modstandere, de hjemsøgte. De beskyttede Kysterne, Bælterne og Sundene imod fjendtlige Overfald og Røverier; de drog ofte ud i Skarer mod fremmede Vikinger, som foruroligede Handelen; de uddannede det unge Mandskab til Sølivet og dannede en Afledskilde for de Ledige; de udførte Tog mod fjendtlige Kyster, hvor de ved Strandhug erhvervede sig de fornødne Levnetsmidler. Vikingelivet var Forskolen til det egentlige Krigerliv, og mangen berømt Helt udgik fra denne Skole.

Danmark var i den ældste Tid delt i en Mængde smaa Kongeriger, og kun nu og da havde Kongen i Lejre Overherredømmet. De forskjellige Konger havde dog ikke lige stor Magt, nogle regerede over større Strækninger og kaldtes Overkonger, Folkekonger eller Stolkonger, fordi de havde Ret til at indtage Forsædet; andre vare kun Smaakonger, saasom Fylkekonger, Næssekonger; de, som vare afhængige af andre, kaldtes Skattekonger. En egen Slags Konger vare de saakaldte Søkonger, om hvem det i Sagaerne hedder, at det var Vikingernes Skik, at, naar Kongesønner befalede over Hæren, kaldte de sig Konger, endskjøndt de ikke ejede noget Land. Der var i hele Norden en stor Mængde saadanne Søkonger, som «aldrig sov under sodet Bjælke og aldrig drak i Arnekrogen». At der var saa mange af dem, kan have hidrørt fra den Skik, at Faderen kun beholdt den Søn hos sig, som han havde udseet til sin Efterfølger, og sendte de andre bort for selv at erhverve sig nye Riger; de hærjede da langs Kysterne i fremmede Lande og søgte at gjøre Erobringer. Ogsaa kunde det hænde, at to Brødre, saasom Roe og Helge, delte Herredømmet imellem sig saaledes, at den ene regerede over Landet, den anden over Søen; den første var da den ypperste, medens Søkongen maatte søge sin Styrke i en stor Flaade og i at underkaste sig mange Skattekonger.

Dette vedblev indtil Gorm den Gamle forenede Riget og blev Enekonge.

Skibe og Flaader.

Det vilde være af stor Interesse for Søkrigshistorien, dersom man var istand til at vise, hvorledes Skibsbygningen har udviklet sig gjennnem Tidernes Løb; men dette kan for de ældste Tiders Vedkommende kun gjøres paa en meget ufuldstændig Maade. Skibenes Form, Størrelse og Udstyr har til enhver Tid været afhængig af, til hvilket Brug de have været bestemte, og for Krigsskibenes Vedkommende tillige af de Vaaben og de Kampmaader, som stode til Raadighed. At Opfindsomheden, Teknikens Standpunkt, Industriens Udvikling og Alt, hvad der horer til Samfundets materielle og aandelige Fremskridt, ligeledes have havt deres store Indflydelse, er en Selvfølge; men dette har til samme Tid været forskjelligt hos de forskjellige Folkeslag. Medens f. Ex. Ægypternes, Grækernes, Romernes og andre middelhavske Folkeslags Historie er meget ældre end Nordboernes, ja saa at sige ender, hvor disses begynder, saaledes have ogsaa Søfart, Søhandel og Søkrige været udviklede i Middelhavet længe, før der fandtes Skibe og Vikinger i Norden, ja maaske længe, før der fandtes Mennesker i de skandinaviske Lande.

Længe, før den historiske Tid begynder her i Norden, have Nordsøen og Østersøen været besejlede af Søfolk fra de sydlige Lande, navnlig fra Middelhavets Kyster. Det var omtrent 330 Aar før Kristi Fødsel, eller mere end tusinde Aar før vor historiske Tidsalder, at

Pytheas fra Massilia eller Marseille ved Middelhavet gjorde en Rejse til Norden, til Orkenoerne, til Thule, til et stort tilfrosset Hav, og at han heroppe hentede Bernsten (Rav), formodentlig fra Jyllands Vestkyst eller fra de preussiske Kyster ved Østersøen. Om der er foretaget nogen Sørejse herop forinden denne Tid, vides ikke; men at der inden den historiske Tid og efter Pytheas har været et bestandig voxende Samkvem med de vestlige og sydlige Lande, er sikkert nok. Følgen deraf har været, at Skibsbyggeriet, som vi her nærmest have for Øje, har udviklet sig paa en dobbelt Maade, dels umiddelbart ved Nordboens egen Opfindsomhed, dels middelbart, ved at der toges Mønster efter de Folkeslag, hos hvem Søfarten allerede var en gammel Industri. En anden Følge af denne Tingenes Tilstand har været, at Efterretningerne om Nordens Oldtid ere naaede til os ad en dobbelt Vej, nemlig dels umiddelbart ved de nordiske Sagaer, Sagn og Sange, dels middelbart ved de Efterretninger, som sydlandske Skribenter have indhentet om Norden og derefter meddelt i deres Skrifter.

At Skibsbyggeriets Udvikling i Norden er foregaaet paa den Maade, at de første Baade og Skibe, som byggedes, vare formede af Folket selv, medens de senere bleve mere paavirkede af den i Syden udviklede Bygningsform, synes flere Omstændigheder at tyde paa. Formodentlig er man her, som overalt paa Jorden, begyndt med at danne smaa Flaader af sammenhæftede Træstammer, saaledes som vi endnu den Dag idag kunne see dem f. Ex. hos de vilde Indianerstammer ved Amazonflodens øvre Løb, hvilke bevæges fremad enten ved Stager eller Aarer og styres med en Aare agter. Derefter har man udhulet store Træstammer og dannet en Slags lange Kanoer med Aarer i Gafler, en Art Fartøjer, hvoraf der endnu findes mange blandt Jordens udannede Folkestammer, f. Ex. ved Vestkysten af det nordlige Amerika, hvor man seer dem udsmykkede med Figurer og Prydelser og bemalede med grelle Farver. Men den egentlige Skibsbygningskonst, selv her i Norden, er dog meget gammel og maa have staaet i Forhold til Udviklingen af de Redskaber, hvormed man har forarbejdet det forhaanden værende Materiale: thi Værktøj og Materiale ere de fornødne Gjenstande til Afhjælpningen af tilstedeværende Trang. At Nordens Folkeslag ikke have staaet tilbage, vil man f. Ex. kunne see hos den romerske Historieskriver Tacitus, der levede i

den sidste Halvdel af det forste Aarhundrede efter Kristus, og som har givet en Skildring af disse Folkeslag, de forskjellige Stammer, deres Gudsdyrkelse m. m. «Ved selve Havet — siger han — bo Svioner, der ikke blot ere mægtige ved Hære, men ogsaa besidde Flaader. Deres Skibes Bygning er mærkelig, da Forstævn og Agterstævn ere ens; de bruge ingen Sejl, men have løse Aarer.»

Gaa vi noget længere frem i Tiden, da træffe vi en anden romersk Forfatter, Æthicus Ister, omtr. 300 Aar e. Kr., der selv har besøgt Norden og skildrer os Forholdene der. Han taler om Hunner, Friser og Daner, anforer, at de nordiske Folk især drive Handel og dyrke Havre og Byg, at Landet har Jern, og at der drives megen Søfart. «Deres smaa hurtige Skibe, som ende sig i en Spids, kalde de Byrrer, og de udholde vel alle Storme». Derefter skildrer han meget udførlig nogle Øer, Meoparøerne, der ifølge hele Fremstillingen tydelig vise sig at være Sjælland, Fyen og hosliggende Øer. «De ligge henstrakte i Havet og danne ligesom to Døre til det store Nordhav og beboes af et talrigt yderst opfindsomt Folk. Dette Folk driver ikke blot Handel, men det er de bedste Søfolk paa Jorden, de bedste, Forfatteren nogensinde har lært at kjende, og de ere ypperlige Skibsbyggere. Skibene ere overmaade lette; til den tømrede Kjøl føjes Fletninger af Jern eller Vidier, overtrukne med Skind og tjærede, og at bygge saadanne Skibe have Skyther, Saxer og andre Folk lært af dem. De drive Sørøveri og ligge derfor Sommeren igjennem paa Havet. Deres stormfulde Hav (Østersøen) besejle de uden Fare og komme uden Besvær, til hvilken Havn de ville, og, naar de overfalde andre, bore de hemmelig under Vandet deres Skibe i Sænk. De ere ogsaa dygtige Smede.» Hele denne Skildring tyder paa en ikke lidet udviklet Søfart, Skibsbygningskonst og Krigskonst, der endog har vundet Anerkjendelse hos det ved Middelhavet boende Folk.

Undersøge vi vore egne nordiske Kilder, da ville vi deri kunne finde mange Vink, om end ikke nogen fyldestgjørende Fremstilling af, hvorledes Oldtidens Skibe have seet ud. Der har været mange forskjellige Former efter den Brug, hvortil de vare bestemte, efter Tiden og Stedet, paa hvilke de vare byggede. Mange Fartøjer benyttedes kun til Fiskeri eller til at føre Personer eller Varer over de snevre Fjorde og Vand-

stromme, og disse maa i det Hele antages at have været smaa Robaade, af simpelt Arbejde. Anderledes forholder det sig, naar Talen er om Havskibet (hafskip), der skulde kunne gaa over de større Søer og enten var et almindeligt Kjøbmandsskib eller et Krigsskib (herskip); dog maa man ikke herved tænke sig Skibe, der i Henseende til Størrelse kunde taale Sammenligning med de Maskiner, der i den senere Tid kom til at pløje Havet som Handels- eller Krigsskibe; thi, skjøndt nogle af dem havde en betydelig Længde og kunde indtage en Mængde i Rummene sammenstuvede Mennesker, saa vare de dog hverken saa høje eller saa dybgaaende som disse.

Midlerne, hvorved Skibene bevægedes, vare enten Sejl eller Aarer, eller, hvad der for de større Vedkommende var det almindelige, baade Sejl og Aarer. Sejlene benyttedes da navnlig paa længere Rejser, og naar Vinden var gunstig, Aarerne derimod paa kortere Toure, i stille Vejr, under Kysterne, i Fjordene og ved lignende Lejligheder. Naar et Skib laa færdigt til hurtig at stikke i Søen, satte man sin Lid til Aarerne. Saaledes hedder det f. Ex. i Fortællingen om Svend Tveskjæg og Palnatoke, at, da denne efter Svends Indbydelse kom til Danmark for at bivaane et stort Gilde, men ikke følte sig sikker, «lagde han Skibene i Havn, hvor denne var dybest, vendte Forstævnene udad og lagde Aarerne i Rotollene». Da Sigvald efter Palnatoke var bleven Høvding over Jomsvikingerne, lykkedes det ham ved List at fange Kong Svend, som opholdt sig paa Sjælland. Han løb ind i Grønsund og «lagde sine Skibe ved et Næs, ikke langt fra Gaarden, hvor Kongen var paa Gjæsteri: Forstævnene vare vendte fra Land, og Aarerne laa beredte.» Han fik Kongen lokket ombord ved at foregive, at han var syg, og stødte strax fra Land, saasnart Følget var indskibet. At Sejlene benyttedes paa længere Rejser, seer man mange Exempler paa, idet det ofte hedder at «Skibene satte alle Sejl til», at de foer over Nordsøen til Bretland «for fulde Sejl» o. s. v.

For at Forholdet imellem de forskjellige Arter Skibe bedre kan forstaaes, skulle vi her gjøre en almindelig Bemærkning. Den mekaniske Kraft, hvorved et Skib drives frem, kan enten være Vinden, eller rettere Blæsten, Kulingen, eller det kan være Haandkraft (Aarer, Stager) eller andet Lignende. Blæsten skal opfanges i Sejlene, der udspændes over

En nordisk Vikingesnekke i Oldtiden.

Master, Ræer, Stænger og Bomme, indtil en betydelig Højde over Skroget, og, for at Skibet kan styres i forskjellige Retninger, er det ofte nødvendigt at lade Vinden komme ind fra Siden. Op imod Vinden kan der selvfølgelig ikke styres; derimod kan Skibet lægges skraat imod Vinden (saa at Kjølen danner en Vinkel af 60 til 70 Grader med Vindens Retning) og Ræerne samtidig stilles saaledes, at Sejlene ere fulde og at Skibet, paa Grund af sin lange, skarpe Form, skyder over Stævn; dette kaldes at sejle bidevind. Naar Skibet sejler bidevind, snart til den ene, snart til den anden Side, da arbejder det sig følgelig, skjøndt ofte temmelig langsomt, op imod Vinden; dette kaldes at krydse. Man siger da at Skibet sejler snart over den ene Boug, snart over den anden, og hvergang, der skiftes Boug, vender Skibet. Naar Vinden kommer mere agterlig imod Sejlene og Skibet, siger man at dette sejler rumt, eller sløre r bort for Vinden, eller at det gaaer for en Slør, og er Vinden ret agter ind, saa at der sejles i Vindens Retning, da sejler Skibet plat. En Sidevind er i Reglen den bedste for Skibet, thi da kunne alle Sejlene trække, uden at det ene staaer det andet i Vejen. Men Sidevinden har Tilbøjelighed til, foruden at drive Skibet frem, tillige at krænge det over til Siden, og for at modarbejde dette maa Sejlskibet være temmelig bredt og have fyldige Sider; det er sjelden, at Længden overstiger 3 til 4 Gange Breden. Naar et Skib derimod drives frem ved Haand- eller Dampkraft, d. e. ved Aarer, Skrue eller Hjul, da virker Kraften mere umiddelbart paa Skroget, nærmere ved dettes Midte, og der vil fremkaldes en større Hurtighed, naar Skibet gjøres langt, hvorfor der gives det en Længde af 6, 8 à 10 Gange Breden. Heri bestaaer altsaa Forskjellen imellem Sejlskibene og de saakaldte Langskibe.

Ved Oldtidens Skibe — og dette gjælder i Grunden for Krigsskibenes Vedkommende igjennem alle Tidsaldere — kan man ikke tænke sig nogen skarp Grændse imellem de to Arter, idet de Skibe, som maatte kaldes Sejlskibe, dog vare forsynede med Aarer til at benyttes i visse Tilfælde, og Langskibene paa deres Side havde idetmindste een Mast med Sejl til at ophejses, naar Vinden var gunstig. Endnu til den allersidste Tid, da Sejlkrigsskibene udgjorde Led af vore Flaader, havde de Aarer, hvormed de kunde drives frem i stille Vejr, og saagodtsom

alle vore moderne Langskibe, det er Dampskibene, have Master og Sejl, for at Vinden kan benyttes idetmindste som Hjælpekraft.

Man maa dog ikke forestille sig, at Oldtidens Sejlskibe, hverken med Hensyn til Skrogene eller til Rejsningerne, vare saa fuldstændige Bygninger, som de senere ere blevne til. Der fandtes vel Skibe med to eller tre Master; men med Bidevindsejladsen har det neppe været synderlig bevendt, og til Krydsning op imod Vinden kunne de derfor ikke antages at have egnet sig. De have derfor heller ikke været saa fyldige i Skroget, som de senere bleve. For en aaben Vind kunde de vistnok sejle ret godt, og altsaa sløre af, naar Vinden var gunstig; men gik det imod, maatte de enten stoppe op i Havnene, eller ligge stille paa Søen, eller ty til Aarerne, og vente indtil Forholdene forbedrede sig.

De egentlige Hær- eller Krigsskibe vare Langskibe, og paa deres Bygning og Udstyr lagdes der den største Vægt. De byggedes ligesom nu paa Kjol med Ribber op til Siderne, og disse Ribber vare da klædte med Planker, der vistnok paa de mindre Langskibe laa med Kanten over hinanden, hvorved den saakaldte Klinkerbygning fremkom, eller Plankerne have været sværere og ligget med Kanten imod hinanden, den saakaldte Kravelbygning; klinkerbyggede Fartøjer ere i Reglen lettere end de kravelbyggede. De have været spidse i begge Ender, og de bedre udstyrede Langskibe, som kaldtes Drageskibe, havde højt opstaaende Stævne baade for og agter, hvoraf den forreste var dannet som Halsen og Hovedet af en Drage, stundom ogsaa af en Grib eller andet lignende Dyr, den agterste som en Dragehale, der endte sig i en Spids. Da Svend Tveskjæg drog til England i Aaret 1013 hedder det om hans Flaade, at den bestod af store Skibe med høje Agterstævne og kobberslagne Forstævne; i Stævnene saae man forgyldte Løvebilleder og Drager, paa Toppen af Masterne Fugle som Vejrfaner. De paa Stævnene oprejste Figurer vare løse og kunde tages af og vel endog ombyttes med andre, naar Skibet skulde gjøres ukjendeligt eller paa en særlig Maade udsmykkes; der blev ogsaa lagt Betydning i disse Figurers Form, en særlig Betegnelse af Herredomme, Magt, Udfordring o. s. v., eller af det Navn, som var tildelt Skibet. Saaledes betød f. Ex. et gabende Hoved paa Stævnen Nid, og i den i Island givne Ulfljotslov

siges udtrykkelig, «at Ingen maatte sejle imod Land med gabende Hoved paa Stævn, for ikke at skrække Landets beskjærmende Guder».

Drageskibets Sider laa ikke højt over Vandet, ikke højere end at Besætningen indenfor kunde være nogenlunde dækket; det nævnes, at naar en Mand stod paa Kjølsvinet, kunde han med en Øxe naae til Sejlbommen. For yderligere at beskytte Folkene, ophængte de derfor ofte, naar de gik i Kamp, deres Skjolde langsmed Relingen, og der var da i Skibssiden anbragt Huller, gjennem hvilke der kunde skydes med Pile. Skrogene vare styrkede, navnlig i Forstævnen, den angribende Del, med Plader af Kobber eller Jern, og ofte var hele Skroget beslaaet med Søm eller klædt med Oxehuder. Skrogene vare malede, visse Dele endog forgyldte, og i det Hele udstyrede med al mulig Pragt.

Det Indre af Langskibet eller Drageskibet var delt i Rum ved Tofter eller Bænke, paa hvilke de Folk sad, der betjente Aarerne. Noget egentligt Dæk fandtes ikke, kun over den forreste eller den agterste Del var der, navnlig paa de større Skibe, en Art Halvdæk. Det forreste kaldtes Forskandsen eller Røsnen, og da Angrebet altid skete ved, at Skibene roede med Stævnene imod hinanden, var dette den mest udsatte Del og den, hvor den kraftigste Styrke maatte anbringes; her havde, naar Skibet gik i Kamp, Stavnboen, som var den Fornemste efter Skibsbefalingsmanden og som førte Hovedbanneret, sin Plads, og om ham samledes de øvrige Stavnboer, den bedste Del af Besætningen. Agter paa Skandsen, det andet Halvdæk, havde Skibsbefalingsmanden sin Plads ved Roret, hvoraf der sædvanlig var et paa hver Side, d. e. paa Laaringen; men naar han havde styret Skibet imod Fjenden og Kampen var begyndt, forlod han denne Plads og begav sig hen mellem de Kæmpende. Paa Tofterne sad, som anført, de Mænd, som betjente Aarerne, og disses Antal var afhængigt af Skibets Størrelse. Paa de mindre Roskibe laa der fra hver Tofte en Aare ud til hver Side, og Skibet bevægedes altsaa med dobbelt saa mange Aarer, som der var Rum; men paa de større Skibe vare Aarerne saa lange, at den Del, som laa indenfor Relingen, næsten naaede over til den modsatte Side, og hver Bænk eller Tofte tjente da kun til Sæde for Rokarlene ved een Aare, og Skibets Indre var delt i hvad man kaldte Halvrum. Lasten var ved tværskibs Skillerum delt i flere, særlig tre, større Rum,

nemlig Oserummene, et foran og et agtenfor Masten, Forrummene, hvoraf der ligeledes var to, det ene imellem Masten og Rosnen, det andet agtenfor Oserummene, og endelig Krapperummet eller det snævre Rum. Paa større Skibe fandtes paa Agterskandsen en Lyfting eller Hytte, i hvilken Høvdingen havde sin Kahyt. Skibet førte kun een Mast med et firkantet Sejl, der hang under en Raa og sædvanlig var af Vadmel, men ogsaa undertiden af kostbarere Tøjer; paa større Skibe vare de samlede af Breder af forskjellige Farver, navnlig røde og blaa. Imellem Drageskibets Skrog, Sejl og øvrige Dele var der baade i Form og øvrige Udstyr en saadan Harmoni, at, naar Sejlet var hejst, fik det Hele Udseendet af et paa Søen svømmende Dyr med udspilede Vinger.

Da Skibene vare aabne og Besætningen dog skulde kunne opholde sig i dem til enhver Tid, om Natten og om Dagen, i Solskin og Regnvejr, maatte der skaffes dem nogen Beskyttelse imod Luften. Dette skete ved de saakaldte Tjeldinge eller Telte, der kunde udspændes over hele Skibet, fra Forenden til Agterenden, og som befæstedes til Teltstænger. Naar Skibet laa i Havn, vare Tjeldingene opsatte; men et af de første Skridt, som foretoges, naar Skibet skulde stikke i Søen eller gaa i Kamp, var at tage Teltene ned, og dette skete da ofte ved, at de Stænger, hvorpaa de vare befæstede, bleve huggede over.

Oldtidens Sagaer berette vel om adskillige Drageskibe eller Langskibe, som maa kaldes store; men i Reglen vare de det ikke. Til de første maa henregnes Olaf Tryggvesens berømte Skib *Ormen den Lange*, der kæmpede ved Svold den 9de September Aar 1000 og anføres som «det største Skib, der hidtil var bygget i Norge». Det skal have havt en Længde i Kjølen af 148 Fod, førte 34 Aarer paa hver Side og kunde indtage en Besætning paa 500 Mand. Et andet af hans Skibe, *Tranen*, havde 30 Aarer paa hver Side. Andre saadanne store Skibe med talrige Besætninger omtales i Sagaerne; men det maa dog antages, at et almindeligt Krigsskib ikke førte større Besætning end 50 til 100 Mand, og at de egentlig Kæmpendes Antal var endnu ringere. At Skibene vare smaa og lette, sees ogsaa deraf, at de om Vinteren bleve trukne op paa Land og satte under Skur. De byggedes paa Ruller eller Bankestokke, sattes i Vandet paa Ruller og haledes atter op paa Land over Rullerne. I Sagnet om Regner Lodbrog hedder det: «Regners

Sønner, Agner og Erik, samlede en Hær, for at krige paa Sverig. Men da Agners Skib blev skudt af Rullerne i Søen, stod der tilfældigvis en Mand foran og blev dræbt; det var et slet Varsel.» I Sagnet om Hedin og Hogne opfordrer Gondul Hedin til at bortføre Hilde og dræbe Dronningen, hendes Moder, og udbryder: «Læg hende ned foran Forstævnen paa dit Drageskib, og lad det knuse hende, naar det skydes i Søen!» Hedin fulgte Raadet, og Dronningen omkom paa denne ynkelige Maade. Under Normannernes Tog til Frankrig sluttede deres Anfører Sigfred i 886 et Forlig med Kejser Karl den Tykke, ifølge hvilket han skulde drage bort fra Paris. Normannerne skulde nu gaa op ad Seinen, forbi Hovedstaden, men efter en uheldig Kamp maatte de love ikke at anfalde Egnen ved Marne, hvorfor de «tændte Ild paa deres Lejr og trak, til stor Forundring for de Franske, deres Skibe over Land i en Strækning af 2000 Fod, for atter at sætte dem i Seine, og seilede nu ad Yonne til Sens.»

Det almindelige Indtryk, som man faaer ved at gjennemgaa de spredte Efterretninger om Oldtidens Krigsskibe, bliver saaledes det, at der vel til forskjellige Tider fandtes flere større, pragtfulde Drageskibe eller Langskibe, der, som senere skal blive vist, havde en ikke ringe Lighed med de middelhavske Galejer*); men at den gjennemgaaende Regel var smaa Skibe, uden Dæk, i hvilke Mandskabet stuvedes sammen naar de gik ud paa Hærtog. Sees der endvidere hen til de ringe Hjælpemidler, over hvilke Navigationen raadede, at de sejlede uden Kompas og Søkaart, da maa det indrømmes, at vore Forfædre have været fortrinlige, udholdende og haardføre Søfolk. Hvorledes de have fundet Vej over Nordsøen til Englands Kyster og tilbage igjen over den urolige stormfulde Nordsø med dens høje Søgang, er os næsten en Gaade; ofte have de maattet ligge og vente paa gunstig Lejlighed, ofte ere de bukkede under for

---

*) I Sagnet om Regner Lodbrog fortælles, at «han til Toget imod England lod bygge i Lier i Norge to Knarrer, et Slags mindre Krigsskibe med ophøjede Stævne. Forgjæves forestillede Aslog ham, at han med samme Bekostning kunde have bygget mange Langskibe, og at Englands Kyster vare farlige at besejle med saa smaa Skibe. Han lod Knarrerne besætte med 500 Mand og sejlede til Northumberland. Begge Skibene forgik her paa Kysten, men Mandskabet kom i Land». Denne Fortælling er langt fra at være tydelig og synes endog at indeholde flere Modsigelser.

Stormen, men dog have de foretaget store Tog og forfærdedes aldrig. Allerede fra de tidligste Tider, f. Ex. fra Angelsaxernes Vikingetog mod Britannien, haves Efterretninger om saadanne Toure. Brødrene Hengst og Hors sejlede ifølge Sagnet i Aaret 449 over Nordsøen paa tre Skibe med tre hundrede Mand, kom tilbage til Danmark og sejlede Aaret efter paany over til Britannien med 16 Skibe.

At Skibene ikke kunne have været store, have vi et andet Bevis for i Flaadernes Sammensætning og Størrelse. Herved maa dog erindres, at Oldtidens Flaader ikke vare andet end vandrende Hære; en Kriger maatte kunne kæmpe ligesaa godt paa Søen som paa Landjorden, han brugte tildels den samme Slags Vaaben her som der, Ordning og Opstilling udførtes efter omtrent de samme Grundregler. Dette var ligefrem en Følge af Forholdene; thi hvorledes skulde vel en Hær kunne føres fra Sted til Sted uden Hjælp af Skibe og Baade? Og naar Hærene rykkede frem paa denne Maade, maatte de stedse være rede til at optage Kampen. Det er derfor ikke saa besynderligt, at der ofte berettes om meget talrige Flaader, der ovenikjøbet samledes i kort Tid. Vikingeskibene, de egentlige Krigsskibe, have vel været særlig udstyrede til Krigsbrug, med stærke Stævne og Sider, For- og Agterskandse o. s. v., saaledes som vi ovenfor have beskrevet dem; men at der i Flaaderne, foruden disse, fandtes mangfoldige lidet krigsdygtige Fartøjer, er udenfor al Tvivl. Almuen var forpligtet til at bygge og udruste Krigsskibe, og naar der skete «Opbud til Leding», det vil sige Samling af Krigsskibe og Folk til et Søslag, da mødte disse Fartøjer paa Samlingsstedet i den Tilstand, hvori de kunde skaffes tilveje. Men Sagen var den, at det under en Kamp mere kom an paa, hvorledes Mændene vare udstyrede, end hvorledes Skibene vare det; det var mere en personlig Kamp, Mand imod Mand, end Skib imod Skib, saaledes som i vor Tid, hvorom det drejede sig: et Søslag skjelnede sig i Grunden kun fra et Landslag derved, at man i første Tilfælde havde en Bro af Skibe, i sidste Landjorden under sine Fødder.

Vi skulle oplyse dette med nogle Exempler efter Sagaerne og først anføre Ivar Vidfadmes Død.

«Da Ivar erfarede — hedder det — at Kong Radbard i Garderige havde ægtet hans Datter Ode imod hans Villie, samlede han en stor

Hær fra Sverig og Danmark og en utallig Mængde Skibe. Han var da meget gammel. Som han nu med en Flaade var løbet ind i Kirjalebugten (den finske Bugt) og vilde sætte sin Hær i Land, drømte han en Nat, da han laa paa sit Drageskib, at der langt ude fra Havet kom flyvende en stor Drage, skinnende som Guld og funklende som Gnisterne i en Esse, og efter den fløj en Fugleskare, saa stor som om alle Fugle fra Norden der vare samlede. Og paa et andet Sted saae han en Sky trække op fra Nordost, fulgt af saadan Regn og Uvejr, som om alle Skove og hele Landet fløde hen i det nedstrømmende Vand; dermed fulgte Torden og Lynild. Men da den store Drage fløj fra Søen i Land, da kom Regnen og Uvejret den imøde med et saadant Mørke, at han hverken kunde øjne Dragen eller Fuglene, men kun hørte Gnyet af Tordenen og Uvejret; dette trak vester og sønder om, saa vide, som hans Rige strakte sig. Og da tyktes ham, at han saae hen til det Sted, hvor hans Skibe laa; de vare alle blevne til Hvaler og løb ud i Havet. Derpaa vaagnede han og lod kalde paa sin Fosterfader Hord, for at denne kunde udlægge hans Drøm. Men Hord svarede, at han dertil var for gammel. Han stod dengang oppe paa en Klippe ovenfor Enden af Bryggen; Kongen derimod laa i Lyftingen paa Skibet og havde løsnet Teltskjødene, medens de talte sammen. Kong Iver var meget tungsindig og vilde atter have Hord til at gaa ud paa Skibet, for at raade hans Drøm; men denne undslog sig og svarede, at Iver kunde selv bedst forklare den; store Forandringer forestode vistnok Sverig og Danmark; Døden vilde snart gjøre Ende paa hans umættelige Ærgjerrighed, og hans Fjender vilde da bemægtige sig hans Lande. Da vendte Kong Iver sine Tanker hen paa sine Forfædre, hvis Herredømme han havde udvidet, og paa de Konger, hvis Død han havde voldet. Han spurgte Hord hvad han tænkte om hine Forfædre og deres Sindelag. Hord svarede, at Halfdan hin Snilde var god som Balder, Rerek forsagt som Høner, Helge hin Hvasse var lig den modige Hermod, og Gudrød den dumme Hejmdal. Og jeg? sagde Iver. Du, svarede Hord, er den fule Slange, Midgaardsormen. Forbittret raabte Iver: Spaaer Du mig Døden, da skal Du ikke overleve mig, thi jeg har Dig i Sigte, der hvor Du staaer, du opblæste Thus! Saa kom da hid til Midgaardsormen, og lad os prøve Styrke sammen! I det Samme sprang Kongen op fra Lyftingen

og løb i sin Vrede ud gjennem Teltskjødene; men Hord styrtede sig fra Klippen ned i Søen. Dette saae de Mænd, som holdt Vagt paa Kongeskibet; men hverken Kongen eller Hord saae de mere, thi Ingen af dem kom op siden. Hæren gik i Land og holdt Thing; man beslutte de, da Kong Iver var død, at vende tilbage med første Bør.»

Hele denne Skildring giver et livligt Billede af et Optrin paa en af Oldtidens saakaldte store Flaader. Kong Iver drager til Garderige med den i Hast samlede Flaade; han er selv paa Kongeskibet, et stort Drageskib; han standser ved Kysten, lægger sit Skib saa tæt ved Land, under en Klippe, at en Brygge kan forene det med Stranden og Folkene gaa tørskoede i Land; han lader Teltene udspænde, lægger sig til Hvile i Lyftingen (Kahytten), og paavirket af hele Stillingen, af sit Forehavende og af den utallige Mængde Skibe, som omgive ham, drømmer han om Drager, Fugle og Hvaler, om Regn og Torden, det vil sige om en Kamp, i hvilken Pilene formorke Himlen, Skibene fare om som Drager og Hvaler, og et forfærdeligt Bulder høres. Hord skal tyde hans Drøm; men han gaaer i Land over Bryggen og op paa Klippen; han er saa nær, at Kongen kan tale med ham fra Lyftingen paa sit Skib, men for tillige at see ham, maa han løsne Teltets Skjøder og trække det lidt til Side. Da Kongen er død, skal der holdes Raad, hvortil der ikke er Plads paa Skibene: Hæren maa gaa i Land. Man beslutter at sejle hjem med Flaaden; men dette kan ikke ske, før Vinden bliver gunstig.

I Braavallaslaget, der forefaldt omtrent i Aaret 730 mellem den gamle Konge Harald Hildetand og hans Søstersøn Sigurd Ring, og hvortil man havde forberedt sig paa begge Sider i syv Aar, blev Kong Haralds Hær overført til Kalmar paa en Flaade, der skal have været saa stor, at man fra et Sted i Sjælland (man antager Kjøge) kunde gaa over den, som paa en Bro, til Skanör i Skaane; den naaede først efter syv Dages Forløb til Kalmar med en utallig Hær. Sigurd Rings forenede svenske og norske Flaade sejlede, 2500 Skibe stærk, ud fra Stoksund (Udløbet af Mælaren), forenede sig med en anden, som laa i Havnen Garnum paa den østlige Side af Gulland, og satte derpaa Hæren i Land ved Braavig. Disse store Flaader have selvfølgelig ikke talt lutter Krigsskibe, men have fornemmelig bestaaet af Førselskibe og hvad man kunde skrabe sammen.

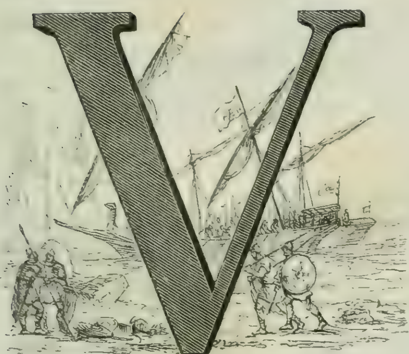
Om Regner Lodbrog fortælles der, at, da Skaaningerne og Jyderne havde gjort Opstand, sendte han Bud til Norge om Bistand; hans forskudte Hustru, den kjække norske Skjoldmø Ladgerde, kom da ned med sin Søn og en Flaade paa 120 Skibe for at hjælpe Kong Regner, faldt Fjenden i Ryggen, tilføjede ham et stort Nederlag og delte med Regner Æren for Sejren. Efter Regner Lodbrogs sørgelige Død i England sejlede hans Sønner derover med 400 Skibe, for at bekrige Kong Ella. — I Sagnet om Frode den Tredie, Fredegod, fortæller Saxo, at «da Hunerne havde forenet sig med Olimar, Konge over Østerlandene, og i hele to Aar rustet til Krig imod Danmark, samlede Frode en Hær af Danske, Norske og Vender. Han sendte Erik den Veltalende forud, for at udspejde den fjendtlige Hær; den var saa stor, at Erik mødte de forreste Skibe ved Solens Opgang, men ikke naaede de bageste før ved dens Nedgang. I Søen fandt han sex Flaader, hver paa tre tusinde Skibe. Erik vendte tilbage og raadede Frode til først at udruste sin Flaade, og drage mod Olimar, der befalede til Søes. Paa Vejen til Rusland erobredes en Del af de mellemliggende Øer. Da man kom videre frem, stødte man paa nogle af de russiske Skibe; Frode holdt det for en Skam at angribe dem, da de vare saa faa, men Erik sagde: «Sjelden vorder fed den Faldne, og den bider ej, som i Bælg ligger». Olimars Flaade, der bestod af store, næsten ubevægelige Skibe, blev slagen, og Nederlaget var saa stort, at de Danske, da de sejlede tilbage, fandt alle Havne opfyldte med Lig, og neppe kunde ro sig frem igjennem Havet for Lig og sønderbrudte Vaaben». I Slutningen af det 10de Aarhundrede sejlede Harald Blaatand, ledsaget af Hagen Jarl, med en vel udrustet Hær og en Flaade paa 600 Skibe til Norge for at erobre dette Rige.

Disse Exempler ere formentlig tilstrækkelige til at vise, af hvilken Beskaffenhed Flaaderne vare, siden de kunde tælle saa mange Skibe; de vare fornemmelig et Transportmiddel for Hæren. At der mange Gange lagdes ringe Vægt paa Flaaden selv, sees ogsaa af flere Tilfælde; Hæren gik i Land og kæmpede, og for at den ikke skulde faa Lejlighed til at flygte, naar det gjaldt om at sejre eller falde, hændtes det undertiden, at Befalingsmændene selv lode hele Flaaden brænde, saasnart Hæren var gaaet i Land. Saaledes hedder det i Fortællingen om Harald Blaatand,

at Kongens ældste Søn Hagen, «en udmærket og elsket Høvding, udrustede en Flaade og gik imod Semberne; han gjorde Landgang, men saae, at hans Folks Mod svækkedes ved Synet af Fjenderne; han lod derfor sin Flaade stikke i Brand, for at tilintetgjøre enhver Tanke om Flugt». I Historien om Jomsborg og Jomsvikingerne hedder det: «Da Styrbjørn havde indtaget Jomsborg (sandsynligvis under Palnatokes Fraværelse), begav han sig i Vesterviking. Han landede i Danmark og nødte Kong Harald Blaatand til at give ham sin Datter Thyre til Ægte, samt hundrede Skibe. Men efter en Nats Hvile vendte han tilbage til Jomsborg, hvor en endnu større Flaade skulde forene sig med ham fra Østerleden. Med tusinde Skibe, siges der, vendte han tilbage til Danmark og tvang de Danske til endnu mere at forøge hans Magt, og Kong Harald til at følge ham paa Toget mod Sverig, som han nu agtede at gjæste. Her faldt han omtrent 22 Aar gammel (983) i det store Slag paa Fyrisvold, hvilket ogsaa kaldes Fyrisflugten. Slagets Storhed sees af de Sagn, som dannede sig derom. Styrbjørns Flaade sejlede til Mälaren, hvor Kong Erik, efter den gamle Thorgny Lagmands Raad, havde ladet hele Vejen, som førte til Upsal, besætte med Pæle. Styrbjørn landede og lod sætte Ild paa sin Flaade, for at hans Folk skulde stride desto tapprere, naar de ikke saae nogen Udsigt til Flugt; igjennem en tyk Skov lod han hugge Vej for sig, for at kunne nærme sig Fjenden. Slaget varede i tre Dage».

Oldtidens Flaader vare saaledes ikke en Samling af Krigsskibe, der paa nogen Maade kan sammenlignes med den nyere Tids Flaader, i hvilke hvert Skib har sin militære Betydning. Naar Fare truede og Søtogt skulde foretages, samledes i Hast en Flaade af alle Slags Skibe og Fartøjer, der besattes med Krigere. Engang under Svend Tveskjæg, hedder det, da Jomsvikingerne truede Danmark, udbøde Hagen Jarl og hans Søn Erik Leding overalt i de nærmeste Landskaber og fik snart samlet halvandet hundrede Skibe; at dette ikke har været Langskibe eller Drageskibe, er en Selvfølge, thi disses Antal kan forholdsvis kun have været ringe.

Galejer.

ort Kjendskab til Oldtidens Krigsskibe, idetmindste her i Norden, er, som vist i den givne Fremstilling, i Grunden kun ringe, og det Samme gjælder indtil langt op i Middelalderen. Der tales i Sagaerne om Havskib og Hærskib, om Kjøbmandsskib, Knarre, Snekke, Skeid, Barde, Karve, Skude, Ask, Bark og endnu flere Klasser, og imellem alle disse throner Dragen som det kraftigste, skjønneste og ædleste Krigsskib. Men Drageskibet synes først at være kommet frem i en senere Periode; det vakte megen Opsigt ved sin Fremtræden, og det kan neppe antages at have været af nordisk Herkomst, men er snarere indført fra Syden eller Vesten.

Middelhavet er Kulturens Vugge, og fra dette have vi paalidelige historiske Efterretninger, der gaa tilbage til Tider, da Alt her i Norden endnu laa indhyllet i det dybeste Mørke. Dette gjælder ogsaa, skjøndt med visse Indskrænkninger, om de sydlige Folkeslags Krigsskibe og Søkrige, og skjøndt Fremstillingen heraf ligger udenfor det Æmne, vi her behandle, kan den dog ikke ganske forbigaaes efter den Forbindelse, hvori de middelhavske Krigsskibe have staaet til de nordiske.

De gamle middelhavske Krigsskibe, saa langt som vi ere istand til at gaa tilbage, vare Langskibe, der bevægedes ved Aarer og kun, naar Vinden var gunstig, kunde støre afsted for et eller flere Sejl. Hos-

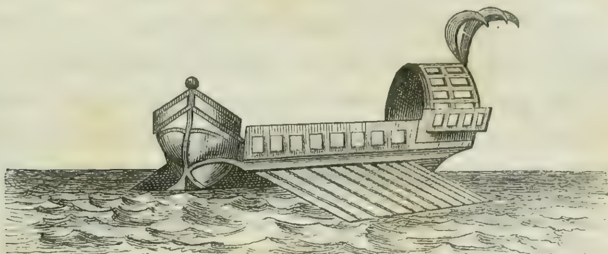
staaende Tegning er en Afbildning af et saadant Skib efter et Basrelief fra det ægyptiske Theben, der maa antages at være udført mere end 1000 Aar før Kristus. Som Hovedkarakteren er i dette Skib, blev den bevaret gjennem mange Aarhundreder. Disse Krigsskibe, der benævnedes Galejer, byggedes af meget forskjellig Størrelse og kunde være meget lange, vistnok for nogles Vedkommende over 200 Fod; derimod har Breden forholdsvis ikke været stor, heller ikke Højden over Vandet, saa lidt som Dybgaaendet. De vare spidse i begge Ender, med høje Stævne for og agter, Halvdæk i begge Ender, jern- eller kobberklædt

Krigsskib fra det ægyptiske Theben (omtrent 1000 Aar f. Kr.).

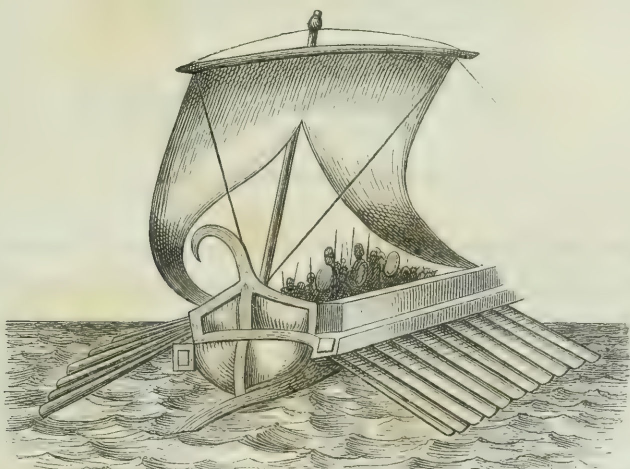
Boug og Sider, ligesom vi have seet paa Drageskibene. De vare taklede med een, to eller tre Master med firkantede eller trekantede Raasejl. Skibets Karakter var i det Hele taget formet efter den Maade, hvorpaa det benyttedes til Angreb; det skulde være indrettet til at gaa lige løs paa det fjendtlige Skib, knække Aarerne og derved berove det Bevægekraften, bore det i Sænk, stikke Ild paa det ved at kaste brændende Fakler eller andet Lignende over i Rummet, eller tage det ved Entring, efterat det størst mulige Nederlag var gjort paa Besætningen med Skyde- og Kastevaaben. Derfor vare Bougen og Stævnen stærktbyggede, ja man

brugte endog at anbringe en fremspringende Braad af Metal, eller af jernbeslaaet Træ, paa Stævnen nær ved Vandgangen, til at bores ind i det fjendtlige Skib. Paa Halvdækkene for og agter var der opført Kasteller til Folkenes Beskyttelse, og langsmed Relingen opsattes en Karm

Romersk Galej (efter en Mosaik fra Pompeji).

af Planker i samme Hensigt. Paa Toppen af Masterne var der anbragt Mastekurve eller Topkasteller, hvorfra der kunde kastes med Sten eller skydes med Bue ned imod det angrebne Skibs Dæk.

Romersk Galej (efter en Mosaik fra Pompeji).

Galejerne bevægedes, som anført, med Aarer og styredes oprindelig med en Aare, der senere ombyttedes med et fast Ror paa hver Laaring, den agterste Del af Skibet. De hosstaaende Tegninger ere Afbildninger af to romerske Galejer efter Mosaiker, der ere fundne i Pompeji,

ikke meget store Skibe, med kun 10 eller 12 Aarer paa hver Side. Der var langs med Galejens Sider anbragt Bænke til Rokarlene, hvortil anvendtes Slaver (Galejslaver), der lænkedes til Sæderne, og Afstanden imellem disse var 3 til $3^1/_2$ Fod; langs Midten af Skibet, imellem Bænkene eller Tofterne, var der en Gang. Aarerne hvilede i Gafler, anbragte paa en Vinge udenfor Skibssiden, og da den inderste Del, Lommen, var tungere end den yderste, balancerede de omtrent i Gaflen og lode sig derved lettere bevæge; de vare ikke meget lange, neppe over 20 til 30 Fod, og der er al Sandsynlighed for, at der paa Galejerne aldrig roede mere end een Mand paa hver Aare.

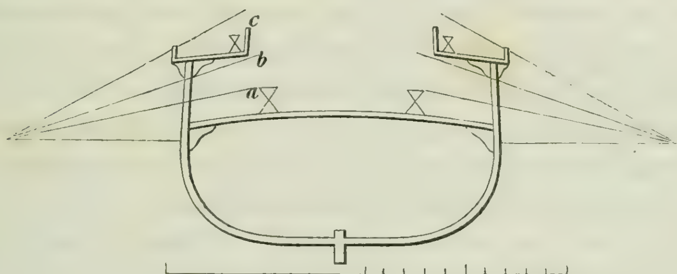

Stykke af en treradaaret Galej.

Disse Galejer havde kun een Rad Aarer; men Galejer med 2 Rader (Biremer), 3 Rader (Triremer), 4 Rader (Qvadriremer), 5 Rader (Qvinqveremer) eller endog flere Rader Aarer, den ene over den anden, forekom ogsaa meget hyppig; navnlig vare Biremer og Triremer almindelige, og Qvinqveremer anvendtes i de større Flaader, f. Ex. i de puniske Krige, til Kommandoskibe for Anførerne. Flerradaarede Galejer forekomme alt i en meget tidlig Tid, længe før Kristi Fødsel, hvad der ikke alene kan sees af selve Beskrivelserne, men ogsaa af opbevarede Afbildninger paa Mønter og andre Steder. Ovenstaaende Billede er saaledes et Stykke af et Basrelief, der findes paa Trajans-Søjlen og tydelig viser et Skib med 3 Rader Aarer, den ene over den anden. Det er en Selvfølge, at man ligesaa lidt ved denne Tegning, som ved de allerfleste Billeder fra

hine Tider, kan uddrage nogen Slutning af Forholdet imellem de forskjellige Dele; Rokarlene ere f. Ex. altfor store i Forhold til Skibet, og om dettes Dimensioner kan man ikke gjøre sig nogen Forestilling; men umiskjendeligt er det, at der findes tre Rader Aarer, den ene over den anden.

Der har været tænkt og skrevet meget om disse flerradaarede Galejer, navnlig om, hvorledes man har kunnet anbringe den ene Række Aarer ovenover den anden. For en simpel Betragtning synes det at fremgaa, at Skibene maa have været meget høje, for at der kunde anbringes tre eller fem Rækker Aarer over hinanden, ligesom man har maattet bygge de nyere Skibe med flere Rækker Kanoner meget høje; den nederste Rad Aarer, mente man da, vare korte, den næste længere, den tredie Række

Aarernes Ordning paa en treradaaret Galej.

endnu længere, og saaledes fremdeles, hvorved man kom til saa urimelig lange Aarer, at der maatte flere Mænd til at ro dem. Men dette var ikke Tilfældet; Aarerne roedes — muligen paa Qvinqveremernes øverste Række nær — kun af een Mand, og naar Folkene gik i Land kunde hver Mand tage sin Aare paa Skulderen og bære den bort med sig. Af de Forklaringer, der herom ere givne af forskjellige Teknikere og Videnskabsmænd, synes den af en Skotte ved Navn Smith fremsatte at være den sandsynligste og den, der stemmer bedst med de Gamles Fremstillinger og Afbildninger. Hosstaaende Tegning viser dette for en Trirem. Aarerne ere ikke anbragte saaledes, at den ene er lige over den anden, men Hullerne i Skibssiden, hvorigjennem de vises, staa skjøns for hinanden. Naar der f. Ex. er 3½ Fod, eller 42 Tommer,

imellem Aarerne i hver Rad, saa ligge Hullerne til den næste Række Aarer en Trediedel heraf, eller 14 Tommer, agterligere end Hullerne i den nederste, og Bøjlerne til Aarerne i øverste Række staa igjen 14 Tommer agterligere end Hullerne i den mellemste Række. Dette Forhold synes ogsaa at være vist paa Basrelieffet paa Trajans-Søjlen. Den nederste Aarerække, hvis Roknægte, Thalamiterne, sad paa Tofter eller Bænke paa det lave Dæk eller lige over Rummet, antoges at ligge omtrent 2 Fod over Vandet; Aarehullerne til anden Række vare kun 14 Tommer højere, og Roknægtene til denne Række, Zygiterne, sad noget højere end Thalamiterne paa Bænke nærmere Skibets Midte. Lige over Thalamiternes Hoved var der en Gang langs Skibssiden, og her sad den øverste Række Roknægte, Thraniterne, hver paa sin Bænk. At der paa denne Maade kunde skaffes Plads til alle Rokarlene, har Smith overbevist sig om ved praktiske Forsøg, og dog behøvede hele Skibssiden ikke at være mere end omtrent 5 Fod høj over Vandet. Det sees af gamle Billeder, at der udenom Aarehullerne var paaspigret Læder eller Skind, der sluttede om Aarerne, saaledes at Vandet ikke kunde trænge ind. Naar Galejen gik i Kamp, blev sandsynligvis den øverste Række Aarer paa den aabne Gang taget ind, og Rokarlene, Thraniterne, toge Del med i Slaget; det har da kun været de øvrige Aarer, der betjentes af Slaver.

Paa en Qvinqverem har der formodentlig været 3 Rader Aarer under og 2 ovenpaa den aabne Gang, anbragte paa lignende Maade som paa Triremen; men det vil sees, at de flerradaarede Galejer, indrettede paa denne Maade, ikke have behøvet at være saa overdrevent store. En Trirem paa 25 til 30 Aarer i hver Rad behøver ikke at have været mere end omtrent 120 Fod lang; men de brugte mange Folk, og disse maa have siddet meget sammenstuvede. Tage vi f. Ex. en Qvinqverem paa 30 Aarer, det vil sige 300 Aarer i Alt, da maa der have været mindst ligesaa mange Mænd alene ved Aarerne, og føjes hertil de Kæmpende, saa løber Tallet snart op til 500. Og dog tales der om Skibe med endnu flere Rækker og endnu flere Aarer, ja der meldes endog om et Skib, som Ptolemæus Philopator lod bygge paa Nilen, og som skal have havt 40 Rækker Aarer; men dette synes dog at maatte bero paa en urigtig Udtydning af Kilderne, eller det har været, hvad der ogsaa siges, kun til Stads, uden at kunne gjøre nogen Nytte.

Af denne Art Krigsskibe fandtes der hos Middelhavets søfarende Folkeslag hele Flaader, der manøvrerede efter en bestemt Taktik og leverede store Søslag. Til de ældste af disse, hvorom en nogenlunde klar Fremstilling er bleven opbevaret, høre Kampene paa Søen under de puniske Krige, navnlig Søslaget imellem Romerne og Karthagerne i Aaret 256 f. Kr. i Farvandet ved Heraclea Minoa, en nu forsvunden By, ved Sydkysten af Sicilien, nogle Mile Vest for det gamle Agrigentum, eller nye Girgenti. Det er beskrevet af Polyb, en af Oldtidens forstandigste Forfattere, der tillige var vel bevandret i den militære Taktik. Da Skildringen af dette Søslag giver en temmelig tydelig Forestilling, ikke alene om Oldtidens Skibe og Flaadernes Sammensætning, men ogsaa om hine Tiders Krigsmaade, der fulgtes gjennem mange Aarhundreder, vil den danne et godt Grundlag for vor Fremstilling af Nordens Søkrige og skal derfor blive fremsat her.

Rom og Karthago, disse to mægtige og ærgjerrige Republiker, stredes om Herredømmet i Middelhavet. Konsulerne Lucius Manlius Vulso og den berømte Marcus Atilius Regulus førte Kommandoen over den romerske Flaade (der var altid to Anførere) hver paa sin Hexarem eller sexradaarede Galej; Generalerne Hamilcar og Hanno kommanderede den karthaginiensiske Flaade.

«Den 19de April Aar 256 f. Kr. bleve Lucius Manlius Vulso og Quintus Cæditius indsatte som Konsuler i Rom; den sidste døde faa Dage efter, og Regulus valgtes i hans Sted. Den i Rom fremherskende Plan var, at flytte Krigen over til Afrika. Konsulerne afsejlede først til Messina, i Spidsen for trehundrede og tredive Skibe af forskjellig Størrelse. Aldrig før havde Rom udrustet et saa stort Antal Skibe paa engang; men Karthagerne udrustede trehundrede og tresindstyve, under Anførsel af Hamilcar og Hanno.

Den romerske Flaade deltes i fire Eskadrer, af hvilke de tre første førte en Legion hver, og den fjerde, Triarierne*), var opstillet ligesom paa Land som Bagtrop. Enhver Trirem førte et hundrede og tyve Soldater og tre hundrede Rokarle, tilsammen fire hundrede og tyve Mand;

*) Triarii kaldtes hos Romerne Soldaterne i den tredie Slaglinie, Kjærnetropperne, Reserven; her er Benævnelsen overført paa Flaaden.

dette var paa hele Flaaden, der kun udgjorde en eneste Hær, et hundrede og otte og tredive tusinde og sex hundrede, eller omtrent et hundrede og fyrretyve tusinde Soldater og Rokarle*), imod mere end et hundrede og halvtredsindstyve tusinde Soldater og Søfolk paa den karthaginiensiske Flaade. Begge Nationer førte paa engang hele deres Styrke i Kampen. Regulus og hans Kollega bestege hver sin Hexarem, det vil sige en Galej med sex Rader eller Etager; og disse to uhyre Skibe viste sig i Spidsen for Flaaden, det ene ved Siden af det andet, ikke fjernere fra hinanden end nødvendigt for at kunne manøvrere. De udgjorde paa en Maade Toppen i en ligesidet Trekant, hvis Sider dannedes af de tre første romerske Eskadrer. Bagved den tredie Side, eller Trekantens Grundlinie, havde man opstillet Førselskibene og Maskinerne, og bagved disse igjen Triariernes Eskadre, der dannede en fjerde Linie, var parallel med Grundlinien og skjød et Stykke ud forbi begge Ender af denne. Konsulernes Flaade viste sig under denne Opstilling paa Højden af Heraclea, med det Forsæt at ro over til Kysten af Afrika, dersom Fjenden ikke vilde tilbyde Slag. Hamilcar og Hanno, hvis Skibe endnu laa til Ankers i Havnen, samlede deres Tropper og opmuntrede og formanede dem, idet de foreholdt dem, at, dersom de sejrede, vilde de kun have at forsvare Sicilien, men, dersom de bleve overvundne, offrede de deres Familiers og deres Fædrelands Frelse. Man gik øjeblikkelig under Sejl: Hanno, i Spidsen for den første Kolonne, løber ud i aabent Hav, som om han vil indeslutte Romerne med sine lette Qvinqveremer og Triremer.

Hamilcar har to andre Kolonner under sin Kommando og holder sig nærmere Land. Romerne vige først tilbage; men skuffede af de karthaginiensiske Kolonners forstilte Flugt lade de sig lokke for langt frem og trænge snart ind i Hamilcars to Kolonner. De opretholde kun Kampen ved Hjælp af de fremstaaende Entrehager, som hugge sig ind i Fjendens Galejer. Det havde været ude med de to første romerske Eskadrer,

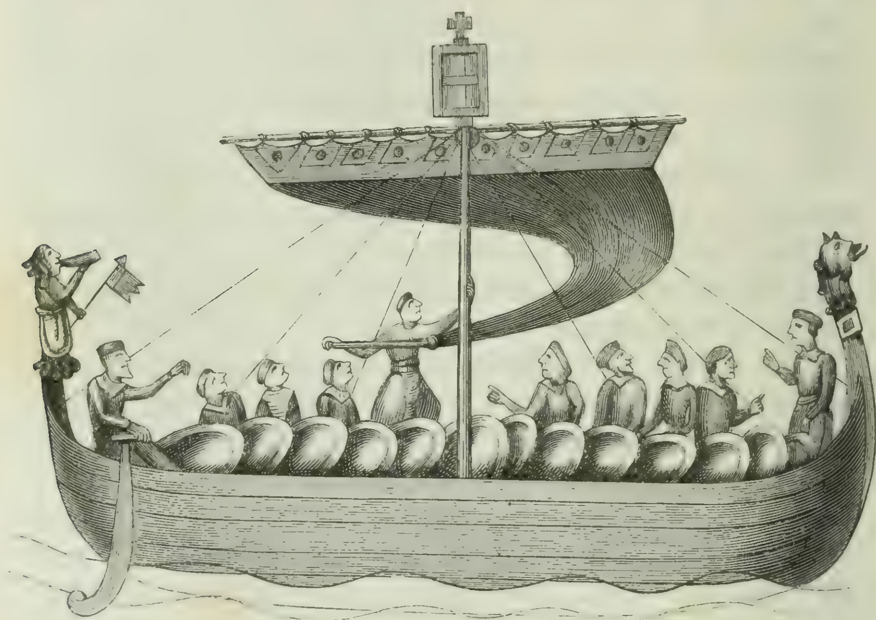
*) Naar der paa Triremerne har været en Mand ved hver Aare, bliver det 300 Aarer eller 50 i hver Række paa hver Side; har der været to Mand ved de øverste Aarer, da blive Triremerne 35aarede. 138,600 Mand vilde svare til 330 Triremer, som ovenfor angivet; men da det nævnes, at Skibene vare af forskjellig Størrelse, maa nogle have født flere, andre færre. Der nævnes ogsaa to Hexaremer.

dersom Hanno var kommen til og havde kastet sig over dem; men han angriber den fjerde Eskadre, Triarierne, og den, der danner Trekantens Grundlinie. Denne sidste kappede de Slæbere, som fastholdt Førselskibene, og tog en hæderlig Del i Kampen, til hvilken alle Delingerne i de to Flaader i samme Øjeblik ilede hen, den romerske i fuldkommen Orden. Hamilcar giver efter, flygter og naaer Havnen; og medens Manlius Vulso samler de erobrede karthaginiensiske Galejer og fortøjer dem til sine Skibe, kaster Regulus sig over Hanno, hvis Kolonne, angreben i Fronten af Triarierne og bagfra af Konsulen, kun frelses ved den Lethed, hvormed dens Skibe bevæges. Hanno stod til Søes og tabtes af Sigte. Endnu kæmpede kun den tredie Eskadre i den romerske Linie med en karthaginiensisk Kolonne, som var stærkt ramponeret, og de to Konsuler ilede nu til for at indeslutte og overvælde denne. Rom mistede paa denne Dag kun fire og tyve Galejer, som sank; der blev ikke erobret noget Skib fra dem. Derimod erobredes fire og tresindstyve Galejer fra Fjenden, og tredive sank».

Gaa vi nu tilbage til vore nordiske Forfædres Krigsskibe, da er det vel muligt, at man har været i Besiddelse af Langskibe og større Roskibe, inden man kjendte de sydlige Folkeslags Krigsskibe, ja dette synes endogsaa at fremgaa af Skildringerne hos de romerske Historieskrivere, der anføre, at Skibsbygningskunsten i Norden indtog en hæderlig, selvstændig Plads; men der kan dog neppe være nogen Tvivl om, at de store Drageskibe, der først fremstod i en senere Tid, havde deres Forbillede i de middelhavske Galejer. Det maa antages, at Modellen er kommen til de nordiske Lande under Normannertogene i det 9de Aarhundrede. Det fortælles, at da Kong Alfred den Store af England rustede sig til Forsvar imod Normannerne, lod han bygge en Flaade af store Krigsskibe, hvortil han tog Mønsteret fra de middelhavske Galejer; de vare dobbelt saa lange som Normannernes, laa højere paa Vandet, roede hurtigere og stode som Krigsskibe i enhver Henseende over disse, skjøndt de vare mindre gode som Søskibe. Først efter denne Tid er det, at man seer de store Skibe hos os, f. Ex. Olaf Tryggvesens berømte Skib *Ormen den Lange*, og det hedder netop om dette Skib, da det mødte til Kampen ved Svold, at det fremkaldte Forbauselse hos Alle, Høje og Lave, som saae det. Det har altsaa været noget Nyt, en Art

Skib, som i Henseende til Størrelse og Form betraadte en ny Vej; og det havde megen Lighed med de romerske Galejer.

Der gives ingen bestemt Beretning om, at der blandt de nordiske Drageskibe har været treradaarede Galejer og endnu mindre Triremer eller Skibe med flere Rækker Aarer; det maa antages, at selv de største af disse kun have havt een Række, og de have som Følge heraf ligget

Vilhelm Erobrerens Skib (efter Tapeterne i Bayeux).

lavt paa Vandet. Den hosstaaende Afbildning er tagen efter de berømte Tapeter i Bayeux og forestiller Vilhelm Erobrerens Skib, den er altsaa fra det 11te Aarhundrede. Den passer godt med Beskrivelsen af de nordiske mindre Drageskibe, og det maa bero paa en Unøjagtighed, naar Aarerne ikke ere angivne. Man seer de høje Stævne, Skjoldene langs Siden til Beskyttelse mod Pileskud og Entring, samt det faste Ror paa Laaringen, hvortil der maa findes et lignende paa den anden Side. Ror paa Agterstævnen indførtes først langt senere.

Krigsmaader.

Naar vi ville betragte vore hedenske Forfædres Maade at føre Krig paa, maa vi skjelne imellem to Ting. I Grunden var al Krig Søkrig, dette førte Forholdene, hele Levemaaden, Mangelen paa andre Forbindelsesveje end Søen med sig, og det beroede ofte paa en Tilfældighed, om et Slag blev udkæmpet paa Søen, eller Krigerne gik i Land og stredes; men der var dog Forskjel imellem Vikingetog og egentlige Søslag. Vikingerne levede paa Søen og drev ofte et meget udstrakt Sørøveri; de yngre Kongesønner fik Skibe til deres Underhold og maatte selv skaffe sig Lande og Hæder; Vikingeskibene laa paa Lur ved Næssene eller i Bugterne, hvorfra de uventet kom frem og overfaldt forbisejlende Skibe; de samlede sig i Klynger under en dristig Anfører og droge afsted paa Vikingetog, slog ned som en Flok Ravne, nu her, nu der, øvede Strandhug, bortførte Heste, Kvæg og Trælle; deres Antal tiltog i den Grad, at de i det 9de Aarhundrede paa Togene mod Vesten og Syden ifølge Beretningerne formelig oversvømmede Nordsøen og Atlanterhavet og faldt ned over de britiske Kyster som Græshopper paa en ægyptisk Slette. Farlige og foruroligende vare disse Vikinger, hvor de viste sig; de droge frem med Ild og Sværd, skyede ikke nogen Fare og ikke nogen Modstand, gik leende i Døden med Haabet om et herligt Liv i Valhal, efter at have øvet vilde og lystige Idrætter paa Jorden.

Vikingerne kæmpede vel som oftest efter bestemte Regler og have maaske ogsaa fulgt en vis, angiven Fremgangsmaade ved Opstillingen af deres Skibe; men denne har dog vistnok været meget simpel, og de enkelte Skibe og Afdelinger af Krigere maatte i Almindelighed see at hjælpe sig selv efter bedste Evne. Ligeledes herskede der en vis Mandstugt paa Vikingeflaaderne, meget strenge Love og grusomme Straffe for Brud paa dem; men herom haves dog ikke nøjagtige Efterretninger. Fangerne behandledes haardt, ofte barbarisk, og naar man vilde dræbe dem udtænktes de pinligste Dødsmaader; man bandt Fangerne til et Træ og gav dem til Pris for Ravne og vilde Dyr, bandt dem til vilde Oxer eller Heste og lod dem slæbes ihjel, eller man kastede dem i en Ormegaard eller Øglerede og lod dem fortæres der. En særdeles udsøgt Dødsmaade var at lade riste Ørn paa den fangne Fjendes Ryg, hvilket bestod i, at man med et Sværd gjorde Indsnit i Ryggen i Form af en Ørn eller Ugle, eller med regelmæssige Striber, hvorpaa man skar Ribbenene fra, ned til Lænderne, og trak Lungerne ud igjennem Aabningen.

Vi skulle imidlertid ikke opholde os ved de dunkle Efterretninger om Vikingernes Maade at kæmpe paa, men søge at udfinde, hvorledes de egentlige Søslag bleve leverede. Bestandig maatte man være belavet paa Krig, den kunde komme til enhver Tid, naar man mindst ventede den. For at holde Øje med, om nogen Fjende nærmede sig Land, blev der paa de vigtigste Steder af Kysterne holdt Vagt, og til hurtig Meddelelse om Fjendens Komme oprettedes Vider eller Varder i en saadan Afstand fra hinanden, at man fra den ene Varde kunde see den anden og gjentage det Signal, som blev gjort, for derved at bringe Meddelelsen videre frem. Om Natten blev Signalet givet ved at tænde Ild i Straa eller andet letblussende Ved, og Varden blev derved til en Vedvarde eller Bavn.

Den første Forberedelse til Kamp eller Krigstog bestod i, at der blev gjort Opbud til Leding, d. e. Søtog. Var det til Forsvar imod en indtrængende Fjende, da maatte alt det vaabendygtige Mandskab i de nærmest liggende Landskaber give Møde og alle Skibe og Fartøjer, som kunde benyttes, stilles til Raadighed; var det derimod til en Angrebskrig, da indkaldtes kun et vist Antal Krigere fra de for-

skjellige Egne og samledes saa mange Skibe, som behovedes, foruden dem, som stedse vare til Raadighed. Folket sammenkaldtes derved, at der sendtes et Symbol, en saakaldet Hærpil, Krigspil eller Budstikke, der oprindelig bestod i en virkelig Pil eller et Spyd, men senere en Kjæp eller Pind, der var brændt i den ene Ende og havde en Snor i den anden, omkring fra Gaard til Gaard; den udsendtes af Kongen, Jarlen eller deres Opbudsmand. Det hedder i gamle norske Love, at «den skulde ombæres af en fuldvoxen Mand, i Solens Retning fra Øst mod Vest, at den skulde afleveres paa Bondens sædvanlige Bopæl, til ham selv eller et af hans myndige Børn; men var ingen af dem hjemme, skulde den sættes i Bondens eget Højsæde, stottet saaledes, at den ikke kunde falde, og vare Alle ude og Gaarden lukket, skulde den bindes over Døren, saa at Enhver, der gik ind, kunde see den.»

Naar Flaaden var samlet, bleve de sammenkaldte Krigere og Rokarle indskibede med saa mange Mand i hvert Skib, som det kunde rumme; Kongen, Jarlen eller Anføreren besteg det største og pragtfuldeste Langskib eller Drageskib, satte sig i Spidsen for Flaaden, og denne drog afsted. Gik man ud for at øve Hærværk eller, som det kaldtes, at fare over Land med Hærskjold, at herje fremmede Kyster, da udsøgte man sig et passende Sted til Landgang og udskibede Hæren eller saa stor en Del deraf, som behovedes. Modte man da en fjendtlig Flaade, steg enten begge Hærene i Land og stredes eller de leverede hinanden et Søslag.

Naar Flaaden rustede sig til Slag, bleve Teltene nedtagne, Sejlene strøgne, Masterne lagte, og Rokarlene fordelte til deres Aarer. Beskyttelsen langs Siderne, det vil sige de dertil horende Planker eller Krigernes Skjolde, blev opsat, Vaabnene holdtes i Beredskab, enhver Kriger rustede sig og indtog sin Plads, Høvdingen ved Roret, hans Næstkommanderende, Berserkerne og de ovrige Stavngjemmer forude i Skibet, Mærket, der bestod i et Banner eller et rødt Skjold, blev opsat, Stævnene vendte imod Fjenden og de egentlige Krigsskibe ordnede i Linie eller svinfylkede. Ved denne Ordning, hvori Skibene laa Side om Side, for at kunde virke med deres Stævne, passede man at anbringe Anførerens Skib og de andre kraftigste Skibe ved Midten, hvor den sidste og haardeste Kamp altid fandt Sted, og Skibene vare da undertiden, navnlig ved Forsvar mod en overlegen Fjende, sammenbundne.

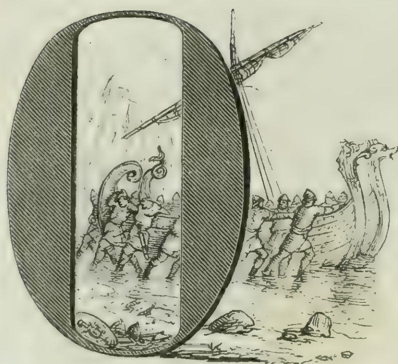
At opstille Krigsskibene i een sluttet Linie og saaledes ro ind imod Fjenden, har neppe været almindeligt med de større Flaader; derimod har det ofte været brugt at svinfylke dem (omtrent som i det ovenfor beskrevne Søslag ved Heraclea). Ifølge Sagnet havde Harald Hildetand lært denne Krigsmaade af Odin selv, og den blev senere almindelig i Norden. «Paa et Tog til Sverig — hedder det — aabenbarede Odin sig for ham som en stor, gammel, enøjet Mand og lærte ham at svinfylke sin Hær. Den hele Hær skulde nemlig deles i tre Hobe (Fylkinger), den midterste 40 Mand høj, og en paa hver Side 20 Mand høj; disse Hobe skulde han danne spidse fortil, som en Kile eller Tryne, ved i den første Rad at stille to Mand, i den anden tre, og saaledes fremdeles; hver Hob skulde have to Fløie, ti Mand høj hver, for at dække Siderne. Bag disse tre Hobe skulde det unge Mandskab stilles, bevæbnet med Kastespyd, og bag det igjen de gamle hærdede Krigere, for at give de Unge Mod. Derpaa fulgte Slyngekasterne, og efter dem, uden Hensyn til Alder eller Stand, de ringere Bevæbnede. Endelig skulde den hele Fylking ende med tre saadanne Hobe som de første, idet de med den brede Side sluttede sig til Hæren og vendte Spidserne udad. Ligeledes lærte Odin ham, at han ved Søslag skulde lade nogle af sine Skibe være løse, for at de kunde sejle hist og her omkring og forurolige Fjenden.» Flaadernes Svinfylkning har været udført paa en lignende Maade i en eller flere Kiler, og Hentydningen til de «løse» Skibe viser, at Hovedstyrken har holdt sig tæt sammensluttet; kun naar den ikke behøvede at ro, kunde Skibene være sammenbundne. At Hærens Ordning efter Kileformen dog maa være ældre end Harald Hildetand (omtr. 800) sees af Beretningen hos Tacitus, 700 Aar tidligere, hvori meddeles, at Nordboerne ordnede deres Hær paa denne Maade.

Saaledes opstillede, roede de fjendtlige Flaader med Stævnene mod hinanden, og saasnart de vare paa nært Hold, begyndte de at skyde med Pile, kaste med Spyd, Sten og andre lignende Vaaben. De løse Skibe søgte at omgaa Fjenden og angribe ham i Ryggen; man bestræbte sig for at løbe ind med Stævnene imod de fjendtlige Skibe, afbryde deres Aarer eller bore dem i Sænk, kaste Ild over i dem og endelig entre og erobre dem. For at lette Entringen kastedes ofte svære Bjelker over paa Relingen af det fjendtlige Skib, hvorved det bragtes til

at krænge over mod Angriberen, og for at hindre sit eget Skib fra at blive entret, lod man i Hast alle Folkene kaste sig over i den modsatte Side, saa at den Reling, der vendte imod Fjenden, gik tilvejrs. Skibene huggede sig fast i hinanden med Stavnlaaer og Hager, og en Kamp, som paa Land, gik for sig fra Skib til Skib, ind imod Midten, hvor Høvdingens Banner vajede, og hvor Hovedslaget stod. De ramponerede Skibe søgte at rive sig løs fra Flaaden og flygte bort; andre indtoge deres Plads. Ofte kunde det ogsaa hænde, at Flaaderne efter en haardnakket Kamp reve sig løs fra hinanden for at samle nye Kræfter; men til andre Tider hørte de ikke op, før den ene Part var fuldstændig overvunden.

At der mange Gange blev øvet List og udført forskjellige Krigspuds, er en Selvfølge. Man sneg sig om Natten ind i den fjendtlige Flaade og tændte Ild paa Skibene. I Sagnet om Frode den Første fortæller Saxo, at da han efter Toget imod Kurelerne og deres Konge Dorne forlod Landet, stødte han paa Vejen paa Tranne, Rutenernes eller Russernes Konge. «Denne laa med sin Flaade ved Kysten. For paa en Gang at tilintetgjøre den, lod Frode hugge en stor Mængde Trænagler, og ladede dermed en Karv eller stor Baad; om Natten sejlede han til den fjendtlige Flaade, og lod Skibene gjennembore under Vandet, og, for at dette ikke for tidlig skulde trænge ind, tilstoppedes Hullerne med Naglerne. Da der nu var boret saa mange Huller, at Flaaden derved nødvendig maatte gaa til Grunde, lod han Naglerne udtage, og omringede Fjenden med sine Skibe. Forgjæves fægtede Rutenerne oventil med Vaaben; nedenfra trængtes de af en endnu farligere Fjende; de, som strede, druknede; de, som vilde dæmpe Bølgerne, bleve nedskudte og farvede Havet med deres Blod.» Om Frode den Tredie fortæller Saxo følgende: «Venderne anfaldt Danmark. Erik den Veltalende blev sendt imod dem med en Flaade paa otte Skibe. Med et af disse begav han sig imod Fjenden, og lod de øvrige ligesom omgive med Træer og grønne Grene, saa at de fik Udseende af en Skov. Ved forstilt Flugt lokkede han derpaa Fjenden ind i en snever Vig, hvor hans Skibe laa skjulte; Skoven gav sig paa en Gang til at sejle, og de forbausede Vender tilsatte Livet eller bleve fangne.»

Søslaget i Hjørungevaag.

Oldtidens Vikingetog ere utallige. Det var ikke alene ved Moderlandenes Kyster, i de danske Sunde og Bælter saavel som i den norske og svenske Skjærgaard, at de hedenske Vikinger drev deres vilde Spil; men ogsaa langt udenfor Hjemmet, mod Øst, Vest og Syd maatte de mange forskjellige Folkeslag føle deres Magt. I store Sværme, med utallige Skibe, sejlede Normannerne fra Danmark og Norge, bemægtigede sig England, Skotland og Irland, droge videre til Frankrig, trængte dybt ind i Landet, sejlede til Middelhavet, lige indtil Konstantinopel. I det nordlige Hav trængte Vikingerne frem til Færøerne, Island, Grønland og nedad langs den nordamerikanske Kyst. Imod Øst besejlede de alle Østersøens Kyster, droge langt op ad Floderne og satte sig i Besiddelse af Landene. Man undres over, hvorfra disse Sværme af Mennesker og Skibe kom, og de store Tog give et tydeligt Billede af, hvor vante disse Folk vare til at færdes paa Havet.

At skildre Nordboens Vikingetog, er det Samme som at fortælle Nordens Historie i Hedenold, og dette ligger udenfor vor Opgave. Men som en Slutning paa den Fremstilling, vi have givet af Landet, Folket og Livet paa Søen, vil det være paa sit Sted at skildre, saavidt det lader sig gjøre, de to største og mærkeligste Søslag, som forefaldt her i Norden paa den Tid, da Efterretningerne begynde at blive historiske og altsaa ikke mere udelukkende hentes fra Sagnene,

det vil sige i den historiske Tidsalders Morgenrøde, der netop falder sammen med den Tid, da Kristendommen vel var bleven grundfæstet i Norden, men endnu kæmpede for at vinde fuldstændig Sejr over Hedenskabet. Historiens og Kristendommens Lys tændtes i Norden omtrent paa den samme Tid.

Medens Harald Blaatand regerede i Danmark (935—985), boede det i Oldtiden saa bekjendte Folk Venderne langsmed den vestlige Del af Østersøens sydlige Kyst, navnlig ved Oderen, der adskilte de saakaldte Vester- og Øster-Vender fra hinanden. Denne Flod har tre Udløb i Østersøen, hvoraf det vestlige kaldes Peene, det midterste Swine og det østlige Dievenow; herved dannes to Øer, nemlig Usedom mellem Peene og Swine, Wollin mellem dette og Dievenow. Paa den østlige Ende af Wollin, som i Oldtiden hed Jom, laa, lige ved Flodens Udløb, den mest betydningsfulde af de vendiske Stæder, Julin (hvoraf Navnet Wollin er opstaaet). Den havde en fortrinlig Beliggenhed saavel imellem Østen og Vesten som imellem Syden og Norden, og drev en meget udbredt Handel.

Venderne vare et sørøverisk Folk, som ofte foruroligede Nabokysterne, og de Danske foretoge flere Tog imod dem. Paa et af disse Tog satte Harald sig fast paa Wollin og anlagde ved Julin den i Oldtiden bekjendte Borg, Jomsborg, hvor senere mange danske Vikinger nedsatte sig, da den havde en god Beliggenhed som Udgangspunkt for deres Sørøvertog. Senere blev den indtagen af den svenske Prinds Styrbjørn; men da denne faldt i det store Slag paa Fyrisvold imod sin Farbroder, den svenske Konge Erik Sejrsæl, synes det, som om Jomsborg en kort Tid kom i Vendernes Besiddelse, indtil den polske Konge, eller dennes Søn Burislev (Boleslav) forlenede den berømte nordiske Viking Palnatoke med Landskabet Jom, imod at han skulde beskytte Landet.

Palnatoke, den sidste af Nordens store hedenske Vikinger, havde ført et vildt, ustyrligt og uroligt Liv; han hadede Kristendommen og saae i den kun et Middel til at blødagtiggjøre Folket, og han hang med hele sin Sjæl ved de hedenske Skikke, det uafhængige Liv, de krigerske Idrætter. Han havde besiddet store Ejendomme i Danmark, navnlig i Fyen, og Harald Blaatands unge Søn Svend, senere Konge

under Navn af Svend Tveskjæg, var ham betroet til Vejledning og Opdragelse. Men Palnatoke kom i Strid med Kong Harald og ønskede at see sin Fostersøn paa Danmarks Throne; paa et Tog imod Kongen steg han en Nat i Land fra sine Skibe, traf Harald og hans Mænd siddende om et Baal i Skoven, og dræbte ham med et Pileskud fra sit Skjul bagved Træerne. Svend Tveskjæg blev hyldet til Konge, og Palnatoke, paa hvem der hvilede Mistanke for Mordet paa Kong Harald, forlod sine Ejendomme i Fyen og sejlede over til Bretland. Flere Gange indbød Svend ham til at gjæste sig i Danmark; omsider modtog han Indbydelsen og sejlede hertil med tre Skibe og hundrede Mand. Svend holdt Gilde; men da han ventede Palnatoke, havde han ladet Hæderspladsen, Højsædet ligeoverfor hans eget, staa ubesat. Palnatoke traadte ind i Hallen, hilste paa Kongen og fik sig anvist den for ham bestemte Plads, hvor han satte sig ved Siden af sine Ledsagere. Der blev drukket godt og var megen Lystighed. Da gik Fjølner, Palnatokes Farbroder og Svends Hirdmand, hen til Kongen og hviskede ham Noget i Øret, hvorover Svend skiftede Farve og strax derefter blev blodrød. Fjølner rakte en af Svendene, der stod foran Kongens Bord, en Pil, og befalede ham at bringe den omkring til alle Mændene og spørge, om Nogen kjendte den. Efterat have gaaet to Rækker igjennem, kom Svenden med sit Spørgsmaal til Palnatoke, og denne svarede: «Skulde jeg ikke kjende min Ejendom? Giv mig den, det er min!» Herover blev der et stort Røre, der snart gik over til en spændende Taushed, da Kongen sagde: «Hvor, Palnatoke! skiltes Du sidst ved denne Pil?». Han svarede uforfærdet: «Tidt har jeg føjet Dig i dine Ønsker, min Fostersøn! Troer Du, at det er større Hæder for Dig, at jeg forkynder det her i en stor Forsamling, end i nogle faa Mænds Nærværelse, saa vil jeg sige Dig det: jeg skiltes sidst fra denne Pil, da den foer ud fra min Buestreng og gav din Fader Bane!» Kong Svend raabte: «Staaer op alle Mænd og griber ham; thi nu er det ude med vort Venskab». Alle sprang op; men Palnatoke greb sit Sværd, huggede Fjølner ned og banede sig Vej gjennem Mængden, uden at Nogen vovede at lægge Haand paa den højt ansete Viking; ogsaa hans Ledsagere undkom, paa en Britte nær, som Kongens Mænd kastede paa Spyd over deres Hoveder, indtil han døde.

En Viking i Rustning (omtr. fra Aar 1000).

Palnatoke flygtede tilbage til Bretland, til Danmark turde han ikke mere komme; men kjed af Opholdet i Bretland begav han sig til Venden, og da var det, at han erhvervede det omtalte Len paa Øen Jom. Her modtoges den tappre Helt med Henrykkelse af de vilde Jomsvikinger og blev strax deres Anfører; her forenede han sig med den Flok, der fra Reden i Jomsborg sværmede ud og øvede Sørøveri og Strandhug langs Østersøens Kyster, og her haabede han at kunne bygge et Bolværk til Værn for Hedenskabet imod den fremtrængende Kristendom. Han opførte ved Julin en Søborg med Mure udenom Havnen, der var saa stor, at den kunde rumme tre hundrede Skibe; ved Indgangen var der anbragt Porte med en Stenhvælving over, og Aabningen kunde lukkes med Jerndøre og stænges indvendig fra; over Stenhvælvingen var der et stort Kastel med Valslynger. Da Palnatoke havde fuldført Borgen, samlede han et Raad af sine dygtigste Mænd og udarbejdede Love for Jomsvikingernes Samfund. Ingen maatte optages i dette, som var over halvtreds eller under atten Aar, Ingen, der veg for en anden lige stridbar og lige udrustet Mand; Alle skulde aflægge Løfte paa at hævne hverandre som Brødre; enhver Tidende skulde strax bringes Høvdingen Palnatoke, og Ingen maatte udbrede falske Rygter. Ingen Kvinde skulde taales i Borgen, og Ingen maatte, uden Palnatokes Tilladelse, forlade denne i mere end tre Dage. Alt Bytte, hvor lidet det end var, skulde bæres til Stangen for at deles. Ingen maatte tale noget Frygtens Ord eller skrækkes for Noget, hvad det saa end var. Ingen maatte staa i Underhandling med Fremmede, hvorimod Palnatoke bestemte og fastsatte Alt efter sin Villie.

Hver Sommer droge disse Helte i Viking. Palnatoke nød stor Anseelse, ikke alene blandt Jomsvikingerne, men selv blandt de Fremmede, som frygtede hans farlige Angreb; thi med al sin hedenske Strenghed var han dog retfærdig og klog. Samfundet udvidede sig bestandig, og mange berømte Mænd fra Nabolandene indtraadte deri; blandt disse vare Sigvald og Thorkel den Høje, Sønner af Strutharald, Jarl i Skaane. Paa Vejen til Jomsborg droge de ind til Bornholm, hvor den mægtige Vesete Jarl regerede, og øvede Strandhug paa Kysten, og først efter mange Stridigheder kom det til Forlig og Venskab med Vesete, hvis Søn Sigurd Kappe endogsaa ægtede Strutharalds Datter

Tove. Senere droge Vesetes Sønner Sigurd Kappe og Bue Digre ligeledes til Jomsborg og optoges i Samfundet. Blandt de øvrige Jomsvikinger skal endnu nævnes Vagn Aagesen, en Søn af Palnatokes Søn Aage og Vesetes Datter Thorgunna. Vagn var allerede som Barn saa vild, at, da han blev tolv Aar gammel, kunde Ingen styre ham; hans Fader Aage gav ham da et Langskib med 50 Mænd og hans Bedstefader Vesete et andet Langskib; men Ingen af Mændene var over 18 Aar gammel. Han sejlede til Jomsborg med sine Skibe og forlangte at blive optagen blandt Jomsvikingerne; men det blev afslaaet, da han var for ung. Han tilbød da at kæmpe med Sigvald med lige Styrke og paa Vilkaar, at han optoges i Samfundet hvis han sejrede. Udfordringen blev modtagen, dog befalede Palnatoke, at Vagns Liv skulde skaanes, hvis han blev overvunden. Kampen begyndte; de unge Krigere dængede Sigvald og hans Mænd saaledes til med Stenkast, at de maatte beskytte sig bag Skjoldene, hvorefter de trængte ind med deres Hugvaaben, og Sigvalds Mænd maatte trække sig tilbage paa Land for at hente flere Sten; ogsaa her bleve de forfulgte og angrebne saa heftig, at Palnatoke maatte erklære Vagn og hans Mænd for de Sejrende, lade Portene aabne for dem og optage dem i Samfundet.

Et Par Aar efter denne Begivenhed døde Palnatoke, og under hans Efterfølger, Sigvald, begyndte det at gaa tilbage med den strenge Tugt, hvori han havde holdt Jomsvikingerne; Lovene agtedes ikke mere saa højt, Kvinder fik Adgang til Borgen, og Krigerne toge sig jevnlig vel lange Orlov. Istedenfor at Sigvald burde have levet i Fred og god Forstaaelse med den danske Konge, hvad der utvivlsomt havde været til Fordel for begge Parter, var Forholdet alt andet end venskabeligt. Sigvald friede til den vendiske Fyrst Burislavs skjønne Datter Astrid, og lovede, for at vinde hende, at han skulde befrie Fyrsten for den Skat, Venderne hidtil havde maattet betale til den danske Konge. I Selskab med Bue Digre sejlede han til Grønsund, hvor det lykkedes ham ved en udtænkt List at lokke Kong Svend med tyve af hans Mænd ombord paa sine Skibe og sejle bort med dem til Jomsborg. For atter at blive fri maatte Svend Tveskjæg love at give Afkald paa Skatten og fik til Gjengjæld Burislavs ældre Datter tilægte; han fik da sin Frihed

og sejlede til Danmark med sin Brud, der blev Moder til hans to Sønner, Harald og Knud den Mægtige.

Kort efter døde baade Jarl Strutharald i Skaane og Vesete paa Bornholm, og Kong Svend skulde holde Gravøl over dem, ved hvilken Lejlighed der, som sædvanlig, vilde blive aflagt Løfter. Kongen indbød Jomsvikingerne til at tage Del i Gildet, og skjøndt de ikke vare uden Frygt for, at Kong Svend skulde hævne sig paa dem efter den Maade, hvorpaa de havde overlistet ham, kunde de dog ikke undslaa sig for at møde. Sigvald selv, Thorkel den Høje, Bue Digre og de berømmeligste af Jomsvikingernes Høvdinger ankom med 40 Skibe fra Vindland og 20 fra Skaane. Paa Gildets første Dag stod Kong Svend op og drak sin Faders Minde, idet han aflagde Løfte om, at han, inden tre Aar vare omme, vilde drage med en Hær til England og enten dræbe Kong Ethelred eller jage ham bort fra Landet. Efterat endnu Mindebægere vare tømte for Kristus og den hellige Michael, blev der skjænket i for Jomsvikingernes Høvdinger, i større Horn og med stærkere Drik, for at forlede dem til at give ubesindige Løfter. Vinen virkede og Mændene bleve lystige. Svend sagde til dem: «Nu skulle ogsaa I, Jomsvikinger! som ere de navnkundigste Helte i Norden, see Eder om efter en eller anden berømmelig Daad.» Da rejste Sigvald sig, drak sin Faders Minde og lovede, før tre Aar vare omme, at drage til Norge og enten dræbe Hagen Jarl eller forjage ham fra Landet. Thorkel den Høje lovede at følge ham og ikke fly, før han saae Agterstævnen paa hans Skib, hvorefter Bue Digre og Sigurd Kappe aflagde det samme Løfte. Nu kom Touren til Palnatokes Sønnesøn, den unge, overmodige Vagn Aagesen, der lovede ogsaa at følge dem til Norge og ikke vende tilbage, før han havde dræbt Lensmanden Thorkel Lejre i Vigen og forlovet sig med hans Datter Ingeborg. Mange flere af Høvdingerne lovede at tage Del i Toget til Norge.

Næste Morgen, da Rusen var sovet ud, indsaa Jomsvikingerne at de vare gaaede for vidt og havde aflagt et Løfte, som de maaske ikke kunde holde; men et ved et Gravøl givet Løfte var helligt og ubrødeligt, Toget maatte iværksættes, hvad det end skulde koste, og saaledes blev Grunden lagt til et af Oldtidens blodigste Søslag, Kampen i Hjørungevaag.

Jomsvikingerne udrustede en Flaade paa tresindstyve af deres bedste Skibe og sejlede med denne op til Limfjorden, for at vente paa gunstig Bør til Norge. Dette antages at have været henimod Slutningen af Aaret 994; men Udrustningen havde medtaget længere Tid, og Rygtet om deres Forehavende var gaaet forud for dem. Den sydlige Del af Norge, der kaldtes Vigen, var under dansk Overhøjhed, hvorimod Hagen Jarls Rige strakte sig herfra langs Vestkysten imod Nord. Denne ægte nordiske Helt, den berømte hedenske Jarl paa Lade, var nu bleven gammel, og da hans Søn Erik, som var i Romerige, erfarede de Anslag, der vare i Gjære mod hans Fader, samlede han strax Folk, drog til Oplandene, derfra over Kjølen og ankom til det Throndhjemske, inden Jomsvikingerne vare naaede dertil. Disse forlode ved Juletider Limfjorden, sejlede først til Agde, derfra til Rugeland, og begyndte at herje i Hagen Jarls Rige. Saasnart Hagen og hans Søn Erik fik Efterretning om deres Ankomst, udbøde de Leding i de nærmeste Landskaber og lode Krigspil udsende, og snart havde de samlet en Flaade paa 180 Skibe i Hjørungevaag, det nuværende Lidevaag, i Søndmør. Jomsvikingerne droge imidlertid videre Nord paa, forbi Forbjerget Stad, herjede, plyndrede og røvede overalt, hvor de kom frem, og dræbte alle vaabenføre Mænd, de kunde faa fat paa. En Bonde, som Bue og hans Mænd havde plyndret, sagde da til Høvdingen: «Nu drive I Køer og Kalve til Strand; men I vilde vise større Mandighed ved at gaa paa Jagt efter Bjørnen.» Man spurgte ham, om han da kunde give nøjere Meddelelse om Hagen; «ja», svarede han, «Bjørnen er nu i Baasen; igaar sejlede Hagen Jarl ind i Hjørungevaag med et eller to, højst tre Skibe, og da havde han endnu ingen Tidende faaet om Eder.» Hele Flaaden lettede Anker, roede Nord paa forbi Øen Hød og ind i Hjørungevaag, og her erfarede de snart, at Bonden havde skuffet dem; thi Hagen Jarl havde hele sin Styrke samlet.

Den norske Flaade var delt i tre Afdelinger, den ene under Hagen selv, de to andre under hans Sønner Erik Jarl og Svend Hagenssøn. Den havde ligget til Ankers i en Vig kaldet Halkelsvig; men saasnart Jarlen erfarede, at de Danske laa ved Hød, lod han Flaaden lette og ro Nord paa til Hjørungevaag, hvor begge Flaader saaledes stødte sammen. Jomsvikingerne havde ligeledes delt deres Flaade i tre Af-

delinger, hver paa 20 Skibe; men da disse ikke alene vare meget større og mere højbordede, men tillige bemandede med mere øvede Krigere end de norske, var Overmagten ikke saa stor i Materiel og Krigsdygtighed som i Antal. De danske Flaadeafdelinger anførtes af Sigvald Jarl, den Højstkommanderende, Bue Digre og den unge Vagn Aagesen.

Saasnart Flaaderne fik Øje paa hinanden, bleve de ordnede i Fylkinger, tre Skibe i hver. I Midten laa Hagen Jarls Skib lige over for Sigvald Jarls; paa den ene Fløj Erik Jarl overfor Bue Digre og hans Broder Sigurd Kappe, og paa den anden Fløj Svend Hagenssøn overfor Vagn Aagesen. Med Stævnene vendte imod hinanden roede nu de to Flaader ind, den ene imod den anden, og saasnart de vare paa tilstrækkelig nært Hold, begyndte de at kaste med Sten og skyde med Pile; men Skibene tørnede snart sammen, saa at Sværd og Øxer kunde bruges, og en blodig Kamp imellem Stavnboerne begyndte. Hagen Jarls Brynje var bleven saaledes gjennemskudt, at han maatte kaste den fra sig; Bue Digre og hans Stavnboer kæmpede som Løver. Vagn Aagesen trængte saa kraftig ind paa Svend Hagenssøn, at denne begyndte at skaadde med Aarerne og trække sig tilbage, saa at det fra Kampens Begyndelse saae ud, som om de Norske vilde blive slaaede paa alle Kanter. Da ilede Erik Jarl sin Broder Svend til Undsætning og drev Vagn tilbage igjen i Linien, og da Bue Digre havde benyttet denne Lejlighed til at tvinge den af Erik kommanderede Fløj tilbage, løse sine egne Skibe fra hverandre og forfølge de vigende Normænd, maatte Erik skyndsomst ro hen igjen til sin egen Afdeling; med tre af sine Skibe lagde han sig paa Siden af Bue Digres Skib, en frygtelig Sværd- og Hugkamp begyndte, og under denne lykkedes det Bue at trænge igjennnem Fylkingerne. Kampen maatte paa denne Tid kaldes staaende, og Ingen kunde sige, til hvilken Side Sejren vilde helde. Da, fortæller Sagnet, gik Hagen i Land paa Øen Primsignd, anraabte sine Skytsgudinder om Sejr, gjorde Løfter til dem og offrede dem sin egen syv Aars Søn Erling, en smuk og haabefuld Dreng. Efter denne barbariske Daad gik han igjen ombord, og da opstod der et saa forfærdeligt Hagelvejr, at Jomsvikingerne, som ovenikjøbet under Uvejret havde troet at see en Kvinde komme frem, skyde imod dem med Pile, som foer ud igjennem hendes

Fingre, og dræbe en Mand med hvert Pileskud, begyndte at vige. Sigvald lod Tougene, hvormed Skibene vare sammenbundne, overhugge, og trak sig tilbage med 35 Skibe. Men Bue Digre og Vagn Aagesen holdt endnu Stand med Resten af Flaaden og kæmpede Fortvivlelsens Kamp. Hagen angreb Bues Skib. Aslak Holmskalle, som var Bues Stavnbo, slog ned for Fode og hverken Sværd eller Øxe kunde bide paa hans skaldede Isse; men da greb Islænderen Vigfus en svær Ambolt med spidse Horn og kastede ham den i Hovedet, saa at det ene Horn trængte ham dybt ned i Hjernen. Normændene trængte frem imod Bue, som stod agter i Skibet, og Thorsten Midlang gav ham et Hug over Ansigtet, saa at Læben og Hagen faldt ned paa Skibet og Tænderne sprang ham ud af Munden. «Lidet ville nu de danske Møer paa Bornholm tykkes om at kysse mig, om vi nogensinde komme did!» raabte Bue, idet han løftede sit Sværd og kløvede Thorsten Midlang; derpaa greb han to Kister fulde af Guld: «Overbord, alle Bues Mænd!» raabte han og sprang i Søen med begge sine Kister; hans Skib ryddedes fra Stævn til Stævn. Vagn Aagesen havde ikke villet følge Sigvald paa Flugten, men holdt trolig Stand, og om ham samledes de tilbageblevne Jomsvikinger; men Erik Jarl trængte for haardt ind paa ham, Overmagten var for stor, Skibet blev ryddet og Vagn tagen til Fange med tredive af sine Mænd.

De Danske vare fuldstændig overvundne; den fejge Sigvald Jarl var flygtet med den største Del af Flaaden, de Andre vare faldne eller fangne. Hagen gik i Land med sine Mænd, og medens han om Natten sad paa en Stub, hørte man en Bue smælde ude paa Bue Digres forladte Skib, og en Pil kom flyvende og dræbte en Mand ved Siden af ham. Saasnart det blev lyst, gik man ombord i Skibet og fandt da en af Kæmperne, Havard den Huggende, liggende paa Knæ ved Relingen med sin Bue i Haanden; begge Fødderne havde han mistet. Da han hørte, at det ikke var Jarlen, han havde rammet, blev han meget skuffet — men Normændene huggede ham strax ned.

Der blev holdt Standret over Fangerne, og de døde som Helte, gjennemtrængte af deres hedenske Haab om Glæderne i Valhal. De vare lænkede til hinanden; Fødderne vare bundne, men Hænderne frie; de sad i Række paa en Træstamme, og Haaret blev sammenbundet, for

at holdes fast medens man afhuggede Hovedet. Denne Gjerning blev udført af Normanden Thorkel Lejre. Da han havde henrettet tre Mænd, uden at de ved at forandre en Mine havde yttret Tegn til Frygt, spurgte han de Omstaaende, om de kunde mærke nogen Forandring paa ham; thi man sagde, at dette plejede at være Tilfældet, naar nogen havde slaaet tre Mænd ihjel umiddelbart efter hinanden. En af de næste, han kom til, havde en Foldekniv i Haanden, og da Thorkel spurgte ham, om han havde Lyst til at dø, svarede han: «Jeg døer gjerne — men hug mig hurtig; thi vi Jomsvikinger have ofte spurgt hverandre, om et Menneske kan være sig Noget bevidst, naar Hovedet er hugget fra Kroppen; hvis nu saa er, vil jeg række Kniven frem, som jeg har i Haanden; hvis ikke, saa vil den falde til Jorden.» Thorkel huggede til, Hovedet fløj af, og Kniven faldt ud af Haanden. Atten Hoveder vare faldne, da Raden kom til en smuk ung Mand med et dejligt Haar, som han bad Bøddelen om at skaane; en af Hagens Mænd greb fat i det med begge Hænder og holdt godt fast; men idet Thorkel svingede Oxen, trak Jomsvikingen rask Hovedet til sig, og den Mand, der holdt i Haaret, fik begge Hænder hugget over. Erik Jarl kom til, han syntes godt om Manden og spurgte om hans Navn; den unge Mand svarede, at han var en Søn af Bue og hed Sigurd. «Du maa i Sandhed være Bues Søn, sagde Erik; vil Du have Fred?» «Det kommer an paa hvem der byder den», svarede Sigurd; og Erik sagde: «Den byder, som har Magt dertil;» og der skænkedes ham Fred. Nu kom Raden til Vagn Aagesen. Han havde ved Vesetes Gravøl givet det Løfte at ville dræbe Thorkel Lejre og trolove sig med hans Datter, og dette var kommet Thorkel for Øre. Med opløftet Oxe foer han ind imod Vagn; men Vikingen Skara kastede sig ned for hans Fødder, saa at han snublede og faldt til Jorden, saa lang han var; Vagn greb Oxen og gav Thorkel Banesaar. Erik Jarl syntes ogsaa godt om dette Træk og tilbød Vagn Fred, hvilken han modtog paa den Betingelse, at ogsaa de tilbageværende tolv Fanger bleve skaanede, og Erik indrømmede det. Vagn blev virkelig senere trolovet og gift med Thorkel Lejres Datter Ingeborg.

Saaledes endte dette mærkelige og blodige Slag. Sigvald kom hjem til Jomsborg med sine Skibe; men Ingen agtede mere den fejge Flygtning, og med Jomsborgernes Magt var det snart forbi.

Søslaget ved Svold.

omsvikingerne havde opfyldt det ved Strutharalds og Vesetes Gravøl givne Løfte; men de havde været uheldige, og det i Hjørungevaag lidte Nederlag beredte dem Undergang; det var paa Tide, at Svend Tveskjæg ogsaa opfyldte sit Løfte, inden tre Aar at drage med en Hær til England og enten fælde Kong Ethelred eller fordrive ham fra Riget; dette gjorde han, og var heldigere.

Vejen for Toget til England kunde siges at være banet. I mange Aar havde de Danske hyppig hjemsøgt Englands Kyster, der efter Regner Lodbrogs Død i Northumberland næsten uophørlig bleve herjede af danske og norske Vikinger, der her stiftede flere Riger, som beherskedes af danske Konger. Fra Aaret 978 regerede den svage Ethelred, der var mere Munk end Konge, over England, og allerede paa hans Kroningsdag skal den mægtige Ærkebiskop Dunstan have forudsagt ham, at store Ulykker vilde hjemsøge hans Rige. «Der vilde komme et fremmed Folk med et ubekjendt Tungemaal; dets Sværd vilde ikke holde op at rase, før Landet var bragt i Trældom; Kongens Afkom skulde omkomme, og fremmede Konger sætte hans Krone paa deres vanhellige Hoved». Det var ogsaa kun et Par Aar efter, at Ethelred havde tiltraadt Regeringen, at store Sværme af Vikinger begyndte at herje hans Rige, at trænge ind i Landet, udøve skrækkelige Grusomheder, og Kongen maatte

betale dem 1000 Pund for at formaa dem til atter at drage bort. Dette var ikke noget vel betænkt Middel, thi det lokkede kun andre Vikinger til, som ogsaa vilde tjene Penge, og saa hyppige bleve deres Anfald og Fordringer, at Kongen maatte lægge en Skat, der kaldtes Danegeld, paa Jorderne for at kunne udrede de fornødne Summer. I Løbet af 20 Aar maatte England betale til de danske og norske Vikinger ikke mindre end 130,000 Pund, en for hine Tider uhyre Sum.

Svend Tveskjæg havde alt tidligere, medens hans Fader levede, deltaget i flere Vikingetog til England med sin Fosterfader Palnatoke. Omtrent samtidig med Jomsvikingernes Tog til Norge drog han nu atter derover og angreb sammen med den norske Prinds (ogsaa kaldet Konge) Olaf Tryggvesen, London med en Flaade paa 94 Skibe; de forsøgte at stikke Byen i Brand, men bleve trængte tilbage med stort Tab. Forbittrede herover gave de sig til at herje Kysterne af Essex, Kent og Sussex, gjennemstrejfede disse Landsdele, foer frem med uhørt Grusomhed, myrdede Alle, som de fik fat paa, selv Kvinder og Børn, og den forfærdede Ethelred maatte finde sig i at tilbyde dem Danegeld. Mod sikkert Lejde rejste Kong Olaf op til Kong Ethelred, og et Forlig blev afsluttet, ifølge hvilket den danske og norske Hær, imod at faae udbetalt en Danegeld paa 16,000 Pund, skulde være forpligtet til at staa Englænderne bi imod enhver fjendtlig Flaade, og saalænge den opholdt sig i England, skulde den underholdes af Landet. Dette mærkelige Forlig, hvortil Texten er bevaret, indeholdt et Par interessante Punkter, som det er værd at lægge Mærke til. Det hed saaledes, at «ethvert, endog fjendtligt, Kjøbmandsskib skulde have Fred*); en fri Englænders Drab af en fri Dansk eller omvendt skulde bødes med 25 Pund eller Drabsmanden udleveres, for Træl gaves derimod kun en Bøde paa 1 Pund; naar 8 Mand inden eller udenfor en By bleve dræbte, da gjaldt det for et Fredsbrud, men færre end 8 Mands Drab blev erstattet ved Mandebod.» Ved Forliget traadte Olaf i det nøjeste Venskabsforhold til Ethelred, der antog ham som sin Søn og lod ham konfirmere i Kristendommen; han var allerede tidligere døbt. Dette For-

*) Denne humane Regel har det ikke været muligt at skaffe Gyldighed endog i vor civiliserede Tidsalder.

hold huede ikke Kong Svend, som havde foresat sig at erobre England; han skiltes derfor fra Olaf Tryggvesen, der drog hjem til Norge, hvor han efter en temmelig let Kamp med den gamle Hagen Jarl fordrev denne og blev af Thronderne udnævnt til Konge. Hagen flygtede, og blev forfulgt; han søgte at undgaa sine Forfølgere ved List, men blev myrdet af sin egen Træl Karker paa Gaarden Rimol i Guldalen, hvor hans Veninde Thora havde skjult ham i en Svinesti.

Olaf Tryggvesen blev saaledes Norges Konge; thi ogsaa de andre Landsdele hyldede ham, selv de, der stode under dansk Overhøjhed. Dette forøgede det alt begyndte Fjendskab imellem ham og Svend Tveskjæg, der snart blev nødt til at vende hjem fra England og opsætte Erobringen af dette Rige, indtil han havde gjort sit Regnskab op med Kong Olaf.

I Sverig var Kong Erik Sejrsæl død og hans unge Søn Olaf, kaldet Skjødkonning, fordi han maatte sidde paa sin Moders Skjød, var bleven hyldet til Konge af Folket. Moderen var den onde, herskesyge Dronning Sigrid med Tilnavnet Storraade, efter hendes Stolthed, og da hun var bleven Enke, meldte sig flere Bejlere, af hvilke dog nogle fik en ilde Medfart. Da sendte ogsaa Olaf Tryggvesen Bud fra Norge og bejlede til hende. De kongelige Frierier og Ægteskaber blive nu noget indviklede, men maa paaagtes, da de øve deres Indflydelse paa de kommende Begivenheder. Den kristne Kong Olaf friede altsaa til den hedenske Dronning Sigrid og fik Haab om hendes Haand; et Møde imellem dem blev fastsat til at afholdes i Grændsebyen Konghel ved Götaelven, og de indfandt sig begge her. Men da Olaf forlangte, at Sigrid skulde antage Kristendommen, svarede hun ham: «Ikke vil jeg gaa fra den Tro, jeg har havt og mine Frænder for mig; men ikke heller skal jeg paatale, om Du troer paa den Gud, som Dig behager». Derover blev Olaf saa forbittret, at han kastede hende en Handske i Ansigtet og udbrød: «Tænker Du da, jeg vil have Dig, Du gamle rynkede Kvinde! naar Du ikke troer paa Gud?» «De Ord — svarede Sigrid — skulle vorde din Bane». Kong Olaf rejste hjem, og hans Fjende, den fordrevne Erik Jarl, Hagen Jarls Søn, fik et sikkert Tilflugtssted i Sverig; men Sigrid Storraade ægtede Svend Tveskjæg, der havde forskudt Gunhilde, den vendiske Fyrstes Datter.

Medens Kong Svend var i Fangenskab paa Jomsborg, var det blevet bestemt, at den vendiske Fyrste Burislav skulde ægte hans Søster Thyre; men der hengik lang Tid, inden Løftet blev indfriet. Thyre havde Forkjærlighed for den kristelige Lære, hun frygtede derfor den hedenske Burislav og undslog sig for at drage til ham i Venden; men ved Sigvald Jarls Mellemkomst lykkedes det ham at faae hende over til sig. Burislav overøste hende med rige Gaver; men hun kunde dog ikke finde sig i sin Skjæbne, thi han var gammel og styg, og dertil en raa Hedning. Efter syv Dages Forløb flygtede hun bort om Natten og kom til Danmark, hvor hun maatte skjule sig for sin Broder, der vilde have sendt hende tilbage til Venden, om han havde opdaget hende. Her kunde hun derfor ikke blive, men drog videre til Norge, hvor hun søgte Ly hos Kong Olaf, der syntes saa godt om den smukke unge Kvinde, at han tog hende tilægte; hun fik saaledes en kristen Mand, en ridderlig Helt, og de levede sammen Vinteren over i det nylig anlagte Nidaros, nuværende Throndhjem.

Men Thyre fandt Livet hos Kong Olaf for tarveligt og længtes efter sine Ejendomme i Venden; hun vidste, at Burislav var Olafs Ven, og ved Taarer, Bønner og Overtalelser søgte hun at formaa sin Gemal til at rejse til Venden for at bede Burislav afstaa de Ejendele, han havde skjænket Thyre under sit Ægteskab med hende. Olaf havde vel store Betænkeligheder, og hans Mænd raadede ham stærkt fra at begive sig ud paa denne Rejse; men Dronningen fik ham omsider overtalt og tilbød selv at følge med.

Kong Olaf satte alle sine Skibe i Søen og udbød Leding i hele Landet; han samlede en Flaade paa tresindstyve Langskibe, hvoriblandt mange bekjendte, herlige Drageskibe; men det prægtigste og største var dog Kongens eget Skib *Ormen den Lange*, som han selv havde ladet bygge i Norge. Det var 74 Alen langt i Kjolen, førte 52 Aarer paa hver Side og havde en Besætning paa 500 Mand, Kjærnen af Landets fornemste og tappreste Krigere, foruden Rokarlene; begge Stævnene vare lueforgyldte og havde Formen af en stor Drage, Relingen laa højt over Vandet. Med denne Flaade sejlede Olaf Tryggvesen gjennem Kattegattet og Øresundet til Venden, hvor han opholdt sig i lang Tid og i al Venskabelighed forhandlede med Kong Burislav om Thyres Ejendom.

Erik Jarl viser Svend Tveskjæg Olaf Tryggvesens Flaade, som sejler ind til Svold (9de September 1000).

Rygtet om Kong Olafs Tog var naaet til Danmark; Sigrid Storraade havde ikke glemt sin Hævn, hun æggede nu sin Gemal, den danske Konge Svend Tveskjæg, til at benytte Lejligheden og angribe den norske Flaade. Svend sendte Bud til Sverig og indgik Forbund med Sigrids Søn, den svenske Konge Olaf Skjødkonning, og Hagen Jarls Søn, Erik Jarl, som opholdt sig der. En stor Flaade samledes af de forenede Magter; men inden den kom sammen, vare Normændene allerede sejlede forbi og havde naaet Venden, hvorfor den lagde sig ind ved Øen Svold, for at oppebie deres Tilbagekomst. Svolds Beliggenhed er ikke nøje bekjendt; det maa have været en lille Holm, som nu er gaaet under, og som laa mellem Rygen og Pommerns Kyst. Svend sendte Sigvald Jarl til Venden for at udspejde Olafs Flaade; men den upaalidelige Jomsviking indlod sig i Forhandlinger med den norske Konge, ja forenede endog sine elleve Skibe med hans Flaade — men forlod ham igjen, da det kom til Slag.

Paa en smuk og klar Dag i Eftersommeren (d. 9de September Aar 1000) lettede den norske Flaade for at begive sig paa Hjemvejen, og Kong Olaf anede ikke noget Ondt; foran sejlede Sigvald Jarl med sine elleve Skibe for at lodse Flaaden, sidst kom Kongen med de største af Langskibene. Ved Svold, hvor den forenede danske og svenske Flaade laa, vare Kongerne samt Erik Jarl og mange af deres Mænd gaaede i Land for at spejde efter den norske Flaade, der nu stod ud efter, og saasnart Sigvald, der ledede den, havde naaet Svold, girede han til Bagbord og førte saaledes Normændene lige imod Fjenden. De Danske og Svenske saae først flere spredte Skibe komme sejlende forbi og strax staa tilsøes; det var Sigvalds Skibe. Derpaa kom der et prægtigt, stort Skib frem, og begge Kongerne udbrød: «Det maa være *Ormen den Lange*, det store Drageskib, som Olaf selv styrer!» men Erik Jarl, som var godt kjendt med de norske Skibe, svarede at det var Endrides fra Gimse. Da kom et endnu større og prægtigere Skib frem, paa hvilket Dragehovederne vare tagne ned, og Svend Tveskjæg, som formodede, at dette dog maatte være *Ormen*, udbrød: «Ræd er nu Olaf Tryggvesen, at han ikke tør sætte Hovedet op paa sin Drage!» «Nej», svarede Erik Jarl, «dette er ikke Kongens Skib; jeg kjender det paa de stribede Sejl, det tilhører Olafs Svoger Erling Skjalgsen, og bedre er det for os, at

dette vel bemandede Skib er borte, før vi gaa i Kamp; thi sikkert troer jeg, at Erling selv styrer det.» Saaledes kom flere Skibe forbi, og Erik Jarl havde den største Møje med at holde Kongerne tilbage, saa begjærlige vare de efter at angribe og frygtede for, at Erik skuffede dem med Hensyn til Olafs Skib. Nu kom der tre Skibe paa engang, af hvilke det sidste var meget stort; men da Erik forsikkrede, at heller ikke dette var *Ormen den Lange*, udbrød den ene af Kongerne: «Ikke vil Erik Jarl slaaes idag og hævne sin Fader; stor Skam er det, at det skal spørges i alle Lande, at vi ligge her med saa stor Krigsmagt, medens Kong Olaf sejler bort lige for vore Øjne.» I det Samme kom der fire Drageskibe sejlende, og et af dem var lueforgyldt; da stod Kong Svend op og raabte: «Højt skal *Ormen* bære mig idag, thi den vil jeg styre!» Men Erik, som ikke kunde glemme, at han var Normand, svarede: «Om end Kong Olaf ikke havde flere Skibe end dette, aldrig fik Kong Svend det fra ham med Danskerhæren alene!»

Nu følte Alle sig overbeviste om, at det var det rette Skib, de havde for sig; Mandskabet stimlede ombord paa Skibene, Tjeldingerne toges ned, man ordnede sig til Slag — men først da kom de sidste tre norske Skibe, og et af disse var det berømte *Ormen den Lange*; af de foregaaende store Skibe havde et været *Tranen*, et andet *Ormen den Korte*.

Overmagten var paa de forenede Kongers Side, og Erik Jarl havde det stærkeste Skib; det var højbordet, havde en Jernkam rundt om Siden og var beslaaet med Jern lige til Vandgangen. Endskjøndt Flaaden var talrig, havde Normændene endnu ikke opdaget den. De af Olafs Skibe, som havde seet Sigvald Jarl styre ind imod Holmen Svold, vare fulgte efter ham, og først da blev man den store Flaade vaer, som laa derinde. Høvdingerne raadede Olaf Tryggvesen til at fly for Overmagten; men han svarede kort og bestemt: «Nej! Stryg Sejlene og læg Masterne, ikke skulle mine Mænd tænke paa Flugt; aldrig har jeg flyet nogen Strid; Gud raader for Livet, men Flugten tager jeg aldrig!» Han gav Befaling til at ordne Skibene, Side om Side; hans eget laa i Midten, mellem *Tranen* og *Ormen den Korte*; men da det var længere end dets to Sidemænd, befalede Olaf, at det skulde hales saa langt frem, at Agterenderne sluttede sammen, og saaledes bleve de

bundne til hinanden. Hertil bemærkede Kong Olafs Stavnbo, Ulf Røde, at «skal *Ormen Lange* lægges saa langt frem, da bliver her trangt i Forstævnen idag». «Ej vidste jeg — svarede Kongen — at jeg havde en Stavnbo, som var baade rød og ræd», hvortil Ulf svarede: «Forsvar Du saa godt Løftingen, som jeg Forstævnen»; men herover blev Olaf vred, lagde Pil paa sin Bue og sigtede paa Ulf. «Skyd en anden Vej — sagde denne — der er bedre Brug for det Skud andensteds; mit Arbejde er din Vinding».

Kongerne Svend og Olaf Skjødkonning samt Erik Jarl havde aftalt med hinanden, at de skulde dele Norges Rige imellem sig, dersom Olaf Tryggvesen blev fældet; den, som besteg *Ormen*, skulde have dette Skib tilligemed alt Byttet; i Øvrigt skulde Enhver have de Skibe, han erobrede.

Flaaderne stode med Stævnene ind imod hinanden, og lige over for *Ormen* laa Svends Skib. Olaf stod i Løftingen paa *Ormen den Lange* og ragede op over de andre Mænd; han var desuden let kjendelig paa den røde Trøje, han bar over sin Brynje, samt det forgyldte Skjold og den guldbeslagne Hjelm. Han vendte sig mod sine Omgivelser og spurgte, hvem det var, der laa lige for ham, og da han erfarede, at det var Svend Tveskjæg med den danske Styrke, udbrød han: «Ej ræddes vi for de bløde Daner, intet Mod er der i dem». Om Svenskerne sagde han: «Bedre var det for Svearne at sidde hjemme og slikke deres Offerboller, end at gange under Eders Vaaben paa *Ormen den Lange.*» Mod Erik Jarl var han mindre haanlig og sagde om ham: «Han kan have skjellig Grund til at møde os, af hans Hær maa vi vente den skrappeste Kamp; thi de ere Normænd som vi.»

Slaget begyndte; Pile og Kastevaaben fløj gjennem Luften og afløstes snart efter af Øxer og Sværd, da Stavnboerne huggede deres Stavnlaaer og Hager fast i de fjendtlige Skibe. I Begyndelsen af Slaget skulle flere af de danske og svenske Skibe være blevne ryddede, saa at baade Svend og den svenske Kong Olaf en Stund maatte trække sig tilbage, navnlig hedder det, at den sidste led en ilde Medfart under et Angreb paa *Ormen den Lange*; men Erik Jarl holdt Stand, lagde sig med *Jernbarden* Side om Side med Olafs yderste og mindste Skib, ryddede det og kappede det bort fra de andre; han gik derefter til det næste

og overmandede det paa samme Maade, og saaledes fortsattes lige indtil Kongeskibet. Paa Eriks Skib blev Mandskabet bestandig fornyet fra de andre Skibe, saasnart der føltes Trang dertil. Kampen stod omsider alene om *Ormen den Lange*, og her samlede sig alt det kampdygtige Mandskab, som endnu var tilbage. Her gik det blodigt og haardnakket til. Olafs udsogte Krigere holdt længe Stand, og Erik nødsagedes til en kort Stund at trække sig tilbage, hvilket Ophold Olaf benyttede til at samle nye Kræfter og sende *Tranen* bort med de Saarede; men Erik fik ved sine Forbundnes Hjælp paa *Jernbarden* anbragt en Forhøjning, hvorpaa der lagdes svære Bjælker, som ved et nyt Angreb skulde kastes over paa *Ormen* for at faa den til at krænge til Siden og blive lettere at entre.

Efter disse Forberedelser roede Erik Jarl paany frem, huggede sig fast med *Jernbarden* paa Siden af *Ormen den Lange*, der nu ogsaa omringedes af flere andre fjendtlige Skibe, og en fortvivlet Kamp om Normændenes sidste, mægtige Skib flammede op paany. Pile og Kastevaaben slyngedes ind over det ulykkelige Skib, Øxe- og Sværdhug faldt fra alle Sider, de tappre Kæmpende kunde neppe værge sig med Skjoldene, at slaa Angrebet tilbage var dem umuligt, mange af dem styrtede i Søen under Stridens Hede. Erik Jarl stod i Loftingen paa sit Skib, lige ved Roret, omgiven af sine Mænd; da kom en Pil flyvende tæt over Jarlens Hoved og borede sig fast i Rorkoppen, og idet han spurgte, hvem der havde skudt, kom en anden Pil flyvende, foer ind imellem hans Side og den ene Arm og trængte ind i et Sæde bagved ham. Det var den unge, attenaarige Bueskytte Einer Tambeskjælver, som fra Krapperummet i Kong Olafs Skib havde udsendt begge Pilene imod Jarlen. Denne sagde da til en af sine Bueskytter ved Navn Finn Ejvindsson: «Skyd den store Mand der ovre i Krapperummet, ikke har jeg Lyst at faae en tredie Pil fra ham.» Finn skjød og traf Midten af Ejners Bue, just som han var ifærd med at spænde den tredie Gang, saa den brast i Stykker. Kong Olaf, som hørte Braget, spurgte: «Hvad var det, der sprang?» — «Norges Rige ud af din Haand, Konge!» svarede Ejner. «Saa stort var Braget dog ej heller — gjentog Kongen — see her, tag min Bue og skyd med den». Ejner greb Buen og spændte den; men lagde den strax fra sig igjen, idet han udbrod: «For veg, for

veg er den mægtige Konges Bue», og nu greb ogsaa han Sværd og Skjold.

Normændenes Vaaben vare under Kampen blevne saa sløve, at Kongen maatte lade Højsædeskisten aabne og nye Vaaben fremtage; i det Samme bemærkede man, at Blodet randt ham ned under Brynjen, uden at Nogen kunde see, hvor han var saaret. Endnu var *Ormens* Dæk ikke blevet besteget af de omringende Fjender, Stavnboerne forsvarede sig haardnakket, og de nye Vaaben bed godt fra sig; men da lod Erik Bjælkerne fra *Jernbarden* kaste over paa Relingen af *Ormen*, som derved krængede noget til Siden, og Jarlen sprang derover med femten af sine Mænd; men de bleve drevne tilbage. Dette kunde dog ikke blive saaledes ved længe; Olafs Mænd vare udmattede, omkring den midterste Del af Skibet vare Mange faldne. Erik fornyede sit Forsøg, understøttet af den svenske Kong Olaf, og nu lykkedes det at faae fast Fod paa *Ormens* Dæk.

Agter i Løftingen stod Olaf Tryggvesen, og ragede endnu op over sine Mænd, der havde samlet sig omkring ham; ved Kongens Side stod hans Staller Kolbjørn, en smuk og kraftig Mand, klædt omtrent som Kongen. Fra den forreste Del af Skibet trængte Erik Jarl frem med sine Mænd mod den lille Klynge heltemodige Normænd, som endnu var tilbage, og om dens Hoveder susede Pile og Kastevaaben. Kong Olaf rettede sine Skud mod Jarlen; men af tre Spyd, som han udkastede, fløj det ene tæt forbi dennes venstre Side, det andet forbi den højre og det tredie lige over hans Hoved. «Saa fejl skjød jeg endnu aldrig efter noget Maal — udbrød Kongen — stor er Jarlens Lykke. Gud vil, at han skal arve Norges Rige!» Jarlens Mænd foer nu ind imod Løftingen; ikke vilde Normændene falde levende i deres Hænder, Kongen sprang i Vandet til den ene, Kolbjørn til den anden Side, og det Samme gjorde alle hans Mænd. Man søgte at fange dem, hvilket lykkedes med Kolbjørn Staller; men Olaf Tryggvesen holdt Skjoldet over sit Hoved og sank — man saae ham aldrig mere.

Dronning Thyre, som havde fulgt sin Mand, var ved Kampens Begyndelse bragt ned under Dækket; hun blev nu dragen frem, og Erik Jarl maatte trøste og opmuntre hende, da hun tilskrev sig selv Skylden for, at Toget var kommet i Stand. Hun vilde ikke modtage den Frihed,

som tilbodes hende, men besluttede fra nu af ikke at nyde Mad eller Drikke, og døde paa den niende Dag. Kun sex Mand, foruden Kolbjørn, af *Ormens* tappre Besætning faldt levende i Sejrherrernes Hænder; der skjænkedes dem Liv og Fred. *Ormen den Lange* blev Erik Jarls Bytte; han stillede sig ved Roret; men han kunde ikke dreje det, det vilde ikke lystre nogen mindre kraftig Haand end Olaf Tryggvesens. Sagaen siger, at Ingen mere kunde styre *Ormen*, og da dette Skib kom tilbage til Norge, blev det opbrændt.

Norges Rige deltes mellem Sejrherrerne.

Svend Tveskjægs Erobring af England, som han havde lovet, fulgte paa ikke længe efter.

MIDDELALDEREN

indtil Christiern den Anden.

Søkampe med England og Norge.

Med Svend Tveskjæg begynder det historiske Lys at skinne klarere over Begivenhederne i Norden, Sange og Sagn tale et tydeligere Sprog og give en bedre Forestilling om hvad der rører sig i Folket, hvorledes dette og Landet tager sig ud. Mange Gjenstande fra hine, de første historiske Tider ere opbevarede og henligge paa Museerne, Husgeraad, Vaaben, Runestene, udhuggede Billeder o. s. v.; men der er dog mange Ting, der forblive skjulte, og om hvilke man kun gjennem svage Antydninger eller nogle tilfældige Ord i en gammel Vise

kan danne sig noget Begreb. Hertil hører for en stor Del Søkrigsvæsenet; thi skjøndt vi besidde mange Skildringer af Flaader, Søslag og Vikingetog, saa ere de dog i Henseende til Materiel, Skibe og Vaaben, saa taagede, at det for Exempel hører saa godt som til det Umulige at kunne fremstille, hvorledes dette igjennem flere Aarhundreder er skredet fremad. Efter at Langskibene havde fundet Vej til Norden, hvad enten dette nu har været fra Middelhavet eller England, eller man selv har fattet Ideen til deres Bygning, og efter at de med Aarer og et enkelt Sejl forsynede Drageskibe vare blevne almindelig indførte som Vikinge-, Krigs- og Førselskibe, hører man ikke Tale om andre Skibe lige fra Slagene i Hjørungevaag og Svold indtil Sejlskibenes og Kanonernes Tid, altsaa i flere Aarhundreder.

I Middelalderen saae det, hvad Søkrigsvæsenet her i Norden angaaer, ikke bedre ud end i Oldtiden, ja i flere Henseender endog værre. Vikingelivet holdt sig meget længe, de gamle nordiske Vikingers Aand lod sig ikke let udrydde, og det var da navnlig ved at prelle an imod den fremtrængende Kristendom og mod denne kæmpe sin sidste fortvivlede Kamp, at den traadte frem i al sin Grumhed. Svend Tveskjæg, som selv havde været en hedensk Konge og først sent i sit Liv, paa Toget til England, antog Kristendommen, herskede, ligesom hans berømte Søn Knud den Store (1018—35), over hele Hære af danske Vikinger og tumlede sig omkring med dem paa Søen. De store Flaader, hvormed disse to Konger droge til England og for hvilke Alt maatte bøje sig, vare i deres Bygning og Udstyr ganske Sidestykker til Jomsborgernes og Olaf Tryggvesens Flaader. Der er altsaa i denne Henseende ikke noget Nyt at tilføje.

Det lykkedes ikke Svend inden sin Død at undertvinge England, og hans Søn Knud maatte strax efter optage Kampen. Med en stor Flaade, der efter Sagnet bestod af de pragtfuldeste Langskibe, man endnu havde seet i Norden, afsejlede han, ledsaget af sin Broder Harald, i Efteraaret 1015 til England; «Skibene vare smykkede med pragtfulde Billeder i Stævnene, med purpurfarvet Tougværk, guldvirkede Sejl og forgyldte Master, i hvis Top der sad Billeder af Fugle med udbredte Vinger.» De danske Vikinger gik frem paa deres sædvanlige Maade, trængte ind

hvor det var muligt, skyede ikke noget Middel, brugte lige saa godt List som Magt, og i Aaret 1017 havde de fuldført Englands Erobring.

Ogsaa Norge maatte bøje sig for den mægtige Knud og hans Krigere. Dette Rige regeredes af Olaf den Hellige, der havde samlet de tidligere adskilte Dele under sig; men i sin Iver for at udbrede Kristendommen gik han saa vidt i Voldsomhed mod de frittænkende, hedenske Normænd, at de følte sig haardt krænkede, og mange af dem flygtede til Danmark for at søge Understøttelse hos Knud. Denne blev dem lovet; og da Olaf forenede sig med den svenske Konge Anund Jakob, lod Knud, understøttet af sin Svoger Ulf Jarl, der under Kongens Fraværelse i England havde været Statholder i Danmark, samle en Hær og Flaade for at gaa imod Olaf og Jakob, der herjede de skaanske Kyster.

Dette var i Aaret 1027. Den Flaade, som Knud havde samlet, skildres ogsaa denne Gang som meget pragtfuld; Skibene vare store og godt udstyrede, Sejlene vare farvede med blaa, røde og grønne Striber, og alle Skibsskrogene vare malede ovenfor Vandet. Knuds eget Skib var paa 60 Robænke. Den forenede norske og svenske Flaade søgte ved Efterretningen om, at en større Flaade af danske Skibe var bleven samlet imod den, ind til Helgeaaen i det nordøstlige Skaane, og Olaf udfandt, for at værge sig imod Overmagten, en snild List, der var nær ved at skaffe ham Sejr. Helgeaaen udgaaer fra en stor Indsø, der hvor Christianstad nu ligger, og falder ud i Østersøen i den store saakaldte Hanø Bugt, Nord for Bornholm; i denne Aa lod Olaf opføre en Tværdæmning, saaledes at Vandets Afløb standsedes, og indenfor Dæmningen kastedes en Mængde Tømmer og svære Stammer i Vandet. Selv gik han i Land for at lede Forsvaret og lod Anund Jakob overtage Befalingen af Skibene. Da Knuds Flaade nærmede sig Havnen, trak den forenede Flaade sig tilbage imod Øst, og henimod Aften ankrede Knud med sine Skibe paa det Sted, hvor Anund Jakob nylig havde ligget; men aldrig saa snart var han kommen til Ro, før Olaf lod Dæmningen sprænge, det sammenhobede Vand styrtede ud og rev Tømmer og Stammer med sig, der væltede ned imod de danske Skibe, som adsplittedes, stødte imod hverandre og drev udad imod Søen. Her bleve de angrebne af Normændene og Svenskerne, der navnlig kastede sig over Knuds Skib;

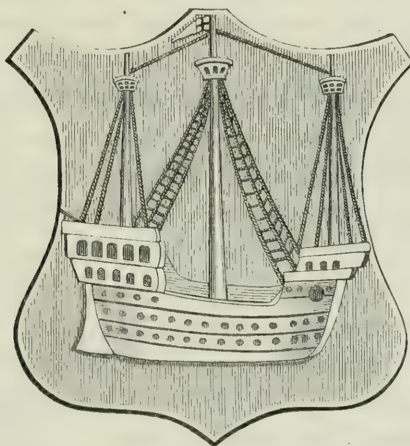
men skjøndt mange Danske vare druknede dels i Oversvømmelsen paa Land dels i Havet under den opstaaede Forvirring, og skjøndt andre flygtede bort under Forskrækkelsen, vare de danske Vikinger dog for kraftige til at lade sig overvinde, og da endelig Ulf Jarl kom til med friske Skibe og Krigere, maatte de fjendtlige Flaader søge Redning i Flugten. Olaf gik til Kalmar, satte alle sine Skibe, som skulle have været omtrent 60 i Tallet, paa Stranden og rejste over Land hjem til Norge; Anund Jakob søgte Tilflugt i Karlskrona. Det er bekjendt, hvorledes Ulf Jarl senere, en Aften under et Gilde i Roeskilde, haanede Kong Knud for hans Opførsel under denne Søkamp; Svogrene spillede Skak, og da der opstod Uenighed imellem dem under Spillet, rejste Ulf sig for at gaa bort. Forbittret raabte Kongen efter ham: «Flygter Du nu, du rædde Ulf?» hvortil Jarlen svarede: «Længere havde Du flygtet ved Helgeaa, om Du havde kunnet! Da kaldte Du mig ikke ræd, da jeg kom Dig til Hjælp og de Svenske sloge dine Folk som Hunde». Men Ulf maatte med sit Liv bøde for denne Haan; thi Kongen lod ham dræbe.

Det følgende Aar, 1028, sejlede Knud til Norge med en stor Flaade og underkastede sig hele Landet, hvorfra den af Folket hadede Kong Olaf flygtede, først til Sverig og senere til Rusland. To Aar efter vendte han tilbage, samlede nogle tusinde Svenskere og Normænd under sig, men faldt i Slaget ved Stiklestad i Værdalen den 31 August 1030.

Danmark maa, under Knud den Store, have besiddet en stor Flaade og mange prægtige Skibe; han regerede baade over England og Norge, hvilke Riger han havde erhvervet sig ved den Krigsmagt, han kunde udfolde, og navnlig paa Expeditionerne imod England var denne meget betydelig. Det er vel saa, at Kongen ikke besad nogen egentlig fast Flaade, at Skibene og deres Besætninger stilledes af Folket til Statens Raadighed, ligesom enhver anden Skat eller Afgift; men det ene Tog afløste det andet, den ene Erobring og Krig den anden saa umiddelbart, at en stor Del af Flaaden og dens Besætning, navnlig Drageskibene og de krigsvante Vikinger, bestandig maa have været under Vaaben. Ved Knud den Stores Død 1035 gik det imidlertid i denne Henseende betydeligt tilbage. Rigerne faldt fra hinanden, Magten indskrænkedes, og da Knuds sidste Søn Hardeknud (1035—42) døde, kom Danmark endogsaa, ifølge For-

liget i Gøtaelven, i fem Aar (1042—47) under den norske Konge Magnus den Gode.

Knud den Store og Hardeknud ligge begge begravede i Winchester Domkirke i England, og paa den sidstes Ligsten findes udhugget det nedenfor afbildede Skib. Af dette Billede maa vi imidlertid ikke lade os forvirre med Hensyn til Forestillingen om Skibene paa denne Konges Tid; thi det har kun Hentydning til hans Forkjærlighed for Søen. Ligstenen er nemlig udhugget i Aaret 1661, og skal formodentlig være en

Hardeknuds Ligsten.

Fremstilling af, hvorledes man tænkte sig, at de gamle Skibe saae ud; thi det ligner hverken noget Skib fra det ellevte eller fra det syttende Aarhundrede.

I mange Aar, efterat Hardeknud var død, laa Danmark og Norge i bestandige Stridigheder med hinanden. Saasnart Magnus den Gode erfarede Kongens Død, sejlede han til Danmark med en Flaade paa 70 Skibe, og lod sig hylde til Konge paa Viborgthing; men paa Tilbagerejsen til Norge traf han i Gøtaelven sammen med den begavede unge Svend Estridsen, en Søn af Ulf

Jarl og Knud den Stores Søster Estrid, og da denne indsmigrende Mand tilbød Magnus sin Tjeneste, var han uforsigtig nok til at ansætte ham som Jarl over hele Danmark. Svend tiltraadte sin nye Post og lod sig snart efter hylde til Konge paa Viborgthing; han havde mange Tilhængere i Danmark, thi han var dog dansk, medens Magnus var norsk. Saasnart denne fik Efterretning om Svends Utroskab, ilede han til Danmark med en Hær og Flaade, og Svend maatte flygte til Sverig; Jarlen havde her et stort Parti for sig, og hver Gang, han saae Lejlighed dertil, kom han tilbage til Danmark og stredes med Kongen. Norske Vikinger hjemsøgte de danske Kyster, og i en hel Række Søslag, ved Ærø, Aarhus og Helgenæs, sejrede Kongen over den troløse Jarl, hvis Nederlag dog ikke vare istand til at berøve ham Folkets Kjærlighed.

Under disse Stridigheder kom Olaf den Helliges yngre Broder Harald, senere kaldet Haarderaade, som længe havde opholdt sig i Konstantinopel, Nordboernes Miklegaard, hvor han havde været Anfører for Livvagten, de saakaldte Boranger (eller Væringer), tilbage til Norden og blev venlig modtaget af Magnus, der gjorde ham til sin Medregent. Begge Fyrster i Forening herjede de danske Kyster, og det kom atter under Sjællands Kyst til et stort Søslag med Svend, der blev overvunden og maatte flygte op over Land. Magnus forfulgte ham; men hans Hest blev sky og kastede Kongen af, saa han faldt imod en Stub med saadan Voldsomhed, at det blev hans Bane; han døde kort efter, i Oktober 1047, og ifølge den Bestemmelse, han havde taget før sin Død, blev Svend Estridsen Konge i Danmark og Harald Haarderaade Konge i Norge.

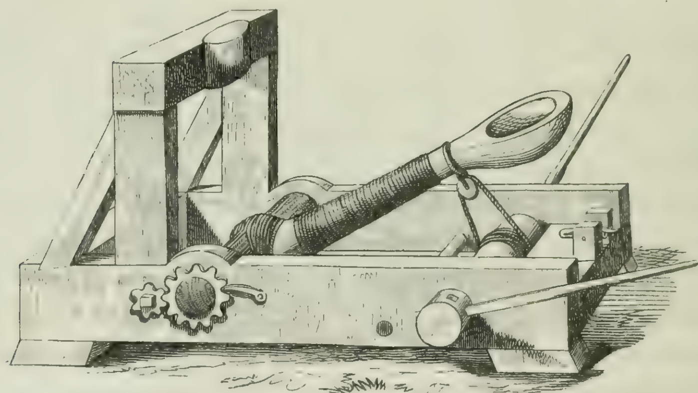
Krigen imellem disse to standsedes ikke ved Magnus' Død, men fortsattes uden Afbrydelse og varede i samfulde 17 Aar, indtil den endtes ved en Fred ved Gotaelv 1064. Det var en blodig Krig, der næsten udelukkende udkæmpedes paa Søen, og den blev mærkelig ved mange heftige Kampe. Harald og hans Vikinger herjede de danske Kyster, øvede Strandhug, plyndrede og røvede i Sunde, Bugter og Fjorde, overalt, hvor de kunde komme til. Svend værgede sig, saa godt han kunde. Engang havde Harald foretaget et dristigt Tog langs den jydske Vestkyst lige til Ejderen og beriget sig med meget Gods, hvormed han agtede sig tilbage til Norge; men imidlertid havde Svend samlet en

Flaade ved Limfjorden eller den nordlige Del af Jylland, hvor han belavede sig paa at tage imod Normændene, naar de kom tilbage. Harald passerede saa tæt forbi de Danske, at Svend kunde raabe over til ham, at han skulde komme i Land for at slaaes med ham; men da han ikke vilde indlade sig herpaa, stak Svend i Søen med sin Flaade. Ved Skagen fik Normændene Modvind og drev ned under Læsø, hvor Flaaden indhylledes i Taage. Om Morgenen, da Taagen begyndte at lette, saae man fra de norske Skibe ligesom en Mængde skinnende Blus, der vare samlede i en Klynge, og disse viste sig snart at være de forgyldte Dragehoveder paa Svends prægtige Skibe, der skinnede i den opgaaende Sols Straaler. Teltene bleve strax slaaede ned, Folkene satte sig til Aarerne, og Normændene gave sig til at ro af al Kraft; thi da Skibene vare overlæssede med røvet Gods og Fanger, og deres Antal dertil var mindre end de Danskes, vilde Harald ikke indlade sig paa Slag. Han flygtede af al Magt, og Svend forfulgte ham med hele sin Flaade. Harald saae, at han med sine dybt lastede Skibe ikke kunde undflye sine Forfølgere, og han lod derfor endel af Byttet fastbinde til Tømmer og Stokke, saa at det kunde flyde paa Vandet, og kastede det overbord, for at lokke de Danske til at optage det og derved standse Forfølgelsen; men Svend raabte til sine Mænd, at for saa billigt Kjøb skulde de ikke lade Harald undslippe, og det lykkedes at faae dem til fremdeles at trække rask paa Aarerne. Den norske Konge kastede endnu flere Gjenstande, og selv Levnetsmidler i Vandet; men da dette heller ikke hjalp, greb han til det skjændige Middel at kaste de danske Fanger i Vandet. Dette hjalp. Den menneskekjærlige Svend kunde ikke faae det over sit Hjerte at lade de uskyldige Mennesker omkomme paa en saa nederdrægtig Maade, og han gav Befaling til at standse og optage de svømmende Fanger. Saaledes undslap Harald og kom hjem til Norge med Resten af sit Bytte.

Nogle Aar efter kom Harald i en lignende Knibe. Han havde udrustet nogle lette Skibe, hvormed han herjede de jydske Kyster omkring Limfjorden, røvede og plyndrede, saa at Almuen maatte tage sig selv til Rette og samle sig for at hindre ham fra at foretage Landgang. Da Svend fik Underretning herom, sejlede han til Limfjorden med en Flaade og lagde sig for Indgangen, saaledes at Harald med sine Skibe

spærredes inde og hverken kunde komme frem eller tilbage. I denne Vaande greb han, for at undslippe, til en List; han gik helt Vester paa i Fjorden til den Landtange eller Eid, som adskiller Limfjorden fra Vesterhavet, lossede Skibene ud, halede dem om Natten over Tangen, ladede dem igjen og sejlede uformærket bort til Norge. Den jydske Tange, ved det nuværende Agger, fik deraf Navnet Haraldseid.

Omsider traf dog de to Flaader sammen, og det kom til et afgjørende Slag. Det var i Aaret 1062, Harald havde sat Svend Stævne i Gøtaelven; men han mødte ikke. Da gik den norske Flaade, som talte

Blide (som den formodes at have seet ud).

180 vel bemandede Skibe, hvoraf en Afdeling førtes af den unge norske Jarl Hagen, Syd paa, og traf endelig Svends Flaade i Laholmsbugten ved det nuværende Halmstad, hvor Nisaa løber ud i Kattegattet. Harald fylkede sin Flaade og lagde sit eget Skib i Midten; det samme gjorde Svend, som skal have havt flere Skibe; men Hagen Jarl holdt sig med sin Afdeling udenfor Hovedstyrken, for at falde de Danske i Ryggen. Det kom til Slag, de Danske bleve tvungne til at vige, Harald entrede Svends Skib; men da Kongen havde forladt det, satte han

efter de flygtende danske Skibe og erobrede en Del af dem. Hagen Jarl holdt sig tilbage, nærmere Landet, med sin Afdeling, og han stod netop ombord paa sit Skib og forbandt en saaret Kriger, da en høj og kraftig Mand med en bredskygget Hat paa Hovedet kom roende hen til Skibet i en lille Jolle. «Hvem er I?» spurgte Jarlen. «Jeg er Vanraade (ɔ: den Raadvilde)», svarede den høje Mand, «og ønsker at tale med Dig, Jarl;» og da Hagen lænede sig ud over Relingen imod ham, føjede han til: «Jeg vil modtage Livet af Dig, dersom Du vil give mig det». Jarlen saae nu, at det var Kong Svend, i hvis Tjeneste han tidligere havde staaet, og som havde vist ham megen Godhed; han kaldte derfor to af sine Mænd til sig, paalagde dem at føre «Vanraade» i Land i en lille Baad og bringe ham op til en Bonde, som Jarlen kjendte, og som skulde forsyne ham med en Hest. Paa denne Maade kom Kong Svend, uden at blive forulempet, forbi de norske Skibe ind til den betegnede Bonde, hvorfra han, uden at give tilkjende, hvem han var, red Syd paa for at naae Sjælland, medens Harald forgjæves søgte efter hans Lig blandt de faldne Danske.

Dette var den sidste Kamp under den syttenaarige Krig; Freden imellem Kongerne afsluttedes, som anført, ved Gøtaelven, der dannede Grændsen imellem Rigerne, i Aaret 1064.

Nogle Aar efter, 1069, foretog Svend Estridsen et Tog til England. Ved Hardeknuds Død var de Danskes Herredømme over England ganske ophørt, og Svend havde for meget at bestille hjemme, til at han skulde kunne tænke paa at forsøge nogen Tilbageerobring. Da den angelsaxiske Jarl Toste, som var hans Slægtning, og som higede efter at blive Konge i England, hvor hans ældre Broder Harald Godvinsen regerede, kort efter Forliget i Gøtaelv henvendte sig til ham om Bistand til et Tog imod England, svarede han derfor Nej. Toste henvendte sig derpaa til Harald Haarderaade, som gik ind paa Forslaget og sejlede med Toste til Northumberland, hvor de begge fandt Døden i Slaget ved Stanfordbridge, tæt ved York, den 25de Sept. 1066. Men nogle Dage efter landede den normanniske Hertug Vilhelm, kaldet Erobreren, med en Hær paa 60,000 Mand paa Englands Sydkyst i Nærheden af Hastings; Harald gik imod ham; men blev overvunden og faldt i det blodige Slag paa Sletten Senlac ved Hastings den 14de Oktober 1066.

Vilhelm Erobreren blev Englands Konge; men det undertrykte og overvundne Folk var misfornøjet og sendte Bud til Svend i Danmark om at komme dem til Hjælp. Denne, der nu ansaa Lejligheden for gunstig til at gjenvinde det Rige, som hans Morbroder Knud havde ejet, sendte ogsaa i Aaret 1069, efterat have drevet resultatløse Underhandlinger med Vilhelm, en Flaade paa 240 Skibe under sin Broder Asbjørn til England. Flaaden sejlede op ad Humberfloden, forenede sig med de misfornøjede Englændere og indtog den mægtige Stad York. Hele Northumberland kom i Oprør, Vilhelm Erobreren gik imod Angriberne, overvandt den ene Klynge efter den anden, udøvede afskyelige Grusomheder, foer frem med Mord og Brand, og den danske Flaade blev ikke stort Andet end en Tilskuer ved al denne Ødelæggelse. Uden at have udrettet andet end at fremkalde Forstyrrelse i det ulykkelige England, vendte Asbjørn samme Sommer tilbage til Danmark og blev af Kongen, for sin slette Opførsel, forvist fra Landet.

Endnu en Gang tænkte de Danske paa at gjenvinde deres Fædres Herredømme over det stolte England. Det var under Svend Estridsens Søn, den herskesyge Knud den Hellige, som ikke kunde glemme den store Magt, hans Forfædre havde besiddet, at Planen lagdes til et stort Tog, som skulde være uovervindeligt. Det var i Foraaret 1086 at en stor Flaade, det siges paa 1000 Skibe, samledes i Limfjorden og af den norske Konge Olaf Kyrre forøgedes med 60 Skibe; desuden skulde Knuds Svigerfader, Grev Robert af Flandern, der levede i Uvenskab med Vilhelm Erobreren, som endnu herskede i England, forøge Flaaden med 600 Skibe. Denne uhyre Flaade, maaske den største, som nogensinde i Oldtiden og Middelalderen samledes paa et Sted her i Norden, var ikke nogen ringe Trudsel for den ærgjerrige Hersker over det engelske Folk, som ingenlunde elskede denne fremmede, normanniske Konge, og han traf store Forberedelser til at tage imod den mægtige Fjende.

Flaaden laa færdig til at afgaa og ventede kun paa Kongen, der førte Underhandlinger med Venderne. Den danske Hær følte ikke nogen Lyst til at drage paa Tog imod England, der var ikke nogen Enighed imellem Høvdingerne, og Misfornøjelsen mellem Besætningerne, der selv skulde sørge for deres Underhold, forøgedes efterhaanden, som Tiden gik hen. Under denne Gjæring fandt man det endelig fornødent at

sende Kongens Broder Oluf til Knud, som opholdt sig i Slesvig, for at anmode ham om at begive sig til Flaaden og overtage Ledelsen. Knud den Hellige blev saa opbragt herover, at han lod sin Broder lægge i Lænker og sende til sin Svigerfader i Flandern; men da Efterretningen herom kom til Limfjorden, fortørnedes Anførerne og Almuen i den Grad, at Flaaden opløste sig og Hver drog hjem til Sit. Kongen lod vel senere de Skyldige straffe; men Toget maatte opgives, og de norske Skibe sejlede atter hjem.

Hermed ophørte Forsøgene paa Englands Gjenerobring.

Venderne.

I Middelalderen, medens Kristendommen Skridt for Skridt kæmpede sig frem for at vinde Fodfæste i Norden, var Østersøen i flere Aarhundreder et Hjem for hedenske Sørøvere, der drev deres Uvæsen saavel paa Søen som paa de fremmede Kyster og gjorde dette indelukkede Hav i høj Grad usikkert. Naar Borgerkrige, hvad der ikke var saa ualmindeligt, herskede, naar Kronprætendenter stredes om Magten, naar de nordiske Lande laa i Krig med hinanden og Flaaderne vare beskjæftigede paa andre Steder, drev Sørøverne især deres Spil; de flokkedes da ikke enkeltvis omkring, men samlede sig ofte i saadanne Masser, at der maatte foretages store Tog imod dem, og mange og blodige Kampe maatte den ordnede Magt bestaa imod de hedenske Sørøvere i Østersøen.

De havde deres Tilhold, eller hvad man gjerne kunde kalde Reder, paa Øerne og forskjellige Steder paa Fastlandets Kyster, hvorfra de foretoge deres Udflugter, øvede Strandhug i Nabolandene, plyndrede og røvede, lagde hele Strækninger øde, bortførte Bytte, ja selv Slaver og Kvinder, som de førte hjem med sig. Ikke engang Bornholm, den danske Ø, kunde sige sig fri for nu og da at huse disse Fredsforstyrrere indenfor sine Grændser. Saaledes fortælles om en vild og hedensk Mand ved Navn Eigil Ragnarsen, som af Knud den Hellige var sat til

Høvding over Bornholm, at han i vid Udstrækning drev Sørøveri i Østersøen for at tilvende sig Bytte. Han yndede Pragt, samlede sig stor Rigdom og førte et overdaadigt Liv paa sin Ø. Man kaldte ham Blodeigil, hvilket Navn skulde hidrøre fra, at da han engang med sit Skib havde udstaaet en haard Kamp og følte sig meget tørstig, stak han sin Hjelm ned i Bunden af Skibet, fyldte den med Vand, der var blandet med Blod, og slukkede hermed sin Tørst. Kongen vidste vel, hvad Eigil foretog sig, og advarede ham flere Gange imod at drive sit farlige Haandværk; men den bornholmske Høvding lod sig ikke skræmme, og Følgen heraf blev et aabenbart Uvenskab imellem ham og Knud.

Da hændtes det, at et stort norsk Skib med en rig Ladning blev borte i Østersøen, uden at Nogen vidste, paa hvilken Maade det var sket; den norske Konge Olaf Kyrre beklagede sig herover for Knud, hvis Mistanke strax faldt paa Eigil. Med nogle velbesatte Skibe drog Kongen selv i al Hemmelighed over til Bornholm, lod Gaarden, i hvilken Blodeigil sad og drak med sine Mænd, omringe og Høvdingen tage til Fange. Han bekjendte strax sin Brøde for Kongen; det norske Skib, saa sagde han, var strandet paa Kysten, hvorpaa han med sine Folk havde angrebet Besætningen, bundet Folkene, plyndret Ladningen og brændt Skibet; kun de blodplettede Stene bare Vidne om den Brøde, der var begaaet. Knud lod da Eigil hænge i et Træ i den nærmeste Skov; men hermed ophørte ikke Sørøverierne.

De mest hærdede og farligste Sørøvere i Østersøen, vare Venderne. De boede, som vi alt tidligere have anført, langs Østersøens Sydkyst, i det nordlige Tyskland, og det var navnlig paa og omkring Rygen, at de hedenske Røvere havde deres Tilhold. Venderne gribe saaledes ind i Danmarks Søkrigshistorie i Middelalderen, at de fortjene en særlig Omtale. De fremstilles som et i det Hele taget fredeligt Folk, der ikke styrtede sig i Krig af Lyst til nogen Berømmelse eller for at vinde personlig Hæder; men de greb til dette Hjælpemiddel for at skaffe sig Bytte og Underhold, hvad der ifølge deres hedenske Tro bedre kunde undskyldes, end om de havde været Kristne. De vare et slavisk Folk, der elskede Forlystelser, Leg og Dands, og hvis Institutioner og Statsforfatning vare meget mangelfulde. Opdragelsen var slet, deres

Sæder og Skikke raa, ofte barbariske, og de havde kun ringe Agtelse for andre Folkeslags Rettigheder.

De Danske havde i tidligere Tid besiddet et fast Punkt i Venden, det af Palnatoke saa fortrinlig indrettede og bestyrede Jomsborg; men efter Toget til Norge og Nederlaget ved Hjørungevaag gik det tilbage med de krigerske Jomsvikinger, der udartede til kun at blive raa og vilde Sørøvere, imedens de tidligere havde været ordnede Krigere, og de Danskes Magt over dem ophørte aldeles. For at standse deres Uvæsen foretog den norske Konge Magnus den Gode, medens han herskede over Danmark (1042—47), et Tog imod dem, indtog Jomsborg, opbrændte og ødelagde den fuldstændig, saa at man ikke mere hørte tale om denne engang saa frygtede Borg. Senere rejste sig paa Rygens Nordkyst, paa den østlige Ende af den høje, lange Klint, som her luder ud over Havet, en fast Borg Arkona, Østen for det Sted, hvorfra det herlige Arkona Fyr nu kaster sine Straaler ud over Østersøen. Det blev de vendiske Sørøveres Hovedsæde, som befæstedes stærkt til alle Sider og ved sin udmærkede Beliggenhed blev anseet for uindtageligt; fra dette høje Punkt havde Venderne en fortrinlig Udsigt over Havet mod Nord, Øst og Vest.

Magnus den Gode fik en haard Kamp at bestaa imod Venderne, efterat han havde overvundet Jomsvikingerne. Han skal nemlig paa det samme Tog have angrebet det vendiske Folk Obotriterne og dræbt deres Konge Ratibor, og for at hævne dette samlede Venderne en Hær og Flaade, droge til Danmark og gjorde Landgang i Sønderjylland. Her bleve de overvundne af Magnus i et stort og blodigt Slag paa Lyrskovshede, i Nærheden af Slesvig, i hvilket Ratibors otte Sønner faldt og omtrent 15,000 Døde efterlodes paa Valpladsen. De havde inden Slaget herjet og plyndret forfærdelig i de jydske Egne omkring Ribe, men vare nu for længere Tid gjorte uskadelige.

Det varede dog ikke mange Aar, inden Venderne paany begyndte at forurolige de danske Kyster, at øve Strandhug og bortføre Bytte og Slaver med deres Skibe. Under Svend Estridsen hørte man vel ikke saa meget tale om dem; men under hans fem Sønner, Harald Hein, Knud den Hellige, Oluf Hunger, Erik Ejegod og Niels, der regerede efter hinanden fra Aaret 1076 til 1134, bleve de meget be-

Witmund
Arcona
Tromper Vig
Tornebusken
Hiddensö
Jasmund
Darserort
Prorer Vig
Bergen
RYGEN
Barth
N. Peerd
Stralsund
Greifswaldö
Rudö
Peenemünde
Greifswald
Wolgast
POMMERN
Dievenowstrom
Lassan
Usedom
Swinemünde
Wollin
Usedom
Anclam
Wollin

sværlige. Knud den Hellige foretog allerede kort efter Faderens Død, og medens hans ældre Broder Harald herskede over Danmark, flere heldige Tog imod de hedenske Rovere i Østersøen, og da han senere selv blev Konge, krigedes han atter med Venderne og sluttede en Slags Forlig med dem; men dette holdt sig ikke længe. Efterat Venderne paany vare begyndte at herje Kysterne og havde dræbt en Broder til den berømte Skjalm Hvide, gik Erik Ejegod imod dem med en Flaade, sejrede over Roverne og tvang dem til at udlevere Morderne.

Men Vendernes Paatrængenhed vedblev desuagtet at voxe, og under Kong Niels (1104—34) plagedes de Danske i høj Grad af dem; ikke alene Handel og Søfart paa Østersøen foruroligedes, men ogsaa Øernes og Fastlandets Kyster lede, selv helt op i Bælterne. Det var dog især i Sønderjylland, at de drev deres Spil, foruroligede Befolkningen og droge højt op i Landet for at hente deres Bytte; Handelsstaden Slesvig foruroligedes; Landskaberne Nord for Ejderen udplyndredes, Mændene bortførtes som Trælle, og Tilstanden blev mere og mere fortvivlet. Da blev den unge Knud, senere kaldet Lavard (ɔ: Herre), Søn af Erik Ejegod, udnævnt til Statholder i Sønderjylland og skaffede ved sin energiske Optræden snart denne Provinds Fred for Roverne; han befæstede Byen Slesvig, fordrev Venderne, gik frem imod dem med stor Strenghed, gjorde senere Indfald i Holsten og Meklenborg og blev omsider i Aaret 1129, ved den tyske Kejser Lothars Hjælp, udnævnt til Obotriternes Konge.

Da den af sine Undersaatter højt elskede Knud Lavard i Aaret 1131 var bleven snigmyrdet af Magnus Nielsen, den svage Kong Nielses Søn, der paa denne uhæderlige Maade vilde rydde en Medbejler af Vejen, begyndte Vendernes Sørøvertog igjen og toge snart et voldsomt Opsving; det tilbageholdte Uvæsen brød frem med forøget Styrke. Nielses Efterfølger Erik Emun (1134—37), Søn af Erik Ejegod og ældre Broder til Knud Lavard, gjorde et Tog imod Rygen og indtog Arkona; men det blev uden Følger og kunde ikke standse det om sig gribende Onde. I en anden Henseende er dette Tog blevet mærkeligt. Krigen og de krigerske Expeditioner foregik paa de Tider, hvorom vi nu tale, paa samme Maade som tidligere, Krigsskibe og formodentlig mange Kjøbmands- og Førselskibe fyldtes med Tropper, Hæren førtes afsted over

Havet, og det beroede paa Forholdene, ofte paa et Tilfælde, om Kampen forefaldt paa Søen eller i Land; Flaaden var som altid en mobil Hær. Men paa Erik Emuns Tog til Rygen see vi første Gang Ryttere blive førte over Havet; dette Krigsvaaben, som sandsynligvis nylig var blevet indført ved Hæren, fik en Plads paa Skibene, ikke for at fægte her, men kun for at anvendes i Land til Angreb.

Dette Tog, ligesom i det Hele taget alle de Tog, der udførtes imod Sørøverne i Østersøen, havde et dobbelt Formaal. For det Første kom det an paa at sikkre Handelen og Søfarten saavelsom Hjemmets Kyster, Bælter og Fjorde imod Røvernes Overfald; og for det Andet gik Togene ud paa at kristne dem. Kristendommen havde nu allerede længe havt fast Fod i Norden, Gejstligheden udøvede en stor Magt, saavel i Danmark som i Sverig og Norge; men Venderne og de østersøiske Sørøvere vare fremdeles haardnakkede Hedninger, hos hvem alle de gamle hedenske Skikke florerede i al deres Raahed og Barbariskhed. Et Tog af de kristne Fyrster imod dem blev derfor betragtet lige med et Korstog; at foretage Pilegrimsrejser til det hellige Land var for Nordboerne altfor vidtløftigt og besværligt, hvorimod det laa dem meget nærmere at drage imod de hedenske Vender og søge at omvende disse til den rene Tro. Paven tilskyndede derfor de danske Konger til Tog imod Venderne, gav dem Løfte om allehaande Fordele, naar de betvang og omvendte dette hedenske Folk, og Gejstligheden i Danmark glemte ikke at trænge paa for at faae Pavens Ønske opfyldt.

Under den svage Konge Erik Lam (1137—47) blev der dog ikke udrettet Noget, og Vendernes Paatrængenhed voxede. Kongen gjorde vel et Tog imod dem, men det faldt uheldigt ud, han blev til Spot for Sørøverne, og Ondet forværredes. Efter Eriks Død, da de ulykkelige Thronstridigheder imellem Svend Grathe, Knud Magnussen og Valdemar bragte Landet sin Opløsning nær, da Borgerkrigen rasede rundt omkring, voxede de hedenske Sørøveres Paatrængenhed i en saadan Grad, at Ingen mere følte sig sikker imod dem, hverken paa Søen eller i Land. Overalt sværmede de omkring, uden at nogen ordnet Magt eller samlet Styrke kunde skaffes tilveje for at standse deres røverske Overfald; Kysterne lagdes øde, Folket bortførtes som Trælle, ja paa flere Steder maa det endog antages, at Venderne have sat sig fast

og taget blivende Ophold. Paven bad indtrængende de stridende Thronprætendenter om at standse Ondet og udrydde Hedenskabet, og det lykkedes ham endelig at formaa Svend og Knud i Forening til at foretage et Tog imod Venderne; men ogsaa dette ledede kun til et Nederlag og til at fremkalde Hedningernes Hævn.

Under disse Forhold maatte Folket see til selv at værne sig imod Røverne, og Forsøg i denne Retning bleve gjorte. Det betydningsfuldeste af disse iværksattes af en vis Vetheman, Borger i Roeskilde, der stiftede et Slags Broderskab eller Samfund med det Formaal at befri Landet for Sorøverne. Der udrustedes flere Skibe, hvis Antal efterhaanden voxede til 22, som besattes med øvede Søfolk, der underkastedes en overordentlig streng Mandstugt og maatte udstaa haarde Strabadser, og det lykkedes virkelig til en vis Grad at indjage Venderne Skræk. Det Vethemanske Politi gik løs paa Sørøverne, bestod mangen en haard Kamp med dem, hjembragte efterhaanden 82 erobrede vendiske Skibe og viste, at Selvhjælp har sin Betydning, naar Staten er oplost; men Ondet kunde ikkun dæmpes; at udrydde det paa denne Maade, da man ikke kunde antaste Røverne i deres Hjem, var umuligt.

Slaget paa Grathehede Syd for Viborg den 23de Oktober 1157 endte Thronstridighederne, og Knud Lavards Søn, den 26aarige Valdemar, senere kaldet den Store, kaaredes til Konge og blev kronet af Ærkebiskop Eskil. Ved hans Side stod hans trofaste Ven Absalon, den beromteste danske Hærfører i Middelalderen; han kom til at øve en stor Indflydelse baade i Stat og Kirke, og Vendernes fuldstændige Undertvingelse skyldes ham.

Absalon var Søn af Asker Ryg og Sønneson af den beromte Skjalm Hvide, Knud Lavards Fosterfader; han antages at være født i Fjennislev paa Sjælland, en Mil fra Sorø, i Aaret 1128 og var Tvillingbroder til Asbjørn Snare. Han var saaledes kun et Par Aar ældre end Kong Valdemar, som han var i høj Grad hengiven, og med hvem han havde delt Livsfaren ved Blodgildet i Roeskilde 1157, hvor Knud Magnussen blev dræbt, og som gav Impulsen til Slaget paa Grathehede kort efter. Absalon var af en kraftig og sund Legemsbygning, vel øvet i Vaabenbrug, udholdende og modig; han paalagde sig alle Slags Besværligheder for at hærde sit Legeme, fældede Træer i Skovene, kløvede

Brænde, svømmede i fuld Rustning og andet Lignende. Foruden sit Legemes Udvikling sorgede Absalon ogsaa for at uddanne sin Aand; han studerede Theologi i Paris, lagde sig efter forskjellige Kundskaber og blev en for sin Tid ualmindelig lærd Mand. Strax efter sin Thronbestigelse fik Kong Valdemar ham udnævnt til Sjællands Biskop, hvis Bispesæde var i Roeskilde, og da Erkebiskop Eskil tyve Aar senere nedlagde sit Embede og selv havde valgt Absalon til sin Efterfolger, kom denne, uagtet han gjorde Indsigelse derimod og kun bojede sig for Pavens indtrængende Anmodning, til at indtage den hojeste gejstlige Post i Landet, ligesom han alt længe havde indtaget den hojeste verdslige.

Naar vi kalde Biskop Absalon en berømt Hærfører, da gjælder dette baade til Søes og til Lands; i vor Tid vilde vi have kaldet ham en stor Admiral. Han kæmpede for Landets Storhed som for Kirkens Magt og Udvidelse, og naar vi see den kæmpestærke Helt afbildet, da er det i Pandsersærk og Harnisk, eller i Bispekaabe, med Bispestaven i den ene og Sværdet i den anden Haand, samt Bispehue paa Hovedet; i denne Dragt ligger hans Betydning og Udtrykket for den Rolle, han har spillet i Norden. Et af hans højeste Maal var at undertvinge og kristne de hedenske Vender og befri Landet og Havet for Sørøverne. Valdemar den Store nærede vel i Førstningen Frygt for at indlade sig i Kamp med de krigsvante Vender; men Absalon skammede ham ud, drev ham fremad, og det faldt i hans Lod under hans 25aarige Regeringstid at gjore omtrent 20 Tog imod dem. Allerede 1158 forberedtes et af disse Korstog, en Flaade samledes ved Masnedø, imellem Sjælland og Falster; men den skiltes atter ad, da Kongen ikke vilde sætte saa mange Menneskers Liv i Fare. Opbragt herover udbrød Absalon, at det vilde være bedre at udføre Toget med uduelige Mænd, man vilde da ikke sætte saa Meget paa Spil. Venderne lode sig heller ikke skræmme; Aaret efter gjorde de Strandhug ved Boeslunde med 24 Snekker; men Absalon var paa Pletten. Ledsaget af atten af sine Hofmænd og nogle i Hast samlede Bonder gik han løs paa Røverne med saadant Eftertryk, at alle de 24 Skibes Besætninger bleve nedhuggede eller fordrevne. Det var hans første glimrende Daad; men allerede samme Aar udførtes det første Korstog imod Venderne, saavel til Søes som til Lands, og endel af Rygen blev herjet.

Fra nu af foretoges der jevnlig med større eller mindre Held Tog

imod Venderne. Det var paa denne Tid, at Absalon paa en Holm imellem Sjælland og Amager, hvor der var en god Havn og et godt Tilflugtssted for Skibene, opbyggede en Borg med Befæstninger ved

Absalon (efter en Statue af C. V. Bissen).

Fiskerlejet Havn, det nuværende Kjøbenhavn. Her opholdt han sig ofte, naar han var hjemme, og herfra udgik flere af de Søtog, som han selv eller Kongen ledede. Det vigtigste af disse Tog, der gik ud paa at erobre Rygen samt undertvinge og kristne Befolkningen, udførtes med

en betydelig Magt, understottet af de pommerske og obotritiske Fyrster, i Aaret 1168. For at sikkre sig Øen, maatte Arkona erobres; men dette var meget vanskeligt og lod sig ikke udføre fra Søen, da ingen Pile kunde naae op over den stejle Klint. Arkona laa paa den Tunge eller Spids, der skyder frem ved Nordenden af Tromper Vig, og var saaledes baade paa Nord-, Øst- og Sydsiden omgivet af Havet, medens det paa Vestsiden, som vendte imod Land, var beskyttet af en 50 Alen høj Jordvold. I Borgen fandtes det bekjendte kolossale Billede af Afguden Svantevit, der var opstillet i et Tempel med to Rum, som laa midt paa en aaben Plads; det var de hedenske Venders fornemste Guddom, og skulde det lykkes at kristne dem, da maatte de først see dette Afgudsbillede synke i Grus. Billedet var af Træ, havde fire Hoveder paa fire Halse og holdt i den højre Haand et stort Drikkehorn.

Hæren gik i Land og lejrede sig udenfor Borgen for at forsøge en regelmæssig Belejring, som man mente vilde blive meget langvarig; men et heldigt Tilfælde skaffede Angriberne Sejren langt tidligere, end de havde ventet. I den høje Vold, som beskyttede Borgen imod Landsiden, var der en eneste stor Port, og over den et Taarn af Træ, som ragede ud over Volden; denne Port havde man tilstoppet med løs Jord. Paa en hed Sommerdag, medens Hæren udhvilede sig i Teltene, udspandt der sig en Kamp imellem nogle af Krigerne, der kastede med Slynger og Pile op imod Volden og de Vender, som holdt Vagt deroppe; men det Hele saae mere ud som en Spads, over hvilken Venderne spottede, end som et Angreb, og det danske Rytteri holdt sig endogsaa tilbage og vilde ikke tage Del i hvad det ansaae for en Leg. Da bemærkede en af de danske Krigere, at den løse Jord i Porten var sunken sammen og havde dannet et stort Hul; han samlede nogle enkelte dristige Venner omkring sig, krøb uformærket ind i Hullet, udvidede det og fyldte det med Halm og andet let fængeligt Brændsel, og tændte Ild derpaa. Saa listigt var dette blevet udført, at Venderne ikke mærkede noget til Ilden, før Taarnet stod i Flamme. I Borgen var der Mangel paa Vand, man søgte da at dæmpe Ilden med Mælk; men det gjorde kun ondt værre. Da Kong Valdemar og Absalon erfarede, hvorledes Sagerne stode, samlede de hurtig Tropperne, ilede til det Sted, hvor Aabningen i Volden var opstaaet, en heftig og blodig Kamp udspandt sig, og endskjøndt Ven-

derne forsvarede sig tappert, saae de snart, at Modstand vilde være frugteslos, og de begyndte at underhandle. Dette endte med, at Arkonerne maatte indgaa haarde Betingelser; Afgudens Billede tilligemed Alt, hvad der fandtes i Templet, skulde afleveres til de Danske; Venderne skulde antage Kristendommen, afgive Templets Jorder til Kirken og udlevere alle kristne Fanger; desuden skulde de betale en vis Afgift til Danmark, tage Tjeneste i den danske Hær og stille visse Gidsler til Sikkerhed. Svantevit blev hugget i Stykker og brændt, og da Hedningerne saae, at den store Gud ikke engang kunde forsvare sig selv, tabte de Fleste Troen paa ham, og Mange lode sig kristne. Hele Rygen underkastede sig den danske Konge, og Øen blev henlagt under Roeskilde Bispestol.

Efterat Rygen var erobret, foretoges der flere Tog imod Venderne paa Fastlandet, og selv Stettin blev erobret. Paa Søen forefaldt derimod kun mindre Kampe; men i disse, saavelsom i den større Kamp ved Arkona og i Slaget ved Greifswalde, som vi senere komme til at omtale, udmærkede sig en Mand, der fortjener en høj Plads i Danmarks Søkrigshistorie: det var Absalons Tvillingbroder Asbjørn (Æsbjorn, Esbern) kaldet den Snare, den Hurtige, Vovehalsen, Middelalderens Tordenskjold. Han var ligesaa modig og krigersk uddannet som sin fremragende Broder, men stod tilbage for ham i Lærdom og Veltalenhed samt i hvad man vilde kunne kalde Statsmandsklogt. Han var Kongens Ven, ligesom Absalon, og Valdemar, som havde tilbragt en Del af sin Ungdom hos Asker Ryg i Fjennislev, havde begge Brødrene lige kjære. Asbjørn var med til det blodige Gilde i Roeskilde, da Knud Magnussen blev dræbt, og det var i Grunden ham, der hjalp den unge Valdemar til at flygte og vildledte hans Forfølgere; han fulgte og understøttede Prindsen paa hans videre Flugt til Jylland og tog en væsentlig Del i Slaget paa Grathehede, hvor han ved sine hurtige Bevægelser og kunstig frembragt Larm fik Svend til at tro, at han havde en hel Flok Fjender i Ryggen.

Asbjørn var hurtig og bestemt, tilstede overalt, hvor det gjaldt om at handle, og Søen var hans rette Tumleplads. Under Øland havde han i Aaret 1170, under Kampen mod Esterne og Kurerne, en glimrende Affaire. Han var trængt ind for at frelse Kongens Søn Kristoffer, men hans Skib omringedes af Fjender, og da han saae at det gjaldt Liv eller Død,

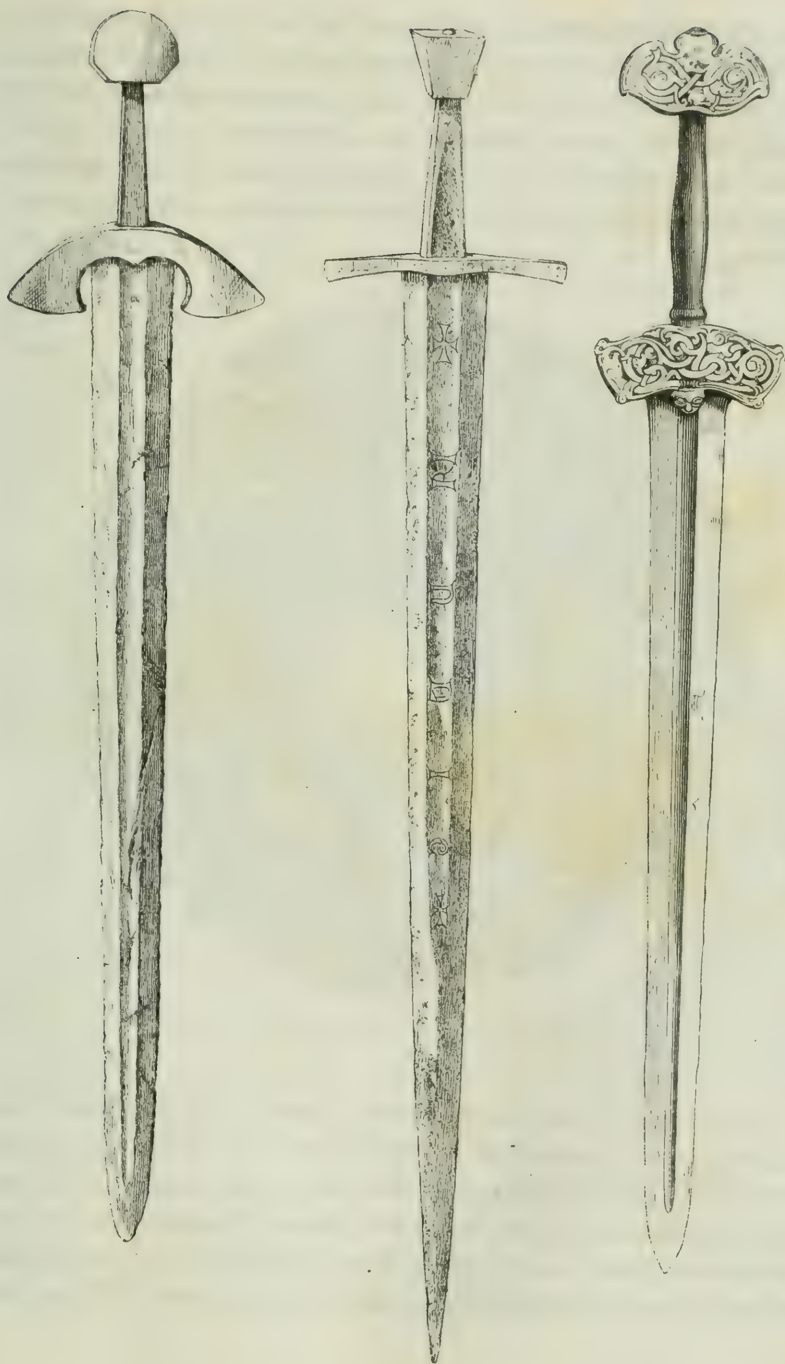
foer han selv forud i Skibet og stillede sig i Spidsen for Stavnboerne; det blev en varm Kamp, han fægtede som en Løve i over en Time, medens hans Folk, den Ene efter den Anden, sprang i Vandet for at frelse sig, og med forhugget Rustning og Legemet fuldt af Saar var det med Møje, at han trak sig tilbage til Lyftingen. Fjenderne trængte hen over Skibet med opløftede Øxer; men Asbjørn samlede hele sin Kraft og foer frem imod dem, understøttet af flere af sine tililende Krigere, saa at Fjenden atter maatte vige tilbage. Dette gjentog sig tre Gange; men da blev Asbjørn rammet af en Sten i Hovedet, Blodet strømmede ud, og han segnede bedøvet ned i Rummet. Fjenderne troede Sejren vis og strømmede atter frem over Skibet; men de danske Krigere vare blevne saa rasende ved at see deres Høvding segne, at de med vild Heftighed angreb Fjenderne, som vel paany begyndte at vige, men dog ikke lode sig fortrænge, før den gjenopvaagnede Asbjørn atter rejste sit Hoved, greb Sværdet og trængte ind imellem de kæmpende Krigere; men Kraften svigtede ham, han sank atter om, da omsider, i det yderste Øjeblik, de andre Skibe kom ham til Undsætning og frelste ham og hans flinke Mandskab.

En saadan Søkriger som Asbjørn Snare var den rette Mand at stille imod de røverske, lumske Vender, en Mand med hans Mod, Snildhed og Agtpaagivenhed. Han deltog ogsaa i alle Vendertogene og spillede en vigtig Rolle i Kampen om Rygen og Indtagelsen af Arkona 1168. Han foer omkring i Østersøen, i Sundet og Bælterne med sin hurtige Snekke, bestod mangen en varm Dyst, udførte mangen en dristig Heltegjerning og bragte ofte Bytte med sig hjem. Han havde sit Hjem ved Kallundborg Fjord, hvis Fæstning han havde anlagt som Værn imod Sørøverne, og hvorfra han foretog de fleste af sine Udflugter. I Aaret 1170, efter Kampen ved Øland, havde han været i Norge for at forhandle med Erling Skakke om Fred, da han paa Tilbagevejen til Kallundborg pludselig fik Sigte paa 40 vendiske Skibe i Farvandet mellem Sjællands Odde og Sejrø. Det var henimod Aften, og da Natten faldt paa, vilde han forsøge, begunstiget af Mørket, at liste sig forbi de fjendtlige Skibe for at naae sit Hjem; men Maanen kom frem og røbede den dristige Krigers Manøvre. Venderne trængte i Masse ind paa ham; men han drev dem to Gange tilbage. Det blev saa stille i Vejret, at

intet Sejl kunde trække, og Rofolkene greb til Aarerne for at ro bort med Snekken; men Asbjørn bød dem at standse og ikke være frygtsomme. Venderne raabte over til denne Mand, hvis Mod havde fremkaldt deres højeste Forbauselse, at han skulde overgive sig, og spurgte, hvem han var; men Asbjørn svarede, at det kun lidet kunde nytte dem at kjende Navnet paa den Mand, som de ikke kunde besejre. En fangen dansk Mand ombord i et af de vendiske Skibe skal have kjendt Asbjørns Stemme og sagt Venderne, at ham kunde de ikke fange; desuagtet trængte de ind paa ham paany, men bleve tredie Gang drevne tilbage med stort Tab. Saaledes kunde det imidlertid ikke blive ved, og Asbjørn maatte see til ved List at slippe bort fra de mange Fjender i den stille Nat; han lod nogle af sine Folk entre op i Rejsningen og slaa Ild med Staal og Sten, som om der blev gjort Signal til andre Skibe, og Venderne, som frygtede for at blive angrebne af flere ligesaa sejge danske Fjender, grebe strax Flugten, hvorpaa Asbjørn i al Ro lod Folkene gaa til Aarerne og roede ned til Kallundborg.

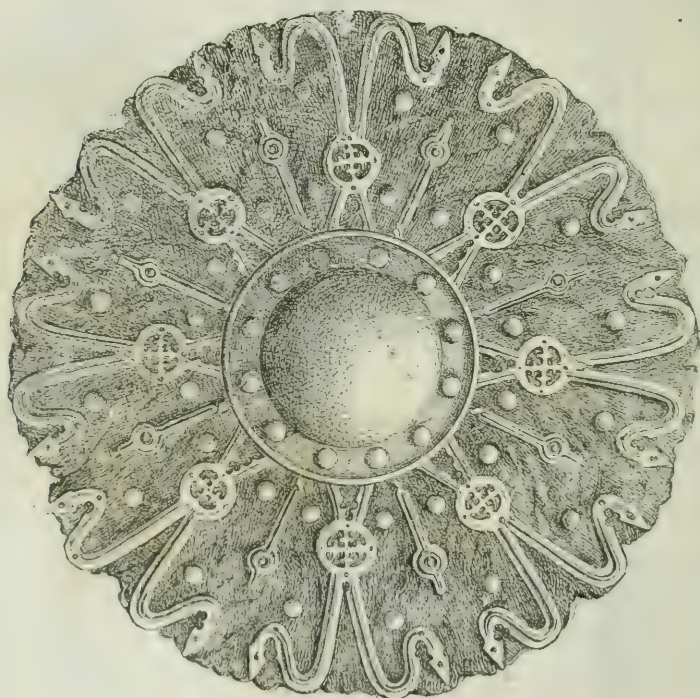
Med Erobringen af Rygen og Indtagelsen af Arkona havde Vendernes Magt i Østersøen faaet et dødeligt Saar. Vel sværmede der endnu adskillige af dem om paa Havet og øvede Røverier og Strandhug; men Asbjørn fra sin Borg ved Storebælt og Absalon fra sin ved Øresundet holdt vaagent Øje med dem og skaanede dem ikke, hvor de traf dem. En stor Del af den danske Flaade holdtes stedse rede til at gaa mod Sørøverne, og det var da navnlig i Grønsund, hvorfra flere større Tog udgik, at Skibene samledes. Saasnart Absalon hørte, at der var Vender i Farvandet, brød han op, ligemeget om det var fra Arbejde, fra en Forsamling eller et Gilde, og ilede imod Fjenderne, som enten bleve forjagede eller overmandede; han lod Hedningernes Hoveder afhugge og opsætte paa Murene omkring sin Borg ved Flækken Havn, til Skræk og Advarsel for Enhver, der gav sig af med Sørøveri.

Om Foraaret 1182 var der kommet Efterretning til Danmark om, at de pommerske Hertuger havde anlagt to Fæstninger ved Oderens Munding, og en Flaade blev samlet i Grønsund til et nyt Tog imod Venderne; men Kongen, der opholdt sig paa Vordingborg Slot, hans kjæreste Opholdssted, var syg og kunde ikke paatage sig Ledelsen, som han derfor overgav til Erkebiskop Absalon og til sin Søn Knud. Den

Jernsværd fra den tidlige Middelalder.

første blev imidlertid uenig med Kongen, idet han ikke vilde have Jyder med paa Toget, men kun Sjællændere og Skaaninger, hvorimod Valdemar vilde have Alle med, og dette i Forening med ugunstige Vejrforhold og Kongens Sygdom gjorde, til Kongens store Ærgrelse, at Flaaden blev opløst. Nogle Dage efter, den 12te Maj 1182, døde Valdemar den Store paa Vordingborg Slot, og for den Sommer maatte ethvert Tog mod Venderne opgives.

Skjold af Træ med Beslag af Jern.

Knud den Sjette Valdemarsen (1182—1202) fulgte sin Fader paa den danske Throne. Aaret efter modtog han af den tyske Kejser Frederik Rødskjæg Indbydelse til et Møde, der skulde gaa ud paa at formaa Knud til at tage Danmark til Lehn af Kejseren; men Absalon, som tyve Aar forud havde fraraadet Kong Valdemar at følge en lignende Indbydelse, der desuagtet blev modtagen og kun ledede til Ydmygelse

for Kongen, modsatte sig nu ogsaa bestemt, at Knud rejste til Tyskland i et saadant Anliggende, og denne Gang havde han mere Held. Kejseren sendte gjentagne Gange Bud til Knud og truede ham med sin Unaade, dersom han ikke kom; men Absalon svarede, at Kong Knud herskede over Danmark med ligesaa megen Ret som Frederik over det tyske Rige, og at Danmarks Konge ikke vilde hylde ham. Da Kejseren saae, at der ikke var Noget at gjøre med det Gode, slog han ind paa en anden Vej og besluttede at gjøre Forsøg paa at berøve den danske Konge hans Besiddelser i Venden; han formaaede derfor den pommerske Hertug Bugislav til at gjøre et Angreb paa Rygen.

Paa denne Ø herskede Jaromar som dansk Lehnsfyrste, og det lykkedes let Bugislav at finde et Paaskud til at rage uklar med ham. Han samlede derefter en stor Flaade paa 500 Skibe ved Peenemundingen, Oderens vestlige Udløb i Østersøen, lige for Rygen, hvor Farvandet er særdeles gunstigt for mindre dybtgaaende Skibe, idet det er fuldt af Grunde med Løb imellem. Man kan herfra sejle op i Strædet mellem Rygen og Fastlandet, eller ud i Østersøen ved den lille Ø Greifswaldø, som ligger et Par Mile Nordost for dette Udløb af Oderen. Da Jaromar erfarede, at Bugislav foretog saa store Rustninger imod Øen, sendte han strax et Ilbud til Absalon, der opholdt sig paa Sjælland, og da Kong Knud var borte paa en Rejse i Jylland, men her ikke var nogen Tid at spilde, sammenkaldte Erkebiskoppen i Hast alt det Mandskab og alle de Skibe, som vare tilstede paa Sjælland, og sendte Bud til Skaane og Fyen efter den Bistand, som hurtig kunde skaffes tilveje. Den forenede Styrke kan imidlertid ikke have været særdeles stor, thi fra Skaane mødte der kun fjorten og fra Fyen kun sex Skibe; men Absalon stolede paa sine krigsvante Sjællændere, satte sig i Spidsen for Flaaden og sejlede afsted til Rygen. Her indtraf han ganske uventet; Bugislav havde givet sig god Tid, moret sig og sine Krigere med Gjæstebud, Leg, Spil og Dands, og var ikke trængt længere frem end til Greifswaldø. Ved denne Ø mødte Absalon ham med sin til Slag vel ordnede Flaade. Hvorledes dennes Opstilling saavelsom den taktiske Gang af Slaget har været, kan ikke nu oplyses; men der stod her paa denne Dag, 2den Pintsedag den 21de Maj 1184, et af Nordens største Søslag fra Middelalderens Tid, og der er ingen Grund til at antage, at Krigsmidlerne og

Krigsmaaden have været synderlig forskjellige fra dem, der stode til de Kæmpendes Raadighed i de store Søslag et Par Aarhundreder tidligere.

Vejret var tykt og taaget, da Absalon med sine Skibe nærmede sig den vendiske Flaade og selv gik i Spidsen; da Venderne fik dem at see, troede Bugislav, at det var Venner, der kom til dem, og han beredede derved kun sig selv en Overraskelse. Med Absalons Banner vajende og istemmende en bekjendt Krigssang trængte de Danske saa eftertrykkelig ind paa Venderne, at disse hurtig bragtes til at vige og at flygte; der kæmpedes Mand mod Mand, flere af de vendiske Skibe bleve under Entringen saa overlæssede, at de krængede over og sank, mange af Venderne styrtede sig i Søen og druknede, andre flygtede i Land i deres Forfærdelse, og over hundrede af Skibene bleve ganske forladte af Mandskabet. Ikkun nogle og tredive vel besatte Skibe gjorde i nogen Tid kraftig Modstand, men ogsaa disse bleve af de sejrende Danske tvungne til at vige og drevne tilbage af kun syv Skibe, lige til Peenefloden. Absalons Sejr var fuldstændig. Af Bugislavs 500 Skibe bleve 447 erobrede og kun 35 undkom; 18 Skibe sank. I Danmark blev der stor Jubel, da Efterretningen om den glimrende Sejr naaede dertil, og Kong Knud lod den selv paa en højtidelig Maade forkynde for Folket paa Viborgthing, ja endog i Miklegaard blev den af Væringerne modtagen med stor Glæde.

Efter denne Sejr foretoges endnu et Par Tog imod Venderne, og Aaret efter, 1185, blev deres Land ganske underlagt Danmarks Herredømme. Kongen og Absalon vare nemlig sejlede derover med en Flaade og Hær og laa for Kamin, hvor Bugislav var indesluttet med Resten af sin Krigsmagt, da Portene bleve aabnede og et Tog af barfodede Gejstlige med Kors og Banner kom vandrende ud, kastede sig paa Knæ for Kongen og bad ham skaane Byen og Hertugen. Dette blev dem lovet; men de Danske, som ikke kunde forlade Stedet uden Bytte, toge Erstatning i Byens Omegn, og den mørke Nat oplystes af de brændende Landsbyer. Den følgende Dag indfandt den gamle Hertug Bugislav sig paa Kongens Skib og underkastede sig hans Lehnshøjhed, og for at drukne Sorgen over sin tabte Magt, kigede han saa dybt i Bægeret, at han i bevidstløs Tilstand maatte bæres i Land til sit Telt.

Absalons Kamp med Venderne ved Greifswaldø (21de Maj 1184).

Vendernes Magt var tilende, og skjøndt der endnu var mange Hedninger og mange Sørøvere tilbage i Østersøen, maatte deres Smuthuller søges længere imod Øst. Venden selv stod under Danmarks Overhøjhed, og i Aaret 1187 antog den danske Konge Titel af de Slavers (Venders) Konge, som han siden har baaret. Af de berømte Tvillingbrødre døde Absalon den 21de Marts 1201 i Sorø, hvor hans Ben siden have hvilet; Asbjørn Snare omkom ved et ulykkeligt Tilfælde, idet han 1204 styrtede ned af en Trappe paa sin Ejendom Sæbygaard ved Kallundborg og brækkede Halsen. Absalon blev saaledes 73 og Asbjørn 76 Aar gammel.

Toget til Estland 1219.

Valdemar Sejr (1202—41), Valdemar den Stores Søn, født 1170, var allerede i sit tyvende Aar bleven indsat af sin Broder Knud den Sjette som Hertug i Sønderjylland og havde i denne Stilling begyndt sin glimrende krigerske Løbebane med Nordalbingiens Erobring. Da Knud døde uden at efterlade sig Børn, fulgte Valdemar ham paa Thronen og blev kronet af Ærkebiskop Anders Sunesen i Lunds Domkirke den 25de December 1202. De første 20 Aar af hans Regeringstid ere betegnede ved store Bedrifter og udstrakte Erobringer langs Østersøens Kyster; men i den ulykkelige Nat imellem den 6te og 7de Maj 1223, da han tilligemed sin ældste Søn blev tagen tilfange paa Lyø af den lumske Grev Henrik af Schwerin, mistede han igjen Størstedelen af, hvad han, hans Broder og Fader havde erhvervet sig i de fremmede Lande.

Kort efter sin Regerings Tiltrædelse gjorde han et Tog til Norge med 300 Skibe for at understøtte Baglerne, hvis Anfører Erling Stenvæg, der udgav sig for en Søn af Magnus Erlingsen, han indsatte til Konge imod at han erkjendte Valdemar som sin Lehnsherre, hvilket dog ikke fik nogen videre Betydning. Vigtigere var hans Tog til Estland.

Hele Venden, fra Holstens Grændse til Øst for Oderen, var underlagt Danmarks Højhed, og da den lange Kyst fra Oderens til Weichselens Munding er uden naturlige Havne eller Tilflugtssteder, kunde hele Østersøens Sydkyst betragtes som befriet for Sørøvere; men i den nordøstlige Del af det store indelukkede Hav drev de endnu deres Spil. I Rigabugten og den Finske Bugt, paa Øerne Øsel og Dagø, langsmed Estlands, Liflands og Kurlands Kyster havde de hedenske Sørøvere nu deres Tilflugt, hvorfra de ikke alene foruroligede Sejladsen paa Østersøen, men ogsaa Øland og Gulland samt de svenske og danske Kyster lige over for. I Aaret 1202 havde de saaledes paa en grusom Maade herjet Kysterne af Bleking. Flere mindre Tog vare fra Danmark udgaaede imod dem, og Kong Valdemar havde selv foretaget et saadant imod Øen Øsel, der ligger lige udenfor Rigabugten; men de dæmpede kun Ondet for en kort Tid.

Ligesom Vendertogene bleve ogsaa disse Tog imod de hedenske Folkefærd ved Østersøens østlige Kyster betragtede som Korstog og tilskyndede af Paven, hvorfor de ogsaa understøttedes af den danske Gejstlighed, som selv tog Del i dem. Honorius den Tredie, der nylig var stegen op paa Roms ophøjede Pavestol, havde i en Bulle forud givet Kong Valdemar Ejendomsret over alle de Lande, han maatte erobre fra Hedningerne, og denne, som indsaae, at man ved kun at sende en ringe Styrke over Østersøen ikke vilde være istand til at faae fast Fodfæste i Landet, forberedte sig paa at foretage et stort Tog. En Hær og Flaade blev samlet, ikke alene fra hele Danmark, men ogsaa fra de erobrede slaviske Lande, og hermed skulde den store Expedition udføres.

Det var i Begyndelsen af Sommeren 1219, at denne Styrke blev sammenkaldt, og Beretningen siger, at den talte ikke mindre end 500 Langskibe med en Besætning af 120 Mand paa hver samt 500 smaa Skibe eller Jagter paa 12 Aarer, med 12 Rokarle, en Kyradser og en Skytte, eller i Alt en Krigsstyrke af 60,000 til 70,000 Mand. Den der kjender de Vanskeligheder, der ere forbundne med i vore Dage at sende en Hær paa et halvt hundrede tusinde Mand over Havet, eller som har læst om Engelskmændenes og Franskmændenes Tog over et Stykke af det Sorte Hav fra Varna til Krim med en saadan Hærstyrke i Aaret 1854, maa forbauses over, at man for mere end 600 Aar siden her i Norden

har kunnet føre en saa stor samlet Styrke den lange Vej over Østersøen. Det er vel saa, at Hærene nu slæbe et ganske andet Krigsmateriel, saasom Artilleri med Bespænding, Broer o. s. v. med sig, medens i hine Tider enhver Mand kunde føre sine egne Vaaben, og kun Rytteriet tog en større Plads op; men saa er man da ogsaa nu i Besiddelse af ganske andre Midler, af store Søskibe og Dampskibe. Ligeledes er det sandt, at man allerede langt tidligere havde ført mangfoldige Tropper og Skibe over Nordsøen til Angreb imod England og taget Del i Normannernes mægtige Tog; men ihvorvel disse Rejser endnu staa for os som noget Gaadefuldt og vi ikke kjende de Tab, Besætningerne have lidt ved Storm og høj Søgang, saa er det dog neppe rimeligt, at de have været foretagne i saadanne samlede Flaader som den, der i Aaret 1219 drog over Østersøen. Der har været mange Vanskeligheder at overvinde. Toget gjaldt Nordkysten af Estland ved den Finske Bugt; fra Bornholm hertil er der omtrent 100 Mile, og Havet kan være meget oprørt i denne Del af Østersøen og meget besværligt for de lavtbordede Skibe, der kun kunde sejle, naar Vinden var gunstig, men ellers maatte ligge stille eller ty til Aarerne. Man kunde nu vel gaa fra Bornholm til Blekingens Skjærgaard, herfra til Øland, videre til Gulland, Øsel og Dagø; men selv dette var ikke nogen let Sag for saa stor en Flaade og saa mange Mennesker. Krigerne skulde selv besørge deres Underhold; hvorledes de kunde dette, er det ikke ret vel muligt at forstaa, de maatte flere Gange forny deres Proviant undervejs. Udholdende og dristige Folk have de været, og dristigt var det hele Tog; men det kronedes dog med Held.

Valdemar Sejr anførte selv Flaaden, og med ham fulgte ikke alene Landets berømteste Krigere, men ogsaa mange højtstaaende Gejstlige, Ærkebiskop Anders Sunesen, Biskop Niels af Slesvig, Ebbe af Aarhus, med Flere. Man naaede Indgangen til den Finske Bugt og hele Hæren gik i Land ved Lyndanisse, hvor der strax anlagdes en befæstet Lejr, der kom til at danne Grunden til det senere Reval, og hvor Gejstligheden begyndte at døbe Folket rundt omkring. Men de hedenske Ester samlede sig bagved Skovene i al Stilhed, uden at de Danske mærkede det, og i store Skarer styrtede de paa St. Vejts Dag, den 15de Juni, uventet ind paa de Danske, der netop havde afholdt Gudstjeneste og nu laa og hvilede sig. Nogle Faa modsatte sig, men bleve nedhuggede;

Valdemar Sejrs Tog til Estland (1219).

de hedenske Ester trængte med vilde Hyl ind i Lejren fra flere Sider og dræbte i et af Teltene Biskop Theodorik, der skulde have været indsat som Biskop i Estland, i den Tro, at det var Kongen. Men de Danske vare ikke længe om at gribe deres Vaaben og byde de vilde Fjender Trods; en blodig Kamp begyndte, Esterne trængtes tilbage, men brøde atter frem i store Skarer, og Slagets Udfald var usikkert. Da, fortælles der, steg Ærkebiskoppen Anders med de andre Gejstlige op paa en Høj, knælede ned, rakte Armene op og bad Gud om Sejr for de danske Vaaben; saalænge han holdt Armene opad, kæmpede hans Landsmænd med Held, men lod han disse synke ned, da fik Esterne Overhaand, og udmattet af den besværlige Stilling maatte han i lang Tid lade sine Brødre understøtte hans Arme. Kong Valdemars Banner blev sønderrevet og nedtraadt, et slet Varsel for de Kæmpende; men da skete det Mirakel, at et stort tvundet Banner, rødt i Feltet og med et hvidt Kors, faldt ned fra Himlen over de Gejstlige, som laa paa Højen og bad, og der hørtes en Røst, som sagde: «Naar dette Tegn bæres højt, skulle I sejre!» Med dette nye Banner i Spidsen og opildnede ved det mærkelige Mirakel styrtede de danske Krigere atter løs paa Fjenden; Intet kunde modstaa deres Raseri, over Dynger af Lig trængte de frem imod Hedningerne, der adsplittedes og flygtede bort til alle Sider.

Denne stolte Sejr og det blodige Slag, der sædvanlig kaldes Volmerslaget, enten efter Stedet, hvor det holdtes, eller efter den danske Kong Valdemar, dannede Indledningen til hele Estlands, Liflands og Kurlands Erobring og Folkets Omvendelse til Kristendommen. I søkrigshistorisk Henseende er det dog kun mærkeligt ved den store samlede Hær, som bragtes fra Danmarks Kyster tværs over Østersøen til den Finske Bugt.

Erik Menved og de Fredløse.

Med Valdemar Sejrs Fangenskab i Aaret 1223 begyndte Danmarks Fornedrelsestid. Da han atter, ved Juletid 1225, slap ud fra de tyske Fængsler og kom hjem til sit Rige, vare alle de erobrede Lande faldne fra; han samlede vel en Styrke, for paany at sætte sig i Besiddelse af dem, men tabte 1227 Slaget ved Bornhøved og tilbragte derefter Resten af sit Liv med fredelige Foranstaltninger og med at ordne de indre Anliggender i Danmark, hvis sydlige Grændse nu laa ved Ejderen; dog havde han endnu Herredømmet over Øen Rygen. I Østersøen begyndte Sørøveriet paany at trives langs med Kysterne.

Allerede før sin Død, 1241, havde Valdemar delt Riget imellem sine Sønner, dog saaledes, at Erik Plougpenning (1241—50) skulde være Enekonge; men denne snigmyrdedes af sin Broder Abel, som var Hertug i Sønderjylland og nu blev Konge i Danmark. Paa et Tog imod Strandfriserne to Aar efter fik Abel sin fortjente Straf, idet hans Hær blev næsten aldeles ødelagt og han selv maatte tage Flugten. Da han red over en Bro ved Ejderen, sprang Wessel Hummer, en Mand fra Pelvorm, frem fra et Skjul og kløvede den forhadte Konges Hoved med sin Øxe. Han blev efterfulgt af Valdemars tredie Søn, Kristoffer den

Første (1252—59), som dog maatte lade Abels Sønner beholde Sønderjylland.

Det var i disse Aar, at det i Middelalderens Historie saa betydningsfulde nordtyske Hanseforbund eller, som det sædvanlig kaldes, Hansestæderne begyndte at spille en meget fremtrædende Rolle i Norden. Ved Hanse eller Hansa forstod man et Handelssamfund, en Forening af Kjøbmænd, der sluttede sig sammen for at fremme Handelen paa Udlandet og sikkre den imod de mange omkringsværmende Sørøvere. I Spidsen for Samfundet stod en Hansegreve, og det omfattede i Føstningen kun enkelte Byer; men snart sloge flere større Stæder sig sammen, hvorved Forbundet vandt en udvidet Betydning. Saaledes sluttede allerede i Aaret 1240 Hamborg og Lybek sig sammen til et Forbund, der snart efter tiltraadtes af Bremen, Brunsvig og flere, under Ledelse af Lybek, i hvilken By der hvert tredie Aar afholdtes et større Møde, og saa stærkt udvidede dette Hanseforbund sig, at det engang skal have omsluttet 80 til 90 Stæder, delte i fire Kvarterer med Hovedstæderne Lybek, Køln, Brunsvig og Danzig. Hansestæderne havde ikke egentlig nogen politisk Magt; men de tilegnede sig den store Handel saa fuldstændig, at den kunde betragtes som et Monopol i deres Hænder. Der toges paa Hansedagene saa vigtige Bestemmelser, der ofte grebe ind i Staternes Ret, og Forbundet forstod saa vel at benytte de hyppige Thronstridigheder, Borgerkrige og Regeringernes Svaghed, at det opnaaede at forskaffe sig en politisk Indflydelse, der fik stor Betydning ved Forholdenes Udvikling i Norden. De fleste Stæder holdt deres egen Krigsmagt, navnlig paa Søen i veludrustede Skibe, og flere sloge sig sammen til fælles Foretagender, enten imod Sørøverne eller imod selve Statsmagterne; det var især Lybek, som i denne Henseende udmærkede sig. Saaledes finde vi, at Lybekkerne i Aaret 1248, under Erik Plougpenning, medens Kongen var paa Tog imod Holsten, gjorde et dristigt Angreb paa Kjøbenhavn, indtog Byen, nedbrød Absalons Borg til Grunden og sejlede bort derfra med betydeligt Bytte.

Under Kristoffer og hans Søn Erik Glipping (1259—86) sank Rigets Magt og Betydning bestandig dybere. De østersøiske Sørøvere herjede paany de danske Kyster, den lybekske Flaade foruroligede Øerne, Venderne under den utro rygenske Fyrste Jaromar trængte ind til

Kjøbenhavn og nedrev det nylig gjenopførte Slot. Jaromar drog fra Sjælland til Bornholm og derfra til Skaane, skjændte og brændte overalt, udøvede mange Grusomheder og fremkaldte stor Elendighed, indtil en Bondekone gjorde Ende paa hans Liv ved at gjennembore ham med en Kniv. Den usle, udsvævende Erik Glipping laa i evig Strid med Gejstligheden og Adelen, hvoraf Flere, navnlig ledede af den bekjendte Marsk Stig Andersen, indgik en Sammensværgelse mod Kongens Liv, og understøttede af hans troløse Kammersvend Rane Jonsen trængte de om Natten den 22de November 1286 ind til Erik, som havde søgt Hvile i en Lade ved Finnerup By i Nærheden af Viborg, og myrdede ham.

Erik Menved, Erik Glippings Søn, som alt fra sit andet Aar havde baaret Kongetitlen, var ikke endnu fyldt sit tolvte Aar, da hans Fader blev myrdet. Hans Moder, Dronning Agnes, blev hans Formynderske; men han stod næsten ganske ene. Gejstligheden havde kæmpet mod hans Fader, og de fleste af Landets Adelsmænd havde enten deltaget i Sammensværgelsen mod Erik Glipping eller stode i nært Forhold til dennes Mordere. Den stolte og mægtige Marsk Stig, de Sammensvornes Fører, havde alt forinden Mordet højt og lydeligt undsagt Kongen, som havde krænket hans Hustru under hans Fraværelse, og han skyede ikke nu at vedkjende sig Mordet. Han red afsted med sine rustede Mænd til Skanderborg, hvor Dronning Agnes og hendes to Sønner, Erik og Kristoffer, opholdt sig. Da han kom ridende forbi Slottet, siger en gammel Vise, raabte den unge Konge til ham: «Forvist skal Du rømme af Landet, hvis jeg skal bære Kronen!» hvortil Marsken svarede:

«Og skal jeg ud af Landet fly og ligge paa Bølger kolde,
Saa mangen Enke da gjør mit Sværd, og allermest af de bolde!
Og skal jeg bygge i Skov og Skjul, I maa ikke Andet vente,
End at til Midsommer og til Juul jeg kræver i Danmark Rente!»

Ved Danehoffet i Nyborg i Maj 1287 blev Kongemordernes Sag foretagen; en højere Ret af Adelsmænd dømte 9 af dem til at være fredløse og have deres Ejendom i Landet forbrudt, en Dom, der blev stadfæstet af Kejseren og ledsaget af Kirkens Banlysning. De Fredløse droge afsted til Kong Erik Præstehader i Norge, hos hvem de ikke

alene bleve vel modtagne, men som endog sluttede et Forbund med dem og overlod dem Slottet Konghel i Vigen til Opholdssted. Erik Præstehader laa nemlig allerede i Strid med Danmark, som han beskyldte for at berøve ham hans Mødrenearv; hans Fader, Kong Magnus, havde ægtet den danske Prindsesse Ingeborg, en Datter af Erik Plougpenning, og det var paa hendes Arv, at der gjordes Fordring. Allerede i et Par Aar, inden de Fredløse ankom til Norge, var der herfra, under det nævnte Paaskud, foretaget flere mindre Strejftog imod de danske Kyster, og nu benyttede Erik Præstehader den gunstige Lejlighed til (1288) at erklære Danmark Krig, dels for at erholde den forlangte Mødrenearv, dels for at gjenvinde de Fredløses konfiskerede Gods.

Den unge ridderlige danske Konge og hans Formyndere modtoge højst ugjerne den norske Konges Udfordring; men her var intet Valg, og Erik Menveds varmeste Ønske var at hævne sin Faders Mord. Det skulde dog snart vise sig, hvor magtesløs han var under Landets usle Tilstand.

Hvad Marsk Stig havde lovet den danske Konge ved Mødet i Skanderborg, glemte han ikke at holde. Den Krig, som brød ud imellem Danmark og Norge, er betegnet ved de afskyeligste Sørøverier og forfærdeligste Grusomheder, som af norske Fribyttere udøvedes imod det ulykkelige Danmark. Blandt de Fredløse udmærkede sig, foruden Marsk Stig, Grev Jakob af Halland, Niels Hallandsfar, Peder Porse, den usle Rane Jonsen og flere, og til dem sluttede sig mange forslagne Normænd, blandt andre den vilde Sørøver Alf Erlingsen, kaldet Mindrealf. 1289 gik det første Tog imod Danmark for sig. I Sundet blev Helsingør opbrændt, og Indbyggerne maatte flygte til Flynderborg, der laa tæt Syd for Byen; Kjøbenhavn blev belejret, men var dog Normændene for stærk, hvorimod de herjede Hveen og Amager paa det Grusomste. Under Anførsel af Marsk Stig sejlede de Fredløse til Storebælt, udplyndrede Samsø og nedbrød Slottet Brattingsborg, droge videre til Korsør, som de opbrændte og udplyndrede tilligemed Slottet Taarnborg. Samme Skjæbne ramte Skjælskør, hvorfra de Fredløse gik til Grønsund, herjede Kysterne, opbrændte Nykjøbing paa Falster og Stubbekjøbing, og skjøndt de flere Steder traf paa nogen Modstand,

gik Rovertoget dog i det Hele efter Ønske. Derpaa vendte de igjen tilbage til Norge.

Overvældet af disse Begivenheder, søgte den danske Konge at mægle Fred; men det var forgjæves. De Fredløse, understøttede af den norske Sømagt, vendte næste Aar tilbage og fortsatte deres Værk. Rundt om paa Kysterne øvede de deres Røverier, satte sig fast og opkastede Befæstninger paa flere Steder. Marsk Stig byggede sig en Borg paa Øen Hjelm i Kattegattet og foretog herfra sine Strejftog; paa Samsø, Sprogø og Helgenæs anlagdes faste Borge, og ligeledes i Halland ved Hunehals og Varbjerg. Ingensteds vare de Danske sikkre imod de vilde og dristige Fjender, der ofte trængte op i det Indre af Landet, forklædte som Munke eller Messedrenge, med Sværd og Dolk skjulte under Kappen. I Aaret 1295 kom vel begge Kongerne sammen paa Hindsgavl i Fyen og sluttede et Slags Forlig; men det blev kun af kort Varighed, og den grusomme Sørøverkrig fortsattes lige fuldt.

Man opkaster det naturlige Spørgsmaal, hvor den danske Flaade var henne, den store Flaade, hvormed Valdemar Sejr noget over et halvt Aarhundrede tidligere havde udført sit berømte Tog til Estland? Var der Intet af denne tilbage? Det er allerede tidligere blevet anført, at Staten selv ikke ejede nogen Flaade, men at Folket, naar der blev paabudet Leding, havde at stille baade Skibe og Krigsfolk til Raadighed. Jordene vare delte i Mark-Guld-Jord, Mark-Sølv-Jord o. s. v., det vil sige Jord, som var kjøbt for en Mark Guld eller Sølv, saaledes at en Mark Guld var 8 Mark Sølv, og Folket skulde stille en Styrke, der stod i Forhold til den Jord, det besad. Saaledes skulde f. Ex. 3 Mark-Guld-, eller 24 Mark-Sølv-Jord stille en Jagt paa 12 Aarer, en Jord af 2 Mark-Sølv Værdi en Mand o. s. v. Ikkun Præster og Herremænd vare fri, de sidste fordi de selv fulgte med Kongen. Af en Udskrivning til Leding i Knud den Sjettes Tid sees det, at Slesvig sendte 130 Skibe, Ribe Stift 120, Vendsyssel 50, Fyen 100, Sjælland 120 og Skaane 150; Nestved og Slagelse stode skrevne for et Langskib, Roeskilde og Kjøge for et andet.

Det kan saaledes ikke findes saa besynderligt, at Danmark under Erik Menved, da de Fredløse og Normændene huserede saa forfærdeligt under Kysterne, i Sundene og Bælterne, da østersøiske og navnlig ven-

diske Sørøvere paany havde rejst deres Hoveder, da Hansestædernes Krigsmagt trængte frem paa flere Steder, og da Hertug Valdemar af Sønderjylland, som tillige beherskede Als, Ærø og Femern, traadte fjendtlig op imod Moderlandet, ikke mægtede at samle nogen større Flaade for at gjenerhverve sin Magt. Rigtignok see vi, at det i Aaret 1295 lykkedes Kongen at samle en mindre Flaade og i et Søslag sejre over Hertug Valdemar, som var trængt ind i Grønsund; men det blev ikke

Marsk Stigs Begravelse.

udført uden store Anstrengelser og Bekostninger, og det viste sig ikke muligt at holde denne Flaade samlet i længere Tid.

De norske Plyndringstog fortsattes næsten uden Modstand og standsedes kun lidt efter lidt, uden at noget større Slag forefaldt. Marsk Stig døde paa sin Borg Hjelm i Aaret 1293 og blev ifølge Sagnet begravet i al Hemmelighed paa en mørk Nat i en afsides liggende Kirke i det nordlige Fyen; der nævnes Stubberup paa Halvøen Hindsholmen.

Det er meget betegnende for den hele Kamp, naar det fortælles, at Marsk Stig paa Dødslejet mindede sine Omgivelser om en vis Taterkonges bekjendte Lignelse om et Bundt Kjæppe, der ikke kunne brydes i Buntet, men vel enkeltvis; thi saaledes endte virkelig de Fredløses Færd. Rane Jonsen blev nemlig fanged Aaret efter Marskens Død, martret og lagt paa Stejle; samme Skjæbne havde den norske Jarl Mindrealf. Efterat der flere Gange havde været sluttet Stilstand mellem Danmark og Norge, og Kampen var optagen paany, kom endelig de to Konger, Hagen den Femte af Norge (Erik Præstehader var død 1299) og Erik Menved sammen i Kjøbenhavn 1309 og sluttede en Fred, hvorved Norge fik Nordhalland som Erstatning for den tidligere omtalte Arv, og Kongemordernes Slægtninge gjenindsattes tildels i deres Rettigheder.

Aldrig har i nogen Krig den danske Flaade spillet en ynkeligere Rolle.

Kampe med Hansestæderne.

fter Erik Menveds Død (1319) vedblev det ulykkelige Danmark under hans usle og i enhver Henseende uheldige Broder Kristoffer den Anden (1319—32) at synke dybere og dybere i Elendighed. Landet udstykkedes, hele Provindser pantsattes til Udlændinge og Indlændinge, Kongens Magt blev fuldstændig brudt, og om Flaaden er der Intet af fortælle. Efter Kristoffers Død var det end ikke muligt at faae valgt nogen Konge, hans Søn Valdemar opholdt sig som Landflygtig i Tyskland, de fremmede Herrer huserede i Danmark, og Riget var sin Opløsning nær. Først da Helten Niels Ebbesen til Nørreris havde fældet den onde holstenske Grev Gert, «den kullede Greve» (1340), begyndte det atter at lysne. Valdemar kom hjem, efter at have sluttet en Traktat i Lybek med de holstenske Grever, der erkjendte ham for Konge, mod at han indløste det pantsatte Nørrejylland og Fyen, og han blev nu Danmarks Konge.

Valdemar den Fjerde, Atterdag, (1340—75) samlede atter Riget ved at gaa frem med stor Klogskab og Strenghed, paalægge Undersaatterne Skatter for at kunne indløse de pantsatte Landsdele, og i Aaret 1360 var han naaet saa vidt, at Danmark igjen strakte sig fra Kalmarsund til Ejderen. Han bragte atter Dag i Danmark.

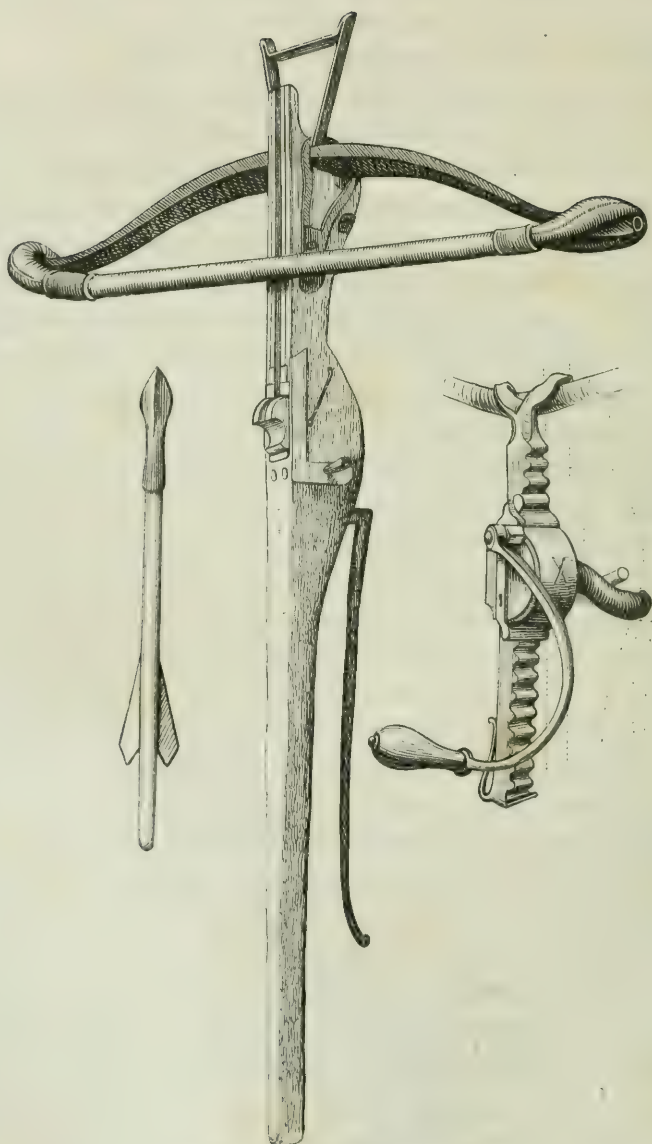
De sidste Provindser, som Valdemar i Aaret 1360 havde forenet med de Dele, der alt vare samlede, vare Skaane, Halland og Bleking, hvilket han opnaaede ved en klog Benyttelse af Striden imellem den svenske Konge Magnus Smek og hans Søn Erik. Men Valdemars Attraa gik videre, hans Øjne fæstedes paa Øland og Gulland, navnlig paa den dengang saa mægtige, rige og pragtfulde Hansestad Visby. Hvad der egentlig har ligget til Grund for Kong Valdemars Tog til disse Øer, er det vanskeligt at oplyse; dels fremsættes som en Formodning, at Magnus Smek, som ikke kunde beherske dem, selv har tilskyndet ham dertil; dels nævnes, at de rige Borgere i Visby havde udtalt Haan imod ham, at han vel var skreden langt frem, men fra Gulland gjorde han bedst i at holde sig borte; dels nævnes, at en vis Niels Guldsmed fra Visby, som paa Grund af sit Hovmod og sin Rigdom var bleven ilde behandlet af sine Landsmænd, havde søgt Ly hos den danske Konge og anvist ham Visby som et fordelagtigt Bytte at sætte sig i Besiddelse af, at Kongen endvidere søgte at vinde Gunst hos Guldsmedens dejlige Datter, og andet Lignende. Rimeligst er det, at Valdemar, som havde erfaret hvad Guld og Penge formaaede, hvorved han alt havde gjenvundet saa meget tidligere pantsat Land, tragtede efter at komme i Besiddelse af de gullandske Skatte; og af dem var der mange i Visby.

Hansestædernes Magt var voxet betydelig siden deres Indstiftelse, og de beherskede ganske Søhandelen saavel i Nordsøen, hvor deres nordligste faste Station var i Bergen, som i Østersøen, hvor Hovedstationen, som dannede Midtpunktet imellem Rusland og Tyskland og en Oplagsplads for Handelen mellem disse Lande, var Visby. Byen grundlagdes i Valdemar den Førstes Tid, da denne Konge havde indtaget den vendiske Handelsstad Vineta, hvis Indbyggere flygtede til Gulland, og den voxede meget hurtig i Magt og Anseelse; meget Guld og Sølv, store Rigdomme ophobedes indenfor dens Mure. Disse Mure, som omgave hele Byen, vare 30 Fod høje og havde 45 Taarne; Husene vare byggede af Sten, og Gaderne vare meget smalle; der var flere store Kirker, blandt hvilke navnlig Helligaandskirken, der egentlig indbefattede to Kirker, den ene over den anden med et fælles Højalter, udmærkede sig ved sin Storhed, Pragt og massive Bygning. Befolkningen var blandet,

navnlig svensk og tysk, og der var to for Staden gjældende Lovbøger, en gothisk og en tysk. Øen, der har omtrent samme Størrelse som Fyen, er meget frugtbar, og mange Planter, som egentlig tilhøre sydligere Jordstrøg, kunne trives under dens milde Klima.

Det var imod denne Ø og By, at Valdemar Atterdag i Aaret 1361 rettede sin Kurs med en i Danmark samlet Flaade. Først gik han til Øland, som han bemægtigede sig, og erobrede Fæstningen Borkholm; men da han sejlede derfra, toge dog Svenskerne Øen tilbage. Han sejlede da til Gulland, gjorde Landgang ved Klintehamn og overvandt den Modstand, som Landboerne stillede op imod ham. Han drog nu imod Visby, hvis Borgere væbnede sig, og der udspandt sig en heftig Kamp ved Byens søndre Port, hvor 1800 Gullændere faldt. Hermed var Byens Skjæbne afgjort, dens Nøgler overraktes Sejrherren; men han vilde ikke modtage Byens Overgivelse paa den Maade. Han lod hugge en Aabning i den søndre Mur saa stor, at elleve Mand ved Siden af hinanden kunde marchere der igjennem, og den 28de Juli om Aftenen holdt han sit Indtog igjennem denne Aabning, red selv i Spidsen, efterfulgt af sin Søn, Hertug Kristoffer af Lolland, og hele den danske Hær i Slagorden. Byen blev tildels udplyndret, mange Skatte og Kostbarheder førtes ombord i de danske Skibe, og tre af disse, hedder det, ladedes med Guld og Sølv, Klostrenes massive Kar og andet Lignende; et af dem forliste paa Kysten, og dets rige Ladning gik tabt; men stort var det Bytte, som Valdemar førte hjem med sig til Danmark.

Hele Gulland (eller Gothland) blev erobret og underlagt Danmark, som beholdt denne Ø lige indtil Freden i Brømsebro 1645; Kong Valdemar antog Titelen de Gothers Konge, som er bevaret indtil vore Dage; men Visby rejste sig aldrig mere, skjøndt man ved at tilstaa den forskjellige Rettigheder søgte at redde den fra Tilintetgjørelse. Den ligger endnu som en af Nordens mærkeligste Ruiner, et Minde om den Pragt, den engang har udfoldet; endnu staa store Stykker af dens Mure, mægtige Ruiner af Helligaandskirken, Trefoldighedskirken og St. Nikolajkirken, ja selv af de gamle Stenhuse i de smalle Gader; hvert Aar findes i Jorden Stykker, der vidne om det Liv og den Trafik, som her har havt sit Sæde, og der er neppe noget Sted i Norden, der saaledes taler til os om Hansestædernes gamle Magt, som netop Visby.

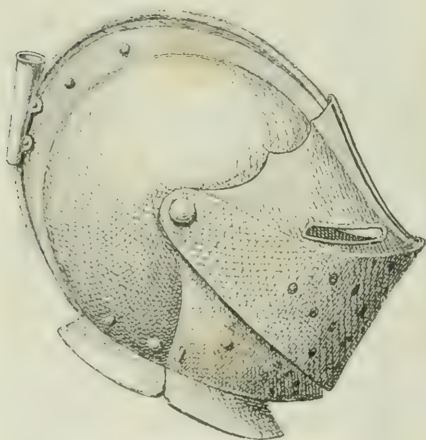
Laasebue fra den senere Middelalder.

Men Kong Valdemar skulde ikke ustraffet have krænket det mægtige Hanseforbund, der efter Overfaldet paa Visby traadte op som hans uforsonlige Fjende. 77 Hansestæder sendte ham hver især sit Fejdebrev, og skjøndt Kongen viste disse Udfordringer tilbage med Haan og som Svar lod opsætte en forgyldt Gaas paa det højeste Taarn paa Vordingborg Slot, skulde han dog snart faa sine Fjenders Magt at føle. Allerede det næste Aar (1362) indfandt Lybekkerne sig i Sundet med en Flaade paa 28 Kogger og 24 Snekker under Anførsel af Grev Henrik og den lybske Borgmester Johan Wittenberg, indtog og udplyndrede Kjøbenhavn og sejrede den 8de Juli 1362 i et Slag paa Rheden over den danske Flaade, der anførtes af den attenaarige, kjække Thronarving, Valdemars Søn, Hertug Kristoffer af Lolland, der ved denne Lejlighed rammedes i Hovedet af en Sten saa haardt, at han Aaret efter døde af sit Saar. Hanserne lagde sig derefter for Helsingborg, hvis Slot de belejrede; men her tilføjede de Danske dem et Nederlag under Anførsel af Kongen selv, og for denne Skam maatte Borgmesteren ved Hjemkomsten bøde med sit Liv.

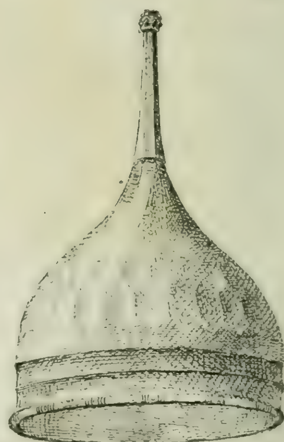
Krigen med Hansestæderne blev dog ikke denne Gang af lang Varighed; den kostede Forbundet mange Penge, alene de fire Stæder Lybek, Vismar, Rostok og Stralsund havde i to Aar udgivet 280,000 Mark Peninge dertil, og Kræmmerne mente, de havde anden og bedre Brug for deres Penge. De ønskede derfor at faae Ende paa Krigen, og i Juni 1364, medens Kongen var paa en Rejse til Rom, afsluttedes i Stralsund en Stilstand, som skulde vare i fire Aar. Saalænge varede Freden dog ikke. Hansestæderne bleve snart igjen misfornøjede med Kong Valdemars Opførsel imod dem, og i November 1367 afholdt de i Køln en stor Forsamling, hvor det besluttedes, at de skulde indgaa et Forbund; hertil sluttede sig ikke alene de holstenske Grever, men ogsaa Sønderjyllands Hertug, de jydske Herremænd, den svenske Konge og de meklenborgske Hertuger i den Hensigt, at styrte Valdemar Atterdag og dele hans Rige imellem sig. Kongen ansaae det for klogest, ikke selv at møde den truende Fare; han samlede sine Skatte, sejlede med disse i April 1368 til Tyskland, efter at have indsat den rygenske Marsk Henning Podebusk til Rigsforstander, og opholdt sig 4 Aar i Udlandet, dog saaledes,

at han vedblev at være den egentlige Leder af Forhandlingerne og Begivenhederne hjemme.

Fjenderne begyndte at skride frem imod Landet fra forskjellige Sider; Hansestædernes Flaade lagde sig atter for Kjøbenhavn, indtog og udplyndrede Byen, og herjede rundt omkring paa Kysterne, indtog og plyndrede Helsingør, Skanør, Falsterbo og Nykjøbing, belejrede Vordingborg, som de dog ikke mægtede at indtage, men foretoge til Gjengjæld mange Ødelæggelser paa Kysterne. Hvad Valdemar havde forudseet, skete nu virkelig ogsaa, der opkom Uenighed imellem de Forbundne,

Hjelm.

Pikkelhue.

(Fra den senere Middelalder.)

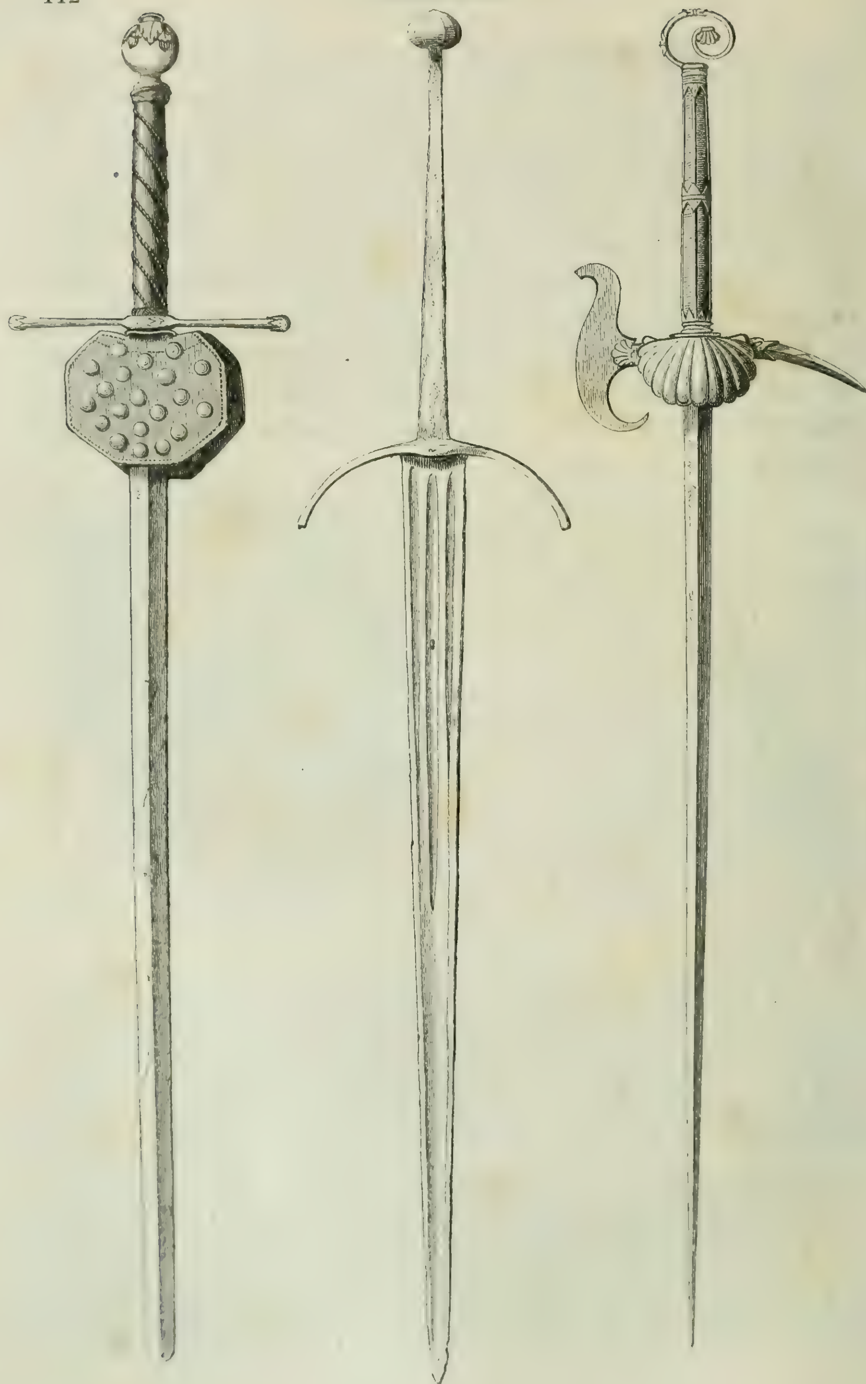
hvoraf Rigsforstanderen benyttede sig til at faae sluttet en Fred i Stralsund den 30te November 1369, og vare end Betingelserne temmelig haarde, saa slap man dog indtil videre for Hansestædernes Overfald. Ved sin Hjemkomst i Sommeren 1372 maatte Kong Valdemar stadfæste den indgaaede Fred.

Under Valdemar Atterdags Efterfølger, hans Dattersøn, den norske Prinds Olaf Hagensen (1375—87) ligesom under dennes begavede Moder Margrete Valdemarsdatter (1387—1412), der forenede de tre nordiske Riger under sig (Kalmarunionen af 20de Juli 1397), hørtes kun lidet til Hansestæderne, der vedbleve at drive deres udstrakte Handel

i Norden. Men under den elendige Konge Erik af Pommern (1412—39) finde vi dem atter i Krig med Danmark. Denne svage Konge, som herskede over alle tre skandinaviske Lande, havde ikke Kraft nok til at kue de holstenske Grever, med hvem der førtes en formelig Krig, som varede i 25 Aar, og det sees ikke, at nogen dansk eller nordisk Flaade under denne spillede nogensomhelst fremtrædende Rolle. Femern blev vel erobret 1416, men tabtes snart igjen, og Havet foruroligedes af Sørøvere og Kapere. 1420 stillede Kongen sig i Spidsen for saa stor en Flaade, som han havde været istand til at faae samlet, og indtog atter Femern, hvor et afskyeligt Blodbad anrettedes paa Befolkningen; men det Forlig, som Kongen derefter vilde indgaa med Greverne, kom ikke istand.

Skjøndt de fleste nordtyske Fyrster deltoge i Kampen paa de holstenske Grevers Side, havde Lybekkerne dog søgt at holde sig tilbage; men fra Aaret 1421 optraadte ogsaa disse som Danmark Fjender. Dog lykkedes det ved Kejser Sigismunds Mægling at standse Kampen, medens der forhandledes om en fredelig Overenskomst, og, efterat alle Parter vare hørte, erklærede Kejseren (28de Juni 1424), at Hertugdømmet Sønderjylland med Alt, hvad dertil hører, altid havde tilhørt og endnu tilhørte Kongen af Danmark. Denne Dom huede ikke de holstenske Grever; de indankede den for Paven, men da denne lod dem vente paa Svar, grebe de atter til Vaaben, understøttede af Nordtyskland og af Hansestæderne. Kongen laa med en Hær og Flaade udenfor Slesvig, da han (Oktober 1426) modtog Fejdebrevene; han rykkede strax op og drog Nord-paa.

Det følgende Aar (1427) trængte Tyskerne frem med større Dristighed, indtoge Femern, belejrede Slesvig og Gottorp, og i Maj Maaned lagde en Hær og Flaade af Hanseater og Holstenere sig for Flensborg; men da den unge holstenske Grev Henrik her faldt ved et Stormangreb, gjennemboret af et Spyd, blev Belejringen opgiven, og Tyskerne trak sig tilbage. Men i Sundet forefaldt der kort efter, samme Aar, en af de stolteste Søtræfninger, Nordens Historie fra denne Tid har at opvise. En stor tysk Kjøbmandsflaade med kostbare Ladninger ventedes hjem fra Nordsøen og skulde igjennem Sundet, og en forenet hamborgsk og lybesk Flaade paa 36 store Krigsskibe med 6,000 Mand ombord

Jernsværd fra den senere Middelalder.

skulde afgaa Nord efter for at ledsage den igjennem de danske Farvande; Lybekkerne anførtes af Tideman Steen, Hamborgerne af Borgmester Heine Hoier. Ved Kjøbenhavn laa der 33 danske, norske og svenske Krigsskibe; men de vare meget mindre end Tyskernes, hvad disse selv indrømmede. Saasnart Kræmmernes Flaade var naaet op i Sundet, sendte Kongen sine Skibe imod den, og den fik snart at føle, at de gamle Vikingers Aand endnu kunde blusse op hos Nordens Søfolk. Disse gik først løs paa Lybekkerne og redte dem saaledes til, at de maatte flygte og i en ynkelig Tilstand kom tilbage til Traven; dernæst angrebe de Hamborgerne, af hvilke flere vare ragede paa Grund, omringede dem, entrede og erobrede adskillige af Skibene og vandt en glimrende Sejr, skjøndt de mistede henved tusinde Mand. Henad Aften (det var Marie Magdalene Dag 1427) viste Kjøbmandsflaaden sig, kommende Nord fra, og 30 rigt ladede Skibe bleve gjorte til Bytte. Tideman Steen blev ved sin Hjemkomst dømt til Døden, men paa Biskoppens Forbøn benaadet med Fængsel; Borgmester Højer dømtes til en betydelig Bøde.

Næste Aar (1428) kom Hanserne igjen med en endnu større Styrke for at bemægtige sig og udplyndre Kjøbenhavn; men forinden vi omtale dette Forsøg, vil det være nodvendigt at sige nogle Ord om denne allerede da opvoxende By.

En stor Del af det Land, hvorpaa det egentlige Kjøbenhavn og Christianshavn ligge, er opfyldt Grund, hvilket navnlig gjælder for Strækningerne paa begge Sider af Havnen, hele Kvarteret imellem Kastellet og Kongensnytorv op til Norgesgade (Bredgade), Landet Syd for Slotsholmen ved Kallebodstrand, den største Del af Christianshavn, især hvad der ligger Nord for den gamle Dok, de private Pladser, Christiansholm, hele Orlogsværftet og Christianshavns Vold udenfor dette. Paa den Tid, vi her tale om, var Havnen følgelig meget bredere end den er nu; men det var dog en god og sikker Havn, et godt Tilflugtssted baade for Kjøbmandsskibe og Krigsfartøjer. Imellem Sjælland og Amager laa der en større Holm, Tyvsnæs, som vi tidligere have omtalt, da det var paa denne, at Absalon opførte sin Borg, som Sørøverne kaldte Stejleborg, fordi de fangne Røvere der bleve stejlede og deres Hoveder opsatte paa Stolperne til Skræk og Advarsel for Andre. Tyvsnæs er den nuværende

Slotsholm, som er betydelig forstørret; thi medens den nu kun er adskilt fra Byen ved en smal Kanal, bredte der sig den Gang et bredt Vand imellem denne og Landet. Nord for Tyvsnæs paa Sjællandssiden laa der to Holme, en større, Bremerholm, det nuværende Gammelholm, og en mindre, Skipperholmen, indenfor, i Kvarteret omkring Laxegaden. Selve Kysten strakte sig fra nuværende Højbroplads forbi det Sted, hvor Nikolaj Taarn ligger, imod Nord til Kastelspynten. Dengang Nikolaj Kirke blev opført, laa den ved Vandet, og det var her, at Fiskere og andre Søfolk stege i Land efter en veludført Søfart og opsendte Takkebønner til deres Skytshelgen, ligesom de udgik herfra efterat have bedet den samme Helgen om at hjælpe dem til Held paa det forestaaende Tog. Overfor Tyvsnæs, paa Amagersiden, laa der et Par mindre Holme, der danne Grundvolden til det nuværende Christianshavn.

Saaledes omtrent vare Kysterne og Øerne; men Havet omkring disse var opfyldt af Grunde, hvorover Vandet var meget lavt, saa at visse Dele af dem tildels laa tørt, og det er paa disse Grunde, at Opfyldning senere er foretaget. Der var egentlig kun et smalt, dybere Løb imellem Sjælland og Amager; langs Sjællandssiden strakte der sig et Flak ud over de nævnte Holme, og det samme var Tilfældet langsmed Amagersiden. Fra Nordenden af Amager, der som anført laa omtrent i Højde med gamle Dok, gik der et langt bredt Flak ud imod Nord, Refshalegrunden, der endte i en Spids ved det nuværende Trekroner, og her, hvor de private Pladser og Orlogsværftet nu ligge, har der vistnok været flere tørre Pletter; det sees idetmindste, at Byen flere Gange har været forsvaret fra dette Sted, at der har været opført Blokhuse og Lignende, ja selv et stenbygget Taarn, den saakaldte Refshaleborg, og over Grunden kunde Skibene ikke sejle. Fra Sjællands Kyst, ved Kalkbrænderibugten, strækker sig en lang og bred Grund, Stubben, ud i Sundet, og imellem denne og Refshalegrundens Nordende er der et temmelig smalt Løb, Kroneløbet, som tidligere kaldtes Refshaleløbet, hvorigjennem alle de Skibe maa passere, som skulle ind til Kjøbenhavn. Kallebodstrand har i gamle Dage seet ud omtrent som nu, saa at den kun gav Adgang til Havnen for lidet dybtgaaende Fartøjer.

Kjøbenhavn har allerede i Oldtiden været et Fiskerleje, muligen

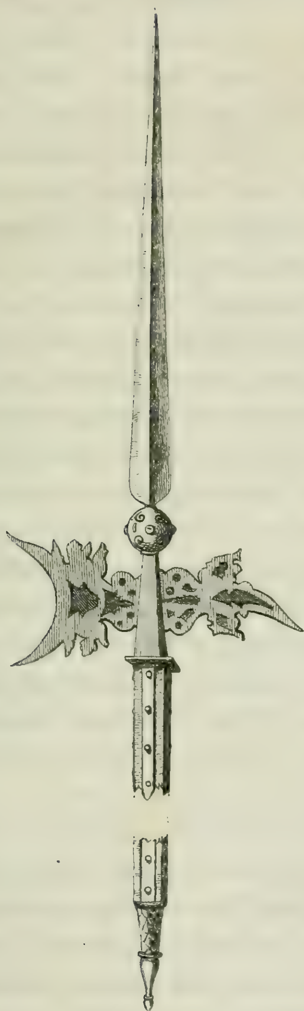
endogsaa meget tidlig et Handelssted, der kaldtes Havnen eller Kjøbmandshavnen, og som de Fremmede sædvanlig benævnte Sjællands Havn; det er endogsaa sandsynligt, at det i Oldtiden saa berømte Haløre Marked har været afholdt her og havt sit Navn efter Refshaleøre. Den oprindelige Stad, der oftere i den gamle Historie nævnes som Fiskerleje, laa i Kvarteret ved Nikolaj Taarn og Østergade, og senere opstode nogle mindre Landsbyer ved Søerne med det ferske Vand, hvorfra et Par Aaløb faldt ud i Havnen, et Nord for Byen ved Kongensnytorv, et andet Syd for ved Ryssensten. Dette Leje med omliggende Landsbyer samt en Del af Amager skænkede Valdemar den Store sin trofaste Ven og Støtte Absalon, der opførte Borgen paa Tyvsnæs og gjorde Stedet til Havn og Tilflugtssted for de mod de vendiske Sørøvere udrustede Skibe, og fra nu af voxede Kjøbmannehavn, Kjøbinghavn eller Kjøbenhavn op med raske Skridt, og høje Kirkespir ragede snart op over Husene. Efter Absalons Død gik Byen over til den roeskildske Bispestol, og i lang Tid vedbleve Biskopperne at betragte den som deres Ejendom; men Kongerne fik mere og mere Yndest for denne i flere Henseender, baade for Handel, Søfart og Krigsvæsen heldigt beliggende Havn, óg flere af dem opholdt sig gjerne paa Borgen i længere Tidsrum. Da saa endelig i Aaret 1441 Kongeborgen i Roeskilde, og ti Aar efter det Meste af denne By samt Domkirken brændte, flyttede Kristoffer af Bajern Residentsen fra Roeskilde til Kjøbenhavn, hvor den siden har været.

Det var altsaa i Aaret 1428, at Hansestæderne ved et Angreb paa Kjøbenhavn vilde hævne sig for det Nederlag, de Aaret forud havde lidt i Sundet. Med en Flaade paa 240 Skibe og 12,000 Mands Besætning foruden 100 Heste kom de tidlig om Foraaret sejlende op i Sundet, hvor man var ganske uforberedt paa at tage imod dem, og hvor den danske Flaade laa aftaklet i Havnen ved Kjøbenhavn. De kom, som det hedder, uden at medføre anden Ballast i Skibene end Salt og tomme Tønder, da det var deres Agt at tage og salte alt det Fæ, de kunde faae Haand paa. I Kjøbenhavn kom Alting hurtig i Bevægelse. Den svage, vankelmodige Konge havde kort forinden forladt Byen og skal ikke have været længere borte end i Sorø; men han kom dog ikke tilstede, som Nogle mene, fordi han ikke vilde kæmpe imod sine egne Landsmænd Tyskerne;

hans ædle og kjække Dronning Philippa, en engelsk Prindsesse, ledede derimod hele Forsvaret. «Hun lod strax kalde tilhobe alle danske Karle, som der tilstede vare, baade Byens Borgere og Omegnens Bønder, bad dem mandelig stride for deres Fædrenerige, thi hun havde det Haab til Gud i Himmerige, at de skulde vinde Pris og Ære.» De aftaklede Skibe bleve besatte med Mandskab, ligeledes Blokhuset paa Refshalegrunden, Borgen, Bolværkerne og Stranden. Det første Angreb blev slaaet tilbage. Fjenden gjorde da et nyt Forsøg, tømrede en stor Flaade af Master, Ræer og andet Tømmer, besatte den med Karrebøsser og halede den ind under Blokhuset. Den 7de April, Onsdagen efter Paaske, aabnedes Ilden; det var første Gang, at Kjøbenhavnerne hørte Kanonernes Drøn, og de svarede igjen med deres Kanoner, som afskød to hundrede Skud. Midt under Krudtrøgen trængte Fjenden ind til Refshaledybet; han havde medtaget Fartøjer, som vare ladede med Sten og Kalk, i den Hensigt at forsænke dette vigtige Løb, den eneste Adgang til Havnen, og saaledes spærre den danske Flaade inde; men Forsøget mislykkedes. Et af de nedsænkede Skibe, som skulde lægges paa tværs i Løbet, kom til at ligge paa langs; igjennem Aabningen trængte de danske Skibe ud, og Tyskerne flygtede skyndsomst bort til Dragør; Kjøbenhavn var reddet, og Dronningen takkede de kjække Borgere, som havde frelst Byen for en overhængende Fare. Men Hansestæderne gik med en Flaade til Bergen, som de udplyndrede, og hvorfra de hjembragte et rigt Bytte.

Det følgende Aar (1429) vilde Kongen, eller rettere sagt Dronningen, tage Hævn over Hansestæderne, navnlig for deres Angreb paa Bergen. En Flaade paa henved firsindstyve mindre Skibe med 1,400 Mands Besætning blev udrustet og sendt til Rygen. Ved Stralsund sejrede den over Tyskerne, erobrede flere Skibe, ødelagde andre, og begyndte at plyndre Landet langs Kysten; men da fik Fjenden Undsætning, og ved Strela lede de Danske et fuldstændigt Nederlag og mistede de fleste af deres Skibe. Herefter fik en lille derliggende Holm Navnet Dänholm; den er i den allernyeste Tid bleven bekjendt som Preussernes første Kanonbaadsstation ved den østersøiske Kyst.

Med afvexlende Held og uden at større Begivenheder forefaldt, endtes omsider Krigen, efter at der flere Gange havde været sluttet Vaabenstilstand, med en vanærende Fred i Vordingborg, Juli 1435,

Partisan.

Hellebard.

hvorved Kongen afstod hele Slesvig paa Haderslev, Ærø og en Del af Føhr og Sylt nær, til Grev Adolf, dog kun for hans Levetid og to Aar efter hans Død til hans Arvinger. Hansestæderne maatte ved Freden gjøre Afbigt for den Uret, de havde tilføjet Danmark, og fik derpaa deres Handelsrettigheder tilbage, dog saaledes, at der tilstodes de nordiske Riger samme Rettigheder i deres Havne. Fire Aar efter, 1439, blev den svage Kong Erik afsat og drog da til Gulland, hvor han levede en hel Række Aar som Fribytter; 1449 indfandt en dansk Flaade under Ivar Axelsen Thott sig ved Øen for at gjøre Ende paa dette Uvæsen, og da Slottet Visborg blev indtaget, maatte Erik overgive sig. Han drog nu til Pommern, hvor han døde i Aaret 1459.

Under den følgende, ligeledes fra Tyskland indforskrevne Konge Kristoffer af Bajern (1440—48) fortsattes Stridighederne med de mægtige Hansestæder. Kongen vilde ikke indrømme disse større Rettigheder i Norden, end der tilstodes danske, norske og svenske Handelsskibe i Tyskland, og han søgte desuden at svække deres Magt ved at give England og Holland, med hvem Stæderne ofte laa i Strid, lignende Rettigheder som de besade. 1447 gjorde Kristoffer, som havde forenet sig med flere tyske Fyrster, et mislykket Forsøg paa at bemægtige sig Staden Lybek ved Overrumpling; hans Krigere vare trængte forklædte ind i Byen, og den danske Flaade var ifærd med at sejle op ad Traven, da en tilfældig opstaaende Ildebrand bragte Alarm i Lejren, og under den opkomne Forstyrrelse maatte Kongen trække sig tilbage. Det var hans Hensigt at gjentage Forsøget næste Aar, men Planen gik overstyr ved hans pludselige Død.

Under hans Efterfølger, Christjern den Første (1448—81), som blev Stamfader til den oldenborgske Kongestamme, mærkedes kun Lidet til Uvenskabet med Hansestæderne, og ingen Kampe førtes med disse paa Søen. Christjern maatte anvende hele sin Magt paa de stadige Krige, han førte med Sverig, der ikke vilde anerkjende ham som Konge, og skjøndt Flaaden flere Gange blev benyttet i disse, f. Ex. i Aaret 1471 til at overføre til Stockholms Skjærgaard en Hær paa 5,000 Mand, der kom til at deltage i det uheldige Slag paa Brunkebjerg mod Sten Sture, saa spillede den dog ikke nogen særlig fremtrædende Rolle og

leverede ikke noget større Søslag. Iøvrigt skal det bemærkes om denne Konge, der dog i nogle Aar herskede over Sverig, at han efter Hertug Adolfs Død 1459 blev Hertug i Slesvig, og for tillige at komme til at besidde Holsten, lod han sig desuden vælge til Greve i denne Landsdel, der senere af Kejseren blev ophøjet til et Hertugdømme. Dette Naboskab generede i høj Grad Hansestæderne, der ikke undlode at beklage sig over, at den danske Konge var rykket dem saa nær paa Livet.

Under Christjerns Søn og Efterfølger Hans (1481—1513) var Krigsvæsenet i god Stand og der førtes adskillige Krige, saasom det uheldige Tog til Ditmarsken, hvor den danske Hær led et Nederlag i Febr. 1500 og mistede det gamle Danebrog fra Valdemar Sejrs Dage, Togene i Sverig og mere, som det ligger udenfor vort Formaal at fremstille her. Men forinden vi ende dette Afsnit af Danmarks Søkrigshistorie paa en Tid, da den store Omvæltning i Flaadens Beskaffenhed og Krigsførelsen paa Søen var begyndt, skulle vi endnu med nogle Ord omtale Krigen med Hansestæderne i Kong Hanses sidste Regeringsaar.

Krigen erklæredes af Lybekkerne under et intetsigende Paaskud. De havde nemlig ved det Segebergske Forlig forpligtet sig til ikke at handle med Sverig, saalænge dette Land laa i Strid med Danmark, og da de overtraadte denne Forpligtelse, lod Kong Hans nogle af deres Skibe opbringe. Harmfulde over dette Indgreb i deres Næring, erklærede de Danmark Krig og sendte i Foraaret 1509 en Flaade af Skibe, som vare udrustede i Vinterens Løb, op i de danske Farvande, fordrev nogle Skibe, der havde Station ved Gjedser, og begyndte at røve og plyndre langs med Kysterne; de trængte endogsaa op i Sundet og bemægtigede sig nogle Skibe, som de slæbte tilbage med sig til Traven.

Saasnart Svenskerne erfarede, at Hansestæderne vare i Krig med Danmark, begyndte de uagtet den afsluttede Stilstand atter at rejse Hovedet og slutte sig til Lybekkerne. Disse sendte derfor en Flaade paa 18 store Skibe, ladede med Varer, Ammunition og Vaaben til Sverig og lod den undervejs foretage Udplyndringer baade paa Bornholm og Gulland. Den naaede lykkelig sin Bestemmelse; men paa Tilbagevejen blev den overfalden af en Storm, i hvilken 5 Skibe forliste og 500 Mand

omkom, og at disse Skibe vare store, kan sees deraf, at et af dem, kaldet *Balhorn*, angives at have været paa 300 Læster. Kongen lod samle en Flaade paa 30 større og mindre Skibe under den kjække Søren Norbys Kommando og afgaa til Traven, hvis Løb den skulde forsænke; men da Skibene paa Grund af Vejret ikke kunde naae hertil, gjorde de Landgang ved Neustadt, afbrændte 20 Landsbyer og anrettede al den Ødelæggelse, de formaaede.

Kong Hans gjorde flere Forsøg paa at standse Fjendtlighederne og forskaffe sig Allierede, navnlig i Frankrig og England, der med Misundelse betragtede Hansestædernes anmassende Magt; men Ingen var tilbøjelig til at hjælpe, skjøndt de tilbød deres Mægling, og ikkun Skotland sendte nogle Skibe og Fribyttere, blandt hvilke den bekjendte Andreas Barton og hans Broder, til Østersøen for at staa Danmark bi. Krigen fortsattes, navnlig paa Søen, og af danske Søhelte fra hin Tid have vi at mindes, foruden Søren Norby, tillige Otto Rud (der dog døde Aaret efter paa en Rejse til det hellige Land) og Jens Holgersen Ulfstand.

Det følgende Aar, 1510, førtes en uafbrudt Fribytterkrig imellem Danmark og Hansestæderne, der understøttedes af Sverig. Lybekkerne holdt sig i Førstningen mere samlede i Flaader; de gjorde Landgang paa Langeland, men bleve fordrevne af Bønderne. De droge da til Moen og søgte at overrumple Stege; men heller ikke dette lykkedes dem. Paa Lolland vare de heldigere, afbrændte Nakskov og Halsted og brandskattede Øen. De gjorde ligeledes et Tog til Bornholm og derfra til Kalmar, som de hjalp Svenskerne at indtage, hvorfra de droge til Øland, hvor Borkholm erobredes. Men de Danske vare paa deres Side heller ikke ledige; de krydsede om med deres Skibe i Nordsøen og Østersøen, opbragte fjendtlige Handelsskibe og ødelagde næsten ganske Stædernes Handel, hvilket tilføjede Kræmmerne store Tab. Hamborg, som ikke tog Del i Krigen, svang sig derved betydelig op. Lybekkerne lærte imidlertid de Danske Konsten af og udsendte ligeledes Fribyttere, blandt hvilke især en vis Conrad Kynning udmærkede sig og opbragte mange danske og norske Skibe. Saaledes blev man ved fra begge Sider med at røve og udplyndre hinanden.

1511 kom det endelig til et Søslag imellem de fjendtlige Magter. Kong Hans havde lagt megen Vind paa at forøge sin Flaade, havde ladet bygge flere store Skibe, hvoriblandt nævnes *Engelen* og *Maria*, hvert paa 400 Læster, havde føjet til disse saamange private Skibe, som han kunde faae fat paa, og omdannet dem til Krigsskibe, og disse samlede han om Foraaret til en Flaade, der, saavidt det kan sees, stilledes under Kommando af Admiral Jens Holgersen, hvis Banner vajede paa *Engelen*. Kongen foretog nu et Skridt, som synes at have været meget voveligt, men dog ikke medførte uheldige Følger for ham; han lagde Beslag paa alle de store engelske, skotske og franske Kjøbmandsskibe, som ankom til Sundet, lod dem udlosse deres Varer og omdannes til Krigsskibe. Varerne skulde de have tilbage, naar de afmønstredes; Skibene bleve vurderede, og gik de tabt under Krigen, skulde Vurderingssummen udbetales, i modsat Fald skulde de kun afleveres i samme Stand, som de vare modtagne. Besætningerne bleve ombord i Skibene under Krigen. Kongen sendte en Undskyldning til vedkommende Regeringer for denne Overlast, som han fremstillede som nødvendig for at beskytte Handelen i Østersøen, og som en Tribut, de fremmede Stater maatte yde for Sejladsen gjennem Sundet.

Denne store Flaade afsejlede derpaa til Østersøen, løb først op under Lifland, tilbage igjen til Traven, laa i nogle Dage udfor Wismar, erobrede flere Skibe, og gjorde Landgang ved Rostok og paa Rygen, hvor den satte sig i Besiddelse af et betydeligt Bytte. Lybekkerne havde imidlertid samlet en Flaade for at gaa imod de Danske, som de traf under Bornholm, og den 10de August kom det til et Slag i aaben Sø. Udfaldet var uafgjørende; Lybekkerne mistede to Skibe, og en Under-Admiral faldt, de Danske mistede ligeledes to Skibe; men om Slagets Gang i det Hele taget og om de taktiske Bevægelser savne vi desværre enhver Efterretning. Da Lybekkerne kort efter havde bemægtiget sig en Flaade af hollandske Handelsskibe, bleve de atter forfulgte af de Danske, som leverede dem et nyt Søslag; men da Jens Holgersens Admiralskib *Engelen* led Havari, opstod der Forvirring, og Lybekkerne slap bort med deres Bytte.

Trætte af denne ødelæggende Krig, der bragte stor Forstyrrelse ind

i deres Handel og Omsætning, søgte Lybekkerne endelig at slutte Fred, der ogsaa kom istand i Malmø Aaret efter, den 23de April 1512. Stædernes Handelsrettigheder bleve paany bekræftede; dog maatte de forpligte sig til at afbryde al Handelsforbindelse med Sverig og betale en Sum af 30,000 rhinske Gylden.

Kort Tid efter, den 20de Februar 1513, døde Kong Hans som Følge af et ulykkeligt Fald med en Hest, 58 Aar gammel.

Mærs, hvorfra kastes med Slynge og skydes med Haandbøsse. (Midten af det 15de Aarhundrede. Efter en venetiansk Haandtegning.)

SEJLKRIGSSKIBS-PERIODEN.

Slaglinie i det 18de Aarhundrede.

Flaadens Omdannelse.

I det Foregaaende er der givet en Fremstilling af Oldtidens og Middelalderens Krigsskibe, Flaader, Vaaben og Krigsførelse paa Søen, forsaavidt vi af de opbevarede Kilder ere istand til at danne os en Forestilling derom. Man kan sige, at den gjennemgaaende Karakter var, at Skibene og Flaaderne dannede Underlagene for Krigerne og Hærene paa Søen, at det mere var disse selv end Krigsskibene, der udgjorde Krigsmidlerne, at de i Hjelm og Pallask udrustede, med Bue og Sværd væbnede Krigere meget

mere vare den angribende og forsvarende Styrke end Skibene selv, og at det ofte beroede paa en Tilfældighed, om Slaget kom til at staa paa Søen eller Hærene gik i Land og kæmpede. Der fandtes vel Blider og Kastevaaben ombord paa Fartøjerne, Bjælker, Tjæretønder og andet Lignende, hvormed Skibene kunde ødelægge, sænke eller opbrænde hinanden, ligesom disse vare forsynede med Jernstævne, Braad og en Art Pandserklædning, for at det ene kunde støde eller oversejle det andet; men Krigsmaskiner i den Forstand, som de senere bleve, vare de dog ikke. De bevægedes ved Haandkraft, naar de gik i Kamp; mangfoldige Aarer satte dem i Bevægelse, frem eller tilbage, som Forholdene fordrede, og i deres Rejsninger og Sejl havde Skibene kun en Hjælpekraft, hvormed de flyttedes fra Sted til Sted eller foretoge længere Rejser; i Kamp greb man til Aarerne. Flaaderne opstilledes i tæt sluttede Grupper i Form af Trekanter eller Halvmaaner, paa hvilke enten Buen eller Hornene vendtes imod Fjenden, og man søgte at holde Skibene saa tæt samlede, at Slaget paa Søen fik stor Lighed med en Kamp i Land.

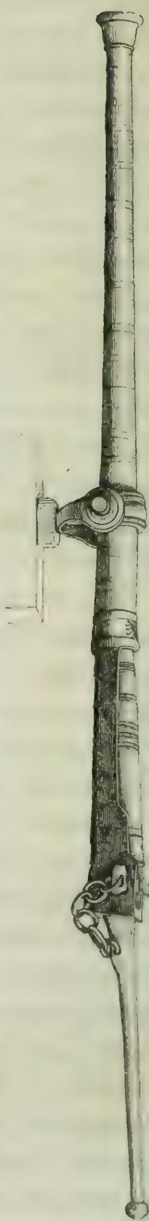
Kongerne holdt ikke nogen egentlig, om vi saa kunne kalde det, staaende Flaade, idetmindste ikke paa den Maade, som den senere fremstod. Der var ikke nogen bestemt Orlogsplads, nogen egentlig beskyttet Krigshavn med Værfter, Byggepladser, Magasiner og Arsenaler; thi disse indrettedes først i en langt senere Tid. Flaadens store Masse dannedes af Skibe, som Befolkningen enten var forpligtet til at stille i paakommende Tilfælde, eller som man tog, hvor man kunde faae dem, naar Krig kom paa. Men der var dog som oftest, og til sine Tider i ikke ringe Antal, visse til Krigsbrug alene byggede og indrettede Skibe, som stedse stode til Kongens Raadighed og havde faste Besætninger. Der var jo desuden bestandig Brug for Krigsskibe, der ikke alene deltoge i de hyppige og langvarige Krige imod Nabomagter eller imod oprørske Dele af selve Riget, men ogsaa anvendtes til Sikkring imod Røvernes Overfald og til Handelens Beskyttelse. Saadanne Samlinger af Skibe havde sædvanlig deres Tilhold i Grønsund, ved Vordingborg, paa Issefjorden, ved Kjøbenhavn og flere andre Steder. Ogsaa højere staaende Mænd holdt jævnlig deres egne Skibe, længe efter Søkongernes og de egentlige gamle Vikingers Tid, og tumlede sig om med dem paa Søen, og ligeledes

have vi seet, at private Kjøbmandsforeninger eller Gilder kunde udruste Skibe paa egen Haand for at beskytte deres Handel.

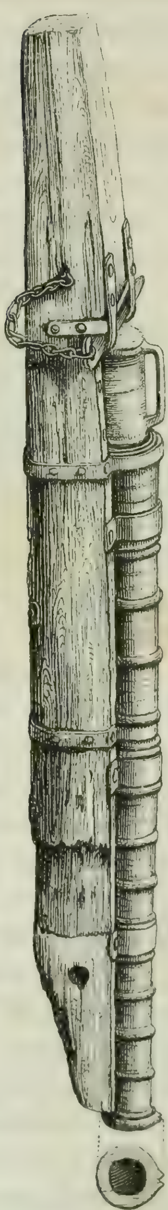
I det femtende og det sextende Aarhundrede foregik efterhaanden, sandsynligvis temmelig langsomt, de Forandringer, som fuldkommen omdannede Krigsskibene og Flaaderne, og som en Følge deraf ogsaa Krigsmaaden, den egentlige Søtaktik. Flaaden gik over til at blive et Værn for sig, adskilt fra Hæren, og herved forberededes den egentlige staaende Flaade, der i de nyere Tider har opnaaet en saa stor Fuldkommenhed.

En Opdagelse, som fik en overordentlig stor Indflydelse paa Sejladsen i det Hele taget, var Skibskompasset; det havde vel mindre direkte Betydning for Krigsvæsenet, men det kom dog derved, at det muliggjorde længere Rejser med Skibene, til at indvirke paa Handelsskibenes Bygningsform, der igjen yttrede sin Indflydelse paa Krigsskibene. Kompasset er fra Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede og benyttedes først i Middelhavet, hvorfra det senere fandt Vej til Norden; men det varede længe, inden man lærte at bruge det paa en fornuftig Maade.

En for Krigsvæsenet langt betydningsfuldere Opfindelse var at anvende Krudtet til Skydevaaben. Krudtet selv har været kjendt meget langt tilbage i Tiden, ja det foregives endogsaa, at de østasiatiske Folkeslag have kjendt det i den fjerne Oldtid, og at det ligeledes tidlig har været anvendt i Vesten have vi et Bevis for i Beskrivelserne af de Fyrværkerier, som gaves, navnlig af den saakaldte græske Ild. Men Anvendelsen af Krudt til Skydevaaben, Opdagelsen af, at dets ved Forbrændingen udviklede umaadelige Spændkraft kunde benyttes til at udkaste Projektiler gjennem cylindriske Rør, falder i en langt senere Tid, omtrent ved Midten af det fjortende Aarhundrede; da nu ovenikjøbet de første Skydevaaben vare i høj Grad ufuldkomne, Krudtfabrikationen meget mangelfuld og Krudtet som Følge deraf svagt, saa varede det endnu efter den første Opfindelse længe, inden det med Nytte kunde anvendes til Krigsbrug. Saavidt det kan sees, ere de første Kanoner fremkomne i Italien og Spanien, hvorfra de ere vandrede til Frankrig, England, Tyskland, og have endelig naaet Norden, vistnok i Slutningen af Valdemar Atterdags Regering. Man begyndte med at forfærdige korte Rør, hvoraf der udkastedes raat tilhugne Sten, og senere blev hertil føjet et i begge Ender aabent, cylindrisk Jernrør, der var samlet med

Skibskanon (Svingbasse, Serpentin), 9 Fod 7 Tom. lang, funden paa Anholts Rev 1867.

Kanon paa Træunderlag. Omtr. 7½ Fod lang, Bjælken 9½ Fod, Løbet 5'' 3'''.

Kanon uden Træunderlag, 5 Fod lang.

De ældste bekjendte Kanoner i Norden, alle med Kammerladning (det 14de—15de Aarhundrede).

smedede Ringe og smøgedes over det første, som kom til at danne Kammerstykket, medens det sidste Rør blev Kanonens egentlige Løb, som styrede Projektilet under Afskydningen; Kanonen blev med stærke Jernringe fæstet til en Bjælke; Kammerstykket bagved var løst og sammenklemmedes til Løbet med Jernkiler. To interessante Exemplarer af denne Slags Kanoner, der høre til de ældste, man kjender, og hvoraf foranstaaende Tegning er en Afbildning, ere i den nyere Tid fundne, tilligemed 8 andre, ved Anholt i et gammelt Egetræs Krigsskib, tilligemed nogle tilhørende Stenkugler og Jerntapper. Senere, i det femtende Aarhundrede, gik man over til at smede Kanonerne i eet Stykke, dog saaledes, at den inderste lukkede Ende, hvor Krudtet lagdes, havde mindre Dimensioner end Løbet, en Form, som for enkelte Slags Kanoners Vedkommende er bibeholdt lige til den nyeste Tid; dog holdt den gamle Fabrikationsmaade sig i lang Tid ved Siden af den nye, og paa Arsenalerne vil man i Almindelighed kunne træffe opbevarede Exemplarer af dette gamle korte Skyts, som benyttedes til at udkaste store Sten.

Kanonfabrikationen gik nu gradvis fremad, ligesom ogsaa Krudtet forbedredes, og forskjellige Former fremstode under mangehaande Navne, saasom Bøsser eller Bombarder, Brølere, Trompeter, Basser, Slanger, Kartover, Skjærbrækkere o. s. v., og de forfærdigedes enten af Jern eller af Kanonmetal, en Blanding af 9 Dele Kobber med 1 Del Tin. I Slutningen af det femtende Aarhundrede foretoges ved Kanonerne væsentlige Forbedringer; for det Første anbragtes der Tapper paa Siderne, saa at de kunde lægges paa et Underlag, en Lavet eller Rapert, og at der kunde sigtes med dem; for det Andet lærte man at støbe Kugler af Jern, der indførtes i Stedet for Stene, Blykugler eller smedede Jernkugler. Fra denne Tid af, eller omtrent Aar 1500, kan det regnes, at de Kanoner, som anvendtes lige indtil den allernyeste Tid, begyndte at komme i Brug; vel forbedredes Fabrikationen i Tidens Løb, ligesom man gik over til at støbe selve Kanonen af Jern; men Hovedtrækket i Konstruktionen var dog givet. Kanonernes Størrelse, ligesom Løbets Længde i Forhold til Kaliberet, var meget forskjellig, og det var egentlig først i det syttende Aarhundrede, i Niels Juels Tid, at der indførtes et ordnet Kalibersystem, delt i 7 Klasser, fra den saakaldte hele Kartove eller 48 Pundiger ned til den mindste, som var en 4 Pundiger.

Det er vanskeligt at angive det Tidspunkt bestemt, paa hvilket Kanonerne ere blevne indførte her i Norden; men der findes dog Beretninger om Kampe, hvor de have været anvendte, og ikke lang Tid forinden andre Fægtninger, i hvilke der ikke har været Kanoner tilstede. I Aaret 1416, hedder det, da Erik af Pommern indtog Femern og belejrede Slottet Glambek, anvendtes Kanoner til Fæstningens Beskydning, hvilket formodentlig har været det omtalte korte Kasteskyts. 1426, da Kong Erik i Slesvig uventet blev angreben af Tyskerne, hedder det, at han maatte lade sin eneste Kanon i Stikken. Da Hanseaterne angreb Kjøbenhavn i 1428, skal der have været Kanoner (Karrebøsser) paa begge Sider, saaledes som vi have fortalt i forrige Afsnit; men om dette er fuldstændig paalideligt, kan der ikke indestaaes for. Derimod vides det med Sikkerhed, at da den svenske Konge Karl Knudsen i Aaret 1452 gik imod Skaane med en stor Hær, førte han 20 Karrebøsser eller Feltkanoner med sig paa Slæder, samt Krudt og Stene; men da disse ikke vare anbragte paa Tapper, kunde der ikke sigtes med dem.

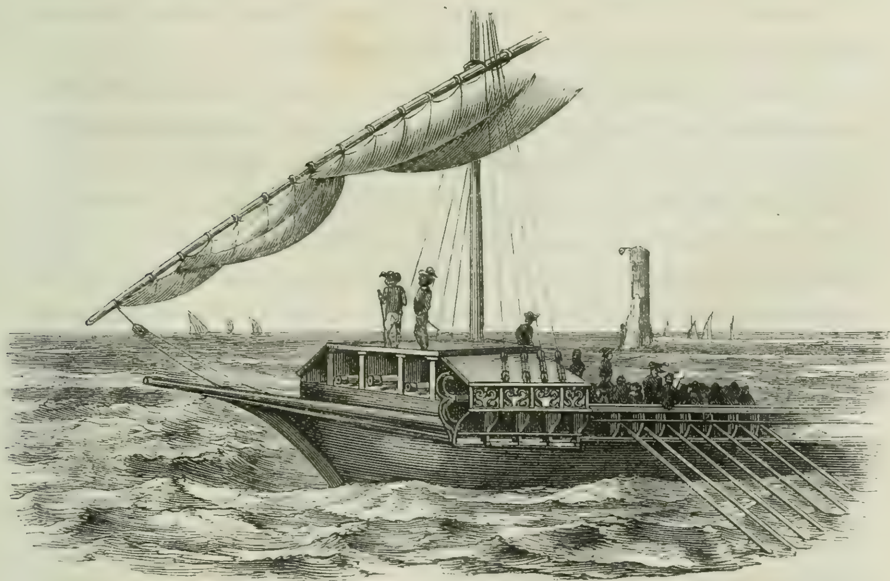
Det var ikke nødvendigt, at der foretoges gjennemgribende Forandringer ved Krigsskibene, for at man kunde anbringe Kanoner paa dem. Skibene vare Langskibe eller, som de senere kaldtes, Galejer, hvis Længde var 6 til 8 Gange saa stor som Breden, og som bevægedes med Aarer; mere end een Rad Aarer har neppe nogensinde været anvendt her i Norden, og selv i andre Lande gik man efterhaanden, som Krigsskibene forandredes, over til ligeledes kun at anvende een Rad. Langs med Siderne kunde Kanonerne ikke anbringes paa Grund af Aarerne, hvorimod Forstævnen maatte være det rette Sted; her, hvor Stavnboerne havde deres Plads, hvor tidligere de kraftigste Krigere og Bersærker i deres massive Rustning, væbnede med Sværd og Bue, havde staaet oprejst, rede til at optage Kampen med Fjenden, anbragtes nu en Kanon, stillet saaledes, at den ikkun kunde skyde ret forud; Sigtet til Siderne maatte tages ved at dreje Skibet med Aarerne. Senere opsattes tre eller fire Kanoner i Stævnen, den kraftigste i Midten, og alle pegende forefter, og langs med Skibets Reling, ligesom agter paa Skandsen (Lyftingen), opstilledes smaa Kanoner, Falkonetter eller Haubitser, i Jerngafler, der kunde drejes om en Tap.

Galejerne holdt sig i lang Tid i Flaaderne, længe efter at Sejlkrigsskibene vare komne til at udgjøre Hovedvaabenet paa Søen, ja lige

Galej fra det 17de Aarhundrede.

indtil henimod Slutningen af forrige Aarhundrede, og mange af dem vare meget store og pragtfulde. Saaledes havde i forrige Aar-

Galej fra det 17de Aarhundrede.

hundrede de maltesiske Galejer af 1ste Klasse 30 Aarer paa hver Side med 5 Mand ved hver Aare og en Besætning af i Alt 500 Mand; deres

Længde i Vandlinien var 168 Fod, Brede 24 Fod og Dybgaaende 7 Fod, hvilket svarer omtrent til vore større Postdampskibe. Hos os holdt Galejerne sig ligeledes længe og omtales jævnlig i Søkrigshistorien i det 16de, 17de og 18de Aarhundrede, men vare dog mindre end de her nævnte; de sidste byggedes omtrent 1770 og vare paa 32 Aarer (16 paa hver Side), med 3 Mand ved hver Aare og en Besætning af i Alt 130 Mand; de førte en 18pundig Kanon i Stævnen foruden noget mindre Skyts paa Siderne. Efter dem fulgte de saakaldte Rokanonbaade, der spillede saa vigtig en Rolle i Krigen med England i Begyndelsen af dette Aarhundrede, og som vi senere ville komme til at omtale.

Galejerne vare altsaa stævnbevæbnede; de førte deres Angrebsvaaben i Forstævnen og maatte rettes med denne imod Fjenden, naar de skulde gjøre Virkning; deres væsentligste Formaal var at anvendes til Forsvar af Kyster, Fjorde og Havne, og de udgjorde ikke noget Led af den egentlige, saakaldte søgaaende Flaade. De vare forsynede med en, to eller undertiden tre lave Master, hver med et enkelt bredt Sejl — sædvanligvis et firkantet, saakaldet Latinsejl paa en bred Raa —; men Sejlene benyttedes ikke, naar Galejen gik i Slag.

Haand i Haand med Overgangen fra de gamle Vaaben til Ildvaabnene, Kanoner og Geværer, gik en anden, der var ligesaa betydningsfuld for Søkrigen, nemlig Indførelsen af Sejlkrigsskibe. Sejlenes overordentlige Nytte paa Skibene, den Besparelse af Menneskekraft, de bevirkede, var saa indlysende, at man naturligen ledMedes til at henvende sin Opmærksomhed paa dette Fremdrivningsmiddel, og det var da navnlig til saadanne Skibe, som i fredeligt Anliggende, f. Ex. til Varers Transport, maatte tilbagelægge lange Rejser, at det blev anvendt. Til Krigsbrug havde de, saaledes som Materiellet dengang var indrettet, flere Mangler, idet man under en Kamp med dem maatte være afhængig af Vindens Retning og Styrke, medens Galejerne lettere lode sig manøvrere; men i andre Henseender havde Sejlskibet saa væsentlige Fordele, at det nødvendigvis, ved en forbedret Konstruktion, maatte komme til at fortrænge Roskibet.

Forbedringer ved Skibenes Sejlevne, ikke alene i Takkeladsen, men ogsaa i selve Skroget, maa efterhaanden være blevne indførte, navnlig i det femtende Aarhundrede, da de lange Opdagelsesrejser be-

gyndte i Atlanterhavet, først ned langs med Afrikas Kyst og derefter, 1492 ved Kristoffer Kolumbus, tværs over Atlanterhavet til Amerika; men de Sejlskibe, hvormed disse Rejser udførtes, vare dog endnu saa smaa og ufuldkomne, at man i vore Dage vilde ansee det for et dristigt Vovestykke at sejle over Verdenshavet med saadanne Skibe. Forskjellen imellem et Roskib og et Sejlskib er indlysende. Ved det første anbringes Kraften, der driver Skibet frem, paa selve Skroget, ikke højt over Vandet, der, hvor Aarerne hvile i deres Lejer; ved det sidste ligger Kraften højt over Skroget, i Sejlene, der spændes ud over Ræerne. Sejlskibet maa kunne modstaa dette Tryk uden at kastes for meget om paa Siden, det maa altsaa være forholdsvis kort, dets Længde gjøres ikke mere end 4 til 5 Gange Breden, medens, som anført, Langskibenes Længde er 6 til 8 Gange Breden. De mindre Sejlkrigsskibe have dog til alle Tider været forsynede med Aarer, som kunde benyttes i stille Vejr, naar Omstændighederne fordrede det, til at give Skibet en meget ringe Fart; Aarerne betragtedes derfor her kun som en Hjælpekraft, eller det samme, som Sejlene vare for Galejerne.

Paa Sejlskibene kunde Kanonerne anbringes paa Siden, som var det naturligste Sted, og det varede heller ikke længe, før der langs Skibssiden udhuggedes Kanonporte, i hvilke Kanonerne stilledes op. Sejlkrigsskibene vare altsaa sidebevæbnede, og kun naar de forfulgte en Fjende eller bleve forfulgte, flyttedes et Par af Kanonerne hen i Forenden eller Agterenden. Man vil heraf let indsee den overordentlig store Forskjel, der var imellem de ældre og de nyere, med Kanoner væbnede Skibe; thi medens hine absolut maatte angribe med Stævnen og gaa Fjenden lige paa Livet for at entre ham, kæmpede disse med Bredsiden og kunde sejre over Fjenden, uden at komme ham paa nært Hold, ved at ødelægge ham med deres Kanoner.

Som allerede nævnet var Overgangen fra de ældre til de nyere Krigsskibe ingenlunde brat, men foregik temmelig langsomt, og det er ofte vanskeligt af Beskrivelserne om de paa Søen forefaldne Kampe fra hin Tid at see, hvorledes de i Slagene deltagende Skibe have været beskafne. Kolumbus kaldte de Skibe, hvormed han opdagede Amerika, Karaveller, og her i Norden finde vi ogsaa fra Begyndelsen af det sextende Aarhundrede en Art Krigsskibe, som kaldtes Krafueler eller Kra-

veller, og hvoraf nedenstaaende Tegning er en Afbildning. De havde en Række Kanonporte lige over Relingen, Opbygninger baade for og agter, tre Master med Latinsejl og en fjerde, den forreste, med to Raasejl, samt et Bougspryd uden Sejl. En anden Art Skibe vare de saakaldte Galeaser, der dannede en Slags Overgang imellem Langskibene og Sejlskibene, og kunde bevæges baade med Sejl og Aarer; de vare sidebevæbnede og undertiden meget store med indtil 700 Mands Besætning.

Karavelle fra det 16de Aarhundrede.

En Særegenhed ved de gamle Sejlkrigsskibe, navnlig i det sextende Aarhundrede, var de store Opbygninger i For- og Agterenden, rimeligvis en Levning af Langskibenes Stavn og Lyfting. Skrogets Størrelse forøgedes; over det Dæk, som dannede Underlaget for den nederste Række Kanoner, det underste Batteri, lagdes over Forenden og Agterenden et andet Dæk, ligeledes med Kanoner; det agterste kaldtes Skandsen, det forreste Bakken. Ovenover Skandsen kom Hytterne til Chefens og Officerernes Kahytter og Messer. Skandse og Bak smeltede sammen

til et nyt Batteridæk, det øverste Batteri, og over dette igjen kom da en ny Skandse og Bak samt Hytter. Man gik videre og forenede Skandsen med Bakken ved brede Gange paa Siderne, de saakaldte Kobrygger, saaledes at der imellem dem, i Dækket, dannedes en stor Aabning, Kulen. Ja senere byggedes der endnu højere Skibe, de saakaldte Tredækkere, hvor det underste Batteri laa tæt over Vandet, derefter kom det mellemste Batteri, over det det øverste Batteri og endelig Skandsen og Bakken. Med Skrogenes Forøgelse voxede ogsaa Rejsningernes Højde, det ene Sejl anbragtes ovenover det andet, hvert med sin Raa, saaledes Undersejl, Mærssejl, Bramsejl, Bovenbramsejl og Skyskraber, samt Stagsejl og Gaffelsejl imellem Masterne og Læsejl udenfor Raasejlene.

Paa det underste Batteri anbragtes de sværeste Kanoner, højere oppe de lettere, og vare disse end ikke af noget stort Kaliber, saa var deres Antal til Gjengjæld saa meget større, undertiden over hundrede. Exempelvis skulle vi nævne fra det syttende Aarhundrede det svenske Skib *Stora Kronan*, som kuldsejlede i Slaget under Øland d. 1ste Juni 1676, og som var paa 126 Kanoner, nemlig paa underste Batteri 34 Stk. 36, 30, 24 og 12 pundige, paa mellemste Batteri 36 Stk. 24 pundige, paa øverste Batteri 36 Stkr. 12 pundige og paa Skandse & Bak 20 Stk. 6 pundige. Niels Juels Admiralskib i Slaget paa Kjøge Bugt den 1ste Juli 1677, *Christianus Qvintus*, førte paa underste Batteri 26 Stkr. 24 og 18 pundige Kanoner, paa mellemste Batteri 23 Stk. 18 og 12 pundige, paa øverste Batteri 20 Stk. 8 pundige og paa Skandse og Bak 16 Stk. 4, 3 og 1 pundige Kanoner.

Paafaldende ved Sejlkrigsskibene i det 16de og 17de Aarhundrede ere deres smaa Dimensioner i Forhold til deres Højde og det Antal Kanoner, de førte. Saaledes var *Stora Kronan* ikke mere end 169 Fod lang og 41 Fod bred, *Christianus Qvintus* 160 Fod lang og 40 Fod bred, hvad der svarer omtrent til de mindre Sejl-Fregatter i den nyere Tid; og dog havde den første en Besætning af 840, den sidste af 660 Mand. De vare derfor i det Hele taget vel meget overlæssede med Kanoner og Bovenvægt, hvorved de bleve ranke, saa at det ofte hændtes, at Kanonerne paa underste Batteri ikke kunde bruges, da Portene maatte lukkes, naar Skibet krængede over for Vindens Tryk i

Sejlene. Dette var ogsaa Grunden til, at *Stora Kronan* kuldsejlede. Besynderlig var den stærke Sammenblanding af Kanoner af forskjellig Kaliber, der maa have været meget byrdefuld for Betjeningen, da hver Kaliber havde sin særskilte Krudtladning og Skarp. Da Kanonerne vare smaa, kom det ved Betjeningen i Særdeleshed an paa at skyde hurtigt og sikkert.

Imellem Handelsskibene og Sejlskrigsskibene var der ikke nogen væsentlig Forskjel, kun at man bestræbte sig for at gjøre de sidste stærkere, for at de bedre kunde modstaa Fjendens Ild; men mærkelig var den Lethed, hvormed Handelsskibe forandredes til Krigsskibe. Mange af de Sejlskibe, som anvendtes i Krigen, vare slet ikke andet end bevæbnede Handelsskibe, og naar en Krig brød ud, stilledes det fornødne Antal Handelsskibe til Raadighed og væbnedes med Kanoner. Der udkom endogsaa i det 17de Aarhundrede visse Bestemmelser for de Handelsskibe, som i Krigstid skulde omdannes til Krigsskibe og bar Navn af Defensionsskibe. Dog byggedes der ogsaa Skibe udelukkende til Krigsbrug, baade i Indlandet og Udlandet, navnlig i Holland og England, og efterhaanden kom man til de egentlige staaende Flaader med deres Orlogsværft, som vi senere skulle see; men Skibsbygningskunsten stod ikke paa noget meget højt Trin, der byggedes efter Øjemaal eller efter Modeller, og først henimod Slutningen af det 17de Aarhundrede indførtes et ordentligt, paa et mathematisk-videnskabeligt Grundlag hvilende System for Skibsbygningen, man begyndte, som det hedder, at konstruere Skibene, og fra den Tid af forsvandt ogsaa Handelsskibene som egentlige Krigsskibe og benyttedes i Flaaderne kun til Transport af Mandskab, Proviant og Materiel.

De største Krigsskibe kaldtes Orlogsskibe, men fik senere, i det 17de Aarhundrede, Navnet Linieskibe, fordi de anvendtes i den saakaldte Slaglinie. De mindre Skibe, der vare taklede paa samme Maade som Orlogsskibene, kaldtes Fregatter, hvormed man ingenlunde maa tænke sig saadanne Skibe, som i den nyere Tid kaldes Fregatter og kunne være meget større end vore Forfædres Orlogsskibe. Nu forstaaes ved en Fregat et Krigsskib med to fuldstændige Batterier, det ene over det andet, og taklet som et Linieskib, hvorimod et Skib med samme Takling, men kun eet (aabent) Batteri, kaldes en Korvet; et Skib med

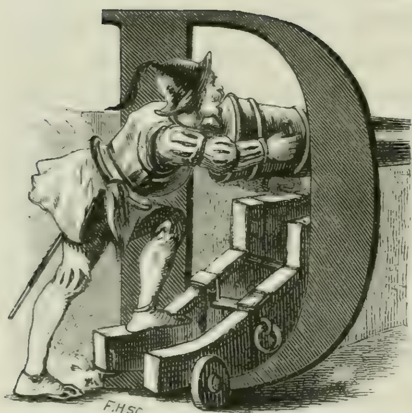
to Master, fuldt taklede med Raasejl, kaldes en Brig, og en saadan er i Reglen lige saa stor som en af de gamle Fregatter.

At Sejlkrigsskibene i den første Tid led af væsentlige Mangler, vil man let forstaa, ligesom at de ikke kunde opnaa nogen egentlig Fuldkommenhed, før der i deres Bygningsform og Tiltakling indførtes et ordnet System, der hvilede paa et videnskabeligt Grundlag. De Sønationer, som efterhaanden drev det videst i Skibsbygningskunsten, vare Hollænderne og Englænderne, og hos os finde vi ogsaa, at der navnlig i det 17de Aarhundrede ansattes mange hollandske og engelske Skibsbyggere ved Værfterne. Men den hollandske og den engelske Bygningsform vare ikke ganske ens; de hollandske Skibe vare temmelig smaa, lidet dybtgaaende, temmelig brede, og som Følge deraf stive, hvilken Form kan have havt sin Grund i de hollandske Farvandes Beskaffenhed, idet Skibene ofte maatte sejle paa Steder, hvor Vandet havde ringe Dybde. De engelske Skibe vare større, mere dybtgaaende, men ogsaa ofte ranke, saa at de i blæsende Vejr maatte lukke Portene paa det underste Batteri. Her i Norden fandtes der Former af begge Slags eller Sammensætninger af dem, skjøndt Skibsbygningen ogsaa tildels, fra Christian den Fjerdes Tid, udviklede sig selvstændig.

Med alt dette var Orlogsskibet, der voxede til store Dimensioner, med sit kunstigt udarbejdede Skrog, sine Batterier og Hytter, det kunstfærdige Agterspejl med Vinduer og Gallerier, de høje Master og brede Sejl, som bugnede for Vinden, en stolt Gjenstand at see til; og betragtede man et saadant Skib ved Siden af Fortidens Levninger, Galejerne, da blev det først rigtig klart, hvilken overordentlig Forandring der var foregaaet i Søkrigen. En hel ny Maade at kæmpe paa, en hel ny Taktik for Flaadernes Bevægelse før og under et Slag maatte indføres, og det var kun lidt efter lidt, at et ordnet System heri kunde tilvejebringes, som nærmere skal blive vist i det Følgende.

Grevens Fejde.

1534—1536.

Det første Søslag, i hvilket, saavidt vi vide, Sejlskibe væbnede med Kanoner kæmpede mod hinanden her i Norden, forefaldt under den saakaldte Grevens Fejde, og med denne Krig begynder altsaa for Søkrigshistoriens Vedkommende en ny Æra. Vel havde man alt forinden lagt sig efter at bygge Sejlskibe til Krigsbrug, og de to bekjendte Skibe, *Engelen* og *Maria*, paa 400 Læster, som Kong Hans lod bygge, og som vi alt have omtalt, hørte til denne Klasse og antages at have været taklede med tre Master; men der har dog neppe været anbragt Kanoner paa dem. Saavel over Agterskibet som over Forskibet var der opført høje Kasteller, hvorfra der kunde kastes med Sten og Pile.

«Grevens Fejde» var den Krig, Christian den Tredie efter sin Faders, Frederik den Førstes, Død maatte føre navnlig med Lybekkerne, der sloge sig sammen med de danske Borgere og Bønder, for at erhverve sig Herredømmet over Danmark og raade over, hvem der skulde bære Kongekronen. Men førend vi fremstille denne Krig, eller rettere Flaadens Deltagelse deri, skulle vi med faa Ord omtale de Begivenheder, som ligge imellem denne og det Tidspunkt, ved hvilket vi i forrige Afsnit slap Traaden i Danmark Historie.

Ved Kong Hanses Død var hans Søn, den begavede og viljefaste, men haarde Christjern den Anden bleven udnævnt til Konge i Danmark og ligeledes hyldet i Norge; men Sverig, som efter Ditmarskerkrigen havde løsrevet sig fra Foreningen, og hvis Rigsforstander var Sten Sture den Yngre, vilde ikke anerkjende ham. Kong Christjern havde talrige Fjender baade i Landet selv og udenfor, og imod disse var han haard og grusom, saasnart Lejligheden var ham gunstig. I Indlandet var det de privilegerede Stænder, Gejstligheden og Adelen, hvis anmassende Magt han søgte at knække, og paa hvis Bekostning han vilde hæve Borger- og Bondestanden til en berettiget Plads i Samfundet; udenfor Riget var det, foruden Sverig navnlig Hansestæderne, med hvilke han stredes, og som han havde forbittret ved sin Plan til Oprettelsen af et nordisk Handelsforbund som Værn imod deres tiltagende Indtrængen i hele den nordiske Handel. Christjern kunde have været en fortrinlig Konge, hans Blik var klart, hans Indsigt stor; men han var for langt forud for sin Tid, havde ingen Taalmodighed til at bie, og hans Midler vare for haarde.

1517 udbrød Borgerkrig i Sverig imellem Sten Sture og den fra Rom nylig hjemvendte Ærkebiskop Gustav Trolle i Upsala, en trofast Tilhænger af Christjern den Anden, som benyttede disse Stridigheder til at sende en Flaade og Hær til Stockholm. Flaaden kommanderedes af Søhelten Søren Norby og havde en Besætning af 4000 Jyder, Landgang blev foretagen ved Dufvenæs i den svenske Skjærgaard, tæt ved Stockholm; men Sten Sture gik imod de Danske, slog dem og drev dem tilbage til deres Skibe. Efterat have plyndret paa Kysten vendte de atter hjem. Aaret efter, 1518, drog Kongen selv til Stockholm med en Flaade og Hær, og angreb Staden; men Sture gik imod ham med en Bondehær og sejrede over ham ved Brænnkyrka, hvorefter de Danske maatte trække sig tilbage til deres Skibe og snart efter, da Vinden blev gunstig, sejle hjem til Danmark med Flaaden. Gustav Vasa, der havde deltaget i Slaget under Sten Stures Kommando, men paa en troløs Maade var falden i Kong Christjerns Hænder, førtes med som Fange.

Disse Nederlag gjorde kun Christjern den Anden endnu mere begjærlig efter at undertvinge det gjenstridige Rige, og hele Aaret 1519

benyttede han til at forberede sig paa et stort Tog, hvervede Tropper baade i Skotland og i Tyskland, fik Hjælp baade af Hertug Frederik af Gottorp og Frants den Forste af Frankrig, og i Januar 1520 trængte Hæren under Anforsel af Otto Krumpen fra Halland ind i det egentlige Sverig. Sten Sture gik imod den, men han faldt i Kampen, og hans Hær oploste sig i vild Flugt. De Danske droge nu til Stockholm; men da de ikke vare stærke nok til at indtage Staden, lejrede de sig ved Upsala. Her bleve de angrebne den 6te April af en stor Bondehær; men de samlede sig i Hast og gik imod Fjenden, som de efter en haardnakket og blodig Kamp fuldstændig besejrede ved Fyrisaa. Otto Krumpen lagde sig nu atter for Stockholm, og i Maj Maaned ankom Kong Christjern selv med en Flaade i Skjærgaarden og indespærrede Byen fra Sosiden. Efter en lang og trættende Belejring, der varede hele Sommeren igjennem, lykkedes det endelig Kongen at formaa Stockholmerne til at overgive sig, og den 7de September holdt han sit hojtidelige Indtog i Staden i Spidsen for 1000 Ryttere og 2000 Fodfolk. Den 4de November blev han kronet; men denne Kroning efterfulgtes af en af de sorgeligste og blodigste Begivenheder, som Nordens Historie har at tale om: det stockholmske Blodbad. Under dette laa den danske Flaade i Skjærgaarden, kommanderet af Soren Norby, hos hvem mange af de flygtende Svenske, der frygtede for at blive rammede af Kongens blodige Sværd, søgte Tilflugt.

Christjern den Andens grusomme Adfærd imod Svenskerne forte til, at Sverig snart efter fuldstændig løsrev sig fra Forbindelsen med Danmark og Norge. Gustav Vasa, som holdtes fangen i Jylland, saae i September Maaned 1519 Lejlighed til at flygte bort til Lybek, hvorfra han Aaret efter begav sig til Sverig, hvor de Danske vare i Begreb med at belejre Stockholm, og hvor han under de stedfindende Begivenheder, Kroningen og det paafolgende Blodbad, flakkede om, og skjulte sig paa forskjellige Steder, indtil han efter mange eventyrlige Hændelser naaede op til Dalarne. Her rejste han Folket, der snart flokkede sig om ham, drog imod Syd med sin Bondehær og naaede om Sommeren 1521 Stockholm, der efter to Aars Belejring faldt i hans Hænder, den 21de Juni 1523. I August 1521 havde Stænderne i Vadstena valgt Landets kjække Befrier til Rigsforstander; den 7de Juni valgtes han til

Sverigs Konge, og Kalmarunionen var for bestandig brudt. Kong Christjern havde ikke engang gjort noget Forsøg paa at standse Begivenhedernes Gang i Sverig, dertil var han for optagen i Danmark, hvor han optraadte som den store Reformator, arbejdede baade for Borgerne, hvis Handel han ophjalp ved at beskytte dem mod Hansestædernes Overgreb, og for Bønderne, ved at ordne Fæstevæsenet, indskrænke Hoveriet og saa godt som ophæve Vornedskabet; han udgav saavel en gejstlig som en verdslig Lov og indskrænkede Gejstlighedens Magt, ligesom han kun lidet bekymrede sig om Pavens Anordninger og Banlysning.

Ved hele dette sit Forhold havde Christjern den Anden ægget Rigets Mægtige, Adelen og Gejstligheden, saaledes imod sig, at de besluttede at gjøre Alt, hvad der stod i deres Magt, for at blive ham kvit. Heri understøttedes de af Kongens egen Farbroder, Hertug Frederik, der havde arvet Hertugdømmerne efter sin Broder og tillige mente at have Krav paa Norge eller en Del af Danmark. Han forenede sig med Lybekkerne, som laa i Kamp med Danmark og havde sendt en Flaade derop, herjet Kysterne og afbrændt Helsingør, og det var kun med Møje, at det lykkedes Kongen, efter flere frugtesløse Forsøg, at faae et Forlig istand, der sluttedes i Bordesholm, Syd for Kiel, den 13de August 1522. Da Hertugen imidlertid vedblev at holde Forbindelser med den danske Adel, sammenkaldte Kongen en Herredag i Kallundborg; men de jydske Adelsmænd udebleve og gave Vind og Vejr Skyld herfor. En ny Rigsdag blev derfor indkaldt til at møde i Aarhus; men Rigsraaderne samlede sig i det Sted den 20de Januar 1523 i Viborg og forfattede et Brev, hvori de opsagde Kongen Huldskab og Troskab, samtidig med, at de tilbød Hertug Frederik Thronen. Endskjøndt Christjern den Anden endnu havde ikke alene hele Norge, men ogsaa Sjælland, Skaane, Halland og Bleking med deres befæstede Stæder paa sin Side, lod han sig dog skrække af Opsigelsen og forlod den 13de April Kjøbenhavn med Hustru, Børn og flere af sine troe Venner; med det prægtige Krigsskib *Løven* sejlede han direkte til Holland for at søge Hjælp hos sin kejserlige Svoger Karl den Femte. Han havde kun lidet Held med sig, Hjælp fik han ikke, som en Landflygtig vankede han om

i flere Aar og havde den Sorg at miste ikke alene sin ædle Hustru, men ogsaa sin eneste Søn.

Det blev dog ikke uden Sværdslag, at Frederik den Første kom i Besiddelse af Danmarks Throne, og navnlig forsvarede Kjøbenhavn sig under den bortflygtede Konges trofaste Ven Henrik Gjøe længe ved sine Borgeres Mod og Udholdenhed. Efter otte Maaneders Belejring maatte Staden, dreven af Hungersnød, endelig overgive sig til Feltherren Johan Rantzau den 6te Januar 1524, hvorved Frederik blev Herre i hele Danmark, og i August Maaned samme Aar underkastede Norge sig omsider ogsaa. Men endnu havde den landflygtige Konge en hengiven Ven, som med ærligt Sind og næsten rørende Trofasthed hang ved sin faldne Herre og haabede paa at kunne skaffe ham hans tabte Rige tilbage; det var Søhelten Søren Norby. Vi have alt et Par Gange omtalt denne gjæve Sømand, der stedse havde tjent sin Konge, først Hans og efter ham Christjern den Anden, med Troskab og Hengivenhed, og kun en eneste Gang, under det stockholmske Blodbad, ladet sin undersaatlige Pligt vige for Menneskeligheden ved at give de bortflygtende Svenskere et Fristed ombord paa sine Skibe. Nu da Kong Christjern var fordreven sad han som Lehnsmand paa Gulland og negtede at hylde den nye Konge; han udstedte Kaperbreve og gik selv tilsøes med sine Skibe imod Svenskerne og Hansestæderne, «det var hans Lyst og nødvendigt for hans Helbred at rode om i deres Kramkister og lugte til deres Krydderposer». Overalt var han paafærde, og Skibene i Østersøen følte sig ingensteds sikkre for ham. Efter indtrængende Opfordringer formaaede endelig Lybekkerne Kong Gustav til at angribe ham paa hans Ø, der blev indtagen paa Visby og Visborg nær i Aaret 1524, og da disse Steder vare blevne belejrede i to Maaneder og Norby indsaae, at længere Modstand vilde være unyttig, overgav han for et Syns Skyld Fæstningen og anerkjendte Frederik som Konge, hvorved han opnaaede at beholde sit Lehn; men det var ikke hans Hensigt at give sig saaledes tabt. Om Vinteren forberedte han sig til at udføre et Felttog, og om Foraaret 1525 faldt han uventet ind i Skaane, hvor Mange af Almuen, som endnu vare Kong Christjern hengivne, sluttede sig til ham. De Misfornøjede i Landet, ja selv i Kjøbenhavn, begyndte at rejse Hovederne, Opstanden voxede, og Søren Norbys Haab tiltog i samme Grad; men da gik Johan

Rantzau imod Bondehæren, som han overvandt først ved Lund, den 29de April, og senere ved Brunktoftelund, en Mil fra Landskrona. I denne By indesluttede Norby sig, og skjøndt hans Stilling var i høj Grad farlig, svigtede Modet og Haabet ham dog ikke; han lovede sin landflygtige Konge, at hvis han blot vilde sende ham tusinde Landseknegte og saa mange Skibe, som behovedes til at overføre dem, skulde han med Guds Hjælp tilbagevinde alle Hans Majestæts Riger og Lande. Men Overmagten var for stor. I Juli Maaned maatte han overgive Byen og være glad ved, at, skjøndt han mistede Gulland, blev der i dets Sted givet ham Sølvitsborg og Rønneby i Bleking til Forlehning. Men Norby kunde heller ikke her holde sig rolig og begyndte paany sine Kaperier, ja forenede sig endog med Fribytteren Skipper Klement imod den fælles Fjende. Da Søren Norby gik i Søen med 4 Skibe og 600 Mand, stødte Klement til ham med 6 Skibe; men de bleve slagne af en forenet svensk og lybsk Flaade i August 1526 og maatte med Resterne af deres Styrke ty ind til Narva i Rusland. Her henvendte Norby sig til Czaren med Opfordring om at foretage et Indfald i Finland; men Czaren lod ham kaste i Fængsel, hvor han hensmægtede i tre Aar, indtil Kejser Karl fik udvirket, at hans Svogers tro Tjener atter blev løsladt og kom i hans Tjeneste. 1530 deltog han i Belejringen af Florents, og her gjorde en Falkonetkugle Ende paa en af de kjækkeste danske Søheltes Liv.

Endskjøndt deres Tal ikke var stort, der saaledes som Søren Norby dristede sig til at træde i Skranken for den faldne Konge, havde denne dog endnu mange Tilhængere, navnlig blandt Almuen, blandt Borgere og Bønder, saavel i Danmark som i Norge, og disse følte en stor Længsel efter at see ham vende tilbage. Frederik den Første følte sig heller ikke rigtig rolig overfor denne Stemning og søgte at sikkre sig derimod, dels ved at træde i venskabeligt Forhold til Lybekkerne, ved ikke alene paany at bekræfte deres Handelsrettigheder, men endogsaa at forlehne dem med Bornholm paa 50 Aar, dels ved at slutte Forlig med Gustav Vasa og anerkjende ham som Sverigs, af Danmark uafhængige Konge. Det lykkedes dog omsider Christjern den Anden, efterat han i 8 Aar havde vanket landflygtig om i Tyskland og Nederlandene, at faae samlet en Hær og en Flaade, der talte 25 Skibe, og

med disse forlod han i Efteraaret 1531 Holland for at at begive sig til Norge. I Nordsøen blev Flaaden overfalden af en heftig Storm, i hvilken 10 af Skibene gik tabt, og saaledes reduceret ankom den til Hesnæs i det sydlige Norge, hvor Kong Christjern gik i Land med sine Tropper den 5te November. Her strømmede Folket til ham i Mængde, da hans Ankomst allerede var forberedt af Gustav Trolle, og den 29de November blev han af Rigsraadet i Oslo paany hyldet som Konge. Men hans Lykke varede kun kort. I Foraaret 1532 kom en forenet dansk og lybsk Flaade under Anførsel af den snedige Biskop Knud Gyldenstjerne op til Norge, og da Kong Christjern ikke havde Styrke nok til at modstaa denne Magt, begyndte han Underhandlinger med Gyldenstjerne, der lovede ham «en fri, ærlig, sikker, trofast, ubrødelig og kristelig Lejde, som fuldkommen og troligen holdes skal, under Guds store Hævn og evige Straf, ved alle vores gode Tro, Love, Ære og Redelighed», naar han vilde drage ned til Kjøbenhavn og underhandle med sin Farbroder. Biskoppen med 27 andre høje Herrer hængte deres Segl under dette Dokument, og i god Tro til det givne Tilsagn gik Christjern i Juli Maaned ombord paa et Skib i Oslo og sejlede til Kjøbenhavn; men Tilsagnet blev strax brudt. Den 30te Juli blev den ulykkelige Konge indmuret i et Taarnkammer paa Sønderborg Slot, hvor han tilbragte 17 tunge Aar i den største Elendighed, indtil omsider hans Fætter Christian den Tredie forbarmedes over ham og lod ham bringe til Kallundborg, hvor han nød megen Frihed og en forholdsvis lykkelig Alderdom, og hvor omsider hans kraftige Legeme bukkede under den 25 Januar 1559, i hans Alders 78de Aar og kun tre Uger efter hans kongelige Fætters Død.

Af denne Tids Historie skulle vi endnu kun minde om den lutherske Læres Sejr over Katholicismen. Allerede Christjern den Anden var i sin Regeringstid vel stemt for Reformationen, tildels ledet af sit Had til Gejstligheden og sin Strid med Paven. Under Frederik den Første trængte dog først den nye Lære for Alvor ind i Danmark og udbredte sig fra Hertugdømmerne Holsten og Slesvig først i Nørrejylland, derefter paa Øerne. Under Frederik den Første indførtes af Herredagen i Odense 1527 fuldkommen Religionsfrihed, og det Forsøg, som de katholske Præster gjorde ved hans Død 1533 paa atter at fortrænge den lutherske

Lære, mislykkedes; Christian den Tredies Valg til Konge betegnede Reformationens fuldstændige Sejr, og paa Herredagen i Kjøbenhavn 1536 afskaffedes Papismen i hele Landet. Et andet Fremskridt i Dannelse og Oplysning fremkaldte Indførelsen i Landet af Bogtrykkerkunsten; den første danske Bog, en Rimkrønike, sandsynligvis forfattet af Broder Niels, Munk i Sorø, blev trykket i Kjøbenhavn 1495 og vandt en ikke ringe Udbredelse.

Frederik den Første overlevede kun kort Tid sin skjændige Vold imod Brodersønnen, thi han døde paa Gottorp Slot den 10de April 1533 og blev begravet i Slesvig Domkirke. Danmarks og Norges Throne stod ledig, Ingen var bestemt til hans Efterfølger. Hans ældste Søn, Christian, 30 Aar gammel, var Hertug i Holsten og Slesvig og maatte vel ansees som den, der nærmest var berettiget til Thronen; han stod ogsaa paa en god Fod med Adelen, men hyldede den lutherske Lære og mødte derfor Modstand hos den katholske Gejstlighed, som ønskede at faae den yngre Halvbroder Hans valgt til Konge. Paa Sønderborg Slot sad endnu den gamle Konge, Christjern den Anden, som Fange, og paa ham havde Borger og Bonde deres Blik rettet. Om Valget kunde man ikke blive enig, og Landet stod imidlertid uden Konge. I de to vigtigste Byer, Kjøbenhavn og Malmø, vare Borgmestrene Ambrosius Bogbinder og Jørgen Kock, ogsaa kaldet Monter, de ledende Mænd og holdt paa den fangne Konge, og heraf benyttede de snedige Lybekkere sig til at gjøre et Forsøg paa at gjenvinde deres Magt og Indflydelse, saavel i Nordsøen som i Østersøen, hvor navnlig Hollænderne havde tilvendt sig en stor Del af Handelen. Lybekkerne, som ledede af de to unge, ærgjerrige Mænd Borgmester Jørgen Wullenwever og Admiral Markus Meyer, spillede et højt Spil, idet deres Plan ikke gik ud paa noget mindre end at lægge Danmark under Lybek og gjøre det til en stor Hansestat; men den mislykkedes og kom dem derved dyrt at staa. Christjern den Anden havde vel i sin Regeringstid været Hansestædernes Fjende; men nu antoge disse, at hans Sind havde vendt sig, og understøttede derfor hans Valg, idetmindste paa Skrømt. Under disse Forhold var der ikke andet at gjøre for Adelen og Gejstligheden, hvor forskjellige deres Interesser end for Øjeblikket vare, end at forene

sig om at vælge Frederik den Førstes Søn Christian, der allerede havde ladet sig udnævne til regerende Hertug i Holsten og Slesvig og sluttet en tiaarig Traktat med den tyske Kejser, for at kunne være rolig paa den Kant. Til dette Parti sluttede sig Nederlandene, som laa i Strid med Lybekkerne. Paa en Forsamling i Rye ved Skanderborg besluttede de jydske Adelsmænd og Bisper, tilskyndede af Rigshovmesteren Mogens Gjøe, den 4de Juli 1534 at tilbyde Hertug Christian Danmarks Krone, og kort efter sluttede den fyenske Adel sig til det samme Tilbud. Den 18de August hyldedes han ved Horsens af Landets menige Indbyggere, og Christian den Tredie var saaledes anerkjendt af det halve Danmark; men da var Krigen allerede i fuld Gang, en af Nordens blodigste og betydningsfuldeste Krige, som vi dog her kun skulle sysselsætte os med for Søkrigens Vedkommende.

Lybekkerne havde til deres Anfører valgt Grev Kristoffer af Oldenborg, en ærgjerrig Mand, der tidligere havde tjent paa den nederlandske Flaade og nu nærede det Haab, ved at gjenindsætte Christjern den Anden som Konge i Danmark og Norge, at kunne blive den sønneløse Konges Efterfølger. Greven, efter hvem Krigen kaldes Grevens Fejde, fik i Lybek samlet en Hær paa 3000 krigsvante Lejesvende, og drog med denne, i Forening med de lybske Tropper under Markus Meyer, i Maj 1534 imod Holsten; men her var Lykken ham ikke gunstig. Vel indtog han Slottene Trittau og Eutin, og afbrændte Segeberg; men Hertug Christian sendte en Hær under Johan Rantzau imod ham, og han maatte atter trække sig tilbage.

I Lybek var der samlet en Flaade, bestaaende af 14 store og 7 mindre Skibe, paa hvilke Greven indskibede saa mange Tropper, som de kunde medtage, og afsejlede den 19de Juni fra Traven Nord paa. Den 21de var han ved Dragør, hvor han strax modtog Tilsagn om Underkastelse fra Jørgen Kok i Malmø og Ambrosius Bogbinder i Kjøbenhavn, hvilke Mænd opfordrede ham til at gjøre Landgang paa Sjælland. Den 22de sejlede han til Skovshoved og satte Tropperne i Land, uden at møde nogen Modstand. Ved at foregive, at han kom i den fangne Konges Navn, vandt han Almuen for sig, gik rask og sejrrig frem, og Adelen maatte finde sig i at underlægge sig hans Magt. Allerede den 23de var han i Roeskilde, Dagen efter i Kjøge, som han

befæstede, og Befalingsmanden over Krigsmagten paa Sjælland, Anders Bilde, maatte tilsværge ham Troskab. En Maaned efter, den 24de Juli, overgav Kjøbenhavns militære Befalingsmand Johan Urne Slottet i hans Hænder, og saaledes var i kort Tid hele Sjælland kommet i hans Besiddelse, hvormed snart fulgte Skaane og Øerne, der samlede hyldede Christjern den Anden som deres Konge.

Kjøbenhavn, som i henved hundrede Aar havde været Residentsstad, var bleven en anselig By med flere store Kirker og Klostere og dertil en for sin Tid stærk Fæstning, omgiven af Volde. Hele den egentlige By laa paa Sjællandssiden, paa Strækningen omkring Slotsholmen; Voldene, der ere anlagte i en tidlig Tid, laa paa Vestsiden og en Del af Nordsiden omtrent paa det Sted, hvor de nu ligge, hvorimod de paa den nordøstlige Kant strakte sig omtrent langs med den nuværende Gothersgade ned over Enden eller Midten af Østergade til Kysten ved Bremerholm. Udenfor Østerport, ved den nuværende Østergade, laa Hallands Aas (Kongens Nytorv), der benyttedes som Markedsplads. Slottet var fremdeles en befæstet Borg. Paa Amagersiden var der ikke foregaaet nogen væsentlig Forandring, siden vi sidst omtalte Byen; paa Holmene i Havnen og paa selve Amager laa nogle Fiskerlejer og spredte Hytter, og paa Refshalen har der maaske været et Par Skandser; idetmindste omtales omtrent paa den Tid en Borg, som kaldtes Refshaleborg og skal have ligget paa Kanten af Grunden. Kjøbenhavn var bleven Flaadens faste Station, og her laa de egentlige større Krigsskibe, Orlogsskibene, som Christjern den Anden og Frederik den Første havde ladet bygge, dengang Lybekkerne under Grev Kristoffer bemægtigede sig Staden; men desværre besidde vi ikke nogen Fortegnelse over disse Skibe, hverken over deres Antal eller Størrelse. De laa, ifølge Beretningen, aftaklede i Havnen indenfor Refshalen og kom ikke til at deltage i Krigen.

Christian den Tredie maatte samle al sin Magt imod Lybekkerne og søge at standse Grev Kristoffer i hans hurtige Fremgang, efterat saavel Sjælland som Skaane havde hyldet den fangne Konge og den forknytte Adel aflagt Troskabsed. Fyen var i fuldt Oprør; først havde Borger og Bonde bemægtiget sig de vigtigste Stæder og hyldet Christjern; saa rykkede Christian den Tredie imod dem, overvandt dem og lod sig hylde til Konge. Atter trængte Axel Gjøe ind fra Kjerteminde, be-

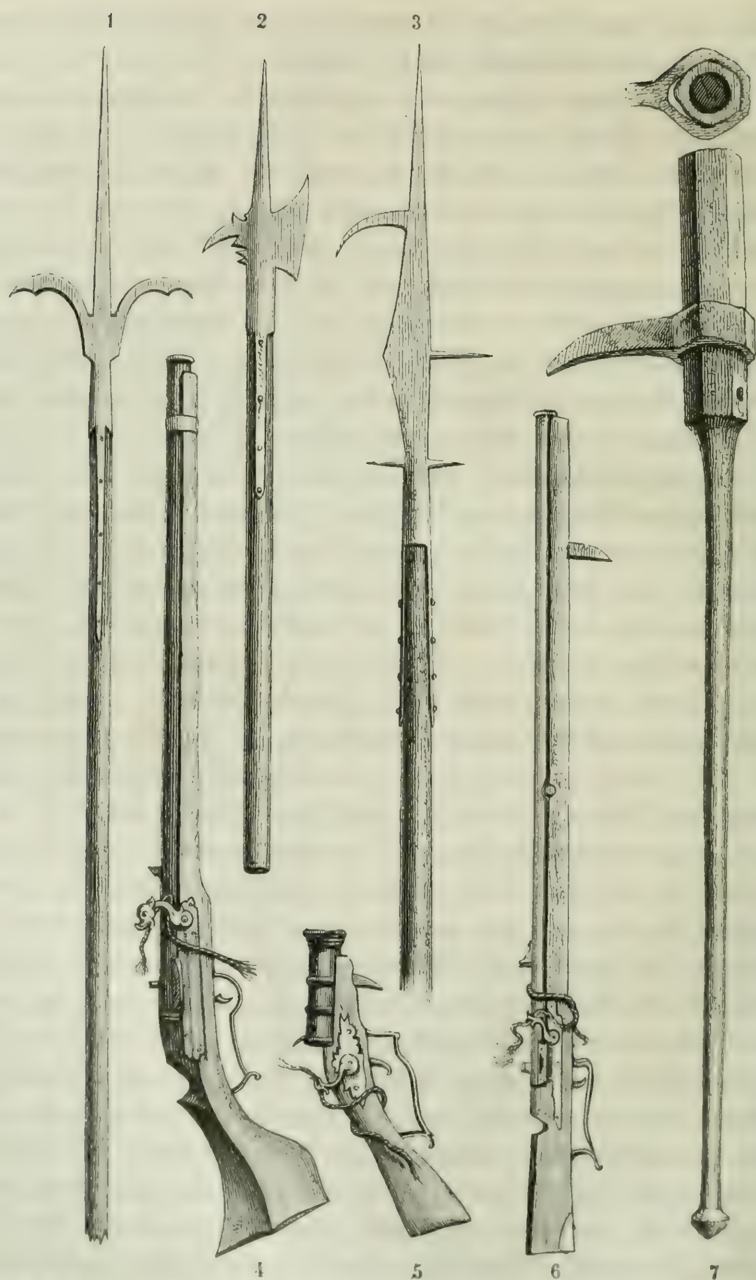
mægtigede sig Odense og Svendborg og udraabte paany den fangne Konge, og saaledes gik det frem og tilbage imellem Christjern og Christian, bestandig under Kamp og Blodsudgydelse, saa at man tilsidst hverken vidste ud eller ind. I den med Albrecht af Preussen afsluttede tiaarige Traktat havde Christian den Tredie faaet udvirket, at Hertugen med al sin Magt skulde hjælpe ham imod Lybekkerne, og hans kongelige Svoger Gustav Vasa af Sverig tilsikrede ham ligeledes sin Hjælp, som han alt, dog uden Virkning, havde ydet ham ved Lybekkernes Indtrængen i Skaane.

Hertug Albrecht kunde stille nogle større Skibe til Raadighed for den fælles Søstyrke, og det samme var Tilfældet med Gustav Vasa, da man i Sverig havde lagt Vind paa at indrette sig en Flaade efter det nye System; men Danmark havde ingen Krigsskibe til sin Raadighed, de vare indespærrede ved Kjøbenhavn. Christian den Tredie henvendte sig forgjæves til England, Skotland og Nederlandene om Hjælp af Krigsskibe, og man maatte derfor see til at samle, hvad man havde her hjemme. Handelsskibe stilledes til Raadighed af de velhavende Adelsmænd og bevæbnedes med Kanoner, og flere fremmede Skibe standsedes ved Indsejlingen til Øresundet, hvilket man som anført alt tidligere havde gjort, udlossedes og forandredes til Krigsskibe. Den svensk-dansk-preussiske Flaade skulde samles ved Gulland.

At finde en duelig Admiral til denne Flaade var et vigtigt og vanskeligt Spørgsmaal paa en Tid, da en hel ny Krigsføring paa Søen var i Begreb med at blive indført, og Faa eller Ingen kunde siges at have Kundskab og Erfaring i at manøvrere og kæmpe med en større Samling Sejlkrigsskibe, bevæbnede med Kanoner. Hverken Sverig eller Preussen kunde stille nogen saadan Mand, og Valget blev overladt til Danmark, som heldigvis i den unge, kjække Peder Skram til Urup i Aarhus Stift, senere bekjendt under Navnet Danmarks Vovehals, besad en øvet Kriger, der viste sig at være Opgaven voxen og fik stor Indflydelse paa Krigens Udfald. Peder Skram var af en gammel jydsk Adelsslægt og havde fra den tidligste Ungdom tumlet sig i Krigen, baade ude og hjemme. Han havde allerede som halvvoxen Dreng deltaget i Christjern den Andens Tog i Sverig i Aarene 1518—20, og blev ved Romundeboda saaret af en Pil i Skulderen; i det blodige Slag ved Fyrisaa, Lang-

fredag i det samme Aar, var det ham, der frelste Mogens Gyldenstjerne med det danske Hovedbanner fra tre Svenskere, som havde taget ham til Fange. Ligeledes var han med som Anfører for Krigsfolkene paa den dansk-lybske Flaade, som under Knud Gyldenstjernes Kommando i Aaret 1532 sendtes til Norge for at undertvinge den af Christjern foranstaltede Opstand; men han vilde ikke sætte sit Segl under Kongens Lejdebrev, da han vidste, at det ikke vilde blive holdt. Da Grevefejden udbrød, maa Peder Skram have været een eller to og tredive Aar gammel, og fremstilles som ikke meget høj, men stærktbygget og bredskuldret, «begavet med en frodig Livskraft og et overstrømmende Ungdomsmod», heftig, men djærv og ærlig, modig og haardfør; hans blaa Øjne og lange, lysegule Haar betegnede hans Herkomst.

Det var ikke paa Søen, men ved Hæren i Land, at Peder Skram havde erhvervet Kundskab og Færdighed i Krigshaandværket, saa at det ikke kunde siges, at han havde noget særligt Kjendskab til de nye Krigsskibe. Den gamle Krigsmethode gjorde endnu sin Indflydelse gjældende; naar en Anfører forstod at lede en større Styrke i Slag, maatte han kunne gjøre dette lige godt, hvad enten det var paa Søen eller i Land. Denne Anskuelse vedblev at gjøre sig gjældende, skjondt med noget aftagende Styrke, igjennem mange Aar, og saavel i det sextende som i det syttende, ja endnu i det attende Aarhundrede see vi — dog mindre her i Norden — Mænd, som have ført an i Landhæren, kort efter træde frem som Førere paa Flaaden. De egentlige Søfolk kommanderede Skibene; de vare vante til at tumle sig paa Søen, vare fra Barnsben opdragne til Sølivet, kunde manøvrere med Sejlene og styre Skibet i alt Slags Vejr; ofte vare de Skibsførere i Handelens Tjeneste og stillede deres Skibe til Raadighed, naar Krig brød ud. Der udviklede sig paa den Maade to Slags Befalingsmænd, som man maaske kan kalde de Krigskyndige og de Søkyndige, af hvilke de første ofte vare Adelsmænd, Hofmænd eller Personer med en højere Dannelse, der særlig lagde sig efter Krigshaandværket, Indøvelsen af Vaabnenes Brug, Ledelsen af en større Styrke og Lignende, medens de sidste, der som oftest vare simple Søfolk, haardføre, udholdende, vante til Tarvelighed, Savn og Lidelser, ofte raa og ubehøvlede, forestod Navigationen, Skibsmanøvrerne, og udførte de Befalinger, der bleve dem givne. Hver havde sit Ansvar,

1, 2, 3 Skibshaandvaaben, 4, 5, 6 Luntebøsser fra det 16de Aarhundrede. 7 Haandbøsse (Vedelspangbøssen) omtrent fra Aar 1426.

den Ene for de Foretagender, som skulde iværksættes, den Anden for Skibets Sikkerhed, og en Adskillelse af denne Beskaffenhed har fundet Sted i de fleste Mariner lige indtil vort Aarhundrede.

Det er vel sandsynligt, at Peder Skram har havt sin Del i at samle og bevæbne de Skibe, som om Vinteren 1534—35 i Danmark bleve udstyrede til det forestaaende Tog; men det var kun smaa Skuder, der kom sammen, og en vanskelig Opgave for dem at løse var det at slippe forbi Lybekkernes større Skibe op til Gulland, hvor Flaaden skulde samles. Det lykkedes dog uden Tab, og i Slutningen af April naaede de deres Bestemmelsessted. Peder Skram var allerede i Begyndelsen af April, ganske kort efter at han havde holdt sit Bryllup paa Helsingborg Slot med Marsken Tyge Krabbes Datter Elsebe, afrejst til Stockholm, hvor han tog Kommando af den svenske Flaade og sejlede til Gulland, og der var da, sidst i Maj, hele den svensk-dansk-preussiske Flaade samlet under hans Overkommando.

Naar man vil sammenligne denne Flaade enten med de Gamles Flaader af Langskibe, f. Ex. den, hvormed Valdemar Sejr udførte Toget til Estland 1219, eller med det paafølgende Aarhundredes Sejlskibsflaader, f. Ex. Niels Juels store Flaade i Slutningen af den skaanske Krig, da staaer den betydeligt langt tilbage for hver af disse. Langskibsflaaderne førte en mægtig Hær med sig, Sejlskibsflaaderne vare en Samling af store og kraftige Krigsmaskiner, der passede saa nøje til hinanden, at den hele Flaade var at ansee som et eneste, stort Legeme. Peder Skrams Flaade maa betragtes som en Overgangsflaade, bestaaende af sammenskrabede Handelsskibe af forskjellig Størrelse, Sejl- og Manøvreevne, uden Styrke, hverken aktiv eller passiv, og naar han i det Hele taget dristede sig til at gaa med denne i Slag, da var det, fordi han ventede at træffe Modstandere, som ikke vare stort bedre udstyrede. Flaaden bestod af 18 danske, 11 svenske og 10 preussiske, tilsammen 39 Skibe, og havde disse været større og bedre armerede, vilde det have været en ganske respektabel Styrke. Desuden førte den nogle Brandere med sig, en Slags Ødelæggelsesmaskiner, som alt i endel Aar havde været anvendte med Held, og som i senere Krige bleve meget benyttede. Det var mindre Skibe, som fyldtes med Tjæretønder og andre let brændbare Stoffer, i hvilke der tændtes Ild, naar Lejligheden under et Slag

var gunstig til at sende dem ned mod den fjendtlige Flaade; deres Anvendelse i Slag har givet Anledning til mangen kjæk Sømandsdaad.

Flaaden maatte saa hurtigt som muligt indøves, og de fornødne Befalinger til Skibscheferne udstedes. Da endnu et Par, i Sundet stoppede, fremmede Skibe indtraf, talte den, foruden Proviantskibe og Brandere, 41 bevæbnede Skibe; men ikkun de svenske, som vare nogenlunde store, fortjente Navn af Krigsskibe. Peder Skram hejste sit Flag paa det største af dem, kaldet *Store Kravel* — ogsaa *Svenske Ko* —, der skal have havt en Besætning af 300 Mand; men samtlige Skibe vare, foruden deres faste Besætninger, belemrede med Soldater, hvoraf den svenske Afdeling skal have ført 3000, ja *Store Kravel* alene for sit Vedkommende 1000, og denne Transport af Tropper var kun til Byrde under Kamp i aaben Sø, hvor det mere kom an paa at ødelægge Fjenden i Afstand end at entre ham. Den danske og preussiske Flaade tilsammen havde en Besætning af 2,768 Soldater, Konstabler og Matroser.

I Begyndelsen af Juni stak denne improviserede Flaade i Søen. Den 9de stødte den under Bornholm, i haardt Vejr, paa en lybsk Flaade, der talte 12 store Skibe, og uagtet Fjenden, som længe havde hersket i Østersøen, baade var langt mere krigsvant og bedre udstyret end den allierede Flaade, vovede Peder Skram sig dog i Kamp. Den fjendtlige Flaade kom fra Sundet, og 4 af Skibene, hvoriblandt Admiralskibet *Michael*, vare danske Krigsskibe, som ved Kjøbenhavns Indtagelse vare faldne i Lybekkernes Hænder. De to Flaader manøvrerede imod hinanden, og Kampen førtes paa Kanonskuds Afstand. Hvorledes Gangen i denne har været, kan ikke med Sikkerhed angives, men det er sandsynligt, at Skibene snarere have holdt sig i Grupper end i Linie, og til Entring er det ikke kommet. Skydningen var heftig paa begge Sider, alene paa Skrams Skib faldt der 74 Mand, og da en Del af Rejsningen blev ødelagt, hindredes han i at forfølge Fjenden. Lybekkerne bleve fuldstændig overvundne, deres Admiral faldt, flere af Skibene bleve stærkt ramponerede, og de maatte undfly det hurtigste de kunde. De naaede Øresundet, søgte Beskyttelse under Kjøbenhavns Kanoner og vovede sig ikke mere ud derfra under den øvrige Del af Krigen. Peder Skram var Herre i Østersøen.

Nederlaget ved Bornholm var ikke det eneste Uheld, som rammede Lybekkerne; i Land gik det ligeledes tilbage med dem, og det Held, hvormed de vare trængte frem og havde oversvømmet Danmark, blev ikke af lang Varighed. Kort efter, at Hertug Christian var bleven hyldet til Konge af den jydske Adel, nemlig i Begyndelsen af September 1534, var den gamle dristige Fribytter, Christjern den Andens ivrige Tilhænger, Skipper Klement, en født Vendelbo, landet i det nordlige Jylland, havde bemægtiget sig Aalborg By og Slot og rejst Bønderne, der samlede sig om ham i store Flokke. Adelens Godser bleve plyndrede, og snart var en stor Del af Nørrejylland, saavel mod Øst som mod Vest, i fuld Opstand til Fordel for den fangne Konge. Med en i Hast samlet Styrke gik Adelen imod Bønderne, men led et fuldstændigt Nederlag Syd for Aalborg den 16de Oktober. Christian den Tredie, som for Hertugdømmernes Vedkommende havde sluttet Fred med Lybek, sendte da den berømte Hærfører Johan Rantzau, en af sin Tids største Feltherrer, med en Hær op i Nørrejylland mod de slet væbnede og ukrigsvante Bønder, der bleve slaaede paa alle Kanter; Aalborg blev indtaget den 18de December efter et forfærdeligt Blodbad, Skipper Klement taget tilfange og henrettet, og imod Bønderne udøvedes der en saa grusom Vold, at de aldrig mere mægtede at rejse sig fra deres undertrykte Stilling.

Da Nørrejylland var undertvunget, begyndte Adelen i Sjælland og Skaane at rejse Hovederne; men deres Tid var endnu ikke kommen, Fyen maatte først undertvinges, og imod denne vendte nu Johan Rantzau sin Styrke. Midt i Marts Maaned 1535 landede han paa Halvøen Hellenæs, Syd for Assens, slog Bønderne i flere Slag, underkastede sig adskillige af Byerne og lagde sig for den faste By Assens, som han belejrede. Lybekkerne, under Ærkebiskop Gustav Trolle og Greven af Hoya, vare i Faaborg og traf Aftale med Tropperne i Assens om et fælles Angreb paa Johan Rantzaus Lejr; men det blev opdaget, og de lede et fuldstændigt Nederlag i det blodige Slag ved Øxnebjerg, den 11te Juni 1535, to Dage efter at Peder Skram havde sejret over den lybske Flaade ved Bornholm; hele Fyen maatte underkaste sig Sejrherren.

Efterat Peder Skram havde ødelagt og fordrevet Lybekkernes Skibe, som ikke mere turde vise sig i Østersøen, sejlede han med sin sammen-

skrabede Flaade til de danske Øer, for at medvirke til Befæstelsen af Christian den Tredies Magt. Under Bornholm havde han faaet Underretning om, at Fyen var erobret, og at en Afdeling af Lybekkernes Flaade, som det var Hensigten at afsende til Kjøbenhavn for at forstærke den der indesluttede Krigsflaade, laa i Lillebælt. Disse Skibe maatte ødelægges eller erobres og derfor først alle de Udveje tilstoppes, gjennem hvilke de kunde slippe ud. Nord paa, gjennem Middelfart-

Orlogsskib fra det 16de Aarhundrede (efter en fransk Tegning).

sundet, kunde de ikke gaa, thi der havde Johan Rantzau ladet opkaste Batterier ved Kysten, som det var altfor voveligt at forcere. De andre Udgange vare enten Syd om Ærø eller gjennem Svendborg Sund; thi vel skildres de lybske Skibe som store, men dette maa dog kun forstaaes i Forhold til den Tids Krigsskibe, og navnlig kunne de ikke have været meget dybgaaende, siden der var Vand nok for dem i Svendborg Sund; de Krigsskibe, som senere byggedes til Flaaderne, kunde ikke gaa denne Vej. Skram fordelte sine Skibe saaledes, at Farvandet afspærredes for

Fjenden, og han lod navnlig de svenske og preussiske Skibe tage Post i Farvandet mellem Langeland, Femern og Lolland, samt ved det østlige Udløb af Svendborg Sund, medens han selv med de danske Skibe, som vare bedst kjendte i Farvandet mellem Øerne, gik paa Jagt efter Fjenden. Efterat have bemægtiget sig adskillige fjendtlige Handelsskibe, traf han snart, i Nærheden af Als, Lybekkernes Krigsskibe, der flygtede ind i Svendborg Sund, forfulgte af Skram, og da de ikke kunde slippe ud imod Øst for de der posterede Skibe, satte Lybekkerne deres Skibe paa Land, tændte Ild i dem og flygtede op over Kysten, hvorfra Nogle af dem undslap med deres Baade til Sjælland, medens de Andre bleve dræbte eller fangne af Rantzaus Tropper; men Skram besatte de landsatte Skibe saa hurtigt, at Ilden kunde slukkes, og kun en Jagt brændte, medens 9 Orlogsskibe, hvoraf 3 vare meget store, faldt i Sejrherrens Hænder. Et mindre Skib lykkedes det vel at undslippe, men det blev erobret af Svenskerne under den tyske Kyst.

Efter denne Sejr samlede Skram igjen sin Flaade og erobrede ikke alene Langeland, Lolland, Falster og Møen, som han brandskattede for at skaffe sine Besætninger fornødent Underhold, men ogsaa det faste Sted Korsør paa Sjælland. Han maatte opbyde al sin Styrke for at holde Skibene samlede og tvinge Mandskabet, der vistnok har været sammensat af meget brogede Elementer, til Lydighed. Det var navnlig paa de svenske Skibe, at Disciplinen var slet, og da der paa hans eget Admiralskib *Store Kravel* udbrød en formelig Opstand, maatte han flytte sit Flag over paa det i Svendborg Sund erobrede Skib *Løven*, medens han rettede den Begjæring til Kongen, at Sagen maatte blive undersøgt og de Skyldige tilbørlig afstraffede, hvilket ogsaa blev efterkommet.

Krigen flyttedes nu over til Sjælland. Skram førte Hæren over Bæltet, og Christian den Tredie, som den 3die Juli var bleven hyldet i Odense af Afsendinge fra Kjøbstæderne og Herrederne som deres rette Konge og Herre, havde allerede den 17de i samme Maaned sit Hovedkvarter i Kjøge; Ugedagen efter var Hæren lejret udenfor Hovedstaden. Den største Del af Sjælland havde underkastet sig, men endnu var Kjøbenhavn i Fjendens Hænder, og her, hvor Hertug Albrecht og Grev Kristoffer herskede, opbød Borgerne al deres Magt for at modsætte sig

den nye Konge og bevare Danmarks Hovedstad for den fangne Kong Christjern. Foruden Kjøbenhavn beherskede Lybekkernes Parti endnu paa Sjælland Kronborg og Kallundborg, i Skaane Malmø, Landskrone og tildels Varberg, hvor Markus Meyer styrede, paa Falster Nykjøbing, og paa Lolland Aalholm.

Efterat have ført Hæren over til Sjælland, afgik Skram med Flaaden til Sundet og indesluttede Kjøbenhavn fra Søsiden paa samme Tid, som Christian den Tredie og Rantzau naaede Hovedstaden fra den modsatte Side. Fra Norge, hvor der ligeledes havde hersket Stridigheder imellem de to Kongers Partier, og hvor navnlig Erkebiskoppen Oluf Engelbrechtsen havde spillet mange Rænker for at hindre den nye Konges Valg, ankom kort efter en Eskadre paa 9 Krigsskibe under Anførsel af Slotsherren paa Aggershus Erik Gyldenstjerne til Sundet og sluttede sig til den forenede Flaade, der nu talte 25 eller 26 store, foruden en Del mindre Skibe. De i Kjøbenhavn indesluttede Skibe vovede sig ikke ud af Havnen imod denne Styrke, og det var vanskeligt at komme dem tillivs, da Refshaleløbet afspærredes ved nedsænkede Fartøjer, saa at man idetmindste ikke udefra kunde trænge indenfor Grundene. Skram gjorde flere mindre Angreb imod Byen, lod bringe Kartover i Land paa Refshaleholmene og derfra skyde paa Byen og Skibene i Havnen, hvorved navnlig et større Skib, *Den pryske Holck*, blev skudt i Sænk; men noget betydningsfuldt Resultat blev ikke opnaaet.

Kjøbenhavn holdt sig tappert, de Belejrende havde ikke Styrke nok til at vove et Angreb eller udføre en regelmæssig Belejring, og ikke engang Indeslutningen var saa fuldstændig, at de Belejrede jo idetmindste kunde afsende og indhente Efterretninger fra Omverdenen. De henvendte sig forgjæves til forskjellige udenlandske Magter om Bistand, og den Hjælp, som Hansestæderne havde en ligefrem Forpligtelse til at sende dem, lod vente paa sig paa Grund af Stædernes indre Stridigheder. Det var nemlig nu blevet dem klart, at de havde indladt sig paa et Foretagende, som de ikke kunde magte, Herredommet i Østersøen havde de mistet for bestandig, og Fredspartiet begyndte at faae Magt over Krigspartiet; Jørgen Wullenwevers Anseelse var i stærkt Aftagende. Dog samledes omsider fra Lybek, Rostok, Stralsund og Wismar en Flaade, bestaaende af 18 store og vel udrustede Krigsskibe

foruden en Del mindre Fartøjer og Førselsskibe, som skulde bringe Levnetsmidler til den haardt betrængte By og muligen tillige skaffe den Undsætning. Men det paalagdes Befalingsmændene at gaa frem med stor Varsomhed og vel vogte sig for at udsætte Flaaden for Fare. Til Admiral for Flaaden valgtes Claus Warnow, der var en Tilhænger af det nu herskende Parti. Den samme Uenighed, som herskede i Land, yttrede sig ogsaa paa den fra forskjellige Hansestæder samlede Flaade, og man kunde ikke vente, at den under saadanne Forhold skulde udrette noget Stort.

Den 8de November (1535) viste den hanseatiske Flaade sig i Drogden og gik til Ankers mellem Dragør og Kastrup, i Sigte af den paa Kjøbenhavns Rhed liggende Flaade. Claus Warnow og de med Hanserne følgende Raadsherrer lode afholde Krigsraad, og her meddeltes det da, at Hovedformaalet for Expeditionen var at forsyne Kjøbenhavn med Levnetsmidler, hvorimod det ikke kunde ansees for raadeligt at indlade sig i Kamp med den forbundne dansk-svensk-preussiske Flaade, medmindre en saadan Kamp var uundgaaelig eller Sejren sikker. Peder Skram paa sin Side frygtede ikke for at gaa Fjenden imøde; men han mente at burde træffe Foranstaltninger til at forhindre de i Kjøbenhavn indesluttede Skibe fra at løbe ud og forene sig med Hanserne, da dette vilde forøge deres Styrke i en saa væsentlig Grad, at de vel kunde magte den forenede Flaade, og tillige maatte der sørges for, at de fjendtlige Proviantskibe ikke satte deres Ladninger i Land paa Amager og ad denne Vej førte dem ind til Hovedstaden. Skram lod derfor de store Skibe blive ved Blokaden og gik den 12te November, da Losningen skulde begynde, med de bevæbnede Baade ned langs den flade Kyst for at hindre Landsætningen; men her havde han det Uheld at blive rammet af en fjendtlig Kugle i Benet saa alvorligt, at han maatte bringes i Land, hvor han blev ført op i et af Lejrens Telte, og hvor Kongen selv lod ham underkaste en omhyggelig Pleje. Det lykkedes Tyskerne at bringe deres Varer ind i Byen; men hermed ansaa de ogsaa deres Hverv for endt, lettede med Skibene og begyndte at sejle Syd paa. Den forenede Flaade, som nu stod under den preussiske Admiral Johan Peines Kommando, lettede vel ogsaa, og begyndte at forfølge Fjenden; men Skrams Aand var borte fra Flaaden, en Tysker var traadt i hans

Sted, og baade Flugten og Forfølgelsen bar Vidne om Slaphed og ussel Fejghed. Peines Admiralskib kom allerede under Saltholm paa Grund, og Fjenderne undslap til deres Hjem i god Ro og Mag. Harmfuld over saa megen Usselhed gik Kongen, som selv havde været Øjenvidne til den fejge Forfølgelse, ind til Skram i hans Telt, fortalte ham, hvad der var hændet, og føjede til: «Gud bedre mig, min Søn, at Du ikke var oven Senge, thi saa var denne Ulykke vel bleven afværget.»

Den hanseatiske Flaades Fordrivelse var et stort Tab for Grev Kristoffer, hvis Magt efterhaanden blev betydelig indskrænket. Nykjøbing paa Falster og Aalholm paa Lolland havde allerede overgivet sig forinden, og Landskrone underkastede sig den 11te Oktober. Her lagdes Flaaden i Vinterkvarter, en Del af Mandskabet permitteredes eller indkvarteredes i de sjællandske Byer, og Belejringshæren udenfor Kjøbenhavn indskrænkedes til den mindst mulige Størrelse, da Forplejningen faldt meget vanskelig i den udplyndrede Egn. Denne Tilbagetrækning bevirkede imidlertid, at der, navnlig ved mecklenborgske Skibe, tilførtes Kjøbenhavn en Del Levnetsmidler, indtil Sundet omtrent ved Nytaarstid lagde til med Is og Sejladsen saaledes standsedes. Over den ved Landskrone indefrosne Flaade havde, efter den preussiske Admirals Uheld, først den danske Viceadmiral Mikkel Brokkenhus og efter ham den norske Admiral Erik Gyldenstjerne ført Kommandoen, og der var ikke udrettet Noget; men da Peder Skram ved Juletid vendte tilbage til sin Post, kom der nyt Liv i Tingene. Skyts og Tropper førtes over Isen til Sjælland og sendtes mod Krogen (Kronborg), der efter en rask udført Belejring blev tvungen til at kapitulere den 11te Januar 1536; den 16de Februar næstefter overgav Kronborg Slot sig, og de eneste Stæder i Danmark, som endnu holdt fast ved den fangne Konge og hans Repræsentant, Grev Kristoffer, vare Malmø, Varberg Slot og «det ædle og højmodige Kjøbenhavn». Den 14de Februar sluttede det af indre Stridigheder lidende Lybek Fred med Christian den Tredie og anerkjendte ham som Danmarks og Norges Konge, og fra nu af var den tyske Greve overladt til sin Skjæbne. Kongen lovede ham og Hertug Albrecht fri Bortrejse fra Landet, samt Kjøbenhavns og Malmøs Borgere fuldstændig Amnesti, dersom de inden 6 Uger vilde underkaste sig og tiltræde den afsluttede Fred; men Tilbudet blev ikke modtaget.

Isen laa længe om Foraaret, saa at der ikke kunde udrettes Noget mod de to haardnakkede Byer, og da den endelig begyndte at bryde op, bevirkede det kun, at Tyskerne kunde bringe Levnetsmidler til Kjøbenhavn, uden at den ved Landskrone endnu indespærrede Flaade kunde forhindre det. Skram søgte vel at ise nogle af Skibene ud, og kom derved endog i Kamp med nogle af Tyskernes Skibe om et i Isen siddende Skib; men det lykkedes ikke at slippe ud med Flaaden førend sidst i Marts Maaned 1536. For at hindre Tilførselen til Kjøbenhavn, gik den strax Syd paa ned i Farvandet mellem Lolland, Femern og den tyske Kyst, hvor 16 Proviantskibe bleve tagne, og det var først i Maj Maaned, at den vendte tilbage til Øresundet og blokerede Kjøbenhavn og Malmø, efter at have erobret 18 mecklenborgske Skibe, der vare ladede med Proviant til Hovedstaden; det lykkedes dog 3 Skibe at slippe ind gjennem Kallebod Strand.

I Kjøbenhavn stolede man endnu paa fremmed Hjælp, skjøndt denne ikke mere var at vente fra Lybekkerne, og Fristen udløb, uden at det havde underkastet sig; i Malmø derimod opgav man Haabet, og da Jørgen Kock selv tog over til Kjøbenhavn og forgjæves søgte at faae Understøttelse af denne haardt betrængte By, fandt han det raadeligst at underhandle umiddelbart med Kongen. Den 7de April aabnede Malmø sine Porte for Christian den Tredie, der nogle Dage efter holdt sit Indtog i Byen. Efter Malmø fulgte Varberg. En Eskadre paa 6 Skibe under Arild Jensen sendtes op til denne By og ødelagde først de Skibe, hvormed Markus Meyers Broder Gert havde drevet Sørøveri i Østersøen, hvorefter Byen blev indtagen og besat. Varberg Slot, som blokeredes af Eskadren og belejredes af Tropperne fra Landsiden, nødsagedes til at overgive sig til Truid Ulfstand den 27de Maj; Markus Meyer blev tagen tilfange, stillet for en Krigsret og henrettet.

Kjøbenhavn stod ene tilbage, og mod dette kunde Kongen nu anvende al sin Magt. Udsigterne til et lykkeligt Udfald af Hovedstadens Udholdenhed vare kun svage, og dog holdt den sig med et Heltemod og en Opoffrelse, som havde fortjent en bedre Skjæbne. De Udfald, som bleve gjorte fra Staden, sloges uden stor Vanskelighed tilbage, og Belejrerne foretoge sig ikke andet end at indeslutte Byen fra Land- og Søsiden. Flaaden inskrænkede sig til at blokere, hvortil der nu var

Skibe nok, selv efter at Svenskerne i April Maaned havde forladt Øresundet og vare sejlede hjem. Saalænge Kjøbenhavnerne, hvad der som anført var Tilfældet i Løbet af Vinteren, kunde faae tilført Levnetsmidler fra Søen eller over Amager, føltes Blokaden ikke saa haardt; men efterat Skram i Begyndelsen af Maj havde indesluttet Byen fra Søsiden, og da endydermere Amager i Juni Maaned blev besat af Tropperne og en Skandse anlagt, steg Hungeren og Elendigheden til det Højeste. Gamle Folk, Kvinder og Børn strømmede ud af Portene og bade Belejrerne om at maatte forlade et Sted, hvor Hunger og Pest rasede og hvor de ikke kunde skade Fjenden; men de bleve med Magt drevne tilbage igjen i Byen. Og dog vilde de Belejrede ikke give efter, Haabet holdt dem endnu oppe, Hertug Albrecht og Grev Kristoffer stolede paa de Lofter, den tyske Kejser havde givet dem, og de Opfordringer, denne havde stillet til Nederlandene om at komme Greven til Hjælp; ligeledes haabede man paa Undsætning fra flere tyske Fyrster. Men Tiden gik, Elendigheden voxede, og der kom ingen Hjælp. Skram forsøgte et Krigspuds. Han lod standse nogle Handelsskibe, som Nord fra ankom til Sundet, og forsynede dem med nogle Kanoner; dernæst lod han dem i samlet Flaade sejle nedad forbi Hveen, gik imod dem med en Afdeling af Blokadeflaaden, og en Skinfægtning, en Skydning med løst Krudt, stilledes i Scene, under hvilken den improviserede Flaade blev dreven paa Flugt. Denne Komedie spilledes for at faae Kjøbenhavnerne til at tro, at den nederlandske Flaade var kommen til Sundet, men var bleven ødelagt, saa at der ikke mere var noget Haab for dem; men de opdagede Bedrageriet og holdt fremdeles Stand. Vigtige Proviantsorter, Mel, Øl m. m. slap op, de nødvendigste Ting betaltes med eventyrlige Priser. Brød bagtes af Mask, Heste, Hunde og Katte bleve slagtede og spiste, ja end ikke Rotter og Mus agtedes ringe. Smitsot rasede i Byen, Folk faldt døde om paa Gaden af Hunger og Udmattelse, spæde Børn laa døde ved Mødrenes Bryst eller diede Blod af dem for Melk. Endnu holdt de modige Borgere ud, endnu lyste for dem Mindet om den folkekjære Kong Christjern, medens Frygten for den med Christian den Tredie ufejlbarlig tilbagevendende Adelsvælde fyldte dem med Rædsel; men Bægeret blev omsider fuldt, Byen maatte overgive sig, efter at den havde udholdt et helt Aars Belejring. Kong Christian tilstod vel ikke

saa gode Betingelser, som han havde skænket Landskrone og Malmø; men det kunde dog ikke ligge i hans Interesse at fare haardt frem imod den By, som skulde være hans Residents, og imod de Borgere, over hvilke han skulde herske. Den 28de Juli sluttedes en Overenskomst om Overgivelsen, ifølge hvilken der skulde tilstaaes en almindelig Amnesti, Byen og Borgerne beholde deres Rettigheder og den protestantiske Religion ydes Statens Beskyttelse. Dagen efter drog Hertug Albrecht, Grev Kristoffer, Jørgen Kock, Ambrosius Bogbinder samt Byens øvrige Borgmestre og Raad Kongen imøde, den Første tilhest, alle de Andre tilfods, og bade knælende Sejrherren om Naade og Tilgivelse. Hertugen fik Lov til at drage bort med sin Familje, sit Tjenerskab og alt sit private Gods, hvorimod de Skibe og Krigsvaaben, han havde medbragt, skulde blive i Kongens Besiddelse; han overførtes senere til Tyskland paa Statens Skibe. Grev Kristoffer maatte aflægge Ed paa, aldrig mere at ville angribe Kongen eller hans Venner i Danmark, Norge eller Sverig. Selv Jørgen Kock og Ambrosius Bogbinder bleve frigivne; dog maatte Kongen bortsende den første for at beskytte ham imod Adelens Forfølgelse, og den sidste fandtes en Morgen død i sin Seng, det hed sig, at han havde taget Gift. — Den 6te August holdt Kongen og Dronningen deres Indtog i Kjøbenhavn, den blodige Krig var tilende, det Haab, Borger og Bonde havde fæstet til at faae deres gamle Konge tilbage, var for bestandig brudt.

Paa en Rigsdag, som sammenkaldtes i Kjøbenhavn den 15de Oktober samme Aar (1536), og paa hvilken næsten hele Rigets Adel og mange Repræsentanter for Borger- og Bondestanden vare tilstede, blev «Rigets nye Sæt og Skikkelse», det er Grundloven, stadfæstet og bekjendtgjort tilligemed Reformationen, og Norge erklæredes for en uadskillelig Del af det danske Rige. Dog var det først i det følgende Aar, at Norge fuldstændig underkastede sig Christian den Tredie, efterat Erkebiskop Olaf Engelbrechtsen havde forladt Landet og var draget til Nederlandene.

Den nordiske Syvaarskrig.

1563—1570.

Efter Grevens Fejde og Christian den Tredies Thronbestigelse begynder egentlig først Sejlkrigsskibs-Periodens Historie. Saavel Materiellet og Personellet som Ordningen og Organisationen, henhørende til det nye Vaaben, var endnu paa den Tid, idetmindste her i Norden, i en meget ufuldkommen Tilstand; men under Krigen havde den nye Konge lært, hvilken Betydning en vel udrustet Flaade havde for Landets Sikkerhed og Styrke, og han lagde derfor en særlig Vægt paa at tilvejebringe et godt Søværn. En Rigsflaade, som vel alt existerede i mindre Maalestok, blev dannet af de egentlige Krigsskibe, som byggedes saavel i Danmark som i Norge, og underlagt en særlig Forvaltning; men hvem der var dens egentlige Styrer, er det ikke godt at see. Tidligere stod Flaaden under Marskens umiddelbare Ledelse, men i Christian den Tredies Tid nævnes først Peder Skram, senere Herlof Trolle som Rigsadmiraler, hvormed der maa være ment, at de vare Flaadens Overhoved. Admiral var ikke nogen fast Stilling; kun naar en Flaade udrustedes, blev der udnævnt en Admiral eller en Eskadrechef for denne, ellers talte Korpset af Officerer kun Kapitajner og Lieutenanter. Foruden Rigsflaaden henhørte der endnu til Søstyrken andre Skibe, som

forskjellige Dele af Rigerne vare pligtige at stille i Krigstid, men som ikke vare meget store, i Reglen paa 60 til 70 Mand, og som kommanderedes af Skippere. Ogsaa Kjøbmandsskibe bleve anvendte.

Rigsflaaden havde sin Station i Kjøbenhavn, hvor Skibene oplagdes, naar de ikke benyttedes, og hvor de istandsattes og udrustedes; den sædvanlige Oplagsplads var i en Linie indenfor Refshalegrunden, noget sydligere end det nuværende Flaadens Leje. I Begyndelsen af sin Regjeringstid anlagde Christian den Tredie Værftet paa Bremerholm, der udstyredes med Værksteder og Magasiner og underlagdes Statholderen paa Kjøbenhavns Slot; senere blev det underlagt Rigsadmiralen og fik sin egen Bestyrer, kaldet Holmens Chef. Allerede i Aaret 1536 udkom der Regler for Disciplinen paa Orlogsskibene (Aarlauffuisskibene) og for Krigsbyttets Deling, hvilke Regler udvidedes og forbedredes i Aaret 1555 ved de saakaldte Skibsartikler, der ordnede Forholdet paa Skibene og indførte Ed, som enhver Mand ved Tiltrædelse af Tjenesten skulde aflægge.

Christian den Tredies Regeringstid var i det hele taget en Fredsperiode, den godmodige Konge søgte at undgaa enhver Krig; men dog blev der flere Gange udrustet endog større Flaader, dels imod Holland, dels imod de mange Kapere, som sværmede om paa Havet. Kaperiet autoriseredes af de europæiske Magter under Søkrigene; men dels toge Kaperne det i slige Tilfælde ikke saa nøje med, om det just var fjendtlige Skibe, de angreb, dels fortsatte de deres Strejftog, efterat Fred var sluttet, og kunde i begge Tilfælde ikke ansees for bedre end Sørøvere. Det var navnlig i Nordsøen, at disse Fribyttere dreve deres Spil, hvorimod Østersøen var nogenlunde fri for dem. Med Kaperne har der sikkert fundet adskillige Skjærmydsler Sted; men med fjendtlige Flaader forefaldt der ikke nogen Kamp. Alligevel maa det antages, at de Kommanderende paa disse Skibe, saasom Mogens Gyldenstjerne, der engang havde omtrent 40 Skibe under sig, og Kristoffer Trundsen, hvem ligeledes en større Kommando betroedes, have bestræbt sig for at indføre en ordnet Taktik for Flaaderne. De maa være blevne opmærksomme paa, at for at Flaaden kunde virke med Gavn og i samlet Styrke, var det nødvendigt at ordne Skibene paa en bestemt Maade, saaledes at det ene ikke under en Kamp laa i Vejen for det andet, og

at det ene tjente til at dække de svage Punkter for det andet. Da Skibene vare sidebevæbnede, kunde den gamle Taktik ikke mere benyttes, Skibene maatte opstilles i Linie, og hvorledes denne Ordning udviklede sig, ville vi faae at see i det Følgende.

Da Christian den Tredie døde, paa Nytaarsdag 1559, var Flaaden i god Stand og under Udvikling, og da den gamle Konge Christjern den Anden døde tre Uger efter, ophørte alle de Fordringer, der med Hensyn til ham vare stillede til Thronens Besiddelse, og de Krige, som udbrød, havde en anden Rod.

Frederik den Anden, som fulgte efter sin Fader, foretog allerede i sit første Regeringsaar, inden han var kronet og havde undertegnet Haandfæstningen, i Forening med sine Farbrødre Hans og Adolf det berømte Tog til Ditmarsken, der omsider blev fuldstændig undertvunget. Hæren anførtes af den endnu friske og livlige, skjøndt 67 Aar gamle Johan Rantzau, som den 3die Juni indtog Meldorf ved Storm efter en yderst haardnakket Modstand, der efterfulgtes af et grueligt Blodbad; kort efter indtoges Hejde, og inden Maanedens Udgang havde Landet underkastet sig Sejrherrerne. Flaaden spillede ved denne Lejlighed, som naturligt er, en saa lidet fremtrædende Rolle, at der ikke er nogen Grund til at omtale den.

Anderledes forholder det sig med den Krig, den saakaldte nordiske Syvaarskrig, som snart efter udbrød med Sverig og var Begyndelsen til de Kampe, som i halvandet hundrede Aar adsplittede to Nabofolk, der kun altfor sent indsaae, at et fredeligt Forhold vilde have baadet dem langt bedre og ganske anderledes befæstet deres Stilling overfor Europas øvrige Magter. Hvad vi i denne lange Periode kunne have at fortælle om nordiske Søkrige, drejer sig næsten udelukkende om Fægtninger og Slag imellem Danmark (forenet med Norge) og Sverig, og det er først i vort Aarhundrede, at man har begyndt at indsee de uhyre Fejl, som derved ere blevne begaaede; en Strømning, navnlig udgaaet fra Folket selv paa begge Sider af Sundet og Kattegattet, har befæstet Baandet og gjort det umuligt, at Kampen paany kan flamme op, idetmindste saalænge den nuværende Slægt lever.

Som Grund til Udbruddet af den nordiske Syvaarskrig kan neppe sættes andet end de to unge Fyrsters Krigslyst og Ærgjerrighed.

Erik den Fjortende, der i Aaret 1560 havde fulgt sin Fader, Gustav Vasa, paa Sverigs Throne, var dengang kun 29 Aar gammel, en heftig og opfarende ung Mand, og Frederik den Anden var knap et Aar ældre. Den danske Konge havde, efterat Sverig var udtraadt af Unionen, ikke foretaget nogen Forandring i Rigets Vaaben og navnlig beholdt de tre Kroner som Symbol paa de tre nordiske Rigers Forening; herover følte Kong Erik sig krænket og optog ligeledes tre Kroner i det svenske Vaaben. Paa Gulland, som var i Danmarks Besiddelse, gjorde Sverig Fordring. Grunde til Fjendtligheder kunde saaledes nok udfindes, og da Kong Frederik lod fængsle i Kjøbenhavn et svensk Gesandtskab, som var paa Rejse til Tyskland for at bejle for Kong Erik til en hessisk Prindsesse, var Maalet fuldt.

De første Fjendtligheder forefaldt paa Søen. Krigen var vel ikke endnu erklæret, men Forholdet imellem de to Riger var om Foraaret blevet saa spændt, at Kong Frederik sendte en Flaade paa 7 eller 8 store Krigsskibe under Anførsel af Jakob Brokkenhus til Østersøen for at bevogte de svenske Havne og standse Søfarten paa disse, ligesom nogle Skibe under Kristoffer Trundsen og Henrik Bellinghusen sendtes til Kattegattet og Nordsøen i samme Hensigt. Paa sin Side afsendte Kong Erik en Flaade paa 22 Krigsskibe under Admiral Jakob Bagge, for at gaa til Rostok og afhente den hessiske Prindsesse, samt med hemmelig Ordre til undervejs at opsøge og angribe den danske Flaade. Den 30te Maj viste denne store Flaade sig under Bornholm. Brokkenhus laa dengang til Ankers udfor Rønne, og saasnart han fik Underretning om, at den svenske Flaade nærmede sig, lettede han med sit Skib *Hercules*, gav to af de andre Skibe, *Hektor* og *Hjorten*, Ordre til at følge med, og sejlede Svenskerne imøde for at forhandle med dem angaaende de Instruktioner, han havde modtaget hjemme fra. Ankommen indenfor den svenske Flaades Skudvidde, lod Brokkenhus skyde det danske Løsen, 3 Skud, hvorved en Kugle skal være trængt igjennem et af Sejlene paa det svenske Admiralskib. Jakob Bagge vilde imidlertid ikke indlade sig paa nogen Parlamenteren, hvad enten dette nu var, fordi han havde Befaling til at angribe, eller paa Grund af det uheldige Skud, men lod strax de tre danske Skibe omringe, og efter en 4 Timers haardnakket og hæderlig Kamp mod den store Overmagt,

under hvilken Skibene bleve ilde medtagne og Stormasten paa *Hercules* gik overbord, maatte Brokkenhus overgive sig tilligemed de tre Skibes Besætninger, der skal have udgjort 800 Mand, hvoriblandt 7 Adelsmænd. Fangerne førtes til Stockholm, hvor Kong Erik paa en højst ydmygende Maade lod dem og deres hæderlige Anfører tage Del i et Indtog, der foranstaltedes til Ære for Sejrherrerne.

Dette bevirkede, at Kong Frederik den 21de Juli (1563) sendte den svenske Konge sit Fejdebrev og forenede sig med Lybek, der allerede den 9de Juni havde erklæret Sverig Krig, da dette Land vilde berøve Hansestæderne deres Handelsrettigheder. Krigen blev ført baade til Lands og til Vands og Flaade og Hær kæmpede i denne, i Modsætning til hvad der havde fundet Sted i tidligere Krige, næsten ganske uafhængig af hinanden.

Rustningerne begyndte med Kraft og Alvor, en Hær paa 30,000 Mand rykkede frem i Sverig og indtog Elfsborg, og Flaaden sattes i Krigsstand. I Sverig var det den 63aarige Jakob Bagge, der fik Overkommandoen, og der blev i det Hele rustet over 40 Krigsskibe; i Danmark blev den gamle Peder Skram, der i Fredsaarene som Rigsadmiral havde arbejdet paa Flaadens Forbedring, men i 1555 paa Grund af Alder og Svagelighed havde søgt sin Afsked, atter kaldet til Tjeneste og maatte overtage Kommandoen af den dansk-norske Flaade. I Begyndelsen af August afsejlede Skram fra Kjøbenhavns Rhed med en Flaade paa 27 Skibe, der skal have været overmaade prægtig at see til og havde en Besætning af 4600 Mand; den holdt Syd paa gjennem Drogden og forenede sig i Østersøen med en lybsk Eskadre paa 6 Skibe under Frederik Knebel. Først ryddedes Østersøen for svenske Kapere, hvorefter den forenede Flaade sejlede til Øland og begyndte at herje de svenske Kyster. Den 11te September stødte en Afdeling af den svenske Flaade, bestaaende af 13 Skibe under Admiral Bagges Kommando, sammen med de Danske; det kom til en Kamp, i hvilken den danske Viceadmiral Frantz Bille faldt, men efter et Par Timers Fægtning trak Svenskerne sig tilbage til Skjærgaarden og kom ikke mere frem i dette Aar. Skram havde saaledes Herredømmet i Østersøen og sejlede først ved Vinterens Begyndelse tilbage til Kjøbenhavn.

Denne slappe Krigsførelse faldt ikke i de unge Fyrsters Smag, hvad begge de kommanderende Admiraler maatte høre. «Danmarks Vovehals» var bleven gammel, den Bøjelighed og Friskhed, som udfordres for at kommandere paa Søen, besad han ikke mere: han nedlagde sin Kommando over Flaaden, og drog først til Laholm, hvis Forsvar han ledede med Held navnlig ved at afslaa de Svenskes Angreb i Aarene 1565 og 1568, og trak sig derefter tilbage paa sin Gaard Urup i Nærheden af Horsens, hvor Danmarks første egentlige Sejlkrigsskibs-Admiral tilbragte

Peder Skram.

sit Livs Aften og døde den 11te Juni 1581, 90 Aar gammel. Jakob Bagge blev temmelig haardt medtaget af sin Konge, men fik dog Kommandoen igjen over den svenske Flaade det følgende Aar.

Vinteren benyttedes til at udbedre og forøge Flaaden, der nu stilledes under Admiral Herlof Trolles Kommando. Denne hæderlige, højt dannede og ansete Mand var af gammel Adel, en Søn af Jakob Trolle til Lillø og født den 14de Januar 1516; han havde i lang Tid virket for

den danske Flaades Udvikling og var i Aaret 1559 bleven udnævnt til Admiral. Nu, da han midt under Krigen blev sat til at kommandere hele Flaaden, der talte 26 gode Krigsskibe, gik al hans Bestræbelse ud paa at organisere denne og at indføre en ordnet Taktik istedenfor den uregelmæssige Maade, hvorpaa der hidtil var kæmpet, da det som oftest gik saaledes til, at ethvert Skib søgte at gjøre sit Bedste efter Forholdene, som disse viste sig. Af de 26 Skibe udvalgte Trolle de 7 bedste og kraftigste, nemlig *Fortuna*, som var hans eget Admiralskib; *Mercurius*, ført af Peder Huitfeldt; *Byens Løve*, Otto Rud; *Kindt Gaades*, Jakob Skeel; *Jægeren*, Erik Lykke; *Morian*, Enevold Kruse, og *Bjørnen*, Iver Juel, hvilke i Slagstillingen skulde danne Midten i en Træfning, saaledes, at der lagdes et Skib ud for hver af de større Skibes Laaring, og disse 7 Trekanter samledes da paa en saadan Maade, at de kom til at danne en stor Kile med Admiralskibet i Spidsen. Nedenstaaende Figur viser nærmere den samlede Opstilling.

Fortuna.

Mercurius.

Byens Løve.

Kindt Gaades.

Jægeren.

Morian.

Bjørnen.

Denne Ordning, der kan betragtes som en Overgang fra de af de gamle Galejer dannede Trekanter til den Slaglinie, som senere dannedes af Sejlkrigsskibene, havde vistnok sine Fordele og kunde have gjort god Virkning i Søslaget, dersom den var bleven holdt; men det lykkedes ikke at faae Skibscheferne til at gaa ind paa Trolles Tanke saaledes, at den blev rigtig gjennemført. Til Kilen skulde de 21 kraftigste Skibe anvendes, medens de 5 resterende, mindre Skibe skulde bruges til Jagere og til Reserve. Naar Lybekkerne sluttede sig til Flaaden, var det Trolles Hensigt at give dem Plads i Kilen mellem *Jægeren* og *Morian*, for at der kunde være danske Skibe baade i den forreste og den agterste Del.

Den svenske Flaade var endnu større end den danske og talte mellem 40 og 50 Krigsskibe. Blandt disse var der et, nemlig Jakob Bagges Admiralskib *Mars* med Tilnavnet *Jutehataren*, ogsaa kaldet *Makaløs*, der fremstilles som det største Skib, der paa den Tid fandtes i Norden, og muligvis har havt næsten samme Størrelse som et af de smaa Sejllinieskibe fra dette Aarhundrede; det førte 173 Stykker Skyts, hvoraf 2 vare hele Kartover eller 48-pundige, 4 trekvarte og 8 halve Kartover, medens Resten vare 6, 3, 2 og 1pundige saakaldte Nodtslanger, Feltslanger og Falkonetter, ja iblandt de 173 Kanoner fandtes ikke mindre end 60 Stk. 1pundige «Falkuner», saa at den hele Bestykning dog var meget ringe imod, hvad der nu anbringes paa vore Krigsskibe. (Et helt Lag, med det halve Antal Kanoner, udskød omtrent 340 ℔ Jern; nu findes der paa Pandserskibene Kanoner, der udskyde 600 ℔ i et eneste Skud).

Om Foraaret 1564 afgik Herlof Trolle med den danske Flaade fra Kjøbenhavns Rhed for at opsøge Svenskerne, som hverken vare at see under Pommerns Kyster eller ved Bornholm; der traf han imidlertid Lybekkerne under Admiral Knebel og forenede sig med disse, saa at Flaaden kom til at bestaa af 28 Kampskibe og 8 mindre Skibe, der benyttedes til Jagt og Rekognoscering. Man sejlede videre Nordøst i, og den 30te Maj traf Flaaderne sammen ved Karlsø, imellem Øland og Gulland, hvor dog ikke hele den svenske Flaade var samlet, da flere af Skibene vare drevne bort af Stormvejr, og det maa antages, at den forenede Flaade har været den ikke lidet overlegen. Den Opstilling af Skibene, som Trolle forud havde bestemt, blev ikke fulgt, og i den

Kamp, som udspandt sig og blev det blodigste Søslag under hele Krigen, fulgtes ikke nogen ordnet Taktik, Enhver kæmpede, som han kunde bedst. Kl. 3 om Eftermiddagen angreb Herlof Trolle selv med sit Skib *Fortuna*, understøttet af Søhelten Otto Rud paa *Byens Løve* og Jørgen Brahe paa *Arken*, Jakob Bagges store Admiralskib *Makaløs*, der understøttedes af flere af de svenske Skibe. Kampen var meget heftig, et lybsk Skib blev skudt i Sænk, *Fortuna* mistede sit Ror og en Del af Rejsningen, og de Forsøg, der gjordes paa at entre det store svenske Admiralskib, mislykkedes, navnlig fordi der var udhængt Bjælker og Rundholter omkring dette, saa at de danske Skibe ikke kunde komme det ind paa Livet. Fægtningen fortsattes, uden at føre til noget Resultat, indtil Mørket faldt paa.

Den næste Morgen Kl. 6 optoges Kampen paany. Vinden var østlig, begge Flaader, som vare drevne over til Nordenden af Øland, laa bidevind Nord over, og Svenskerne vare til Luvart, Lybekkerne længst i Læ. Herlof Trolle, Otto Rud og Jørgen Brahe vare atter komne i Kast med *Makaløs*; der understøttedes af de svenske Skibe *Svenska Hektor*, *Elefanten* og *Finska Svanen*, da Vinden heldigvis sprang om til Nordvest, saa at de Danske fik Fordelen og Lybekkerne kunde komme dem til Hjælp. Det store svenske Admiralskib kunde nu ikke undgaa sin Skjæbne. *Fortuna* var saa forskudt, at det maatte trække sig ud af Ilden, men den kjække Otto Rud bordede med sit lille Skib, *Byens Løve*, Agterenden af *Makaløs*, hvis Ror var forskudt, og Knebel med sit Skib *Engelen* og dets Adjudant *Fuchsen* krogede sig fast paa dets luv Side. De Danske og Lybekkerne entrede op paa Skibet, over hvilket Otto Rud og hans Mænd snart vare Herrer, da man pludselig saae Ilden bryde ud — et Øjeblik efter stod Skibet i Flammer. En Del af Krigerne flygtede over paa de danske og lybske Skibe, og *Makaløs* sprang i Luften med henved 1000 Svenske, Danske og Lybekkere. Frelste bleve Admiral Jakob Bagge, den svenske Viceadmiral Arved Trolle, Borgmesteren i Stockholm Matz Pehrson og 100 andre Svenskere, der toges tilfange; ogsaa Knebel og Otto Rud kom uskadte derfra. Efter dette Uheld flygtede de svenske Skibe til Stockholm, og Herlof Trolle trak sig tilbage til Bornholm for at istandsætte den lidte Skade. De fangne Admiraler bleve først indsatte paa Hammershus, men

„Makalös" entres af Otto Rud m. fl. under Öland

(31te Maj 1564).

senere, i Juli Maaned, overførte til Kjøbenhavn og afleverede til Kongen, der behandlede dem mildt.

Saasnart Flaaderne vare istandsatte og atter samlede, gik de ud for at søge efter hinanden, uden at det lykkedes den ene at træffe den anden. Den svenske Flaade, der nu var stillet under den tappre og dygtige Feltherre Klas Horns Kommando, var meget større end den forenede danske og lybske; men Trolle holdt lige fuldt Søen og var rede til at møde Horn. En Dag i Juli Maaned lettede den forenede Flaade fra Bornholm og sejlede ned mod Rygen, og neppe var den borte, før den svenske Flaade tilfældigvis kom sejlende Nordøst fra og indtog den samme Ankerplads, som Trolle netop havde forladt. Da kom der en Klynge af 14 rigtladede lybske Handelsskibe sejlende, og da de troede at vide, at de lybske Krigsskibe laa til Ankers under Bornholm, løb de lige ind i den svenske Flaade, hvor de vare særdeles velkomne og bleve et let Bytte.

Dagen efter, det var den 12te Juli, forefaldt i Neustadtbugten udfor Warnemünde en Træfning, der fortjener at mindes, skjøndt Dagens Helt var Danmarks Fjende. Det var det svenske Krigsskib *Falken*, Kapitajn Anders Bjørnson, der omringedes af 3 danske Skibe, blandt hvilke *Byens Løve*, der nu kommanderedes af Kapitajn Peder Daa, og *Morian*, Kapitajn Torbjørn Daa. *Falken* forsvarede sig tappert, uagtet den betydelige Overmagt; men da den heltemodige Bjørnson saae, at han hverken kunde undslippe eller sejre, foretrak han at sprænge sit Skib i Luften og omkomme med næsten hele Besætningen, fremfor at falde i Sejrherrernes Hænder.

Endelig, den 14de August, efter en lang Søgen, traf de fjendtlige Flaader sammen. De Danske og Lybekkerne laa til Ankers under Sydøstkysten af Øland i stiv Kuling, da de Svenske kom sejlende op med hele deres Flaade. Herlof Trolle besluttede paa Grund af det haarde Vejr at blive liggende til Ankers og gjøre rede til at afslaa Entring; men Horns Angreb var kun svagt, og Entring forsøgtes aldeles ikke. Efter Middag blev Vejret bedre, hvorfor Trolle lod lette, de to Flaader manøvrerede mod hinanden, Skydning paa langt Hold forefaldt; men Mørket faldt paa, uden at der var udrettet Noget fra nogen af Siderne. Horn sejlede ned mod den svenske Kyst, og Trolle holdt sig nærmere

Gulland. Da hændtes det, at de tre danske Skibe, som havde kæmpet imod *Falken* udfor Warnemünde, i Løbet af Natten kom sejlende op til Øland, og da man fra de svenske Skibe fik Øje paa dem, lod Horn skyde det danske Løsen, tre Skud, hvoraf de lode sig forføre og sejlede lige ind i den fjendtlige Flaade. Her gik det dem ikke bedre end de 14 Handelsskibe under Bornholm; uden nogen synderlig Kamp maatte de overgive sig til Fjenden. Svenskerne løb ind i Skjærgaarden og kom ikke mere ud i dette Aar; Trolle holdt Søen indtil Slutningen af September, da han sejlede med sin Flaade til Kjøbenhavn.

Det var ikke i nogen synderlig god Tilstand, at Skibene kom hjem, og navnlig vare Besætningerne meget fortyndede ved Tab i Slagene og ved Sygdom. En Orm, som i mangfoldige Aar har gnavet paa Skibsfarten, er de ved slet Føde og slette hygieiniske Forhold ombord fremkaldte Sygdomme, og det er først i den nyere Tid, at disse Forhold ere forbedrede paa en saadan Maade, at de kunne siges at være taalelige. Handelsskibene skulde foretage lange Rejser og Krigsskibene holde sig længe paa Søen, uden at der var Lejlighed til at proviantere, og man forstod ikke at tilberede Levnetsmidlerne eller tilsætte antiskorbutiske Midler paa saadan Maade, at de i Længden udgjorde nogen sund Føde for Mandskabet; ofte vare Fødemidlerne fordærvede, ofte tildeltes de i for ringe Maal, og Vandet, dette uundværlige Næringsmiddel, blev efter kort Tids Forløb stinkende, slimet og usundt. Klædedragten var tarvelig og mangelfuld, naar hensees til det fugtige, ofte barske Klima; Folkene laa, navnlig paa Krigsskibene, sammenstuvede i snevre og lave Rum, med slet Luft, og paa Renlighed blev der langtfra lagt den behørige Vægt. Intet Under da, at der ofte udbrød Skørbug og epidemiske Sygdomme ombord paa Skibene, og de greb om sig med en saa rivende Hast imellem de sammentrængte Besætninger, at de mange Gange anrettede gruelige Ødelæggelser blandt Mandskaberne i Aarhundrederne fra Sejlkrigsskibenes og de lange Rejsers første Tid indtil vore Dage.

Værre end sædvanlig har det vel ikke været i 1564, men der maa have frembudt sig særlige Vanskeligheder for at faae Skibene istandsatte og Besætningerne kompletterede; thi det trak langt hen i det nye Aar, 1565, inden Flaaden igjen kunde komme til at gjøre Gavn, og af denne Tid benyttede Svenskerne sig til at spille Herrer i Østersøen.

Med en Flaade paa henved 50 Sejlere havde Klas Horn forladt Dalarøen den 5te Maj og var staaet tilsøes. Ved Stralsund traf han den 22de Maj fire danske Skibe under Peder Huitfeldt, der kommanderede paa *Arken*, og da det viste sig umuligt for dem at undslippe, satte Huitfeldt Skibene paa Land, tændte Ild i dem og flygtede bort med Besætningerne og en Del af Skytset. To danske Rekognoscerfartøjer og tre lybske Brandvagter, der laa ved Greifsvaldø (Gripsvalde), gave sig under Hertugen af Pommerns Beskyttelse, og Hertugen lagde dem under Beslag, indtil Krigen var tilende; ikkun et mindre lybsk Fartøj, en Pink, blev tagen af Svenskerne. Søndag den 27de Maj, midt under de Danskes Gudstjeneste, viste den svenske Flaade sig uventet i Kjøge Bugt, hvor den gik til Ankers, hævede Told af de Skibe, som ankom fra Østersøen, og indjog Kjøbenhavnerne megen Skræk, da Flaaden ikke endnu var rede til at gaa Svenskerne imøde; Lybekkerne, der havde ligget til Ankers ved Falsterbo, flygtede for Horn og søgte Tilflugt i Sundet.

Herlof Trolle arbejdede af al Magt paa at faae Flaaden færdig. Denne ædle og oplyste Mand, der i Kundskab og Dannelse stod højt over Massen af de egentlige Søfolk, de ofte raa og simple, skjøndt modige og udholdende Efterkommere af Hedenskabets Vikinger, lagde hele sin Styrke i Tilvejebringelsen af et godt Søværn med øvede Besætninger, for at fri Fædrelandet for den Ydmygelse at blive trængt tilbage fra Havet; men han havde mange Vanskeligheder at overvinde og kun smaa Midler at raade over. Han kunde have ført et ganske andet, roligt, herligt Liv paa sit Adelssæde Herlufsholm, hvis Skole har virket til at gjøre hans Navn udødeligt, og hvor han understøttedes af sin højhjertede, gudfrygtige Hustru Birgitte Gjoe; men nu gjaldt det om at frelse Landet fra Fjendevold, og hertil helligede han hele sin Tjeneste. En Dag, da han gik paa Holmen og saae til Rustningerne, kom den lærde Niels Hemmingsen til ham og talte om, at Sølivet og dets Farer neppe kunde siges at egne sig for en Adelsmand; men Trolle svarede ham: «Hvorfor hedde vi Adelsmænd, hvorfor bære vi Guldkjæder og eje Jordegods? Mon ikke fordi vi skulle forsvare Land og Rige mod Fjenden, og ikke holde os tilbage i Farens Stund, naar det gjælder.»

Efterhaanden bleve Skibene færdige og samledes udenfor Kjøbenhavn i Sundet. Saalænge Vinden holdt sig sydlig, blev Horn liggende i Kjøge Bugt; men da den sprang om, og der kunde være Udsigt til, at de Danske og Lybekkerne samlede løb ned gjennem Drogden og angrebe ham paa Ankerpladsen, lettede han med hele den svenske Flaade og stod Syd paa. Den 1ste Juni havde Trolle omsider tilendebragt sine Forberedelser saa vidt, at han kunde stikke i Søen med en Flaade paa 28 Skibe og forfølge Fjenden imod Syd; hans eget Flag vajede paa det nye 84 Kanonskib *Jægermester*, og under ham tjente Viceadmiral Jørgen Brahe paa *Mercurius*, Skibscheferne Otto Rud, Hans Lauritsen, Peder Munk og mange andre prøvede Sømænd. Under Femern forenede 5 lybske Skibe sig med Flaaden, og den 4de Juni fik man Fjenden i Sigte udfor Buchow paa Meklenborgs Kyst.

Den forenede Flaade havde Fordelen af Vinden for den svenske, som laa i Læ, og skjøndt denne talte flere Skibe og Kanoner, besluttede Trolle derfor dog at vove Angrebet. Alting blev gjort rede til Slag, Søfolkene iførte sig deres Rustninger, eftersaae deres Vaaben, som skulde anvendes ved Entringen, stillede sig ved Kanonerne, ophængte Entredræggene, hvormed de skulde hugge sig fast i Fjendens Skibe, og udhængte de Bomme og Bjælker, som skulde hindre Fjenden fra at komme dem ind paa Livet, naar de ikke ønskede det. Paa *Jægermesters* Skandse stod Herlof Trolle i sit staalblaa Harnisk, med vajende Fjerbusk og de tre Kroner paa sin graa Hat, en bydende Skikkelse, hvem Alle saae op til, og hvis Ro og Mandighed indgjød Tillid. Han lod holde en kort Bøn, opmuntrede sine Folk med nogle faa djærve Ord, og sejlede da ned mod de nærmeste, længst til Luvart liggende fjendtlige Skibe, fulgt af hele sin Flaade.

Jørgen Brahe styrede sin Kurs imod Horns Admiralskib, medens Trolle med sine Kanoner angreb *Finska Svanen*, der blev saa ilde medtaget, at det maatte bære af for Vinden og styre ned mod den øvrige Del af Flaaden. Trolle vendte sig da imod *Hercules*, *Engelen* og *Pelikanen*, som han forsøgte at entre; men det mislykkedes, da de udlagte Bomme hindrede hans Skib i at komme dem nær. Med det mindre Skib *Troilus*, der kommanderedes af den kjække Niels Schenk, var han heldigere: *Jægermester* kom lige ind under dets Agterende, og et

Entredræg huggedes fast i Mesansrejsningen (paa den agterste Mast). Det store Skib, der søgte at slæbe det mindre med sig, sled saa haardt i dette, at det krængede over, saa at Vandet begyndte at strømme ind gjennem de underste Kanonporte. Kampen Mand imod Mand begyndte, Pilene fløj som Hagl fra Skib til Skib, og Besætningen paa *Jægermester* truede med at tage *Troilus* i Besiddelse. «Stryger I Svenske for Kongen af Danmark!» raabte Trolle til Schenk; men denne lod sig ikke forknytte, kappede de Touge over, i hvilke Entredrægget havde Tag, og slap bort fra sin farlige Modstander. Under denne Kamp var Herlof Trolle bleven saaret baade i Armen og i Laaret «af nogitt Hagell Skud», som han selv udtrykker sig — og disse Saar bleve hans Bane. Kampen, som var begyndt Klokken halv to om Eftermiddagen, blev snart almindelig, Skib kæmpede mod Skib, endel Ødelæggelse anrettedes; men det blev uden Resultat. Om Aftenen blev det ganske stille, saa at Skibene ikke mere lode sig regere, og da Mørket faldt paa, lode de svenske Skibe sig bortbugsere af deres Fartøjer, saa at de den næste Morgen vare for langt borte til at kunne naaes af den forenede Flaade.

Den højmodige Herlof Trolle agtede kun sine egne Saar ringe og bar først Omsorg for, at de haardt saarede Krigere bleve hjulpne, inden han lod sig forbinde af Feltskærerne. Muligen har der heller ikke fra først af viist sig nogen alvorlig Fare; men efter Slaget den 4de fulgte der nogle meget anstrengende Dage, da de to fjendtlige Flaader manøvrerede for at naa eller undgaa hinanden, og den danske Admiral skaanede ikke sin egen Person under disse Bevægelser. Horn skulde tilsee, at nogle Skibe, som skulde overføre Tropper fra Rygen, slap uhindret ud fra Nydyb, og dette lykkedes uagtet Alt, hvad Trolle gjorde for at forhindre det. Derefter sejlede hele den svenske Flaade Øster paa ad Bornholm til, og den forenede Flaade begav sig til Kjøge Bugt; den 8de sejlede Trolle op til Kjøbenhavn og gik i Land paa Toldboden for ikke mere at vende tilbage til Flaaden. Han var da endnu saa rask, at han, bærende sit tunge Sværd, kunde begive sig tilfods til sit Hjem i Byen; men her maatte han søge Lejet, hans Saar forværredes daglig, uagtet han underkastedes en omhyggelig Pleje, og den 25de Juni mistede Danmarks Konge sin dygtigste, mest kyndige Admiral, Søkrigerne en højt elsket Anfører — han blev kun 49 Aar gammel.

Trolles kjække Viceadmiral fulgte ham tre Dage efter i Graven, bortreven af en heftig Feber, og Kommandoen over Flaaden blev overdragen til Otto Rud, som Trolle selv paa sit Dødsleje havde anbefalet som den Dygtigste til at blive Danmarks Admiral. Hr. Otto, som allerede flere Gange havde udmærket sig i Krigen, navnlig i Kampen med *Makalos* under Øland, var en streng Herre, men en kraftig og

Herlof Trolle føres saaret i Land (8de Juni 1565).

villiefast Mand i sin bedste Alder, omtrent 45 Aar gammel. Han var ikke saa kyndig eller saa dannet som sin hæderlige Formand, og ikke saa afholdt af sine Undergivne; men han var djærv, modig og udholdende. Han samlede strax de tilstedeværende Skibe under sin Kommando og stak i Søen for at opsøge den svenske Flaade.

Den dansk-lybske Flaade talte omtrent 30 Skibe, hvoraf *Jægermester* var det prægtigste, og paa dette hejsede Otto Rud sit Banner. De bleve førte af de dygtigste Officerer, blandt hvilke Otto Ruds Broder Erik paa *Svenske Jomfru*, Peder Huitfeldt paa *Mercurius*, Jørgen Skeel paa *Kindt Gaades* og Andre; men noget egentligt Sammenhold mellem Skibene, saaledes at Flaaden kunde ansees som en eneste stor Krigsmaskine, fandtes ikke. Herlof Trolle havde, som ovenfor viist, gjort Forsøg paa at indføre den Taktik, at opstille Skibene i en bestemt Orden, naar de gik i Kamp; men hans Forskrifter vare ikke blevne fulgte. Det er nok troligt, at Admiralen har holdt forskjellige Sammenkomster med sine Skibschefer, at visse Aftaler ere blevne trufne, visse Regler givne for Angrebsmaaden paa Fjenden; men noget egentligt System er ikke fulgt. Skibene vare for ufuldstændige og indbyrdes forskjellige til, at de kunde manøvrere og kæmpe i samlet Styrke, Admiralen kunde, under Forberedelserne til Kamp og medens denne stod paa, kun meddele sine Befalinger ved at praje fra Skib til Skib eller sende Baad, og Følgen blev, at der kæmpedes Skib imod Skib eller i adskilte Grupper, at den Ene hjalp den Anden, som han kunde bedst, og at det heldige Udfald kom til at afhænge af de enkelte Skibsføreres Duelighed. Man søgte dels at ødelægge hinanden ved Kanonernes Ild paa længere Hold, dels at komme hinanden paa Livet for at lade Sværd og Bue bestemme Udfaldet. Entring var i hine Søkrige en vigtig Kampmaade.

Den 7de Juli traf Flaaderne sammen imellem Bornholm og Rygen, og skjøndt Horn havde 13 Skibe mere end Rud, angreb denne dog strax ved Mødet, kort efter Middag, det fjendtlige Admiralskib *St. Erik* paa 90 Kanoner. 8 svenske Skibe, hvoriblandt *Finska Svanen*, *Svenska Hektor*, det lille *Troilus* o. s. v., ilede til for at understøtte deres Admiral, og Rud fik Understøttelse af omtrent ligesaa mange af de danske og lybske Skibe, hvoriblandt det lybske Admiralskib *Josva* samt Skibscheferne Erik Rud, Niels Trolle, Peder Huitfeldt og Jørgen Skeel. Kampen var heftig og blodig, og i Førstningen saae det ud, som om den forenede Flaade skulde faae Overmagten; det svenske Admiralskib blev ilde tilredt, Viceadmiralen, Sten Sture, og Chefen paa hans Skib *Finska Svanen* faldt, et af de svenske Skibe, som understøttede *St. Erik*, blev skudt i Sænk og et andet brændt. Niels Trolle mistede i Kampen

begge sine Ben og hans Skib blev skudt i Sænk; men Mandskabet entrede op paa det svenske Skib *St. Jöran*, tog det i Besiddelse, hejsede det svenske Flag og sejlede bort med sit Bytte tværs igjennem den fjendtlige Flaade. Men var Lykken saaledes end i Begyndelsen Rud gunstig, saa vendte Bladet sig dog snart. De Svenske kæmpede modigt, foer ind paa de danske Skibe, hvor de kunde komme til, brugte livligt deres Kanoner, tændte Ild, entrede og overmandede det ringere Antal Skibe, de havde for sig. Et brændende svensk Skib, *Gyllende Leyonet*, kom drivende ned og adsplittede de danske Skibe, hvorved Rud blev adskilt fra sine Kammerater og ene maatte bestaa Kampen med de Fjender, der omringede ham. *Jægermester* var stort og vel besat med Kanoner, og dets Besætning var over 1000 Mand stærk; det kommanderedes af den kjække Otto Rud og talte mange dygtige og kraftige Krigere i sit Mandskab; men Overmagten var for stor, Tabene for haarde, og Ingen kom det til Hjælp. Hele Eftermiddagen kæmpede det med Udholdenhed imod de omgivende Fjender, Folkene faldt som Fluer, der var knap hundrede Usaarede tilbage, store Dele af Rejsningen gik overbord, Skibet blev skudt læk, Vandet steg i Lasten, Pomperne kunde ikke mere tage det, Krigerne vare udmattede. Dog holdt Rud ud til Klokken var halv ni om Aftenen; Mørket faldt paa, og *Jægermester* sank dybere i Vandet — da strøg Otto Rud sit Flag og overgav sig som Fange til den svenske Admiral, hans kortvarige Overkommando var tilende. Det blodige Slag ophørte først ved Nattens Frembrud. Den forenede Flaade havde mistet tre Skibe og Svenskerne fem; men iblandt de første var det danske Admiralskib, hvorfor Svenskerne tilskrev sig Sejren; dog havde den Ene neppe Noget at lade den Anden høre. Af Døde og Saarede var der over 7000, nogenlunde ligelig fordelte paa begge Flaader. Om Natten trak Horn sig tilbage med sit Bytte og sine Fanger, forlod Farvandet og ankom til Dalarøen Ugedagen efter Slaget; den forenede Flaade vendte tilbage til Kjøbenhavn for at istandsætte den lidte Skade.

Otto Rud blev tilligemed de øvrige danske Fanger ført til Stockholm og behandlet af den heftige, fremfusende, næsten vanvittige Kong Erik paa den mest krænkende og ydmygende Maade. Da Klas Horn efter svensk Skik holdt sit Indtog i Hovedstaden, gik de danske Fanger med i Pro-

cessionen, de adelige med Silkesnore, de menige med Baststrikker om Halsen, og foran dem gik en Bonde, der blæste paa Sækkepibe til Straf for, at der i en dansk Smædevise havde staaet, at de Svenske skulde dandse efter de Danskes Pibe. Da Rud traadte frem for Kong Erik, bebrejdede denne ham i haarde Ord, at han havde anfaldet de Svenske; men Admiralen svarede: «Jeg er en dansk Mand, jeg har svoret min Konge Troskab og Lydighed, og Ingen kan tage mig til Mistykke, at jeg har kæmpet af yderste Evne for Konge og Fædreland. Men Lykken er ustadig, og som den idag har gjort mig til en Fange, kan den en anden Gang gjøre min Fjende til det». Over dette djærve Svar blev Kongen saa rasende, at han hævede sit Sværd for at hugge den dumdristige Fange ned — men Klas Horn, som havde vundet Agtelse for sin stolte Fjende, greb Kong Erik i Armen og foreholdt ham, at det ikke var saaledes, man skulde behandle en ærekjær Søkriger. Otto Rud blev først bragt til Vadstena; men da en voldsom Pest udbrød, flyttedes han til Svartsjø i Upland, hvor Smitsoten dog ikke lod ham i Ro. En Dag opdagede han nogle mørke Pletter paa sin Arm, og ved at spørge en af Kvinderne paa Gaarden erfarede han, at han var angreben af Pesten. Han tilskrev sin Hustru et Afskedsbrev og døde rolig og gudhengiven den 11te Oktober 1565, kun noget over 45 Aar gammel.

Ikkun to Aar vare henrundne under denne taabelige Krig mellem Brødrefolkene, og allerede nu havde Flaaden — foruden Jakob Brokkenhus — havt tre Befalingsmænd, Peder Skram, Herlof Trolle og Otto Rud, hvis Navne indtage en høj og hæderlig Plads i den dansk-norske Flaades Historie. Endnu varede Krigen i over fem Aar; men hvad der fra disse er at fortælle om Begivenheder paa Søen, er kun saare Lidet, og heraf er ikke Noget, som kan fylde os med sær Beundring over Krigernes Daad. Det var Hæren, som i disse Aar vandt Laurbærrene, det var den unge, udødelige Daniel Rantzau, som ved sit herlige Tog i Smaaland og Østergøtland og sit endnu mere glimrende Tilbagetog indlagde sig en Berømmelse og bragte over de danske Vaaben en Hæder, som aldrig skal visne; men dette Tog hører ikke med ind under vor Skildring. Paa Søen gik det anderledes til.

Den danske Flaade foretog sig i den sidste Del af Aaret 1565 en Diversion i Østersøen under Erik Rud; men det følgende Aar blev

Overkommandoen lagt i Hans Lauritsens Hænder. Ogsaa denne Gang vare Svenskerne forud med deres Rustninger. I April Maaned havde Klas Horn forladt Stockholm med en Flaade paa henved 70 Skibe, og snart efter viste hans Krydsere sig omkring i Østersøen, medens de Danske holdt sig tilbage i Sundet og af Mangel paa Folk og Pengemidler hindredes i at gaa Fjenden imøde. I Juni Maaned ankrede Horn med en større Del af den svenske Flaade i Kjøge Bugt og truede Kjøbenhavn; men da havde Hans Lauritsen omsider faaet udrustet en kampdygtig Flaade paa 36 danske og lybske Sejlere, og da Vinden den 29de i samme Maaned blev gunstig, lettede han med denne Samling af Skibe og holdt ned gjennem Drogden, paa Jagt efter Svenskerne. Horn vilde ikke modtage Slag, hvortil han vistnok har følt sig for svag, ligesom det er sandsynligt, at den navnlig i Sverig herskende ondartede Pest har været udbredt paa Skibene; han forlod derfor Bugten og stod Øster i. Sex svenske Skibe, som under Bortsejlingen ragede paa Grund, lykkedes det at faae af igjen, uden at de bleve angrebne af de Danske, og Flaaden naaede tilbage til Dalarø, uden at der tilstødte den noget Uheld. Det lader sig ikke ret vel forklare, hvorfor Klas Horn, der var en kjæk og duelig Admiral, som inden dette Aars Tog i sin Hjerne havde udklækket højtsvævende Planer om, hvad Sømagten skulde udrette, nu trak hele sin store Flaade tilbage og overlod Herredømmet i Østersøen til de Danske, naar man ikke antager som givet, at Skibenes Besætninger i høj Grad have lidt af Sygdomme og Savn. Et forfærdeligt Uheld, som rammede Modstandernes Flaade, skulde imidlertid snart paa en uventet Maade forbedre hans Stilling.

Den 25de Juli var Horn atter stukken i Søen, og Dagen efter stødte de to fjendtlige Flaader sammen i Farvandet mellem Øland og Gulland. De sejlede frem og tilbage, snart nærmende sig til, snart fjernende sig fra hinanden, og under disse Manøvrer opstod der flere Kampe mellem enkelte Skibe, i hvilke det vel gik varmt til, men som dog vare uden Betydning for Flaadernes Styrke. Chefen paa det danske Skib *Achilles*, Kristoffer Mogensen, faldt, og da han var Adelsmand gjorde hans Standsfæller Fordring paa, at han skulde begraves i Land. Admiralen gik ind herpaa, og da Svenskerne fremdeles holdt sig tilbage

fra Angreb, lod han den forenede Flaade ankre op ved Visby paa et Sted, hvor Grunden er klippefuld, saa at Ankrene ikke kunde faae godt Hold, og hvor Kysten desuden er aaben. Det var saaledes en farlig Ankerplads, selv i den gode Aarstid. Den første Nat blæste det temmelig haardt, og Skibenes usikkre Stilling foranledigede flere af de søvante Skippere til at opfordre Hans Lauritsen til at lade Flaaden lette og stikke i Søen; men han svarede dem kun, at saaledes stormede det vel ikke hver Nat, og blev trygt liggende. Hans utidige Selvtillid blev haardt straffet. Næste Nat, imellem den 28de og 29de Juli, rejste der sig en heftig paalands Storm, i hvilken 11 store danske og 3 lybske Skibe drev fra deres Ankere og forliste paa Kysten, hvor Brændingen paa de haarde Klipper var saa voldsom, at kun meget Faa af Besætningerne kom derfra med Livet. Blandt de forliste Skibe vare ikke alene det danske Admiralskib *Samson* paa 1100 Mand og Viceadmiralskibet *Hannibal* paa 943 Mand, men ogsaa det lybske Admiralskib *Morianen* paa 1000 Mand. Ialt druknede der over 6000 Mennesker, blandt hvilke der var tre Flagmænd, Hans Lauritsen, Jens Truidsen og den lybske Admiral Bartholomæus Thinnappel, samt ni Skibschefer. «Flere Tusinde maatte drukne, for at En kunde ligge tør».

Den svenske Flaade, som ogsaa led endel under Stormen, søgte Dagen efter Havn, og derved lykkedes det Resterne af den forenede Flaade at naae uhindrede tilbage til Kjøbenhavn.

Fra dette store Tab rejste Flaaden sig ikke mere under Krigen, og Sverig havde et næsten uhindret Herredømme i Østersøen. Vel blev det noget bedre med Finantsernes Stilling under Peder Oxes kyndige Ledelse, og en vis Kraft lagdes paa at erstatte de forliste Krigsskibe; men de enkelte Eskadrer, som nu og da udsendtes, udrettede dog ikke andet end her og der at opsnappe nogle fjendtlige Handelsskibe eller forurolige Fjenden paa forskjellige Steder. Fra Aaret 1568 var det Peder Munk, der senere kom til at indtage den højeste Stilling ved Flaaden som Rigsadmiral og blev Medlem af Regjeringen under Christian den Fjerdes Mindreaarighed, som førte Kommandoen i Østersøen. Heller ikke Svenskerne udmærkede sig særlig paa Søen, efterat Klas Horn havde forladt Flaaden for at tage Kommando over Hæren, i hvilken Stilling han snart efter blev reven bort af Pesten.

Den meningsløse Krig fortsattes kun trægt, efterat ikke alene de berømte Admiraler vare bortrevne af Døden, men ogsaa Feltherrerne Frants Brokkenhus og Daniel Rantzau havde lidt Heltedøden ved at falde for Fjendens Kugler under Belejringen af Varberg i November 1569. De Svenske vare blevne trætte af den vanvittige, ustyrlige Kong Erik den Fjortendes Regimente, havde afsat ham og i hans Sted valgt hans Broder Johan den Tredie til Konge, og denne, der vel i Førstningen modsatte sig at gaa ind paa Fredsunderhandlinger med Danmark, lod sig dog omsider bevæge af de Forestillinger, som rettedes til ham af Kejseren, af Kongen af Frankrig og Kurfyrsten af Brandenborg, under hvis Mægling en Fredskongres aabnedes i Stettin den 1ste Juli 1570. Begge Riger vare trætte af Krigen, Skatkamrene udtømte, Handel og Skibsfart standsede, Landene udpinte af Sygdomme og Elendighed; men desuagtet hengik der næsten et halvt Aar, nemlig til den 13de December, inden Freden blev sluttet og undertegnet. Alt blev omtrent som før Krigen. Danmark afstod fra enhver Fordring paa Sverig, som paa sin Side tilsagde Danmark den uhindrede Besiddelse af Norge, af Provindserne Skaane, Halland, Bleking, samt Øen Gulland, Jemteland og Herjedalen. Sverig skulde betale Danmark 150,000 Rigsdaler i Krigsomkomstninger, og Striden om Besiddelserne i Lifland skulde overgives til den tyske Kejsers Voldgiftskjendelse; Uenigheden om de tre Kroner i Rigernes Vaaben skulde ligeledes afgjøres ved Voldgift, hvilket dog aldrig skete. Alle Fanger udløstes uden Erstatning, og 8 Skibe, hvoriblandt det store Admiralskib *Jægermester*, som de Svenske havde erobret under Krigen, bleve tilbagegivne.

Saaledes endtes denne langvarige Krig, der for Søvæsenets Vedkommende her i Norden staaer som den første, i hvilken Sejlkrigsskibsflaader, væbnede med Kanoner, kæmpede imod hinanden. Dette Vaaben var endnu i sin Barndom, og sparsomme ere de Efterretninger, vi besidde om dets Beskaffenhed, Udstyr og Maaden, hvorpaa det blev brugt; men at alt dette var mangelfuldt, fremgaaer tilstrækkeligt af den fremsatte Skildring. Materiellet var kun tarveligt; men det ledede af flere behjærtede Mænd, hvis Navne vi skulle mindes med Stolthed, og som vel spaaede det en lysere Fremtid.

Christian den Fjerde og Kalmarkrigen.

verig havde under hele Syvaarskrigen havt Overmagten paa Søen, ikke alene i Henseende til Skibenes Antal, men ogsaa i deres Størrelse, og naar dette desuagtet ikke forskaffede det den Overlegenhed, det burde, kan Grunden alene søges i, at den danske Flaade havde dueligere Anførere end den svenske, og at de danske Søfolk vare bedre indøvede. Man skulde nu have troet, at Danmark, belært af Erfaringen under Krigen og den Betydning, Flaaden havde for Forsvarsvæsenet, efter Freden i Stettin 1570, da det ovenikjøbet fik de af Sverig erobrede Skibe tilbage, med Styrke havde kastet sig over Flaadens Udvikling; men dette blev ikke Tilfældet. I den lange Fredsperiode, som fulgte efter Krigen, lige indtil Slutningen af Aarhundredet, gjorde Flaaden kun ringe Fremgang, og der er ikke Stort at fortælle om den.

Der indtraadte vel efterhaanden, navnlig i denne Periode, en Systemforandring ved Søværnet, som fra denne Tid af og indtil vore Dage udelukkende blev en Statsinstitution. Den Forpligtelse, visse Provindser, Forbund eller Personer havde til under en Krig at levere bevæbnede eller ubevæbnede, bemandede eller ubemandede Skibe, faldt lidt efter lidt bort, og Staten byggede selv sine Skibe paa Bremerholm eller lod

dem bygge paa private Værfter, indlemmede dem i Flaaden, som havde sin faste Station i Kjobenhavs Havn, og holdt dem selv vedlige. Allerede paa denne Tid see vi, at der ved Marinens Værft har været ansat hollandske Skibsbyggere. Det Forhold, at Staten ved en udbrydende Krig bemægtigede sig de Skibe, som vare nærmest ved Haanden, ja selv fremmede Handelsskibe, som løb ind i Øresundet, bevæbnede og bemandede dem og brugte dem som Krigsskibe, maatte ligeledes ophøre nu, da der til Krigsskibenes Bygningsform og Styrke stilledes Fordringer, som de almindelige Handelsskibe ikke kunde tilfredsstille. For at bøde herpaa stillede Flaaden sig i et særligt Forhold til Handelsmarinen, som nedenfor skal blive omtalt.

De egentlige Krigsskibe, som byggedes til Flaaden, vare allerede for den Tid stolte Søskummere. Skroget ragede høit op over Vandet med stærkt Spring (som en Vugges Gænger) og høj Opbygning over Forenden og Agterenden, det vil sige over Bakken og Skandsen, hvor Chefens Kahyt og Officerernes Lukaffer vare anbragte. Tre høje Master med Ræer og Gafler vare behængte med Sejl, et Bougspryd ragede ud over Forstævnen med en Raa, Blinderaaen, hvorunder der hang et Sejl ned imod Vandet, og en Mast, ligeledes med Sejl. Paa Masterne var der Mærs, hvorfra Matroserne kunde skyde ned paa Fjendens Dæk, naar han entrede, og Hytten over Skandsen var beskyttet paa en saadan Maade, at den kunde tjene som sidste Tilflugt for Besætningen, naar Fjenden havde betraadt Skibets Dæk. Foruden disse store Skibe nævnes som Led af Flaaden Pinker, der førte to Master, Jagter med een Mast, og Galejer.

Flaadens Bestyrelse var ikke hensigtsmæssig, men kunde formodentlig ikke være anderledes under de givne Forhold; den havde baade en militær og en civil Bestyrer og desuden en Chef for Holmen. Den civile Bestyrer, hvortil Rentemesteren Kristoffer Valkendorf udnævntes i Aaret 1579, forestod den egentlige Administration, Pengevæsenet, Anskaffelserne m. m., og det er sandsynligt, at de Egenskaber, der udfordres til Forretninger af denne Art, ikke have været tilstede hos Flaadens mere praktisk uddannede Befalingsmænd. Det militære Overhoved var Rigsadmiralen, til hvilken Stilling Peder Munk udnævntes 1576. Han var den Højstkommanderende paa Flaaden og

Lederen af Alt, hvad der vedkom det Nautiske og det Somilitære. Holmens Chef ledede Arbejderne paa Holmen samt forestod Mandskabets Beklædning og Bespisning; han stod først umiddelbart under Kongen, men ved Valkendorfs Udnævnelse til Bestyrer for Flaaden underlagdes han denne, og var saaledes uafhængig af Rigsadmiralen. Denne dobbelte Bestyrelse af Sømagten under to Mænd, skjøndt de begge vare Medlemmer af Rigsraadet og stode i nær Berøring med hinanden, virkede ofte skadeligt ind paa Forholdet, delte Ansvaret og hemmede gavnlige Foranstaltningers Fremme; det vedblev dog at bestaa med ringe Forandring, indtil Admiralitetet indstiftedes af Frederik den Tredie.

Som allerede anført blev der ikke lagt megen Vind paa Flaadens Udvikling i de 18 Aar af Frederik den Andens Regering, som fulgte efter Krigen, og da denne fredelskende og fromme Konge døde den 4de April 1588, talte den kun 22 Skibe med tilsammen 624 Kanoner, fra 18 pundige Metalkanoner nedad til de allermindste, og var dertil i det Hele taget kun slet udstyret. Under Christian den Fjerdes Mindreaarighed gik det ikke synderlig bedre, der blev vel bygget nogle nye Skibe, men kun til Erstatning for dem, der bleve opslidte, og da den unge Konge selv tog Regeringens Tømmer i sin Haand, talte den dansk-norske Flaade, foruden 3 Galejer paa 10 Kanoner hver, kun 19 Krigsskibe, af hvilke det største, *Fortuna*, var paa 80 Kanoner, de tre mindste paa ikke mere end 6 Kanoner hver. Altsaa en lille Flaade med kun meget faa større Skibe.

Der var heller ikke i denne Periode synderlig Brug for Flaaden, der aldrig kom til at virke i samlet Styrke; derimod udsendtes der stadig Krigsskibe og mindre Eskadrer imod de mange Fribyttere, som sværmede om saavel i Nordsøen som i Østersøen. Disse vare for en Del Kapere, der under Krigen havde havt Ret til at tage og opbringe fjendtlige Handelsskibe og i det Hele øve saa megen Skade paa Fjenden, som de formaaede; men Haandteringen var indbringende og fortsattes for de Vedkommendes egen Regning, efterat de egentlige Fjendtligheder vare ophørte. Skibe, som under Krigen med en Slags Lovlighed kunde kaldes Kapere, bleve under Freden sande Sørøvere og i høj Grad byrdefulde for Handel og Søfart. Det lykkedes de danske Skibe nogenlunde at rydde Østersøen for Fribyttere; men i Nordsøen var Opgaven vanske-

ligere. Saaledes fortælles det, at Farvandene Nord paa, ved Færoerne og Island, ofte hjemsøgtes baade af engelske og franske, ja selv af tyrkiske Fribyttere. Blandt dem, som især virkede til at hemme dette Uvæsen, skulle vi nævne Mogens Hejnesen, en ægte, uforfærdet nordisk Søgut, i hvis Aarer de gamle Vikingers Blod endnu flød. Han var en Præsteson fra Færoerne, født i Næs paa Strømø, og foer med sit Skib mellem disse Øer og Bergen, efterat han i lang Tid havde gjort Tjeneste i fremmede Lande, navnlig i Holland. Paa Grund af hans Sømandsdygtighed og Kjendskab til Farvandene overdrog Frederik den Anden ham at rense disse for Sørøverne, og dette skal han have udført med en Dygtighed og et Mod, som skaffede hans Navn en Plads i de norske og færøiske Folkesagn. Mangen Dyst udholdt han med Piraterne, og sejrede han end ikke hver Gang, slap han dog altid godt derfra. Engang, fortælles der, laa han med sit Skib i en norsk Havn, da han fik Underretning om, at et Sørøverskib, der var for stort til, at han med Udsigt til Sejr turde binde an med det, var i Sigte under Landet. Mogens Hejnesen lod sig ikke heraf forknytte, men greb til List imod den mægtigere Fjende. Han klædte sig ud som Fisker, tog nogle Folk med sig, og sejlede ud i en Fiskerbaad mod Sørøveren, som han lagde paa Siden, og hvem han falbød sine Fisk. Det var temmelig sent paa Aftenen, Mørket begyndte at falde paa, og da han foreholdt Fribytterne, at han havde lang Vej hjem og ikke kunde finde ind i Skjærgaarden om Natten, gave de ham en Slæber og lode ham slæbe agter efter Skibet. Henad Natten, da Alt var blevet roligt paa Dækket, benyttede Hejnesen Lejligheden og fornaglede Roret saa vel, at det ikke uden stor Møje kunde bringes i Orden igjen; derpaa slap han Slæberen, sejlede ind til sit Skib, lettede og stod ud, og angreb om Morgenen den svinebundne Sørøver, der hverken kunde dreje eller vende og saaledes blev den dristige Sømands lette Bytte. Senere, under Formynderregeringen, blev han af den engelske Dronning Elisabeth anklaget for selv at drive Sørøveri, hvorover Kristoffer Valkendorf blev saa opbragt, at han lod den kjække Sømand henrette i Kjøbenhavn den 8de Februar 1589; men maatte han saaledes end lide en forsmædelig Død, reddedes dog kort efter hans Ære, da hans Uskyldighed blev fuldstændig beviist. Hans Lig opgravedes fra Galgebakken og fik en hæderlig Begravelse.

En Expedition af en særegen Slags udsendtes i 1589. Frederik den Andens næstældste Datter Anna var bleven gift med Jakob den Sjette af Skotland og skulde af en dansk Eskadre overføres til sit nye Hjem, hvor Vielsen skulde fuldbyrdes. Eskadren bestod af 11 Krigsskibe under Anforsel af Rigsadmiralen Peder Munk, og den 1ste September forlod Brudetoget Kjøbenhavn. Men under Kysten af Norge blev Eskadren overfalden af en heftig Storm, flere af Skibene arbejdede sig lække i den høje Søgang, og man blev nødt til at søge Ly; Eskadren gik da til Oslo. Da Jakob den Sjette, som higede efter at see sin unge Brud, fik Efterretning herom, forlod han Skotland med 6 Skibe, sejlede lige til Norge, og her, paa Aggershus Slot, stod det højtidelige Bryllup den 24de November. I Begyndelsen af det næste Aar sejlede Kongeparret til Kjøbenhavn, hvorfra Admiral Munk i Maj Maaned overførte den skotske Konge og hans Dronning til Skotland med en Flaade paa 12 Skibe.

Et andet Forhold, der ligeledes virkede til at skaffe Flaaden Beskjæftigelse, var Hævelsen af Øresundstolden. Denne Velstandskilde, der først i den allernyeste Tid er bleven ophævet imod Erstatning af de Magter, som udredede den, er af ældgammel Oprindelse, og allerede i det 13de Aarhundrede omtales det, at Skibe, som gik til Østersøen, maatte betale Told ved Indsejlingen i Sundet. Paa dette Sted var i en tidlig Tid opført en Borg, Flynderborg kaldet, der i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede afløstes af Slottet Krogen eller Ørekrog, da Flynderborg ikke længere blev anseet tilstrækkelig til at hævde Danmarks Ret til Øresundstolden, som Sverig flere Gange ved sine Krigsskibe søgte at fravriste det. Da Ørekrog senere hen heller ikke syntes at tilfredsstille Tidens Fordringer, lod Frederik den Anden i Aarene 1574—83 bygge Fæstningen Kronborg paa den yderste Spids af Sjællands Kyst ved Indgangen til Sundet. Men denne Fæstning kunde, navnlig med den Tids kun kort rækkende Skyts, ingenlunde beherske Farvandet, hvorfor end yderligere et Vagtskib stationeredes ved Kronborg og et vaagent Øje fra Flaadens Bestyrelse stedse maatte holdes med, at Danmarks Ret til Afgiften blev hævdet. Ogsaa i Store Bælt krævedes Told af de gjennemgaaende Skibe, og et Vagtskib stationeredes ved Nyborg Fjord. Men da Danmark mente ved Øresundstolden at have en Ret til at kræve Afgift af alle de

Varer, der Vester fra ad Søvejen bragtes til Sverigs Østersøprovindser eller til Rusland, gjorde det Fordring paa, at de Skibe, som gik til disse Lande Nord om Norge, eller de Varer, der fra den lille Strimmel Land, som forenede Sverig med Kattegattet, førtes Øster paa, ligeledes skulde betale Afgiften, idet Varers Forsendelse ad disse Veje betragtedes som en Omgaaen af Tolden; det søgte derfor med sine Krigsskibe at forhindre denne formentlig ulovlige Trafik. Hertil kom Grændsestridighederne imellem Sverig og Norge i det nordlige Ishav, Sverigs Fordring paa Finmarken, og flere Expeditioner sendtes derfor op i disse Farvande, hvor de led meget ondt ved Mangel og Kulde.

Der var saaledes vel Brug for enkelte Krigsskibe og mindre Eskadrer, om der end ikke førtes egentlig Krig. Skibene holdtes i Bevægelse, Besætningerne øvedes, og rundt omkring i vore Farvande, ligesom overalt i Europa, saae man enkelte eller flere samlede Krigsskibe krydse omkring. Ærgjerrighed, Fordringsfuldhed, Pukken paa Højhedsret gjorde sig gjældende iblandt disse Repræsentanter for de forskjellige Landes Regeringer og militære Magt; den Ene maatte hilse den Anden, og der lagdes megen Vægt paa, ikke alene hvem af de Mødende, der var den stærkeste, men ogsaa hvem der repræsenterede den største Magt. Handelsskibet maatte hilse det fornemme Krigsskib med sit Flag eller ved at lade de øverste Sejl glide ned, ligesom naar en Mand tager sin Hat af for en Anden. Indførelsen af Kanoner paa Skibene havde medført en anden Slags Hilsen, Kanonsaluten; men foruden denne brugte Krigsskibene ogsaa at hilse ved at lade de øverste Sejl løbe, og man kan mange Steder i Flaadernes Historie læse sig til, at Undladelsen af formentlig skyldige Hilsener har givet Anledning til mere eller mindre alvorlige Forviklinger.

I denne Periode opvoxede den Konge, der mere end nogen anden af Danmarks og Norges Konger, ved sine ualmindelige Evner, sin Virkekraft og Udholdenhed, skulde komme til at tage personlig Del i at fremhjælpe Flaaden. Christian den Fjerde fødtes paa det af hans Fader, Frederik den Anden, byggede Slot Frederiksborg den 12te April 1577, og allerede et halvt Aar forinden var det spaaet Dronning Sofie, at hun skulde føde en Søn, der vilde blive «en ypperlig Herre iblandt alle Konger i den nordre Verden». Drengen voxede op, fik en udmærket

Opdragelse, udviklede sin Aand ved boglig Lærdom og sit Legeme ved ridderlige Øvelser, og i begge Retninger gjorde han hurtige Fremskridt. I Bøgerne læste han helst om Mathematik og Mekanik, lagde sig efter Tegning og Bygningskunst; sit Legeme udviklede han i alle Slags Ridderspil, i Riden og Turneren, i Hugning og Fægtning. Søvæsen og Sømandskundskab var hans Lyst; paa Skanderborg Sø byggede man ham et lille Fartøj og udstyrede det ganske som et stort Krigsskib «med Master, Sejl og andet Redskab, i alle Maader som et stort Orlogsskib er monteret og udrustet», hvormed han tumlede sig om paa Indsøen og tidlig lærte at styre et Fartøj og manøvrere med Sejlene. Hans Legeme udvikledes meget stærkt, han blev godt og vel sine tre Alen høj, stærkt bygget, bred over Skuldrene og Brystet, mandig og rank, en stolt, kongelig Person i Væsen og Holdning.

Christian den Fjerde var kun 11 Aar gammel, da hans Fader døde den 14de April 1588, og da hans Moder, den fromme, begavede Dronning Sofie, hvis Ret det var at styre Riget i Sønnens Mindreaarighed, gav Afkald paa denne Ære, føjende sig efter det hovmodige Rigsraad, blev der indsat et Formynderskab for den unge Konge. Denne Formynderregering bestod af Kansleren Niels Kaas, Rigsadmiralen Peder Munk, Statholderen i Nørrejylland Jørgen Rosenkrantz og Rentemesteren Kristoffer Valkendorf, i det Hele taget hæderlige Mænd, der sørgede vel for Rigets Styrelse og den umyndige Konges videre Udvikling. Dette varede dog kun i noget over 8 Aar; om Sommeren 1596 overtog Christian den Fjerde selv Regeringen, underskrev den 7de August Haandfæstningen og blev kronet i Frue Kirke den 29de August af Sjællands Biskop. Den 27de November næst efter stod hans Bryllup med Anna Kathrine af Brandenburg paa Haderslev Slot.

Naar vi fremsætte Listen over Danmarks og Norges Admiraler, maa Christian den Fjerde nødvendigvis findes paa denne. Hans Navn har Plads paa mange andre Fortegnelser, blandt Statsmænd, Hærførere, Dommere, Bygmestere o. s. v.; men ogsaa Flaaden har Ret til at tilegne sig ham, ikke alene som duelig Sømand og Skibschef, men ogsaa som Admiral og Højstbefalende i Søkampen. Mangt et kronet Hoved har baaret Admiralens Uniform, men Ingen med større Ret end Kong Christian.

Efterat han selv havde overtaget Regeringen, kom der nyt Liv i Flaadens Udvikling og Organisation. Skibe byggedes under Ledelse af dygtige, fortrinsvis fremmede Skibsbyggere, blandt hvilke omtrent paa denne Tid og noget senere en Skotlænder Balfour udmærkede sig, og

Christian den Fjerde paa Bremerholm.

Arbejdere samledes fra forskjellige Dele af Landet til Holmen. Ligeledes byggedes mindre Krigsskibe og Galejer paa private Værfter, navnlig i Norge. De i Norge byggede Krigsskibe sendtes ligesom de øvrige ned

til Flaaden i Kjobenhavn; thi i Nabolandet underholdtes der ikke endnu kongelige Krigsskibe, det maatte fremdeles, ligesom tidligere, selv forsvare sine Kyster, hvortil det anskaffede sig de saakaldte Skjærbaade eller Skjotningsbaade, Dæksbaade med 20 Aarer og en Mast, der kunde lægges ned i en Gaffel. Paa Bremerholm var det storste Liv, Instructioner bleve givne for Arbejdets Gang, for Vagtholdet, Ordenen paa de oplagte Skibe, Mandskabets Bespisning og Beklædning, Haandværkeres og Matrosers Indlogering, Justitsen m. m. Ofte saae man den stolte Konge, hvis Nærværelse altid indgod den dybeste Respekt og gjorde stærkt Indtryk paa Alle, Hoje og Lave, vanke om blandt Arbejderne paa Holmen med sin bekjendte Stok, hvori der fandtes en Mængde forskjellige Instrumenter, og see til, at Alt blev udført som det skulde; Modeller til nye Skibe — thi det var paa den Tid efter Modeller, at Skibene byggedes — bleve udførte under hans egen Ledelse, ofte lagde han selv den sidste Haand derpaa. I Begyndelsen af det nye Aarhundrede, omtrent 1608, udvidedes Kjøbenhavn imod Nordost derved, at den gamle Vold paa denne Side blev nedreven og en ny, fra Nørreport til Kastellet, opført.

Ved disse Bestræbelser var Kongen naaet saa vidt, at han under Kalmarkrigen, der udbrød i Aaret 1611, kunde udsende en Flaade paa 50 til 60 Skibe, «overmaade herlige og store, hvis Lige neppe var seet udi Norden tilforn», siger Holberg. Saavidt det kan sees af Fortegnelserne, var der ikke i denne Flaade noget Skib fra Frederik den Andens Tid, de maa alle være byggede efter denne Konges Dod, og navnlig efter Christian den Fjerdes Kroning. De vare vel udstyrede og bevæbnede, og dertil bemandede med dygtige Sofolk. En fransk Forfatter, som kan stotte sig til Udsagn af franske Officerer, der gjorde Tjeneste paa denne Flaade, siger, at den bestod af «smukke og store Skibe, som man kunde kalde Havets Vidundere; thi det var egentlig ikke Skibe, men Kasteller og mægtige Fæstninger, som flød paa Havet, og nogle af dem vare bevæbnede med firsindstyve smukke og fortrinlige Metalpiecer. Besætningen var vel udstyret og pragtfuld, og dersom Oceanet havde havt Ojne, maatte det have faldet i Beundring over denne Flaade, værdig sin store Fyrste».

Men ikke alene for Flaadens Udvikling bar Christian den Fjerde Omsorg, ogsaa Besætningernes Ovelse laa ham paa Sinde, og han

deltog jævnlig selv i forskjellige Expeditioner. Allerede i Aaret 1599, da han kun var 22 Aar gammel, udførte han sin bekjendte Rejse til Norges nordlige Kyster, foranlediget af den svenske Konge Karl den Niendes Fordringer paa Finmarken; tillige ønskede han at lære denne yderste Grændse af sine Lande at kjende og tilsee, at ikke Uvedkommende drev Fiskeri i det nordlige Hav eller den paa Archangel forbudte Handel. Den 17de April forlod han Kjøbenhavn med Skibet *Victor*, paa hvilket han selv var Chef, og forenede sig i Flekkerø med syv Krigsskibe under Børge Trolles Kommando. Han gik under Navnet Kapitajn Christian Frederiksen, og det var forbudt Enhver paa Skibene, under Livsstraf, at kalde ham ved noget andet Navn. Eskadren sejlede under den kongelige Kommando Vest og Nord om Norge, passerede den 11te Maj Nordkap, og naaede den 14de Vardøhus. Nu begyndte Krydsningerne omkring i Farvandet lige til Kola, Havnene bleve undersøgte, fremmede Skibe, hvoriblandt tre Engelskmænd og en Hollænder, som dreve utilladeligt Fiskeri, bleve tagne og indlemmede i Eskadren. I det stormfulde Vejr led Skibene meget ondt og bleve splittede fra hverandre; *Victor* var allerede den 15de Maj, da det vilde løbe ind i en Fjord, Oldin, for at attrapere to engelske Skibe, saa uheldigt at støde paa et blindt Skjær, hvorved det mistede Skraakjølen og blev saa lækt, at det neppe kunde holdes paa Pomperne. I denne Tilstand maatte det udstaa flere Dages haard Storm med Kulde og Snee. Den 17de kom det i Tykning og Mørke ind imellem nogle Skjær, hvorfra ingen Udvej syntes mulig; stor Forvirring og Fortvivlelse opstod ombord, man troede Skibet tabt og Besætningen offret, da det pludselig erindredes, at der nede i Skibet sad to Engelskmænd lænkede, Skippere fra de tagne Skibe, Mænd, der maatte kjende Farvandet og Skjærgaarden. De bleve losladte, kom op paa Dækket, gav de fornødne Anvisninger, og *Victor* blev reddet. Den 21de kom det ind i en Vig, Keldin, hvor det først sattes paa Grund for at udbedre Skaden; men da dette viste sig utilstrækkeligt, maatte det kjølhales til et af de andre Skibe, *Raphael*. Flaaden samledes derefter ved Vardøhus i et Antal af 13 Skibe, og tiltraadte den 31te Maj Tilbagevejen. Efter en meget stormfuld og besværlig Sejlads, under hvilken Skibene atter splittedes ad, naaede *Victor* med nogle af de andre Skibe Bergen om Natten mellem

den 20de og 21de Juni, bugseret ind gjennem Skjærgaarden af Baade fra Byen. Her holdtes Fester og Gjæstebud i ti Dage, indtil den 1ste Juli, da Skibene atter udbugseredes af Byens Baade, men maatte ankre op i Skjærgaarden indtil den 7de paa Grund af Storm. Den 13de Juli ankom de til Sundet, Kongen gik i Land ved Kronborg; men Skibene sejlede videre til Kjobenhavn, hvor snart efter de savnede Krigsskibe ligeledes indfandt sig.

Senere foretog Kongen næsten aarlig mindre Expeditioner tilsøes. Han havde stor Interesse for Norge, hvor hans Navn mindes med Hengivenhed og Kjærlighed, og besøgte jevnlig dette Land, ja førte endog Dronningen med sig derop. 1606 gjorde han en Tour med en Eskadre paa fem Skibe til England, hvor ikke alene den imponerende Konge, men ogsaa de store Skibe, navnlig Orlogsskibet *Trekroner*, gjorde almindelig Opsigt. 1610 var han i Norge med den unge Prinds Christian, der i Faderens Nærværelse hyldedes til Thronfølger, kort efter at han var bleven hyldet i Danmark. Flere Expeditioner kunde nævnes; men de anførte ville formentlig være tilstrækkelige til at vise den virksomme Konges Interesse for Sømagtens Udvikling. I Bestyrelsen skete der 1609 den Forandring, at den gamle Rigsadmiral Peder Munk nedlagde sit Embede og trak sig tilbage til sit Gods Estvadgaard i Jylland, hvor han døde 1623, 89 Aar gammel. Mogens Ulfeldt udnævntes til Rigsadmiral og Godske Lindenov til Holmens Chef (eller Holmens Admiral).

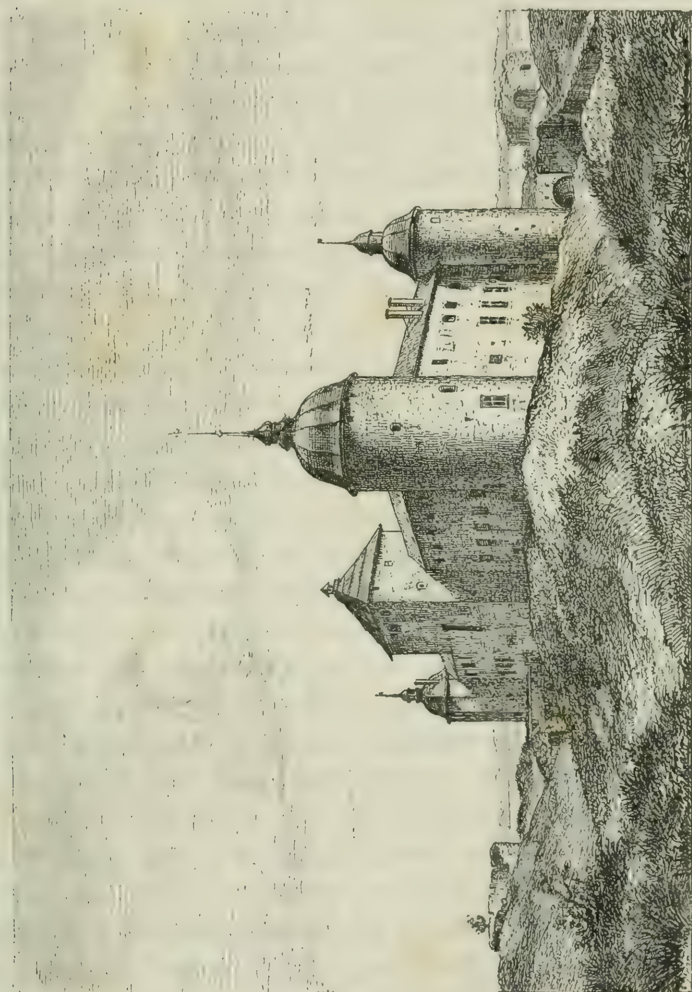
Krigen med Sverig brød ud. Anledningen hertil var dels de omtalte Grændsestridigheder ved Lapland, idet den svenske Konge Karl den Niende havde antaget Titel af «Konge over Lapperne i Nordlandene» og inddrev Skat i Kongen af Danmarks Besiddelser, dels Handelsstridigheder. Siden Syvaarskrigen var Lybekkernes Magt i Norden aftaget betydelig, og de to nordiske Nabomagter kappedes om at tilvende sig Handelen og Søfarten paa Østersøen. Kong Karl havde i Aaret 1607 anlagt Goteborg paa den Strimmel Land, hvormed Vestgötland stødte op til Kattegattet, og beskyttet den nye By ved Anlæggelsen af Elfsborg paa Øen Hisingen lige over for. Goteborgs Beliggenhed gjorde den fortrinlig skikket til at blive en blomstrende Handelsstad, og dens Anlæg blev af den danske Konge betragtet som et Indgreb i hans Rettigheder med Hensyn til Øresundstolden. Den

danske Søhandel paa Lifland var af den svenske Konge bleven forbudt, og større Eskadrer maatte bestandig krydse i Østersøen for at beskytte Handelsskibene, hvorved Møde med svenske Krigsskibe ikke kunde undgaaes og maaske Mangel paa den fornødne Høflighed blev viist. Saaledes forenede flere Omstændigheder sig til at bryde den Fred mellem Nabostaterne, som nu havde varet i over 40 Aar. Den 4de April 1611 udstedte Kong Christian sit Fejdebrev og sendte det med en Herold til Kong Karl, der opholdt Sendebudet og først et halvt Aar senere lod ham vende tilbage til Danmark; men af dette besynderlige Drilleri lod Kong Christian sig ikke afholde fra at begynde Krigen, han trængte med en Hær ind i Sverig, indtog Kalmar By og belejrede Slottet, samt sendte en anden Afdeling af Hæren under Rigsmarsken Sehestedt imod Göteborg. Af de hyppige Kampe, som fandt Sted ved og om Kalmar, er Krigen bleven kaldet K a l m a r k r i g e n.

Lejligheden var nu kommen til, at Danmark kunde drage Fordel af den Udvikling, det havde givet sit Forsvarsvæsen under Freden, paa en Tid, da Sverig paa Grund af indre og ydre Stridigheder ikke havde formaaet at gjøre lignende Fremskridt. Sverig var desuden, dengang Kalmarkrigen udbrød, i Krig baade med Polen og Rusland, saa der var Nok at tage fat paa. Danmark havde ikke alene forbedret sit Hærvæsen og anskaffet en fortrinlig Flaade, men ogsaa havt sin Opmærksomhed rettet paa Befæstningsvæsenet; Kronborg var bygget, Fæstningsværkerne ved Aggershus, Bahus, Varberg og Halmstad forøgede og forbedrede, Christianopel anlagt og befæstet, en Mængde Vaaben anskaffet, Kanoner støbte, hvortil endog Landsbykirkerne havde maatte levere de Kirkeklokker, som kunde undværes, eller Kobber i deres Sted. Kort sagt, man havde forberedt sig paa alle mulige Maader.

Flaaden kom dog ikke til at spille nogen aktiv Rolle under denne Krig: thi ihvorvel den hævdede Danmarks Højhedsret over de til Sverig stødende Farvande, kom det dog ikke til noget større Søslag, hvortil Grunden formentlig maa have været, at den var den svenske Flaade overlegen. Strax ved Krigens Begyndelse deltes Flaaden i tre Afdelinger, af hvilke den ene, der talte syv Skibe under Admiral J ø r g e n D a a s Kommando, gik Nord paa for at agere i Kattegattet, blokere Elfsborg og hindre Tilførsel til Göteborg, den anden, der talte fem — senere

syv — Skibe, kommanderedes af Erik Urne og var bestemt til at understotte Kongens Angreb paa Kalmar, medens Hovedflaaden, der

Kalmar Slot.

talte fire og tyve Skibe og kommanderedes af Rigsadmiralen, Mogens Ulfeldt, paa Skibet *Argo*, skulde opsoge den svenske Flaade og enten angribe eller holde den i Skak.

13*

Da Kalmar By efter en tapper Modstand var falden i de Danskes Hænder den 27de Maj, begyndte Belejringen af Slottet fra Sø- og Landsiden; men Karl den Niende ilede med en Hær den betrængte Fæstning til Hjælp, og Kong Christian maatte dele sin Magt. Fra den svenske Flaade, som havde taget Ophold i Skjærgaarden Nord for Kalmar, sendtes en Afdeling paa sytten Skibe under Admiral Bjelkenstjerna ned i Kalmarsund og tvang Urne til at trække sig tilbage; men Rigsadmiralen afsendte da til hans Undsætning en Afdeling af Hovedflaaden paa ni Skibe under Admiral Godske Lindenovs Kommando. Denne forenede Styrke fordrev atter Svenskerne fra Kalmarsund, ved hvilken Lejlighed formodentlig en mindre Kamp er forefalden; thi de Svenske maatte efterlade Krigsskibet *Mjølkepigan* paa 48 Kanoner og en Galej paa 4 Kanoner i de Danskes Hænder.

Endelig den 3die August maatte Kalmar Slot overgive sig, hvorefter de Danske erobrede Øland og indtoge den faste Borg Borgholm; men da var allerede fremtraadt paa Krigsskuepladsen en ny Personlighed, hvis Dristighed og Geni snart skulde bringe ham til at skinne som en Stjerne af første Størrelse i Europa: det var Kong Karls syttenaarige Søn Gustav Adolf. I Juni Maaned var denne unge Prinds gaaet imod Christianopel, som han overrumplede om Natten mellem den 25de og 26de; han foer frem imod Indvaanerne og Besætningen med uhørt Grusomhed, saa at de, der ikke fandt Lejlighed til at flygte, bleve nedsablede, og Byen derefter afbrændt med alle de Oplag, som skulde have tjent den danske Hær til Underhold. Formodentlig misfornøjet over den Gang, Krigen havde taget, og de ringe Fremskridt, den gjorde, efter at Kalmar og Øland vare faldne, gik Christian den Fjerde i Slutningen af September ombord paa Urnes Flaade og sejlede hjem med den til Kjøbenhavn. Neppe var han borte, før Gustav Adolf drog over til Øland med en Hær paa 2000 Mand og belejrede Borgholm, medens Bjelkenstjerna atter viste sig i Kalmarsund; vel blev han fordreven herfra paany af Mogens Ulfeldt, men Gustav Adolf var efter en Belejring paa tre Uger bleven Herre over Borgholm og saaledes over selve Øen.

Karl den Niende, der under hele Krigstoget havde spillet en højst besynderlig Rolle, undladt at angribe, naar Lejligheden var gunstig, kæmpet i urette Tid og sendt den danske Konge en næsten latterlig

personlig Udfordring, der dog blev afslaaet paa en, som det synes os, vel haanende Maade, denne svage og usikkre Konge trak sig tilbage fra Kalmar, netop som Gustav Adolf og Bjelkenstjerna efter Kong Christians Bortrejse gjorde Forsøg paa at vinde de tabte Erobringer tilbage. Han begav sig Nord paa og maa vel allerede da have været syg og lidende; thi ankommen til Nykoping i Sodermanland maatte han søge Lejet, og døde her den 30te Oktober 1611, 61 Aar gammel.

Hermed var dette Aars Felttog tilende; thi ved Elfsborg og Gøteborg var der ikke udrettet Stort, da Sehestedt flere Gange havde maattet sende Tropper til Kalmar for at forstærke Kongens Hær. Ved Elfsborg laa der flere svenske Krigsskibe og Skjærbaade, hvilke sidste gjorde et Forsøg paa at angribe den danske Eskadre, der kommanderedes af Daa; men de kom ilde derfra, flere af dem bleve skudte eller sejlede i Sænk. Iovrigt synes Blokaden af Goteborg ikke at have været ret eftertrykkelig, eller man har ikke været tilfreds med Daas ringe Virksomhed; thi i Løbet af Sommeren blev Admiral Godske Lindenov sendt derop med et Par Skibe og havde i nogen Tid Kommando af Eskadren. Men om Efteraaret, da Eskadren var bleven foroget, skaffede Jørgen Daa sig atter Oprejsning. Med 16 bevæbnede Baade trængte han den 12te December ind i Skjærgaarden, angreb de svenske Krigsskibe og førte 7 af dem tilbage med sig som Bytte. Den 18de December ankom han til Kjøbenhavn med denne Sejrstrofæ.

Karl den Niendes Død endte ikke Krigen. Hans unge Søn Gustav Adolf var bleven Konge i Sverig og manglede vistnok ikke fra sin tidligste Ungdom af det krigerske Sind, der senere gjorde ham saa berømt; men efter sin Fader havde han arvet Krigen med Rusland og Polen, og da han ikke antog, at Krigen med Danmark vilde føre til noget gunstigt Udfald, sogte han at slutte Fred med Kong Christian. Tilbudet blev ikke modtaget, da den danske Konge haabede at vinde Fordele ved at fortsætte Krigen, saameget mere som hans Forsvarsvæsen var i ypperlig Stand. Hans Flaade var, som flere Gange nævnet, den svenske betydeligt overlegen og udøvede i det nye Aar, ligesom forud, et fuldstændigt Herredomme saavel i Nordsøen og Kattegattet som i Østersøen, og Gustav Adolf lod derfor, strax ved Aarets Begyn-

delse, udstede Kaperbreve til Enhver, der vilde deltage i Skjærgaardens Forsvar eller angribe danske og norske Skibe i Søen. Hærene, saavel de dansk-norske som de svenske, bestode efter den Tids Skik fornemmelig af fremmede Lejetropper, der ofte vare vanskelige at regere og stillede Fordringer, som ikke lode sig opfylde, hvorved Krigen blev vanskelig at føre; men dette var ens for begge Parter.

Krigsforetagenderne begyndte i Aaret 1612 saa tidligt, at Flaaden ikke endnu kunde stikke i Søen. Christian den Fjerde brød i Januar Maaned op med en Hær fra Skaane, drog Nord paa, lagde sig for Guldborg, som han forgjæves søgte at tage ved Storm, trængte saa ind i Vestgøtland, som han hærjede paa det Grusomste, afbrændte Huse og Byer og lagde Alting øde efter sig. Omtrent samtidig dermed bryder Gustav Adolf ind i Skaane og farer frem paa samme hensynsløse Maade som Christian i Vestgøtland; men han angribes af Geert Rantzau, hans Hær adsplittes, Mange nedsables, Resten flygter over den tilfrosne Vidsjø, hvor den unge Konge selv kommer i Livsfare og kun reddes ved sin Kammerjunker, Baners, og en uplandsk Rytters Mod. Christian den Fjerde falder ind i Halland, hvor han uformodet angribes af en stor Overmagt, nødsages til at flygte og frelser kun Livet derved, at den ædle Kristen Barnekov overlader ham sin Hest og selv nedhugges af Svenskerne. Denne blodige Begyndelse af Aarets Felttog ledede ikke til Noget.

Christian den Fjerde lægger nu en Plan for et ordnet Tog, som han haaber skal knuse Fjenden. Jønkøping, der ligger midt i Landet ved den sydlige Ende af den lange Indsø Vettern, blev anseet som Nøglen til Sverig; havde de Danske først opnaaet en fast Stilling her, vilde de med Lethed kunne trænge længere frem. Fra Skaane vilde Kong Christian selv drage med den ene Afdeling af Hæren Nord paa langs Kysten, erobre de faste Punkter Elfsborg og Guldborg og derefter gaa imod Jønkøping og forene sig med Geert Rantzau, som med den anden Afdeling af Hæren skulde begive sig fra Kalmar imod Nord, efter at have sikkret sig denne Plads saavelsom Øland. Flaaden deltes, ligesom det foregaaende Aar, i tre Afdelinger; den ene, under Jørgen Daa, talte 7 Skibe, og sendtes til Kattegattet, Hovedflaaden, bestaaende af

21 store Skibe under Rigsadmiral Mogens Ulfeldt, skulde gaa til Østersøen for at opsøge den svenske Flaade, og en tredie, mindre Afdeling, der understøttedes af Hovedflaaden, skulde lede Foretagenderne ved Kalmar og Øland.

Den 28de April forlod Kong Christian Helsingborg med en Hær paa 18,000 Mand Fodfolk og 2500 Ryttere, gik imod Nord og lagde sig den 5te Maj for den stærke Fæstning Elfsborg, hvor Daa allerede var ankommen og havde iværksat en streng Blokade. En regelmæssig Belejring aabnes, og Kommandanten opfordres flere Gange til at overgive sig, men giver et bestemt Afslag, skjøndt han kun har 500 Mand til sin Raadighed. Belejringen bliver voldsommere og understøttes fra Skibene, paa hvilke navnlig Kapitajn Jens Munk med *Heringnæs* og et andet Skib udmærker sig ved at afskære Forbindelsen mellem Elfsborg og Guldborg; men Modstanden er ligesaa haardnakket, og først den 24de Maj, efterat Taarne og Volde ere nedskudte og en heftig Ildebrand raser i Fæstningen, overgiver denne sig til Sejrherren. Nogle Dage efter overgiver ogsaa Guldborg sig, da Besætningen havde tabt Modet ved at see Elfsborgs Skjæbne, og et stort Bytte, hvoriblandt over hundrede Kanoner, falder i de Danskes Hænder. Guldborg sløjfes, og Gøteborg bliver næsten fuldstændig ødelagt.

Felttogets Begyndelse var saaledes heldig for de Danske, som allerede jublede, holdt Fester og sloge Skuepenge til Minde om Indtagelsen af Elfsborg; men Lykken vendte sig snart. Ved Kalmar havde Admiral Godske Lindenov med 16 Skibe ført Geert Rantzau over til Øland, som atter erobredes tilligemed Borgholm, skjøndt den svenske Flaade laa lige Nord for Øen og sendte en Afdeling paa 12 Skibe ned til Sundet, uden at den formaaede at hindre Landgangen. Nu drog Rantzau fra Kalmar imod Nord og Christian den Fjerde fra Gøteborg imod Øst, for ifølge den lagte Plan at forene sig ved Jønkøping; men Modstanden ledede med saa megen Dygtighed, at Planen fuldstændig mislykkedes. Overalt rejste Bønderne sig, overalt bleve de Danske angrebne af smaa Bander, som pludselig kom tilsyne, nu i en Kløft eller Hulvej, nu fra en Skov, «den lille Krig tilintetgjorde de store Planer», navnlig ledet af den utrættelige Gustav Adolf, som allerede her begyndte at udfolde sit Felt-

herretalent. Under alle disse Gjenvordigheder bleve de fremmede Lejetropper umedgjørlige og opsætsige, og begge Hærafdelinger maatte skyndsomst trække sig tilbage igjen, skjøndt Rantzau havde naaet helt op til Søderkøping. Christian den Fjerde gjorde dog endnu et Forsøg, trængte paany frem i Vestgotland og stod den 23de Juli for Jønkøping; men da Rantzau ikke indfandt sig, trak han sig atter tilbage, opgav sin Plan og ilede til Kjøbenhavn for at forsøge sin Lykke med Flaaden. Hidtil under Krigen havde han været Hærfører, nu skulde han være Admiral.

Hovedflaaden var i Kjøbenhavn for at kompletteres; Kongen overtog Befalingen og sejlede den 11te August med den til Østersøen. Den svenske Flaade havde trukket sig tilbage til Stockholm, saa at de Danske ikke mødte nogen Hindring i Søen og ved Kalmar kunde tage en Del Tropper ombord. Med disse afgik Flaaden til Stockholms Skjærgaard og lagde sig den 31te August udfor Fæstningen Vaxholm, der forsvarer Indløbet. Stor Skræk udbreder sig i den svenske Hovedstad. Ulfeldt sender et Fartøj med en Trompeter og en Udfordring til den svenske Flaade, der laa ved Djurgaarden; men Udfordringen modtages ikke. Da det vilde være for voveligt at angribe den stærke Fæstning med Skibene, fører man Kanoner i Land paa nogle Holme og begynder en Beskydning, der dog kun gjør ringe Virkning. — Gustav Adolf, som er i Jønkøping, faaer Efterretning om, hvad der foregaaer ved Stockholm, og skjøndt han netop har rejst sig fra Sygelejet, betænker han sig dog ikke, stiger tilhest og naaer efter et anstrengende Ridt i tre Dage og Nætter sin Hovedstad, rykker den 10de December med Tropperne ud til Vaxholm — men da har Kong Christian allerede opgivet et Angreb, der laa over Flaadens Kræfter, og er sejlet hjem til Kjøbenhavn.

Det var blevet begge de nordiske Konger tydeligt, at der ikke var Noget for dem at vinde ved denne Krig, og begge længtes nu efter Fred. Dette fik sit Udtryk ved en Forhandling, som blev ført om Fangernes Udvexling, og som ledede til, at Fredsunderhandlinger aabnedes under engelsk Mægling. Den 26de Januar 1613 blev Freden sluttet i Knærød i Halland, Sverig opgav sine Fordringer paa Herre-

dømmet over Lapperne, begge Riger fik Ret til at føre tre Kroner i deres Vaaben, Øland og Kalmar bleve tilbagegivne Sverig, der desuden inden 6 Aar skulde betale en Mill. Rdl. i Løsepenge for Elfsborg og Gøteborg, der midlertidig stilledes som Pant. Pengene bleve i rette Tid betalte og Pantet tilbagegivet.

Den smukke Flaade havde bevaret Danmarks Herredømme paa Søen under hele Krigen; men de Kampe, den førte, havde kun ringe Betydning for Sømagtens Udvikling.

Opdagelsesrejser.

Medens Brødrefolkene, lige siden de oldenborgske Kongers første Dage, havde kæmpet med hinanden indbyrdes om Herredømmet her i Norden og kun opnaaet at svække hinandens Kraft, var der i Verden udenom foregaaet store Ting, nye og udstrakte Lande med deres uudtømmelige Skatte vare opdagede, nye Veje til Indien fundne, Sejlads rundt om Jorden foretagen. Dette skete i det 15de og 16de Aarhundrede, og det var navnlig Ønsket om at finde Søvejen til Indien, til «Krydeririernes Land», som gav Stødet til Europæernes saa hurtigt voxende Kjendskab til de andre Verdensdele og til Jordens Udstrækning.

Geografien er fornemmelig en Erfaringsvidenskab, der kun langsomt indsamler det Stof, den behøver til sin Udvikling, og det Trin, hvorpaa den til de forskjellige Tider har staaet, har derfor rettet sig efter Folkenes Dannelse og Foretagelsesaand, efter de forskjellige Folkeslags Forbindelser, samt Handelens og Søfartens Udstrækning. De Folk, som ved deres Bedrifter og Dannelse spille den mest fremtrædende Rolle i Oldtidens Historie, boede saa godt som alle ved Middelhavets Kyster, saasom Fønicierne, Jøderne, Ægypterne, Grækerne, Romerne, Karthagenienserne, eller dog ikke ret langt fra dette Hav, saasom Perserne og

Moderne. Igjennem mange forskjellige Slags Beroringer i Fred og i Krig, ved Handelsforbindelser, Rejser, Krigstog og tilsidst ved Roms Herredømme over alle Landene ved Middelhavet blev der efterhaanden indvundet et meget udstrakt Kjendskab til Midten af den gamle Verden, fra Afrikas Orkener imod Syd til Donau og Rhin imod Nord, og fra Atlanterhavet imod Vest til Indien imod Ost. Om de Lande, som laa fjernere imod Nord, Syd og Øst, havde man vel nogen Kundskab og nogle Efterretninger; men da disse vare gaaede igjennem mange Hænder, vare de blevne saa usikkre og blandede med eventyrlige og fantastiske Tilsætninger, at det vel kan siges, at de yderste Dele, saavel af Europa som af Asien og Afrika, vare fuldstændig ukjendte for de gamle Grækere og Romere. Som Træk, der vise, hvor udstrakt Handelsrøret og Sofarten allerede var i den fjerne Oldtid, og hvor nøjagtige Kundskaber der kunde indsamles, behøve vi her blot at minde om, at det gamle Handelsfolk Fønicierne, som sejlede gjennem Gibraltarstrædet mod Nord til Nordsøens og Østersøens Kyster, ogsaa have omsejlet Afrikas Kyster — en Sejlads, som dog blev uden Resultat —, og at den græske Geograf Ptolemæus for over 1700 Aar siden har kjendt visse Hovedtræk af Afrikas Geografi (f. Ex. Nilens Kilder) bedre, end vi kjendte dem lige indtil den allerseneste Tid.

Da Romerriget bukkede under for de vandrende Folkeslag, gik den romersk-græske Kultur til Grunde, og i de forste Aarhundreder af Middelalderen var selv de Lærdes Kjendskab til Landene og Folkene kun ringe og uklart imod Oldtidens; ikkun de Folkeslag, som foer vidt og bredt omkring, saasom Nordboerne, havde et forholdsvis klart og udstrakt geografisk Begreb. Ved Korstogene udvidedes betydeligt Kjendskabet til en større Del af Jorden; Middelhavshandelen udviklede sig igjennem disse, og Beroringen med Araberne, som dengang vare de europæiske Folk overlegne i Magt, Handelsaand og Dannelse, virkede ikke lidet til den geografiske Kundskabs Fremme. Samtidig hermed begyndte paany Studiet af de gamle Videnskaber, de Lærde granskede i Oldtidens Skrifter og vandt derved klarere Kundskaber og Forestillinger om Jorden og dens Form, end man ellers paa den Tid besad.

Den større Livsfylde, som viste sig hos de europæiske Folkeslag efter Midten af Middelalderen, yttrede sig ogsaa i en stærkere Higen

efter at kjende Jorden og nyde dens Goder. Nye Folkeslag indtraadte i de handlende og søfarende Nationers Række og stræbte efter at finde saadanne Handelsveje, som ikke allerede vare optagne eller benyttede af Andre. I flere Aarhundreder havde man fra Gibraltarstrædet mod Syd langs Afrikas Vestkyst kun sejlet indtil Forbjerget Bojador, der ligger omtrent 150 Mile fra Strædet; længere dristede man sig ikke. De Søfarende havde frygtet for, at, naar de gik længere imod Syd, til Jordens Ækvator, vilde Skibene antændes af Varmen, Havets Vande koge og Menneskene blive forvandlede til Negere. Alt, hvad der laa sydligere end Bojador, var i Begyndelsen af det femtende Aarhundrede ganske ubekjendt.

Da begyndte Opdagelsesrejserne og toge til efter en storartet Maalestok. Det var Portugiserne, som gav det første Stød. I Aaret 1415 havde de, under Johan den Første, erobret Ceuta, der ligger paa den afrikanske Kyst ved Gibraltarstrædet, og derved sat Foden paa Afrikas Fastland, hvad der skal have givet dem en Forsmag paa at udvide deres Besiddelser i denne Verdensdel. Kongens berømte Søn Henrik, der har faaet Tilnavnet Navigator (Søfareren), deltog i dette Tog, og han blev senere den ledende Aand i de portugisiske Opdagelsesrejser.

Som allerede anført, gik disse fornemmelig ud paa at finde Søvejen til Indien, hvorved man ikke alene forstod det nuværende Ostindien, men hele den sydlige og østlige Kyst af Asien, China og Japan, om hvilke man havde faaet adskillige Efterretninger ved Venetianeren Marco Polos Rejser i Slutningen af det trettende Aarhundrede. Handelen paa de østasiatiske Lande var nemlig meget besværlig; den maatte paa lange Strækninger udføres ved Karavaner, idet Varerne den største Del af Vejen førtes over Land; de gik igjennem mange Hænder, maatte ofte svare høj Told og bleve derved særdeles kostbare. Henrik Navigator og hans Venner havde kun for Øje Søvejen om Afrika, og alle deres Bestræbelser gik ud paa at udforske denne.

I Aarene 1418 og 1419 opdagedes de nordlige kanariske Øer, Porto Santo og Madeira; 1432 sejlede en Portugiser forbi Forbjerget Bojador, den Grændse, man ikke tidligere havde vovet at overskride, og da Frygten for de uovervindelige Naturforhold saaledes var hævet, gik Rejserne bestandig længere imod Syd. 1445 opdagedes det grønne

Forbjergs Øer, kort efter at Azorerne, der ligge omtrent 200 Mile Vest for Portugal, vare fundne. Men det var dog først i Aaret 1486, længe efter at Henrik Navigator var død (1460), at det lykkedes Portugiseren Bartholomæus Dias at naae Sydspidsen af Afrika. Han forlod Portugal i August 1486 med to Skibe, og da han naaede den sydlige Ende af Afrika, blev han af vestlige Storme dreven om paa Sydostkysten, hvor Mandskabet vægrede sig ved at sejle videre og nødte ham til at vende om. Paa Tilbagevejen opdagede han det Forbjerg, som Kongen ved hans Tilbagekomst i December 1487 gav Navnet det gode Haabs Forbjerg som en Forhaabning om den nær forestaaende Opdagelse. 1497 udrustes en ny Expedition paa fire Skibe under Bartholomæus Dias's Tilsyn; Kommandoen over Skibene gives til Vasco de Gama, der afsejler fra Portugal den 8de Juli, naaer det gode Haabs Forbjerg den 20de November, Øen Madagaskar den 1ste Marts og Calicut i Ostindien den 20de Maj 1498. Den 29de August tiltræder han Tilbagerejsen og ankommer til Portugal Aaret efter — Søvejen til Indien er funden.

Allerede forinden denne Rejse blev udført, var et andet Land opdaget, en anden Søvej funden, hvortil Impulsen ikke var udgaaet fra Portugal, men fra Spanien. Ledet af Forestillingen om Jordens kuglerunde Form havde Genueseren Kristoffer Kolumbus vundet den Overbevisning, at, naar man fra Europas Vestkyst sejlede imod Vest, tværs over Atlanterhavet, maatte man ogsaa naae til Indien. Med tre smaa Skibe, af hvilke den spanske Regering havde udrustet de to, medens han selv havde føjet det tredie til, forlod han den 3die August 1492 den spanske Havn Palos ved Atlanterhavets Kyst og landede, efter en besværlig og eventyrlig Rejse tværs over Verdenshavet, midt i Hjertet af Amerika, paa Guanahani, en af Bahamaøerne, den 12te Oktober næst efter. Den 4de Marts 1493 kom han tilbage til Europa, til Tejofloden ved Lissabon, med Efterretning om det heldige Udfald af sin Expedition. Skjøndt Kolumbus allerede var en ældre Mand (man antager 56 Aar), da han opdagede Amerika, udførte han dog fire Rejser til det nye Land; paa den første (1492—93) besøgte han Bahamaøerne, Kuba og Haiti (St. Domingo); paa den anden (1493—96) de østlige Antiller, St. Croix, Portorico, Jamaica og Haiti; paa den tredie (1498—1500) Øen Trinidad,

et Stykke af Sydamerikas Nordkyst, navnlig Pariabugten, og atter Haiti; og endelig paa den fjerde (1502—4), foruden Haiti og Jamaica, en stor Strækning af Mellemamerikas Ostkyst, den inderste Del af det caraibiske Hav. Uagtet dette vidste Kolumbus ikke, at han havde opdaget en ny Verden, men stod endnu ved sin Død, der indtraf den 20de Maj 1506, i den Formening, at de Lande, han havde besøgt, henhørte til det østlige Asien, til Indien, Krydeririernes Land; og da Fejltagelsen snart efter blev opdaget, kaldte man de af ham fundne Øer Vest-Indien til Forskjel fra det Indien, der laa imod Øst.

Opdagelserne af nye Lande og Have gik nu Slag i Slag og undlode ikke at gjøre deres uhyre Indflydelse gjældende paa Europas søfarende Nationer, fornemmelig paa Spanierne, Portugiserne, Hollænderne og Englænderne. De aabnede nye Handelsveje, bragte helt nye Handelsvarer paa de europæiske Markeder, gav Søfarten et umaadeligt Opsving, udvidede Kjendskabet til Jorden, til en hidtil ukjendt Natur og fremmede Folkestammer, aabnede Blikket for det Store i Naturen og vakte Europæerne til nyt Liv og dristige Foretagender. Skjøndt Efterretningerne om de nye Lande kun langsomt spredte sig ud over den gamle Verden, vare de dog altfor betydningsfulde til længe at kunne forties, og snart vilde Alle med til den store Væddekamp. For at jævne Striden imellem Spanien og Portugal om Besiddelsen af de nye Lande, havde Paven i Kaartet ladet trække en Meridian fra Pol til Pol, 100 Mile Vest for Azorerne, og bestemt, at alle de Lande, som opdagedes Vest for denne Linie, skulde tilhøre Spanien med Forpligtelse til her at udbrede Kristendommen, medens Portugal skulde have Ret til de opdagede Lande Øst for den samme Linie. Kort Tid efter blev imidlertid denne Linie, ved en Overenskomst imellem Spanien og Portugal, forandret til en anden, der laa 100 Mile Vest for Kanarerne.

I Aarene 1497—98 sejlede Sebastian Cabot, en Venetianer, der var gaaet i engelsk Tjeneste og forsynedes med engelske Skibe, over det nordlige Atlanterhav og landede i Nordamerika, hvis Kyster han undersøgte fra Labrador lige indtil Florida. 1499 sejler Spanieren Alonso de Hojeda, ledsaget af Amerigo Vespucci, til Sydamerikas Fastland, som undersøges indtil 2 Graders nordlig Brede. Aaret efter opdager Portugiseren Pedro Alvarez Cabral, som var paa Rejse til

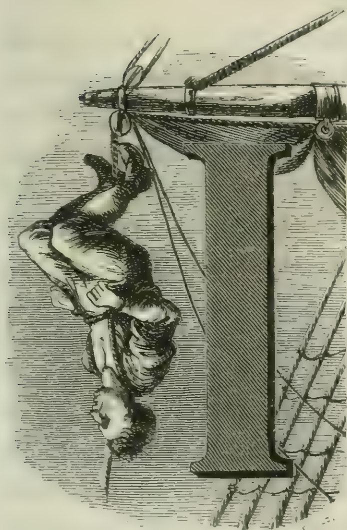
Ostindien og for at undgaa Vindstille i Guineabugten havde holdt vestlig i Farvandet, tilfældigvis Kysten af Brasilien paa omtrent 10 Graders sydlig Brede i Provindsen Pernambuco. 1513 naaer en Spanier Balboa, ved at gaa over den mellemamerikanske Landtange, første Gang det stille Hav, som han, ved at vade ud i Vandet med Sværd og Skjold, tager i Besiddelse for den spanske Konge. 1520 finder den dristige Sømand Magelhaens, en Portugiser i spansk Tjeneste, det Stræde, som bærer hans Navn; han sejler igjennem Strædet, fortsætter sin Vej imod Nordvest og naaer Filippinerne, hvor han falder i en Kamp mod de Indfødte; men Skibet fortsætter Rejsen gjennem det indiske Hav, Syd om Afrika, tilbage til Spanien, og blev den første Verdensomsejler. Saaledes opdagedes det umaadelige Verdenshav, der strækker sig imellem Amerika og Asien; men dog hengik der lang Tid, inden dets «Skyer af Øer» bleve fundne. Med Opdagelsen af Landene langs Amerikas Vestkyst gik det ligeledes kun langsomt, Spanierne havde tabt Interessen for nye Undersøgelser, de havde Nok at beskjæftige sig med i de alt fundne Lande, og i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede ophørte deres Opdagelsesrejser aldeles.

En af Følgerne af de store Opdagelsesrejser var, at man havde fundet to Søveje til Indien, den ene, der kaldtes Portugisernes, Syd om Afrika, og den anden, Spaniernes, Syd om Amerika, af hvilke dog kun den første blev benyttet som Vej til Indien. Man havde erfaret, at der Øst for Asien laa et stort Verdenshav, adskilt fra Atlanterhavet ved en langstrakt Verdensdel fra Nord imod Syd; men om denne nogensteds var gjennemskaaret af Havet, om man tværs igjennem dette Land kunde finde en Søvej fra Europa til Indien, eller om man kunde sejle Nord om det, om det løb spidst op imod Nord ligesom imod Syd, vidste man ikke. Sejladsen langs den østlige Kyst af Amerika gjorde det imidlertid snart indlysende, at igjennem Fastlandet var der ingen Passage, og Haabet stod nu ene til den nordlige Ende, til at finde en saakaldet Nordvestpassage, der skulde komme til at give Anledning til saa mangt et dristigt Togt, Offre af saamange brave Søfolks Liv, og lige indtil vore Dage fremkalde farefulde Expeditioner, til hvilke saa mange kjække og udholdende Sømænds Navne ere knyttede. At Christian den Fjerde, hvis Regering falder saa langt hen i Opdagelsernes

Tid, ikke kunde lade disse hengaa uden at tage Del med i deres Udbytte, vil man efter hans faste Karakter og store Virkelyst finde naturligt; at han ikke med Ro kunde see paa, at andre søfarende Nationer, navnlig Hollænderne, efter at Portugiserne og Spanierne havde anviist Sovejen til Indien, satte sig fast i hine fjerne Lande og tilegnede sig den rige, indbringende Handel med de kostbare Varer, er en Selvfølge. I denne Handel maatte han have sin Del. Heller ikke kunde de Fremmedes Bestræbelser efter at finde en Nordvestpassage, «en Vej udenom Verden», være ham ligegyldige, saa meget mere som denne Vej maatte berøre Grønland, der laa under den danske Krone. Det er Planer i disse to Retninger, som her skulle være Gjenstand for vor Skildring.

Ove Gjeddes Expedition til Indien.

1618—1622.

I hele det sextende Aarhundrede var Handelen paa Ostindien udelukkende i Portugisernes Hænder, og selv Hollænderne nøjedes med at hente de indiske Varer i Lissabon. Dette Forhold vedblev endnu i nogen Tid, efterat Portugal var blevet forenet med Spanien (1580), og først da dette for at undertvinge Nederlandene nægtede de hollandske Skibe at komme til Portugal for at afhente indiske Varer, forsøgte Hollænderne selv, i Aaret 1595, at sende Skibe om Kap det gode Haab til Asien. Forsøget lykkedes over al Forventning. Portugiserne havde i den lange Tid, de vare ene om Handelen paa Asien, tilvendt sig store Landstrækninger i denne fjerne Verdensdel og havde behandlet Indvaanerne med stor Hensynsløshed og Ringeagt; disse betragtede derfor Hollænderne som deres Befriere for det portugisiske Aag, modtog dem venlig og gjorde Alt for at fremme deres Handel, saa at ogsaa disse snart opnaaede ikke alene fri Handel paa de store og frugtbare Øer, men ogsaa faste Ejendomme. I Aaret 1602 oprettedes i Holland det ostindiske Kompagni, og Handelen tog snart et stort Opsving. Belærte af Hollændernes Exempel kom snart andre Nationer med;

1601 stiftedes i London et Kjøbmandsselskab, som Dronningen gav Eneret til at handle paa Ostindien, og 1604 stiftedes et lignende Selskab i Frankrig, hvilket sidste dog ikke udsendte sin første Expedition for i Aaret 1615 og efter et Par uheldige Forsøg indskrænkede sig til at sejle paa Madagaskar. Heller ikke Englændernes Handel paa Asien gik i Førstningen saa godt, som man kunde have ventet af denne store Sønation, hvortil Aarsagen formentlig maa søges i Pengetrang og Mangelen paa en ordnet Plan, saa at Følgen blev, at Hollænderne hurtig toge Løvens Part af den nye Høst i Asien.

Danmark stod paa en god Fod med Holland, der i hele den Tid, det arbeidede paa at komme med ind i den indiske Søhandel, viste det en næsten uforklarlig Forekommenhed. Mange danske Søfolk vare med paa de hollandske Expeditioner til Ostindien, og da der i Aaret 1617 udkom et Forbud imod at optage Fremmede paa de hollandske Skibe, bleve de Danske kort efter undtagne herfra. Formodentlig har Holland ikke betragtet Danmark som nogen farlig Medbejler i den ostindiske Søhandel, og paa den anden Side ment, at dets Skibe kunde yde Hollænderne Bistand i de fjerne Farvande imod Portugiserne og Englænderne.

Handelens og Søfartens almindelige Opblomstren i Danmark, de Efterretninger, som de danske og norske Søfolk, der havde været i hollandsk Tjeneste, bragte hjem med sig om Sejladsen paa Indien, og de Fordele, som navnlig Holland havde af den rige, ostindiske Handel, gjorde, at Christian den Fjerde efter Freden med Sverig for Alvor begyndte at tænke paa, ogsaa i Danmark at faae stiftet et saadant Selskab som det hollandske eller engelske. Hertil kom, at allerede dengang adskillige ansete hollandske Kjøbmænd, saasom Krappe, van Osten o. fl., vare bosiddende i Kjøbenhavn, og disse støttede Kongens Plan. Christian den Fjerde henvendte sig til den hollandske Regering, der gav ham alle de Oplysninger, han forlangte, og Roland Krappe, som selv havde været i Ostindien, stod Kongen bi med sine Raad. Følgen blev, at det ostindiske Kompagni i Kjøbenhavn stiftedes ved Pengetilskud af endel rige og højtstaaende Mænd, blandt hvilke adskillige Hollændere, og at et Patent, indeholdende 33 Artikler, for det nye Selskab blev udstedt

af Kongen paa Antvorskov den 17de Marts 1616; det lød foreløbig paa 12 Aars Eneret til den ostindiske Handel.

Nu skulde en Expedition udrustes, en Fører findes, en Plan lægges, og om muligt en Traktat afsluttes med et af Rigerne i Indien. Regeringen skulde stille to Krigsskibe til Raadighed og Kompagniet selv levere de andre Skibe. Det synes, som om det Sted, man efter Krappes Raad først havde tænkt at gjøre til Maal for Rejsen, var Forindiens sydøstlige Kyst, Koromandelkysten; men da ankom til Kjøbenhavn en Mand, Marcelis Boschouwer, en Sammenblanding af en officiel Gesandt og en Eventyrer, der vandt Kongens Tillid og udvirkede, at Rejsens Bestemmelse blev den store og frugtbare Ø Ceilon ved Forindiens Sydostkyst.

Ceilon, denne dejlige Ø med sin yppige tropiske Plantevæxt, sine Kaneltræer, ægte Perler og Flokke af vilde Elefanter, regeredes af en indfødt Kejser, Ceneradt Adassin, til hvem flere Underkonger og Fyrster stode i et Afhængighedsforhold, og den havde i de sidste hundrede Aar været Skuepladsen for voldsomme Kampe med de Fremmede. Omtrent Aar 1300 var en Chineser strandet paa Kysten under en Storm, en klog og talentfuld Mand, der snart opkastede sig til Regent over Øen og blev dennes første Kejser; han udgav sig for en Søn af Solen, hvorfra Soltilbedelsen paa Øen hidrører, og hans Efterkommere kaldte sig Riddere af den gyldne Sol. Kort efter Opdagelsen af Søvejen til Indien ankom Portugiserne til Ceilon, landede i Egnen ved Kolombo og byggede sig strax her et befæstet Sted, hvorfra de trængte videre frem, satte sig efterhaanden i Besiddelse af de vigtigste Havne, bekrigede Fyrsterne, toge Del i de forskjellige Thronstridigheder og syntes omsider at skulle opkaste sig til Herrer over hele Landet med dets Hovedstad Kandy; men da var Singalesernes Taalmodighed sat paa den yderste Prøve, de stridende Fyrster forenede sig, og Portugiserne bleve drevne tilbage til deres befæstede Havnepladser. Don Jan blev da Kejser, og under ham ankom, omtr. 1600, den første hollandske Expedition til Øen. Don Jan døde 1604, efterladende sig en umyndig Søn og to Døttre, og da hans Halvbroder Ceneradt Adassin ægtede Enken, blev han udnævnt til Kejser.

Adassin søgte at træde i Venskabsforhold til Hollænderne, for hos dem at faae Hjælp imod Portugiserne; thi endskjøndt den langvarige Krig imellem Holland og Spanien-Portugal endtes i Aaret 1609, vedbleve dog Stridighederne imellem de to Magter i det fjerne Indien, og Hollænderne søgte at fortrænge Portugiserne fra Ceilon. For at fremme dette opsatte de en Traktat, som Marcelis Boschouwer, dengang hollandsk Kjøbmand paa Koromandelkysten, i Aaret 1611 overbragte Kejseren i Kandy. Denne tiltraadte ikke alene Traktaten — ifølge hvilken Hollænderne tilsagde Singaleserne Hjælp imod Portugiserne, og til Gjengjæld fik Tilladelse til at anlægge en Fæstning paa Kysten og opføre Pakhuse i Kandy, ligesom det bestemtes, at to Hollændere skulde have Sæde i Kejserens Krigsraad — men blev endog saa indtagen i Boschouwer, at han anmodede ham om at blive i Kandy som hans Ven og Raadgiver. Boschouwer gjorde sig snart uundværlig, gav Kejseren mange gode Raad og Formaninger, blandt andet, at han ikke paa nogen Maade kunde gifte sig med sin egen Steddatter, da dennes Moder døde, fik til Gjengjæld store Æresbevisninger, blev udnævnt til Prinds af Migomme, til Gehejmeraad og Admiral. Han stod paa sin Lykkes Tinde; men snart begyndte Sagerne at gaa mindre godt. Hollænderne, som vare i Begreb med at sætte sig fast paa Molukkerne og Øen Java, hvor Forholdene vare bekvemmere, bleve efterhaanden mere og mere lunkne, de indfødte Underkonger gjorde sig opsætsige og vilde ikke betale Skat, Portugiserne bleve mere paatrængende, og der var ikke andet for at gjøre, end at Kejseren i Marts 1615 maatte sende sin betroede Ven som Gesandt til Holland eller hvorsomhelst han kunde finde Nogen, der vilde yde Adassin Bistand.

Boschouwer tog først til Hollænderne paa Java; og da disse undsloge sig for at give den forlangte Hjælp, rejste han til Holland og henvendte sig til Regeringen selv; «men (siger Holberg) saasom en Profet er aldrig mindre agtet end udi sit Fædreland», vistes ham ikke her den Udmærkelse, han som Prinds og kejserlig Gesandt mente at have Krav paa, og tilmed var den hollandske Regering ikke sindet at følge den afsluttede Traktat med nogen Slags Kraft, formodentlig paa Grund af, at dens Opmærksomhed i Indien var begyndt at vende sig i en anden Retning. Fornærmet herover blev Boschouwer meget glad ved

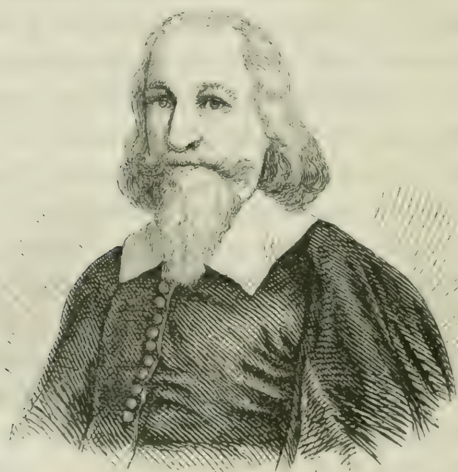
at høre, at et ostindisk Kompagni var stiftet i Danmark og en Expedition under Udrustning. Han lavede sig strax en med store Segl behængt Fuldmagt, der skulde passere for at være Kejserens, og i hvilken han tildelte sig selv en hel Hoben skjønne Titler, medens han lod indglide Udtryk om stor Forbittrelse imod Hollænderne, dersom de ikke ufortøvet kom Adassin til Hjælp. Forsynet med dette Dokument rejste Prinds Migomme til Kjøbenhavn og forestilledes for Kongen den 7de November 1617. Han foregav at være sendt direkte af Kejseren af Ceilon for at slutte en Handels- og Venskabs-Traktat med Danmark.

Det er mærkeligt, at Christian den Fjerde med saa megen Godtroenhed gik ind paa den hollandske Eventyrers Forslag og fæstede Lid til hans Fortællinger. Dokumentet maa vistnok være blevet anseet for ægte, thi Traktaten kom snart istand, en besynderlig Traktat, der blandt andet indeholdt den Absurditet, at der foruden det danske Kompagni i Kjøbenhavn skulde stiftes et singalesisk paa Ceilon, og at der skulde tilstaaes Singaleserne samme Rettigheder i Danmark, som der tilstodes de Danske paa Ceilon. Man skulde have ventet længe paa at see et singalesisk Skib i de europæiske Farvande! Endelig vedtoges det, at Boschouwer skulde følge med den Expedition, som var bestemt til at afgaa.

De to Krigsskibe, som bleve udtagne til at udføre den lange Rejse, vare Orlogsskibet *Elefanten* og et mindre Skib *David*; Kompagniet stillede de to store Handelsskibe *Christian* og *Kjøbenhavn*, der vare armerede med Kanoner, som Tilfældet var i den Tid med de Skibe, der gik ud paa Rejser, hvor de kunde vente at træffe Fribyttere undervejs. Foruden Besætningerne af Officerer og Mandskab skulde Expeditionen have 300 Mand Soldater med som Bistand til Kejseren af Ceilon, der herfor skulde betale en Sum af 100,000 Specier. Desuden skulde en lille hollandsk Proviantskude følge med paa Vejen.

Til Chef for Expeditionen og Leder af de paatænkte Underhandlinger i Ceilon valgtes den unge Ove Gjedde, som udnævntes til Kommandør, men sædvanligvis paa Togtet, paa Grund af sin Stilling, blev kaldet Admiral. Han var født i Halland den 17de December 1594 og havde saaledes endnu ikke fyldt sit 24de Aar, da han afsejlede til Indien. Hans Fader var Brostrup Gjedde, senere Lehns-

mand over Gulland, gift med Dorothea Ulfeldt, i hvis kjærlige Hus han tilbragte sin Barndom. Fra sit 13de til det 18de Aar studerede han ved den adelige Skole i Sorø og derefter 2 Aar ved Universiteterne i Wittenberg, Leipzig og Jena. Efter et kort Besøg i Hjemmet, hvor begge hans Forældre imidlertid vare døde, rejste han til Holland, gjorde Tjeneste ved Hæren, deltog 1615 i Belejringen af Brunsvig, hvor Christian den Fjerde ogsaa i nogen Tid var tilstede, og rejste, sandsynligvis i Kongens Følge, til Kjøbenhavn, hvor han derefter havde forskjellige Ansættelser, saasom ved det kgl. Kancelli. Søvæsenet havde han ikke

Ove Gjedde.

nærmere Kjendskab til, uden forsaavidt han kan have lært noget deraf under sit Ophold i Holland; derimod udmærkede han sig som en duelig, paalidelig og kundskabsrig Forretningsmand, der viste stor Hengivenhed mod Kongen, som ved sit personlige Kjendskab til den unge Adelsmand maa have vundet særlig Tillid til ham.

Den 14de November 1618 var den lille Eskadre færdig til Afsejling og forlod samme Dag Kjøbenhavns Rhed, for i Sundet at træffe de endelige Forberedelser og aftale, paa hvilke Steder man undervejs skulde samles i det Tilfælde, at Skibene bleve skilte fra hverandre. Ove Gjeddes

Flag vajede selvfølgelig paa Orlogsskibet *Elefanten*, Boschouwer og hans Hustru vare paa *David*, Eskadrens Næstkommanderende, Thyge Stygge, paa *Christian*. Hvert af Skibene havde sin Kapitajn og sin Skipper, saaledes at den første førte Kommandoen over Skibet og den sidste ledede den egentlige Navigation, som Skik og Brug var i hine Tider, da de Øverstbefalende paa Skibene ofte ikke vare Søfolk. Eskadrens Visitatør (Overforvalter eller Intendant), der forestod Provianteringen og Besætningernes Forsyning, var Hollænderen Herman Rosenkrantz, og Tropperne kommanderedes af Erik Grubbe og Niels Rosenkrantz. Der fandtes paa Skibene adskillige Kjøbmænd, danske og hollandske, flere unge adelige Officerer og Kadetter (Adelburst), som skulde uddannes paa Søen, mange fremmede, navnlig hollandske Søfolk, og vistnok adskillige Fruentimmer (det hedder nemlig et Sted i Ove Gjeddes Beretning, at Piger ikke maatte bespises i Kahytten). De fornemste Kjøbmænd vare Hollænderne Peter van Zanten og Ameling van Osten.

En stor Vanskelighed for Expeditionen var Mandskabets Bespisning og Forsyningen med Proviant og Vand. Der blev strax under Rejsens Begyndelse og ofte senere af det saakaldte brede Raad (det vil sige det for Eskadren fælles Raad, medens Skibsraadet kun omfattede det enkelte Skib) truffet Bestemmelse om, hvor stor Ration der maatte uddeles til hver Mand, hvilke Maaltider der maatte holdes, hvorofte der skulde uddeles Fisk og hvorofte Kjød m. m., og Bestemmelserne rammede ligeledes Kahytmaaltider, Udskjænkning af Vin og Lignende. Denne Vanskelighed ved Tilvejebringelsen af god og rigelig Proviant samt godt Drikkevand viste sine ødelæggende Virkninger i Mandskabets Sundhedstilstand; Skjørbug og andre Sygdomme, der krævede mange Offre, brød ud paa Rejsen, hvilket blev den mørkeste Side af denne Danmarks første Expedition til Indien.

Allerede den 18de August forud var Roland Krappe afsendt med Jagten *Øresund*, for uden Ledsagelse at gaa først til Ceilon og anmelde Eskadrens Ankomst for Kejseren, og derfra til Koromandelkysten, den sydøstlige Kyst af Forindien, fra hvilken Ceilon adskilles ved Palksstrædet. Den 29de November, efterat Eskadren allerede en Gang havde været ude i Kattegattet, men maattet vende om igjen for Modvind,

forlod den Sundet, sendte Kronborg sin Afskedshilsen og satte Kursen Nord i. Det første Stævnemøde eller Samlingsplads var bestemt at skulle være Øen Wight i Kanalen, det næste Kap Verde eller Ile de May, en af de Kapverdiske Øer, derefter Taffelbay ved det gode Haabs Forbjerg og endelig Øen Mayotte, Nord for Madagaskar. Det ene Skib skulde vente paa Samlingspladsen en vis Tid paa de andre, og kom de ikke, da skulde det ved Kysten nedgrave Breve med alle Slags Efterretninger og sætte en Pæl i Jorden med Indskrift.

Den første Del af Rejsen var ikke heldig, Skibene splittedes strax ad i det stormfulde Vejr, *Christian* blev lækt og maatte søge Havn i Norge. Den 17de December naaede *Elefanten* Wight, hvor *David* allerede var ankommet, og samme Dag indfandt *Kjøbenhavn* sig. To Dage efter kom den hollandske Skipper med Proviantskibet; men endnu savnedes *Christian*. Ventetiden benyttedes til at ordne forskjellige Sager, anskaffe Proviant m. m.; men allerede her begyndte Ove Gjeddes Besværligheder, det sammenblandede Mandskab gjorde ham mange Vanskeligheder, strenge Forholdsregler maatte tages for at forhindre Uordener i Land og paa Skibene, og den kejserlige Gesandt, Prindsen af Migomme, viste sig meget opsætsig imod Eskadrens Chef. Flere Gange er det Admiralens Agt at sejle videre, men han møder forskjellige Hindringer. Omsider, midt i Januar Maaned 1619, kommer Thyge Stygge rejsende over Land til Eskadren og melder, at *Christian* ligger ved Downs, Syd for Themsens Munding, at det har været i Norge for Søskade, men nu er istand til at fortsætte Rejsen, og han faaer Ordre til strax igjen at begive sig til Skibet og sejle med det til Wight.

Den 23de Januar, da Eskadren omsider var bleven samlet og sejlklar, lettede den og sejlede videre gjennem Kanalen Vester paa. Denne Del af Rejsen, indtil det næste Samlingssted, gik i det Hele taget godt, og det synes som om Skibene hele Tiden have holdt sig samlede. I Almindelighed sejlede de i en Linie, med det svageste Skib, den hollandske Proviantbaad, i Spidsen som Formand eller Forer. Det var dennes Pligt at holde Udkig, at gjøre Signal, naar han opdagede Land eller Fare, at lodde for Grunde og Lignende. Admiralen kunde uddele visse Befalinger og de Underordnede give Meldinger ved Signaler med Flag eller Skud; men Kursen, som skulde styres, var forud bestemt i

Ove Gjedde erobrer to franske Fribyttere under Kap Verde (19de Februar 1619).

det brede Raad, og maatte ikke uden Nødvendighed fraviges. Naar Raadet skulde samles, blev et Silkeflag hejst paa Admiralskibet, og Raadets Medlemmer fra de andre Skibe havde da at indfinde sig der.

Den 6te Februar passeredes Madeira, den 11te Ferro. Den 18de fik man Kap Verde i Sigte. *Elefanten* løb et Stykke forud med den hollandske Jagt, og da Admiralen saae, at der inde i Havnen laa 6 Skibe fortøjede, lod han Jagten lægge sig nærmere ind under Land, medens han selv sejlede et Par Mil udefter, forenede sig med de tre andre Skibe og gik til Ankers under en af Øerne. Han antog nemlig Skibene i Havnen for Sørøvere og vilde lokke dem ud ved Hjælp af den hollandske Fløjte; og hans Anslag lykkedes. Morgenen efter kom 3 af Skibene ud fra Havnen og gave sig til at forfølge Proviantskibet. Ove Gjedde lod strax *Elefantens* Ankertoug kappe, forfulgte Fribytterne, der viste sig at være Franskmænd, efterfulgtes af de andre danske Skibe, og erobrede to af Fribytterne efter en kort Kamp; det tredie løb sig fast paa Land og blev opbrændt. De tre andre Skibe, som laa i Havnen, udgaves for at være Kjøbmandsskibe; men have formodentlig ogsaa været Fribyttere, da de i al Stilhed listede sig bort den følgende Nat.

Ove Gjeddes Eskadre blev saaledes forøget med to Skibe, af hvilke det ene, der hed *Den gyldne Løve*, men blev omdøbt til *Patientia*, var paa 32 Kanoner og kommanderedes af en Engelskmand eller Tysker ved Navn Samuel Fischer, det andet var en svagt armeret Jagt, der blev kaldet *Jægeren*. De bleve besatte med Folk fra de andre Skibe, Thyge Stygge tog Kommando af *Patientia*, Hans Lindenov af *Jægeren*, og de franske Matroser fordeltes paa Eskadren, hvis blandede Besætning derved blev end mere broget. Fribytterkapitajnen kom ombord paa *Kjøbenhavn*, hvor han en af de følgende Dage sprang i Vandet for at flygte i Land, men blev opfisket, stillet for en Krigsret og dømt til Døden, hvilken Dom han kun undgik ved Boschouwers og hans Kones Forbøn. Nogle Maaneder efter opdagedes det, at han æggede Franskmændene til Opstand; da dømtes han atter og blev omsider hængt under Bougsprydet, hvad han længe kunde have fortjent.

Skibene løb ind til et Sted ved Kysten, som hed Portudali, for at tuske med de Indfødte og forskaffe sig Forfriskninger og Vand; Landgangen var meget vanskelig paa Grund af den høje Brænding, Negrene,

som man traf, vare ikke meget venskabelige, og Vandet slet. Eskadren laa her henimod en Maaned og havde flere Fataliteter. En Dag i Marts, da en Del Mandskab var i Land med en Fændrik og badede, medens Baadene vare sysselsatte paa et andet Sted og Vaabnene henlagte paa Kysten, bleve de overfaldne af de Indfødte, som formodentlig vilde hævne sig over, at Gjedde havde taget nogle Negere med sig ombord; 31 Mand bleve dræbte eller tagne til Fange, og ikkun 11 af dem udleverede igjen til Flaaden. Den 20de Marts sejlede Skibene til de Kapverdiske Øer; Forholdet ombord var da blevet meget spændt, navnlig imellem Admiralen og den kejserlige Gesandt, hvem Hollænderne understøttede imod de Danske, og de forskjellige Nationaliteter enedes ikke. Ove Gjedde, som var af en haard og bestemt Karakter, nødedes til at øve streng Mandstugt; Krigsartiklerne oplæstes, haarde Straffe, saasom Kjølhaling — at hales fra den ene Raanok til den anden under Skibets Kjøl — bleve idømte, og Skipperen paa *Christian* degraderet og dømt, fordi han havde faret med Løgn for den fremmede Gesandt. Ogsaa med Provianten maatte der tages strenge Forholdsregler, da kun lidet var at faae; det, som fandtes paa den hollandske Jagt, blev fordelt til Besætningerne, og det bestemtes i det brede Raad, at dette Skib skulde forlade Eskadren og sejle hjem, to Dage efter at man var gaaet fra Øerne, hvorimod *Patientia* og *Jægeren* skulde gaa med til Indien.

Den 8de April sejlede Eskadren «i Herrens Navn» videre, efterat Raadet havde bestemt, at den først skulde staa ud fra Landet i Sydvest til Vest 80 Mile og derefter styre S. t. O. og S. S. O. Den 10de vendte Proviantbaaden om og sejlede hjem; *Jægeren* blev Formand. Det blev en lang og besværlig Rejse til Kap det gode Haab; Mandskabet led forfærdelig af Sygdom, Mange bukkede under, Besætningerne fortyndedes, Tjenesten blev strengere, og Ove Gjedde maatte selv gaa med paa Vagt. Boschouwer følte sig generet i sit Forhold, og Skibet *David*, som han var ombord paa, gjorde Forsøg paa at liste sig bort fra Eskadren; men det lykkedes dog ikke. Lynilden slog ned i *Patientia* og anrettede endel Skade. Midt i Juni Maaned havde man det Uheld, at *Jægeren*, som var sendt forud for at see ud efter Land, blev skilt fra de andre Skibe, uden at det lykkedes at finde det igjen.

Endelig, den 4de Juli, kom Land i Sigte og hilsedes med stor Jubel, og den 8de ankrede *Elefanten*, *David* og *Kjobenhavn* i Taffelbay, hvor *Christian* og *Patientia*, som vare blevne agterudsejlede, stodte til dem to Dage senere. I Havnen laa der 8 engelske Skibe, med hvilke Ove Gjedde, efterat nogle Vanskeligheder med Hensyn til Formaliteterne vare vel overvundne, kom til at staa paa en god Fod. Nogle af dem afgik kort efter og medtoge Breve til Hjemmet; dog udstedtes der streng Befaling imod at afsende noget Brev, som ikke forud var blevet læst i Raadet; dette Forbud overtraadtes af Hollænderne van Zanten og Herman Rosenkrantz, der hjemsendte Breve med bittre Klager over Gjedde, hvad denne først længe efter erfarede. De Syge bleve saa snart som muligt sendte i Land og anbragte i Telte; deres Tal var stort, og siden Afrejsen fra Hjemmet havde Eskadren allerede havt omtrent 200 Døde — den største Del af de Syge døde noget senere.

Den 27de Juli om Natten ankommer den flinke Lindenov med *Jægeren* til Havnen og vil holde ind; men er saa uheldig at løbe Skibet paa Grund saa fast, at det bliver Vrag. Lasten fordeles paa de andre Skibe, og af Inventarium og Takkelads borttages, hvad man kan faae.

Boschouwers Opførsel under Opholdet i Taffelbay var fuldstændig utaalelig, og Besætningen paa *David* gav ham ikke stort efter. To Medlemmer af det brede Raad sendtes til ham for at tale ham tilrette, og Krigsartiklerne bleve oplæste paa Skibets Dæk; men det hjalp kun lidet. I disse Dage var det ogsaa, at Samuel Fischer blev hængt. Straffe uddeltes; men *David* pønsede paa at unddrage sig Admiralens Kommando.

Den 5te August, efterat de Syge vare bragte ombord paa Skibene, lettede Eskadren, forlod Taffelbay og stod Syd om Afrikas sydlige Spids, for derfra at gaa imod Nord gjennem Mosambique-Kanalen mellem Madagaskar og Afrikas Fastland. Paa denne Tour lykkedes det endelig *David*, den 30te August, at slippe bort fra Admiralen; det fjernede sig mere og mere, uagtet der gjordes Signaler til det om at vende tilbage, og den næste Morgen havde man tabt det af Sigte. Den 15de September døde Lauritz Willomsen, der var Kapitajn paa *Kjobenhavn*.

Under hele den paafølgende Sejlads vil man træffe en stor Usikkerhed i Bestikket og Uvished om, hvor Skibene til enhver Tid vare

henne. Dette hidrørte fra to Aarsager, nemlig Mangelen paa gode Midler til at finde Skibets Sted og Savnet af paalidelige Søkaart. Breden kunde man nogenlunde bestemme ved Solens Højde om Middagen, og i denne Henseende have Kaartene ogsaa været bedre; men med Længden forholdt det sig anderledes, heri var Usikkerheden højst paafaldende, som vi snart skulle see.

Den 22de September fik man paa 16 Grader sydlig Brede Land i Sigte, der antoges for Kysten af Madagaskar. Skibene ankrede op under den aabne Kyst, hvor de laa meget slet, og hvor Strømmen var haard. Den næste Morgen gik Kapitajnen paa *Elefanten* til Land med en vel bemandet Baad, lagde den for Dræg udenfor Brændingen og vilde fire den ind ved Dræglinen; men Baaden kuldsejlede, 6 Mand druknede, de øvrige lykkedes det at redde sig ved Svømning. Neppe vare de komne i Land, før de bleve angrebne af de Indfødte, som havde samlet sig ved Kysten og udplyndrede dem og afklædte dem til Skindet; i denne ynkelige Tilstand kom de atter ombord med deres Baad. De havde imidlertid erfaret, at de ikke vare paa Madagaskar, men paa det afrikanske Fastland, altsaa, ifølge Breden, i Nærheden af Mosambique.

Den 25de September om Morgenen lette alle Skibene, sejle Nord efter og faae den 5de Oktober de Komoriske Øer i Sigte i den nordlige Del af Mosambique-Kanalen. Der ankres ved Øen Mohelle, hvor nogle Forfriskninger erhverves, og hvor Kapitajnen paa *Christian*, Jens Hvid, bliver begravet. Nogle Dage senere gaa Skibene til Anjouan, og derefter besøges Mayotte, der som anført var udseet til Samlingsplads i Tilfælde af Skibenes Adskillelse. *David* havde ikke været der; derimod havde Roland Krappe med *Øresund* anløbet Øen 3 Maaneder forud og saaledes været omtrent ligesaa længe undervejs som Ove Gjedde.

Ved de Komoriske Øer opholdt Skibene sig i over en Maaned, forsynede sig med Proviant og Forfriskninger, saavidt de vare at faae, og forskjellige Forandringer foretoges ved Mandskabets Fordeling og blandt Befalingsmændene for at opretholde Orden og Disciplin, hvilket kun lod sig gjøre ved Udøvelsen af den største Strenghed. To af Franskmændene bleve i November Maaned hængte for Opsætsighed. Erik Grubbe, der var gaaet med som Anfører for Tropperne, blev ansat som Kapitajn paa *Kjøbenhavn*, og *Christian* fik en ny Kapitajn i Hen-

ning Gabriel. Den 10de November, efterat der paa Mayotte var nedgravet Breve til *David* og sat et Mærke ved, forlod Eskadren endelig Øerne og satte Kursen Nord og Øst i, ad Indien til.

Skibene gaa op imod det æthiopiske Archipelag, Amirante- og Sechellesøerne, der ligge Nord for Madagaskar; men Sejladsen er højst besværlig, de maa arbejde imod den østlige Monsun og det indiske Havs Strøm og ere snart ganske ude af deres Bestik. Forskjellige Øer og Kyster faaes i Sigte, flere af dem anløbes; men hvilke de ere, og hvor de i det Hele taget ere henne, vides ikke. Af Solens Højde kan det vel sees, at Skibene komme længere imod Nord, at de passere Ækvator; men Længden er ubekjendt. Den 5te Januar 1620 sees et Land, som, uagtet man har forsøgt at arbejde sig imod Øst, antages for Kysten af Afrika, og det Samme gjentager sig omtrent 6 Uger efter. I Slutningen af Februar anløbes en Ø, hvor Skibene faae Vand, Frugt og nogle Gedebukke; men Indvaanerne vise sig fjendtlige, og give ingen nærmere Besked. Den 10de Marts, da Land igjen blev seet, opstod der Uenighed imellem Styrmændene om, hvad det var for et Land; Nogle antoge det for den Abexiske Kyst (d. e. Abyssinien), Andre for Malediverne ved Indiens Sydvestkyst, atter Andre for Kap Komorin paa det indiske Fastland. Da kommer tilfældigvis en Sejler i Sigte. *Elefanten* gjør Jagt for at opsejle den og skaffe sig Oplysning om Landet; men Sejleren er rapfodet, den troer sig forfulgt af en Fjende, sætter alle Sejl til og undslipper. Den 19de Marts gik Skibene til Ankers under en øde Ø, hvor de ikke kunde faae andet end nogle Gedebukke, hvorfor den blev døbt Bukken-Ølandet. Her foretoges atter Forandringer ved Bedsætningernes Fordeling og flere Forfremmelser paa Grund af Dødsfald. Den 29de i samme Maaned lettede Skibene paany, og Dagen efter fik man en stor Ø i Sigte; — dette var Sokotora eller Sokotra, der som bekjendt ligger udfor den østlige Spids af Afrika, ved Indgangen til Adenbugten og det røde Hav, lige Syd for Arabien paa 12 Graders nordlig Brede. — Istedenfor at gaa imod Nordøst til Ceilon var man bleven forsat omtrent 350 Mile imod Nord til Indgangen til det røde Hav! Eskadren var ligesaa langt borte fra Ceilon, som den havde været den 10de November, eller 4½ Maaned tidligere, da den forlod Mayotte!

Kjøbenhavn forlader om Natten Eskadren, uden dertil at have nogen Ordre, er den følgende Dag inde under Kysten, sender Baad i Land og erfarer, at der kan faaes gode Forfriskninger, naar man gaaer op til Havnen, hvor Kongen boer. Men Kapitajnen er saa uforstandig at udgive sig og de andre Skibe for Engelskmænd. Med denne Besked løber Erik Grubbe, som førte *Kjøbenhavn*, tilbage til Ove Gjedde, som imidlertid ikke under falsk Flag vil anløbe en Havn, hvor der boer engelske Kjøbmænd, medmindre saadant besluttes af det brede Raad. Den følgende Dag, den 1ste April, lod han derfor Silkeflaget hejse som Signal til Samling; *Christian* var kommet et Stykke bort, og *Elefanten* sejlede ud imod det, de andre to, *Kjøbenhavn* og *Patientia*, styrede indad imod Landet. Da Signalet blev ophejst, vendte *Patientia* om; men *Kjøbenhavn* fortsatte sin Kurs, løb ind til Sokotora, hvor det opholdt sig en kort Tid, og hvor Grubbe skal have afsluttet en Handelstraktat med Kongen; han traf ikke sammen med Eskadren igjen før ved Ceilon.

Ove Gjedde havde saaledes nu kun tre Skibe tilbage, og strengere Forholdregler bleve tagne for at holde disse sammen. Det var vel hans Agt at gaa ind til Øen for at hente *Kjøbenhavn* og forsyne Skibene med Forfriskninger; men den 4de om Morgenen fik man Øje paa en Sejler, der havde et Fartøj paa Slæb og styrede modsat Kurs. Den vendte strax, søgte at undfly og blev jaget hele Dagen igjennem. Den næste Morgen var Fartøjet borte, og da man kom hen til Skibet, viste det sig, at Mandskabet havde forladt det. Alt, hvad der fandtes af rørligt Gods, blev delt imellem de danske Skibe, og den fremmede Sejler derefter stukket i Brand. Hermed hengik nogle Dage, Besøget paa Sokotora blev opgivet, Kursen sattes tværs over den arabiske Bugt, og nu gik Alting bedre med gunstigere Lejlighed. Et Par Skibe, man traf paa undervejs, flygtede bort og vilde ikke have Samkvem med Eskadren. Den 10de Maj fik man Lodskud af Malabarkysten paa 50 Favne og sejlede nedad imod Ceilon med *Patientia* som Formand. «Den 16de om Morgenen saae vi — siger Gjedde — det forjettede Land Ceilon med stor Glæde», og den 18de om Aftenen kom de tre Skibe til Ankers ved et Sted, som de Indfødte kaldte Panva, paa den sydøstlige Kyst.

Roland Krappe var med det lille Skib *Øresund* ankommet længe i Forvejen og havde besøgt baade Koromandelkysten og Ceilon; men han

havde ikke kunnet udrette Noget for Handelen. Portugiserne havde forfulgt ham og berovet ham hans Skib, og han havde med sit Mandskab søgt Tilflugt hos Naiken af Tanjour. Den 24de Maj kom Styrmanden fra *Kjøbenhavn* og meldte, at baade dette Skib og *David*, som vare stødte til hinanden udfor Ceilon, laa til Ankers i en Havn 3 Mile fra Panva; tillige meldte han, at den kejserlige Gesandt Marcelis Boschouwer, Prinds af Migomme, tilligemed hans Søn vare afgaaede ved Døden for 8 Maaneder siden. De to Skibe fik Ordre at forene sig med Flaaden, og den 26de Maj havde Ove Gjedde alle sine fem Skibe samlede ved Rejsens Maal.

Vi have skildret denne Rejse saa omstændelig, fordi den giver en god Forestilling om de Vanskeligheder, man paa hine Tider havde at overvinde for at gaa ad Søvejen fra Europa til Indien. Hertil hørte mangelfuldt udstyrede Skibe, slette Midler til Bevarelsen af Proviant og Vand, hvoraf fulgte Skjørbug med andre ondartede Sygdomme og stærkt Mandefald, ustyrligt Mandskab, der nødvendiggjorde streng Disciplin og haarde Straffe, ringe Kjendskab til Navigationens Hjælpemidler, til Vinde og Strømme, Passater og Monsuner, Mangel paa gode nautiske Instrumenter og Søkaart o. s. v.; heraf fulgte da ogsaa, at man ikke vidste, at Vejen til Indien ikke gaaer igjennem Mosambique-Kanalen, og at Skibene vare 16 Maaneder om en Rejse, som nu kan gjøres paa mindre end 4. Touren fra Mayotte til Ceilon, der medtog over et halvt Aar, er navnlig et Billede paa hine Tiders mangelfulde Sejlads.

Men nu havde man naaet Maalet, en ny Rolle var tiltænkt Ove Gjedde, der skulde optræde som selvstændig Gesandt og Underhandler om Handelsforbindelse. Dette var et vanskeligt Hverv, saameget mere som Boschouwer var død og ikke ved personlig Nærværelse kunde bekræfte sin Myndighed til i Kejserens Navn at afslutte nogen Traktat. Det gjaldt altsaa om at faae ratificeret den Traktat, der var sluttet imellem Christian den Fjerde og den kejserlige Gesandt, og ifølge hvilken Danmark skulde staa Kejseren bi imod hans oprørske Undersaatter, naar han til Gjengjæld bidrog sin Del, anslaaet til 100,000 Spd., af Omkostningerne ved Expeditionen.

Tilstanden paa Ceilon var ved Ove Gjeddes Ankomst højst maadelig. Portugiserne huserede stærkt paa Øen, krigedes med de Indfødte, og

havde navnlig deres Tilhold i den sydlige Del, ved Poïnt de Galle. Hollænderne mærkede man ikke Noget til, de vare saa optagne af deres Kolonisation paa Sundaøerne, at de formodentlig ganske havde opgivet denne Plads. Smaakongerne paa Øen, hvoraf der fandtes adskillige, laa i indbyrdes Strid, og Kejser Ceneradt Adassin, der boede i Kandy midt paa Øen, herskede kun over et lille Distrikt og lod sig kalde Konge af Kandia. Men foruden ham var der en tilsyneladende endnu højere Person, formodentlig en Efterkommer af tidligere Regenter, som kaldtes Madonne. Der er ved denne Person noget Mystisk, som man ikke let forstaaer; han synes ikke at have noget Land at regere over, han bliver forfulgt af andre Fyrster og søger et Par Gange Tilflugt hos den danske Admiral, og dog tilbyder Adassin engang at dele Magten med ham og med Ove Gjedde. Der er ogsaa Tegn, som tyde paa, at Ordet Madonne kun betyder en stor Herre; den Madonne, som de Danske traf paa under deres Ophold ved Landet, maa have været en Prætendent til hele Riget.

Eskadren gik fra Panva til Palligamme, derfra i Begyndelsen af Juni til Trinconomale — der begge laa paa Østkysten af Ceilon — og her rammer den Sorg Gjedde, at han ikke alene mister sin dygtige Skibschef Thyge Stygge, men ogsaa en anden flink Officer ved Navn Otto Urne. Han har flere Sammenkomster med Kongerne paa de forskjellige Steder, de modtage ham festlig i Land med Trommer og Spil, og aflægge Besøg ombord paa Skibene, ligesom de hjælpe ham til Provisioner og Forfriskninger; men paa deres Tale kan han ikke stole, og paa de Skrivelser, han afsender til Kejseren i Kandy, indløber der ikke noget Svar. Med Kongerne kan han ikke indlade sig paa nogen Forhandling, han ønsker kun Svar fra Kejseren selv, og sender derfor den 9de Juni en ny Skrivelse og Begjæring om Traktatens Ratification. Kort efter faaer han Bud fra Madonne, at Kejseren ikke kan rejse fra Kandy af Frygt for Portugiserne, men naar Admiralen kun vil overlade ham, Madonne, 4 eller 5 faste Pladser paa Ceilon, saa maa Danmark gjerne have hele Resten. Tilbudet afslaaes, Gjedde vil kun forhandle med Adassin. Den 24de Juni indfinder omsider dennes Sekretær sig tilligemed en Modellar, d. e. en højtstaaende Embedsmand, hos den danske Admiral med Budskab fra Kejseren. De meddele, at Roland

Krappe har været hos ham og er bleven vel modtaget, at Sagerne paa Landet ere gaaede meget tilbage, siden Boschouwer rejste bort for fem Aar siden, at Kejseren beklager sin Gesandts Død og sender hans Enke Trøst; fremdeles vil han vise de Danske al Imodekommen, naar de ville jage Portugiserne ud af Landet; men til at betale de mange Penge har han hverken Evne eller Forpligtelse. Forhandlingerne med Sendebudene og Kongerne medføre flere Vanskeligheder paa Grund af Sproget; det Portugisiske har faaet stærkt Indpas, og foruden det tales baade Malayisk og Singalesisk, saa at der maa benyttes flere Tolke. De Indfødtes Breve ere skrevne paa Palmeblade.

Tiden gaaer hen med endeløse Forhandlinger, og Gjedde fordrer, som rimeligt er, en blank Ratification af den med Gesandten afsluttede Traktat. Sekretæren rejser tilbage til Kandy med dette Svar, ledsaget af to danske Officerer, og bliver borte en hel Maaned. Imidlertid søger man at adsprede sig paa bedste Maade i Selskab med Kongen af Trinconomale, der beværtes ombord paa Admiralskibet og yder Gjengjæld ved at sende Gaver af det frugtbare Lands Produkter. Han er uens med Madonne og beder Gjedde om Tilladelse til at skyde ham, og da Madonne en Dag kommer flygtende ombord paa Skibene for at søge Beskyttelse, bliver han ført over paa nogle Øer ved Kysten. Snart efter kommer han igjen og viser Gjedde et Brev fra Kejseren, hvori denne foreslaaer, at de Tre skulle slaa sig sammen imod Portugiserne og senere dele Byttet. Saaledes søger man fra forskjellige Sider at virke paa Gjedde, der dog holder haardnakket Stand.

Den 28de Juli kommer Sekretæren igjen med Brev fra Kejseren, der nu er bleven opbragt paa Boschouwer og erklærer den af ham fremlagte Fuldmagt for falsk, da han aldrig har lovet at give Godtgjørelse eller stille Tropper, hvorimod han tilbyder de Danske to Havne, naar de ville forjage Portugiserne. Gjedde samler da det brede Raad for at høre dettes Mening; men det er meget ubestemt og vægrer sig ved at give Svar. Først efter at han har truet med at lade Medlemmerne afløse af Andre, faaer han det Raad af dem, at han selv skal rejse op til Kandy. Sekretæren søger at forhindre det, lover ham to Fæstninger, et Oplagshus i Kandy og Havnen Trinconomale; men han mærker, det kun er en Løgn for at standse den tagne Beslutning, og

han nødes til ved Trusler om Anvendelse af Magt at tvinge Underhandlerne til at skaffe ham et sikkert Lejde til Kandy.

Den 8de August tiltræder Ove Gjedde sin Rejse til Kandy med et Følge paa 17 Personer, foruden Kejserens Sekretær og Flere. Kongen af Palligamme modtager ham med stor Pragt og ledsager ham til Grændsen af sit Rige, og da den næste Konge, han kommer til, ikke kan følge med paa Grund af Sygdom, sender han den fornødne Beskyttelse. Rejsen er besværlig og langsom, flere Nætter tilbringes under aaben Himmel, og først den 15de naaes Bestemmelsesstedet, en lille By Venthanen tæt ved Kandy, hvor Kejseren vil modtage den danske Admiral; han ønsker ikke at vise ham sin Hovedstad. Modtagelsen er meget festlig, nogle højtstaaende Personer ere sendte ud for at møde de Fremmede, bevæbnede Folk ere opstillede ved Indgangen til Byen, et Stykke af Vejen belagt med tykt Lærred, Sang og Musik lyder; men det Hele viser sig at være kun en tom Ceremoni. Da Kejseren har ladet sit Hoved toe, giver han Gjedde Audients; der underhandles vidt og bredt i fem paa hinanden følgende Dage og holdes flere Møder hver Dag; men det viser sig umuligt, uagtet den Bestemthed, hvormed Admiralen optræder, samt hans Trusler om Kongen af Danmarks Vrede o. s. v., at formaa Kejseren til at ratificere Traktaten. Han erklærer Boschouwers saakaldte Fuldmagt for falsk, ler ad de Titler, denne Eventyrer har givet baade sig selv og ham, indrømmer, at Gesandten vel har havt Myndighed til at underhandle om Hjælp af fremmede Magter imod Portugiserne og de oprørske Undersaatter, men ikke til at love Penge eller Tropper.

Dette var imidlertid det eneste Punkt, der frembød Vanskeligheder, og det maa vistnok siges, at Gjedde med for megen Haardnakkethed holdt fast paa Pengeerstatningen, da det var øjensynligt, at Adassin var ganske ude af Stand til at yde den. Det var ham ikke muligt at ratificere den af Boschouwer paa hans Vegne indgaaede Traktat; derimod førte dog den nuværende Sammenkomst med den danske Afsending til, at en anden, og det en for Danmark ikke mindre gunstig Traktat omsider blev sluttet og underskreven af Kejseren selv den 25de August. Den udfærdigedes baade paa Portugisisk og Singalesisk, og det Exemplar, som overgaves til Gjedde, er opbevaret i det danske Arkiv. Det inde-

holder 24 Artikler, blandt hvilke de vigtigste ere, at Kejseren afstaaer hele Landet Trinconomale, i hvilket findes en Bugt med en sikker Havn, til Kongen af Danmark, der kan regere her ganske som i sit eget Rige; til Opførelsen af en Fæstning lover Kejseren at sende Bistand i Materiale, samt 100 Soldater og 500 Tømmermænd foruden Smede, Murere, Haandlangere o. s. v., at underholde Besætningen og beskytte Fæstningen saavidt han formaaer. Naar andre Fæstninger erobres paa Landet ved fælles Hjælp, skulle de tilhøre Danmark, og ikkun Byttet deles. Den danske Konge kan lade opføre paa Ceilon Fæstninger, hvor han vil, og stole paa Kejserens Bistand. Ligeledes vil Kejseren være behjælpelig med at skaffe de danske Skibe Ladning; han forpligter sig til ikke at handle eller afslutte Handelstraktater med Andre end de Danske, der ovenikjøbet skulle nyde Toldfrihed paa Øen og have Tilladelse til at mynte Penge der.

Efter dette heldige Udfald af sit Besøg tiltræder Gjedde Tilbagerejsen samme Dag, som han har modtaget den underskrevne Traktat; dog maa Flere af Følget blive tilbage paa Grund af Blodsot, og Andre angribes af den samme Sygdom paa Vejen, saa at han kun havde 3 Mand af sit Følge med sig, da han kom tilbage til sit Skib. Herfra sender han Kejserens Modellar til Kandy med en Skrivelse om det paatænkte Fæstningsanlæg.

Boschouwers og hans treaarige Søn Christians Lig vare endnu ombord paa *David*; det bestemtes, at Gesandten, der nu havde viist sig at være en Bedrager og var underkjendt af Kejseren, skulde begraves i al Stilhed paa Ceilon, hvorimod Liget af Sønnen, der var født i Kjøbenhavn og opkaldt efter Kongen, som tillige havde været hans Fadder, skulde føres til Jorden med al Ceremoni. Peter van Zanten, der var kommen til Danmark med Boschouwer, havde været delagtig i alle dennes offentlige Skridt, gjort Expeditionen med til Indien og deltaget i Gjeddes Underhandlinger med Kejseren, blev udskudt af Kahytten og af Skibets Raad. Ligeledes blev der gjort Indskrænkning i de Hensyn, man hidtil havde viist imod Boschouwers Enke.

Da disse Ting vare bragte i Orden, mente Gjedde, det var Tid at tænke paa andre Planer, at vende Opmærksomheden mod Fastlandet,

som allerede havde været paa Omtale i Hjemmet, inden Boschouwer kom til og blandede sig i Sagerne.

Den indiske Halvø, Forindien, Syd for Gangesfloden var dengang delt i en Mængde uafhængige Kongeriger, hvoraf nogle vare saa store og mægtige, at deres Herskere lode sig kalde Kejsere. De stode ikke i noget Forhold til den store Mogul hinsides Ganges, men hver af dem havde fuldkomment Herredømme over sit Rige. Saaledes var der omtrent i Aaret 1200 blevet dannet et stort Rige langsmed den østlige Kyst, Koromandelkysten, hvis Regent kaldtes Kejser af Bisnagar og som endnu i det 16de Aarhundrede var meget mægtigt og strakte sig ned til den sydlige Spids, forbi Forbjerget Komorin. Men henimod Aaret 1570 blev det paa engang angrebet af fire Nabokonger, dets rige Hovedstad Bisnagar ødelagt, og Landet delt i fire særskilte, af hinanden uafhængige Dele. En af disse var Tanjour, hvis Fyrste vel undertiden lod sig kalde Konge, men ogsaa nøjedes med Titlen Naike (Forstander eller Regent). Det strakte sig langsmed Havet i en Længde af omtrent 20 og en Brede af omtrent 17 Mile. Ved den danske Expeditions Ankomst hed Naiken Ragnato — der dog synes at have været et Familjenavn —, han var som sagt en uafhængig Fyrste, der raadede frit over sine Handlinger, og hvis Regering var arvelig; han synes at have været en forstandig og godmodig Mand, der ved nogen Tid forud at have overladt Portugiserne Havnen Negapatam havde seet, hvilke Fordele han kunde have af Samkvemmet med de Fremmede, og han havde derfor Intet imod ogsaa at indlade sig med de Danske. Det er sandsynligt at Roland Krappe i en tidligere Tid havde opholdt sig i Tanjour, og derfor raadet Kong Christian til at sende Expeditionen did. Selv søgte han, som vi have seet, derhen med Jagten *Øresund*; men da han ved sin Ankomst havde plyndret nogle portugisiske Fartøjer fra Negapatam, betragtede Portugiserne ham som Sørøver, erobrede og ødelagde Jagten, samt dræbte to Matroser, som de havde fanget, og satte deres Hoveder paa Stager; de øvrige undslap og søgte Beskyttelse hos Naiken.

Gjedde havde allerede tidligere sendt *Kjøbenhavn* fra Ceilon op til Koromandelkysten, og den 9de September afsejlede han selv dertil med *Elefanten*, efter at have givet *Patientia* Ordre til at søge ham der, saa-

snart det kunde medtage en af de Indfødtes store Baade og en levende Elefant, som var ham skjænket af Kejseren paa Ceilon. Den 12te naaede han Negapatam, hvor han vexlede nogle Skud med Portugiserne, og hvorfra han strax afgik. Dagen efter ankrede han ved den noget sydligere beliggende By Trankebar. De Danske stode under hele Opholdet ved Indien paa en fjendtlig Fod med Portugiserne, hvortil vistnok Krappes Sammenstød med dem — der iøvrigt ikke var uden Skyld fra hans Side — har været Aarsagen, efterdi Danmark ikke var i Krig med Portugal.

Ved Trankebar traf *Elefanten* sammen med *Kjøbenhavn*, og nogle Dage efter ankom ogsaa *Patientia* (uden den levende Elefant, der havde traadt Baaden, hvori den skulde overføres, itu), saa at der nu var tre danske Skibe samlede paa Rheden. Skibene ligge imidlertid her ingenlunde godt; Rheden er aaben, og en ofte svær Brænding ruller ind over Kysten, saaledes at det jævnlig hænder, at Baadene flere Dage i Rad ikke kunne komme ind eller ud. De Indfødte betjene sig under saadanne Omstændigheder af en saakaldet Katimaran, som bestaaer af nogle korte, sammenbundne Planker, der kun kunne bære een Mand, og hvormed denne gaaer igjennem Brændingen, mere under end over Vandet.

Gjedde var nu kommen til en virkelig mægtig og rig Fyrste, der var ganske anderledes uafhængig og selvstændig end Kejseren af Kandy; alligevel ere Forhandlingerne med ham langvarige og trættende, der maa anvendes baade Forsigtighed og Strenghed, Naiken er pengegridsk, vil nødig ud med Penge og Varer, gaaer ofte fra sit Ord og viser sig ikke meget paalidelig. Hertil bidrog meget den besynderlige, egennyttige Rolle, som Roland Krappe, der endnu opholdt sig hos Naiken, spillede under alle Forhandlingerne, i hvilke han tog Del paa det indiske Kompagnies Vegne. Gjedde sendte kort efter sin Ankomst Foræringer, hvoriblandt to Kobberkanoner med 100 Kugler, og Brev op til Fyrsten med Begjæring om en Sammenkomst. Han faaer da i Begyndelsen af Oktober Svar fra Krappe, at han er kommen til ham paa Naikens Vegne og opholder sig i Nærheden af Trankebar, men ikke tør komme nærmere af Frygt for Portugiserne. Denne Tale vil Gjedde ikke høre paa. Han er bestandig paa en spændt Fod med Kompagniets Folk, der lægge ham alle Slags Vanskeligheder i Vejen, og mellem Krappe og Visitatøren

Herman Rosenkrantz, der er i Tanjour; synes der ligeledes at være et slet Forhold. Det lykkedes dog at formaa Krappe til at indfinde sig i Trankebar, hvor en Sammenkomst og Forsoningsscene finder Sted, og hvor det bestemmes, at Rosenkrantz skal afsættes fra sin Post. Krappe fortæller ved denne Lejlighed, at Naiken har foræret ham Trankebar, som han dog er villig til at afstaa til Gjedde (d. e. til Kompagniet eller den danske Krone), naar denne vil betale ham og hans Folk deres tilgodehavende Løn.

Men Gjedde vil kun forhandle med Naiken og forlanger at blive ført til denne, hvori Krappe maa indvilge, da Modstand er forgjæves, men han raader ham dog til at vise al Pragt og at iføre sig den gyldne Harnisk. Den 27de Oktober tiltræder Ove Gjedde sin Rejse til Hovedstaden Tanjour; uagtet han ogsaa her møder alle Slags Vanskeligheder, holdes hen med Passiar og Udflugter af Fyrsten og hans Raadgivere, saa er dog dette Besøg vistnok det interessanteste Afsnit af hele Expeditionen og ialtfald det, der gav det vigtigste Udbytte. Den 29de kom han til en By, der hed Pætte, og hvor der fandtes store Oplag af Peber. Dagen efter naaede han Forstaden til Tanjour, hvor en af Naikens fornemste Officerer, kaldet Type-Naike, kom ham imøde, baaren i en Pallankin og efterfulgt af 8 af Naikens Elefanter. Han stod ud, bød Admiralen velkommen og anmodede ham om at stige op paa den største af Elefanterne, over hvis Ryg og Liv der var lagt et fint Klæde, og ovenpaa dette en rød Fløjels Hynde med Guldsnore; men Gjedde undskyldte sig, da han paa Vejen havde stødt sit Ben, og lod sig, ligesom paa den øvrige Del af Optouren, bære ind til sit Logis i Krappes Pallankin.

Det blev strax øjensynligt, at Gejstligheden havde stor Magt over Regeringen. Inden Gjedde kunde faae Fyrsten i Tale, maatte han henvende sig til den øverste Bramin, og da han den 2den November første Gang stededes til Audients i Naikens pragtfulde Palads, traf han denne liggende paa en blød Hynde og Braminen, iført en spids Bispehue, siddende ved hans Fødder. Han maatte ikke nærme sig paa mindre end 8 à 10 Skridt, og stod da paa det nederste Trin af den Trappe, der førte op til Naikens Sæde; men senere blev Forholdet mere intimt, og han kom ofte i Berøring med Naiken, der selv viste ham omkring i Byen og i Paladset. Det var Gjeddes Ønske at faae afsluttet en Traktat med

Naiken, som skulde laane ham en vis Sum Penge, skaffe Ladning, navnlig Peber og Kryderier, til Skibene og overlade Danmark en fast Plads, Trankebar, ved Kysten, mod at der blev givet ham Erstatning, navnlig i Kanoner og Ammunition m. m., og indgaaet visse Forpligtelser, og han var ogsaa villig til at gaa ind herpaa; men trak dog Sagen hen. Bestandig hed det, at «imorgen skal Kontrakten blive underskreven»; men saa var det en efter hans Gudsdyrkelse uheldig Dag — saa skulde han vise Gjedde Pagoderne og lod ham staa i Døren, medens han selv gik ind i Helligdommen og bad — saa skulde han vise ham Paladset med al dets Pragt, den med Guldplader beslaaede Lænestol, Elfenbensudskæringerne o. s. v. — saa var det hans Fødselsdag, da der ikke kunde gjøres Forretninger — saa var han upasselig, og kunde ikke tale med Nogen — saa skulde Gjedde see alle hans 365 Koners Diamanter, Smaragder, Rubiner og øvrige Stads, hvoriblandt der var meget Flitter — saa blev der givet en Bøffelfægtning — og saaledes blev det ved i tre samfulde Uger. Da blev Ove Gjedde kjed af at vente længere, og netop som han havde forladt Byen, kom Krappe, der vistnok har været meddelagtig i al denne Forhaling, til ham med den underskrevne Traktat. De Danske skulde have Trankebar med Tilladelse til forelobig i to Aar at hæve Told af alle Skibe, samt til at opføre et Fort, fremdeles en Sum Penge og en vis Portion Peber m. m. imod Erstatning og Udlevering af 12 store Kanoner, 12 dobbelte Falkonetter og tilhørende Ammunition; desuden forpligtede Naiken sig til ikke at tillade andre Fremmede end Portugisere og Danske at føre Handel paa Tanjour. Den 21de November kom Gjedde til Trankebar, men kunde ikke tage ombord i sit Skib for den 27de paa Grund af Brændingen, i hvilken 3 Mand af Besætningen vare druknede under hans Fraværelse.

Den danske Admiral udfoldede nu en stor Virksomhed. Der blev strax taget fat paa Anlæget af Fortet Dansborg, der snart rejste sig med sine Volde, Grave, Port og Bro, og bevæbnedes med Kanoner fra Skibene. Rosenkrantz, som havde viist en slet Opførsel, blev dømt til at afskediges i Unaade og hjemsendes med første Lejlighed. Roland Krappe udnævntes til Kompagniets Direktør der paa Pladsen og til Visitator, og ham paalaa det altsaa at skaffe Ladning til Skibene og tage sig af Handelens Interesser. Dette var meget vanskeligt, og det var endog paatænkt at

sende *David* og *Christian* til Sokotora i denne Hensigt (muligen har det ogsaa været Meningen at lade dem forsøge at gjøre Bytte i Søen), ja der var endog Tale om at afhænde *Patientia* for at indkjøbe Peber, Ris og andet. Gjedde presser paa Krappe, han vil hjem med *Elefanten*, Varerne komme langsomt ind, og Naiken gjør Afdrag i sin Pengegodtgjørelse. Saaledes gaaer Tiden indtil hen i Februar Maaned 1621, da Fortet betragtes som færdigt; det faaer en Besætning paa 20 Mand med en Vagtmester, for hvem Gjedde holder en Tale og lader Krigsartiklerne oplæse. Den 13de i samme Maaned, efter en tilsyneladende meget venskabelig Afsked med Krappe, forlader han Tankebar med *Elefanten* og sejler til Ceilon.

Her var Tilstanden jammerlig. *David* havde faaet en Last Ibentræ og var sejlet hjem, efterat have landsat Boschouwers Enke, der senere tog Ophold paa Dansborg. *Christian* var strandet ved Trinconomale og blevet totalt Vrag; Soldaterne havde gjort Opstand og plyndret ikke alene hvad de kunde fiske fra Vraget, men ogsaa fra Skibet *Patientia*, navnlig de Dødes Gods; *Christians* Besætning var flygtet op i Landet. Under Opholdet ved Trankebar havde Ove Gjedde staaet i Forbindelse med Ceilon og sendt baade *Patientia* og *Kjøbenhavn* dertil med Soldater og Breve til Kejseren, hvori denne opfordredes til at fremme Anlæget af den paatænkte Fæstning; men Soldaterne (hvoriblandt de Fleste vare Franskmænd) havde som sagt gjort Spektakler og truet med at slaa de Danske ihjel, og denne Uorden, tilligemed den ringe Styrke, hvorover de Danske raadede, var meget mere end nogen Uvillie fra Kejserens Side Skyld i, at der Intet var gjort ved Fæstningen. Gjedde maatte nu selv tage fat. Over Soldaterne blev der holdt Standret, 3 af dem maatte gaa under Kjølen; *Christians* Besætning lykkedes det ved Løfte om Tilgivelse at formaa til at vende tilbage; men Forhandlingerne med Kejseren i Kandy førte ikke til noget Resultat, Gjeddes Sendebud bedrog ham og kom ikke tilbage, og tilsidst maatte han sende Erik Grubbe op til Hovedstaden med Paalæg om at vende tilbage inden 8 Dage. Imidlertid forberedte Gjedde sig til Hjemrejsen, anskaffede hvad han kunde faae af Proviant, Ris og andre Varer, lod grave Brønde for at faae Vand, og ordnede Besætningerne. *Patientia* og *Kjøbenhavn* sendes til

Trankebar for at faae Ladning hos Kompagniets Direktor, og Henrik Hæss ansættes som Kommandør paa Dansborg.

Tiden gaaer hen, der kommer ingen Efterretning fra Erik Grubbe, og *Elefanten* er omsider sejlklar. Gjedde kan nu ikke vente længere, han nødes til at overlade Grubbe til sin Skjæbne og efterlader Breve til ham for det Tilfælde, at han endnu er i Live*); Anlæget af Fæstningen maa opgives, og den 1ste Juni om Morgenen letter *Elefanten* sit Anker og tiltræder Hjemrejsen. «Gud Almægtige — skriver Gjedde i sin Dagbog — forlene os en god lyksalig Rejse!»

Hans Bøn blev opfyldt, Hjemrejsen var efter hine Tiders Fordringer heldig. Han gik nu Syd om Madagaskar. Den 2den August traf han sammen med et hollandsk Skib, der førtes af en dansk Kapitajn; nogle Dage forud havde det anløbet Bantam paa Madagaskar og kunde derfor opgive Bestikket temmelig nøjagtig. De to Skibe fulgtes ad i ti Dage, Officererne besøgte hinanden et Par Gange, men det besluttedes da, at de hver for sig skulde gjøre deres Bedste for at naae Kap det gode Haab. Den 30te i samme Maaned ankom *Elefanten* til Taffelbay, hvor Hollænderen alt var indkommet og viste Gjedde den Opmærksomhed at sende ham en hel Baad fuld af ferske Fisk, inden han endnu var kommen til Ankers. Den 12te September sejlede *Elefanten* videre, anløb St. Helena fra den 2den til den 12te Oktober, fik Flores og Corvo, to af de Azoriske Øer, i Sigte den 30te December og var saa heldig nogle Dage efter at træffe sammen med tre engelske Sejlere, der gav dem en højst fornøden Haandsrækning af friske Provisioner og tillige kunde bringe dem gode Efterretninger fra Danmark, hvor det ene af Skibene nylig havde været. Den 2den Januar 1622 løb Gjedde ind til Plymouth for at forfriske Mandskabet og rengjøre Skibet. Her erfarede han, at der var Is i Sundet, saa at han neppe vilde kunne passere Kattegattet, hvorfor han, efter igjen at have faaet sit Skib i Orden, forlod Plymouth den 25de Januar og sejlede op til Karmsund i Norge, hvor han ankom den 5te Februar, lagde Skibet ind i Kobbervigen, overgav det i Officerernes Hænder og rejste selv over Land ned til Kjøbenhavn, hvor han ankom den 4de Marts, 9 Maaneder efter at han havde forladt Ceilon.

*) Han kom hjem til Danmark kort efter Gjedde med et af Handelsskibene.

Saaledes endte denne vigtige og interessante Rejse, hvorved Danmark, ved Flaadens Hjælp, havde erhvervet en fast Station paa Indiens Kyst og det nylig oprettede Kompagni et Støttepunkt for sin Handel, der forblev i de Danskes Besiddelse i over 200 Aar, indtil det i 1845 afhændedes til det engelsk-ostindiske Handelskompagni. At Traktaten med Kejseren af Ceilon ikke kom Danmark til Gode, maa have havt sin Grund i de politiske Forhold. Ove Gjedde havde forladt Danmark i November 1618 med en Eskadre paa fire store Skibe foruden en Proviantbaad; ved Kap Verde erobrede han to Skibe og sluttede dem til sin Flaade, men sendte Proviantbaaden hjem; i Taffelbay forliste det ene af de erobrede Skibe; paa Ceilon forliste et af Kompagniets Skibe, og et andet forlod uden Tilladelse den Kommanderende. To Skibe bleve tilbage ved Trankebar, Orlogsskibet *Elefanten* sejlede hjem uden Følge, og da dette endelig maatte efterlades i Norge, kom Ove Gjedde alene til Danmark for at melde Kong Christian Udfaldet af sin Expedition. Saaledes gik det Skibene; men endnu værre Besætningerne, og de Fleste af dem, som i November 1618 forlode Slægt og Venner med Haabet om et lykkeligt Gjensyn, kunde intet Svar give, da der mønstredes af. En Rejse til Indien for 250 Aar siden var en ganske anden Begivenhed end nu, da Søfarten raader over langt fortrinligere Midler i enhver Henseende.

Jens Munks Rejse til Hudsonbugten.

1619—1620.

Medens den unge, dristige Ove Gjedde udførte sin mindeværdige Expedition til Indien, foretoges fra Danmark en anden, for hine Tiders Standpunkt i nautisk Henseende ikke mindre vovelig Rejse, tildels med samme Formaal, nemlig ad Søvejen at gaa til Indien. Gjedde havde søgt den allerede da bekjendte Vej om Sydspidsen af Afrika, gjennem Troperne og under Sydens brændende Sol; den anden Vej, som tillige skulde søges, den saakaldte Nordvestpassage, Nord om Amerika, laa i Isens og Sneens Regioner og var endnu fuldstændig ubekjendt; den existerede kun som en Formodning, en Passage, der skulde opdages. Der er i det Foregaaende givet en Skizze af Opdagelserne i det 15de og 16de Aarhundrede; det er viist, hvorledes Søvejen til Indien blev funden, hvorledes Amerika og det store Ocean hinsides denne Verdensdel bleve opdagede; men mange Aar forinden dette skete, havde dristige Nordboere allerede besejlet ikke alene Grønland, men ogsaa de nordlige Kyster af Amerikas Fastland.

Henimod Slutningen af det første Aartusinde efter Kristi Fødsel flygtede en Normand ved Navn Torvald og hans Søn Erik, med Til-

navnet den Rodhaarede, fra Norge, paa Grund af et af dem begaaet Mord, og ankom til Island. Torvald døde der paa Øen, hvorefter Erik, som ikke følte sig sikker nogensteds, igjen forlod Island og sejlede imod Vest, hvor han opdagede Grønlands Kyster og gik i Land. Senere bragte han Efterretningen om det opdagede Land — hvor han havde forefundet en Menneskerace, de saakaldte Eskimoer eller Skrællinger — til Island, og herfra befolkedes nu efterhaanden det nye Land. I over 400 Aar blev Grønland søgt af danske og norske Skibe, ja det blev endogsaa kristnet og fik sin egen Biskop; men lidt efter lidt aftog igjen Forbindelsen med det kolde nordiske Land, til hvilket Sagnet knyttede saa mange eventyrlige Fortællinger, indtil det i Løbet af det 15de Aarhundrede ganske ophørte.

Danmarks Konger kunde dog ikke glemme et Land, der var Kronens Ejendom, og af hvilket de tænkte muligvis at kunne faae Indtægt, hvorfor der flere Gange paatænktes Expeditioner dertil; men enten ere disse ikke komne istand, eller vi mangle Efterretninger om dem. Derimod vides det med Bestemthed, at der under Frederik den Anden udgik flere Opdagelsesrejser til Grønland, den første i Aaret 1579 under Kapitajn Jakob Allday, den anden et eller to Aar efter under den tidligere omtalte saa haardt behandlede Mogens Hejnesen; men de bleve uden Udbytte, da Skibene søgte Østkysten, hvor man vel fik Landet i Sigte i stor Afstand, men ikke kunde nærme sig det for Is. Først under Christian den Fjerde, der udsendte 3 Expeditioner efter hinanden i Aarene 1605—7, lykkedes det paany at naae Grønlands Kyster. Den første anførtes af Skotten John Cunningham (kaldet Hans Koning), under hvem Kapitajn Godske Lindenov — senere Holmens Chef —, som førte den næste Expedition Aaret efter, havde Kommando af et af Skibene, *Den røde Løve*. Begge Expeditioner, som tildels ledede af en i de nordlige Farvande bekjendt engelsk Lods ved Navn James Hall, løb for saavidt heldigt af, som man naaede den sejlbare Sydvestkyst, opdagede flere Bugter og Fjorde og havde Samkvem med Eskimoerne; men de Metaller, som førtes hjem med, og som antoges for Sølvmalm, viste sig at være værdiløse Sager, og det indvundne Udbytte var uden Betydning. Nogle Grønlændere, som bleve tagne til Fange og førte med til Danmark, længtes saaledes efter det

tabte Fødeland, at de tæredes hen og døde af Sorg og Hjemve. En af dem flygtede tilsøes i sin Kajak og maa være omkommen under Forsøget paa at naae hjem. Den tredie Expedition, der udsendtes i Aaret 1607 under Kapitajn Karsten Richardsen med to Skibe for at gjenfinde den tabte Østerbøigd, var derimod uheldig; den naaede vel Østkysten, men kunde ikke komme ind til Landet for Is og maatte atter vende hjem til Danmark kort efter.

Hermed ophørte Christian den Fjerdes Forsøg paa at gjenopdage Grønland. Fra England vare imidlertid flere Expeditioner udgaaede, vel ikke netop for at opdage Grønland, men navnlig for at undersøge, om det stod i Forbindelse med Amerika eller adskiltes derfra ved et sejlbart Stræde. Til disse Expeditioner hørte Frobishers i Aarene 1576—78, paa hvilke det nordlige Stræde, Frobisher-Strædet, opdagedes. John Davis gjorde ligeledes tre Rejser derop i Aarene 1585—89; paa den første opdagede han Sydvestkysten af Grønland, Davisstrædet (der antoges for en stor Bugt), Baffinslandet og Cumberlandstrædet; senere traf han de Indfødte, med hvem han forhandlede, og fandt, foruden Frobisher- og Cumberland-Stræderne, tillige det sydlige Indløb til Hudsonbugten, der senere fik Navn af Hudsonstrædet. 1610 udrustedes fra England igjen en Expedition under Hudson, som skulde opsøge en Nordvestpassage; han kom ogsaa igjennem Hudsonstrædet ind i Hudsonbugten, der begge bære Navn efter ham, men gjennemgik mange Besværligheder, maatte overvintre i Bugten, og faldt i Foraaret 1611 som Offer for et Mytteri blandt hans egne Folk.

Saavidt var man altsaa naaet med de grønlandske Opdagelser, dengang Christian den Fjerde udkastede Planen til en ny Expedition til disse Egne, ikke for at opdage mere Land, men for at opsøge en Gjennemgang, ad hvilken Skibe kunde sejle til det rige Indien. Til at anføre denne Expedition behøvedes en dristig, erfaren, med Sejladsen imellem Isfjelde nøje kjendt Sømand, og Valget faldt paa Jens Munk, der ved Kalmarkrigens Udbrud var bleven optagen som Kapitajn ved Flaaden, og som vi allerede have omtalt udmærkede sig ved Belejringen af Elfsborg.

Jens Munk hørte til en Slægt, af hvilken ikke faa Medlemmer i det 16de og det 17de Aarhundrede gjorde hæderlig Tjeneste som Offi-

cerer ved Flaaden. Hans Fader, som var Søkapitajn og gjorde sig fortjent i den nordiske Syvaarskrig, blev af Kong Frederik den Anden adlet i Aaret 1580. Sønnen Jens fødtes den 3die Juni 1579 paa Barby i Keneslehn i det sydlige Norge, og han maa tidlig have mistet sin Fader; thi allerede i Aaret 1586 tog Moderen med ham til Frederiksstad, hvorfra han to Aar efter sendtes til en Faster i Aalborg. Hos hende var han i tre Aar, kom 1591 tilbage til Norge, og allerede samme Aar forlod den tolvaarige Dreng sit Fædreland for at søge Lykken i fremmede Lande.

Han førte fra nu af et meget bevæget Liv. Han rejste over England til Portugal og kom i Kost hos en Kjøbmand ved Navn Duart Duez; men denne, som havde en Broder, der var bosiddende i Brasilien, raadede Drengen til at rejse over til ham for at søge sin Lykke i den nye Verden. Han tog som Følge heraf Aaret efter afsted med et hollandsk Skib, der hørte til en Expedition af 13 Skibe under Jan van Bossens Kommando; men da han ved sin Ankomst til Brasilien erfarede, at den portugisiske Kjøbmand var rejst bort, blev han ombord hos Hollænderen. Da den samlede Eskadre kort efter sejlede ned langsmed Kysten, blev den paa Højden af Bahia angreben af nogle franske Fribyttere under Anførsel af en Grev Ribold og fuldstændig ødelagt; Jan van Bossens Skib blev skudt i Sænk, og det samme var Tilfældet med det, hvorpaa Jens Munk befandt sig; men Drengen tilligemed 6 Mand af Besætningen klamrede sig fast til nogle Luger og Rundholter, som flød paa Vandet, og drev saaledes omkring, indtil de efter Kampen bleve optagne af Franskmændene, som satte Fangerne i Land paa Kysten i Haab om, at de skulde falde i Hænderne paa de vilde Indianere. Dette skete dog ikke; Munk og hans Kammerater naaede, skjøndt efter mange Besværligheder, velbeholdne til Bahia, hvor han opholdt sig i halvandet Aar, indtil den portugisiske Kjøbmand endelig kom tilbage og tog ham i sin Tjeneste.

I Aaret 1598 kom der to hollandske Skibe paa Rheden ved Bahia; men da de ikke havde nogen Tilladelse af Kongen af Spanien-Portugal, der var i Krig med Holland, til at drive Handel paa Kysten, besluttede de brasilianske Portugisere at overrumple dem, og lode i den Hensigt 7 i Havnen liggende Skibe bemande. Men denne lumske Plan imod

fredelige Kjøbmænd mishagede Jens Munks Principal, som formaaede sin unge Svend til at advare Hollænderne imod den Fare, der truede dem. Om Natten, medens Soldaterne, der skulde foretage Overfaldet, samlede sig ved Havnen, listede Munk sig ned til Stranden, sprang i Søen og svømmede ud til de hollandske Skibe, som ved den Efterretning, de modtoge, strax kappede Tougene og sejlede ud af Bugten. Neppe vare de komne udenfor, før de bleve forfulgte af de 7 portugisiske Skibe, der dog efter en kort og uafgjørende Kamp maatte vende tilbage med uforrettet Sag. Munk, som ikke turde gaa i Land igjen af Frygt for Portugiserne, maatte følge med Hollænderne til Amsterdam, hvor han belønnedes for sin raske Daad, og hvorfra han kort efter vendte tilbage til sit Hjem.

Fra nu af foer Munk stadig til Søes og blev snart en duelig Skibsfører; han besøgte Spanien, Frankrig, Østersøens Kyster, og ligeledes Island. 1609 udrustedes der fra Danmark to Skibe til en Expedition til Nowaja Semlia, og Munk fik Kommando af det ene, Jens Hvid af det andet. Skibene afgik fra Kjøbenhavn den 21de Maj, og den 24de Juni naaede Munk den ubeboede Ø Kialgoja, hvor det efter to Dages besværlig Kamp med Drivisen vel lykkedes ham at komme til Ankers med Skibet og sætte sig i Forbindelse med Land; men snart efter nødtes han igjen til at flygte bort paa Grund af Isen, i hvilken han nu tumlede om, indtil den omsider skruede sig saaledes sammen omkring Skibet, at det blev knust, og Mandskabet maatte søge at redde sig i Skibsbaaden. I denne drev Munk om med sine Folk i flere Dage, indtil de vare saa heldige at træffe sammen med et russisk Fartøj, der bragte dem til Jens Hvids Skib, hvormed de sejlede tilbage til Archangel. Munk ankom til Kjøbenhavn, uden at have naaet sin Rejses Maal, og ikke bedre gik det ham det næste Aar, da han igjen sendtes paa en Expedition til Nowaja Semlia; men denne Gang kom han dog hjem med sit Skib, fyldt med en i Rusland indkjøbt Ladning.

Da Kalmarkrigen udbrød og der blev Brug for alle gode Kræfter saavel paa Flaaden som ved Hæren, udnævntes Jens Munk til Kapitajn den 1ste Maj 1611. Han ansattes ved Admiral Daas Eskadre, der blokerede Gøteborg, og fik Kommando af Orlogsskibet *Den sorte Hund*. Det er allerede i det Foregaaende omtalt, at denne Eskadre ikke ud-

rettede synderlig andet end at blokere Fæstningen, Havnen og den der liggende svenske Eskadre, som kun een Gang om Sommeren vovede et Udfald, der blev slaaet tilbage med Tab. Først hen paa Vinteren lykkedes det at foretage et rask Angreb med Baade, og da netop dette ledes af Munk, fortjener det en nærmere Omtale.

Det var kommet Admiral Daa for Øre, at Svenskerne i November Maaned pønsede paa et nyt Udfald. Han lod derfor alle forhaanden værende Baade, 9 i Tallet, bevæbne og stærkt bemande, og denne Styrke sneg sig om Natten ledsaget af en Brander ind i den fjendtlige Eskadre. Munk førte den forreste Baad og var selv den Første, som entrede det svenske Admiralskib *Hektor*, der blev taget tilligemed de fleste af de andre Skibe; men da der var spændt Bomme for Havnen, kunde de Danske ikke føre Skibene bort med sig, hvorfor Munk lod Branderen forhale hen under *Hektors* Boug og antænde. Da Luen steg tilvejrs, blev Angrebet opdaget fra Fæstningen Elfsborg, og de dristige Søfolk maatte trække sig tilbage med tre erobrede Flag, der senere bleve ophængte i vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. Den 13de December blev Angrebet gjentaget med 16 bevæbnede Fartøjer, og denne Gang lykkedes det at føre de svenske Skibe bort.

Aaret efter, 1612, fik Jens Munk Kommando af 5 Skibe, der udrustedes i Kallundborg, og afsejlede med disse Nord paa til Gøteborg, hvor han atter underlagde sig Jørgen Daas Overkommando. I Begyndelsen af Maj ankom Kong Christian selv til Gøteborg, og den regelmæssige Belejring begyndte, i hvilken Jens Munk udmærkede sig paa en hæderlig Maade. Han afskar med sine Skibe Forbindelsen imellem Elfsborg og Guldborg, ledede og beskyttede de danske Troppers Landgang, gik selv i Land med sine Matroser, gravede Trancheer og Miner tæt under Fæstningen, ved hvilken Lejlighed han mistede mange af sine Folk, men bidrog ogsaa meget til Belejringens Fremgang. Den 22de Maj løb de Danske Storm, den 24de rykkede Kongen med Hoffanen ind i den erobrede Fæstning. Ikke længe efter blev Munk syg og maatte rejse hjem; Kongen, som havde fattet Yndest til ham, sendte ham Hjælp og Opmuntring; men han maatte holde Sengen i 18 Uger og kom ikke mere til at deltage i Krigen, der endte med Freden i Knæred den 26de Januar 1613.

Samme Aar, i Marts Maaned, fik Munk Kommando af en Eskadre paa 5 Skibe paa et kort Tog til Borckholm. I April førte han med Skibene *Viktor* og *Hektor* et stort Gesandtskab under Rigskantsleren Jakob Ulfeldt til Spanien. Aaret efter førte han nogle russiske Gesandter med et stort Følge Nord om Norge til Archangel. 1615 bleve to Skibe, *Viktor* og *Jupiter*, under Admiral Jørgen Daa opsendte til de nordlige Farvande for at beskytte disse imod Fribyttere, og Munk blev, paa Grund af sit Kjendskab til Sejladsen i disse Egne, ansat som Daas «Lieutenant». Han fik da atter Lejlighed til at udmærke sig. Det blev forebragt Daa, at en Fribytter ved Navn Jan Mandoses, som havde øvet Sørøveri under Færøerne, var sejlet til Nordlandene, og Daa satte derfor sin Kurs herhen. Ved Vardøhus erfarede han, at Mandoses netop havde forladt dette Sted, og nogle Dage efter var han saa heldig at træffe sammen med Fribytteren. Mandoses havde to Skibe, et større paa 8 Kanoner med en Besætning paa 72 Mand og en Jagt, og da Mandskabet var baade vel øvet og dristigt, indlod han sig i Kamp med *Viktor*; *Jupiter* havde i en Storm mistet begge sine Stænger og var bleven et Stykke tilbage. Mandoses's Skibe lagde sig et paa hver Side af *Viktor*, en heftig Kamp aabnedes og varede i 28 Timer; da havde *Viktor* lidt betydeligt Havari paa Sejl og Rejsning, og Fribytterne vare ligeledes stærkt medtagne og begyndte at trække Vand. Mandoses fandt det nu raadeligst at flygte, han kastede den ene Kasse af sin kostbare Ladning overbord efter den anden, for at holde Skibet oppe; men det sank dybere og dybere i Vandet, og han nødtes til at holde plat af for Vejret og løbe Skibet paa Land. Jagten undslap; men *Viktor* og *Jupiter*, som imidlertid var kommet til, søgte ind imod Kysten, som de dog paa Grund af en to Dages Snestorm ikke kunde nærme sig. Da Vejret bedagedes, blev der foretaget Landgang under Anførsel af Jens Munk og Chefen paa *Jupiter*; de gik imod Mandoses, som havde forskandset sig paa en Bakke, hans landsatte Skib blev beskudt, han selv omringet og tvungen til at overgive sig med hele sit Mandskab. 53 Mand kastedes i Havet, sammenbundne to og to med Ryggen imod hinanden, de øvrige bragtes til Kjøbenhavn, hvor Mandoses, hans Lieutenant og Skipper bleve hængte udenfor Østerport.

Aaret efter havde Munk Kommando af 3 Skibe i de nordlige Farvande; men da her Intet var at udrette, vendte han tilbage til Kjøbenhavn og gik strax efter med et Skib til Amsterdam, hvorfra han rejste over Land til Frankrig. Der sluttede han Akkord med nogle biskaiske Hvalfangere om at træffe sammen med ham det næste Aar i Amsterdam, og da de rigtig indfandt sig her, tog han dem med sig til Kjøbenhavn og blev saaledes den Første, som bragte Hvalfangere til Danmark.

Disse Træk af Jens Munks Liv vise, at det var en erfaren, øvet og paalidelig Mand, paa hvem Valget faldt til Fører for den vigtige Expedition til de grønlandske Farvande; han var vant til at sejle mellem Is, at døje Kulde og Storm, og havde i mange Aar næsten uafbrudt tumlet sig paa Søen. Da han udgik med Expeditionen til Grønland, var han endnu en ung Mand paa knap 40 Aar.

Til Expeditionen udrustedes to mindre Skibe, nemlig *Enhjørningen*, med en Besætning paa 48 Mand, og Jagten *Lamprenen*, med 18 Mands Besætning, og den 16de Maj 1619 afsejlede den fra Sundet Nord paa. I Kattegattet sprang en af Folkene overbord og druknede — et sørgeligt Varsel ved Rejsens Begyndelse om alle de Gjenvordigheder, som disse to Skibes ulykkelige Besætninger vilde komme til at lide! Efter at have besøgt Norge, kompletteret Besætningen og istandsat Jagten, der havde faaet en Læk, sejlede Skibene over Nordsøen og Atlanterhavet, Syd om Island, og fik den 20de Juni Grønlands Sydostkyst i Sigte; men herfra bleve de igjen drevne bort af Storm og Isgang, og naaede først 10 Dage senere Sydspidsen af Landet, «som de Engelske kalde Kap Farvel, ... den som gav Stedet dette Navn agter ikke mere derhen at komme» *). Isen fra Østkysten og fra Davisstrædet, som samlede sig her, gjorde Sejladsen meget besværlig. Imidlertid sattes Kursen Vest til Nord hen «efter et ret Kompas, Variationen to Streger aftagen», imellem Isfjelde, af hvilke nogle efter Munks Angivelse havde en Højde af indtil 40 Favne. Den 8de Juli fik de Sigte af den amerikanske Kyst; den Nat frøs det saa stærkt, at der om Morgenen hang lange Istapper paa Skibet og i Rejsningen, medens det op ad Dagen blev saa varmt, at Folkene kastede deres Trøjer. Da det viste sig, at Skibene

*) Citaterne ere af Jens Munks egen Beretning om Rejsen.

vare nordligere end Hudsonstrædet, holdtes Syd paa, indtil man traf dette Stræde, som Munk kaldte Fretum Christiani til Ære for Kongen, medens han gav den nordlige Pynt Navnet Munkenæs til Minde om sig selv. Nogle af Folkene sendtes i Land efter Vand; men da der ikke kunde ankres, blev Opholdet kun kort, og Skibene sejlede videre ind i Strædet.

Her fik de den første haarde Dyst, idet de trængtes saaledes ind i Isen, at det var umuligt at slippe ud igjen; de bjergede da alle Sejl, fortøjede Jagten til det større Skib og gave sig Gud i Vold, ventende deres Skjæbne. Et stort Tømmer ved Skibets Boug blev revet løst, og først efter megen Anstrængelse lykkedes det at bringe det nogenlunde i Orden igjen. Efter to Dages Besværligheder slap de omsider fri af Isen og naaede Nordkysten af Strædet, der dengang antoges at høre til Grønland, hvor de, efter andre to Dages Kamp mod Naturforholdene, tilsidst vare saa heldige at bringe Skibene til Ankers.

Dagen efter opdagede man Folk i Land paa den modsatte Side af Havnen; Munk lod strax Baaden bemande og sejlede selv derover for at see, hvad det var for en Slags Mennesker. Da han naaede Stranden, gjemte de i Hast deres Vaaben og Redskaber bag nogle Stene, og stode ganske stille, indtil Munk kom i Land. Al den Høflighed, han viste dem, besvarede de med lignende Fagter, men viste umiskjendelig Frygt for, at Matroserne skulde opdage deres gjemte Vaaben; alligevel kunde Folkene ikke modstaa Fristelsen til at gaa hen bag Stenene og tage Vaabnene op, hvorover Eskimoerne bleve højst ulykkelige og gave ved Tegn tilkjende, at det var med disse Redskaber, de skulde søge deres Føde. Saa gav man dem deres Vaaben igjen, hvorover de bleve saa glade, at de hoppede højt i Vejret, kastede Øjnene mod Himlen og teede sig meget lystige. Munk forærede dem Knive og andre Smaating, hvoriblandt et Spejl, og da en af Eskimoerne fik sit eget Ansigt at see i dette, greb han det i en Fart og gjemte det under sin Klædning. En af Matroserne, som havde sort Haar, et brunagtigt Ansigt og en bred Næse, blev omfavnet af dem allesammen, fordi de antoge ham for deres Landsmand. Disse vare de eneste menneskelige Væsener, Munk traf under hele sit Ophold i Amerika, og ikke engang dem fik han mere at see, skjøndt han opholdt sig flere Dage i Havnen. Stedet blev

kaldet Ren-Sund, fordi man havde skudt flere Rensdyr der, og da Munk havde ladet Christian den Fjerdes Navn og Vaaben opsætte paa Landet, forlod han atter Havnen.

Neppe vare Skibene komne ud i Strædet, før de igjen omringedes af Drivisen, og den haarde Kamp begyndte paany. En heftig Storm rejste sig, og Isen huggede saaledes imod Skibene, at man maatte surre Jagten til *Enhjørningen*, tage Ræer og Stænger ned og lade Skibene drive, hvorhen Isen førte dem. Det ene Havari kom paa efter det andet, og det kostede den største Anstrængelse nogenlunde at istandsætte den lidte Skade. Engang drev begge Skibene ind imellem nogle Skjær, hvorfra de kun ved et Guds Under igjen bleve befriede. Et Isfjeld, som var grundstødt paa 22 Favnes Dybde, gik i Stykker og væltede om med et saadant Brag, at Søen rejste sig og nær havde slingret Jagten under Vand. Efter en hel Uges Driven om paa denne Maade, førtes Skibene ved Højvande ind over nogle Skjær, som ved Lavvande laa tørre, og de kom derved nogenlunde i Sikkerhed for Isen. Her blev Munk liggende i 9 Dage, besøgte Landet, hvor der viste sig Spor af Befolkning, men ingen Mennesker, og efterat Skibenes Skade var istandsat paa bedste Maade, gik han igjen til Søes. Munk kaldte dette Sted, som ligger paa Nordsiden og efter hans Beregning 50 Mile inde i Strædet, Haresund.

Det var den 9de August, at Skibene forlode Haresund; de sejlede først Sydvest hen, indtil de naaede den sydlige Kyst i Strædet, gik derpaa mere vestlig og kom ind i Hudsonbugten, hvis nordlige Del blev kaldet Mare novum eller det nye Hav, den sydlige Del Mare Christiani eller Christians Hav. Her sattes Kursen Sydvest hen, tværs over Bugten, hvor man vel var noget mindre besværet af Drivis, men hvor heftige Storme, det uroligste Hav, Munk nogensinde havde seet, og tætte, kolde Taager lagde dem Hindringer nok ivejen.

Den 7de September kom *Enhjørningen* ind i en taalelig god Havn paa den modsatte Side, og *Lamprenen*, som var bleven borte i Stormen og Taagen, kom ligeledes, to Dage senere, derind. Landet blev undersøgt til begge Sider med Fartøjer; men da der ikke viste sig bedre Havne eller noget Stræde i Nærheden, og da Vinteren desuden begyndte at sætte ind temmelig strængt, sammenkaldte Munk et Skibsraad, der besluttede, at Skibene skulde overvintre der, hvor de nu laa; man saae

desuden ikke nogen Udvej til at komme videre, og det var for sent paa Aaret til at vende om. Havnen blev kaldet Munks Vinterhavn; men Stedet, hvor den har ligget, kan ikke med Bestemthed angives, da de Instrumenter, Munk havde med sig til at anstille Observationer med, vare altfor ufuldkomne til at give nogen paalidelig Stedbestemmelse. Breden maa have været henimod 63½ Grad, og Længden, der tilnærmelsesvis kunde beregnes efter en af Munk den 10de December iagttagen Maaneformørkelse, som samtidigen observeredes i Paris, maa have været omtrent 105 Grader Vest for dette Steds Meridian. Skibene bleve med megen Besværlighed halede over en Grund ind i et Bassin tæt ved Land, og da der var betydelig Stigen og Falden af Vandet (Ebbe og Flod), lykkedes det, skjøndt først efter et Par uheldige Forsøg, at grave det store Skib saa fast ned i Grunden, at det kunde modstaa Isens Tryk.

De Lidelser, som de to Skibes Besætninger havde udholdt paa Rejsen, vare kun ringe, imod hvad der ventede dem i dette Vinterkvarter. I Begyndelsen gik det dog ret godt, og Arbejdet med Skibene gav dem Nok at bestille. De samlede Brændsel for Vinteren, skjøde endel Vildt, saasom Ræve, Harer, Ryper og andre Fugle, og Munk fældede selv en hvid Bjørn, hvis Kjød de alle fandt meget velsmagende; men efterhaanden, som Tiden gik hen, blev Kulden strengere og besværligere. Alt Flydende frøs, Vand, Vin og Øl, saa at det maatte hugges i Stykker med Øxer og smeltes, før det kunde nydes; ja selv de Tønder og Dunke, hvori det opbevaredes, sprang i Kulden. Blev der efterladt Vand eller Vin i Krusene om Aftenen, da vare de sprungne i Stykker om Morgenen. Dog var Mandskabet endnu ved godt Mod og foretog flere Udflugter op over Kysten, hvor det fandt umiskjendelige Spor af Mennesker, som maatte have været der for ikke længe siden; flere Steder var der lagt Sten sammen i en stor Firkant, og i det ene Hjørne oprejst et Slags Stenalter med nogle udbrændte Kul ovenpaa. Etsteds var der malet med Kul paa en Sten et Billede, der lignede en Djævel med to Horn. I November kom en Hund løbende over Isen til dem, og da en af Folkene antog den for en Ræv, skjød han den, hvilket bedrøvede Munk meget, da han muligvis kunde havt Nytte af Hunden. Dette Dyr bar Spor af, at det havde været belagt med Remme,

og formodedes derfor at have været brugt til Slædekjørsel. Da Julen kom, Nordboernes glade Jul, da Gudstjenesten var holdt med Prædiken og Messe, og Folkene havde offret til Præsten, gjorde de sig saa lystige med Spil og Leg, som Lejligheden tillod, medens Munk lod uddele en dobbelt Ration Vin til dem Alle; under Festens Glæde glemte de for en Tid deres Stilling og Omgivelser.

Isen havde imidlertid lagt sig fast omkring Havnen og naaet en meget betydelig Tykkelse, og efter Nytaarsdag 1620 tog Kulden til med en saadan Styrke, at Folkene ikke mere kunde modstaa den, men bleve angrebne af Sygdomme, den Ene efter den Anden. Før Julen vare 3 Mand, hvoriblandt den ene Læge, døde paa Skibene, uden at endnu nogen fremtrædende Sygelighed havde viist sig blandt Mandskabet; men fra nu af, og indtil Munk slap bort fra Stationen, finde vi i hans Dagbog kun en sørgelig Beskrivelse af Sygdom og Død. Det var Skjørbug og Blodgang, der fik Magt over Folkene; de, som angrebes, bleve blaa over hele Legemet, Tænderne løsnede sig i Munden, og de Fleste døde under heftige Smerter i alle Ledene. Officererne, Lægerne, Styrmændene, Præsten, Mandskabet døde, den Ene efter den Anden, og de, som ikke vare angrebne, havde Nok at gjøre med at pleje de Syge og begrave de Døde. Det varede ikke længe, før Munk selv maatte gaa omkring som Sygevogter, fra den ene Koje til den anden, benyttende sig efter bedste Skjøn af de Medicamenter, som han fandt i Doktorens Kiste; dog var ogsaa han svag og afkræftet og kunde ikke længe blive saaledes ved.

Man var kommen hen i Marts Maaned; men Kulden var lige haard, skjøndt den enkelte Dage afløstes af noget mildere Vejr, under hvilket Munk en Dag var i Land og fandt nogle Tyttebær under en nyfalden Sne. Endelig den 12te April faldt der Regn, den første efter syv Maaneders Forløb, og for muligvis at frelse nogle af de endnu Levende, fyldte Munk et stort Fad med Vand, hvori han blandede Urter, og heri badede han sig tilligemed flere af de Andre. Men Sygdommen standsede ikke; den tog tværtimod i Maj Maaned saaledes Overhaand, at der ikke mere var Nogen til at begrave de Døde, og Munk selv kunde ikke rejse sig af sin Seng. Hans egen Skildring af denne Tids Begivenheder er meget rørende; saaledes skriver han under 19de Maj: «Idag døde Erik Hansen Li, som den ganske hele Rejse havde været meget

flittig og tjenstagtig og ikke fortørnet det ringeste Menneske eller fortjent nogen Straf, og havde da gravet saa mange Grave til Andre, og var nu Ingen, der kunde hjælpe ham til Jorden, men han maatte ligge ubegraven». I 4 Dage laa Munk uden Føde i sin Kahyt, og da han mistvivlede om nogensinde mere at kunne rejse sig fra Lejet, opsatte han sit Testamente, bad kristne Mennesker, om saadanne skulde finde hans Lig, da at begrave det og tage Løn derfor af Gud; sine Optegnelser bad han dem sende til hans Herre og Konge, og sluttede da med «al Verden god Nat og min Sjæl i Guds Haand!»

Men det var ikke Forsynets Bestemmelse, at han skulde dø her. Da han ikke længere kunde udholde at ligge i Kahytten for den kvalme Luft af de døde Legemer, anvendte han al sin Kraft og krøb op paa Dækket, «da han ligesaa godt kunde dø der som nede i Kojen». Paa Dækket blev han liggende Natten over indtil den næste Morgen; han vilde da see til Skibsfolkene, men fandt kun to Mand endnu i Live, og disse laa udmattede og syge paa Jorden. Der blev stor Glæde hos de to Matroser, da de saae deres kjære Kapitajn endnu i Live; de krøb hen til Skibet, hjalp ham i Land, og alle Tre, den sidste Rest af en Besætning paa 64 Mand, kravlede nu paa alle Fire hen under en Busk, hvor de bleve liggende en lang Tid, holdt Modet i hinanden og fristede Livet ved at tænde Ild til Varme, krybe om paa Jorden, grave Huller i Sneen og opsøge Urter, af hvis Rødders Saft de ernærede sig.

Da Vejret blev mildere, begyndte deres Kræfter ogsaa at tiltage saa meget, at de kunde tænke paa at forlade Stedet. De tre Mænd kom efterhaanden saa vidt, at de kunde gaa ud til Søen, som nu var bleven aaben, fange Fisk, hente fra Skibene hvad de behovede, bortrydde Ligene og skaffe sig bedre Kvarter og Føde. Det var den 8de Juni, at Munk havde forladt sin Koje; den 26de begyndte de at arbejde paa *Lamprenen*, som sattes i Søen, udstyredes, med hvad man behovede til Rejsen, fra *Enhjørningen*, og den 16de Juli afsejlede de med frejdigt Mod og Haab om Guds Bistand for at begynde den farefulde Rejse, idet de maatte efterlade det store Skib der, hvor det laa.

Man kan gjøre sig en Forestilling om de Farer og Besværligheder, for hvilke disse tre Mænd vare udsatte under en Rejse med et lille Skib gjennem Hudsonstrædet og over Atlanterhavet, naar man betænker, at

de endnu vare syge og afkræftede, at Skibet var saa lækt, at de paa hele Rejsen maatte pompe Nat og Dag, at Sejl og Rejsning vare i en meget slet Tilstand, og Provianten neppe bedre. I Strædet laa de længe og drev om, kæmpende med Storm og Drivis, ja engang kom de efter en Sejlads paa ti Dage tilbage til det samme Sted, hvorfra de vare gaaede ud; Roret blev slaaet i Stykker og istandsattes kun med megen Møje. I Atlanterhavet maatte de udstaa flere Storme, og under en af disse blæste Storsejlet fra Masten og blev kun med megen Anstrængelse fisket ind igjen, medens Skibet drev om for Vind og Vove. Endelig den 26de September, ni og en halv Uge efter at de dristige Søfolk havde forladt Vinterhavnen, fik de Norge at see, kom Dagen efter indenskjærs paa et ubekjendt Sted med en flyvende Storm — men Skibet kunde hverken ankre eller fortøje, det havde kun et halvt Anker tilbage og ingen Baad. Mod Aften kom der Hjælp fra Land, og det viste sig da, at de vare inde i Bergens Led. «Der jeg nu havde Skibet udi god Salve — siger Munk — og var udi Kristen Land igjen kommen, da græd vi arme Mennesker af stor Glæde og takkede Gud, at han os naadeligen den Lykke havde beskaaret». Munk rejste nu over Bergen ned til Danmark for at melde sig hos sin høje Øvrighed og hos Kongen.

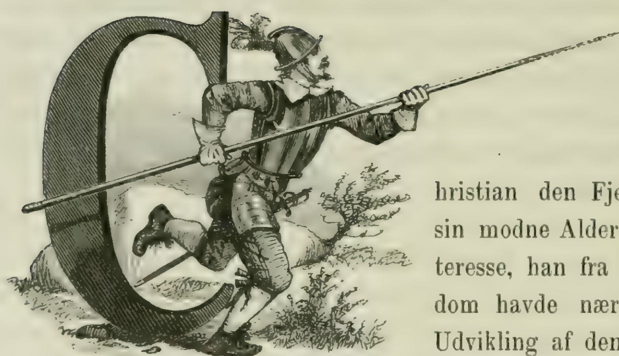
Rejsens Maal var ikke naaet, nogen Nordvestpassage var ikke funden, ja man var ikke engang kommen til Kundskab om, at Hudsonbugten er en lukket Bugt, fra hvilken der ikke udgaaer noget Stræde imod Vest. Aarhundreder skulde hengaa, og mange mislykkede Forsøg gjøres, inden man, hvad der først er skeet i vor Tid, opdagede, at der virkelig existerer en Nordvestpassage, der ligger meget nordligere end Hudsonbugten; men den kan kun uegentligen kaldes en Passage, efterdi den bestandig er saa opfyldt med Is, at den ikke kan besejles. Den engelske Kapitajn M'Clure opdagede Passagen i Aaret 1850; han og hans Mandskab gjorde Rejsen ad denne Vej; men Skibet maatte de forlade, og noget Skib er aldrig gaaet helt igjennem Nordvestpassagen, der saaledes ikke er bleven nogen Søvej til Indien.

Om Jens Munk skulle vi endnu anføre, at han snart igjen efter sin Hjemkomst meldte sig til Tjeneste, og i de paafølgende Aar betroede Kongen ham Ledelsen af flere vigtige Sendelser, blandt andre i Aaret 1623 som Chef for 4 Skibe i de nordlige Farvande under Kysten af Rusland. Skjøndt

hans Rejse til det nordlige Amerika havde sat ham i saa stor Fare og ikke aabnet ham nogen Udsigt til at opdage en Nordvestpassage, arbejdede han dog paa at faae Kommando over en ny Expedition dertil, i det Haab, at han med sin indvundne Erfaring nok skulde komme til et bedre Resultat. Han skal ogsaa have faaet Løfte om en saadan, men den gik overstyr ved hans Død, der allerede indtraf den 3die Juni 1628, samme Dag, som han fyldte sit 49de Aar. Om hans Død fortælles Følgende, for hvis Rigtighed vi dog ingenlunde kunne indestaa. Det hedder nemlig, at da han havde Audients hos Kongen i Anledning af den projekterede nye Rejse, bebrejdede denne ham Uforsigtighed, som han skulde have gjort sig skyldig i paa sin første Expedition, hvorover Munk blev heftig og gav Gjensvar, saa at Kongen, vred over denne Tiltale, slog til ham med sin Stok. Fra denne Dag tæredes Munk hen og døde: «thi Ingen kunde leve, paa hvem Christian den Fjerde havde lagt sin Haand i Vrede».

Krigen med Tyskland.

1625—1629.

Christian den Fjerde tabte ikke i sin modne Alder noget af den Interesse, han fra sin tidligste Ungdom havde næret for en kraftig Udvikling af den danske og norske Somagt. Uagtet de mange store Byggeforetagender, han havde i Gang, Slotte, Kirker, Byer, Havneanlæg m. m., hvoraf adskillige bære hans Navn og have virket til at bevare hans Minde hos sildige Slægter, fandt han dog ved Finantsernes ypperlige Forvaltning og en streng Økonomi Midler til at fremme og styrke det Værn, hvorpaa han med Rette satte saa høj en Pris. Paa Bremerholm og paa private Værfter flere Steder i Landet rejstes den ene Skibsbygning efter den anden og indlemmedes i den kjøbenhavnske Flaade, der laa fortøjet i en Linie indenfor Refshalegrunden, Nord for det nylig anlagte Christianshavn. Ogsaa i Norge byggedes Krigsskibe, dog navnlig Skjærbaade og Galejer, af hvilke der i 1624 udrustedes 38, som Kongen selv mønstrede i Frederiksværn. Danebroge vajede fra mangen en «Mesansru» (en langskibs Raa eller Bom paa den agterste Mast) paa de Skibe, der i Østersøen, Nordsøen og fjernere Have krydsede om for at hævde Flagets Ære og rense Farvandene for Sorøvere. Den dansk-norske Flaade havde et stort Navn, var vel bekjendt og kunde maale sig med en hvilkensomhelst

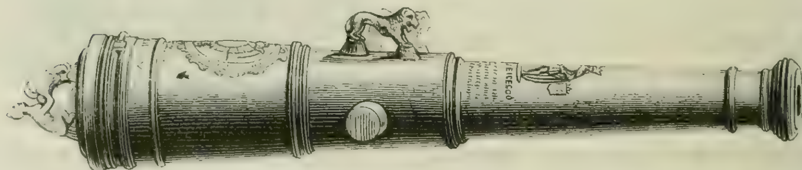
Sømagt i Europa. Instruktioner for Embedsmændene, Reglementer for Tjenesten paa Skibene og i Land, Søkrigsartikler for Opretholdelse af Disciplin og Orden forfattedes under Kongens umiddelbare Tilsyn. For Skibenes Bemanding og Mandskabets Forplejning blev der omhyggelig sørget. Overfor Bremerholm, paa det opfyldte Stykke Land mellem denne og Nikolaj Kirke, laa de saakaldte Skipperboder, hvor Holmens Folk, Arbejdere og Søfolk, havde deres Bolig; men da Kongen i Aaret 1615 havde ladet udskrive 1500 Søfolk i Kjøbstæderne og paa Landet til fast Arbejde paa Holmen og paa Skibene, blev Pladsen til disse her snart for indskrænket, og Bygningen af en ny Samling Arbejderboliger blev paabegyndt udenfor den daværende Østerport ved St. Hans Bro.

Saaledes grundlagdes Nyboder og den faste Stok, der siden hine Dage og lige indtil vor Tid have spillet saa vigtig en Rolle i Flaadens Historie. Disse Rækker af lave Huse med røde Tage, adskilte ved Gader med mærkelige Navne, lige fra Bjørne og Ræve ned til Timian og Merian, der dannede en afsondret Del af den stærkt opvoxende By, med sit eget Politi- og Kommunevæsen, denne bølgende, urolige Befolkning, der udgjorde en særlig Kaste og havde sit eget Udseende, hvorfra saamangen lystig Fortælling, saamange Ordspil og Æventyr udgik og vandrede om i Broderlandene, denne By og denne faste Stok, hvor Konen regerede, naar Manden var paa Holmen eller tilsøes, hvor Ryggerne spredte sig, og hvor de store Børneflokke tumlede sig om i Gaderne, staa endnu for os som lyse Minder om en smuk Tid.

I Aaret 1619 blev en af Holmens Bygninger indrettet til Kirke for Flaadens Mandskab; men da den snart viste sig at være for lille, blev den senere udvidet og i 1641 givet Form af en Korskirke, der bærer Navn af Holmens Kirke og bestemtes til Sognekirke for Alle, som henhørte til Flaaden, hvor de end boede i Byen. 1628 oprettedes en Skole for Mandskabets Børn; men noget Institut for vordende Officerer indstiftedes først langt senere. Paa Slotsholmen, bagved det gamle Slot, begyndtes i Aaret 1604 Opførelsen af det store Tøjhus, der indtil Aaret 1680 vedblev at være fælles for Hæren og Flaaden.

De største Krigsskibe, der siden Frederik den Andens Tid kaldtes Orlogsskibe, havde fremdeles de høje Agterkasteller og førte indtil 60

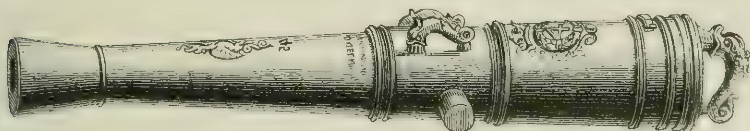
Kanoner. Paa denne Tid opstaaer Benævnelsen Fregatter, hvorved forstaaes Krigsskibe med 3 Mærs og kun eet Batteri, temmelig smaa Skibe, adskillige af dem ikke større end den nyere Tids Brigger. Desuden nævnes Bojerter, Jagter, Pinker og Pinasser. Defensionsskibene, af hvilke navnlig Norge stillede et større Antal, vare Handelsskibe, paa hvilke der hvilede den Forpligtelse, at de, naar der var Trang til dem, skulde stilles til Regeringens Raadighed. De nød derfor visse Begunstigelser, saasom Lettelse i Toldafgifter m. m. Denne Institution blev vel formelt hævet 1688 ifølge en Konvention med Holland, men Defensionsskibe omtales dog indtil ind i det attende Aarhundrede. Kanonfabrikationen var gaaet godt fremad, der støbtes Kanoner af Jern og af Metal; tidligere var der, saavidt man kan see, ikke fulgt noget bestemt System, idet Kanonerne kun vare tilvejebragte enkeltvis; men imellem Aarene 1603 og 1609 lod Kongen støbe 100

14 pundig Metalkanon, «Erik Ejegod», støbt 1604.

Stkr. 14 pundige Metalkanoner paa Kronborg og i Kjøbenhavn, de saakaldte «Konger» eller «gamle Konger», til Forskjel fra nogle andre, lettere 14 pundige Metalkanoner «Trianglerne», der støbtes omtrent paa samme Tid. «Kongerne» vare meget pragtfuldt udstyrede med Ringe, Forziringer og latinske Indskrifter; de havde hver sit Navn efter en Konge, hvis Billede var støbt paa Oversiden af Forstykket, Hankene over Midterstykket havde Form af Løver, og «Druen», eller Bøjlen ved Bunden, forestillede en abeagtig Figur, som holdt et Marsvin i Halen. Af disse Kanoner, som længe have været forsvundne fra Arsenalets Beholdninger, ere for nylig (1873) fem Exemplarer, rigtignok i en noget medtagen Skikkelse, fremtraadte for Dagens Lys; de have henhørt til Bestykningen paa Linieskibet *Dannebrog*, som den 4de Oktober 1710 sprang i Luften i Kjøgebugt med Ivar Hvitfeldt og hans kjække

Mandskab, og efter den voldsomme Stormflod den 13de November 1872 paany have viist sig over Havbundens Sand paa 7 Favnes Dybde. Vi have her givet en Afbildning af en af disse Kanoner, «Erik Ejegod», saaledes som den saae ud, inden den blev beskadiget. I Christian den Fjerdes senere Regeringsaar støbtes et Antal af omtrent 60 Stkr. 24pundige Metalkanoner, der ligeledes vare prydede med Kongebilleder og derfor kaldtes de «nye Konger». Fra Vraget af *Danebrog* er der i 1873 i det Hele opfisket 12 Metalkanoner, hvoraf foruden de 5 «Konger» tillige to 8pundiger henhøre til den Periode, vi her tale om; de benævntes «Drager», vare udstyrede omtrent som «Kongerne» med Hanke og Drue i Form af Delfiner, Christian den Fjerdes Navnetræk paa Bundstykket og Billeder af en Tudse, Snog eller andet Dyr paa Forstykket. Den «Drage», hvoraf vi her levere en Afbildning, er støbt i Aaret 1623. Iøvrigt tildeltes der Kanonerne mange forskjellige Navne

8pundig Metalkanon, «Drage», støbt 1623.

efter de Billeder, som fandtes derpaa, skjøndt de derfor godt kunde henhøre til den samme Klasse eller Kaliber; men naar der tales om hele og halve Kartover, Slanger, Skjærbrækker, Falkuner m. m., da maa herved tænkes paa forskjellige Klasser. Kanonerne anvendtes ikke alene til at udskyde Kugler, Jernkugler, hvis Bestemmelse var at trænge ind i de fjendtlige Skibes Skrog og om muligt bore dem i Sænk ved vel anbragte Grundskud; men ogsaa andet Skarp omtales, saasom Lænker, Lod og Stangkugler, der anvendtes imod Skibenes Rejsning, «den levende Del», der gav Skibet Liv og Bevægelighed, men reducerede det til et hjælpelost Vrag, naar den blev nedskudt eller gjort ubrugelig. At ødelægge det fjendtlige Skibs Rejsning, skyde Master og Ræer overbord, var et meget vigtigt Formaal; thi derved blev Skibet ikke alene ude af Stand til at manovrere, men Dækket og Kanonerne

bleve som oftest saaledes belemrede af det nedfaldende Gods, at Skydningen maatte standses.

Med den smukke og velordnede Flaade havde Kong Christian været istand til at møde og bekæmpe en mægtig Modstander; men først henimod Slutningen af hans Liv skulde det falde i hans Lod at levere et større Søslag. I den Krig, som brød ud med den tyske Kejser, fik Flaaden en anden Opgave at løse, vel ikke mindre betydningsfuld, men langt mindre taknemmelig og opsigtvækkende end den at besejre fjendtlige Flaader. Det har været den danske Flaades Lod under enhver Krig med Tyskland, at der kun er givet den ringe Lejlighed til at udøve nogen aktiv Virksomhed og tilegne sig Berømmelse, hvorimod den ved at holde Farvandene ryddelige har gjort det umuligt for Fjenden at besætte Øerne eller ganske undertvinge Landet, medens den har gjort det muligt for os selv at føre Tropper fra Sted til Sted, opbringe fjendtlige Skibe og afspærre Fjendens Havne. Dette Maal har en stor Betydning, men bliver ikke altid rettelig vurderet; man er vred paa Flaaden, naar den ikke træder aktivt op, men har dog en Følelse af Tryghed, naar den frit kan krydse under Kysterne.

I Tyskland rasede Trediveaarskrigen siden Aaret 1618, og Christian den Fjerde kunde ikke forblive uberørt af denne, skjøndt han kun høstede ringe Tak og ingen Løn for sin Indblanding. Hans Troesfæller i Tyskland, de protestantiske Fyrster, anmodede ham stærkt om at yde sig Bistand og valgte ham ved en Fyrsteforsamling i Lauenborg den 25de Marts 1625 til Kredsoberst i den nedersaxiske Kreds. I Begyndelsen af Maj næstefter forlod Kong Christian sit Hjem i Frederiksborg, tog over til Halvøen, satte sig i Spidsen for Hæren og drog imod Kejserens Tropper, der anførtes af Tilly. Dette Aars Felttog blev dog uden Betydning, til noget Møde med Tilly kom det ikke, og de protestantiske Fyrster ydede kun ringe Bistand. Først det paafølgende Aar, nemlig den 17de August 1626, kom det til et afgjørende Slag ved Lutter am Barenberg i det Brunsvigske, hvor Kong Christian efter en hæderlig, med stor Dygtighed ført Kamp, der endog opvakte hans krigsvante Modstanders Beundring, led fuldstændigt Nederlag, navnlig paa Grund af den lunkne Understøttelse. Kongen selv kom i personlig Fare, omringet og forfulgt af fjendtlige Ryttere, og det var med Nød at

han slap derfra med Livet. Desuagtet holdt han sig endnu i nogen Tid i det nordlige Tyskland, efterat have samlet Resterne af sin Hær, og først i det paafølgende Aar, 1627, da Kejserens berømte Generaler Tilly og Wallenstein samlede droge Nord paa med en talrig Hær, lykkedes det dem uden synderlig Modstand at trænge op gjennem Hertugdømmerne og besætte hele Halvøen.

Saavidt kunde de hovmodige Tyskere med deres mange Tropper sagtens naae; men her traf de Kysterne og Havet, udover hvilke de ikke kunde række. Wallenstein spillede Herre i Jylland, han og hans stolte Kejser havde store Planer for med det lille Danmark, Nøglen til Østersøen; men de indsaae snart, at uden Flaade lod det sig ikke undertrykke, en saadan maatte man see at skaffe tilveje, og det første Skridt hertil blev gjort derved, at Kejseren, som havde forlehnet Wallenstein med det erobrede Meklenborg, udnævnte sin berømte General til Admiral over Østersøen og overlod til ham selv at skaffe sig Skibe i de tyske Havne; men den danske Flaade var ham for stærk.

Ved Krigens Udbrud i Foraaret 1625 udrustedes 24 Orlogsskibe og 6 Fregatter, der deltes i forskjellige Grupper til Kysternes Bevogtning og Hærens Understøttelse, nogle sendtes til Bælterne, andre til Elben, hvor Glückstadt nylig var anlagt, og hvor der var etableret en fast Station til Sikkring for Elbtoldens Hævelse, samt til Weseren. Andre Skibe sendtes til Østersøen og Nordsøen lige indtil Island og Grønland, for at hævde Højhedsretten, beskytte danske og norske Handelsskibe og standse Fjendens Søfart. Kapitajn Børge Juel paa Orlogsskibet *Trost* havde Kommando i Bæltet, Kapitajn Henrik Wind, Orlogsskibet *Sorte Rytter*, paa Elben, og Kapitajn Jørgen Ulfeldt, Orlogsskibet *Hummeren*, paa Weseren; men da Henrik Wind snart efter maatte forlade Elben paa Grund af Sygdom paa Skibene, blev han afløst af Jørgen Ulfeldt, som igjen afløstes paa Weseren af Kapitajn Jens Munk, Orlogsskibet *Havhesten*, der her havde Kommando, foruden over tre andre Orlogsskibe, tillige af sin gamle Jagt *Lamprenen*.

Der blev dog hverken i dette eller det paafølgende Aar nogen Lejlighed for Flaaden til umiddelbart at gjøre Fjenden noget Afbræk, idet den maatte indskrænke sig til at krydse i Nordsøen, rense Farvandet for fjendtlige Kapere, understøtte Hæren ved Elben og overføre Tropper;

men da Slaget ved Lutter am Barenberg var tabt, begyndte Virksomheden. Flere større Skibe sendtes til Elben for at standse Fjendens Fremrykning, Tropper bragtes til Jylland og atter bort derfra, da de tyske Generaler trængte op paa Halvøen, og Christian den Fjerde trak sig tilbage med Hæren til Fyen, hvor Foranstaltninger bleve trufne for at hindre Fjendens Overgang. Under disse ulykkelige Forhold søgte Kongen, forladt af sine tyske Medforbundne, at finde Understøttelse i de protestantiske Lande, Sverig, England og Holland, hvorfra ogsaa sendtes nogen Bistand i Skibe og Tropper, og Lybek, hvis Handel led ved de danske Krydsere, sluttede sig ligeledes til Kong Christian.

Dog maatte de Danske næsten ganske støtte sig til deres egen Magt for at hindre Landets Erobring, og saalænge Flaaden beherskede de danske Farvande, lod det sig heller ikke undertvinge. Om Foraaret 1628, saasnart Isen brød op, stak Flaaden i Søen og samledes i den sydlige Del af Store Bælt for at gjøre Angreb paa Femern; Kong Christian førte selv Kommandoen, hans Kongeflag vajede paa Orlogsskibet *Hummeren*. Angrebet skete ved Puttgarden paa Femerns Nordkyst, 3000 Mand kastedes i Land, Øen blev erobret og 500 Tyskere gjorte til Krigsfanger. Derfra drog Kongen til Ekernførde, som overrumpledes og indtoges, og 300 tyske Soldater bleve nedsablede; derimod mislykkedes et forsøgt Angreb paa Kiel. Da Kongen forlod Flaaden, blev Kapitajn Gabriel Kruse med Titel af Admiral Højstkommanderende i Østersøen. Samtidig hermed krydsede Kapitajn Pros Mundt med Orlogsskibet *Havhesten* og nogle andre Skibe om langsmed den tyske Kyst, trængte ind i Havnene, ødelagde, opbrændte eller borttog de Skibe, som Wallenstein havde ladet udruste i Wismar, Warnemünde, Greifswalde og andre Steder, og som skulde have været anvendte til Landgang paa de danske Kyster; Ødelæggelsen var saa fuldstændig, at den tyske «Admirals» Herredømme over Østersøen kun blev en Drøm. Til Elben afsendtes en Eskadre under Kapitajn Henrik Wind, der gjorde Forsøg paa at undsætte det stærkt betrængte Stade, som endnu var i de Allieredes Besiddelse, og han indbragte mange fjendtlige Skibe til Glückstadt, der under hele Krigen forblev i de Danskes Besiddelse.

Af størst Betydning i dette Aar var dog Kampen ved Stralsund, hvor de Danske holdt sig tappert, og som den tyske Kejser satte stor Pris paa at komme i Besiddelse af. Kongen sendte friske Tropper derover, og lod Pros Mundt krydse med sine Skibe udenfor Strædet Nydyb, der adskiller Rygen fra Fastlandet. Fæstningen belejredes med stor Hæftighed, navnlig efter at Wallenstein selv i Slutningen af Juni havde overtaget Ledelsen og svoret paa, at han vilde indtage Stralsund, «om det end hang med Jernkjæder ved Himlen»; men Besætningen holdt tappert Stand, og Belejringen maatte opgives sidst i Juli. En stor Del af Flaaden samledes imidlertid om Rygen, Kongen selv ankom til den i August Maaned, overtog Kommandoen, bemægtigede sig Øen Usedom og erobrede Fæstningerne Wolgast og Peenemünde; men det Erobrede maatte atter overgives til den tyske Overmagt, og Christian den Fjerde forlod Flaaden, efter at have delt den i to Eskadrer under Gabriel Kruse og Henrik Wind. Stralsunderne, som truedes med en ny Belejring, henvendte sig om Hjælp til den med saa meget Held i Polen kæmpende svenske Konge Gustav Adolf, og da Wallenstein i September atter lagde sig for Fæstningen, mødte han saa eftertrykkelig Modstand af de forenede nordiske Folk, at han snart paany maatte trække sig tilbage.

Ved Vinterens Komme blev Flaaden lagt op, nogle Skibe paa Albufjorden, Resten i Kjøbenhavn. Kulden blev streng, og Isen laa til hen i Marts 1629; men skjøndt man allerede i Januar Maaned havde begyndt at indlede Fredsunderhandlinger i Lybek og de Danske længtes efter at see Halvøen befriet for de hensynsløse tyske Troppers Udsugelser, forberedtes dog et regelmæssigt Tog i det nye Aar. Skibe udsendtes til Kysternes Bevogtning, og desuden udrustedes en stor Landgangsexpedition, der deltes i to Afdelinger, af hvilke den ene gik til Vestkysten, den anden under Kongens egen Overkommando til Østkysten. Paa denne Maade kastedes paa en Gang 10,000 danske Tropper ind i Slesvig, hvilke fordrev de tyske Tropper derfra og truede Besætningen i Jylland. Under disse heldige Forhold afsluttedes Freden i Lybek den 12te Maj 1629 paa nogenlunde gunstige Vilkaar, Kong Christian blev i Besiddelse af hele sit Land paa nogle tyske Stifter nær, men

maatte til Gjengjæld love, at han ikke mere vilde tage Del i Trediveaarskrigen.

Intet var vundet i Krigen, uden Erkjendelsen om Flaadens store Betydning for Landets Forsvar; derimod var Meget tabt, Finantserne komne i slet Tilstand, Danmarks lykkelige Periode under den dygtige Konge, dets Udvikling og Fremgang i Hæder og Velstand hemmede.

Christian den Fjerdes sidste Søkrig.

List og Colberger Hejde.

resundstolden var for Kong Christian en god Kilde at øse af under Landets slette Finantstilstand efter den tyske Krig, og den blev rigeligt benyttet. Allerede under Kalmarkrigen var den bleven forhøjet, og skjøndt den atter nedsattes efter denne Krig, blev den dog senere paany flere Gange forhøjet, saa at den bestandig hvilede som en betydelig Byrde over Handelen paa Østersøen. Herover yttrede de søfarende Nationer, navnlig Holland og England, som rimeligt var, stor Misfornøjelse, der endog brød ud i aabenbar Trusel, da Holland 1640 vilde passere Sundet med nogle Skibe uden at erlægge Told; men det kom dog ikke til Fjendtligheder. Værre gik det paa Elben, hvor Hamborgerne følte sig meget trykkede ved, at Danmark opkastede sig til Herre over Floden, hævede Told af deres Skibe og fra den faste Station ved det ny anlagte Glückstadt forbød ethvert Skib at passere uden at erlægge Afgiften. Hamborgerne gjorde Indsigelse herimod; men da dette ikke frugtede, udrustede de 1630 en Flaade, hvormed de blokerede Glückstadt, beskød Fæstningen, satte Tropper i Land, erobrede nogle Smaafartøjer og haanede det danske Flag.

Det var paa høje Tid, at den dansk-norske Flaade stak i Søen. 22 Orlogsskibe og Fregatter, foruden endel Galejer og mindre Fartøjer, forlode i Begyndelsen af August Kjøbenhavn for at gjenoprejse Kong Christians Højhedsret over Elben. Flaaden førtes af Kongen selv paa Orlogsskibet *St. Sophia* og var delt i 4 Afdelinger, den første under den til Rigsadmiral nylig udnævnte Klaus Daa, hvis Flag ligeledes vajede paa *St. Sophia*, de andre under Admiralerne Gabriel Kruse, Henrik Wind og Holger Rosenkrantz paa Orlogsskibene *Oldenborg*, *Lindormen* og *Justitia*. Det var en prægtig Flaade at see til med dens mange Master og Sejl, foruden Kongeflaget, de mange Admiralsflag og brede Vimpler paa Toppen og under Mesanruen, som det efter hine Tider var Skik og Brug at føre. Sejladsen blev imidlertid besværlig paa Grund af stormfuldt Vejr, flere Skibe led Havari, blandt hvilke *St. Sophia*, der maatte sendes tilbage, og Flaaden maatte ty ind til Flekkerø. Kongen flyttede sit Flag over paa *Hummeren*.

Først den 4de September lykkedes det at naae Elben. Flaaden, som undervejs var bleven forøget med flere tilstødende Skibe, skal da have talt 42 Sejlere. Med en vestlig Brise sejlede den op ad Floden og nærmede sig den hamborgske Flaade, der talte nogle og tyve Krigsskibe og omtrent ligesaa mange Handelsskibe og laa til Ankers ved Glückstadt. Hamborgerne lettede strax, sejlede op ad Floden, bleve forfulgte, og en Kamp udspandt sig, der varede i fem Timer. Om Aftenen ankrede begge Flaader i Kanonskuds Afstand fra hinanden. De paafølgende Dage fortsattes Forfølgelsen, indtil den 7de, da Hamborgerne vare saa højt oppe paa Floden, at de større og mere dybtstikkende danske Skibe ikke kunde forfølge dem længere.

Hermed havde Hamborgerne tabt deres Krigslyst og begyndte at underhandle; de betalte fremdeles Tolden, men vilde ikke anerkjende Danmarks Højhedsret, og Forhandlingerne trak ud i samfulde 13 Aar, indtil Kong Christian, kjed af den lange Parlementeren, i 1643 atter sendte en Flaade til Elben og lod Hamborg blokere. Saa faldt Kræmmerne tilføje, gjorde offentlig Afbigt og betalte en klækkelig Sum Penge i Bøde.

Naar disse Stridigheder undtages, havde Danmark i den lange Periode siden den tyske Krig Fred, og Flaadens vigtigste Opgave var at

beskytte Kysterne under den Krig, Trediveaarskrigen, som rasede i Tyskland, at hævde Danmarks Højhedsret i Østersøen og i de nordlige Have, at rense Farvandene for Kapere, beskytte Handelen, konvojere Handelsskibe og Lignende. Men Forholdet til Sverig var spændt, til Holland og England lidet venskabeligt paa Grund af Sundtoldens Forhøjelse, og Tilstanden i Landet ugunstig under Adelens hovmodige Hersken og Uvillie til at bære sin Part af Statens Byrder. Kong Christian kunde kun med Mistillid og Utilfredshed see den glimrende Maade, hvorpaa hans Rival Gustav Adolf formaaede at understøtte de tyske Protestanter, fremfor hvad han havde været istand til; han kunde ikke uden Ængstelse være Vidne til den svenske Konges næsten æventyrlige Fremgang paa Fastlandet, hans Erobring af hele Tyskland lige indtil Alperne, hans Sejrvindinger over Kejserens berømteste Generaler, idet Kong Christian maatte frygte for, at den sejrrige svenske Hær vendte sig imod ham selv, en Frygt, som end ikke kunde dæmpes, efterat den heltemodige Kong Gustav havde fundet sin Død paa den blodige Valplads ved Lützen den 6te November 1632; de svenske Generaler vedbleve at husere i Tyskland. Hertil kom i de senere Aar flere Omstændigheder, som tjente til at stramme Knuden. Sverig havde Toldfrihed i Sundet, og da flere fremmede Skibe benyttede sig heraf til at slippe forbi Kronborg under et falsk svensk Flag, mistænktes Sverig for at have hemmelig Del i disse Bedragerier. Gustav Adolfs Enke, den i Sverig forhadte Dronning Maria Eleonora, blev af Kong Christian hjulpen til at flygte bort med to danske Skibe, som toge hende op under Gulland og bragte hende til Danmark, hvor Kongen tog hende under sin Beskyttelse; dette vakte megen Harme i Sverig. Man pønsede paa at angribe Danmark, hvilket Kongen muligvis har mærket, og han vilde i hvert Fald værne sit Land; men de høje Adelsherrer, og blandt dem fornemmelig hans hovmodige Svigersøn, Rigshofmesteren Korfitz Ulfeldt, paastode, at der ikke var nogen Fare.

I Maj Maaned 1643 afsendte den svenske Regering en hemmelig Ordre til General Torstenson, som kommanderede Hæren i Tyskland, at han skulde falde ind i Danmark og bemægtige sig saa meget af Landet, som han formaaede. Torstenson, denne mest berømte af Gustav Adolfs dygtige Feltherrer, der ved sine hurtige Bevægelser og

uventede Marcher havde faaet Tilnavnet den svenske Lynild, havde allerede i flere Aar lidt saa meget af Gigtsmerter, at han ofte hverken kunde gaa eller ride; men dette forhindrede ham dog ikke fra at anføre Hæren med stor Dygtighed, idet han lod sig bære omkring fra Sted til Sted i en Bærestol. Befalingen om at rykke ind i Danmark modtog han først i Slutningen af September, holdt den fremdeles hemmelig og søgte at maskere sine Bevægelser ved forskjellige Marcher; derefter drog han Nord paa, meddelte endelig sine Officerer hvad han havde for, og brød den 13de December over Elben ind i Holsten, uden nogen Krigserklæring. Nu gik det rask fremad uden synderlig Modstand; i Januar 1644 trængte Hæren ind i Jylland, og snart var hele Halvøen lige til Skagen, paa Fæstningerne Glückstadt og Krempe nær, i de Svenskes Besiddelse. Samtidig hermed rykkede en svensk Hær ind i Skaane og bemægtigede sig hele Provindsen paa Malmø nær, der gjorde tapper Modstand.

Det uforberedte Danmark var saaledes pludselig blevet stædt i samme Vaande som under den tyske Krig, da Tilly og Wallenstein havde besat Halvøen; men Faren var større nu end dengang. Tyskland ejede ikke og kunde ikke skabe sig nogen Krigsflaade, saaledes at Danmark uden stor Vanskelighed kunde beskytte sine Øer; desuden havde det Fred med Sverig og behøvede ikke at frygte noget Angreb paa de østlige Provindser. Nu var det Sverig, som førte Kampen baade fra Vest og Øst, og det var i Besiddelse af en meget god Flaade, hvormed det kunde møde de Danske paa Søen; desuden kunde det vente Bistand fra Holland, som var opbragt over Øresundstolden.

Christian den Fjerde modtog Efterretningen om Svenskernes Indfald, medens han opholdt sig paa sit kjære Slot Frederiksborg. Den 67aarige Konge, den kjække Helt, betænkte sig ikke, forlod strax sin venlige Arne, idet han udbrød: «Hvor jeg ikke selv er med, der bliver Intet udrettet», og begav sig først til Fyen, som han satte i Forsvarsstand, og derefter til det Vaaben, som nu havde størst Betydning og maatte frelse Fædrelandet, hvis Frelse var mulig: han tog Kommando over Flaaden.

Denne havde allerede begyndt sin Virksomhed, Udrustningen var i fuld Gang, Skibe afsendte til Kysternes Bevogtning, Defensionsskibe indkaldte og bevæbnede, Matroser hvervede, da den faste Stok langtfra

var tilstrækkelig til Skibenes Bemanding, og Kaperbreve udstedte. Den danske Flaade var ikke i saa god Stand som tidligere; dog var det navnlig Personellet, som i Fredsperioden var gaaet tilbage, medens der fandtes mange prægtige og for sin Tid kraftige Skibe. Blandt disse kan nævnes *Trefoldighed* paa 48 Kanoner, bygget 1639; *Trekroner* paa 42, *St. Sophia*, *Tre Løver*, *Patientia*, *Norske Løve*, *Phoenix* o. s. v.

Norske Løve.

Af *Norske Løve* findes paa Rosenborg Slot en mindre Model, hvoraf vi her levere en Tegning, og som er den ældste Skibsmodel, vi besidde. Den er forfærdiget i Aaret 1650 af en Normand ved Navn Jakob Jensen og synes at være temmelig paalidelig. Rejsningen er mærkelig ved sit langskibs Raasejl under Mesanraaen paa den agterste Mast, sine Raasejl paa Sprydet, de svære Skinkler og store Blokke, som anvendtes paa den Tid; Skroget udmærker sig ved sit høje Agterkastel

og rejsende Boug. Der er 22 Kanoner i underste Lag, 18 i øverste og 4 paa Dækket agter, ialt 44, samt desuden 4 paa Dækket med Mundingerne vendte indad for at forsvare dette under en Entring. Ifølge Skibslisten for 1648 var *Norske Løve* da et gammelt Skib med 52 Porte, 44 Kanoner og 230 Mands Besætning. I Begyndelsen af April 1644 hejste Kong Christian sit Flag paa *Trefoldighed*, tog Kommando af en Eskadre paa 9 à 10 Skibe og sejlede Nord paa til Göteborg for at begynde sine Operationer mod denne By og Fæstningen Elfsborg.

Den væsentligste Opgave, Flaaden havde at løse, var at bevare Samfærselen imellem de danske Øer indbyrdes samt imellem disse og Fastlandet, og holde Farvandene ryddelige; følgelig gjaldt det især om at hindre de Svenske fra at opkaste sig til Herrer i disse. Danmark havde henvendt sig til flere venskabelige Magter om Bistand imod det mod al Folkeret stridende, uventede Indfald i dets Lande, og skjøndt det i det Hele taget traf Sympathi, viste Magterne dog kun Lunkenhed til at yde Hjælp. Danmark stod ene mod en mægtig Fjende; ja England og navnlig Holland følte endog en hemmelig Tilfredshed ved at see det ydmyget til Straf for den høje Sundtold. Den svenske Flaade var i den sidste Tid gaaet fremad baade i Materiel og Personel, og samledes nu ved Elgsnabben i den Del af Skjærgaarden, som fører ind til Stockholm; men den troede sig dog ikke stærk nok til at gribe an med Christian den Fjerdes Flaade og søgte Bistand, som den svenske Regering haabede at finde i Holland. Den sendte derfor allerede i December Maaned 1643 Louis de Geer, en rig hollandsk Kjøbmand, der var bleven naturaliseret og adlet i Sverig, og som var meget opbragt paa Danmark for Sundtolden, til Holland, for at søge at faae udvirket, at en Flaade sendtes til Østersøen til Sverigs Bistand imod Danmark. Dette lykkedes vel ikke, da Prindsen af Oranien var venlig sindet imod Christian den Fjerde, som havde tilstaaet de hollandske Skibe flere Lettelser i Tolden, og da den Alliance, som nogle Aar forud var sluttet imellem Holland og Sverig, kun gik ud paa at beskytte Søhandelen i Østersøen, og ikke paa noget Forbund imod Danmark; men den hollandske Regering saae dog igjennem Fingre med, at de Geer hyrede Skibe i Holland, bevæbnede og bemandede dem, samlede en Flaade paa nogle og tredive Skibe under Kommando af den hollandske

Kapitajn Marten Thijssen og forberedte sig paa at afgaa med denne til Østersøen for at forene den med den svenske Flaade ved Elgsnabben. Thijssen afsejlede fra Holland i Slutningen af April eller Begyndelsen af Maj Maaned.

Saasnart Kong Christian fik Underretning om, at de Geer havde hvervet en Flaade i Holland og agtede at begive sig til Østersøen, besluttede han at opsøge og om muligt ødelægge den, forinden den forenede sig med den svenske Flaade og derved kunde blive meget farlig. Han opgav Belejringen af Elfsborg i Begyndelsen af Maj, løb den 8de ind til Flekkerø, men sejlede strax efter videre med Eskadren, der nu talte 9 Skibe, ud i Nordsøen og ned til Føhr. Her fik han at vide, at den hollandske Flaade var løbet ind til Kongens Havn, saaledes kaldtes Rheden indenfor List, den nordlige Ende af Øen Sylt, hvor Vandet er dybt, men hvortil man kun kan naae fra Søen ved at sejle ind gjennem det smalle med en Sandbarre belagte Løb Listerdyb. Der findes som bekjendt her regelmæssig Ebbe og Flod, og kun under Højvandet kunne større Skibe sejle ud eller ind gjennem Løbet.

Kongen lagde strax en Plan for Angrebet og meddelte den til sine Skibschefer den 15de Maj. Skibene skulde sejle i en Linie i hinandens Kjolvand med *Trefoldighed* i Spidsen ind gjennem Listerdyb, dersom Vinden var gunstig, i modsat Fald varpe sig op, omgaa de fjendtlige Skibe og ødelægge dem ved Skydning og Entring; men Planen kom ikke til Udførelse. Dagen efter, den 16de, kom nemlig den hollandske Flaade, der talte 24—28 Skibe under svensk Flag og med svenske Musketterer af Torstensons Hær ombord, varpende og sejlende ud gjennem Løbet. Det var næsten ganske stille Vejr, og for at gaa Fjenden imøde, maatte der ligeledes føres Varp med et Varpanker ud fra *Trefoldighed*; men omtrent Kl. 8 om Morgenen vare dog begge Flaader under Sejl med en let Brise. De Danske søgte at lokke de mindre hollandske Skibe ud paa dybere Vand, men det lykkedes ikke, og Angrebet maatte udføres tæt under Grundene. Kl. 10 begyndte Skydningen og varede til Kl. 4 om Eftermiddagen; Kong Christian gik selv først i Ilden, udholdt en kort Tid Kampen med Fjendens Admralskib og Viceadmiralskib, men snart blev Fægtningen almindelig, de talrigere, men mindre hollandske Skibe søgte at omringe de færre, men større danske og gjorde

flere Forsøg paa Entring; men de bleve slaaede tilbage. De led forfærdelig af de Danskes Ild. Først maatte Marten Thijssen trække sig tilbage med sit Skib i en ynkelig Forfatning, Skrog og Rejsning forskudt, Roret i Uorden, derefter fulgte de Andre, indtil hele Flaaden var flygtet ind gjennem Listerdyb, hvor de store danske Skibe ikke kunde følge den. Havet var opfyldt af Stykker af Rejsninger og Sejl, og Hollænderne mistede et stort Antal Døde og Saarede.

I to Dage endnu holdt Kongen krydsende udenfor List, indtil den 18de Maj, da han overgav Bevogtningen af Løbet til Ove Gjedde, der kommanderede den saakaldte norske Flaade, navnlig Defensionsskibe, samlede i Norge, hvormed han netop var ankommen fra Flekkerø, samt til Pros Mundt, der ligeledes førte en mindre Eskadre, som ankom samtidig med Gjeddes. Kong Christian sejlede da selv tilbage til Flekkerø for at proviantere. Den 25de Maj stod der atter en Kamp ved List, hvor Hollænderne bleve stærkt beskudte; men Thijssen kunde nu ikke længere holde sine Skibe samlede, da Besætningerne paa Grund af Nederlagene og en slet Behandling og Forplejning viste sig modvillige, ja endog paa nogle af Skibene brød ud i aabenbar Opstand, og da de dansk-norske Skibe i nogle Dage maatte søge tilsøes paa Grund af Stormvejr, benyttede han Lejligheden til at sejle hjem til Holland, hvor Opsætsigheden imod ham, og navnlig imod de Geer, brød frem med stor Styrke og ikke uden Vanskelighed lod sig dæmpe. I Flekkerø forberedte Kongen sig imidlertid til et nyt Angreb paa Hollænderne, lagde en Plan for dets Iværksættelse, forlod Norge og ankom til List den 12te Juni; men da Hollænderne vare borte, ansaae han denne Del af Opgaven for løst, og sejlede tilbage til Kjøbenhavn for at vende Opmærksomheden imod den svenske Hovedflaade.

Ved hans Hjemkomst var Landet i stor Fare. Den store svenske Flaade var ankommen til Krigsskuepladsen under Kommando af Admiral Klas Fleming og laa ved Kieler Fjord; man kunde frygte for, at den vilde støtte Torstensons Overgang til Fyen, der forsvaredes af Marsken Anders Bilde. Ogsaa i Skaane, hvor Ebbe Ulfeldt kommanderede de danske Tropper imod Gustav Horn, stode Sagerne slet, og de Indfald i Sverig, som vare gjorte fra Norge under Hannibal Sehestedts Anførsel, vare slaaede tilbage. Her var ingen Tid at spilde,

den svenske Flaade maatte rammes hurtigt, man udsatte sig ellers for, at den fik Understøttelse fra Holland; thi vel var Thijssen sejlet hjem med sin Flaade i en ynkelig Tilstand, men den energiske og meget formaaende de Geer vilde sikkert nok snart faae en Flaade samlet paany, og de norske Defensionsskibe under Ove Gjedde vare ikke stærke nok til at yde en saadan alvorlig Modstand. Den gamle Konge drev selv paa Udrustningerne med al Kraft og var paafærde sent og tidlig, kun han personlig kunde overvinde de mange Vanskeligheder, som ophobede sig, da der navnlig viste sig Mangel paa Folk, Proviant og Krigsfornødenheder. Hans Sind var tungt, hans Hjerte beklemt, han havde en Følelse af, at det nu gjaldt at sejre eller falde, at maaske hans eget Liv stod paa Spil. Allerede før sin Afrejse fra Frederiksborg ved Krigens Begyndelse havde han indsat sin Søn Kronprinds Christian til midlertidig Regent; nu tog han Afsked med sin Slægt, som om han ikke mere skulde gjensee den.

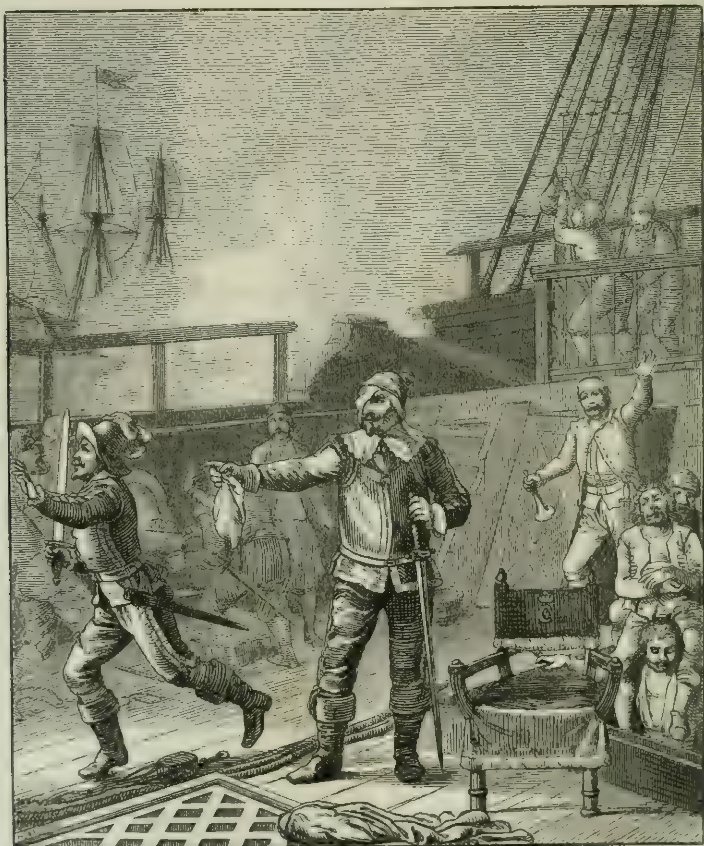
Der hengik dog, under denne utrættelige Virksomhed, ikke mange Dage, inden Flaaden, der talte 39 Sejlere af de bedste Skibe, var færdig til at afgaa. Den deltes i tre omtrent lige store Eskadrer, hver under sin Admiral, en Ordning, som allerede var indført i flere Krigsmariner, og hvorved et Angreb paa Fjenden kunde indrettes saaledes, som Omstændighederne fordrede, enten ved at søge ind paa ham fra flere Sider, eller angribe i flere Hold, eller andet. Kongen førte selv Overkommandoen over hele Flaaden paa Orlogsskibet *Trefoldighed*, der henhørte til den tredie Eskadre, og under ham kommanderedes denne Afdeling af Admiral Pros Mundt; den første Eskadre kommanderedes af den i Aaret 1643 til Rigsadmiral udnævnte Jørgen Wind paa Orlogsskibet *Patientia*, og den anden Eskadre af Admiral Peder Galt paa *Trekroner*. Den 30te Juni forlod denne store Flaade Kjøbenhavn og sejlede gjennem Drogden Syd paa forbi Møen og rundt om Gjedser for at opsøge den svenske Flaade.

Denne, der skal have talt omtrent 46 Skibe, hvoraf flere vare større end de dansk-norske, som kun vare væbnede med højst 48 Kanoner, havde Dagen forud, den 29de, erobret Femern og laa nu Vest for denne Ø, i det store Bassin mellem Holsten og Ærø. Kong Christian, der ikke kunde give sig Stunder til at tilbageerobre Femern, før den svenske

Flaade var overvunden, sejlede videre med sin Flaade op igjennem Femer-Bælt, mellem denne Ø og Lolland, og allerede den 1ste Juli om Morgenen havde man Fjenden i Sigte. Vinden var vestlig, den dansk-norske Flaade laa altsaa i Læ og kunde ikke naae op til Fjenden uden at krydse; den svenske Flaade havde derimod Fordelen af Vinden og kunde sejle ned mod de danske Skibe og begynde Kampen, naar den vilde. Paa dansk Side sejlede den første Eskadre foran med *Patientia* i Spidsen. Henimod Midten holdt Klas Fleming, hvis Admiralsflag vajede paa Orlogsskibet *Scepter*, af for Vinden og angreb, tilligemed to andre svenske Skibe, det danske Admiralskib *Patientia*, der blev stærkt medtaget af Skydningen og fik mange Døde og Saarede, blandt hvilke Rigsadmiralen, den tappre Jørgen Wind selv, som mistede det ene Ben. Dette skal være forefaldet under den holstenske Kyst, mellem Femern og Kieler Fjord, paa Colberger Hejde, hvorefter Slaget har faaet Navn. Kongen pressede strax op efter mod Vinden med Orlogsskibet *Trefoldighed* for at komme det betrængte *Patientia* til Undsætning; men ikke mindre end fire svenske Krigsskibe holdt ned paa det, og de to danske Admiralskibe bleve voldsomt beskudte, medens deres Landsmænd, som laa i Læ, havde Møje med at arbejde sig op imod Vinden til dem. Splinter af de overskudte Planker, iturevne Bolte og Jernstykker fløj omkring, dræbte og saarede Mange, endog omkring Kongen selv. Da faldt der et skjæbnesvangert Skud, som slog gjennem Skibssiden og afrev Splinter, der saarede Kongen, som blev stødt overende af den døende Ejler Ulfeldt. «Kongen er falden!» raabte man overalt, og Nogle vilde allerede stryge Kongeflaget. «Kongen er kun een Mand — svarede en slesvigsk Matros — vi ere alligevel Nok til at slaa Fjenden!» thi Mandskabet paa *Trefoldighed* kæmpede tappert og ivrigt efter det lysende Exempel, det havde for Øje. Men i det samme rejste Christian den Fjerde sig, bedækket med Blod; han havde mistet det højre Øje og flere Tænder, faaet en Flænge i det venstre Øre og var i det Hele saaret paa 23 Steder. «Vel er jeg saaret — sagde han — men ikke farligt. Gud har endnu levnet mig Liv og Styrke til at staa mit Folk bi, naar kun Enhver vil gjøre sin Pligt». Den gamle Helt holdt Tørklædet for Øjet, indtil Hovedet blev nogenlunde forbundet; han støttede sig til sit Sværd, blev staaende paa Dækket og vedblev at lede Kampens Gang.

Als
Sønderborg
LILLE BÆLT
Ærö
Langeland
STORE BÆLT
Guldborg Sd
Vordingborg
Möen
Stubbekjøbing
Grön Sund
Falster
Nykjøbing
Nakskov
Saxkjøbing
Lolland
Rødby
Nysted
Flensborg Fj
Flensborg
Slesvig
Stien
Femer Bælt
Bödsand
Gjedser
Eckernförde Fj
Eckernförde
Colberger Heide
Femern
Femer
Sund
Glambek
ÖSTER SÖEN
Dars
Hohwacht B
Kiel
Dænehoved
Warnemünde
Holsten
Neustadt
Neustadt B.
Rostock
Mil
Travemünde
Mecklenburg
Lübeck
Wismar

Hvorledes denne har været, have vi kun ringe Efterretning om. Den skal have varet i 10 Timer, indtil Mørket faldt paa, tre Gange i Løbet af denne Tid skal der have været Standsning, og tre Gange igjen en Fornyelse af Kampen. De danske Skibe, som laa i Læ, havde ikke nogen heldig Stilling, idet det var vanskeligt for dem at arbejde sig op

Christian den Fjerde paa *Trefoldighed* (1ste Juli 1644).

imod Fjenden; men flere af dem vare heller ikke ivrige til at forsøge herpaa, og Kongen tiltalte senere deres Officerer meget strengt, fordi de havde svigtet ham under den haarde Kamp. «Jeg havde mine Admiraler og deres Officerer ombord — skriver han den 14de Juli — og gav dem Ordre til, hvorledes de skal fægte, naar vi skal daran igjen, samt

gjorde dem stor Fortrøstning om Stejle og Hjul, om de ikke fægte bedre end de gjorde sidst. Rigsadmiralens Trop lod ham fægte en god Stund ganske alene. Mig brugte de til et Skjærmbræt mellem sig og Fjenden. En af Mine skjød mig igjennem Fokken, saa jeg haver det rette Selskab at drages med». Nogen Undskyldning kan vistnok hentes fra, at en Del af Skibene først nogle Dage forud vare blevne udrustede og havde uøvede Besætninger. Den svenske Flaade, som var større og havde større Skibe og Fordelen af Vinden, kan ikke have benyttet disse Fordele tilstrækkelig; thi det var den, som blev værst medtagen, og om Aftenen maatte Fleming med hele sin ilde tilredte Flaade søge Tilflugt i Kieler Fjord, hvor den de følgende Dage holdtes indespærret af den danske Flaade.

Begge Modstandere, baade de Dansk-Norske og de Svenske, tilskreve sig Sejren i Slaget paa Colberger Hejde; men dette er Uret. Den Flaade, som søgte Ly i Fjorden, var ikke den sejrende; den derimod, som blokerede sin Fjende og beholdt Herredømmet i Østersøen, maa efter alle Krigsregler kaldes Sejrherre. Kun eet Skib, *Patientia*, blev nødt til at søge til Kjøbenhavn for at faae sin Skade istandsat. Antallet af Døde og Saarede kjendes ikke; Ejler Ulfeldt døde ved Kongens Side, Knud Ulfeldt blev dødelig saaret, og Jørgen Wind døde af sit Saar den 17de Juli.

Det var den 4de Juli, altsaa tre Dage efter Slaget, at Kongen sendte Peder Galt med en Del af Flaaden, formodentlig den af ham kommanderede anden Eskadre, ned til Kieler Fjord, for at bevogte den fjendtlige Flaade, og nogle Dage efter stødte den gamle Konge, uagtet sine Saar, til ham med *Trefoldighed* og de andre Skibe, og lagde sig tæt under Bülk ved Fjordens Munding. Flaaderne laa saa nær ved hinanden, at man paa den ene kunde høre den andens Klokker slaa; «der har vel ikke i nogle hundrede Aar — skriver Kong Christian i et af sine Breve — ligget tvende Potentaters Flaader, som vare Fjender, saa nær ved hinanden». Der blev truffet Disposition til, hvorledes Fjenden skulde angribes, om han vovede sig udenfor Fjorden. Den svenske Flaade var iøvrigt stedt i megen Nød, ogsaa ved Afskæring imod Landsiden; thi den kejserlige tyske General Gallas var rykket ind i Holsten for at gaa imod Torstenson, og Tilførsel af Proviant til

Flaaden blev derved vanskelig; «det skortede paa Proviant paa den svenske Flaade», skriver Kongen; «Vandet var brak og utaaleligt, hvoraf de Syges og Dodes Antal tog stærkt Overhaand. Kort sagt, deres Flaade havde været forloren, hvis det skulde vare længe». Heraf maatte de Danske drage Fordel. En Skandse blev opkastet ved Neumühlen, og Flaaden var beordret til at nærme sig de Svenske og angribe; men disse varpede sig højere op paa Fjorden, hvor den var saa snever, at de Danske ikke kunde forfølge dem. Der sendtes da 1200 Mand Tropper i Land til Skandsen, hvorfra Ilden aabnedes den 26de Juli; dette gjorde vel ikke stor Virkning, men en Kugle rammede Admiral Fleming selv, medens han stod og vaskede sine Hænder, og afrev ham det ene Ben, saa at han døde nogle Timer efter. Torstenson formaaede da den under ham kommanderende Generalmajor Karl Gustav Wrangel til at tage Kommando af Flaaden.

I de sidste Dage af Juli maa Christian den Fjerde være sejlet op i Østersøen eller idetmindste have forladt Stationen ved Kieler Fjord; thi man hører nu der kun tale om Peder Galt. Svenskerne pønsede paa at slippe ud. Den 30te varpede de et Stykke ud ad Fjorden; men de bleve ikke angrebne af Galt, hvad han dog havde bestemt Befaling til. Natten imellem den 31te Juli og 1ste August lykkedes det Wrangel med hele den svenske Flaade at liste bort fra sit Fangehul, alle Sejl sattes til, med flyvende Fart gik Sejladsen Øster paa, gjennem Femer-Bælt, forbi Falster, Bornholm og videre lige indtil Elgsnabben, hvor de ankom allerede den 5te August. Ved Kiel erobrede Torstenson den af de Danske opkastede Skandse, og hele Besætningen maatte springe over Klingen. Kongen blev rasende, da han erfarede, at Fjenden var undsluppen; den næsten 70 Aar gamle Peder Galt blev kaldet hjem, stillet for en Krigsret, dømt og henrettet paa Slotspladsen i Kjøbenhavn den 31te August.

Men hvad der var skeet, kunde ikke gjøres om, og en endnu større Ulykke skulde snart ramme den dansk-norske Flaade. Det var i Holland lykkedes de Geer paany at faae samlet en Flaade paa nogle og tyve Skibe, der stilledes under Marten Thijssens Kommando og i Juli Maaned afsejlede til Kattegattet for gjennem Store Bælt at komme den svenske Flaade til Undsætning. Ved Göteborg, hvorfra den fordrev den

norske Defensionsflaade under Ove Gjedde, som laa paa Bevogtning udenfor Skjærgaarden, erfarede Thijssen, at Svenskerne vare undslupne fra Kiel, og hans Maal stod nu til at naae den stockholmske Skjærgaard. Christian den Fjerde, som laa med *Trefoldighed* og nogle andre Skibe ved Oerne Syd for Sjælland, lod træffe alle Slags Foranstaltninger for at opsnappe de hollandske Skibe og hindre deres Forening med den svenske Flaade; to Eskadrer sendtes til Farvandet under Bornholm, hans egen Eskadre vogtede Passagen Syd om Lolland og Falster, bevæbnede Pramme henlagdes i Drogden og Skandser opkastedes paa Amager; men den 9de August, Dagen efter at Kongen var gaaet i Land i Skaane for at tage Kommando over Hæren imod Gustav Horn, strøg hele den hollandske Flaade under svensk Flag for en stiv Kuling af nordlig Vind ned gjennem Sundet og Flinterenden, Øst om Saltholm, hvorved den undgik Drogden og alle de Hindringer, der vare opstillede paa dens Vej, og fjorten Dage efter havde den naaet Kalmar uden Uheld. Thijssen modtoges med stor Fryd og Pragt, Dronning Christina optog ham i den svenske Tjeneste og adlede ham under Navnet Ankerhjelm.

Da Hollænderne vare undslupne til Østersøen og der sandsynligvis vilde hengaa nogen Tid, inden begge Flaader bleve forenede og satte i god kampdygtig Stand, mente man i Danmark, at Aarstiden vilde skride saa langt frem, at der ikke mere i dette Aar kunde være noget Angreb at vente fra de forenede Flaaders Side, og der blev kun holdt tilbage i Østersøen en mindre Flaade paa sytten Skibe under den tappre Admiral Pros Mundt, der holdt sig i Farvandet Syd for Lolland og kun sendte enkelte Skibe ud imod Øst, henad Bornholm til, for at vogte paa Fjenden. Men Beregningen, hvortil man endvidere ledede ved nogle opsnappede Depecher, slog ikke til. Svenskerne, under den virksomme General Wrangels Kommando, spildte ikke Tiden, det var dem om at gjøre at faae de danske Farvande ryddede for muligt at kunne overføre Tropper, og Øjeblikket var belejligt, da Kong Christian selv var i Skaane. Den 29de September ankom Wrangel med den svenske Flaade til Kalmar, hvor han forenede sig med Ankerhjelm; den 3die Oktober stak de forenede Flaader i Søen, og nærmede sig, 42 Sejlere stærk med Smaaskibe og Brandere, de danske Farvande. Vejret var meget stormfuldt, og Sejladsen gik kun langsomt. Den 13de Oktober løb Flaaderne

gjennem Femer-Bælt, traf i Farvandet mellem Femern, Lolland og Langeland i den sydligste Del af Store Bælt den dansk-norske Flaade, og her stod da, paa denne Dag, et af de blodigste Søslag under hele Christian den Fjerdes Regering.

Pros Mundt havde sit Flag vajende paa *Patientia*; desuden fandtes i Flaaden Orlogsskibene *Oldenborg* og *Tre Løver* paa 46 og 42 Kanoner, 12 Fregatter paa 38 til 14 Kanoner, samt 2 Galejer. Wrangel selv med sit Admiralskib *Smaalandske Lejonet* angreb tilligemed to andre Skibe *Patientia*, og hvert af de danske Skibe fik to eller tre Modstandere. Overmagten var næsten knusende; men de Dansk-Norske kæmpede med stor Tapperhed og Sejghed. *Smaalandske Lejonet* fik saa varm en Hilsen af *Patientia*, at det snart maatte trække sig ud af Ilden; men Pros Mundt faldt, og hans Skib blev entret; *Oldenborg* toges ved Entring; *Tre Løver* erobredes; 2 Fregatter brændte, 4 andre drev i Land paa den lollandske Kyst, andre erobredes. Ikkun tre af Fregatterne, flinke Sejlere, og de to Galejer lykkedes det at undslippe og naae Kjøbenhavn, Resten var ødelagt eller erobret; men den forenede Flaade var ogsaa under den haarde Kamp og tappre Modstand bleven saaledes medtagen, at den maatte søge til Kieler Fjord for at sættes istand.

Sorgen var stor over det lidte Nederlag; men Fjenden høstede ikke nogen Fordel af sin Sejr, og Tropper bleve ikke overførte til Øerne. Den hollandske Flaade sejlede hjem, den svenske gik til Wismar for at overvintre der, efterat den et Par Dage havde opholdt sig i Sundet.

Danmarks Tilstand var sørgelig. Den største Del af Landet var besat af Fjenden, Flaaden havde faaet et haardt Stød, og Svenskerne vare Herrer i Østersøen. Vel lykkedes det i Vinterens Løb at faae nogle Skibe, som vare under Bygning, færdige, og andre bleve indkjøbte i Holland; men den svenske Flaade var dog endnu meget større end den danske, og Ankerhjelm viste sig desuden allerede i Foraaret paany med endel hollandske Skibe og tog Station ved Göteborg. Ove Gjedde, der var udnævnt til Rigsadmiral, gik imod ham med en Flaade paa 6 Orlogsskibe og 10 Fregatter for at spærre Hollænderne inde; men hans Admiralskib *St. Sophia* strandede paa et Skjær, og der blev Intet udrettet. Torstenson havde forladt Jylland og trukket sig Syd paa, da hans Tropper havde tømt de jydske Gryder; men Helmuth Wrangel var

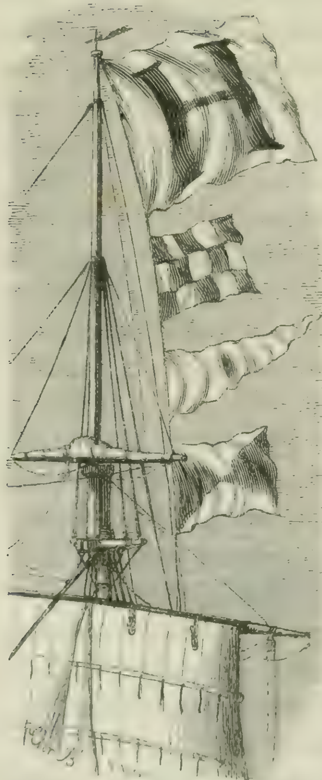
bleven tilbage med 5000 Mand, og den kejserlige General Gallas gjorde Intet til Danmarks Forsvar. Adelen og Rigsraadet holdt paa Fred for enhver Pris, Kongen fandt ingen Støtte hos sine Nærmeste.

Fredsunderhandlinger aabnedes i Brømsebro den 8de Februar 1645 mellem 4 danske og 4 svenske Rigsraader under Frankrigs Mægling ved dets Gesandt la Thuillerie; den danske Leder var Korfitz Ulfeldt, den svenske Axel Oxenstjerna, og Hollænderen de Witt var med ved Forhandlingerne. Disse trak i Langdrag; Kong Christian vilde nødig gaa ind paa de haarde Betingelser, der bleve ham foreskrevne, men han maatte dog tilsidst give efter for den danske Adels Forestillinger, og den for en saa stolt og mægtig Konge som Christian den Fjerde ydmygende Fred blev undertegnet den 13de August 1645. Danmarks Beklipning, der Skridt for Skridt skulde fortsættes lige indtil vore Dage, begyndte; det tabte Øerne Gulland og Øsel, samt Landskaberne Jæmteland og Herjedalen, maatte tilstaa Sverig uindskrænket Told- og Visitationsfrihed i Sundet og Bælterne, og stille Halland som Pant herfor i 30 Aar. Endvidere afsluttedes med Holland en særlig Traktat i Christianopel, hvorved der indrømmedes dette Land gunstige Betingelser med Hensyn til Tolden. Denne sank fra 600,000 Rdl. ned til 160,000 Rdl. om Aaret.

Saamegen Modgang var mere, end den gamle Konge kunde bære. Hans Sind var tungt, ofte sad han stille og nedbøjet, og skjøndt han endnu søgte at virke for sit Lands Opkomst og sin kjære Flaades Udvikling, kunde Kraften ikke mere række til. Den 2den Juni 1647 havde han den Sorg at miste sin ældste Søn, Kronprinds Christian, der i længere Tid havde været nedbøjet af Sygdom, og Aaret efter, den 28de Februar 1648, bukkede han selv under for legemlig og sjælelig Sygdom, henimod 71 Aar gammel og efter at have regeret i næsten 60 Aar.

Christian den Fjerde har efterladt sig et stort og herligt Minde i Danmark og Norge; erkjendtlige Efterkommere have rejst et smukt Mindesmærke over hans Grav i Roeskilde Domkirke, hvor Marstrands store og herlige Maleri, den tappre Konge i Slaget paa Colberger Hejde, bedækker den ene Væg.

Søtaktikens Udvikling.

Herlof Trolle var den Første, der i Sejlkrigsskibs-Perioden her hos os havde gjort Forsøg paa at indføre en Søtaktik, det er, at anvise en Maade, hvorpaa Sejlskibene kunde ordnes, før eller under en Kamp, eller naar Flaaden bevægedes fra Sted til Sted; men hans Planer bleve ikke iværksatte. Grunden hertil falder temmelig naturlig. De Skibe, hvoraf Flaaderne vare sammensatte, vare saa forskjellige i Størrelse, Bygningsform, Styrke og Sejlevne, at der ikke kunde tænkes paa at forene dem til et eneste større Legeme, i hvilket de enkelte Led passede ind i hverandre, og som var istand til at virke som en eneste stor Maskine. Herlof Trolles Plan gik derfor ogsaa kun ud paa at inddele Flaaden i lutter smaa Dele, hver paa tre Skibe, nemlig et kraftigere Orlogsskib med to Sekundanter, hvilke Dele vel kunde slutte sig til hinanden, den ene følgende efter den anden, naar Flaaden nærmede sig Fjenden, men som det dog vistnok var Meningen at skille ad, naar Kampen begyndte. Disse smaa Led kunde dog ikke holdes sammen, ja der er vel endog neppe gjort Forsøg derpaa; Skibene

kæmpede fordetmeste enkeltvis, eller flere af dem, som laa hinanden nærmest, søgte at forene sig imod en fælles Modstander, at skyde ham i Sænk, entre eller paa anden Maade ødelægge eller erobre ham, for derefter at vende sig imod en anden Fjende. Naar først Slaget var i Gang, gik det paa bedste Maade, Enhver gjorde hvad han fandt rettest til Fjendens Ødelæggelse.

Heri maatte der indtræde Forandring, efterhaanden som Krigsflaaderne udviklede sig, Skibene forbedredes, bleve mere ensartede, i det Hele stærkere og kraftigere bevæbnede. Den gamle Tid med sine talrige Smaaskibe, sine vandrende Hære paa Søen, var forlængst forbi, og Overgangstiden, paa hvilken Minderne om den gamle Krigsføring endnu udøvede deres Virkning, naaede ogsaa en Ende. Sejlkrigsskibsflaaderne voxede vel ogsaa efterhaanden til store Dimensioner, men de udgjorde dog et Vaaben for sig selv og vare ikke mere udelukkende en Del af Hæren. Denne Betydning og denne Udvikling fremkaldte af sig selv en ny Taktik.

Christian den Fjerde havde givet den dansk-norske Flaade et godt Stød fremad; rigtignok fortsattes dette kun svagt under Pengenøden efter den tyske Krig, ligesom Flaaden led store Tab i Krigen med Sverig 1643—45; men dog fik den en ikke ringe Tilvæxt i de sidste Aar af denne berømte Konges Regering eller kort efter hans Død, saasom i Skibene *Frederik* paa 90, *Viktoria* paa 52, *Pelikanen* paa 36 *Graa Ulv* paa 30 Kanoner, alle byggede i Neustadt, *Sofie Amalie* paa 78 og *Hannibal* paa 60 Kanoner, byggede i Norge o. s. v. To Aar efter Kongens Død talte Flaaden 20 til 24 Orlogsskibe og 26 mindre Skibe foruden Defensionsskibe og Skjærbaade eller Skjøtningsbaade. At Kong Christian ogsaa har tænkt paa at indføre taktiske Regler, have vi blandt andet et Bevis for i den Maade, hvorpaa han inddelte Flaaden forinden Slaget paa Colberger Hejde.

Hvad der endnu mere end Flaadens forbedrede Tilstand maatte virke til en Udvikling af Maaden at føre Søkrigen paa, var det Exempel, man havde for Øje hos andre europæiske Sønationer, med hvilke Danmark tildels stod i Forbindelse. Som den første af disse maa nævnes Holland, der endogsaa svang sig op over det engang saa stolte Spanien. Hollændernes Magt og Betydning var paa denne Tid meget stor;

de dreve en udstrakt Søhandel, saavel i Europa som paa Indien, hvor de havde betydelige Kolonier, og en stor Søkrigsstyrke var nødvendig for at beskytte Handelen og det hollandske Flag. De havde udmærkede Førere, baade Admiraler og Skibschefer, og flinke Skibsbesætninger, uddannede i en fortrinlig Skole. Hollænderne vare Mønstre for andre Nationers Søfolk, der lærte af dem og uddannede sig efter dem, og paa Norden havde de stor Indflydelse; men Moderlandet var ikke stort nok til at forsyne de mange Krigsskibe med Besætninger, naar ikke Handelsflaaden ganske skulde blottes, og en Mængde Fremmede gik derfor i Hollændernes Tjeneste. Navnlig var det fra Danmark og Norge, at Søfolkene droge til Holland. Paa den anden Side kom der ogsaa fra Holland ikke faa Officerer, Underofficerer og Matroser til Danmark og gjorde Tjeneste paa Flaaden, og det hændtes da ikke sjelden, at naar vi under Krigsberedskab trængte til erfarne Søfolk og desaarsag sendte Bud til Holland, hvor de bedste Matroser fandtes, for at formaa et fornødent Antal af dem til at træde i dansk Tjeneste, var en Mængde af dem, som kom, vore egne Landsmænd. Det Hollandske blev ved Søvæsenet saaledes sammenblandet med Norsk og Dansk, at det ikke alene fik Indflydelse paa Skibenes Form og Udrustning, paa Exercicen og Krigsmaaden, men ogsaa paa Sproget, og endnu den Dag idag er der i vort Sømandssprog, i Benævnelserne af Sejl, Touge, Manøvrer o. s. v., indflettet en stor Mængde hollandske Ord. Braser, Bugliner, Gaardinger, Skjøder ere hollandske Ord; Udtrykkene bøjten, binden, boven, som bruges for ydre, indre, øvre, Bekajer for Nedhaler o. s. v. o. s. v. ere lutter Minder fra den hollandske Sømandsskole.

Hollænderne fik paa denne Tid en ny Rival paa Søen, og det var England. I Dronning Elisabeths Tid havde den engelske Flaade ikke nogen stor Betydning; den udvikledes vel noget mere under de første Stuarter, men det var dog først, efterat England 1649 var bleven en Republik og at Oliver Cromwell havde udstedt Navigationsakten (1651) imod Holland, at den engelske Flaade kom til at spille en betydningsfuldere Rolle. England havde nu at stride med Holland om Herredømmet paa Havet, store, vel organiserede Flaader havde at maale sig med hinanden, og den Krigsforelse, som England med Held havde anvendt imod den uovervindelige spanske Flaade under Medina Sidonia,

de Krigsmaader, af hvilke Mænd som Drake, Hawkins og Frobisher havde betjent sig, kunde ikke række til overfor de søkrigsvante Hollændere. Den korte og blodige Krig, som udbrød 1652 og varede indtil Efteraaret 1653, i hvilken det ene Søslag afløste det andet, i hvilken Mænd som Marten Tromp, de Witt, Michael de Ruiter kæmpede paa den ene, Blake og efter ham Monk paa den anden Side, kan vistnok betegnes som den, der i væsentlig Grad har virket til at fremme Søtaktikens Udvikling.

Hos os heri Norden trængte den nyere Taktik vel ikke hurtigt ind, først under Niels Juel see vi den træde frem med større Bestemthed, og endnu senere, i Krigen med Sverig under Karl den Tolvte, at blive yderligere udviklet af Generaladmiral Grev Ulrik Gyldenløve og Admiral von Stöcken; men det kan dog antages, at den allerede paa den Tid, hvorom vi her tale, er begyndt at fremtræde i sine almindelige Former, og naar vi nu skulle søge at give en kort Fremstilling af denne Taktik, er det muligt, at enkelte Træk heraf maa tilskrives en senere Tid.

Først maatte hvert enkelt Skib indøves, naar dets Besætning var skaffet tilveje, sammensat dels af de faste Officerer og Matroser, dels af hvervede Folk, hvilket imidlertid ikke medførte stor Vanskelighed, skjøndt Sammensætningen i Reglen var meget broget. Befalingsmændenes Opdragelse var ikke ens for dem alle, der fandtes ikke nogen Kadetskole, som først indstiftedes i Begyndelsen af det attende Aarhundrede, og den store Masse af dem uddannedes i den praktiske Skole, paa Søen, kun understøttet af hvad vi nu vilde kalde en tarvelig Undervisning i Navigationens Grundregler, der enten bibragtes den Yngre af den Ældre ombord paa Skibene, eller ledede ved de faa tildels private Navigationsskoler i Land. Det kan derfor ikke dølges, at der blandt Befalingsmændene fandtes Mange, som kun vare i Besiddelse af ringe Dannelse, at det strenge Liv paa Søen, Mangelen paa Bekvemmeligheder og god Føde, paa de Hjælpekilder, vi nu besidde til Aandens og Legemets Uddannelse, ofte medførte en Raahed, der yttrede sig igjennem en med Eder stærkt blandet Tale og en mange Gange for stærk Nydelse af hidsende Drikke. De egentlige Somænd vare kort sagt i hine Tider ikke velsete Medlemmer af det fine Selskab, og de mange hollandske Befalingsmænd, som toge Tjeneste i Norden og vare opdragne i en lig-

nende Skole, og som ovenikjøbet ikke tjente deres eget Fædreland, virkede ikke til at forædle Tonen. Denne forbedredes derimod væsentlig ved, at mange højbaarne Mænd, der vel ikke fra Barndommen af vare bestemte for Sølivet, men som, efter en omhyggelig Opdragelse og efter at have seet sig endel om i Verden, hengave sig til det for Fædrelandet saa betydningsfulde Søforsvar, ledede det og indlagde baade det og sig selv Berømmelse. Det var da, som alt tidligere nævnet, til disse, at den egentlige Krigsledelse blev overdraget, medens den mere underordnede Skibs- og Sømandstjeneste paalagdes de praktisk øvede Befalingsmænd.

Ogsaa Sammensætningen af den lavere Del af Besætningerne, Underofficerer og Matroser, var meget broget. Sødygtigheden, Matrosskabet, var et Haandværk, der kunde drives lige godt i Holland, England, Norge, Danmark eller et hvilketsomhelst andet Land; Matroserne vare Verdensborgere, og hvad Sproget angik, saa havde de ikke saa ondt ved at forstaa hinanden. Naar en Mand kunde taale Sølivets Besværligheder, tumle sig i Rejsningen, beslaa og rebe Sejl, døje Kulde, Fugtighed, Savn og smal Kost, da kunde man bruge ham lige godt, hvadenten han talte hollandsk eller norsk. Exercicen med Vaabnene havde ikke saa meget at betyde som nu; en rask og kraftig Matros lærte snart at exercere med de smaa Kanoner, hvor det navnlig kom an paa at skyde meget hurtigt, og om Øvelse i Brugen af Spyd, Huggert, Luntebøsse og Pistol gjaldt det samme.

Indøvelsen af det enkelte Skib medtog derfor ikke lang Tid, det til Kanonerne bestemte Mandskab lærte snart at lade, rette og afskyde disse hurtigt og sikkert — noget hvori det synes, at de Danske og Norske altid stode over de Svenske — Folkene i Mærsene lærte at bruge deres Bøsser og være rede til at hugge Entredræggene fast i et fjendtligt Skibs Rejsning, naar man smekkede paa Siden af det, Mandskabet paa Dækket at gribe Huggerter og andet Haandvaaben for at entre eller afslaa en Entring. Alt dette øvedes saa hurtigt, at der ofte kun hengik faa Dage, efterat et Skib havde modtaget sin Besætning, inden det blev en virksom Deltager i et større Søslag, saaledes som vi f. Ex. have seet det i Slaget paa Colberger Hejde.

Da Flaaderne ofte vare meget store og altid sammensatte af forskjelligartede Elementer, store og smaa, kraftigere og svagere, mere og

mindre velsejlende Skibe, og da Forholdene desuden kunde medføre, at ikke den samlede Styrke skulde anvendes paa samme Tid eller samme Sted, bleve de delte i flere Afdelinger eller Eskadrer, saaledes at hver Eskadre fik sin egen Overbefalingsmand, Admiral, hvert Skib sin egen Chef, Kapitajn, og en højstkommanderende Admiral styrede det Hele. De største og kraftigste, mest ensartede Skibe samledes i Hovedstyrken, den egentlige Kampafdeling, der i Reglen var delt i tre Eskadrer, den tidligere omtalte Tredeling; kun naar Flaaden var lille, deltes den i to Eskadrer, og var der saa faa Skibe, at de kun udgjorde een Eskadre, bar den ikke Navn af Flaade. Af de tre Eskadrer hed den fornemste Corps-de-Bataille, der kommanderedes af Flaadens Admiral, som havde sit Admiralsflag vajende paa Stortoppen af sit Skib; den anden kaldtes Avantgarden eller den forreste Eskadre, der førtes af en Viceadmiral med sit Flag paa Skibets Fortop, og den tredie Eskadre kaldtes Arrièregarde eller den agterste Eskadre, der førtes af en Schoutbynacht, Kontreadmiral, med sit Flag paa den agterste Mast, Krydstoppen. Skibscheferne førte brede Vimpler paa Toppen, hvilke ligeledes vajede paa Admiralskibene. De mindre, lette og velsejlende Skibe anvendtes til Jagere eller Spejdere og til de saakaldte Repetitører, hvis Hverv vi strax skulle lære at kjende. Var Flaaden stor nok, da udskiltes fra den endel større og mindre, ofte uensartede og mindre kampdygtige Skibe, der samledes i en Reserve eller saakaldet let Eskadre og som paalagdes særlige Hverv.

For tydeligt at kunne gjøre os en Forestilling om en saadan Flaades Sammensætning og Beskaffenhed, ville vi tænke os den i Bevægelse. Det maa da for det Første erindres, at Skibene vare hvad man kalder sidebevæbnede, det vil sige, at Kanonerne vare stillede saaledes, at de skød ud til Siderne igjennem Kanonportene; vel vare disse Porte saa store, at Kanonerne kunde drejes noget og bringes til at skyde skraat forud eller agterud, og fremdeles kunde et Par af de forreste Kanoner flyttes hen i Bougportene, naar Skibet forfulgte en Fjende, og et Par af de agterste Kanoner flyttes hen i Spejlportene, naar det blev forfulgt af en Fjende; men Forenden og Agterenden vare dog Skibets svageste Dele. Naar man kunde sejle foran eller agten om et fjendtligt Skib og give ham glatte Lag af sine Kanoner langskibs, da var det en ypperlig Ma-

nøvre, som let kunde føre til fuldstændig Ødelæggelse af Fjenden. I en Flaade kom det altsaa an paa, at man sikkrede Skibenes Ender, og endvidere maatte Skibene ordnes saaledes, at det ene ikke kom i Vejen for det andet under en Kamp. Derfor lagde man Kampskibene i en Linie, det ene tæt i Hælene paa det andet, og en saadan Linie, sammensat af saakaldte Linieskibe, kunde have en stor Udstrækning og fremviste altid paa enhver af sine Dele et gabende Svælg af Kanoner til begge Sider.

Sejlkrigsskibs-Slaglinie.

At holde Linien vel sluttet var en Kunst, der blev lagt stor Vægt paa; thi jo tættere og fastere den var, desto vanskeligere lod den sig overvinde. Der maatte altsaa passes meget nøje paa, thi Skibene sejlede ikke ganske ens; nogle vare hurtigere, andre langsommere, og hvert Øjeblik maatte et Sejl sættes til eller bjerges, nu paa et, nu paa et andet af Skibene, for at Farten kunde være ens. Naar Flaaden sejlede bort fra Vinden med rask Fart, var det næsten ikke muligt at holde den i en tæt sluttet Linie, Farten kunde ikke reguleres; men naar den sejlede bidevind, saa blev det lettere; thi man kunde da med ringere

Vanskelighed, ved kun at dreje lidt paa Ræerne, mindske eller øge Farten og holde Linien sluttet. Denne Stilling var derfor den egentlige Slaglinie, i hvilken Flaaden helst gik i Kamp; den skal første Gang være bleven anvendt i Søslaget ved Lowestoff den 14de Juni 1665 mellem Hollænderne under Opdam og Englænderne under Hertugen af York, der siges at være Liniens Opfinder; men den har dog vist været kjendt tidligere. I Slaglinien kunde Skibene holdes saa tæt sluttede, at den yderste Ende af Bougsprydet paa det ene Skib næsten ragede ind over Agterspejlet paa det, som sejlede foran, og det kunde undertiden lykkes at kaste en Gjenstand fra det ene Skib over paa Dækket af det andet; paa denne Maade skal man engang i en lang Slaglinie have ført en Flaske Brændevin fra det agterste Skib gjennem hele Rækken hen til det forreste.

En Flaades Hovedstyrke eller Slaglinie maatte idetmindste bestaa af 9 Linieskibe, saa at hver Eskadre kom til at tælle tre. Avantgarden sejlede da i Reglen forrest, derefter kom Corps-de-Bataille i Midten, og endelig Arrièregarden agterst. Admiralskibene havde deres Plads midt i Eskadrerne, saaledes at den Højstkommanderende i Reglen havde sit Flag vajende midt i Flaaden. Admiralskibene vare som oftest af de største Skibe; dog brugte man ogsaa at anbringe de stærkeste, bedst sejlende Skibe og mest erfarne Chefer paa Fløjene. Befalingerne uddeltes fra Skib til Skib ved Hjælp af Signalflag, der ved at hejses i forskjellige Sammensætninger udtrykte de Tal, der bleve at eftersøge i Signalbøgerne, der som Ordbøger indeholdt alleslags Sætninger, Ord og Befalinger, Flaaden kunde komme til at udføre.

Kan man tænke sig noget stoltere Syn end en saadan Række af 30, 40, 50 store, kraftige Krigsskibe med høje Rejsninger og bugnende Sejl, der i en sluttet Linie skred vuggende frem over Søen, mægtig og bydende, og for hvilken alle mødende Sejlere maatte vige til Side! Liv var der over den hele Linie, de hvide Sejl skinnede i Solen, nogle bleve strakte op, andre rullede sammen, røde, hvide og blaa Flag med Striber og Figurer hejstes op og ned, Matroser entrede omkring i Rejsningerne, og mørke Kanoner kigede frem gjennem Portene, nu og da udsendende en Flamme og en Røgsøjle, efterfulgt af et varslende Drøn. Det forreste Skib ledede Kursen; nu drejede det tilhøjre nu tilvenstre, nu

vendte det til den anden Side, og hele Flaaden fulgte med, Skib for Skib, som en uhyre Søslange, der bugter sig frem over Havet.

Saaledes saae Hovedstyrken ud; men der hørte jo ogsaa andre Dele med til en Flaade. For det Første var der Repetitørerne, det vil sige Gjentagerne, de Skibe, som gjentoge saadanne Flagsignaler, eller om Natten Lanternesignaler, som i Linien bleve givne fra eller til den Højstkommanderende. Det var mindre, letsejlende Skibe, der havde deres Plads tværs ud for Linien, sædvanligvis paa Vindsiden, saaledes at de kunde sees fra alle Skibene og selv havde et Overblik over hele Flaaden. Naar der paa Admiralskibet blev ophejst et Flagsignal, kunde dette ikke sees fra Linieskibene, det ene laa det andet i Vejen og skjulte ganske det kommanderende Skib; Signalet blev da gjentaget paa Repetitørskibene, og Alle kunde see det; den samme Fremgangsmaade anvendtes, naar et eller andet Skib ved Signal henvendte et Spørgsmaal eller en Melding til Admiralen. Ligeledes hændtes det jævnlig, at Admiralen henvendte Spørgsmaal til Repetitørerne, om Skibene i Linien vare tæt sluttede eller der iøvrigt var Noget at bemærke ved dem, som Repetitørerne kunde see. Foruden disse var der ogsaa andre mindre Skibe, Fregatter, Korvetter eller Brigger, udenfor Linien, med Plads paa forskjellige Steder, tæt ved den forreste eller den agterste Afdeling; de benyttedes som Jagere eller Spejdere, bleve sendte ud nu i en, nu i en anden Retning for at spejde efter Fjenden, opjage Skibe, som viste sig over Kimingen, undersøge et eller andet Skib, gaa med Depecher, indhente Efterretninger, see ud efter Land, lodde efter Grunde og andet Lignende. Saa var der endelig den lette Eskadre eller Reserven, der udgjorde en særskilt Deling, en mindre Flaade, ligeledes i en Linie med sine Repetitører o. s. v., og som fulgte efter Hovedstyrken, et Stykke bagved denne.

Denne korte Fremstilling vil formentlig være tilstrækkelig til at give den usøkrigskyndige Læser en Forestilling om en saadan af Sejlskibe sammensat Flaade. Midt i denne see vi den højstkommanderende Admiral, der holder alle Traadene i sin Haand; han er i Ordets bogstavelige Forstand Flaadens Hoved. Saasnart han giver en Befaling, hejses nogle Flag; et Øjeblik efter kommer der Flag op paa alle Ski-

bene, Formanden gjør en Drejning, den store Søslange bugter sig, nogle af de smaa Skibe udfolde alle deres Sejl og fare afsted i forskjellige Retninger, de komme tilbage, behængte med Flag, der give Udtryk for de Efterretninger, de have indhentet, kort sagt, der er Liv og Bevægelse overalt, Regelmæssighed og Orden, og Bevægelserne ledes med en Lethed, som den, der igjennem Nerverne udgaaer fra den menneskelige Hjerne. Ofte kan det rigtignok briste. Mørke og Storm, Taage og Regn, ja selv stille Vejr kunne bringe Forstyrrelse ind i den store Maskine; men saasnart dette ophører og Vejrliget atter er tilpas, da vise Flagene sig paany og Ordenen gjenoprettes.

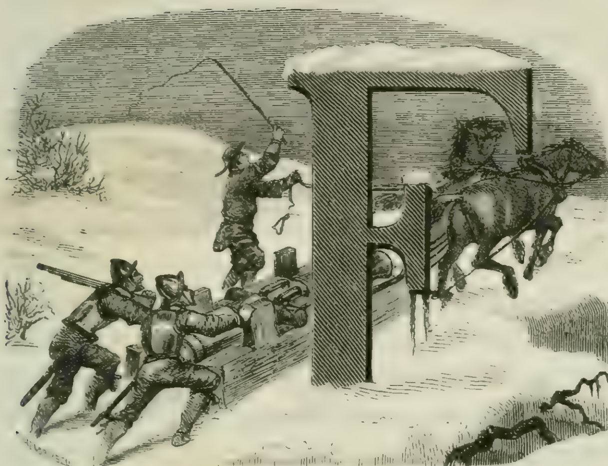
Med Flaadens Hovedstyrke kunde der udføres mange forskjelligartede Manøvrer i Overensstemmelse med de skrevne taktiske Regler. Naar den laa i en Kjølvandslinie bidevind, altsaa i Slaglinie, kunde den vende igjennem Vinden, saaledes at Formanden begyndte og de andre Skibe fulgte efter, et efter et, i hans Kjølvand, indtil der var dannet en Slaglinie over den anden Boug. Saaledes kunde Flaaden krydse op imod Vinden. Skibene kunde ogsaa vende fra Kjølvandslinien, Alle paa engang; de kom da til at ligge i Skak. Der kunde sløres bort for Vinden i Kjølvands- eller andre Linier; der kunde brydes af i Kolonner; Eskadrerne kunde bytte Plads, Skibene omflyttes i Linien o. s. v.

Hvorledes man med en saadan Flaade skulde manøvrere imod Fjenden og aabne en Kamp, var naturligvis afhængigt af mange Omstændigheder, af Farvandet, af Flaadernes indbyrdes Størrelse, af Vind, Vejr og meget mere; Søslagene vare derfor ogsaa ofte meget forskjellige, og det gjaldt navnlig for de Kommanderende om at benytte enhver for dem gunstig Lejlighed eller et heldigt Træf. Det var saaledes for det Første en Fordel, naar man kunde komme op paa Vindsiden af Fjenden, saaledes at han fik al Krudtrøgen ned over sig; thi da var man mest Herre over sine Bevægelser, man kunde sejle ned til de fjendtlige Skibe, eller holde sig fra dem, som man ønskede, og mærkede man, at de begyndte at vige, da kunde man strax forfølge dem. For det Andet maatte man see at bringe Forstyrrelse i den fjendtlige Linie, at adsplitte Skibene, f. Ex. ved at gjennembryde Linien; man styrede

da lige ned paa denne, helst imod den svageste Del, brød igjennem og tildelte Skibene langskibs Lag. Ved saaledes paa forskjellige Maader at fremkalde Forstyrrelse, kunde man afskære Dele af Fjendens Flaade, kaste sig over dem med størst mulig Kraft, bringe dem under dobbelt Ild, ødelægge dem og derpaa vende sig mod andre Dele. De vigtigste Opgaver bestode derfor i at foretage Gjennembrydninger og Afskæringer, samt søge at overvinde Fjenden delvis; hvorledes man da skulde fortsætte, maatte bero paa Omstændighederne.

Krigen med Karl Gustav.

1657—1660.

Frederik den Tredie havde efter en ydmygende Strid med den hovmodige danske Adel besteget sine Fædres Throne, to Maaneder efter Faderens Død. Denne kundskabsrige, alvorlige og besindige Konge var Christian den Fjerdes tredie Søn, født den 18de Marts 1609, havde nydt en omhyggelig Opdragelse, studeret paa Sorø Akademi, og i nogen Tid opholdt sig i Udlandet, navnlig i Frankrig. Han var ved Faderens Bestræbelse bleven valgt til Coadjutor for Ærkestiftet Bremen og Bispedømmet Verden, hvad der gav ham særlig Anledning til at lægge sig efter Theologi og deltage i den Tids theologiske Stridigheder. Han skildres som en temmelig høj og svær Mand af et anseeligt Ydre, med langt, mørkt Haar, et alvorligt Ansigt og et lille Mundskjæg. Den 18de Oktober 1643 var han bleven formælet med den 15aarige Sofia Amalia af Brunsvig-Lüneburg, der fremhæves for sin Skjønhed og Ynde, sit indtagende Væsen, Lethed i Dandsen, Kraft og Behændighed, naar hun tumlede sin vælige Hingst og deltog i Jagtens Glæder.

Thronen stod ledig, dengang Christian den Fjerde døde; der var ikke nogen Arvefølgelov, og den til Thronarving i Danmark og Norge

valgte Prinds Christian, Kongens ældste Søn, var død Aaret før Faderen. Riget bestyredes derfor midlertidig af fire høje Rigsembedsmænd, blandt hvilke Rigshofmesteren, Korfitz Ulfeldt, gift med Christian den Fjerdes og Kirsten Munks højtelskede Datter Eleonora Christine, indtog Forsædet. Under disses Ledelse blev Kongevalget foretaget, og da Adelen havde det i sin Magt at raade over dette, bar den ogsaa Omsorg for, at de Betingelser, hvorunder Kronen blev tilbudt Prinds Frederik, at den Haandfæstning, han ved Regeringens Overtagelse nødedes til at underskrive, bleve saa haarde og strenge, at Magten meget mere kom til at hvile i Adelens, end i Kongens Hænder. Kongen kunde saaledes ikke opkræve Skatter, ikke forandre Mønten, ikke rejse ud af Landet, slutte Forbund, begynde Krig, udruste Flaaden eller en Del af den o. s. v. o. s. v., uden Rigsraadets Samtykke; og Rigsraadet var ikke Folket, men Adelen. Følgen af dette Forhold var, at Landets Udvikling hæmmedes, Flaaden gik ikke fremad, der manglede Penge og Adelen vilde ikke bevilge det Fornødne; men den spændte Bue kunde ikke holde i Længden paa denne Maade, den maatte snart briste.

Marinens civile Bestyrelse var underlagt Rigshofmesteren, Korfitz Ulfeldt, der 1649 var i Holland for at afslutte Forbund med Generalstaterne og en Traktat om Toldfrihed i Sundet paa 36 Aar mod Udbetaling af en Sum Penge; 1653 blev denne Traktat igjen hævet. Da Ulfeldt 1651 forlod Danmark for ikke mere at vende tilbage til sit høje Embede, blev Marinens civile Bestyrelse, sammen med Hærens, underlagt et Generalkommissariat, der dog igjen hævedes i Aaret 1660.

Ove Gjedde havde siden den 19de Marts 1645 været Rigsadmiral (Marineminister), og var som saadan en af de fire Mænd, der under Kongevalget 1648 regerede Riget. Han havde, siden sin berømte Rejse til Indien, ikke havt nogen synderlig Lejlighed til at udmærke sig, hans Kommando af den svage «norske Flaade» under Krigen med Sverig kunde ikke tjene til at forskaffe ham Laurbær; men han var en kundskabsrig og erfaren Mand med en kraftig Villie, og derfor vistnok vel paa sin Post som Rigets Admiral. Efter Kongevalget i Danmark førte han Frederik den Tredie med en Eskadre til Norge, hvor Kongen ligeledes hyldedes; hans Flag vajede paa Christian den Fjerdes berømte Skib *Trefoldighed*.

Samtidig med, at Ove Gjedde 1645 var bleven udnævnt til Rigsadmiral, udnæventes Niels Trolle til Rigsviceadmiral eller, som det ogsaa kaldtes, General-Admiral, den Mand, der var bestemt til at føre den højeste Kommando paa Flaaden, naar den udrustedes eller gik i Krig. Niels Trolle beholdt Posten indtil 1657, altsaa i hele Flaadens uvirksomme Tid, da den under Freden og Pengemangelen kun spillede en underordnet Rolle, da Officerer og Mandskab manglede Øvelse, da Trang herskede paa Holmen og i Nyboder og Utilfredsheden flere Gange lydelig gav sig tilkjende. Trolle blev Statholder i Norge og afløstes som General-Admiral af Henrik Bjelke.

Lad os dvæle nogle Øjeblikke ved denne Mand, der i en Række af Aar ikke alene kom til at beklæde den højeste Post ved Flaaden, men ogsaa ved sin Stilling i Rigets Raad kom til at øve stor Indflydelse paa Statens Forhold saavel i det Indre som i det Ydre. . Henrik Bjelke til Næsbyholm og Bavelse var af gammel nordisk Adel og født paa Ellinggaard den 13de Januar 1615; han var altsaa 6 Aar yngre end Kongen. Hans Fader var Jens Bjelke, Norges Kantsler, hans ældre Broder Ove Bjelke, der blev Kantsler efter Faderen. Han nød en omhyggelig Opdragelse, rejste i en tidlig Alder udenlands og opholdt sig længere Tid i Holland, hvor han gjorde Tjeneste i Prindsen af Oraniens Garde. Efter sin Hjemkomst blev han ansat som Hofjunker hos Christian den Fjerde, men udnævntes 1641 til Major ved Hæren og 1644 til Oberst. I denne Stilling anførte han Hannibal Sehestedts Livregiment under Indfaldet i Skaane og udmærkede sig Aaret efter som Kommandant for Bahus Fæstning og Lehn, saaledes at Kongen fandt Anledning til at rose ham for hans Troskab og Iver; der blev endog givet ham Løfte om at forfremmes, naar han atter havde været i Udlandet, «i fremmede Herrers og Republikers Tjeneste, men han skulde strax vende hjem, naar noget Fjendtligt skulde tilkomme, og flittigt avisere sig om Armeernes Tilstand». Han ledsagede Korfitz Ulfeldt paa hans Rejse til Holland og blev ved Frederik den Tredies Kroning den 25de November 1648 tilligemed 31 andre Adelsmænd slaaet til Ridder. Saaledes blev han Elefant-Ridder i sit 33te Aar. Kort efter fik han Forlehningsbrev paa Island og gjorde i de følgende Aar mindst 6 Rejser derop. Han skildres som en høj og anseelig Mand af et blidt og fromt Gemyt, et uforfærdet

Mod og en Mand, der ikke var bange for at sige sin Mening rent ud. Sin Konge var han i høj Grad hengiven, hvad han navnlig fik Lejlighed til at vise paa den navnkundige Rigsdag i Aaret 1660.

Nogle Aar efter Kong Frederiks Kroning aabnede der sig en ny Virksomhed for Henrik Bjelke, idet han udnævntes til Søofficer. Først nu begyndte han at hellige sig Flaadens Tjeneste, og det kan derfor ikke være rigtigt, naar det berettes, at han i Slaget paa Colberger Hejde tjente som Christian den Fjerdes Flagkapitajn paa *Trefoldighed*. Dette Skib kommanderede han først i Aaret 1653, da han udnævntes til Admiral for en Eskadre paa 6 Orlogsskibe og 2 Brandere, hvis Hverv det var at bevogte Sundet under den engelsk-hollandske Krig, beskytte Handelen og konvojere Handelsskibe. 1657 udnævntes han, som allerede anført, til Rigsadmiral. Han var ved sin Hustru i Slægt med Korfitz Ulfeldt og nød denne tvetydige Personligheds Fortrolighed, ja vexlede endog Breve med ham under hans Fraværelse lige indtil 1662; men den retfærdighedsfølende Bjelke blev dog en af Forræderens samvittighedsfulde Dommere i Aaret 1663.

1645 havde Kristoffer Lindenov afløst Erik Ottesen som Holmens Chef; men da han jævnlig gjorde Tjeneste til Søes, — saaledes da han 1656 kommanderede *Trefoldighed*, der i Følge med nogle andre Skibe førte Kongen op til Norge, hvor den unge Prinds Christian hyldedes som Thronfølger, — saa var der ligeledes ved Holmen ansat en Næstkommanderende, nemlig Viceadmiral Jørgen Bjørnsen, født i Flensborg 1596. I Begyndelsen af Aaret 1657 afløstes Lindenov som Holmens Chef af Niels Juel.

Det er første Gang, at denne berømte Admiral træder frem i vor Skildring, en Mand, der var lige stor som Flaadens Bestyrer i Fred og dens Anfører i Krig, og som fremfor nogen anden dansk eller norsk Admiral har vundet et europæisk Navn. Ligesaa kjæk, som besindig og rolig, ligesaa stor og berømmelig som beskeden og tilbageholden, skal Sejrherren fra Kjøge Bugt og Holmens Admiral, Søhelten Niels Juel, altid leve i sine taknemmelige Landsmænds Erindring.

Niels Juel var af adelig Byrd, nedstammede fra en af de ældste danske adelige Slægter, fik en udsøgt Opdragelse, stod fra sin tidligste Ungdom af i nøje Forbindelse med Hoffet og Kongehuset og hørte

følgelig ubetinget til, hvad vi ovenfor have kaldet de Dannede. Det var kun ved et Tilfælde, at han fødtes i Norge, hvorhen hans Forældre, som ellers boede i Jylland, vare flygtede paa Grund af de kejserlige Troppers Indfald under Trediveaarskrigen; man kan derfor egentlig ikke kalde ham norsk født, skjøndt det i Grunden kommer ud paa Et, hvad man siger, da Norsk og Dansk var det Samme. Den 8de Maj 1629 saae han første Gang Dagens Lys i dette vort Broderland; men han var kun en Maaned gammel, da Moderen, en Søster til Hannibal Sehestedt, rejste med Børnene tilbage til sit Hjem, Herregaarden Torp i det nordlige Thy. Det var ikke faa Børn, disse Forældre havde; Niels var det ottende, og der kom senere tre til.

I Jylland voxede Niels Juel op under en omhyggelig Ledelse, dels i Hjemmet, dels hos sin Moster Karen Sehestedt, der boede i Nærheden af Randers. Hans Aand udvikledes tidlig, og han opdragedes i den bevægede Tid, under den ridderlige Kong Christian, hvis Virksomhed, Handlekraft og Bedrifter ikke kunde andet end gjøre Indtryk paa unge Mænd, der bare Helte-Spiren i deres Bryst. Kun fjorten Aar gammel blev han ansat som Page hos Prinds Frederik, Kongens Søn, der var tyve Aar ældre end Niels Juel, og som sikkerlig ikke har undladt med Omhu og Kjærlighed at tage sig af den unge Adelsmand. Hvad kunde denne forlange mere, end at voxe op under en Heltekonge og vejledes af en oplyst ung Fyrste. Da Prinds Frederik besteg den danske Throne som Kong Frederik den Tredie, sendte han strax sin unge Page til Skolen i Sorø, hvorfra han, efter et Aars Ophold, afrejste til Frankrig for at fortsætte sin Uddannelse.

Niels Juel indsaa dog snart, at den rette Skole for ham ikke var Frankrig; hans Hu stod til Søen, til Søkrigshaandværket, til det herlige, frie Liv, i hvilket saa mange store Bedrifter netop paa hin Tid bleve udførte, og som havde — og endnu har — noget saa besynderligt Tiltrækkende for den begejstrede, fremadstræbende Ungdom. Et Aarstid efter at han havde forladt Hjemmet, da han var 21 Aar gammel, rejste han derfor til Holland, og her var det, at Grunden lagdes til den Løbebane, der skulde kaste Glands over hans Fædreland. Det er sædvanligt, at Søfolkene saa at sige fra Barnsben af begynde den Virksomhed, der skal være deres Livsopgave og Ernæring; en 14 Aars Skibsdreng er en

velbekjendt Knøs, undertiden begynder han endnu tidligere, og saa gaaer det fortvæk hele Livet igjennem; men Niels Juel var over 21 Aar gammel, inden han fik det salte Vand at smage, og inden det bestemtes, at hans Maal i Verden skulde være at blive Søkriger.

Som allerede omtalt ovenfor, var Holland dengang en mægtig Søstat og stred med England om Herredømmet paa Havet. Det var ikke alene i veludrustede Skibe og flinke Besætninger, at det udmærkede sig, men ogsaa i vel udstyrede Skibsværfter, i Fabriker for alle Slags Gjenstande, som henhørte til Søvæsenet og Krigsvæsenet, og der fandtes saaledes gode Midler til Vejledning for den opvoxende Ungdom. Juel fik her strax Lejlighed til at gjøre Bekjendtskab med højtstaaende Officerer, der skaffede ham Adgang til de Steder, hvor han kunde indhente Kundskab om Alt, hvad der henhørte til hans tilkommende Fag, og da netop paa den Tid Krigen med Oliver Cromwells Republik truede med at bryde ud, da store Forberedelser bleve trufne til at gaa denne imøde, vare Forholdene saa gunstige, som den unge Mand vel havde kunnet ønske sig. Det stadig voxende Handelsnid imellem de to Søfartsfolk fik nu sit Udtryk deri, at Holland, der ligesom England var Republik, ikke længere vilde finde sig i de stolte Øboers Forlangende, at dets Skibe skulde ydmyge sig for de engelske Skibe paa samme Maade, som de havde gjort, da en Konge herskede over England. 1652 brød Krigen ud. Den varede kun kort; men den var blodig paa Søen, og det ene store Søslag afløste det andet. I August løb den første Flaade ud fra Holland, og fra nu af kæmpedes der saa at sige uafbrudt, indtil Slutningen af Juli Maaned næste Aar (1653). De hollandske Admiraler, der førte Overkommandoen, vare i det første Slag Michael de Ruyter, der senere underlagdes de Witt, som atter maatte afgive sin Kommando til den af Matroserne højt elskede og udmærkede Admiral Marten Tromp, der faldt i det sidste af Søslagene, da han kommanderede en Flaade paa over hundrede Skibe. Slaget stod ved de hollandske Kyster den 31te Juli 1653, og Freden sluttedes den 5te April næstefter.

Niels Juel deltog i de fleste af disse Søslag; han stod i Yndest hos begge de berømte Admiraler, Tromp og Ruyter, navnlig hos den sidste, under hvem han sandsynligvis fornemmelig har tjent, og ligesom

disse ikke undlode at skjænke den unge Søkriger Velvillie og Opmærksomhed, saaledes undlod han heller ikke paa sin Side at vise dem Hengivenhed og danne sig efter deres Forbillede. Han lærte af deres Exempel, han uddannede sig i deres Skole, og de Studier, han havde begyndt, inden Krigen brød ud, fortsatte han, efterat den var endt.

Efter den engelske Krig vendte Hollænderne deres Opmærksomhed imod de tyrkiske og mauriske Sørøvere, der i Middelhavet ret havde drevet deres Spil og gjort Sohandelen usikker, medens de store Flaader kæmpede imod hinanden i Norden. I Juni Maaned 1654 gik Ruyter til Middelhavet med en lille Eskadre for at rydde Farvandet, men vendte allerede tilbage igjen i November. I Juli det paafølgende Aar drog han paany til Middelhavet, og vendte først tilbage i April 1656. Paa disse Tog fulgte Niels Juel med og skal endogsaa have kommanderet et Skib som Kapitajn; at en saadan Kommando dengang af Hollænderne blev betroet til en Fremmed, afgiver det bedste Bevis for hans Anseelse og Duelighed.

Man seer saaledes, at Forholdene vare gunstige i Holland for Niels Juel, og at han ikke undlod at benytte sig af dem. Saa ofte der fandtes Lejlighed, var han tilsøes med Flaaderne og lærte her baade Søvæsen og Søkrigskunst; Ruyter viste ham stor Opmærksomhed og (som det hedder i en Tale ved Niels Juels Baare) «drog ham frem i alle Lejligheder ved Undervisning, saavelsom ved Tjeneste, men han gjorde sig ogsaa saa vel yndet hos Alle, som i Amsterdam ved Admiralitetet havde at sige, at han derved erhvervede Duelighed, Kundskab og Undervisning om alt det, som til Søstaten og dens Forretninger henhører». Fremdeles hedder det, at han, «naar Flaaderne vare hjemme, Intet forsømmede at blive vejledet i Skibs-Byggeri og alt andet, som til hans Profession henhørte». Ved Tilbagekomsten fra Middelhavet til Holland tog Juel sin Afsked fra den fremmede Tjeneste for at vende hjem og benytte de Kundskaber, han havde erhvervet, i sit Fædrelands Tjeneste.

I Juni Maaned 1656 kom Juel tilbage til Danmark; den unge, 27aarige Adelsmands Opdragelse var endt, han var bleven en fuldt udrustet Mand, for hvem den Verden stod aaben, i hvilken han skulde skære sig en Vej. Vel udrustet af Naturen, havde han benyttet sine Ungdomsaar paa en Maade, som blandt hans Standsfæller i hine Dage

hørte til Undtagelserne; hans Legeme ikke mindre end hans Sjæl var dannet i Erfaringens Skole, han havde seet meget og lært meget, var en ligesaa flink praktisk Sømand som kyndig Kriger. Han var hjemme i alle de tre store Grene af Søvæsenet, at lede Bygningen og Udrustningen af Skibe, at føre dem over Søen og at kommandere dem i Slag. Dertil havde han et ægte nordisk Sind og en elskelig Karakter; den mandige og modige unge Mand, der havde rejst i fremmede Lande og taget Del i store Søslag, var langt fra at broute eller gjøre sig til deraf; tværtimod, kun Faa vare saa beskedne, saa lidet fremtrædende som han, kun Faa tænkte saa lidt paa egen Fordel og egen Forherligelse. Tjenesten og Fædrelandet stod for ham over Alt — næstefter Gud, hvem han aldrig ved nogen Lejlighed glemte at anraabe.

Niels Juel kom saaledes tilbage til sit Fædreland, og hans egentlige Liv skulde begynde. Det kunde synes ganske naturligt, om han, der var i Besiddelse af alle Betingelser for at blive optaget i den danske Flaade, strax havde faaet en Ansættelse ved denne; men see vi lidt nøjere til, da kan det dog ikke undre os, at dette ikke blev Tilfældet. Danmark havde Fred, der var ikke nogen øjeblikkelig Brug for Flaaden; at træde ind i de lavere Officerers Rang, passede ikke for Juel, efter hans Fødsel, Kundskab og Dannelse, og da i hine Tider alle højere Stillinger udgik fra Hoffet, maatte den unge Søkriger ogsaa finde sig i, idetmindste foreløbig, at blive ansat som Hofjunker. Dette varede imidlertid kun kort, en for Danmark skjæbnesvanger Krig stod for Døren, Fædrelandet fik Brug for alle sine Sønner.

Den svenske Konge Karl Gustav, som snart skulde hjemsøge Danmark, kæmpede dengang i Polen og truede med at angribe den virksomme Søstad Danzig, der tillige skulde angribes eller blokeres af en svensk Flaade. Men flere af Europas Sømagter forenede sig for at forhindre dette, og en hollandsk Flaade under Admiral Opdams Kommando kom i Forsommeren 1656 til Østersøen for at bortjage eller ødelægge de Svenske. Under Admiral Opdam tjente Juels gamle Beskytter og Lærer Ruyter som Viceadmiral, og da en dansk Eskadre, bestaaende af 9 Linieskibe under Kommando af Admiral Lindenov, der netop var vendt tilbage med Kongen fra Norge, skulde slutte sig til Hollænderne, var Lejligheden saa gunstig for Niels Juel, at han forlod Hoffet, og man betroede

ham Kommandoen over et af Skibene, den sorte Rytter, som Kapitajn. Det kom vel ikke til noget Slag, og Skibene vendte allerede i September Maaned tilbage til Kjøbenhavn; men Juel havde opnaaet at faae sin første Kommando som Chef for et dansk Krigsskib og havt Lejlighed til at vise, hvad der boede i ham.

Da Posten som Holmens Chef blev ledig i Begyndelsen af Aaret 1657, vidste Kongen derfor ikke nogen Bedre at overdrage den til end sin knap 28aarige Hofjunker Niels Juel, som i Holland havde seet og lært saa meget netop af det, der udfordredes til denne Virksomhed — Skibenes Bygning, Udrustning og Bemanding, Ledelsen af Værkstederne og Skibsbygningspladserne, Mandskabets Indlogering, Ansvaret for, at Flaaden altid var i god Stand, naar kun de fornødne Pengebevillinger skaffedes tilveje — og som med Ungdommens Varme og Erfaringens Besindighed tog fat paa sit nye Arbejde, hvortil Lysten i høj Grad drev ham; «han kom — som det hedder i Ligtalen over ham — nu paa sit rette Værk-Sted til Arbejde».

Foruden Chefen og Næstkommanderende var der ved Holmen endnu tre betydningsfulde Poster, nemlig Forstanderne for Skibsbyggeriet, for Mandskabets Forplejning og for Takkeladsen (Ekvipagen), hvilke Poster paa denne Tid beklædtes af Nikolaj Heldt, David de Nell og Cornelius Kruse. Blandt disse er Admiral Heldt bleven mest bekjendt ved sin Virksomhed paa og udenfor Holmen.

Et Bindeled imellem disse forskjellige højtstaaende Officerer blev Admiralitetet, der indstiftedes den 29de August 1655. Rigtignok findes allerede endel Aar tidligere omtalt et Admiralitet, men dette har neppe været andet end en Domstol, en Udvidelse af den i 1587 paa Holmen indførte Ret. Det nu indstiftede Admiralitet skulde have Rigsadmiralen (Ove Gjedde) til Formand og desuden 8 Medlemmer, nemlig Admiralen og Viceadmiralen (Lindenov og Bjørnsen) paa Bremerholm, en af Rentemestrene (Peter Reedtz), to handels- og finantskyndige Admiralitetsraader (Henrik Møller og Povl Klingenberg) samt tre Søkapitajner (Heldt, de Nell og Kruse), foruden en Sekretær. Dets Virksomhed var dog fra Begyndelsen af ikke saa stor, som den senere blev; det samledes kun to Gange om Ugen og skulde raadslaa om Alt, hvad der angik Flaaden, forinden Sagerne forelagdes

Kongen, udfærdige Instructioner for Kongens Koffardiskibe (Defensionsskibe), samt gjøre Forslag til Navigationens og Handelens Fremme. Senere bleve flere Bestemmelser trufne for det nye Admiralitet, og i 1673 gav Christian den Femte, efterat Sagen var forhandlet i en Kommission, en hel ny Instrux for det saakaldte Admiralitetskollegium, i hvilken dets Hverv nærmere bestemtes. Institutionen vedblev at bestaa i sine Grundtræk lige indtil Aaret 1848, da den afløstes af Marineministeriet.

Saaledes vare de personlige Forhold ved Marinen, da Krigen med Sverig paany brød ud. Selve Flaadens Tilstand var vel ikke slet, men kan dog heller ikke have været saa god som ønskeligt, og neppe saa god som kort efter Christian den Fjerdes Død; flere af Skibene vare begyndte at blive ældre, og af nye tilkomne Orlogsskibe nævnes kun *Elefanten* og *Lindormen*. Af større Udrustninger havde der i de forløbne Aar neppe fundet andre Sted end de allerede nævnte og de, der vare en Følge af den engelsk-hollandske Krig, i hvilken Danmark stod paa Hollands Side, uden dog at tage nogen synderlig aktiv Del i Krigen. Mandskabet manglede derfor Øvelse, Disciplinen var slappet, og Misfornøjelse over slet Lønning, Mangel paa Virksomhed og Fortjeneste gav sig tilkjende.

Saa kom Krigen. Den ærgjerrige, krigerske, herskesyge Karl Gustav, en af Europas største Feltherrer, havde efterfulgt sin lunefulde Kusine Dronning Christina paa Sverigs Throne og var strax efter draget med en Hær imod Polen. De krigsvante svenske Tropper under en saa dygtig General gjorde hurtig Fremgang i Polen, og ængstede herover opmuntrede ikke alene den tyske Kejser, men ogsaa Brandenburg og Holland Frederik den Tredie til at benytte den gunstige Lejlighed, som den svenske Konges Fraværelse bød ham, til at erklære Sverig Krig og søge at tilbagevinde de ved Brømsebrofreden tabte Provindser. Opfordringen blev desværre vel optagen, og da Krigen ikke kunde erklæres uden Rigsdagens Samtykke, søgte man at formaa en Del af Adelen, der havde Sæde i dette, til at forene sig med Kongen, hvilket lykkedes. Paa Rigsdagens Møde i Odense i Februar 1657 blev Krigen besluttet og de nødvendige Penge bevilgede, hvorefter Hæren under Rigsmarsken Anders Bilde samledes i Hertugdømmerne og nogle Krigskibe sendtes til Elben for at understøtte ham.

Den 1ste Juni udstedtes Krigserklæringen under forskjellige Paaskud, den 16de næstefter rykkede Bilde over Elben og erobrede Bremen og Verden.

Flaaden rustedes saa hurtigt, som det kunde skee, navnlig fordi man haabede at kunne føre Krigen over til Sverig eller idetmindste hindre Karl Gustav i at føre sin Hær fra Polen over til de danske Øer. Søfolk samledes rundt omkring fra, dels leverede af Lehnene blandt deres Kystbeboere, Fiskere og andre, dels hvervede. Med Holland var der blevet afsluttet en Traktat, hvorfor dette ikke modsatte sig, at der til Brug i Krigen fragtedes 6 hollandske Orlogsskibe, hvoraf de tre førtes af den senere ved Flaaden bekjendte Kapitajn Markuor Rodtsten. Disse tilligemed nogle danske og norske Krigs- og Defensionsskibe bleve fordelte til Elben, Weseren, Nordsøen, Kattegattet, Vingö og Løbet til Göteborg, dels for at understøtte Hæren, dels for at standse den svenske Søhandel og opsnappe Kapere, dels for at blokere.

Hovedflaaden, som udrustedes i Kjøbenhavn og stilledes under Rigsviceadmiralen Henrik Bjelkes Kommando, hvis Flag vajede paa Orlogsskibet *Elefanten*, kom til at bestaa af 19 Skibe. I Juni Maaned, da den var bleven færdig, afgik den til Danzig for at blokere den svenske Hær og holde den svenske Flaade borte, og Kong Frederik fulgte selv med Flaaden.

Saaledes syntes Sagerne ved Felttogets Begyndelse at staa taalelig godt for den danske Konge; men Lykken vendte sig hurtig. Karl Gustav, hvis Held i Polen var begyndt at forlade ham, og hvis Hær var begyndt at skrumpe ind, men som endnu havde under sig de mest udholdende og dygtige Tropper i hele Europa, skjøndt de vare klædte i Pjalter og levede paa smal Kost, greb gjerne denne Lejlighed til at standse den polske Krig og vende sig imod Danmark, mod hvilket han allerede havde næret krigerske Hensigter, inden han drog imod Polen. Men han var ikke saa taabelig at forsøge paa, hvad Kong Frederik havde ventet, at gaa til Danzig for derfra at indskibe sig til de danske Øer; han kjendte Danmarks svage Sydgrændse, hvor det allerede to Gange under Christian den Fjerde var blevet rammet, først af Wallenstein og senere af Torstenson, og disse berømte Hærføreres Exempel

besluttede han at følge. I Ilmarcher begav han sig paa Vejen til Holsten med Levningerne af sin Hær; i Pommern sluttede den forræderske Ulfeldt sig til ham, og han fik Forstærkning af Karl Gustav Wrangel. Allerede den 23de Juli brød han ind i Holsten; Bilde med sin slet sammensatte Hær maatte vige, trække sig med Resterne af den ind til Glückstadt, hvor Tropperne sattes ombord i Skibene, som sejlede afsted med dem rundt om Skagen til den paa Frederiksodde anlagte Fæstning Fredericia. Men Intet kunde modstaa den Kraft, hvormed Karl Gustav trængte frem, skjøndt hans Hær ikke talte mere end 12—14,000 Mand, hvoraf 9000 Ryttere; i kort Tid var hele Halvøen, paa Fæstningen Fredericia nær, i Sejrherrens Hænder; denne Fæstning holdt sig endnu tappert under den gamle Rigsmarsk Bildes Kommando.

Saasnart Kong Frederik ankom til Danzig, erfarede han, at Karl Gustav var gaaet imod Holsten, og vendte derfor strax tilbage til Kjøbenhavn; men Flaaden sejlede igjen ud i Østersøen, bevogtede ikke alene de danske, men ogsaa de tyske og svenske Kyster, og mødte ikke nogen Modstand. Denne kunde imidlertid snart ventes, da der i Sverig arbejdedes med al Kraft paa Udrustningen af Flaaden, der skulde hjælpe Karl Gustav over til Øerne, og til Modvægt herimod udfoldede Niels Juel paa Bremerholm en stor Virksomhed for at istandsætte og bemande saamange Skibe, som det var muligt at skaffe tilveje. Han sendte ogsaa efterhaanden ud til Bjelke i Østersøen 9 vel udrustede Skibe, og da der ikke var mere for Flaaden at udrette i Nordsøen, paa Elben og Weseren, var efterhaanden hele Flaaden, de hollandske Skibe indbefattede, bleven samlet i de indre Farvande, foran Göteborg, i Sundet, Bælterne og Østersøen.

Henimod Slutningen af August stak den svenske Flaade i Søen under Kommando af Admiral Klas Bjelkenstjerna, hvis Flag vajede paa Orlogsskibet *Maria*, og Bjelke trak sig tilbage til de danske Øer. Den 12te September mødtes de to Flaader under Møen, ordnede til Slag; men da den svenske var den danske betydelig overlegen, indskrænkede Bjelke sig til at udføre nogle Manøvrer, under hvilke han i god Orden trak sig tilbage op imod Kjøge Bugt. Samme Aften stødte imidlertid Niels Juel til ham med en Eskadre paa 11 Skibe, som netop

vare samlede og udrustede i Kjøbenhavn, og paa de to følgende Dage, den 13de og 14de September, leverede derefter de Danske den endnu betydelig overlegne svenske Flaade et langt og haardnakket Søslag under Falsterbo, efter hvilket den svenske Flaade trak sig tilbage til Wismar, for ikke mere at vise sig dette Aar. Hvorledes Slagets Gang har været, hvilke Manøvrer der ere blevne udførte, hvorledes Flaaderne have været inddelte, er ikke oplyst; formodentlig er det gaaet til i al Simpelhed og nogenlunde paa bedste Maade. Men det var dog en Prøve for begge Parter paa at føre større Flaader i Ilden, og det var første Gang, at Niels Juel deltog i et saadant Slag som Admiral. Meget blodigt var det ikke i Forhold til den langvarige Kamp, og der nævnes kun omtrent 60 Døde og 100 Saarede paa hver af Siderne.

Bjelke vedblev at holde Søen med Flaaden og bevogte den i Wismar indespærrede svenske Flaade. Da Karl Gustav saaledes ikke kunde overskride Bælterne, vendte han hele sin Styrke imod Frederiksodde Fæstning, der ogsaa efter et heltemodigt Forsvar, under hvilket den kjække Anders Bilde blev dødelig saaret og de fleste af Tropperne bukkede under, i Slutningen af Oktober faldt i hans Hænder. Midt i December sejlede Bjelke til Kjøbenhavn, efterladende i Store Bælt en lille Observationseskadre paa 4 Skibe under Kapitajn Peder Bredal, som, da Isen begyndte at trænge op i Farvandet, lagde sig ind paa Nyborg Fjord.

Den Bistand, som den svenske Flaade ikke mægtede at yde Karl Gustav, bragtes ham af selve Naturen og de klimatiske Forhold, der benyttedes med overordentlig Raskhed og Heltemod. I Begyndelsen af Januar 1658 satte en streng Kulde ind, som blev meget langvarig; Isen lagde til over Bælterne, men var dog ikke meget sikker. Den 30te Januar vovede den svenske Hær, omtrent 10,000 Mand stærk, sig over Lille-Bælts skøre Bro ved Brandsø, mellem Kolding og Haderslev, med Rytteri og Kanoner, skjøndt to Eskadroner forsvandt under Isen, og hurtig blev den danske Modstand overvunden, 3000 Mand tagne til Fange, og hele Fyen faldt i Svenskernes Magt.

Den 31te Januar holdt den svenske Konge sit Indtog i Odense, hvor et rigt Bytte faldt i hans Hænder, og samme Dag overgav Nyborg Fæstning sig. Her paa Fjorden laa Bredals 4 Skibe indefrosne; men

den kjække Sømand vilde ikke overgive sig, skjøndt han i fire Dage blev heftig beskudt fra Fæstningens Volde. Han besvarede Skydningen efter Evne, lod ise omkring Skibene og disse selv overøse med Vand, der frøs ned ad Skibssiderne og gjorde Entring umulig. Samtidig hermed blev der skaaret Vaager i Isen og Skibene lidt efter lidt bugserede udad, indtil de vare udenfor Fjorden. Bredal ankom senere til Kjøbenhavn med sine Skibe i god Behold og blev af Kongen for sin kjække Daad, der dannede et Lyspunkt i den ulykkelige Krig, udnævnt til Viceadmiral.

Paa Sjælland, hvor man havde faaet Underretning om Fyens Indtagelse, bleve Alle grebne af Forfærdelse; thi hvad kunde den dristige Karl Gustav nu ikke finde paa? Den nærede Frygt viste sig snart at være kun altfor vel begrundet. Isen laa over Store-Bælt; den var dog paa de fleste Steder usikker, og saavel Ulfeldt som Wrangel raadede Kongen fra at forsøge nogen Overgang, hvor gjerne de end vilde see Danmark ydmyget, overvundet og erobret; men den unge Erik Dahlberg, som allerede havde udmærket sig ved Fredericias Indtagelse og ved Overgangen over Lille-Bælt, og som ikke stod tilbage for sin Konge i Dristighed og Udholdenhed, havde allerede gjort Forsøget i den sydlige Del af Bæltet med en Del af sin Styrke, var gaaet over fra Langeland til Lolland og igjen kommen tilbage, og formaaede nu Karl Gustav til at fortsætte sin Marche. Den 5te Februar samledes Tropperne ved Svendborg; samme Nat gik de fra Taasinge over Isen til Langeland, og Dagen efter gik Karl Gustav over Store-Bælt til Lolland.

Saaledes udførtes en af de heltemodigste Bedrifter, Historien har at opvise, og den kronedes med Held. Karl Gustav var i Krig med det halve Europa, Rusland, Østerrig, Polen, Brandenburg og Holland, og her, hvor han var trængt frem med sine bedste Tropper, gjaldt det om at handle hurtigt, at vove Alt paa et eneste Kaart. Han kom som Danmarks Fjende; men vi kunne derfor ikke undlade at beundre hans Heltemod, og det kan ikke siges, at den Skjæbne, som rammede Danmark, var ganske uforskyldt.

Den svenske Hær marcherede videre, og den 12te Februar gik den over Isen fra Falster til Sjælland ved Vordingborg. Den bestyrtede danske Regering sendte Fredsunderhandlere ud imod Kongen, som de

traf kjørende Nord paa fra Vordingborg i en Slæde, og som var villig til at underhandle; men de Betingelser, som Forræderen Ulfeldt opstillede, vare saa haarde og urimelige, at Rigsraaderne igjen vendte tilbage til det værgeløse Kjøbenhavn, hvor Alt var i Forvirring. Karl Gustav rykkede videre frem over Kjøge, og truede Hovedstaden; da var al Toven tilende, Freden maatte kjøbes, selv om Prisen blev haard. Den 26de Februar undertegnedes de ydmygende Fredsbetingelser i Roeskilde. Danmark maatte afstaa sine Provindser Øst for Øresund, Skaane, Halland og Bleking, endvidere Bornholm, Bahuslehn og Throndhjems Lehn, samt udlevere 2000 Ryttere, og ikke alene lade Sverig have fuld Toldfrihed i Sundet, men endog paatage sig at formene fremmede Flaader Gjennemgangen gjennem dette. Karl Gustav modtog Kong Frederiks Indbydelse til Frederiksborg, hvor han tilbragte Dagene fra den 3die til den 5te Marts, og hvorfra han tog over Helsingør til Helsingborg for at lade sig hylde af sine nye Undersaatter. Herfra rejste han til den svenske Rigsdag, som var samlet i Göteborg.

Freden varede kun kort. Karl Gustav brød den og overfaldt Danmark paany, og denne Gang kunde hans Adfærd hverken forsvares eller undskyldes. Han var ikke tilfreds med de i Freden til Roeskilde vundne store Fordele, Lykken havde været ham altfor gunstig og bragt ham til at nære Ønske om Besiddelsen af hele Danmark og Norge, om atter at forene de tre nordiske Riger, men under den svenske Konges Scepter. Omendskjøndt dette andet Afsnit af Krigen blev af stor Betydning for vort Fædreland, idet det kom til at danne et Vendepunkt i Danmarks og Norges Historie, vakte det af Adelen undertrykte Folk af dets Dvale, fremkaldte Liv og Begejstring og blev rigt paa mindeværdige Begivenheder, saa kunne vi dog her kun fremstille det i al Korthed, da det ikke var af nogen særlig Interesse i Henseende til Danmarks og Norges Søkrigshistorie.

Kort efter Fredsslutningen i Roeskilde havde de svenske Tropper forladt Sjælland; men Fyen, Jylland og Hertugdømmerne vare endnu besatte, og Forhandlingerne om Fredsvilkaarenes Udførelse trak i Langdrag. Dette var kun en snild Beregning af den svenske Konge, som pønsede paa Iværksættelsen af sin højtflyvende Plan. Han rejste selv til Holsten, lod i Kiel samle en Hær paa 8000 Mand Fodfolk og 1200 Ryttere, som

indskibedes i 11 Krigsskibe og 60 Førselskibe, og med denne Flaade sejlede han ud ad Fjorden. Der var knap Nogen, der vidste hvor han vilde hen; men da det erfaredes, at det var Danmark, som Toget gjaldt, og at Kongen tænkte paa at gaa lige til Kjøbenhavn og tage Staden ved Overrumpling, formaaede hans Raadgivere ham dog til at opgive dette Vovestykke og til at landsætte Hæren paa Sjællands Vestkyst — havde han fulgt sin egen Plan, var den vistnok bleven skjæbnesvanger for Danmark. Den 7de August om Eftermiddagen ankom Eskadren til Korsør, og Udskibningen blev strax paabegyndt; den 8de vare alle Tropper i Land. Samme Dag ankom en svensk Flaade paa 12 Orlogsskibe under Admiral Wrangel til Sundet og lagde sig for Kjøbenhavn.

Efterretningen om Svenskernes Landgang naaede Hovedstaden samme Dag, som den var foregaaet. Efterat den første Overraskelse havde sat sig, blev hele Befolkningen greben af en saadan Harme, at den besluttede at anvende al Styrke paa at modsætte sig det fjendtlige Angreb, og da Kong Frederik sluttede sig til sit Folk og erklærede, at han hellere vilde «dø i sin Rede» end overgive Riget og Hovedstaden til Fjenden, steg Begejstringen til det Højeste, Kjøbenhavn maatte og skulde forsvares til det Yderste. Fæstningsværkerne vare forfaldne, paa sine Steder kunde man ride tværs over Voldene; de bleve i al Hast forbedrede, og Graven udenom Voldene blev uddybet. Da Karl Gustav efter en for ham ualmindelig langsom Marche den 11te August naaede Hovedstaden og fra Valby Bakke saae Forstæderne staa i Flamme, hvilket lod ane, at der bagved stod et Folk, som ikke agtede at overgive sig for godt Kjøb, udbrød han: «Nu seer jeg, ved Gud! at Kjøbenhavn har i Sinde at forsvare sig, og at vi ville faae alvorlig Modstand».

Hans Anelse var rigtig, Kjøbenhavn havde fanget Liv, det var et smukt Syn at see indenfor Voldene: et Folk, som rejste sig. Der var ikke mange Tropper samlede; men Alle kappedes om at deltage i Byens Forsvar; Høje og Lave, Mænd og Kvinder, Embedsmænd, Borgere og Studenter arbejdede med hinanden paa Fæstningsværkernes Istandsættelse og Forsvar, og Kongen selv red omkring paa Voldene og opmuntrede Folket. Forsvaret imod Søsiden ledede af Holmens Chef, den unge Admiral Niels Juel, et Blokskib *Højendal* og nogle bevæbnede Pramme udlagdes paa Rheden tæt ved Landgrunden, og blandt Prammene var

navnlig en, som Svenskerne kaldte *Den stumprumpede Hund*, og som gjorde dem megen Skade. Ligeledes udlagdes i Kallebodstrand flere Stykpramme, blandt hvilke en, som Svenskerne kaldte *Svinetruget*, især gjorde megen Virkning under Belejringen. Nikolaj Heldt fik Kommando af nogle Kanonbaade eller Galejer, hvormed han gjorde Nytte under de Danskes Udfald, og i Kallebodstrand under et Forsog af Karl Gustav paa at naae over til Amager udviste han saamegen Mod og Dristighed, at Kongen udnævnte ham til Viceadmiral.

De belejrede Kjøbenhavnere gjorde flere dristige og tildels heldige Udfald fra Fæstningen, og deres Foretagender lykkedes saa vel, at den svenske Konge maatte skride til en regelmæssig Belejring, ledsaget af et Bombardement, der tegnede til at blive langvarigt. Under disse Forhold kunde han for kort Tid afsee en Del af Hæren, der blev sendt til Kronborg, som det var ham af Vigtighed at komme i Besiddelse af, for herfra og fra Helsingborg at kunne beherske Indsejlingen til Sundet i Tilfælde af, at en hollandsk Flaade skulde komme Kjøbenhavn til Undsætning. I tre Uger blev denne i hin Tid stærke Fæstning belejret, og det var egentlig kun ved at indbilde Kommandanten, Oberst Beenfeldt, at Kjøbenhavn var faldet, at det lykkedes Belejrerne at komme i Besiddelse af Fæstningen, hvorfra Besætningen afmarcherede den 6te September. Et stort Bytte, hvoriblandt 77 Kanoner samt Krudt og Kugler, der kunde gjøre god Nytte ved Kjøbenhavns Belejring, faldt i Svenskernes Hænder.

En kjæk Daad fra disse Dage fortjener at mindes. Chefen for den svenske Flaade i Sundet, Admiral Wrangel, havde ledet Belejringen af Kronborg, og efter Indtagelsen af denne lod han en Del af det rige Bytte bringe ombord i sit Skib, Fregatten *Johannes*, for at overføre det til Sverig. En dansk Underofficer, Jacob Dannefær, der henhørte til de Tropper, som efter Freden i Roeskilde vare blevne udleverede til Sverig, havde saaledes forstaaet at vinde Admiralens Gunst og Tillid, at denne satte ham til at vogte det erobrede Gods; men neppe var Skibet kommet ud i Sundet, for Dannefær benyttede et gunstigt Ojeblik, da de fleste Svenskere vare nede under Dækket, til i Forening med 10 sjællandske Bonder, som gjorde Touren med, at smække Lugerne til, saa at Ingen kunde komme op; med det Samme huggede han selv den

vagthavende Officer ned og tvang Rorgængeren til at styre mod Kjøbenhavn, hvor han modtoges med stor Jubel.

Imidlertid havde de Underhandlinger, som førtes med Holland, frugtet saa vel, at en stor Flaade, navnlig ved Bidrag fra de rige Kjøbmænds Side i Amsterdam, i al Hast og med en prisværdig Iver var bleven udrustet for at komme Danmark til Hjælp. Den talte 35 Krigsskibe, foruden en Del Fløjter og mindre Førselskibe, under Anførsel af Admiral Baron Jacob van Wassenaer, Herre til Opdam, under hvem Viceadmiralerne, den gamle Søhelt Witte Cornelius de Witte og den tappre Peter Flores kommanderede hver sin Eskadre. Transportflaaden anførtes af Admiral Gabel og medbragte 38 Kompagnier Soldater. Den 22de Oktober ankom denne store Flaade i Opsejlingen til Sundet og ankrede ved Lappegrunden, Nord for Kronborg.

Den svenske Flaade i Sundet var efterhaanden bleven forstærket til 45 Krigsskibe under Anførsel af Rigsadmiral Wrangel paa Orlogsskibet *Victoria*, under hvem Admiralerne Klas Bjelkenstjerna og Henrik Gertson kommanderede hver sin Eskadre. Da den hollandske Flaade nærmede sig, var den svenske sejlet op imod Helsingør, hvor den gik til Ankers, medens dog en Afdeling paa 6 Skibe under Viceadmiral Gustav Wrangel var bleven tilbage under Hveen. Da Kjøbenhavn saaledes havde faaet Luft for de svenske Skibe, benyttede man Lejligheden til at udsende 4 Orlogsskibe og 2 Fregatter, der bemandedes med de Søfolk, som kunde undværes fra Byens Forsvar, og stilledes under Admiral Henrik Bjelkes Kommando paa Orlogsskibet *Trefoldighed*. Viceadmiralerne Nikolaj Heldt og Peder Bredal kommanderede hver sit Skib, nemlig *Hannibal* og *Tre Løver*.

De følgende Dage var Vinden sydlig, Opdam kunde derfor ikke forcere Indløbet til Sundet, og Wrangel, som opfordredes til at løbe ud og angribe Hollænderne, afslog dette, da han foretrak at møde dem i det snevrere Farvande i selve Sundet. Henrik Bjelke kunde ikke forene sig med den hollandske Flaade, da han ikke kunde passere forbi den svenske. Endelig, efter 6 Dages Forløb, om Natten mellem den 28de og 29de Oktober sprang Vinden om til Nordvest, og tidlig om Morgenen lettede den hollandske Krigsflaade for at angribe Svenskerne; men nu kunde Bjelke heller ikke komme den til Hjælp, da Vinden var imod, og

de Danske bleve saaledes kun i Afstand Øjenvidne til den blodige Kamp, som for deres Skyld udfægtedes mellem Hollænderne og de Svenske.

Den hollandske Flaade ordnedes til Slag. De Witte førte Avantgarden, hvis første Skibe naaede ud for Kronborg Kl. 8 om Morgenen, og maatte holde sig midt i Strædet, for saameget som muligt at undgaa Ilden fra de to Kyster. Efter ham kom Opdam med Corps-de-Bataille paa 13 Skibe, og midt i denne Eskadre sad den gigtsvage hollandske Admiral i en Lænestol paa Dækket af sit Skib *Eendracht* og ledede Flaadens Manøvrer. Efter ham fulgte Arrièregarden paa 11 Skibe under Peter Floris. Fra Volden paa Kronborg var den svenske Konge Karl Gustav selv Øjenvidne til Hollændernes Indsejling, og i Slottets Vinduer saae man Dronningen sammen med flere høje svenske Herrer og Damer. Kongen var tvivlraadig, om han skulde begynde Angrebet, da Holland ikke havde sendt ham nogen formel Krigserklæring, og lod derfor først affyre to løse Skud som Hilsen; men da disse ikke besvaredes, affyrede han selv det første skarpe Skud imod de hollandske Skibe, og strax efter fløj Kuglerne fra begge Kyster imod Hollænderne, der dog kun led ringe Skade derved.

Den svenske Flaade gik under Sejl, og snart efter vare Modstanderne indviklede i en heftig Kamp over hele Linien, der dog hurtig opløste sig i mindre Dele. Hvorledes Slaget førtes i sine Enkeltheder, kan ikke fremstilles nu; Admiralskibene angreb hinanden meget heftigt, den gamle de Witte omringedes af 4 svenske Skibe under Bjelkenstjerna, hans Skib blev sønderskudt, drevet paa Land Syd for Helsingør og entret, under hvilket Admiralen selv blev dødelig saaret. Opdam og Wrangel kæmpede længe og haardnakket, Skib imod Skib, og *Eendracht* var meget forskudt, da flere hollandske Skibe kom det til Undsætning; men nu kom ogsaa Bjelkenstjerna til med nogle Skibe og understøttede det haardt betrængte *Victoria*, der dog var saa ødelagt, at det maatte ty ind til Helsingør, hvor det senere efterfulgtes af flere svenske Skibe. Efter 5 til 6 Timers blodig Kamp, under hvilken Svenskerne navnlig havde søgt at komme Hollænderne paa Livet og entre deres Skibe, en Kampmaade, som disse ikke syntes at være meget vante til eller at ynde, vare Hollænderne Herrer over Kamppladsen, de for-

skudte svenske Skibe søgte ind til Landskrona og efterfulgtes af Gustav Wrangels Eskadre, som fejgt havde holdt sig tilbage fra Slaget. Sejren var afgjørende, men dyrekjøbt; Hollænderne havde mistet to udmærkede Admiraler, de Witte og Floris, foruden mange Døde og Saarede, og et af deres Skibe var skudt i Sænk. Svenskerne mistede 7 Skibe, af hvilke de 4 sank og de 3 erobredes. Opdam forenede sig nu med Henrik Bjelke og sejlede ned til Kjøbenhavn, hvor han modtoges med stor Jubel. Belejringshæren trak sig tilbage, først til Valby Bakke og derefter til Brøndshøj, hvor en befæstet Lejr, den saakaldte Karlstad, blev anlagt og i henved to Aar tjente den svenske Hær til Beskyttelse.

Danmark var nu ved Hollændernes Hjælp blevet Herre paa Søen, og den Sammenblanding af Danske, Normænd og Hollændere, som allerede i mange Aar havde fundet Sted, blev endnu mere almindelig, idet flere danske Skibe besattes af Hollændere, hvis Skibe vare blevne gjorte ukampdygtige i Slaget. Flere Krigsskibe sendtes til Bælterne og Farvandene mellem Øerne, dels for at opsnappe svenske Kapere, dels for at overføre Tropper; thi Kurfyrsten af Brandenburg var nu kommen Danmark til Hjælp, havde i Forening med Østerrigere og Polakker fordrevet Svenskerne fra Hertugdømmerne og fra Jylland og sendt Tropper over til at hjælpe ved Kjøbenhavns Forsvar; dette lettedes ligeledes betydelig derved, at Byen var bleven aaben imod Søsiden og kunde modtage Tilførsel af Proviant og andre Fornødenheder, ligesom Hollænderne sendte Forstærkning i Land til Voldenes Besætning. Men imod den i Landskrona indesluttede svenske Flaade foretoges ikke noget Alvorligt, fornemmelig fordi Opdam ikke her vilde yde den fornødne Bistand; thi Holland vilde nok hjælpe til at befri Danmark fra de Svenskes Angreb, men ikke til at dette atter blev Herre over begge Sider af Sundet og derved Eneherre i Østersøen.

Blandt de Skibe, som sendtes til Bælterne og til Kysten af Halvøen, var der en lille Eskadre paa 5 mindre Krigsskibe under Viceadmiral Peder Bredal. Sidst i November afgik den fra Kjøbenhavn, krydsede om i Farvandene hele Vinteren igjennem og er formodentlig bleven anvendt til at overføre Tropper. I Maj Maaned 1659 blev denne Eskadre, medens den laa i Kattegattet udfor Ebeltoft, angreben af en svensk Eskadre paa 8 Skibe under Viceadmiral Owen Kox (senere adlet under

Navnet Sjolow). Der opstod en heftig Kamp, i hvilken den tappre Bredal, der fra simpel Matros havde tjent sig op til Viceadmiral, fik begge Benene bortskudte og døde kort efter, og alle de danske Skibe bleve nu drevne paa Land; et af dem brændte, de andre 4 erobredes og bortførtes af Fjenden.

Begivenhederne ved Kjøbenhavn selv i denne mindeværdige Vinter ere bekjendte nok og ofte skildrede og besungne. Karl Gustavs Utaalmodighed kunde ikke tillade ham at vente, Throndhjem og Bornholm havde revet sig los fra hans Aag og atter underlagt sig Kong Frederik, Jylland og Hertugdømmerne vare gaaede tabt, her maatte voves noget Stort. Om Natten mellem den 10de og 11te Februar 1659 iværksattes den længe forberedte Storm, hvorom Frederik den Tredie havde forskaffet sig en nøje Underretning. Angrebet var voldsomt; men det blev slaaet tilbage med Heltemod. Tre Gange stormedes ved Vester-Vold, Angreb blev foretaget fra Amager og imod Øster-Vold; Alt blev slaaet tilbage, og om Morgenen kunde Kjøbenhavnerne i Ro gaa ud og betragte den uhyre Ødelæggelse udenfor Voldene, bortkastede og brudte Vaaben, Stormstiger og Isbroer, Dynger af Lig. Hovedstaden havde bragt et stort Offer; men til Gjengjæld kunde ogsaa fra nu af Fædrelandet betragtes som frelst. Karl Gustav med Resterne af sin Hær hvilede sig ud i Karlstad ved Brøndshoj, Belejringen af Kjøbenhavn indskrænkedes til en Blokade fra Landsiden, og den svenske Konges Foretagender rettedes snart efter imod andre Dele af Landet, navnlig imod Falster og Lolland, hvor Fæstningen Nakskov maatte udholde en langvarig Belejring og først efter 10 Ugers tapper Modstand nødtes til at overgive sig i Fjendens Hænder den 15de Juli.

Paa Søen vare de Danske og Hollænderne i det nye Aar ingenlunde ganske Herrer. Det var kun en Del af den svenske Flaade, som holdtes indespærret i Landskrona, mange andre svenske Krigsskibe sværmede om i Farvandene, og vi have allerede seet, at en Kamp imellem to fjendtlige Eskadrer fandt Sted i Maj Maaned i Kattegattet. Den 30te Marts traf Viceadmiral Heldt, som nogle Dage forinden var afgaaet fra Kjøbenhavn med 16 danske og hollandske Skibe, under Langeland sammen med 6 svenske Krigsskibe, som han jagede og angreb; de fem undslap, men det sjette, Orlogsskibet *Svanen* paa 50 Kanoner, erobredes.

De undslupne Skibe traf derefter sammen med den svenske Admiral Bjelkenstjerna, som under sig havde faaet samlet en hel Flaade paa nogle og tredive Skibe, der tvang Heldt til at søge Tilflugt i Flensborg, hvor Svenskerne blokerede ham. Da dette rygtedes i Kjøbenhavn, løb en forenet dansk og hollandsk Flaade under Henrik Bjelke paa *Trefoldighed* ned i Østersøen, for at befri den indespærrede Heldt. I denne Flaade kommanderede Niels Juel en Afdeling og havde sit Flag paa det nylig erobrede Skib *Svanen*; Opdam skal selv have været med. Den svenske Flaade blev opsejlet og forfulgt, Heldt slap ud fra Flensborg, og under Rødsand, en langagtig Grund, der ligger Syd for Guldborgsund (see Kaartet Side 269), kom det den 30te April til en varm Kamp imellem de to Flaader. Et Øjenvidne til Slaget, som var ombord i et af de hollandske Skibe, siger, at «de danske Skibe kæmpede bravt, især Admiral Juel». Bjelkenstjerna maatte flygte, og søgte med sin Flaade Tilflugt i Wismar.

Det havde nu været en let Sag for de forenede Flaader, medens de svenske Skibe laa indespærrede i Landskrona og Wismar, at afskære Karl Gustav fra al Forbindelse med Omverdenen og tvinge ham til at opgive sine Planer imod det saa stærkt medtagne Danmark; men Hollændernes Bistand vedblev at være lunken, de ønskede ikke at hjælpe Kong Frederik til at gjenvinde sine Provindser paa den anden Side af Sundet. Lignende Anskuelse havde de to andre europæiske Vestmagter, Frankrig og England, der efter en Overenskomt med Holland i Haag havde tilsikkret deres Bistand til at tvinge de to nordiske Konger til at slutte Fred, hvilket var af saa stor Vigtighed for Søhandelen paa Østersøen. Vestmagterne understøttede deres Forhandlinger med Vaaben, og i Sommerens Løb bleve de danske Farvande, navnlig Store-Bælt, formelig oversvømmede af fremmede Krigsskibe. Den 1ste Juni ankom Admiral Michael de Ruyter med en hollandsk Flaade og forenede sig med Opdam, hvorved Hollændernes Styrke i vore Farvande forøgedes til 78 Krigsskibe, foruden Brandere og Førselskibe, og kort efter ankom en engelsk Flaade paa 42 Skibe under Admiral Montague, Greve af Sandwich; men de udrettede ikke andet end at støtte Fredsunderhandlingerne, saa at de svenske Skibe igjen spillede Mester, ja endog i nogen Tid blokerede Kjøbenhavn. Først da Karl Gustav viste en haardnakket

Modstand imod at gaa ind paa de opstillede Fredsbetingelser, samtykkede Hollænderne i at forene sig med de Danske om at forjage den svenske Blokadeflaade fra Hovedstaden. Fredsunderhandlingerne syntes ikke at ville føre til noget Resultat, og i Slutningen af August forlod den engelske Flaade vore Farvande, snart efter fulgt af Opdam med en Del af den hollandske Flaade; Ruyter blev alene tilbage.

Efterat Hollænderne havde hjulpet til at undsætte Kjøbenhavn fra Søsiden og tilføre det Levnetsmidler, blev deres Optræden mere virksom, navnlig foranlediget ved den haanlige Maade, hvorpaa Karl Gustav havde afvist deres Mægling. Vel havde Kong Frederik bittert beklaget, at man vilde tvinge ham til for bestandig at afstaa sine østlige Provindser; «hvis Holland nu forlader mig», sagde han, «da vil jeg som den lille Kong David med mit Folk ydmyge mig for Herren og siden i hans hellige Navn gaa mod den svenske Goliat. Er det Guds Villie, at vi skulle falde med Sværdet, da skulle vore Kvinder tænde Staden i Brand og med Skibene fare hen, hvor den Herre Kristus vil ledsage dem»; men Karl Gustav havde svaret de fremmede Magters Gesandter paa en ganske anden Maade: «I vove med Eders Flaader at foreskrive mig Fredsvilkaar; men jeg skal med mit Sværd overhugge Eders Planer. Dersom I ikke strax føre Eders Flaader bort fra Kronborg, lader jeg dem skyde i Sænk!»

Et saadant Sprog og et saadant Maal, som foresvævede den ustyrlige, nordiske Erobrer, maatte føre til hans Fald. Fyen var endnu i hans Besiddelse, og han drømte ikke om, at det kunde fravristes ham; men i Oktober Maaned gik den dansk-hollandske Flaade, ført af Ruyter, Bjelke og Juel, til Kiel og overskibede derfra en Hær af brandenburgske, polske og kejserlige Tropper under General Schack til Kjerteminde, hvor de landsattes den 1ste November; 3 Dage efter overskibedes en lignende Hær under Eberstejn til Middelfart og forenede sig med Schacks Tropper ved Odense den 11te November; de svenske Tropper under Pfaltzgreven af Sultzbach trak sig tilbage til Fæstningen Nyborg. Ved Efterretningen herom ilede Karl Gustav, der opholdt sig paa Falster, til Korsor, og da han her nærmere saae, hvorledes Sagerne stode, at Bæltet var opfyldt af danske og hollandske Krigsskibe og Overskibning af Tropper højst vanskelig og farlig, blev han forknyt og raadvild, og

sendte flere modsigende Ilbud til den svenske Flaade i Landskrona; det lykkedes kun at overskibe Grev Gustav Stenbock med nogle svenske Tropper til Nyborg. Den 14de November blev denne Fæstning angreben af de forenede Tropper under Schack og Eberstejn fra Landsiden og Flaaderne fra Søsiden; det første Angreb fandt Sted udenfor Byen paa den Landtunge, der skyder sig ud imod Knudshoved, og fra begge Sider kæmpedes med Iver og Heltemod; men Svenskerne maatte omsider trække sig indenfor Voldene og den næste Dag overgive sig til Sejrherrerne. Pfaltzgreven af Sultzbach og Grev Stenbock, der om Natten vare flygtede over i en Baad til Korsør, bragte Karl Gustav Efterretning om Nederlaget, om Nyborgs og dermed hele Fyens Tab; den opbragte Konge, der selv fra den sjællandske Kyst havde været Øjenvidne til Kampen, udtalte da de saa ofte gjentagne Ord: «Har Fanden taget alle Gederne, kunde han ogsaa taget Bukken med»! men dette Tab smertede ham dog mere end noget andet, han havde lidt under Krigen.

Karl Gustav rejste til Göteborg, hvor han sammenkaldte Stænderne; men disse vilde ikke bevilge flere Pengemidler til den haabløse Krig, der allerede tilstrækkelig havde udtømt Forraadene. Den heftige, opfarende Konge var næsten vild af Raseri; «hils dem og bed dem tie!» udbrød han; «jeg alene er Konge og har Ret til at dømme herom». Men hans Dage vare talte, hans Helbred nedbrudt, skjøndt han kun var 38 Aar gammel, og om Natten mellem den 12te og 13de Februar 1660 udslukkedes hans blussende Lys og endtes hans æventyrlige Liv. Fredsunderhandlinger aabnedes udenfor Kjøbenhavn mellem Kong Frederik og den svenske Belejringshær under de Fremmedes Mægling, og den haardt prøvede Konge nødtes til at indgaa paa de haarde Betingelser, der bleve ham foreskrevne. Den 27de Maj 1660 sluttedes Freden i Kjøbenhavn. Skaane, Halland, Bleking og Bahus Lehn, der allerede vare afstaaede i Freden i Roeskilde, vare for bestandig tabte for den danske Krone; men Throndhjem og Bornholm bleve givne tilbage, og Sverig mistede Toldfriheden i Sundet. Det nu kun altfor sikkre Tab af de skaanske Provindser var tungt og smerteligt; men det danske Folk var vækket af sin Fornedrelsesstand og gik en lysere Tid imøde, i hvilken det maatte søge Erstatning for, hvad det havde tabt i Landets Omraade.

DEN SKAANSKE KRIG.

1675—1679.

I. Tilstanden før Krigen.

delsvælden havde siden Frederik den Andens Tid udøvet en højst skadelig Indflydelse paa Landets Forvaltning. Det var ikke Kongen, men Adelsmændene, der regerede gjennem det mægtige Rigsraad, og man kan vel forstaa, at disse af al Magt holdt fast paa deres Privilegier og unddroge sig for at tage Del i Landets Byrder. Borger- og Bondestanden vare undertrykte, paa dem hvilede Byrderne, de maatte betale Skatterne og præstere det offentlige Arbejde, og den Haand, som skulde have delt lige imellem Alle, gjort Ret og Skjæl for Enhver, var bunden ved den strenge Haandfæstning. Tilstanden var ussel, og Landet i Gjæld. Da kom Folkets Vækkelse ved den svenske Krig, under hvilken Frederik den Tredie havde tilsagt Kjøbenhavns kjække Borgere Rettigheder, hvoraf de skulde komme i Besiddelse, naar Hovedstaden frelstes fra Undergang, og da Krigen var tilende, glemte de ikke at komme frem med deres Krav. Gejstligheden, der ledes af den energiske og kloge Biskop Hans Svane, havde ligesom de andre Stænder maattet lide under Adelens Magt, og slog sig derfor nu sammen med Kjøbenhavns Borgere

imod den fælles Fjende. I Spidsen for Borgerne stod den kjække Borgmester Hans Nansen, og Kongen søgte i al Hemmelighed at paavirke baade ham og Svane til at foretage et rask Skridt for at undertvinge det hovmodige Rigsraad. Stænderne bleve sammenkaldte, Forhandlingerne gik rask fra Haanden, Tungen løstes, der faldt djerve Ord og foranstaltedes imponerende Optog. Flere af Adelsmændene, blandt hvilke Admiral Henrik Bjelke, sluttede sig endog til Kongen, og Resten blev tvungen til at give Kjøb. I Oktober Maaned 1660 blev Arveloven proklameret, den 18de foregik den højtidelige Arvehylding paa Slotspladsen, og den strenge Haandfæstning, som Kongen havde maattet underskrive, da han besteg Thronen, var fra nu af magtesløs.

Denne Forandring nødvendiggjorde Indførelsen af en ny Forfatning for Riget. Over dennes Form kunde Kongen saagodtsom alene raade, og den blev, i Overensstemmelse med de fleste andre europæiske Landes paa den Tid, Enevoldsmagten, der indførtes ved den saakaldte Kongelov den 14de November 1665. Denne Lov, hvortil Kongens Kammersekretær Peter Schumacher — den senere saa berømte Statsminister Griffenfeldt — havde gjort Udkastet, og som var den gjældende Forfatningslov lige indtil 1849, blev ikke strax bekjendtgjort, men først udgiven i Trykken 1709. Det havde vel ikke været nødvendigt at overdrage Enevoldsmagten til Kongen, for atter at bringe Orden i Landets bedrøvelige Tilstand og ophjælpe de uprivilegerede Stænder, og det var heller ikke denne Regeringsform, Folket ønskede indført. Dog kunde Kongens absolute Magt, naar den var bleven benyttet med Klogskab og Maadehold, have ledet til Velsignelse for Landet, til Hævdelsen af enhver Stands naturlige Rettigheder; men saaledes skulde det ikke gaa; Enevoldsregeringen begik mange Fejl, offrede store Beløb af de indkomne Skatter til egen Forherligelse og Glands, og vedblev navnlig i mange Aar at holde den nedtrykte Bondestand under Aaget.

Sammen med denne Forandring indførtes den kollegiale Styrelse i de forskjellige Forvaltningsgrene. Der oprettedes 6 Kollegier, nemlig Statsraadet (Udenrigs), Kancelliet (Indenrigs), Skatkammerkollegiet (Finants), Generalitetet, Admiralitetet og Justitskollegiet eller Højesteret. Kongen førte selv Forsædet i Højesteret, og ligeledes i Gehejmestatsraadet, der var sammensat af Præsidenterne i de fem andre Kollegier.

Rigsadmiralen var, som allerede omtalt i det Foregaaende, Præsident i Admiralitetet, og blev følgelig som saadan Medlem af Gehejmestatsraadet; iøvrigt foregik der ikke ved dette Kollegiums Sammensætning nogen væsentlig Forandring, dets vigtigste Medlemmer vare, foruden Rigsadmiralen, Rigsviceadmiralen eller General-Admiralen, samt Admiralen og Viceadmiralen paa Bremerholm. Ove Gjedde, om hvem vi ikke have havt Stort at fortælle, siden han foretog sin berømte Rejse til Indien under Christian den Fjerde, vedblev at være Rigsadmiral indtil sin Død i December 1660, da Henrik Bjelke ansattes i hans Sted, men han udnævntes først til virkelig Rigsadmiral i Aaret 1662.

Da Kongen var kommen i Besiddelse af Enevoldsmagten og altsaa i Stand til at udskrive Skat hos Befolkningen og fordele den paa en retfærdig Maade, havde der været god Lejlighed for ham til i forskjellige Retninger at ophjælpe Landets usle Tilstand. Denne blev dog ikke benyttet paa nogen fyldestgjørende eller forstandig Maade; kun synes det, at Kongen har viist en vis Interesse for den Sag, der her nærmest berører os, nemlig Flaadens Udvikling. I de første Aar efter Krigen med Karl Gustav arbejdedes der ganske flinkt paa Flaadens Forøgelse; men Virksomheden aftog dog igjen i de sidste Aar af Frederik den Tredies Liv. Havde denne gode Konge fulgt de Raad, som den kloge og begavede, men i sin Optræden tvetydige Statsmand Hannibal Sehestedt, der døde som Gesandt i Paris 1666, kort før sin Død gav ham i sit berømte, saakaldte politiske Testament, og havde hans Efterfølgere fulgt ham deri, da kunde Meget nu have været anderledes heri Norden. Nogle Ord af dette mærkelige Dokument skulle vi her fremsætte. «Der burde — skriver Hannibal Sehestedt — oprettes en staaende Hær af Indfødte, der vilde blive mindre kostbar og langt mere paalidelig end Lejetropper; men især burde man lægge Vind paa Sømagten, der paa Grund af Landets Beskaffenhed var mest fordelagtig. Med Hensyn til Sverig burde man glemme de tidligere lidte Tab, der dog ikke vare til at oprette. Intet var nyttigere for begge Lande end at leve i den bedst mulige Forstaaelse og Enighed med hinanden. Istedenfor Fjendskab med Sverig, der kun var til Fordel for fremmede Magter, skulde Danmark søge et nøje Forbund med denne Stat, i hvilket Danmark skulde være Sømagten og Sverig Landmagten. En saadan

Forbindelse vilde blive en Kilde til Ro, Lykke og Storhed for begge de nordiske Kroner». Disse vise Raad fulgtes ikke af Frederik den Tredie, og da han døde den 9de Februar 1670 og efterfulgtes af sin ældste Søn Christian den Femte, bleve de, hvad Forholdet til Sverig angik, ligesaalidt paaagtede. Denne unge, godmodige og livlige, personlig tappre, skjøndt nydelsessyge Konge, der var født den 15de April 1646, havde derimod allerede som Kronprinds viist stor Interesse for Sømagten, og nu, da han besteg Thronen, see vi ogsaa strax efter en kraftig Udvikling blive Flaaden tildel. Forinden vi udvikle dette nærmere og vise, i hvilken Tilstand den dansk-norske Flaade var ved Udbruddet af den skaanske Krig 1675, den Krig, under og efter hvilken Flaaden efter vor Formening havde den største Betydning, høstede de skjønneste Laurbær og gjennemgik den væsentligste Udvikling i hele Sejlkrigsskibs-Perioden, vil det imidlertid være nødvendigt at omtale noget nærmere den Mand, der i mange Aar uden tilstrækkelig Føje har baaret Æren for at have givet det første Stød til denne heldige Tilstand: det var General-Admiral Curt Adelaer.

Adelaer ankom, noget over 40 Aar gammel, til Kjøbenhavn, i Aaret 1663, optraadte med stor Pragt, vakte strax megen Opsigt, fik en høj Plads i Marinen, og Samtiden saavelsom Eftertiden have tilkjendt ham høj Berømmelse og stor Fortjeneste. Han havde vundet sine Laurbær i fremmed Orlogstjeneste, var i Venedig bleven udnævnt til Ridder af St. Markusordenen, bar baade Ordensbaand og Stjerner, Kommandostav som fremmed General-Admiral, kunde fremvise en hel Række Guldkjæder, han havde modtaget som Hædersgaver, et Vaabenskjold med Billeder af store Bedrifter paa Søen, saasom et Sværd med et Tyrkerhoved paa Spidsen, Halvmaaner, Skibsgallioner, Faner o. s. v. At denne Mand maatte have været en stor Anfører paa Søen og indlagt sig en Berømmelse, der spredte sig over alle Europas Lande, troede man dengang, og har man bestandig siden troet her i Norden, indtil nogle nyere Undersøgelser om dette Afsnit af vor Marines Historie have gjort det mere end sandsynligt, at man her er bleven blændet; han var utvivlsomt en tapper Søhelt og ingen almindelig Mand, men hans Betydning er bleven overvurderet.

Curt Adelaer var født i Brevig i Norge af borgerlige Forældre den 16de December 1622, og hans Fader var Forvalter over det kongelige Saltværk ved Langesund. 15 Aar gammel forlod han sine Forældres Hus og rejste til de unge Søfolks og vordende Søkrigeres sædvanlige Tilflugtssted Holland, hvor Søvæsenet stod saa højt i Ære, og hvor der var Overflødighed af Hjælpekilder for den, der higede efter at udmærke sig paa det urolige Hav. Han hed dengang slet og ret Curt Sivertsen. Kort efter sin Ankomst til Holland opnaaede han at faae Ansættelse paa den hollandske Flaade, som kommandereredes af Admiral Marten Tromp, og han gjorde her Tjeneste som «Adelborst», det vil sige Søkadet (Nogle have troet, at Navnet Adelaer, som han senere antog, hidrører fra denne Stilling). Efter at have tjent ved Flaaden i et Par Aar, tog han sin Afsked derfra, og foer i nogle Aar tilsøes med et Handelsskib under en Kapitajn Rejersen, der i hine Tider nævnes som Fører eller Skipper paa det hollandske Skib *Abrahams Offrande.* Skibet gjorde Rejser paa Middelhavet, blev senere bevæbnet med Kanoner og anvendt til Krigsskib, og Curt gjorde da Tjeneste derombord som Konstabel, hvorfra han forfremmedes til Lieutenant.

Curt Sivertsens Forhold i disse Aar er ikke nøje bekjendt; det hedder, at der ved Rejersens Død blev betroet ham Kommando over Skibet som Kapitajn, at han kort efter foretog en Rejse til Norge for at besøge sine Forældre, at han i Holland 1646 giftede sig med en Enke, Madam Engeltje, og da atter rejste til Middelhavet. Dette behøve vi imidlertid ikke at sysselsætte os med; Hovedsagen er, at det var paa hollandske Skibe, bevæbnede og ubevæbnede, at Curt Sivertsen modtog sin Uddannelse, at han udviklede sig til Sømand, Skibsfører, Kapitajn eller Skipper, som det kaldtes, mere end til ledende eller førende Søkriger. Naar vi i det Foregaaende have talt om, at der ved Flaaderne var to Slags Officerer, de, der kommanderede i Slagene og ledede Flaadernes Bevægelser, og de, der forestod Skibenes Navigation, da henhørte Curt nærmest til de sidste.

I Aaret 1645 udbrød der i Middelhavet en heftig Krig imellem Tyrkerne og Venetianerne, der endnu havde adskillige Besiddelser i den østlige Del af Middelhavet; Tyrkerne angreb Øen Kandia og er-

obrede Fæstningen Kanea. Det blev en meget langvarig Krig, da den først endte efter 24 Aars Forløb i 1669, og den blev mærkelig ved en stor Mængde Slag og Kampe, som forefaldt paa Søen mellem de fjendtlige Flaader og Skibe. Hele Europa fulgte med Opmærksomhed denne haardnakkede Kamp, der ogsaa var en Religionskamp, en Fornyelse af den lange Række af Krige mellem Muhamedanismen og Kristendommen, mellem Halvmaanen og Korset. Venetianerne lode det heller ikke mangle paa Opfordringer til Europas kristelige Magter om at tage Del i Kampen mod den fælles Arvefjende, men Europas Fyrster havde paa den Tid ikke Andet end en politisk Interesse for en saadan Krig og lode den rige Fristat sørge for sig selv. Som Skik og Brug var i hine Tider, hvervede Venetianerne fremmede Tropper og Skibe til at understøtte dem, og det var da navnlig Holland og England, som maatte afgive den fornødne Søstyrke. Strax efter Krigens Udbrud ankom til Middelhavet, for at indlemmes i Venetianernes Flaade, 12 hollandske Krigsskibe, det vil sige bevæbnede Handelsskibe, og blandt disse var ogsaa det ovenfor omtalte *Abrahams Offrande*, Kapitajn Clas Rejersen; men om Curt Sivertsen var med paa dette Skib, er ikke oplyst; kun saameget synes paalideligt, at han i en underordnet Stilling har deltaget i den første Del af Krigen. Med Sikkerhed vides derimod, at han i Aaret 1648 i Middelhavet var Kapitajn eller Fører (Skipper) paa et hollandsk bevæbnet Handelsskib *Den store Sankt Jørgen*, eller, som Italienerne kaldte det, *San Giorgio Grande*, der kan antages at have været paa omtrent 32 Kanoner. Det er muligt, at Curt selv har været Ejer af dette Skib, eller at han senere under Krigen er bleven det; men i hvert Fald er det sikkert nok, at det ikke var venetiansk.

Curt var en djærv, dristig og kjæk Sømand og Kriger, der snart fik Lejlighed til at udmærke sig og tiltrække sig Admiralernes Opmærksomhed. Han deltog i det ene Slag efter det andet, og den venetianske Admiral Morosini hejsede selv sit Flag paa det Skib, som Curt kommanderede. Han er herhjemme bleven anseet for at have været virkelig Admiral paa den venetianske Flaade; men dette maa være en Misforstaaelse. Der er i de historiske Beretninger ikke fundet Spor af, at han kommanderede venetianske Eskadrer; en slig Myndighed overdrog Venedig aldrig til Fremmede.

Der er i ældre danske Skrifter givet meget glimrende Skildringer af Curt Sivertsens Bedrifter under den venetianske Krig imod Tyrkerne og af den fremragende Rolle, han spillede i Søkampene. Endel af disse ere velfortjente, thi han kastede sig ind i denne Tyrkerkrig med hele sin Kraft, med Iver, Opoffrelse og Ringeagt for Faren. Der er ikke mindste Tvivl om, at han i den Stilling, han beklædte, bidrog sin Del til, at Udfaldet af Kampene blev heldigt eller idetmindste hæderligt; Beviser derfor foreligge ikke alene i de Vidnesbyrd, han modtog af Admiralerne Morosini og Delfino, og som endnu kjendes, men ogsaa i de Guldkjæder, der skjænkedes ham af Staten, i den Omstændighed, at han, den Fremmede, modtog en saa hæderlig Udmærkelse som den at blive udnævnt til St. Markusridder, og endelig i at der tilstodes ham en aarlig Pension, som blev forøget og, saavidt skjønnes, skulde gaa over paa hans Arvinger i tredie Led. Men paa den anden Side ere dog Skildringerne af dette Afsnit af hans Liv ogsaa overdrevne. Dette gjælder f. Ex. om den heftigste Kamp, hvori han deltog, nemlig den ved Dardanellerne i Aaret 1654. Det hedder herom i et dansk Skrift:

«Den mærkeligste Kamp stod ved Hellespont den 16de Maj 1654. Venetianernes og Tyrkernes Flaader vare slagfærdige, og, da Signalet til Kamp var givet, kæmpedes der rask paa begge Sider. Da han, d. e. Curt Sivertsen, saae sig omgiven af Fjender paa alle Kanter, blev han af sit ubetvingelige Mods Heftighed ført ind i den vovelige Kamp, og sættende sit Liv paa Spil banede han sig Vej igjennem hele den fjendtlige Flaade, ved gjentagne Gange at rykke frem og vige tilbage, ved at kæmpe nærved og i Afstand; med Jern og Ild slog han Angrebene tilbage, indtil Barbarerne i den sidste fortvivlede Anstrengelse rejste en Kamp omkring hans Skib, som var blevet skilt fra de øvrige, og flokkedes omkring ham, saa at de udgjorde et Tal af 70 Skibe. Skjøndt omringet af saa Mange, medens Alt gjenlød af Fjendens rædsomme Hylen, viste han med sin lille Hob — det er næsten et Under at fortælle — den største Foragt mod den uendelige Overmagt, og han viste, at Tapperheden er størst i den yderste Nød. Støttende sig paa sin egen og sine Folks Kraft, splittede han som i et Nu den hele Styrke, og idet han søgte at sejre med Ære, var han tilstede, hvor Faren var

størst, stred blandt de Kjækkeste, og da han ikke forstod at vige, kæmpede han saaledes, at, da han havde skudt 15 Galejer isænk og flere i Brand, saae Barbarerne, at deres Trusler vare blevne til Spot og deres Forhaabninger til Graad; de vendte deres Galejer mod Land, hejste Sejlene, lagde Aarerne ud, og i ilsom Flugt fjernede de sig. I denne Kamp, med hvilken neppe nogen anden i Mands Minde kan sammenlignes, vandt han et Navn som den raskeste og stridbareste Mand; ene, kun omgiven af faa Søfolk, sloges han med denne uhyre Mængde Fjender, af hvilke 5000 omkom, og han kæmpede saaledes, at han synes hvert Øjeblik at have maattet være Døden nær, naar man seer hen til Faren, og hvert Øjeblik at have maattet sejre, naar man seer hen til hans Tapperhed.»

Ved at sammenligne denne Skildring med hvad der ellers vides om dette Søslag, viser den sig som meget overdreven, navnlig fordi Curt Adelaer fremtræder som Hovedmanden. At han har udmærket sig i høj Grad, fremgaaer tydelig af den Maade, hvorpaa Admiral Delfino i en Skrivelse til Senatet i Venedig fremhæver ham fremfor de øvrige Skibsførere. Men Delfinos lovprisende Omtale, f. Ex.: «Den prisværdige Uforfærdethed, som Kapitajnen paa dette Skib, Curt Sivertsen, har viist, pryder ham med al Glands og Fortjeneste; thi ved sin Sømandsdygtighed har han udført Gjerninger, som skulle erindres», peger, lige saa lidt som hvad der ellers kjendes til Slaget, hen paa, at Adelaer skulde have havt Kommandoen eller ledet Slaget. Æren for dettes Ledelse og heldige Udfald kan ikke fraskrives Admiral Delfino, der kommanderede paa *St. Jørgen*, hvor Adelaer var hans Skibschef, og denne udmærkede sig ved sit uforfærdede Mod, sin Disciplin og sin Sømandsdygtighed, men ikke som Anfører.

Noget Lignende kan siges om den Daad, der mest er besunget af vore Digtere og har gjort hans Navn folkeligt. En dansk Forfatter fortæller, at Adelaer efter Slaget med sit næsten synkefærdige Skib begav sig til Øen Tenedos for at faae Skaden istandsat. Han blev her angreben af Ibrahim Pascha, «der lagde sig paa Siden af ham med et Skib paa 60 Kanoner og 1000 Mands Besætning. Tyrkerne entrede, og et frygteligt Blodbad anrettedes. Ibrahim angreb Adelaer i egen Person

og hug efter hans Hoved, men traf ham heldigvis kun i den højre Arm. Adelaer tog Sværdet i den venstre Haand, hug Ibrahim ned og skilte siden hans Hoved fra Kroppen med hans egen Sabel. Da Tyrkerne saae Paschaen blive dræbt, overgave de sig med Skib og Gods.»

Der forefaldt saa mange Enekampe mellem Skib og Skib i den langvarige Krig, at den Omstændighed, at denne ikke findes omtalt i de historiske Beretninger, i dette Tilfælde ikke har meget at sige, om det end er gjort sandsynligt, at nogen Overdrivelse skyldes Lovtalerne i Holland eller herhjemme. — En vigtigere Fejltagelse er det, naar man herhjemme, formodentlig ved en Misforstaaelse, har troet, at Curt Adelaer 1660 var udnævnt til General-Lieutenant og Chef for hele den venetianske Flaade, og at han i denne Stilling udmærkede sig i den Grad, at intet tyrkisk Skib mere vovede sig ud af nogen Havn; thi, som allerede anført, kom han aldrig til at indtage nogen Admirals Plads i Venedig, hans Stilling var altid underordnet. Det synes at have været Sædvane, at der hvert Aar eller efter hvert Søtogt blev meddelt de underordnede Befalingsmænd, navnlig de fremmede, skriftlige Vidnesbyrd om deres Deltagelse i de forskjellige Kampe, og disse Vidnesbyrd have maaske efter sydlandsk Skik været givne i temmelig stærke Udtryk. Den Vanskelighed, senere Historieskrivere have havt med at tyde disse italienske Skrivelser, som handlede om fjerne, ubekjendte Forhold, har bidraget sit til, at Curt Adelaers Stilling og Bedrifter ere blevne sete i overnaturlig Størrelse.

I Aaret 1661 forlod Curt Adelaer den venetianske Tjeneste og rejste til Holland, hvor han Aaret efter indgik sit andet Ægteskab med Anna Pelt. 1663 optraadte han, som allerede anført, i Kjøbenhavn. Det er blevet fortalt, at Kong Frederik den Tredie, som havde hørt tale om den Berømmelse, Curt Adelaer havde erhvervet sig under Krigen i Middelhavet, havde ladet ham kalde til sig. Dette synes dog meget tvivlsomt, da der saavidt vides ikke findes noget paalideligt Støttepunkt for denne Opfattelse. Men han kom i et belejligt Øjeblik og har sandsynligvis havt Gaver til at gjøre sig bemærket. Efterat Enevoldsregeringen var bleven indført, kan Kongen endnu have været mistænksom mod den høje danske Adel, som han ikke yndede. Processen imod Corfitz Ulfeldt var i fuld Gang og Tiderne bevægede, saa at en fremmed

Mand med europæisk Glands om sit Navn, der dog var født Normand, altsaa Undersaat, med saa meget større Lethed kunde vinde Gunst hos ham som en brugelig Mand. Rygtet om, at han havde været General-Admiral, maatte derved komme ham tilgode. Dertil kom, og dette kan have været af Vigtighed, at Frederik den Tredie alt tidligere havde ønsket at faae en af de bekjendte hollandske Admiraler, som Cornelis Tromp eller Ruyter, i sin Tjeneste, og det uagtet den sidste Krig havde viist, at han i Henrik Bjelke, Niels Juel og Flere havde danske Sømænd, der vare deres Poster voxne.

Curt Adelaer vandt saaledes strax Yndest hos Kongen, der muligen har ladet sig blænde af den Pragt, hvormed han optraadte, af de mange hædrende Beviser i Skrivelser og i Guldkjæder, som han førte med sig, af de erobrede Standarter, af Ridderdiplomet og Vaabenskjoldet m. m. Curt fik Kongen til at udruste en pragtfuld Galej paa venetiansk Viis, smykket med Farver og dækket med rødt Skarlagen. Da Johan Georg, Kurprinds af Sachsen, som blev forlovet med Frederik den Tredies Datter Anna Sophie, med sin Moder den 18de September holdt sit højtidelige Indtog i Kjøbenhavn ad Vejen fra Valby Bakke, var der i den Anledning udlagt i Kallebodstrand en Flaade af 50 Smaaskibe under Viceadmiral Heldts Kommando. For at see paa Indtoget var Kongen taget ud til denne Flaade i den af Curt Adelaer udstyrede pragtfulde Galej.

Hvad nu end Grundene have været til Curt Adelaers pludselige Ophøjelse, vist er det, at i September 1663 blev den norsk-hollandske Sømand Curt Sivertsen, kaldet Adelaer, udnævnt til General-Admiral for den danske Flaade med en aarlig Løn af 6000 Rd. (foruden 1200 Rd. for at holde et Kompagni norske Aarstjenere — Marinere — under sin Kommando) og visse Begunstigelser. Han fik Sæde i Admiralitetet lige efter Præsidenten, Admiral Henrik Bjelke, og sprang altsaa ikke alene Niels Juel, men ogsaa den hæderlige og flinke Viceadmiral Heldt forbi. Det var unægtelig en Krænkelse for Niels Juel. Han var rigtignok 6 til 7 Aar yngre end den Nyankomne; men han havde tjent sit Fædreland og sin Konge med Ære og flere Gange havt Lejlighed til at vise, at han ikke alene var i Besiddelse af usædvanlige Evner, men ogsaa forstod at føre en overordnet Kommando. Curt Adelaer

havde tjent sine Sporer i fremmede Lande og var ikke engang kommen hjem, da Danmark og Norge i Aarene 1657 til 1660 overstrømmedes af Fjender og vare stedte i den højeste Nød, og det endskjøndt der fra Regeringen var udgaaet en Opfordring til alle danske Undersaatter i Udlandet om at komme tilbage og tjene deres Fædreland. Han havde vel i de fjerne Kampe mod Tyrkerne i Middelhavet viist, at han var en dygtig Skibschef og modig Kriger; men han var ikke prøvet som højere Kommanderende, som Chef for en Eskadre eller Flaade, og her udnævntes han netop til Anfører for hele den danske Søstyrke. Han blev desuden benaadet med Udmærkelser og Æresbevisninger, fik som sagt en Løn af 7200 Rd., medens Niels Juel kun havde 1250, og kom i en Stilling, hvor han kunde udøve en stor Indflydelse paa den øverste Ledelse. 1666 blev han adlet; dette Adelsbrev er et Vidnedsbyrd om den Overvurdering, som herhjemme blev Curt Adelaers Bedrifter til Del. Det hedder nemlig, at «Kongen har fornummet, at Adelaer har sin Mandhaftighed i adskillige victorieuse Sø-Slagtninger og Hoved-Actioner imod Kristendoms-Fjenden beviist, da han udi den Venetianske Republiks Tjeneste med sonderlig Reputation og Renommee i adskillige Krigscharger til Søes betjent haver, ja endog Admirals Bestilling over hele Flaader i samme Tjeneste tro og med Ære forvaltet og igjen qviteret». Hvorledes der er kommet til at staa i dette Diplom, at Adelaer havde kommanderet over hele Flaader, og hvorledes han selv stiltiende har kunnet see paa, at det stod der, maa forundre; thi det synes beviist, at han i den fremmede Tjeneste kun har beklædt en Skibschefs Post.

Uagtet den krænkende Forbigaaelse synes der imellem Juel og Adelaer i det Hele taget at have været et godt Forhold; der foreligger ikke Beviser for det Modsatte. Juel, der var en beskeden Mand og Tjenesten og sin Konge hengiven, fandt sig i, hvad der ikke kunde være anderledes, uden at knurre eller lægge sin Fortrædelighed for Dagen. Alt, hvad der skete af Fremskridt og Udvikling, er blevet tilskrevet Adelaer, selv Henrik Bjelke maatte træde i Skygge for ham, og dog kan man ikke nævne et eneste stort eller betydningsfuldt Foretagende, ikke noget bestemt Trin i Flaadens Udvikling, som skyldes ham. Ved de Forestillinger, man havde faaet om hans Fortid, ragede han saa højt op over de andre Admiraler, at disse ligesom skjultes af ham, og saa-

ledes synes det at være gaaet til, at Niels Juels Historie i de Aar, fra 1663 til 1675, saa længe Curt Adelaer beklædte sin høje Post, er bleven saa at sige ganske borte for os.

Medens Adelaer var General-Admiral ved den danske Flaade, foretog han forskjellige Rejser, dels til Norge, for at hverve Søfolk og for at see til sine Ejendomme der, dels til Holland i et offentligt Anliggende. Han var kun et Par Gange tilsoes. Naar han var hjemme, tog han Del i Marinens Styrelse, i Ordningen af de forskjellige Forhold, Udarbejdelsen af Instruxer, Ansættelsen af Mænd i de forskjellige Stillinger o. s. v. sammen med de andre Admiraler og Medlemmer af Admiralitetet; men at han i nogen særegen Grad i denne Retning har udmærket sig fremfor disse, er ialtfald ikke beviist. Han var iøvrigt en meget arbejdsdygtig Mand, hvis Virksomhed omfattede mange forskjellige Forhold; med Dygtighed bestyrede han ogsaa sine Ejendomme, sit Saltmonopol, tog Del i flere Handelsanliggender, og skjøndt der vel kunde gjøres berettigede Indvendinger imod, at en General-Admiral og Næstformand i Admiralitetet sysselsatte sig med Anliggender af den Beskaffenhed, saa tyder dog hans Forhold ogsaa her paa en virksom Aand. I hans fordelagtige og anselige Stilling i Danmark maa vel Grunden nærmest søges til, at han afslog et Tilbud fra den hollandske Regering om at tjene som Viceadmiral paa den hollandske Flaade under den paany med England udbrudte Krig (1665). Naar undtages, at Adelaer i Aaret 1666 under Krigen mellem Holland og England førte en lille Eskadre, bestaaende af 8 hollandske Skibe, der skulde stilles til den danske Regerings Raadighed, fra Holland til Danmark, blev der ikke Lejlighed for ham før i hans Dødsaar til at faae Kommando over nogen Flaade. Hvor dygtig og erfaren en Mand han altsaa end var, komme vi dog til den Slutning, at det store Ry, der er gaaet af ham, ikke er fuldt ud fortjent; vi have havt Søofficerer, hvem Fædrelandet skylder meget mere end ham, og hans Berømmelse har for en Del sin Rod i heldige Tidsomstændigheder.

Efter saaledes at have nævnet de ledende Personer i Marinens Styrelse, nemlig Henrik Bjelke som Rigsadmiral, Curt Adelaer som General-Admiral, Niels Juel som Admiral paa Bremerholm og Nikolaj Heldt som Viceadmiral paa Holmen og den, som navnlig forestod Skibs-

byggeriet, hvilke Mænd vistnok hver især have udfyldt deres Post med Dygtighed, skulle vi nu see noget nærmere hen til Flaadens Udvikling i de tolv Aar, der gik forud for den skaanske Krig.

Der havde allerede i mange Aar, som viist i det Foregaaende, saavel hos os som i Udlandet været bygget Skibe udelukkende til Krigsbrug, og den Ting, at forandre Handelsskibe til Krigsskibe, ophørte efterhaanden aldeles, ligesom ogsaa de egentlige Defensionsskibe tabte mere og mere i Betydning. Dog var det først i Midten af det 17de Aarhundrede, at der foregik en mere gjennemgribende Forandring ved Krigsskibene, at de byggedes meget større og kraftigere end hidtil. Grunden hertil, ligesom til Søtaktikens Udvikling, maa vistnok navnlig søges i de store Søkampe imellem Holland og England, der flere Gange blussede op i denne Periode. England var bestandig forud for Holland i store, kraftige Krigsskibe, og for at følge nogenlunde med maatte Holland anstrænge sig af al Magt og ligeledes lægge sig efter at bygge store Skibe. Det sees saaledes, at under Krigen 1652 og 1653 havde England et Sejlkrigsskib paa 104 Kanoner med 700 Mands Besætning, et andet paa 88 Kanoner med 550 Mand, 4 paa 64—66 Kanoner med 350—400 Mand o. s. v., medens det maa antages, at Hollændernes største Skib var paa 54 Kanoner med 250 Mands Besætning. Men 1665, da Krigen paany brød ud, mødte Holland med 6 Orlogsskibe paa 70—78 Kanoner og 300—400 Mands Besætning, 4 paa 68 Kanoner o. s. v., medens England vel havde forøget sin Flaade med store Skibe, men dog ikke med større end de nævnte. Gaa vi nogle Aar længere frem, til 1672, da forefinde vi i den engelske Flaade 3 Orlogsskibe paa 100—120 Kanoner med 850—880 Mands Besætning, 3 paa 90—96 Kanoner, 2 paa 80—90 Kanoner o. s. v., medens Holland kunde møde med 3 Orlogsskibe paa 80—82 Kanoner og 443—513 Mands Besætning, 14 Skibe paa 70—78 Kanoner o. s. v. Naar Besætningerne nu forekomme os store, maa det erindres, at der blandt disse fandtes en stor Mængde Soldater.

Hos os var Hovedskibsbygningsværftet paa Bremerholm, hvor vistnok de fleste større Skibe fra denne Tid ere byggede. Ved dette ansattes de dygtigste Skibsbygmestere, blandt hvilke flere vare fremmede, og at det har nydt megen Anseelse, kan blandt andet sees deraf, at der her

byggedes flere Skibe til den franske Marine. Fremgangsmaaden, naar et Skib skulde sættes i Bygning, var dengang ligesom nu, at Admiralitetet stillede Opgaven, Bygmesteren gjorde Forslag, der enten kun bestod i en Beskrivelse med tilhørende Maal, eller i visse Skabeloner, eller vel endog i en fuldstændig Model. Admiralitetet gjennemgik derefter Forslaget, der for de store Skibes Vedkommende endelig approberedes af Kongen. Skibene byggedes fornemmelig af dansk Eg, medens Master, Rundholter, Dæk m. m. vare af norsk Fyr, og de kunde i Reglen vare 15 til 20 Aar. Foruden Værftet paa Bremerholm var der et mindre, formodentlig privat, Værft paa Christianshavn. Et stort og vel bekjendt Værft fandtes i Neustadt, hvorfra der leveredes store Krigsskibe, ikke alene til den danske, men ogsaa til fremmede Mariner. Nogle af de større Skibe byggedes i Norge, som ellers kun holdt sig til Skjærbaade og Galejer.

Vore største Krigsskibe i Frederik den Tredies Tid kunde sættes imellem de engelske og de hollandske, idet de vare større end de sidste og nærmede sig meget de første. Vi have allerede flere Gange omtalt disse Skibe, og skulle iblandt dem endnu kun henlede Opmærksomheden paa Orlogsskibet *Frederik* (Side 277), det største af de indtil den nævnte Konges Død byggede Skibe, oprindelig paa 90 Kanoner, senere forøget til 106, hvoraf de største vare 24 pundige Metalkanoner, de mindste 1 pundige. Dette Skib var en Todækker, kun enkelte smaa Kanoner fandtes paa Skandsen; men det led af samme Mangler som de store engelske Skibe, nemlig at være rankt, saa at det i blæsende Vejr ikke kunde bruge sine Kanoner paa det underste Batteri. 1665 talte Flaaden, foruden dette Skib, Orlogsskibene *Sophia* paa 80 Kan., *Prinds Christian* paa 70 Kan., *Trefoldighed* paa 66 Kan., *Tre Løver* paa 60, 3 Skibe paa 56, 7 paa 40—48 Kan., 1 paa 30 og 3 paa 14 Kan., medens flere vare under Bygning; men fra nu af til Kongens Død var Fremskridtet kun ringe.

Efter Christian den Femtes Thronbestigelse kom der nyt Liv i Flaadens Udvikling, og Marinens skjønneste Periode tog sin Begyndelse. Kongen selv bærer herfor en stor Del af Æren, saaledes som Bording skriver om ham i «Danske Mercurius» 1673:

Men baade først og sidst hand paa Søe-Statens Sager
Vel nøje giver Agt, og det saaledes mager,
At Floden snart udi sin rette Skik og Stand,
Om noget kommer paa, strax færdig være kand.

Om noget hidindtil ved Bremer-Holm kand være
Forseet og glemt, maa skee, som Verket kan besvære,
Det hand forandret og afskaffet have vil.
Enhver skal gjøre saa, som hand er pligtig til.

Hand lønner Folket af, og dertil selv forstrækker,
Hvis den tillagte Sum og Indkomst ej tilstrækker.
Ja Kongen stundom selv er og hos Munstringen,
At see, til hvad og hvem hans Penge gives hen.

Nu begyndte man at indrette de store Skibe, der i en vis Forstand kunde kaldes Tredækkere, idet de førte Kanoner i 4 Lag, skjøndt det næstoverste Batteri ikke var helt lukket, og den stolte Sejler *Christianus Qvintus* *), som tidligere er omtalt, fremstod i disse Aar; dog er det ikke oplyst, naar og hvor dette Skib er bygget, mulig er det et Orlogsskib, som sattes i Vandet 1669 og da hed *Prinds Christian*, og som senere, efter Prindsens Thronbestigelse, er blevet omdøbt og forhøjet. Paa Bremerholm byggedes de to smukke Orlogsskibe *Christianus Qvartus* paa 58 Kanoner og *Fredericus Tertius* paa 64 Kanoner. Andre Skibe indkjøbtes, eller byggedes paa Holmen eller private Værfter, og de 4 saakaldte Tredækkere, som prange paa Flaadelisten fra Aaret 1675, vare vistnok Skibe, som man i Christian den Femtes Tid havde forhøjet ved en Overbygning; ialtfald var *Sofie Amalie* et ældre Skib, der ikke engang blev brugt under den skaanske Krig. Denne Liste indeholder følgende 31 Skibe.

---

*) Paa Marinens Modelkammer findes en tiltaklet Model af et Orlogsskib, om hvilken det hedder i Kataloget: «Orlogsskib fuldstændig taklet og ekviperet; blandt dets Ornamenter findes Chr. 5. Chiffer». Den er bleven antaget for Modellen til det her omtalte *Christianus Qvintus*; men dette kan ikke være rigtigt, da Modellen kun har 58 Kanonporte og 2 lukkede Batterier, medens *Christianus Qvintus* var paa 86 Kanoner og havde 3 eller $2^1/_2$ lukkede Batterier. Vi have derfor ikke villet give nogen Afbildning af denne usikkre Model, der maaske kun har været anvendt til at ophænges i Kirken.

1.	*Sofie Amalie* . . .	90 Kan.
2.	*Christianus Qvintus*	86 —
3.	*Prinds Georg* . . .	78 —
4.	*Norske Løve* . . .	76 —
	alle fire hver med tre tildels lukkede Batterier.	
5.	*Tre Kroner*	70 —
6.	*Churprindsen* . . .	68 —
7.	*Enighed*	66 —
8.	*Charlotte Amalie* .	64 —
9.	*Fredericus Tertius*	64 —
10.	*Tre Løver*	64 —
11.	*Anna Sofie*	62 —
12.	*Svanen*	62 —
13.	*Christianus Qvartus*	58 —
14.	*Nellebladet*	54 —
15.	*Gyldenløve*	54 —
16.	*Christiania*	54 Kan.
17.	*Lindormen*	46 —
18.	*Delmenhorst*	44 —
19.	*Færø*	42 —
20.	*Kjøbenhavn*	36 —
21.	*Hummeren*	32 —
22.	*Anthonette*	26 —
23.	*Havfruen*	26 —
24.	*Lossen*	26 —
25.	*Jægeren*	24 —
26.	*Hjorten*	20 —
27.	*Prindsens Fregat* .	18 —
28.	*Vildmanden*	16 —
29.	*Falken*	16 —
30.	*Vandhunden*	12 —
31.	*Forgyldte Fisk* . .	8 —

De største Metalkanoner vare 26pundige, hvoraf der paa Flaaden fandtes 26, nemlig 14 paa *Sofie Amalie* og 12 paa *Norske Løve.* Derefter kom de 24pundige Metalkanoner (halve Kartover), hvoraf der var 148 Stkr., og efter dem 18, 14, 12, 8, 6, 4, 3 og 2pundige Kanoner, 24- og 14pundige Slanger, 3pundige saakaldte Kielstykker og endelig Skraastykker, alle af Metal, i Alt 532 Metalstykker paa hele den udrustede Flaade. De største Jernkanoner vare 18pundige, og derefter kom 14, 12, 9, 8, 6, 4 og 3pundige, samt 1pundige Falkonetter. I Sandhed en broget Bevæbning!

Flaadens Besætning var anslaaet til 8,716 Mand; dog maatte der til den fuldstændige Udrustning gjøres Regning paa omtrent 10,000 Mand, Befalingsmænd og Menige af alle Grader. Foruden den egentlige Krigsflaade var der endvidere Defensionsskibene, hvoraf der i det nævnte Aar fandtes henimod 50, nogle med ikkun 2, andre med indtil over 30 Kanoner; de benyttedes under Krigen navnlig til Norges Forsvar og paa Elben. Endelig maa nævnes de norske Skjærbaade, de bergenske Galejer og nogle faa Brandere.

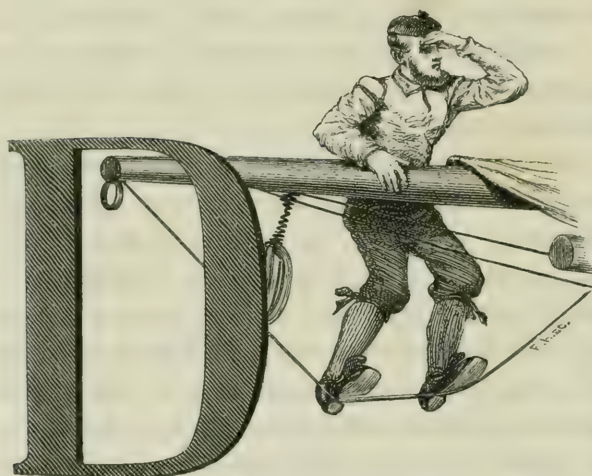
Ved de Udrustninger, som forefaldt i Frederik den Tredies sidste Regeringsaar og ikke vare synderlig omfattende, skulle vi ikke opholde os. Danmark blev ved en uheldig Begivenhed, der forefaldt i Bergen, indviklet i den Krig, som fra 1665 til 1667 førtes imellem England og Holland. 60 hollandske rigtladede Handelsskibe havde efter et stort Søslag i Nordsøen søgt ind til Bergen, hvor de bleve forfulgte af en engelsk Flaade; men Normændene aabnede fra deres Søbatterier Ilden imod de engelske Skibe og tilføjede dem endel Skade. Herover blev Kong Karl den Anden af England meget opbragt paa den danske Konge, ja erklærede ham endog Krig i Oktober 1666. Danmark tog Parti med Holland, indvilgede i at lukke Sundet og Bælterne for Engelskmændene og udrustede, for at opfylde dette, endel Skibe; men der forefaldt dog ikke noget Fjendtligt.

Christian den Femte viste større Tilbøjelighed til at ruste Flaadens Skibe, og herfor havde han et bestemt Maal for Øje. Han agtede ikke at følge Hannibal Sehestedts vise Raad, hans Hu stod til at gjenerhverve sine Fædres Besiddelser i det sydlige Sverig. Krigen med Nabolandet truede stadig med at bryde ud, der blev saavel i Aarene 1672 og 1673 som i 1674 foretaget Rustninger, saaledes 1673 af 12 store Krigsskibe, 1674 af 15, og det uagtet man vidste, at den svenske Flaade var baade større og kraftigere end den danske; men «den danske Mercurius» udtrykte maaske den almindelige Anskuelse, da den i sit Numer af 1ste April 1676 skrev om Flaaden:

«Saa stor og vel forvart en Orlogs Magt til Strid
Af Danmark aldrig før udgjordes nogen Tid.
Er Sverigs Søe-Magt end saa stærk, som den sig skriver,
Vor Sags Retfærdighed os dog Fortrøstning giver.
Vel større Læss er vælt af liden Tue før,
Hvad Magt og Mængd ej kand, det Tapperhed tit gjør.»

Aar 1675 brød Krigen ud.

II. Krigens Begyndelse 1675, Curt Adelaers Død.

De vestlige Lande i Europa vare i fuld Kamp med hinanden; den franske Konge havde begyndt med at overfalde Holland, og den øvrige Del af det nordlige Europa blev snart indviklet i Krigen. Sverig var forbundet med Frankrig; Kurfyrsten af Brandenburg og Danmark sluttede sig til Holland. Hjemme hos os kom Alting snart i Bevægelse, Flaaden udrustedes og forøgedes; der blev sendt Bud til Holland efter mangfoldige Gjenstande, som behøvedes til dens Udstyr, Matroser indkaldtes, de fleste fra Holland, endel fra Norge, Officerer, Underofficerer og Mandskab hvervedes i Holland, alle Anstrængelser bleve gjorte for at forberede den forestaaende Kamp. Henrik Bjelke, Curt Adelaer og Niels Juel arbejdede i Forening paa Krigens Forberedelse for Marinens Vedkommende, og Curt Adelaer, som skulde have Overkommando over Flaaden, saasnart den var færdig til at stikke i Søen, deltog med de Andre i Udrustningerne, i Mandskabernes Sammenkaldelse, Fordeling og Indøvelse.

I Begyndelsen af Juli Maaned 1675 ankom der til Kjøbenhavn en hollandsk Eskadre, bestaaende af 7 Krigsskibe under Kommandør Jacob Bincks, bestemt til at slutte sig til den danske Flaade, saasnart denne var færdig til at afgaa til Østersøen. Den 28de i samme Maaned udfærdigedes Instruktionen for Curt Adelaer; det bestemtes, at den danske Flaade under hans Overkommando skulde deles i tre Eskadrer, nemlig Hovedstyrken eller Corps-de-bataille under General-Admiralens egen Kommando, Avantgarden eller den højre Eskadre under Admiral Niels Juel, og Arrièregarden eller den venstre Eskadre under Admiral Jens Rodsten; de hollandske Skibe skulde udgjøre en fjerde, eller Hjælpe-Eskadre, under Kommandør Bincks, der stilledes som den fjerde Officer i Flaaden med Tilladelse til at deltage i alle Raadslagninger. Bincks gjorde vel Indsigelse imod denne Foranstaltning og ønskede at indtage den anden Plads, umiddelbart efter Adelaer, men han maatte rette sig efter Kongens Villie; det var den første Yttring af den Trættè og Skinsyge imellem de hollandske og de danske Befalingsmænd, der senere under Krigen paa saa mange beklagelige Maader skulde bryde frem, idet Hollænderne bestandig i deres Overmod vilde tilegne sig Rang over de danske Befalingsmænd, selv om disse indtoge en højere Stilling eller havde viist større Dygtighed og Erfaring; herom ville vi senere hen faae mere at høre. I Adelaers Instrux hed det fremdeles, at han skulde krydse med Flaaden mellem Bornholm og Rygen, optage alle Skibe, som gik fra og til Sverig, og sende svenske Fartøjer, som optoges, til Kjøbenhavn for at dømmes. Han maatte forurolige Rygen, Usedom og Wollin, men ikke sætte sig fast, med mindre Hæren var rykket frem, saa at den kunde virke i Forening med Flaaden. Fremdeles hed det i denne Instrux, der var underskreven af Kongen selv, ligesom i alle de Instruxer, der senere under Krigen bleve givne til de kommanderende danske og hollandske Admiraler, at, var den svenske Flaade for stærk, da skulde Admiralen efter afholdt Krigsraad vende tilbage, «eller heller efter yderste Evne paa alle mulige Maader saa god og fornuftig Anstalt gjøre, at vores Flaade ikke i Utide ved en utimelig Bravour forgjæves hazarderes og i Fare sættes».

Endnu blev der gjort store Anstrængelser for at formaa Kongen til at afholde sig fra Krigen. Griffenfeldt arbejdede stærkt imod og havde

langt hellere seet, at Danmark havde forenet sig med Frankrig og Sverig, end at det tog det modsatte Parti, ogsaa Enkedronningen Sophie Amalia og Hærens Overhoved, Præsidenten i Generalitetet Hans Schack, arbejdede imod; men Christian den Femtes krigerske Sind og hans Haab om at gjenvinde de skaanske Provindser vandt Sejer over enhver Modstand. Den 2den September 1675 erklærede han fra sin Lejr ved Mølln i Lauenburg Sverig Krig. Det havde nu vistnok været rimeligt, om han strax var taget med Hæren til Sjælland og derfra havde gjort Indfald i Skaane, hvor Stemningen var i høj Grad gunstig for ham blandt Befolkningen, der i de forløbne 15 Aar ikke havde glemt Danmark og ikke havde noget højere Ønske end atter at komme under sine tidligere Herrer; men dette gjordes ikke, og i det Hele taget maa det siges om denne Krigsperiode, at medens den bragte Flaaden dens skjønneste Laurbær, blev Landkrigen ført uden Plan eller Kraft, og saa at sige aldrig blev nogen Fordel benyttet, naar den var vunden. I September faldt Kongen ind i Tyskland og gik mod Wismar; men da denne Fæstning øvede en kraftig Modstand, blev han kjed af Belejringen og vilde atter drage bort, hvad han vel ogsaa havde gjort, hvis ikke Griffenfeldt havde formaaet ham til dog ikke at opgive et Foretagende, hvorpaa han havde begyndt. I December maatte Wismar overgive sig.

Den 8de August 1675 var Adelaer gaaet ombord paa sit Admiralskib, Orlogsskibet *Prinds Georg*, og den 13de lettede han med Flaaden, der talte omtrent 20 store Skibe, og sejlede til Østersøen. Kursen sattes imod Bornholm, derpaa igjen tilbage imod Vest langs Rygen, og i dette Farvand opholdt Flaaden sig, dels liggende for Anker mellem Moen og Rygen eller under dennes Kyster, dels sejlende til den ene eller den anden Side, ikke alene i den øvrige Del af August Maaned, men ogsaa i hele September og ind i Oktober, uden at der blev seet Noget til den svenske Flaade. Denne var allerede i Juli Maaned, nogle og tredive Skibe stor, sejlet ud i Østersøen, men holdt sig i den østlige Del af dette Hav, navnlig under Gulland. Kongen havde befalet Adelaer paa Udrejsen at erobre et svensk Krigsskib paa 60 Kanoner, som laa ved Wismar, og at angribe Søbatteriet Hvalfisken paa Rygen; men han undlod dette og angav som Grund, at Skibet kun var paa 30 Kanoner og desuden laa for nær ved Land, og for at angribe Batteriet maatte de

mindre Skibe skilles fra Flaaden, hvilket kunde medføre Fare for denne, da den svenske Flaade var i Søen. Det Sted, hvor Adelaer holdt mest af at opholde sig, var imellem Møen og Tornebusken, en lille Ø paa Vestsiden af Rygen, og her laa han fra Midten af September næsten stadig for Anker med Flaaden. Vejret var, som sædvanlig paa denne Aarstid, uroligt og blæsende; saavel i September som senere i Oktober indtraf der flere heftige Storme. En smitsom Sygdom udbrød allerede i September ombord paa Skibene, og den tog til i en meget foruroligende Grad. Det stormfulde Vejr, og den meget aabne Ankerplads, som Flaaden havde valgt, saa at sige midt i Søen, gjorde det umuligt at faae de Syge bortsendt, og Adelaer ønskede meget at faae Tilladelse til at begive sig til Bæltet eller til Kjøgebugt, hvor Søen var roligere. Endelig den 22de Oktober forlod Flaaden dette aabne Sted, sejlede Nord paa og ankrede under Stevns.

Den svenske Flaade under Rigsadmiral Stenbock havde lidt af de samme Gjenvordigheder, Sygdom og Storm, som den danske; Skibene vare blevne adsplittede, nogle havde mistet Ankere og Touge, og da Admiralen saa sent paa Aaret ikke saae sig i Stand til at udrette Noget, lod han Skibene løbe ind under Dalarø i den stockholmske Skjærgaard, hvor Flaaden samledes den 20de Oktober. Saaledes endte dette Aars Søtogt.

Ved Ankomsten til Stevns var Curt Adelaer syg, og han antog selv, at han led af den samme Farsot, som grasserede paa Skibene. Han havde en Følelse af, at hans sidste Time nærmede sig, og havde allerede den 17de Oktober nydt den hellige Nadvere; men han stred imod Sygdommen, saalænge han kunde. Den 30te Oktober lod han Flaaden lette Anker og sejle op til Dragør for at faae friske Folk. Den 2den November, da Sygdommen omsider ganske overmandede ham, overgav han Kommandoen over Flaaden til Niels Juel, tog Afsked med sine Officerer og blev bragt i Land. Det korte Felttog, i hvilket han, den højtstaaende og højtbegunstigede Officer, for første og for sidste Gang havde ført en Flaade, og det uden at faae Lejlighed til at føre den i Kamp, var tilende. Han kom til sit Hjem samme Aften, modtog al den Hjælp og al den Pleje, det var muligt at forskaffe ham, men sov dog ind allerede to Dage efter, den 5te November om Morgenen Kl. 8.

Tre Maaneder efter blev han med stor Højtidelighed bisat i Holmens Kirke, og ti Aar senere, i 1685, hensattes Liget i et Gravkammer i Frue Kirke, hvor hans Familje rejste et stort og kostbart Monument over ham *).

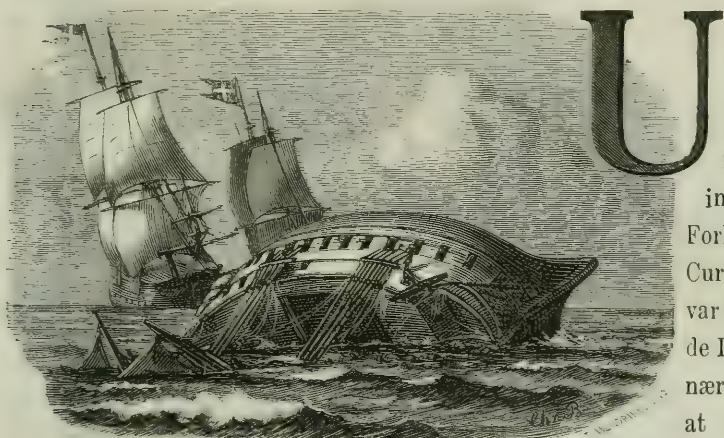
Saaledes endte denne mærkelige Mands Liv. Mange Lovtaler ere holdte over ham, mange Digte skrevne til hans Pris; men netop disse Lovtalere og Digtere ere uden Tvivl for en stor Del Skyld i, at der nu i vore Dage er gjort Indsigelse imod det Eftermæle, der paa Andres Bekostning er blevet Curt Adelaer til Del. Iøvrigt maa det vel erindres, at Kritiken endnu ikke har sagt sit sidste Ord.

*) Her forekommer en latinsk Gravskrift, der er saa ejendommelig for Tidens Lovtalestil, at vi gjengive den i dansk Oversættelse:

Tyrkerne en Skræk, Barbarerne en Rædsel,
Kandia et Skjold, Venetianerne en Mur.
Hollænderne en Hæder, Normændene en Ære.
Den danske Sømagt en Pryd.
Nordens Underværk.

III. Søkrigens Fortsættelse 1676.

Gullands Erobring; Træfningen under Bornholm; Slaget ved Øland.

Under de indtraadte Forhold da Curt Adelaer var død, kunde Ingen være nærmere til at kommandere Flaaden end Admiral Niels Juel, der nu, 46 Aar gammel, altsaa en Mand i en moden og kraftig Alder, atter havde opnaaet sin Post i Admiralitetet umiddelbart efter Rigsadmiralen Henrik Bjelke. Han havde baaret sin væsentlige Del af Arbejdet ved Flaadens Udvikling, og nu, da han sattes til at kommandere denne samtidig med, at han bestyrede Posten som Holmens Chef, blev ikke alene hans Arbejde men ogsaa hans Ansvar betydelig forøget. Der blev tømret rask paa Holmen i Vinterens Løb, de mange Skibe bleve eftersete paa Skrog, Rejsning og Artilleri, Besætningerne øvede, kort sagt der var Liv og Virksomhed overalt. Niels Juel fik Kommando over den første Eskadre, som i Foraaret 1676 skulde afgaa til Østersøen, og den 23de Marts afsejlede han fra Rheden Syd paa med 8 Orlogsskibe, 5 Fregatter og nogle mindre Fartøjer.

Den første Expedition gjaldt Gulland, der lige indtil 1645 havde hørt under Danmark. Det maa erindres, at en stor Del af de nordtyske Lande dengang hørte til Sverig, saaledes Pommern og Øen Rygen ved Østersøens Sydkyst, og længere imod Vest Fyrstendømmerne Bremen

Niels Juel.

og Verden, og det var af stor Vigtighed for de Danske at erhverve sig Herredømmet paa Søen, for derved at hindre Forbindelsen imellem de svenske Provindser. Men den svenske Flaade var betydelig større end den danske, og denne maatte derfor gaa frem med den største Forsig-

tighed. En lignende Befaling som den, vi ovenfor have seet, at der var bleven tildelt Curt Adelaer i 1675, til ikke at indlade sig i Kamp med Fjenden, naar der ikke var sikker Udsigt til at sejre over ham, men i saa Fald trække sig tilbage til de danske Farvande, var ogsaa givet Niels Juel. Han maatte derfor holde et vaagent Øje med den svenske Flaade.

Felttogets Aabning i 1676 ved Niels Juel var smuk og heldig. Det var nu Kongens Hensigt at føre Krigen over til det sydlige Sverig, og en Landgang i Skaane, hvor den svenske Konge Karl den Ellevte stod med en lille Hær paa knap 6000 Mand, blev forberedt. Statholderen i Norge, Ulrik Frederik Gyldenløve, var allerede trængt ind i Sverig og havde indtaget Venersborg. Niels Juel havde Befaling til, om muligt, at besætte Gulland, hvorhen han derfor styrede sin Kurs, og der var medgivet ham Tropper til at foretage Landgangen med. Paa Vejen traf Eskadren paa to svenske Fregatter, der flygtede ind mellem Skjærene paa den blekingske Kyst, men forfulgtes, angrebes med Fartøjer og entredes, efter at være stukne i Brand af Svenskerne; den ene brændte, den anden indlemmedes i Juels Eskadre. Den 28de April ankom han til Gulland i stormfuldt Vejr; Morgenen efter foretoges Landgangen med Held, Visby aabnede sine Porte, og Garnisonen sluttede sig inde i Kastellet, som efter et Angreb fra Sø- og Landsiden maatte overgive sig den 1ste Maj. Dagen efter sendtes Tropperne til Fastlandets Kyster. Juel indsatte strax en ny Regering paa Øen, udnævnte nye Embedsmænd, fordetmeste valgte blandt Øens Beboere, opkastede Befæstninger paa forskjellige Steder og traf sine Foranstaltninger med saamegen Raskhed og Indsigt, at han allerede den 4de Maj kunde forlade Visby igjen. Gullænderne vare meget lykkelige over de Danskes Herredømme, som de selv søgte at grundfæste; Juel besøgte dem flere Gange under Krigen, hvortil han havde saameget mere Grund, som Kongen udnævnte ham til Landshøvding over Øen, og Gulland forblev i de Danskes Besiddelse lige indtil Freden.

Det var Niels Juels Hensigt, efterat han havde bemægtiget sig Gulland, ogsaa at sætte sig i Besiddelse af Øsel, der ligger i Mundingen af den liflandske Bugt; men da han havde bragt i Erfaring, at den svenske Flaade, bestaaende af 40 Orlogsskibe og Fregatter under Admiral Creutz, laa færdig til at stikke i Søen, og han selv kun havde

en ringe Styrke til sin Raadighed, maatte han opgive dette Forsæt, og efter et kort Ophold ved Karlsø lettede han med sine Skibe og holdt krydsende imellem Øland og Gulland i et Par Uger. Under denne Sejlads fik han Forstærkning hjemme fra, nemlig først af 8 eller 9 hollandske Krigsskibe under Schoutbynacht (Kontreadmiral) Almonde — vi maa erindre, at Danmark var allieret med Holland, og at den hollandske Regering havde forpligtet sig til at staa Danmark bi imod Sverig med en Hjælpeflaade — og senere 4 danske Orlogsskibe under Admiral Jens Rodsten. Den 22de Maj gik denne Flaade, der nu bestod af 26 Skibe, til Ankers under Bornholm; men ved Ankomsten hertil modtog Juel en Efterretning, som smertede og krænkede ham dybt: han var atter bleven berøvet sin Plads som Vicepræsident i Admiralitetet, den højeste Kommando over Flaaden skulde ikke blive i hans Haand, Curt Adelaer havde faaet en anden Efterfølger.

Det maa have været kort efter denne Admirals Død, at Kongen har fattet det Ønske, at faae en højtstaaende, anerkjendt dygtig og berømt hollandsk Officer i sin Tjeneste, og Talen kunde da kun være om Cornelis Tromp, der var en Søn af Marten Tromp og i Hollændernes Krig med England havde vundet europæisk Berømmelse. Tromp var født samme Aar som Juel og stod unægtelig i Aaret 1675 over ham i Erfaring og Kundskab som Fører af en stor Flaade; han havde i de senere Aar tumlet sig mere paa Søen end Juel, der i sin Stilling som Holmens Chef havde ført et mere tilbagetrukkent Liv, han var vant til at kommandere over mange Skibe, var en udmærket Sømand og Admiral, afholdt af sine Matroser; men han var endvidere herskesyg, fordringsfuld, heftig og ikke fri for Raahed i sin Optræden, hvorved han kunde være meget ubehagelig at omgaaes for dem, der stode ham nær i Tjenesten. Griffenfeldt, som endnu i Vinteren 1675—76 styrede Riget, men om Foraaret blev styrtet fra sin høje Stilling, nærede det samme Ønske som Kongen, ja fattede det maaske endog før denne. Grunden kan dels have været en Frygt for, at ingen af de danske Admiraler havde Kundskab eller Erfaring eller Myndighed nok til at kommandere over de forenede danske og hollandske Flaader, dels at Danmark, ved at vælge en hollandsk Admiral til Højstkommanderende for Flaaden i

Østersøen, knyttede Holland og de med dette allierede Magter nærmere til sig. Hensynet var formentlig baade et praktisk og et politisk.

Allerede ved Nytaarstid indledede Griffenfeldt gjennem den danske Gesandt i Antwerpen Underhandlinger med Tromp, ligesom der blev forespurgt hos den hollandske Republiks Præsident, Prindsen af Oranien, om han vilde give den berømte Admiral Orlov til at træde i dansk Tjeneste. Tromp havde god Lyst til at modtage Tilbudet; men i Førstningen stødte Underhandlingerne dog paa Vanskeligheder, idet Kongen af Danmark ønskede, at Tromp ganske skulde forlade den hollandske Marine for at optages i den danske, medens der fra hollandsk Side blev holdt paa, at Ansættelsen kun skulde være midlertidig. Det blev omsider fastsat, at han for nogen Tid skulde løses fra sin Ed til den hollandske Regering og optages som dansk Admiral, saaledes at han kunde rejse hjem igjen, naar han selv ønskede.

Den 4de Maj ankom Tromp til Kjøbenhavn og blev modtaget af Regeringen med stor Pragt, og med Begejstring af hele Befolkningen. Folket er et bevægeligt Element; det Fremmede har for dette noget sært Tiltalende, og at den berømte hollandske Admiral, hvis Navn var kjendt over hele Europa, vilde komme til os her, træde i vor Tjeneste og føre vor Flaade, begejstrede Sindene. Hvem kjendte ogsaa dengang, hvad der boede i den beskedne og endnu temmelig uprøvede Niels Juel! Da Tromp sejlede forbi Skibene paa Rheden, saluteredes der for ham; han roede iland i en pragtfuld Baad, Folkemasser strømmede sammen for at see ham, og han blev strax efter forestillet for Kongen. Nogle Dage derpaa blev Overenskomsten afsluttet med ham, han udnævntes til General-Admiral eller Højstkommanderende for Flaaden, fik Sæde i Admiralitetet næst efter Henrik Bjelke, og hans Gage bestemtes til 8000 Rd. om Aaret, foruden 500 Rd. maanedlig i Taffelpenge, naar han var tilsøes.

Det var Efterretningen herom, der bragtes Niels Juel under hans korte Ophold ved Bornholm. Han havde ingen Underretning modtaget om, at der blev drevet Forhandlinger med Tromp, og det er let at forstaa, at han baade blev overrasket og saaret ved Budskabet. I Aaret 1663, da han beklædte Posten som Vicepræsident i Admiraltetet, blev Juel skubbet tilside af en Mand, der traadte frem med store Fordringer,

og som idetmindste dengang var mere hollandsk eller venetiansk end dansk eller norsk; nu, 12—13 Aar senere, efterat han paany havde opnaaet sin gamle Stilling i en modnere og mere fremrykket Alder, blev han atter skubbet tilside, og det af en virkelig Hollænder, som vel var i Besiddelse af et berømt Navn, men hvis Optagelse i den danske Marine dog neppe kan have været nogen Nødvendighed. Opfyldt af Sorg herover skrev han strax, den 22de Maj, et Brev til Henrik Bjelke, i hvilket han udtrykker sig baade beskedent og patriotisk, i et Sprog, der saa dybt er præget af Niels Juels Personlighed, at vi ikke kunne nægte os den Fornøjelse at optage Brevet her. Det lød saaledes:

«Som jeg seer af den Kopi, Eders Excellence mig haver tilskikket, at Hans Majestæt allernaadigst haver antaget Tromp for General-Admiral og at kommandere Flaaden i Østersøen, saa vil jeg ikke ønske højere, end det kunde henstrække til Hans kongelige Majestæts Tjeneste. Men jeg havde dog bleven i den Forhaabning, at jeg for en 20 Aars Tjeneste, som jeg nu haver været Admiral, havde været saa lykkelig at avancere noget videre frem, eftersom Eders Excellence vel er vitterlig, at jeg aldrig haver skaanet min Hud til kongelig Majestæts Tjeneste, enten i Belejring, Udfald og anden Occasion i Søen, og alt det, jeg haver gjort, haver været i Henseende til Hans Majestæts Tjeneste og at erlange Ære mere end Penge; det Eders Excellence forsikkrer mig udi Eders Skrivelse, at jeg haver en naadig Herre, saa maa Eders Excellence forlade sig til, hvis jeg ikke havde den Forhaabning, at Hans Majestæt skulde være mig saa naadig, ogsaa engang at avancere mig, skulde jeg ikke blive en Time, men forhaaber, at naar det kommer til Action engang, skal jeg lade see den Troskabs Pligt, som jeg er Hans Majestæt skyldig, og gjøre ligesaa meget som en Anden, der vinder 10 Gange saa mange Penge som jeg. Ellers formoder jeg, at Eders Excellence hos Hans kongelige Majestæt mig altid paa det Bedste recommenderer, og at Eders Excellence ville forsikkre Hans Majestæt, altid at skal have en tro Tjener i mig, der ikke skal spare Liv og Blod til Hans Majestæts Tjeneste.»

Det er værd at lægge Mærke til, at Niels Juel vandt sine stolte Sejre, som vi senere skulle see, netop med det Tryk paa sig, at i Grunden en Anden var Flaadens Højstkommanderende.

Et Par Dage efter, at Juel havde modtaget den ubehagelige Efterretning om Tromps Udnævnelse til Højstkommanderende, fik han ved sine Jagere, der stadig udsendtes i forskjellige Retninger, Meddelelse om, at Fjenden var under Opsejling. Han lod Flaaden gaa under Sejl, holdt ned paa den vestlige Side af Bornholm, mellem denne Ø, Rygen og den sydlige svenske Kyst, og nu stilledes Skibene i Slagorden, for at være rede til at møde Fjenden. Forholdene vare ikke gunstige for Juel; Besætningerne vare medtagne af Toget til Gulland, hvor en Del maatte blive tilbage; Vinden holdt sig i det østlige Hjørne, altsaa gunstig for den Nordøst fra kommende svenske Flaade, og denne var meget stærkere end Niels Juels. Svenskerne, som kommanderedes af Admiral Creutz, havde 40 Orlogsskibe og Fregatter, hvoriblandt et, *Stora Cronan*, paa 126 Kanoner, 3 paa imellem 80 og 86, 6 paa 60 til 68 Kanoner, 7 paa 50 til 56, foruden endel mindre Fartøjer, og talte ialt over 50 Skibe; den forenede danske og hollandske Flaade talte derimod, som allerede nævnet, kun 26 Skibe, hvoraf det største var Juels Admiralskib *Churprindsen* paa 68 Kanoner; desuden var der 4 paa 54 til 58 Kanoner, medens Resten ikke havde mere end 46 og derunder. Juel maatte derfor gaa frem med den største Forsigtighed imod denne betydelige Overmagt og havde desuden det Paalæg i sin Instrux, at han ikke maatte udsætte Flaaden for nogen overhængende Fare, men hellere trække sig tilbage, naar Fjenden var for stærk, da det i høj Grad var Kongen om at gjøre at bevare Flaaden, indtil den var samlet i hele sin Styrke og med Udsigt til et godt Udfald kunde byde Fjenden Spidsen. Dog tabte Juel ikke Modet, han stolede paa sin Besindighed og Ro, og vilde ikke for nogen Pris lade det faae Udseende af, at han veg for Fjenden; hans Ære stod paa Spil, en Fremmed var indkaldt til Landet for at overtage hans Plads, og der kunde endnu være Lejlighed for Juel til at vise, at han selv var Posten voxen.

Den 25de Maj om Morgenen signaleredes Fjenden, som med gunstig Vind kom sejlende ned Nordøst fra. Det gik langsomt, thi det var næsten stille Vejr, og Juel maatte holde sin Flaade i en Linie tæt ved Vinden imod Sydøst, langsmed det høje Jasmund paa Rygen. Saaledes nærmede Flaaderne sig hinanden i to Linier, og havde Svenskerne havt Bestemthed, maatte de kunne have benyttet den for dem gunstige Lej-

lighed, idet de gik tværs ned imod den danske Flaadelinie. Men om Middagen vendte Juel, det ene Skib i Kjølvandet paa det andet, kom derved til at styre imod Nordvest, lige ind paa Spidsen af den svenske Flaade, afskar 7 eller 8 af dennes Skibe, og en heftig Kamp begyndte; der blev fyret rask fra begge Sider, men Artilleristerne paa de danske Skibe vare bedre øvede, de skjød hurtigere end Artilleristerne paa de svenske Skibe, og Fjenden led endel, skjøndt han ikke kom ind paa nært Hold. I en gammel Skildring af dette Slag hedder det, at «de hollandske Skibe tøvede noget længe, førend de vilde bide fra sig, saa at de Danske bleve i Førstningen noget varme i Hovedet. Men noget derefter traadte de hollandske i Dandsen med og fægtede vel». Nu siger rigtignok Almonde i sin Indberetning om Slaget, at de hollandske Skibe havde den største Fortjeneste af dets Udfald, og havde Flaaden kun talt Hollændere, vilde de Svenske ikke være slupne derfra; men da Juel aldeles ikke omtaler Hollænderne i sin Rapport til Kongen og Rigsadmiralen, kunne de i alt Fald ikke have spillet nogen fremtrædende Rolle i Slaget, og Æren for Kampens heldige Gang maa tilskrives den danske Admiral.

Mørket faldt paa, Skydningen ophørte, de ilde tilredte svenske Skibe trak sig tilbage, de Danske søgte at istandsætte den lidte Skade, og om Morgenen den 26de Maj begyndte Kampen paany. Svenskerne vare drejede under Vinden og søgte at arbejde sig op imod denne, det var øjensynligt, at de ikke ønskede at fortsætte Slaget; den danske Flaade vendte og stod op imod dem, men kunde ikke komme dem ind paa Livet; der blev kun skudt paa Kanonskuds Afstand. I Juels Rapport hedder det: «De holdt det alt til Luvart op, saa at de intet kom nærmere end at de kunde begaa os med deres Kanon, saa vi intet kunde komme iblandt dem at gjøre noget Afbræk, som vi gjerne havde villet, hvorfor vi dengang igjen, som vi anden Gang var passeret, søgte dem paany i den Forhaabning, at vi skulde have kunnet kommet ind i deres Flaade, for at have skaaret dem en Parti Skibe af (ligesom om Aftenen); og slog vi med dem fra om Morgenen Kl. 6 indtil Kl. 3 om Eftermiddagen. Men det vilde ikke lykkes os, eftersom de slet ingen Lyst havde til at slaaes videre end med Kanon, uanseet at de havde langt mere og større Skibe end Eders Kongl. Majestæts Flaade var; og

havde vi været saa lykkelige at have den Fordel over dem, som de havde over os, at have havt Luven fra dem, skulde de vel en Parti af deres Skibe have mistet.» Da Juel saae, at det var umuligt at udrette mere imod Fjenden, der vedblev at arbejde sig Øster i op imod Vinden, satte han Kursen imod Falsterbo, hvor han ankrede med Flaaden, halvtredie Mile Syd for Dragør. Den svenske Flaade gik til Ankers ved Trelleborg, der ligger et Par Mil Øst for Falsterbo paa den svenske Sydkyst.

Dette første Sammenstød imellem de to fjendtlige Flaader fortjener vel ikke Navn af noget stort Søslag eller en storartet Begivenhed; men det havde dog sin Betydning. Tabene paa begge Sider vare ringe, en Del Skibe havde vel lidt større eller mindre Beskadigelse paa Skrog og Rejsning, hvis Istandsættelse medtog flere Dages Arbejde, der var Tab af Menneskeliv paa begge Sider (hvormange, vides ikke bestemt, det har neppe været over 100), ja de Danske havde endog erobret en lille Galiot paa 10 Kanoner, uden selv at miste saameget som en Jolle; men de to Flaader havde dog havt Lejlighed til at forsøge et Slags Tilløb til en Styrkeprøve. Den svenske Flaade havde først trukket sig tilbage, og Kong Karl den Ellevte, der fra et Kirketaarn paa den svenske Kyst skal have været Vidne til Kampen, eller idetmindste have seet de bortflygtende Skibe, tildelte de Officerer, der havde viist Mangel paa Mod og Lyst til at gribe an med de Danske, en mild Irettesættelse. Desuagtet betragtede man i begge Lande Sammenstødet som et virkeligt Søslag, og begge Parter tilskrev sig Sejren; der blev baade i Sverig og i Danmark holdt Takkebønner og affyret Sejrsskud; Kanonerne omkring Kjøbenhavn bleve løsnede af Glæde over, at Flaaden havde vundet en Sejr. Men hvad der kan ansees som en ubestridelig Følge af de to Flaaders Møde er, at Niels Juel havde viist sin Konge og sine Landsmænd, at han forstod med Kyndighed, Besindighed og Ro at føre en større Samling af Skibe imod Fjenden; thi skjøndt Flaaden bestod af uensartede Skibe, har han dog med den udført flinke og hensigtsmæssige Manøvrer, og han var selv af den Formening, at havde Fjenden ikke veget, vilde denne neppe være sluppet saa godt derfra. Kong Christian skrev selv til Juel den 27de Maj, at han «med sær allernaadigst Fornøjelse og Velbehag haver fornummet den allerunderdanigste

Iver, Troskab og Conduite, som du udi den med den svenske Flaade igaar forfaldne Action til vores Tjeneste beteed haver, og ville allernaadigst være betænkt saadant med al kongelig Mildhed at ihukomme».

Hermed var Juels selvstændige Overkommando forbi for dette Aar. Den 27de Maj, medens han laa ved Falsterbo, ankom Tromp til Flaaden med Resten af Skibene, som tillige vare de største, overtog Kommandoen over den hele Flaade, der nu talte 35 Orlogsskibe og Fregatter (hvoraf 12 hollandske) foruden 12 Brandere og mindre Skibe, og delte den i tre Eskadrer, hvoraf han selv kommanderede den ene fra Tredækkeren *Christianus Qvintus*, Juel den anden, og Almonde den tredie, der især bestod af hollandske Skibe. Juel var altsaa nu underordnet den fremmede Admiral. Han fandt sig i denne Krænkelse uden at gjøre nogen Indvending. Han var for god en Undersaat og satte Kongens og Fædrelandets formentlige Tarv for højt over sine egne Interesser til, at han skulde lade sig forlyde med, hvilke bittre Følelser han nærede, og under de paafølgende Begivenheder fik Tromp aldrig Anledning til at beklage sig over hans Opførsel eller over Mangel paa Iver i Tjenesten. Herpaa kjende vi Niels Juel igjen; jo mere han følte sin Tilsidesættelse, des mere maa man agte hans Handlemaade, og saameget kunde i alt Fald ikke nægtes, at Tromp var en duelig Admiral.

Den forbundne dansk-hollandske Flaade under Kommando af Cornelis Tromp sejlede den 29de Maj over til Stevns, hvor den laa til Ankers om Natten. Den 30te lettede den igjen og stod Øster i, paa Jagt efter den svenske Flaade, der var lettet samme Morgen og sejlet nedad mod Rygen, hvorfra den gik Nordøst i, over mod Bornholm. Som anført, bestod den forbundne Flaade af 35 Orlogsskibe, medens Svenskerne havde 5 Linieskibe og Fregatter samt 440 Kanoner flere end de Danske. Henad Aften fik man den svenske Flaade i Sigte og en heftig Forfølgelse begyndte med gunstig Vind for begge Flaader; men Svenskerne klemte godt paa, og den næste Morgen vare de atter forsvundne. Der blev sendt Spejdere ud i forskjellige Retninger, og det varede ikke længe, før Fjenden opdagedes under Bornholm, og Jagten begyndte paany. Om Eftermiddagen passerede først den svenske og derefter den forbundne Flaade Christiansø; men Mørket faldt atter paa, uden at det

kom til Sammenstød. Den næste Dag, den 1ste Juni 1676, stod Søslaget ved Øland.

Om Morgenen havde de Danske vundet et Stykke ind paa Svenskerne, som prangede med Sejl og gjorde Alt, hvad de kunde, for at undgaa Forfølgerne. Vinden var vestlig, det blæste frisk, og Vejret var dertil uroligt med Byger. Man havde naaet Sydenden af Øland, den danske Flaade havde Fordelen af Vinden og kneb saa tæt som muligt ind under Land for at kunne benytte et gunstigt Øjeblik til at kaste sig over Fjenden. Admiral Creutz havde sit Flag vajende paa den store Tredækker *Stora Cronan*, der førte 126 Kanoner og havde en Besætning af 842 Mand; den var aldeles overlæsset med Sejl og dertil meget rank paa Grund af den svære Kanonvægt og en ringe Last nede i Skibet. Den kjække Admiral Uggla, vistnok den dygtigste Officer i hele den svenske Flaade, havde sit Flag vajende paa Orlogsskibet *Sværdet*, og da den allierede Flaade nærmede sig op imod dem i en Linie, troede han Øjeblikket gunstigt til at foretage en Vending og forsøge paa at afskære nogle af de forreste Skibe; han fik Tilladelse hertil af Creutz, der selv fulgte ham i den samme Manøvre. Det skal nu bemærkes, at, naar man med et Skib sejler bort fra Vinden, da kan der, selv om det blæser temmelig stærkt, føres mange Sejl; men drejer man op imod Vinden, saaledes at denne kommer ind fra Siden, da maa de øverste Sejl gjøres fast, for at Skibet ikke skal kaste sig for meget paa Siden. Denne Regel undlod Creutz at efterkomme, og Følgen var, at da *Stora Cronan* drejede under Vinden, krængede den, paa Grund af de mange Sejl, saa langt over, at Vandet strømmede ind igjennem de nederste Kanonporte, som man ovenikjøbet havde forsømt at lukke. I et Øjeblik fyldtes det stolte Skib og sank, saa at kun den ene Side af Skroget blev over Vandet; kort efter opkom der Ild, som trængte ind til Krudtkammeret, og Skibet sprang i Luften. Hele Besætningen omkom paa 40 Mand nær, som optoges af Baadene. Creutz druknede tilligemed sin Søn. Han var en brav og hæderlig Officer, men en uduelig Sømand og uskikket til en Post, hvortil han ikke var opdragen, og som han aldrig burde have beklædt.

Dette Uheld bragte Forvirring i den svenske Flaade; nogle Skibe kom i Kamp, andre flygtede op mod Skjærgaarden; blandt de første var

Sværdet, Admiral Uggla, der kæmpede med Mod og Udholdenhed, skjøndt han var angreben fra begge Sider og blev heftig beskudt, fra den ene Side af Tromp selv, fra den anden af Niels Juel. Tilsidst maatte han dog bukke under for den heftige Ild, Storrejsningen gik overbord, Flaget blev strøget; men i det Samme lagde en hollandsk Brander sig paa Siden af Skibet, der snart stod i Luer; Uggla sprang i Søen for at redde sig ved Svømning, men omkom ved Forsøget. En svensk Historieskriver beretter, at han ikke havde strøget sit Flag, inden Branden opkom, og at han, da han sprang i Søen, vendte sit Hoved om mod det brændende Skib, hvis Flag endnu vajede; men dette er ikke rigtigt, baade Tromp, Niels Juel og Almonde melde i deres Rapporter, at Uggla alt havde strøget, dengang Branderen kom paa Siden af *Sværdet*; selv Hollænderne kalde det en uhæderlig Handling, at det erobrede Skib blev stukket i Brand. Imidlertid brændte dette skjønne Skib, medens dets tappre Fører fandt Døden i Bølgerne og fulgtes af saagodtsom hele den 650 Mand stærke Besætning; kun 52 Mand reddedes. To store Orlogsskibe, *Neptunus* og *Jernvaagen*, erobredes efter en heftig Kamp. Et stort Skib, *Æblet*, paa 84 Kanoner, løb ind paa Skjærene og forliste, hvilket gav Anledning til, at Niels Juel i sin Rapport kunde melde, at Svenskerne paa samme Tid mistede baade «Kronen, Sværdet og Æblet» (Kongemagtens Klenodier). Mange af Skibene vare, som anført, flygtede ind mellem Skjærene, hvor de til Niels Juels velbegrundede Ærgrelse ikke bleve forfulgte; thi det er senere oplyst, at det ikke havde været vanskeligt selv med en ringere Styrke at overvinde dem der, og at Svenskerne nærede stor Frygt for et saadant Angreb. Juel siger herom i sin Rapport: «Jeg fornemmer, at Proviant-Skibene, som er udskikket, haver Ordre at opsøge os enten under Gulland eller ogsaa i de svenske Skjær; saa veed Gud, at det ikke er min Skyld, at vi ikke ere i Skjærene, eftersom jeg fastelig troer, at vi skulde have jaget de Svenske saadan Feber paa deres Hals, at alle Doctores i Stockholm ikke skulde være gode for at kurere dem i Aar og Dag igjen.» De Skibe, som holdt Stand, bleve overvundne eller erobrede; et af dem blev taget lige under Niels Juels Kanoner, men af Hollænderne, efterdi hans Admiralskib *Churprindsen* havde lidt saa meget, at de kom ham i Forkjøbet med at besætte Skibet.

Søslaget ved Øland var en fuldstændig Sejr for de forbundne dansk-hollandske Vaaben. Mindst 7, efter nogle Beretninger endogsaa 12, svenske Skibe vare ødelagte eller erobrede, og den svenske Flaade var gjort ubrugelig for dette Aar; de Danske vare fra nu af, indtil den svenske Flaade atter kunde rejse sig fra Nederlaget, Herrer over hele Østersøen. Æren for Sejren tilkommer især Tromp; den kan ikke fraskrives ham som den højstkommanderende Admiral og den, der ledede baade Slaget og Forfølgelsen; men ogsaa de andre Admiraler, Niels Juel, Almonde og Jens Rodsten, have deres Del i Æren. Hvad der imidlertid ikke lidet bidrog til det heldige Udfald, var de svenske Be-

Skuepenge over Sejren ved Øland.

falingsmænds Udueligbed og Flaadens slette Manøvrer. Tre Admiraler omkom i Slaget, og foruden dem over 2000 Befalingsmænd og Menige; 600 toges til Fange. I Danmark jublede man over Sejren, saasnart Efterretningen derom ankom til Kjøbenhavn — i Sverig var man opfyldt af Sorg og Græmmelse over, at den stolte Flaade med dens mange prægtige Skibe efter faa Timers Kamp havde bukket under for en ringere Styrke. I Danmark blev der skudt Glædesskud og til Minde om Sejren præget en Skuepenge, paa hvis ene Side man seer Kongens Brystbillede, paa den anden Side den Scene af Slaget, hvor *Stora Cronan* synker, samt Indskriften «Fromhed og Retfærdighed krone Sejren;»

i Sverig klædte man sig i Sorg — denne Gang var der ikke nogen Tvivl om, hvem der havde sejret.

Efter Slaget ved Øland forefaldt der i 1676 ikke flere større Begivenheder paa Søen; Svenskerne havde nok at gjøre med at istandsætte og fornye deres Flaade, og de Allierede vare stærke nok til at hindre den i at løbe ud i Østersøen. Den forenede Flaade sejlede midt i Juni Maaned tilbage til Kjøge Bugt, hvor Tromp den 20de modtog Besøg ombord i sit Skib *Christianus Qvintus* af Kongen selv, der ønskede at hilse paa sine sejrrige Officerer paa Flaaden og indbød Admiralerne til Taffel hos sig paa Tromps Skib.

Dagen efter gik Flaaden atter under Sejl; det gjaldt om at indtage Ystad for at drage Svenskernes Opmærksomhed til den Kant. Nu, da man var Herre paa Søen, saa at de forskjellige Dele af det svenske Rige ikke kunde yde hinanden hurtig Understøttelse, var Tiden moden til efter Griffenfeldts Plan at føre Hæren over til Skaane. Allerede i Slutningen af Juni Maaned landede Kong Christian den Femte med den danske Hær ved Helsingborg. Skaaningernes Stemning var gunstig for Erobringen.

Ystads Indtagelse var udført meget hurtigt og uden synderligt Tab under Tromps Ledelse; men at Juel ogsaa ved denne Lejlighed havde sin Del i det heldige Udfald, kan sees af hans egne Skrivelser. Til Bjelke skriver han, at han om Natten, før Angrebet fandt Sted, sendte en Lieutenant i en Slup ind mod Land paa Musketskuds Afstand, for at maale Dybden; om Morgenen gik han ombord til Tromp for at aflægge Rapport, hvorefter der blev taget Beslutning om at angribe. De letteste Fregatter nærmede sig paa Falkonetskuds Afstand, Skydningen begyndte, om Eftermiddagen sattes Mandskabet i Land, de svenske Ryttere angreb rask, men bleve slaaede tilbage med et Tab af en 50 Mand, og derpaa blev Byen taget. «Det er ikke raadeligt at slaa sine egne Børn ihjel; thi man veed ikke, hvad deraf kunde blive», siger Juel. «For 8 Dage var jeg Admiral, og nu er jeg Adjudant, Proviantforvalter og Ingenior, saa at jeg kan prætendere af Hans Majestæt Gage for 3 eller 4 Charger». Han omtaler, at de Danske forskandse sig, for ikke at jages bort, «kanske jeg bliver og en Oberst over et Par hundrede Dragoner at oprette, saa jeg kan faae adskillige Tjenester her».

I et Brev meddeler han Kongen, at Egnens Befolkning «var rede til at slaa paa de Svenske af et godt Hjerte», saasnart Kongen gjorde Opbud og Befolkningen fik noget af hans Majestæts Folk til Hjælp. En saadan Stemning tjente i høj Grad til at sikkre de Danske den gjorte Erobring.

Det var ikke før i Juli Maaned, at den sidste Del af den hollandske Hjælpeflaade, bestaaende af to større Skibe under Viceadmiral Evertsens Kommando, ankom til Østersøen. Evertsen skulde afløse Almonde, han var ældre Officer end denne, og gjorde Fordring paa at faae den næsthøjeste Rang i den forenede Flaade, umiddelbart efter Tromp, altsaa foran Niels Juel; men en saadan Tilsidesættelse kunde denne ikke lade sig byde. Forholdet imellem de Danske og Hollænderne var ikke det bedste, flere Gange lød der Bitterheder fra begge Sider, Juel klagede over Hollændernes Opførsel, og Tromp fremsatte graverende Beskyldninger imod de fleste af de Befalingsmænd, som havde kæmpet ved Øland, hvilke Beskyldninger han dog ikke dristede sig til nærmere at forklare eller bevise, da han opfordredes dertil. Det lykkedes vel Juel at bevare sin Stilling ved Flaaden over Evertsen, men det spændte Forhold kunde ikke være til Gavn for Tjenesten, og det er gjerne muligt, at det vilde have havt skadelige Følger, dersom ikke Svenskerne havde viist sig saa uvirksomme.

Af hvad der senere i dette Aar blev udrettet med Flaaden, skulle vi kun nævne, at for at støtte Gyldenløves Indfald i Sverig afgik Admiral M. Rodsten den 11te Juli fra Øresund med 4 Orlogsskibe og 3 Defensionsskibe til Kattegattet og lagde sig for Göteborg; men hans Admiralskib *Kjøbenhavn* strandede i Skjærgaarden og maatte opbrændes, og Skibene fik ikke Lejlighed til at foretage noget Fjendtligt. I September Maaned blev foretaget en Expedition mod Christianopel, som uden Vanskelighed erobredes, da Byen var uden Besætning. Tromp havde modsat sig, at et Foretagende af denne Art, under den farlige Kyst, blev udført saa sent paa Aaret; men da det var Kongens bestemte Villie, at det skulde skee, maatte Befalingen adlydes. Saavidt det kan sees af Beretningerne, var det Juel, som med 10 Orlogsskibe og Fregatter erobrede Byen. Den 27de September gik Evertsen med de hollandske Skibe til Kjøbenhavn, hvorfra han

nogle Dage efter sejlede hjem med dem til Holland. Den største Del af den dansk-norske Flaade lagdes i Vinterkvarter i Kjøbenhavn. Tromp førte derpaa en Forstærkning af 3000 Matroser til Kongen, som havde uddrevet Svenskerne af Skaane og Blekingen. Men nu vaagnede Heltenaturen hos Karl den Ellevte og hans Mænd, den tidligere savnede Raadsnarhe , Udholdenhed og Nøjsomhed, vaktes og bragte Sejren tillands paa svensk Side. Niels Juel var hos Kong Christian først i December Maaned; han forlod ham den 3die; den 4de stod det blodige Slag ved Lund, hvor begge Kongerne anførte; der kæmpedes tappert paa begge Sider, og begge Parter tilskreve sig Sejren, men Svenskernes maa have været den bedste; thi de Danske beholdt som Følge af Slaget kun nogle faa faste Punkter tilbage i Sydsverig.

IV. Kampen under Møen den 1ste Juni 1677.

Krigsaaret 1677 oprandt, det Aar, i hvilket Niels Juel, der hidtil kun var lidet bekjendt udenfor sit Fædreland, skulde vinde et europæisk Navn. En idetmindste for ham betydningsfuld Begivenhed indtraadte strax ved Aarets Begyndelse: General-Admiral Cornelis Tromp, der stod højt i Kongens Gunst, der alt i November Maaned var bleven udnævnt til Ridder af Elefantordenen og kort efter havde faaet Titelen Greve af Sølvitsborg, sendtes ifølge Kongens egen Befaling til Holland for at virke til, at en større hollandsk Hjælpeflaade blev stillet til den danske Regerings Raadighed, at der blev hvervet Officerer og Matroser til de danske Skibe m. m. Tromp afrejste fra Kjøbenhavn den 8de Januar og kom først tilbage igjen omtrent et halvt Aar senere; han optraadte i Holland som dansk Admiral, og skjøndt han i denne Stilling ikke havde saa let en Adgang til de høje Myndigheder, som han vilde have havt, dersom han var optraadt

som Hollænder, saa blev dog hans Sendelse ikke uden Frugt, og der kunde neppe fra Danmark være sendt nogen Mand, som havde udrettet mere. Danmark havde nemlig sluttet sig nærmere til Kurfysten af Brandenburg imod Frankrig og lovet at forhindre Overskibning af svenske Tropper til Pommern; men Hollænderne, som havde den største Interesse i Østersøhandelen, frygtede for, at Danmarks Held i den sidste Krig skulde gjøre det for overmodigt og bringe det til at indskrænke Handelen for Generalstaterne, hvorfor disse vare meget lunkne i deres Alliance og tøvede med at sende den lovede Hjælp. Hvorledes det gik hermed, og hvad Tromp udrettede hos sine Landsmænd, vil sees af det Følgende.

Imidlertid arbejdedes der rask herhjemme paa Flaadens Istandsættelse og Forøgelse. Paa Bremerholm var der Travlhed, og Juel var i uafbrudt Virksomhed. Men Isen spærrede Skibene inde, den blev liggende til sent paa Vinteren, og det var først henimod Slutningen af Marts Maaned, at der kunde afsendes nogle Skibe til Østersøen.

Christian den Femte, som i Løbet af Vinteren havde havt Tid til at samle nye Kræfter efter Nederlaget ved Lund, gik i Maj Maaned med en Hær paa 14,000 Mand over Sundet og gjorde Landgang i Landskrona. Udenfor Byen, ved Rønneberg Høje, stod Karl den Ellevte med en knap halv saa stor Hær; men Kong Christian var uklog nok til at give ham Tid til at trække sig tilbage, ud af Skaane, og istedenfor at forfølge den svenske Hær, lagde Kongen sig for Malmø, som belejredes; men den befæstede By gjorde tapper Modstand.

Den 22de Maj laa Niels Juel til Ankers paa Kjøbenhavns Rhed med sin Flaade; hans Flag vajede paa Tredækkeren *Christianus Qvintus*, som Aaret forud havde baaret Admiral Tromps Flag. Han uddelte samme Dag Befaling til Cheferne om, i hvilke Afdelinger Flaaden skulde deles, og hvorledes de havde at forholde sig i forskjellige Tilfælde. Der var foruden Juel to andre Admiraler, eller rettere Viceadmiraler, i Flaaden, nemlig Christian Bjelke paa *Churprindsen*, og P. Morsing paa *Gyldenløve*. Den 23de afsejlede Flaaden Syd paa, laa den 25de til Ankers under Møen og den 28de ved Gjedser. En vigtig Meddelelse bragtes Juel.

Til Kjøbenhavn var der nemlig uventet kommet Efterretning om, at en svensk Eskadre, bestaaende af 11 større og mindre Skibe paa

426 Kanoner, foruden 3 Brandere, 2 Galioter og 2 Proviantskibe, under Admiral Erik Sjøblads Kommando, den 23de Maj var ankommen i Store Bælt og laa til Ankers under Sprogø. Den var afgaaet fra Göteborg strax efter Isens Opbrud, for at gaa igjennem Bæltet og Østersøen til den øvrige Del af den svenske Flaade og paa Vejen forhindre en dansk Transport af Tropper fra at afgaa fra Holsten til Hæren i Skaane. Saasnart Efterretningen herom indløb til Kjøbenhavn, afsendtes Befalinger om Forholdsregler til Niels Juel med en Galiot, som først traf ham den 28de under Gjedser. Den danske Flaade var imidlertid bleven forøget med flere tidligere udsendte Skibe, og den bestod nu af 13 større Skibe med ialt 671 Kanoner, foruden 2 Brandere og en Galiot.

Juel bestemte sig strax til at opsøge Fjenden, tildelte Cheferne deres Poster, opmuntrede Enhver til at gjøre sin Pligt, og lod lette for at sejle Vester paa henimod Femern (see Kaartet Side 269); men stille Vejr og Modvind hindrede Skibene fra at komme frem. Den 30te Maj kom Fjenden i Sigte; han stod igjennem Femer Bælt og styrede Sydost paa ned imod Rostok, hvor han gik til Ankers; men Vejrliget forhindrede endnu de Danske fra at komme ham paa Skud. Dagen efter lod Juel holde ned imod de Svenske, som kappede deres Ankertouge og sejlede Nordøst i, op imellem Møen og den pommerske Kyst, forfulgte af de Danske; det var saa stille, at Skibene næsten ingen Fart kunde gjøre for alle deres Sejl, og maatte bugseres af Baade. Kl. 5 om Eftermiddagen faldt det første Skud, og det lykkedes Kapitajn Dreyer med Skibet *Enighed*, inden Mørket faldt paa, at komme paa Siden af det svenske Skib *Wrangels Pallats* og tvinge det til at overgive sig. Flugten og Forfølgelsen fortsattes om Natten, og Juel var selv i Spidsen med sit Skib. Kl. $2^1/_2$ om Morgenen den 1ste Juni, Aarsdagen efter Slaget ved Øland, naaede *Christianus Qvintus* Fjendens agterste Skibe og angreb alene tre af disse; *Lindormen* kom op til det svenske Skib *Haffrun*, angreb det, fik Understøttelse af et Par andre Skibe, og tvang det til Overgivelse. Viceadmiral Bjelke angreb med *Churprindsen* det største af de svenske Skibe, *Calmar Castel*, og da han fik Understøttelse af Juel og af et Par andre Skibe, lykkedes det ham at erobre det; men det var i synkefærdig Tilstand og maatte sættes i Land paa

Kysten. Imidlertid bemærkede Juel, at nogle af de forreste Skibe, hvoriblandt *Amarant*, som kommanderedes af Sjøblad selv, søgte at undfly, hvorfor han strax stod efter dem, uden at være fulgt af nogen af Sine, naaede dem inde under Møen, angreb dem og tvang *Amarant* til at overgive sig efter 2 Timers heftig Kamp; Sjøblad toges til Fange, «om Middagen var han min Gjæst ombord paa mit Skib», siger Juel. Efter *Amarant* maatte ogsaa det svenske Skib *Engel Gabriel* stryge sit Flag; men Resten af Flaaden undkom, fornemmelig paa Grund af at de Signaler, som Niels Juel gjorde til flere af sine underlagte Skibe om

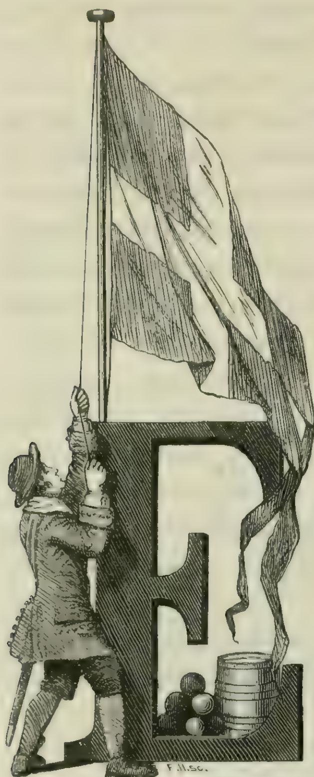

Mindre Medaille med Niels Juels Brystbillede.

at forfølge dem, ikke bleve efterfulgte. Kl. 11 om Formiddagen blev det taaget Vejr og Kulingen tiltog, saa at al videre Forfølgelse maatte opgives, og skjøndt det for en stor Del maa tilskrives nogle af de danske Chefers Lunkenhed, at ikke flere Skibe bleve tagne eller ødelagte, var Sejren dog smuk. 4 Skibe, nemlig *Amarant* paa 60 Kanoner, *Haffrun* paa 46, *Wrangels Pallats* paa 44 og *Engel Gabriel* paa 50, erobredes, 3 mindre opsnappedes paa Flugten, og *Calmar Castel* paa 74 Kanoner blev ødelagt; foruden den kommanderende Admiral bleve

omtrent 30 Officerer og 1550 Mand tagne til Fange, og Mange faldt eller bleve saarede. De Danske mistede ikke en Baad.

Efter Slaget sejlede Juel til Kjøge Bugt, hvor han gik til Ankers med sin Eskadre, og nogle Dage efter stod han længere Nord paa og ankrede under Dragør for at faae Skibene eftersete, Priserne udbedrede, Mandskabet kompletteret, og alle Fornødenheder, saasom Proviant, Ammunition, Krudt, Sejl o. s. v. tilsendte; men hermed gik det kun langsomt, Juel maatte gjentagne Gange skrive til Admiralitetet. Juel var imidlertid ikke tilfreds med de vundne Fordele, han havde haabet at gjøre hele den svenske Eskadre til Bytte og tilskrev flere af Skibschefernes Lunkenhed Grunden til, at dette ikke var naaet. Han forlangte derfor en Krigsret nedsat over disse Officerer; thi vel var han mild og overbærende mod sine Undergivne, men dog alvorlig og streng, hvor han fandt grove Fejl eller Forbrydelser, og han vilde ikke see paa, at de Villige arbejdede for de Uvillige. Krigsretten blev nedsat, og allerede den 18de Juni faldt Dommen, som lød paa, at tre af de danske Skibschefer skulde betale Pengebøder, en hollandsk Kapitajn blev kasseret og en anden hollandsk Kapitajn dømtes fra Ære og Liv, hvilken Straf han undgik ved at flygte; den 22de stadfæstede Kongen Dommen.

V. Slaget i Kjøge Bugt den 1ste Juli 1677.

Efterat Flaaden var kommen til Ankers ved Dragør, maatte der arbejdes paa at forøge den og gjøre den saa kampdygtig som mulig; thi den svenske Flaade, om hvilken man vidste, at den var større end den danske, kunde snart ventes at ville indfinde sig i vore Farvande. Paa Bremerholm gjorde man sit Bedste for at skaffe Forøgelse til Flaaden; nogle Skibe hjemkaldtes fra Kattegattet og Østersøen; men dog var Niels Juels Stilling vanskelig og ingenlunde misundelsesværdig. Rigsadmiralen, Henrik Bjelke, var i Kjøbenhavn og styrede derfra Marinens Anliggender; men Kongen var i Skaane, hans Mening maatte høres, og han gav jævnlig selv Befalinger til Flaaden. Overalt havde man en Fornemmelse af, at et stort Søslag var i Vente; men Hollænderne vare ikke endnu ankomne, Regeringen frygtede for, at den dansk-norske Flaade var for svag til at møde Fjenden, og de Befalinger, som bleve givne til Niels Juel, vare meget tilbageholdne, for ikke at sige uklare. Niels Juel

skyndte paa Admiralitetet for at faae tilsendt Alt, hvad han behøvede, og imidlertid holdt han Skibsbesætningerne i Aande med Vaabenexercits og andre Øvelser, lettede flere Gange med Flaaden og manøvrerede i Bugten, eller foretog taktiske Evolutioner med Baade, ankrede snart under Stevns, snart under Falsterbo, og udsendte Spejdere for at have et vaagent Øje med, om Noget skulde vise sig.

Allerede den 4de Juni fik Niels Juel Brev fra Regeringen i Kjøbenhavn, at han maatte være paa sin Post og samle saamange Skibe til Flaaden som muligt; thi man havde Efterretning om, at den svenske Flaade var stukket i Søen. Den 8de Juni fik han Befaling til at krydse imellem Øland og Bornholm og vente der, til Hollænderne ankom; men vare Svenskerne ham for stærke, skulde han trække sig tilbage til Sundet; to Dage efter blev denne Bestemmelse forandret. Den 12te Juni skrev Kong Christian selv til ham fra Feltlejren foran Malmø; han skulde samle de udsendte Skibe og med Flaaden begive sig midt ud i Farvandet. «Naar du da med Vor Flaade i Farvandet krydser og forfarer Fjendens Styrke, haver du efter Krigsraadets Mening og din egen Konduite at agere, og dersom du formener at være Resten af Fjendens Flaade mægtig nok og finder din Fordel, haver du den med Guds kraftige Bistand at angribe. Men skulde du befinde, at de ingen Skibe detacheret, men deres Skibe tilsammen haver, og i sligt Antal, som dig kunde være overlegen, haver du efter din forrige Ordre dig paa den bedste Maade og med god Orden at retirere, at de dig ikke fra Kjøbenhavns Havn kunne afskære, eller Konjunktionen med Admiral-General Grev Tromp hindre.» Juel besluttede nu at holde sig imellem Falsterbo og Dragør.

Da Kongen imidlertid ønskede, at Farvandet mellem den svenske Kyst og Rygen skulde holdes ryddeligt, besluttede Juel efter et den 23de afholdt Krigsraad at gaa derhen med Flaaden, hvorfor han lod den lette Dagen efter; men paa Grund af stille Vejr naaede man ikke længere end til Stevns. Det vedblev at være Stille, kun rejste der sig nu og da en østlig Brise, der var gunstig for den svenske Flaade, og da Stillingen ved Stevns, med Landet i Læ, ikke var heldig i Tilfælde af et Angreb, besluttede Juel at arbejde sig op med Flaaden til Falsterbo, for at ligge i Læ under Landpynten og det derfra udgaaende

Rev, hvor han bedre kunde tage imod Fjenden. Denne Beslutning blev udført den 28de, samme Dag, som Juel fik sikker Efterretning om, at Svenskerne havde viist sig udfor Ystad, altsaa Vest for Bornholm; et Par Dage forud havde Kongen underrettet ham om, at Tromp den 19de Juni havde forladt Holland med Hjælpeflaaden.

Endelig bragte de af Juel udsendte Jagere Efterretning om, at de havde seet den svenske Flaade nærme sig Øster fra, og to engelske Skibe, som bleve anholdte, gav ham nærmere Oplysninger. Samme Dag, den 29de Juni, medens den danske Flaade laa til Ankers mellem Stevns og Falsterbo, kom Svenskerne i Sigte; de holdt mere Syd paa, og gik ned under Møen. Juel sendte strax Efterretning herom til Regeringen i Kjøbenhavn og udbad sig dens Bestemmelse om, hvorvidt han strax skulde gaa imod Fjenden eller vente, til der kom Hjælp. Regeringen i Kjøbenhavn skrev til Kongen i Skaane for at modtage hans Befaling, men raadede dog paa samme Tid til at paalægge Juel, forsaavidt det var ham muligt, ikke at indlade sig i noget Slag, men vente indtil de hollandske Skibe ankom. Den 30te Juni skrev Juel igjen til Rigsadmiral Bjelke og udbad sig hans Bestemmelse, da et ombord paa hans Skib afholdt Krigsraad havde besluttet, at Flaaden skulde blive liggende imellem Stevns og Falsterbo, indtil der kom Besked fra Kjøbenhavn, om Hjælp kunde ventes, hvorefter man nærmere vilde træffe sine Forholdsregler. Samme Dag ankom til Flaaden Niels Juels egen Broder, den ædle, dygtige Baron Jens Juel; saavidt det kan sees, var det Admiralitetet i Kjøbenhavn, som sendte ham. Han har formodentlig skullet bringe Efterretning om, hvorledes Sagerne stode i Land, og derefter overlægge med Broderen, hvad der var at gjøre. Dette var altsaa Dagen før den mindeværdige 1ste Juli, og vi skulle nu see, hvorledes det stod til med den svenske Flaade.

Denne store Flaade var delt i 3 Eskadrer. Øverstkommanderende var Rigsraad og Feltmarskal Baron Evert Henrik Horn, en Mand uden Erfaring i Sovæsenet, og som derfor ugjerne havde modtaget denne Post. Som vi allerede have anført, var Flaaden stukket i Søen i Begyndelsen af Juni. Opgaven var at hævne Nederlaget fra det foregaaende Aar og rense Farvandet. Medens Horn ønskede at gaa forsvarsvis frem, gav den heftige Kong Karl den Ellevte den 28de Juni Horn Befaling

til at angribe Fjenden, hvorsomhelst han blev truffen. Formodentlig har man villet ile med at angribe de Danske, inden de fik Understøttelse af Hollænderne, for at Sejren kunde være sikker og Nederlaget fuldstændigt. Midt i Juni havde de Danske opsnappet et Brev fra den svenske Rigsadmiral til Kong Karl og deraf erfaret, hvor stor den svenske Flaade var. Den 27de og 28de passerede den Bornholm, den 30te om Morgenen ankrede den under Møen. Naar vi paa denne Dag see de to Flaader overfor hinanden, hvor de laa truende og i Sigte af hinanden, maa vi altsaa efter de Oplysninger, som findes i det Foregaaende, forudsætte, at Horn, støttende sig til sin overlegne Styrke og vistnok med Følelsen af, at Sejren var ham sikker, saa hurtigt som muligt vilde skride til Angreb, hvortil han ogsaa havde sin Konges udtrykkelige Befaling, medens Niels Juel, der ingen bestemt Befaling havde, enten til at angribe eller til at holde sig tilbage, maatte stole paa sit eget Skjøn og kun vove sig i Slag, naar det ikke kunde undgaaes, eller naar Omstændighederne vare ham særdeles gunstige. Han kan vel have været noget raadvild, noget ubestemt under de givne Forhold, da hans Styrke var betydelig mindre end Fjendens; men fra det Øjeblik af, han saae, at Kampen var uundgaaelig, forsvandt alt dette, han traadte frem i al sin Storhed, Bestemthed, Sikkerhed og Ro, og Blad for Blad flettedes om hans Hoved den Laurbærkrands, som aldrig skal visne. Flaaderne vare hinanden for nær, til at Kamp kunde undgaaes, og den 1ste Juli stod det i Nordens Historie saa berømte Søslag i Kjøge Bugt.

Lad os, inden Kampen fremstilles, kaste et Blik paa Kaartet og det Farvand, hvor Slaget stod; thi dette var i Grunden ikke i selve Kjøge Bugt, men udenfor. I den nordlige Del af Bugten ligger Øen Amager med Drogden paa den østlige og Kallebodstrand paa den vestlige Side; Drogden er Sejlløbet mellem Amager og Saltholm, gjennem hvilket Skibene passere, naar de gaa fra Øresund til Østersøen; de kunne ogsaa gaa Øst om Saltholm, gjennem Flinterenden, men der er Farvandet mindre rent. I Højde med Saltholms Sydende ligger Malmø, og derfra gaaer den svenske Kyst imod Syd, slaaer en Bugt indad og danner saa en Halvø, hvor Skanør ligger, og hvis sydlige Ende hedder Falsterbo. Falsterbo er et Hjørne, hvorfra den svenske Sydkyst gaaer imod Øst,

12°
13°
Kjöbenhavn
0 1 2 3 4 Mil
Amager
Saltholm
Drogden
Flinterenden
Malmö
SKÅNE
Dannebrog 1710
Kjöge Bugt
Kjöge
30
Falsterbo
Skanör
Trelleborg
Kalkgrunden
Falsterbo Rev
SJÆLLAND
Stevns Klint
Præstö Bugt
Præstö
Bögeströmmen
ÖSTER
55°
Stege
Möens Klint
Möen
Grön Sund
Falster
SÖEN
Rügen
Gjedser
Hiddensö
Dars

forbi Trelleborg og Ystad hen til det Hjørne, Sandhammar, der ligger lige over for Hammeren paa Bornholm. Fra Falsterbo udgaaer der imod Syd et langt Sandrev, Falsterbo Rev, paa hvis yderste Ende der nu ligger et Fyrskib, og fra dette op til Dragør imod Nord er der imellem 4 og 5 Mile. See vi over til Kysten paa den modsatte Side, paa Sjælland, da slaaer denne, som bekjendt, en stor Bugt fra Kallebodstrand imod Sydvest til Kjøge, hvorpaa den atter gaaer udefter til Stevns Klint, som strækker sig i Syd. Fra Dragør til Midten af Stevns Klint er der ligeledes imellem 4 og 5 Mile, og Sydspidsen af Falsterbo Rev (Fyrskibet) ligger ret Øst for Midten af Klinten i en Afstand af 3 Mile. Hele den store Kjøge Bugt imellem Amager, Stevns og Falsterbo er saaledes kun 3 Mile bred i den sydlige Aabning, men over 5 Mile bred i Midten. Gaa vi fra Stevns længere imod Syd, da kommer den store Præstø Bugt, og Syd for denne Møen, der springer langt ud i Farvandet, saa at Møens Klint ligger omtrent lige Syd for Amager.

Efter at have seet paa Farvandet, ville vi nu et Øjeblik betragte de to fjendtlige Flaaders Styrke. De vare begge, som sædvanlig, delte i 3 Eskadrer hver. Niels Juel havde faaet samlet 25 Krigsskibe, blandt hvilke vi træffe flere af vore gamle Bekjendte. Han selv førte den midterste Eskadre, Corps-de-bataille, paa Tredækkeren *Christianus Qvintus*; Eskadren talte 8 Skibe, blandt hvilke vi ville nævne *Churprindsen*, Viceadmiral Chr. Bjelke, *Tre Løver*, Schoutbynacht Floris Carstensen, *Enighed*, Kapitajn Dreyer. Den første Eskadre, eller Avantgarden, blev ført af Admiral Markuor Rodsten paa Orlogsskibet *Anna Sofia*; den bestod ligeledes af 8 Skibe, hvoriblandt Tredækkeren *Norske Løve*, Viceadmiral Henrik Span, *Delmenhorst*, Schoutbynacht I. Eilertsen o. s. v. Den tredie Eskadre, eller Arrièregarden, blev ført af Admiral Jens Rodsten paa Orlogsskibet *Trekroner*; den bestod af 9 Skibe, hvoriblandt *Gyldenløve*, Viceadmiral Morsing, *Charlotte Amalia*, Schoutbynacht Pihl o. s. v. De 25 Krigsskibe førte tilsammen 1267 Kanoner og en Besætning af 6505 Mand; desuden hørte 3 Brandere og 8 Smaaskibe til Flaaden.

I den svenske Flaade talte den første Eskadre, der førtes af General-Admiral Horn paa det store Skib *Victoria*, 13 Skibe; den anden Eskadre, der kommanderedes af Admiral Clerck, talte 11 Skibe, og

den tredie, under Admiral Baron H. Wachtmeister, 12 Skibe. Der var ialt 36 Skibe med 1804 Kanoner og omtrent 9000 Mands Besætning, foruden 6 Brandere og 12 Smaaskibe; desuden var der 3000 Soldater ombord, bestemte til Landgang paa Moen og Sjælland.

I den svenske Flaade var der altsaa 11 Skibe og 537 Kanoner flere end i den danske; men her var intet Valg og ingen Tid at spilde.

Om Eftermiddagen den 30te Juni sendte Horn en Viceadmiral med to Skibe henimod den danske Flaade som Udfordring; men da Juel sendte to andre Skibe imod dem, vendte de strax om, hvorefter den svenske Flaade lettede og stillede sig i Slagorden. Det Samme gjorde Juel. Vinden var Sydsydvest, og det blæste frisk ud fra Præstø Bugten. Den svenske Flaade havde altsaa i enhver Henseende Fordelen: den laa til Luvart af den danske Linie, havde bestemt Befaling af sin Regering til at angribe og kunde ifølge sin Stilling selv vælge det belejlige Øjeblik til Angrebet, og den var dertil meget stærkere end den danske. Om Natten holdt begge Flaader under Sejl. Hvilken højtidelig Sommernat!

Den svenske Admiral havde, som alt nævnt, streng Befaling til at ødelægge den danske Flaade og derefter lægge sig for Kjøbenhavn og afskære Forbindelsen imellem Hovedstaden og Hæren i Skaane, der anførtes af Kong Christian; Tromp var borte, de hollandske Skibe ikke endnu ankomne, og med de Danske maatte man snart kunne gjøre det af. Derimod var Niels Juels Stilling i høj Grad vanskelig. Hvilket Ansvar hvilede der ikke paa ham! Han havde ikke modtaget nogen reen eller klar Forholdsordre fra sin Regering, og dog var det ikke alene hans Ære, men Fædrelandets og Hærens Frelse i Skaane, som stod paa Spil; han maatte sejre, ellers var maaske Alt tabt.

Sondagen den 1ste Juli om Morgenen Kl. 4 sejlede begge Flaader jævnsides, en kvart Mil fra hinanden, Nordvest i, ind imod Stevns; Vinden var som om Natten, den svenske Flaade var sydligst og havde altsaa endnu bestandig Fordelen. Nogle af Juels Skibe vare desuden om Natten drevne et Stykke ad Læ til, og han dristede sig ikke til at holde ned efter dem, da det kunde have fremkaldt Forstyrrelse i Linien og dertil bragt Fjenden til at tro, at han veg bort. Tværtimod kneb han saa tæt til Vinden som muligt, for at komme Svenskerne nærmere paa

Livet, og lod skyde det danske Løsen, tre Kanonskud, som Tegn paa, at han var rede til at tage imod Angrebet.

Mellem Kl. 5 og 6 vare Flaaderne hinanden saa nær, at Kanonerne kunde række, og Skydningen begyndte. Formodentlig ere de første Skud faldne fra Horns Side, da han havde Befaling til at angribe; dog vides dette ikke med Bestemthed. Flaaderne vare et Øjeblik efter indhyllede i Krudtrøg, som drev ned over de Danske. Tre Brandere, som sendtes imod Juels Admiralskib, bleve itide opdagede i Røgen og bortslæbte af Baade. Nu lod Juel udføre en Manøvre, som blev afgjørende for Kampen, idet den saa at sige kom til at bestemme dennes Gang. Flaaderne styrede, som anført, ind imod Stevns, altsaa med Vinden paa den Bagbords (venstre) Side; Juel lod da de forreste Skibe falde lidt af Nord i, ind imod Kjøge Bugt, og de svenske Skibe, som laa paa den venstre Side af ham, maatte derfor, dersom de vilde følge med, komme meget nær til Stevns Klint. Lige Nord for denne ligger der en lille farlig Grund, som hedder Kalkgrunden, og sandsynligvis var det paa denne, at et af de svenske Skibe, *Draken* paa 64 Kanoner under Schoutbynacht Taube, løb sig fast; thi Svenskerne lode sig virkelig lokke ind paa det farlige Sted. Dette gav Stødet til en hel ny Manøvre. Horn beordrede 6 store Skibe at blive ved *Draken* for at beskytte det og hjælpe det af Grund, medens han selv vendte med den øvrige Del af Flaaden og stod i en Linie Sydøst i, for muligen at lokke den danske Flaade udenfor Falsterbo Rev, i aaben Sø, hvor han haabede bedre at kunne faae Bugt med den. Og hvad gjorde da Niels Juel?

Han kunde have kastet sig over de 7 Skibe ved Stevns og ladet Horn flygte, eller han kunde have overladt de 7 Skibe til deres egen Skjæbne og forfulgt den nu formindskede Flaade; men ingen af disse Udveje var ham god nok; der var kommen Uorden i den svenske Flaade, og denne maatte benyttes. De Skibe, som vare faldne i Læ, bleve beordrede til at angribe *Draken* og dets Hjælpere, og M. Rodsten med *Anna Sofie* samt Span med *Norske Løve* fik Befaling til at lede dette Angreb, medens Juel selv med den øvrige Del af Flaaden vendte og fulgte efter Horn; saasnart Rodsten og Span saae sig istand dertil, skulde de atter forene sig med ham.

Vi ville første see, hvorledes det gik til ved Stevns; thi her stod jo en Kamp for sig selv, medens de to Flaaders Hovedstyrke sejlede Sydøst i. *Draken* blev saa stærkt medtaget, at det maatte stryge sit Flag, hvorefter de 6 Skibe, som skulde hjælpe det, flygtede; men *Cesar*, der var paa 60 Kanoner, blev indhentet af Bjelke og erobret, og Carstensen opsejlede *Mars* paa 74 Kanoner, som han ligeledes erobrede. Et af de svenske Skibe, *Flygande Wargen*, løb paa Grund paa Falsterbo Rev og blev om Natten erobret af Fregatten *Charitas*, der tidligere havde tilhørt Svenskerne. De tre sidste af de svenske Skibe flygtede Nord paa, op til Malmø, hvor det ene løb paa Grund, og hvor de alle tre bleve erobrede den paafølgende Dag. Saaledes gik det denne Afdeling af 7 stolte Skibe; men hvorledes gik det med de øvrige? Her var Kampen haard.

Medens den danske Flaade i en tæt sluttet Linie sejlede frem langs med den svenske, drejede Vinden sig fra Sydvest om igjennem Vest, hvilket Juel havde forudseet, den vilde gjøre, og som var til Fordel for ham, da han derved omsider kom paa den gode Side af Fjenden. Kanonaden var heftig, de veløvede Matroser paa de danske Skibe skjød hurtigt og sikkert. Ved Falsterbo brød den danske Flaade igjennem den svenske og afskar 16 af Skibene, som for fulde Sejl flygtede Øster i. M. Rodsten og Span forenede sig igjen med Flaaden og toge Del i Kampen, der fra de tilbageværende svenske Skibes Side nu i deres Fortvivlelse blev ført saa heftig mod det danske Admiralskib *Christianus Qvintus*, at det mistede en Del af sin Rejsning og begyndte stærkt at trække Vand, hvorfor Niels Juel maatte lade det trække sig ud af Ilden og afgaa til Kjøbenhavn, medens han selv flyttede sit Flag over paa *Fredericus Tertius* og herfra fortsatte Slaget. De svenske Skibe vare nu i fuldstændig Uorden, og bleve ilde tilredte; mange af dem søgte at undfly henad Bornholm til. Da ogsaa *Fredericus Tertius* var blevet slemt medtaget, maatte Niels Juel omtrent ved Middagstid gaa over paa det tredie Skib, *Charlotte Amalie*, for dermed at kunne forfølge Fjenden, der nu med en frisk Nordvestvind strøg afsted, det bedste han kunde. Kapitajn Dreyer paa Skibet *Enighed* indhentede Skibet *Svenska Leyonet* og erobrede det. Forfølgelsen fortsattes, indtil Mørket faldt paa, og først henimod Midnat samledes den danske Flaade

Kampen om „Draken" under Slaget i Kjöge Bugt (1ste Juli 1677)

Syd for Ystad. Om Morgenen, da det blæste frisk med nordvestlig Vind, havde de undslupne Skibe faaet saa stort et Forspring, at al videre Forfølgelse maatte opgives; men de havde lidt meget under Slaget, og det fortaltes, at to af dem sank under Øland. Juel gik tilbage til Kjøbenhavn og ankrede udfor Dragør den 4de Juli. — Farvandet var renset!

Sejren var fuldstændig. Den svenske Flaade havde lidt et overordentlig stort Tab og var for lang Tid gjort ubrugelig; 7 store Krigsskibe vare erobrede og kom fra nu af til at gjøre Tjeneste i den danske Flaade, et 64 Kanonskib *Saturnus* sprang i Luften under Kampen, et andet ligesaa stort, *Jupiter*, blev, efter de Danskes Udsagn, skudt i Sænk, et 66 Kanonskib, *Calmar*, opbrændtes ved Malmø, og to sagdes at være sunkne under Øland, ialt 12 prægtige Skibe af den store Flaade. 2 Schoutbynachter og imellem 2000 og 3000 Befalingsmænd og Matroser bleve tagne til Fange; imellem 1000 og 2000 bleve dræbte eller saarede. Føjes hertil Tabet af 3 mindre Skibe, 3 Brandere og 4 Transportfartøjer, samt at største Delen af den bortflygtede Flaade var saa ilde tilredt, at den maatte søge Havn, da giver dette en god Forestilling om det lidte Nederlag.

Den danske Flaade mistede ikke et Skib, og Mandetabet var ikke mere end 76 Døde og 211 Saarede; kun 4 af Krigsskibene havde lidt saa megen Skade, at de maatte sendes til Kjøbenhavn for at istandsættes, de øvrige holdt deres Post i Søen.

Glæden var stor i Danmark, da Efterretningen om Sejren over den svenske Flaade indtraf, og da det erfaredes, hvilken overhængende Fare man havde været udsat for. Baron Jens Juel havde om Morgenen, da de fjendtlige Flaader nærmede sig hinanden, forladt sin Broders Skib og var gaaet over paa en Jagt, for derfra at være Vidne til Slaget; om Eftermiddagen opsøgte han atter sin Broder, modtog af denne Rapporten om Slagets Gang og bragte den selv til Kongen. Kong Christian vidste, hvad der var foregaaet; han havde, saasnart han om Morgenen den 1ste Juli fik Efterretning om, at Kampen var begyndt, forladt Lejren foran Malmø og var redet ned til Skanør, hvorfra han i det Fjerne kunde see de kæmpende Skibe og den stærke Krudtrøg, som omgav dem, samt høre Drønene af den hæftige Skydning. Han og hans Omgivelser vare

i den største Spænding for at erfare, hvorledes det gik, og skjøndt han af den Maade, hvorpaa Skydningen fjernede sig, kunde slutte, at de svenske Skibe flygtede, saa var Glæden dog ikke mindre, dengang den sikkre Efterretning naaede ham. Han skrev selv fra Feltlejren ved

Den store Medaille over Slaget i Kjøge Bugt.

Malmø den 4de Juli en Ordre til Niels Juel, i hvilken han udtrykker sin Glæde over Sejren; det hedder heri: «Som vi det den 1ste hujus imellem Skanør og Stevns begyndte Sø-Kombat selv have anseet, og dets lykkelige Udgang af Fjendens Retirade lettelig mærket, saa ere vi

derom af din allerunderdanigste, med din Broder Os tilsendte Relation videre forstændiget, og priser Gud, som Os saadan herlig Viktorie uden stor Skade paa vore Skibe og uden megen Forlis paa Folk givet haver. Vi ere med din herudi beteede Konduite vel tilfreds, og have dig derfor for vores Admiral-General-Lieutenant deklareret, ville og din Gage allernaadigst forbedre, og haver du alle andre Officerer, som deres Troskab og Tapperhed bevist haver, om Vores kongelige Naade og Belønning at forsikkre.»

I Kjøbenhavn modtoges Juel og hans tappre Mænd med stor Jubel; Takkefester bleve holdte, Sejrsskud affyrede, Guldkjæder uddelte, Skuepenge og en meget stor Medaille, med en Fremstilling af Slaget og Ordene «Saaledes skal man stille Urolighederne i Østersøen», bleve slagne til Minde om Sejren. Vel var der mange fremmede Officerer og Matroser paa Skibene, hvorfor Hollænderne have villet tilskrive sig idetmindste en stor Del af Æren for Slagets Udfald; men dette er uberettiget. Danebrog vajede over alle Skibene, deres Besætninger vare overvejende danske eller norske Søfolk, og skjøndt den af Enhver udviste Tapperhed skal have sin fulde Ret, saa maa det dog navnlig tilskrives Niels Juels fortrinlige Manøvrer, hans Besindighed og Klogskab, at Sejren blev hans. Dette erkjendtes ogsaa af alle upartiske Samtidige. Slaget i Kjøge Bugt vakte stor Opsigt i Udlandet, navnlig hos de to store Sømagter Holland og England, og den engelske Konge skrev i sin Lykønskning til Christian den Femte, at Juel var «den største Admiral, som nu var i Europa». Man undrede sig højligen over, at den danske Flaade, uden Understøttelse, med sine egne Skibe og sine egne Befalingsmænd, havde kunnet vinde saa stor en Sejr over en meget større Modstander.

VI. Slutningen af den skaanske Krig.

Samme Dag, som Niels Juel kæmpede med den danske Flaade under Stevns og Falsterbo, ankom om Eftermiddagen den hollandske Hjælpeflaade under Kommando af Lieutenant-Admiral Willem Bastiansen Schepers til Helsingørs Rhed. General-Admiral Tromp fulgte med som Passager; han havde ønsket at gaa med Flaaden som dens Kommanderende, men den hollandske Regering havde ikke villet indrømme dette, efterdi han for Tiden maatte betragtes som Fremmed, det vil sige som dansk Admiral. Han rejste strax op til Kjøbenhavn, og den første Efterretning, som bragtes ham, var, at Juel allerede havde ødelagt den Fjende, som han, Tromp, var kommen for at møde. En ubehagelig Tidende for Admiralen, der her stod ene med sin Ærgrelse midt i Jubelen. Det overdroges ham at erobre eller ødelægge de tidligere omtalte tre Skibe, som efter Kampen om *Draken* ved Stevns vare flygtede op til Malmø, og

denne Efterslæt af den svenske Flaade blev ogsaa besejret af de hollandske Skibe den følgende Dag.

Tromp overtog atter den højeste Kommando over den forenede Flaade, og Niels Juel maatte gaa til Siden for ham. Som Forholdene vare, kunde Kongen formodentlig ikke gjøre Andet, naar han vilde sikkre sig Hollændernes Bistand; men Forholdet imellem de to Admiraler blev meget spændt, og der faldt jævnlig Bitterheder. Den hollandske Fordringsfuldhed og Hovmod traadte strax frem ved Hjælpeflaadens Ankomst; Hollænderne forlangte nemlig, at Admiral Bastiansen, som kommanderede Hjælpeflaaden, skulde have Rang umiddelbart efter Tromp, altsaa foran Niels Juel, og at Flaadens Krigsraad, hvergang dette holdtes, skulde sammensættes af ligemange Hollændere og Danske. Dette bød man Helten fra Kjøge Bugt, ham, som den engelske Konge kaldte Europas første Admiral! Det lykkedes dog ikke at opnaa et saadant Forlangende, Kongen var i denne Henseende bestemt; Niels Juel beholdt sin Rang, og hvad Krigsraadet angik, da skulde dette holdes særskilt paa hver af Flaaderne og Beslutningerne senere søges bragte i Samklang.

Vi skulle nu i Korthed omtale, hvad der videre forefaldt paa Søen i Krigsaaret 1677, hvilket dog ikke er af stor Betydning for den danske Søstyrke, efterdi den svenske Flaade slet ikke mere i dette Aar viste sig paa Søen. Kongen gav Tromp Befaling til, at han med den allierede Flaade skulde afgaa til Østkysten af Sverig og angribe Norrkøping og flere andre Stæder, og, da det vilde være til Fordel for Hærens Stilling i Skaane, om Svenskerne bleve tvungne til at sprede deres Styrke og vende deres Opmærksomhed mod de østlige Provindser, føjedes hertil den strenge, man kunde fristes til at sige grusomme Befaling til Tromp, at han skulde «brænde og skjænde, brandskatte, plyndre, omkomme eller bortføre Folk, for at Fjenden maatte tænke, at det var Alvor at gjæste ham». Øland skulde ligeledes angribes, hvorefter Flaaden skulde sejle hen i Farvandet mellem Ystad og Rygen.

Med Forberedelserne gik det imidlertid kun langsomt, hvilket fornemmelig havde sin Grund i det ulykkelige Forhold mellem de Danske og Hollænderne. Ja selv Regeringen begyndte nu at fatte Mistillid til Tromp, hvis Hovmod og Anmasselse havde naaet en betydelig Højde,

og Kongen tog den Beslutning, at Gehejmeraad Jens Juel skulde følge med Flaaden som Kommitteret, for at være tilstede ved alle Krigsraad og give sin Mening med tilkjende. Tromp beklagede sig vel herover, ligesom han fremsatte en hel Række Fordringer angaaende sin Myndighed, sin Andel i Prisepengene o. s. v.; men Regeringen stod fast ved sin Bestemmelse. En hemmelig Befaling, der var udstedt til Jens Juel, men ikke blev afsendt, viser tilfulde Stemningen. Det hed nemlig heri, at Kongen vel ikke tvivlede om, at Tromp vilde efterleve den givne Instrux om at angribe de svenke Provindser; men Baron Juel skulde dog bivaane Krigsraadet for at see, om Alting gik efter Kongens Ønske. Der føjedes til, at, da det dog var klart, at Tromp neppe vilde undlade at gjøre Vanskeligheder, saa var det Kongens Villie, at Alle paa Flaaderne, saavel den danske som den hollandske, i saa Fald skulde rette sig efter Admiral Niels Juels Befalinger.

Tromp havde altsaa sin Ordre; men Niels Juel havde ogsaa sin, der gik ud paa at ødelægge den svenske Flaade i Kalmarsund, og havde han ikke været saa eftergivende, som han var, kunde der let have opstaaet Rivninger. Den danske Flaade laa, som anført, i Kjøge Bugt og ventede paa den hollandske Hjælpeflaade, der først den 22de Juli kom sejlende ned til den fra Kjøbenhavn. Høflighedsbesøgene bleve aflagte; de danske Admiraler gik først ombord til Hollænderne, som Dagen efter indfandt sig til Gjenbesøg og Middagsselskab, og Alting gik i det Ydre meget ordentlig til efter Vedtægt. Den 3die August ankom Tromp og overtog den øverste Kommando, og nu sejlede den allierede Flaade afsted til sin Bestemmelse. Der blev foretaget en Landgang paa Øland, og forskjellige Forsøg gjordes paa at trænge ind i Kalmarsund til den svenske Flaade; men denne var saa vel forskandset, at det viste sig umuligt at udrette Noget imod den; forskjellige Angreb gjordes paa Kysten, og ligesom der ikke viste sig nogen Grund til at klage over Tromps Iver for at efterkomme Kongens Befaling, saaledes kan det ogsaa eftervises, at Niels Juel, der under Expeditionen havde den Glæde at være sammen med sin Broder, var utrættelig i at gjøre Alt, hvad der stod i hans Magt, for at lede Fjendens Opmærksomhed til denne Kant af Landet.

Allerede den 26de August forlod Tromp med de hollandske Skibe og 6 danske Orlogsskibe Flaaden og gik til Kjobenhavn, og Niels Juel blev derved Kommanderende over den tilbageværende Eskadre. Tromp skulde fra Sundet overføre de tyske Hjælpetropper og foretage Landgang paa Rygen; den 6te September afgik Eskadren med de indskibede Tropper, og Christian den Femte fulgte selv med paa Orlogsskibet *Fredericus Tertius.* Landgang blev vel foretaget, men førte ikke til nogen Kamp eller Erobring, og midt i Oktober forlode Skibene atter Rygen for at gaa tilbage til Sundet; men paa Grund af Modvind maatte *Fredericus Tertius* ankre op under Bornholm, hvor det blev overfaldet af en heftig Paalands-Storm og stod Fare for at drive paa Kysten; alle Skibsankrene vare udsatte, og dog drev Skibet; da lod Kongen udkaste et lille Varpanker — og det erstattede, hvad der manglede i Kraft, Skibet laa nu fast. Dette Varpanker blev efter Hjemkomsten forgyldt og opbevares nu, med en Paaskrift af Thomas Kingo, paa Rosenborg Slot. Skibene sejlede til Kjøbenhavn, hvor Juel var ankommen den 6te Oktober med den øvrige Del af den danske Flaade, der oplagdes for Vinteren, og i Slutningen af den samme Maaned sejlede hele den hollandske Flaade, efterat Besætningerne, og navnlig Admiralerne, vare blevne overøste med Gaver og Naadesbevisninger, hjem til Holland, for ikke mere at vende tilbage.

Saaledes vare de Danske atter overladte til sig selv; men dog hvilede der endnu et Tryk paa dem, navnlig paa Befalingsmændene; thi den fremmede Admiral Tromp var fremdeles deres Overhoved og kunde ventes at komme til at kommandere over Flaaden det paafolgende Aar. Cornelis Tromp var, det maa selv hans Fjender bekjende, en udmærket Officer, en rask og begavet Anfører for en Flaade, saavel under dennes Indøvelse som i Kamp; hans undergivne Landsmænd saae op til ham med Begejstring, og den simple Matros fulgte ham med Lyst i Ilden. Han havde dertil et bydende Væsen, en kjæk Fremtræden, der indgjød Respekt, og Christian den Femte havde stor Agtelse for ham og Tillid til hans Dygtighed; men i Danmark var han en Fremmed, der ikke forstod eller ikke lagde Vind paa at skabe sig Venner blandt sine Standsfæller, hvorved hans Stilling lidt efter lidt blev ham hojst pinlig. Hans Stræben var at herske over Alle, og dette kunde ikke andet end vække

Anstod hos Landets egne, udmærkede Admiraler. Sammen med Henrik Bjelke og Niels Juel arbejdede han i Vinteren 1677—78 ufortrødent paa Flaadens Istandsættelse og Forøgelse; men skjøndt han havde en ikke uvæsentlig Støtte i de mange Hollændere, der gjorde Tjeneste paa Flaaden og paa Holmen, er det dog sandsynligt, at han selv er bleven træt af sin Stilling og har ønsket at blive den kvit, naar det kun ikke skete paa nogen stødende Maade. Ogsaa Kongens Venskab begyndte at kølnes. Han saae, at den hollandske Regering havde tabt Interessen for Krigen i Østersøen og ønskede at slutte Fred med Sverig, saa at der ikke mere kunde ventes Hjælp fra den Side. For Hollændernes Skyld var det altsaa ikke mere værd at holde paa Tromp, og for de Danskes egen Skyld var der endnu mindre Aarsag hertil. Niels Juel og de andre Admiraler havde viist, at de vare den Opgave voxne, at føre deres egen Flaade, og at den fremmede Admiral navnlig nu, da den hollandske Flaade var borte, kun kunde være en Byrde for dem. Alle Omstændigheder forenede sig saaledes om at fremkalde det Uundgaaelige, at Cornelis Tromp forlod sin Stilling som dansk Admiral. Vi skulle ikke undersøge, om Bruddet kom fra den danske Regerings eller fra hans egen Side, herom gives forskjellige Beretninger; men Bruddet maatte komme, og det gik for sig i al Venskabelighed. Hollænderne paastaa, at Tromp led Uret, de Danske sige, at han selv var Skyld i sin Afsked; lad dette være, som det vil, der blev i alt Fald ikke viist ham nogen Krænkelse. Afskeden blev undertegnet i Begyndelsen af Maj 1678; hen paa Sommeren afrejste Tromp til sin Ven og Velynder, Kurfyrsten af Brandenburg, hos hvem han opholdt sig i nogen Tid og traadte op med stor Pragt.

Alle Skranker vare saaledes omsider bortryddede for de danske Admiraler, og der var ikke nogen Tvivl om, hvem af dem der skulde føre den øverste Kommando over Flaaden. Niels Juel var Sjælen i Admiralitetet og paa Holmen, og dertil den kommanderende Admiral for den udrustede Flaade. Den 28de April 1678 blev han udnævnt til virkelig Gehejmeraad, den 30te Maj afsejlede han fra Kjøbenhavn til den danske Flaade, som efterhaanden var bleven samlet i Kjøge Bugt, hejste sit Flag paa sit gamle Skib *Christianus Quintus*, og overtog saaledes Kommandoen.

Det var en herlig Flaade! og med Stolthed kunde Juel fra sit høje Skibsdæk kaste Øjet rundt imellem de mange Sejlere, for hvis Tilblivelse eller Optagelse i den danske Flaade han selv bar en saa væsentlig Del af Æren. Den talte nu 31 Orlogsskibe foruden 9 Fregatter, 3 Brandere og 10 mindre Skibe, bevæbnede med over 2000 Kanoner og med en Besætning af over 10,000 Mand. Blandt Skibene fandtes ikke alene de fleste af vore gamle Bekjendte fra Krigens Begyndelse, men ogsaa adskillige, der vare erobrede fra Svenskerne, og nogle enkelte nye; ja medens der, som vi tidligere have anført, ved Krigens Begyndelse kun var 31 egentlige Krigsskibe i den danske Flaade, talte den nu 50, hvoraf Kjærnen var samlet her i Kjøge Bugt. Denne mægtige Flaade skulde nu under Niels Juels øvede og faste Haand aabne Aarets Felttog og holde Østersøen ryddelig; og Maalet blev fuldstændig naaet.

Den 31te Maj modtog Juel ombord i sit Skib Besøg af Kongen og Dronningen i egne høje Personer, og han fik saaledes Lejlighed til fra en velordnet Flaade at vise Kongen den Valplads, paa hvilken han Aaret forud havde sejret. Den 1ste Juni lettede Flaaden, Skibene udfoldede deres Masser af Sejl, og i en truende Slaglinie gik Kursen imod Øst, langsmed den svenske Sydkyst. Det gjaldt først Ystad, hvor der ankredes op, foretoges Landgang, og hvor Byen blev erobret. Herfra gik Togtet videre til Øland, hvor Flaaden holdt krydsende i nogen Tid for at lokke den svenske ud fra Kalmar Sund; men den kom ikke. Her og der paa den svenske Kyst gjordes Landgang, og atter holdt man tilsøes, ned under Bornholm eller endnu vestligere. Et Par Gange, naar den danske Flaade var borte, dristede Svenskerne sig udenfor Kalmar; men de vendte strax om igjen, naar de ved deres Krydsere fik Meddelelse om, at Juel nærmede sig. De stode i den Formening, at naar de kun truede den danske Flaade, vilde denne, af Frygt for dem, føle sig bunden og ikke vove sig bort fra Strædet, til Foretagender imod Pommern, Rygen og andre Dele af Riget; men heri toge de fejl. Niels Juel og hans Broder Baron Jens Juel, der stedse ledsagede ham, skrev saaledes f. Ex. til Kongen allerede i Juni angaaende denne Flaade: «Vi blive daglig konfirmeret i vores Mening, at omendskjøndt de praler meget om de vil komme ud, saa er det deres Tanker, at der vil de ligge og gjøre os Jalousie, at hele Aaret skal vi Intet kunne forrette;

men det tro vi, at skal det Landet Rygens Dessein (Planen mod Rygen) gaa for sig, saa holder vi os bastant at forrette det, uden nogen Henseen paa dem. Kommer de imidlertid, saa slaas vi sammen; gjør de ikke, saa forretter vi Desseinet. Vil Eders Majestæt, vi skal føre Proviant-Skibene til Aahus, saa præsenterer vi os omtrent for dem, og detacherer et Par smaa Fregatter til at convojere Proviant-Skibene til Aahus; kommer han ud, saa slaas vi med hannem, hvis ikke, saa fuldføre vi vor Dessein. Vil og Eders Majestæt, vi skal gaa ind i Kalmar Sundet, saa kan det og skee; men deri haver han den Fordel, han haver begge Landene, og deraf vore Skibe, som blev beskadiget, havde besværlig Retræte; tilmed er derinde adskillige blinde (Skjær), og da behøvede vi flere Brandere. Var og saa nær, at Eders Majestæt havde Folk nok at gaa til Stockholm med, gjorde vi os, næst Guds Hjælp, ingen Betænkning at føre dem did; thi enten skulde han lide det eller følge os; fulgte han os, som er sandsynligt, mener vi altid, efter Vejr og Vinds Beskaffenhed, at kunne salvere Folket enten til Bornholm eller Gulland, mens vi slaas, og næst Guds Bistand er han os ikke voxen. Det kan vi Eders Majestæt forsikkre, at aldrig havde Eders Majestæts Forfædre bedre Flaade, naar den er samlet, aldrig var der bedre Helbred og aldrig bedre Samdrægtighed, og hidindtil er ikke udkommanderet en Krydser uden Admiralernes Videnskab.»

Dette Brev indeholder intet Praleri; thi Handlingen stod bagved Truselen, og hvad der sagdes var Alvor. Den sidste Del viser, at der nu var en god Aand paa Flaaden, at der var Samdrægtighed, og at Admiralens Befalinger bleve adlydte, en Hentydning til, hvormeget Forholdene havde bedret sig, siden Hollænderne droge bort.

Der siges i Brevet, «skal det Landet Rygens Dessein gaa for sig o. s. v.»; hermed sigtes til en paatænkt Expedition til Rygen, som skulde angribes af den danske Flaade fra Søen, medens Kurfyrsten af Brandenburg angreb fra Landsiden, det vil sige, over det Stræde, som adskiller Øen fra Fastlandet. Jens Juel sejlede til Kjøbenhavn for at afhente 4 norske Regimenter, der stode under Generalmajor Løvenhjelms Kommando og havde været anvendte i Skaane, og med disse vendte han tilbage til Flaaden, som den 2den September var ankommen til Rygen. Skibene lagde sig for Anker i Trompervig (see Kaartet S. 79),

en stor halvcirkelformig Bugt ved Øens Nordøstkyst, imellem den høje Klint Jasmund mod Syd og Landet Øst for Arkona mod Nord. Her skulde Landgangen gaa for sig og iværksættes ved Hjælp af Baade.

Alle store og de fleste smaa Baade, som fandtes paa Flaaden, og det var naturligvis et betydeligt Antal, hvor der var saa mange Skibe tilstede, bleve samlede og udrustede. De deltes i tre Divisioner, af hvilke den første kommanderedes af Admiral M. Rodsten, den anden af Niels Juel selv, ledsaget af hans Broder, og den tredie af Admiral J. Rodsten. Alle Tropperne, endel Artilleri, nogle brandenburgske Ryttere, en Afdeling bevæbnede Matroser, samt de til Landgangen fornødne Vaaben og Gjenstande, som behøvedes til strax at indrette en forskandset Stilling paa Kysten, bleve den 12te September om Morgenen indskibede i Baadene, som derefter satte afsted fra Skibene. Vejret var ikke heldigt, det blæste frisk af paalands Vind, og Strømmen trak Baadene bort fra det Sted, hvor man havde bestemt at lande. Ligemeget! Expeditionen var i Gang, og i Land maatte man. Dette blev ogsaa udført i den nordlige Del af Bugten; de forreste Baade sattes fast paa Kysten, Folkene sprang i Land med deres Vaaben, og en Afdeling svenske Tropper, bestaaende af 400 Dragoner og 150 Mand Fodfolk med 12 Kanoner, som var ilet til for at hindre Landgangen, blev angreben og efter en tre Timers Kamp tvungen til at flygte. Imidlertid var hele Styrken kommen i Land, hvor den forskandsede sig og snart efter drog videre; Juel havde udført sin Del af Opgaven.

Den følgende Dag foretog Kurfyrsten af Brandenburg Overgangen over Strædet, understøttet af Grev Tromp, som endnu opholdt sig hos ham, og hvem Hollænderne, som man kan tænke sig, tilskrive Æren for, at Rygen blev erobret; lad os til Gjengjæld sige, at Brødrene Niels og Jens Juel bære deres Del af Æren. Flaaden blev imidlertid ved Øen indtil Slutningen af Maaneden, da der ikke var mere for den her at gjøre, og den 30te September afsejlede den til Dragør. Kort efter gik den til Kjøbenhavn i Vinterkvarter, og dette Aars Søtogt var tilende.

Til det næste Aars Felttog, 1679, havde Danmark faaet samlet den største Flaade, det endnu havde havt under Krigen, ialt 107 Krigsskibe med 3,428 Kanoner, og under Juels egen Kommando var stillet ikke

mindre end 32 Orlogsskibe og Fregatter, foruden Brandere og 26 Smaaskibe; men dette var ogsaa nødvendigt, dersom Krigen skulde fortsættes; thi de andre Magter havde sluttet Fred med Frankrig, og Danmark stod med Kurfyrsten af Brandenburg alene mod dette Land og imod Sverig. I Juli Maaned sluttede ogsaa Kurfyrsten Fred, og, forladt af alle sine Allierede, kunde Danmark kun udholde Kampen en kort Tid endnu; men Christian den Femte betænkte sig, og det med Rette, paa at underkaste sig de ydmygende Betingelser, Frankrig foreskrev ham til Fordel for Sverig. Danmark var jo endnu, takket være Niels Juel og hans flinke Admiraler, Herre paa Søen og kunde overalt jage den svenske Flaade ind i dens forskandsede Smuthuller, saasnart den viste sig. Vel var der en Tid Tale om, at en fransk Flaade vilde komme til Østersøen for at befri den ved Kalmar indesluttede svenske Flaade; men det blev ikke til Noget. Juel bestræbte sig gjentagne Gange for at lokke Fjenden ud, han længtes efter at maale sig med ham; men det lykkedes kun et Par Gange at sætte Svenskerne i Bevægelse. Første Gang var den 24de Juni, da Juel havde sendt en lille Eskadre paa 7 Skibe op under Øland for at spejde efter Fjenden; da de Svenske saae denne ringe Styrke, stak Admiral Wachtmeister i Søen med en Flaade paa henved 30 Skibe og forfulgte de Danske, der flygtede ned imod Syd til Flaadens Opholdssted. Saasnart Juel saae Skibene komme, ordnede han sin Flaade og jog afsted efter Svenskerne, som strax vendte om og søgte at naae Kalmar igjen. Jagten blev fortsat hele Dagen den 25de, men den næste Morgen havde den svenske Flaade endnu et Forspring paa 1½ Mil. Et af de agterste Skibe, *Laxen*, indhentedes dog af Admiral Span med sit letsejlende Skib *Norske Løve*, og en Kamp opstod imellem nogle svenske og danske Skibe om dette Skib, som omsider erobredes; men selve Flaaden undkom og holdtes fremdeles indespærret ved Kalmar, navnlig derved, at den kjække Kapitajn Andreas Dreyer under en voldsom Ild fra Fæstningen sænkede sit gamle ubrugelige Skib *Enighed* midt i det sydlige Løb, for hvilken raske Daad han udnævntes til Schoutbynacht. En anden Gang forfulgte Span 5 store svenske Skibe, som havde vovet sig ud imellem Skjærene paa Nordsiden, naaede dem tæt under Kalmars Kanoner, og da et af dem, Orlogsskibet *Nyckelen* paa 78 Kanoner, kom paa Grund

og et andet vilde understøtte det, angreb Span disse. Efter en haardnakket og hæderlig Modstand, og angrebne paa Geværskuds Afstand, bleve de begge skudte i Brand; *Nyckelen* sprang i Luften, det andet Skib bugseredes brændende ind til Byen.

Noget stort Foretagende blev der i dette Aar ikke udført med Flaaden. Niels Juel udtalte vel flere Gange Ønsket om at gjøre Et eller Andet med den store Styrke og de Tropper, han havde ombord; hans Aand var for virksom, hans Iver for stor til, at han med Ro kunde see saa mange Skibe samlede om sig, uden dermed at udrette noget Betydningsfuldt; men han hæmmedes af Regeringen og Krigsraadet. Sagen var, at der hvilede et Tryk paa Kongen og hans Raadgivere. Freden var uundgaaelig, Betingelserne kunde ikke blive gunstige, og selv et dristigt og heldigt Angreb fra Flaadens Side vilde ikke kunne forbedre dem, da den svenske Landmagt i Reglen viste sig den danske overlegen. Underhandlingerne vare i fuld Gang, Freden sluttedes med Frankrig i Fontainebleau den 13de August og med Sverig i Lund den 6te September 1679 — Danmark maatte tilbagegive alle sine Erobringer. Under Fredsforhandlingerne havde begge de nordiske Riger dybt følt, i hvilken ydmygende Afhængighed deres indbyrdes Fjendskab bragte dem til en fremmed Stormagt. Tanken om et politisk Venskab mellem Rigerne kom til Orde, ja Aftaler om gjensidig Bistand bleve trufne, som end ikke Nutiden har seet opfyldte. Til Befæstelse af det fredelige Forhold imellem Rigerne, ægtede Karl den Ellevte Christian den Femtes Søster, Ulrikke Eleonore, et Ægteskab, der havde været vedtaget allerede for Udbruddet af den skaanske Krig. Ved sin Mildhed og Fromhed, sin Kjærlighed og Godgjørenhed blev hun en af Sverigs folkeligste Dronninger, men hun fik ingen Indflydelse paa dets nedarvede Politik imod Danmark.

Det Udbytte, Niels Juel vandt af Krigen, var et hædret Navn, der stillede ham op blandt Danmarks mest fremragende Mænd; han havde skaffet sit Fædreland en udmærket Flaade med duelige Befalingsmænd og flinke Besætninger; han havde forøget og bevaret det Materiel, som var ham betroet, og hvoraf Intet var faldet i Fjendens Hænder. Han kunde med Ro see tilbage paa Krigen; thi naar denne ikke førte

til, at Danmark gjenvandt sine gamle Besiddelser, saa var det ikke Flaadens Skyld.

Sverig, og navnlig den svenske Flaade, kom ikke saa godt derfra, ja man kan vel sige, at Flaaden var saa godt som ødelagt. Den havde mistet over 70 Krigsskibe, af hvilke mange nu vare indlemmede i den danske Flaade, hvoriblandt de 4 saakaldte «Regalieskibe» *Stora Kronan*, *Svärdet*, *Æplet* og *Nyckelen*, og den var bleven tvungen til en fuldstændig Uvirksomhed. I Søslagene havde den stedse, uagtet sin Overmagt, været den Tabende. Grunden hertil maa ikke alene søges hos Besætningerne, der i Duelighed og Øvelse stode tilbage for deres Modstandere, men ogsaa og fornemmelig hos Befalingsmændene, navnlig Admiralerne, hvis Uddannelse, Kundskab og Sømandsdygtighed var meget mangelfuld. Dygtige Hærførere yde Erstatning for mange Tropper!

VII. Tilstanden efter Krigen.

Rustningernes Tid var tilende, og Fredens Gjerning skulde igjen optages, hvortil man havde en god Begyndelse i den store Flaade. Efter en saa heftig Søkrig som den, der var ført imellem de nordiske Riger, og i hvilken Sverig havde mistet ikke mindre end 70 Krigsskibe, hvoriblandt de største, det ejede, skulde man have troet, at ogsaa den dansk-norske Flaade var gaaet tilbage; men dette var langtfra Tilfældet. Vi have seet, at denne Flaade ved Krigens Udbrud talte 31 egentlige Krigsskibe, og sammenlignes Listen over disse (Side 328) med Flaadelisten ved Slutningen af Krigen (som det vil være for vidtløftigt at gjengive her), da ville vi see, at der paa denne — foruden *Sofie Amalie* og *Færø*, der betegnes som ubrugelige — kun mangler 5 Skibe, nemlig *Norske Løve* paa 76 Kanoner, der forliste ved Bornholm, da Flaaden sejlede hjem i September 1679, *Lossen* paa 26 Kanoner, der brændte ved Ankomsten til Kjøbenhavn, *Enighed* paa 66 Kan., som Kapt. Dreyer sænkede i Løbet til Kalmar den 2den Juli 1679, *Kjøbenhavn* paa 36 Kan., der forliste i Kattegattet i Juli 1676, og endelig

Prindsens Fregat paa 18 Kan., hvorom Intet meldes, men som maaske findes paa den senere Liste under et andet Navn. Derimod er der tilkommet 24 nye Skibe, der næsten alle ere erobrede fra Svenskerne, og hvoriblandt vi kun skulle nævne *Merkurius* paa 72 Kan., *Mars* paa 70, *Grønne Drage* paa 64, *Julius Cæsar* paa 56, *Admirante*, *Wrangels Pallats*, *Flyvende Ulf*, *Engelen*, *Svenske Falk*, *Svenske Havfrue*, *Svenske Løve*, *Neptunus*, *Christianssand* paa 40 til 46 Kan., 5 Skibe paa 28—38 Kan. o.s.v. Iblandt disse nævnes ogsaa en ny Slags Fregatter, som kaldes «Barka Longe» og havde en Længde af 100 Fod. Flaaden talte ved Krigens Slutning 48 Krigsskibe, hvoraf 40 paa over 28 Kanoner, 6 Brandere, 10 armerede Proviantskibe, nogle Blokskibe, Stykpramme og mindre Skibe, hvortil behøvedes en Besætning af 9000—10000 Mand. Heri er ikke indbefattet Defensionsskibene.

Med et saa glimrende Resultat ere de forenede Riger Danmark og Norge aldrig i Sejlkrigsskibs-Perioden gaaede ud af nogen Krig; men de have heller aldrig ført en saa betydningsfuld og heldig Søkrig som den skaanske fra 1675 til 1679. At Sømagten blev Folkets Yndlingsvaaben, som det saae op til med Ærefrygt og Stolthed, er ikke til at undres over, og at Regeringen og de formaaende Mænd lagde en stor Vægt paa at udvikle netop dette Vaaben, som Kong Christian den Femte selv viste saa stor Interesse, kan man finde saa ganske naturligt, skjøndt det paa den anden Side ikke kan nægtes, at den i Forhold til Landets Evne og Størrelse betydelige Flaade tærede stærkt paa Landets Finantser. Stemningen var nemlig den, at den store Flaade ikke alene skulde vedligeholdes, men ogsaa efter Evne — ja det kan vel siges over Evne — udvikles og forøges, og Mandskabet saavidt muligt holdes i Aande. I de tyve Aar af Christian den Femtes Liv, som fulgte efter den skaanske Krig og vare en lang Fredsperiode, fulgte man troligen dette Program, Flaaden voxede, Skibenes Antal forøgedes, Værftet udvidedes, det faste Personel blev større, saagodt som enhver til Marinen hørende Institution gik fremad paa en saadan Maade, at det med Sandhed kan siges, at Flaaden aldrig til nogen Tid i en Periode af samme Længde har gjort saa betydningsfulde Fremskridt som i denne.

Store Begivenheder i et Lands eller en Institutions Historie knytte sig næsten altid til bestemte Navne, og det Navn, som skal staa højest

i den dansk-norske Flaades Historie fra denne betydningsfulde Organisations-Periode, er det samme, som gav den skaanske Krig sin Glands og Hæder: Søhelten og Administratoren Niels Juel. Danmark har flere berømte Navne fra Christian den Femtes Tid at opvise, og som ville mindes af sildige Slægter, den højtbegavede, men saa grusomt mishandlede Storkantsler Griffenfeldt, Astronomen Ole Rømer, Psalmisten Thomas Kingo og Flere; men Ingen kan fordunkle den gjæve Admiral Niels Juel, der var ligesaa kyndig og virksom, ligesaa utrættelig og indsigtsfuld ved Fredens Arbejder, som han havde været kjæk, mandig og besindig under Krigen. Da Henrik Bjelke, som med Hæder og Trofasthed havde ledet Marinens Anliggender under Krigen, nogle Aar efter denne, den 16de Marts 1683, afgik ved Døden og Titelen som Rigsadmiral uddøde med ham, blev General-Admirallieut. Niels Juel, Ridder af Elefanten, udnævnt til Præsident i Admiralitetet, Gehejmeraad og Medlem af Statsraadet; dog vedblev han at være Holmens Chef indtil Aaret 1690, da Viceadmiral Henrik Span, der i længere Tid havde ledet Forretningerne paa Bremerholm og var Medlem af Admiralitetet, indsattes i hans Sted. Niels Juel indtog altsaa en høj Stilling i Marinen og i Staten og har uden Tvivl øvet en ikke ringe Indflydelse paa Sagernes Gang. Vi skulle i Korthed nævne noget af det, som i denne Tid udrettedes.

I Kjøbenhavns Havn foretoges der meget omfattende Arbejder, Havnen blev uddybet, og det Fyld, som opgravedes af Bunden, kastedes op paa Refshalegrunden, hvor de smaa Holme efterhaanden forenedes til fast Land, det saakaldte Nyholm («Nye Werck»), hvor Opfyldningen endvidere fremmedes ved Nedsænkning af nogle gamle Skibe. Nyholm indrettedes til et Orlogsværft, der beskyttedes ved opkastede Batterier og ved en Fortsættelse af Christianshavns Vold langsmed Refshalegrundens Østside ud imod Drogden; og en Bro anlagdes fra den nordlige Ende af det opfyldte Land tværs over Havnen til den nuværende Toldbod. Kysten imellem Bremerholm og Kastellet reguleredes, og Flaadens Leje henlagdes til den nuværende Plads, der kaldtes Hocken. Saalænge Skibene havde deres Oplagssted i Havnen overfor Bremerholm, holdtes der en betydelig Vagt, bestaaende af Officerer, Underofficerer og Mandskab ombord i dem, der blev patrouilleret, mønstret og foretaget

mangfoldige Øvelser; men da de oplagte Skibe lagdes over i det nye Leje og bleve omgivne af Bomme, flyttedes Vagten i Land paa Batterierne. Ved Holmen bleve Skibene istandsatte, naar de havde lidt Havari eller vare forfaldne, og skulde de istandsættes i Bunden, maatte de kjølhales, det vil sige krænges over ved Hjælp af Gier paa Masterne saa langt, at Kjølen kom op over Vandet; men herved led Skibene endel, og da man allerede flere Steder i Udlandet var begyndt at bygge Dokke, i hvilke Skibene kunde indsættes paa Blokke og Vandet under dem pumpes bort, besluttede man ogsaa at anlægge en saadan Dok paa Bremerholm. Herpaa tog man fat i Aaret 1681, Udgravningen af Dokken begyndte; men Arbejdet maa være stødt paa uventede Hindringer, thi skjøndt det et Par Gange gjenoptoges, efter at være standset, lykkedes det aldrig at faae Dokken færdig, og i 1728 blev den helt opgiven. Denne saakaldte «gamle Dok» henlaa som en vaad Grav lige indtil Gammelholms Bebygning i Aarene efter 1860. Dokken paa Christianshavn, lige overfor den gamle Dok, blev paabegyndt, strax efter at denne var opgiven, og indviedes 1736.

Skibsbyggeriet fremmedes, dels under Niels Juels eget Tilsyn, dels under Viceadmiral Henrik Span, som udnævntes til Holmens Chef den 11te Marts 1690. Men paa denne Tid havde Skibsbygningskunsten gjort væsentlige Fremskridt hos Vestens Sømagter, der havde oprettet Konstruktionsskoler, i hvilke der forfattedes Tegninger til Skibe efter mathematiske Beregninger for Bæreevne, Stivhed, Form o. s. v., og i denne Henseende skulde vi ikke længe staa tilbage hos os. En ung Mand, Student Ole Judichær, født den 20de Februar 1661, kastede sig over det nye Studium og fik en ypperlig Vejledning i Mathematik af den berømte Astronom Ole Rømer, der var en Ven af Niels Juel og anbefalede til denne sin unge Elev. Den 1ste Juli 1690 ansattes Judichær som Underekvipagemester paa Holmen og traadte strax i Virksomhed som Skibskonstruktør og Leder af Skibsbygningsskolen. Den 6te Oktober 1692 sattes hans første Skib, Linieskibet *Dannebrog* paa 94 Kanoner, det første paa Nyholm byggede Skib, i Vandet, og samme Aar, i December Maaned, udnævntes Judichær til Fabrikmester, ɔ: Flaadens Overkonstruktør. Skibsbyggeriet paa det nye Værft gik nu rask fra Haanden, 1693 sattes Linieskibet *Neldebladet* paa 52 Kanoner

i Vandet, 1695 *Dronning Lovisa* paa 78 Kanoner, 1696 *Prinds Karl* og *Prinds Vilhelm*, hver paa 54 Kan., 1697 *Prinds Christian* og *Prindsesse Sofie Hedevig*, hver paa 76 Kan., og 1699 det store Linieskib *Fredericus Qvartus* paa 110 Kanoner. Dette bliver et Linieskib hvert Aar i Aarhundredets Slutning. Skjøndt vi flere Gange i det Følgende ville komme til at omtale den af Marinen fortjente Ole Judichær, skulle vi dog allerede nu nævne, at han den 16de April 1718 udnævntes til Holmens Chef, samtidig med at han bestred Posten som Fabrikmester, og at der i de 37 Aar, fra 1690 til 1727, i hvilke han ledede Skibsbyggeriet, byggedes paa det danske Værft ikke mindre end 23 Linieskibe og 9 Fregatter, foruden 6 Skjøtskibe, 6 Skjøtpramme, endel Skjøtbaade, Galejer, Bombarderer og mindre Skibe. Over hans Afskedigelse fra Marinen den 10de November 1727, efter et virksomt, for Flaaden meget frugtbart Liv, hviler der en Skygge. Hvad Grunden var til, at han blev, som det hed, «demitteret», er ikke oplyst, og de Rygter, som gik i Svang om, at han skulde have gjort sig skyldig i Bestikkelighed, ere aldrig blevne beviste. Han flyttede fra Kjøbenhavn til Nestved, hvor han døde knap to Aar efter sin Afskedigelse, den 29de September 1729.

Foruden Flaadens Udvikling sørgede Niels Juel ogsaa for, at der til enhver Tid kunde haves den fornødne Besætning til Skibene, og at Folkene bleve øvede, saavidt de bevilgede Midler strakte til. Bestemmelser for det faste Mandskab bleve trufne, dets Antal forøget, Nyboder udvidet som en særlig Jurisdiktion, med sin Kommandant og sin Vagt, og de sidste Skipperboder udenfor Bremerholm bleve solgte 1694. Alt sødygtigt Mandskab i Danmark og Norge blev sat i Rulle for at kunne indkaldes i paakommende Tilfælde; Indrulleringsvæsenet ordnedes, men blev dog snart igjen opgivet, for atter at indføres i det 18de Aarhundrede. Nye Krigsartikler udkom i Aaret 1683, Retsplejen ordnedes, en Underret og en Admiralitetsret indstiftedes. For unge Menneskers Uddannelse til Officerer ved Flaaden blev der ligeledes draget Omsorg. Det var tidligere Skik, at Befalingsmændene bleve opdragne udelukkende gjennem den praktiske Skole; men allerede i Christian den Femtes første Regeringsaar 1670 findes Spor til en bedre Ordning, idet der blev antaget 12 saakaldte «Lærlinger» med en aarlig Løn af 100 Rd., der

skulde uddanne sig i fremmede Lande og hver Maaned sende Rapport hjem til Admiralitetet. 1683 fik denne Institution en bedre Ordning, og Elevernes Antal steg efterhaanden til omtrent 60, blandt hvilke der var mange adelige Navne, saasom Juel, Rosenkrantz, Schack, Ahlefeldt o. s. v.; desuden udgik Sehestedt, Rosenpalm, Hoppe, Ulfeldt og flere senere bekjendte Officerer fra denne Skole. Det egentlige «Søkadet-Kompagni» med sin Skole paa Bremerholm oprettedes først i Aaret 1701. Dog havde der længe forinden denne Tid bestaaet Navigationsskoler, hvor der undervistes i Navigation og Sømandskab; det sees saaledes, at en vis af Navigationen i hin Tid meget fortjent Mand, Bagge Wandel, i Aaret 1647 ansattes som Direktør for Navigationsskolen paa Bremerholm og i en lang Aarrække beklædte denne Post. Han udgav 1649 den ældste hos os kjendte Lærebog, meget betegnende kaldet: «Det vaagendis Øje, det er en liden ny dansk Gradebog». 1641 havde Skibskapitajn Hans Knudsen udgivet en Tabel over Solens Op- og Nedgang, og Aaret efter Skibskapitajn Tyge Christensen en Bog kaldet «Ars navigandi». Disse dannede Grundlagene til de langt senere udkomne «Skatkammer» af Lous og «Marinekalender», som benyttedes indtil langt ind i vort Aarhundrede. Man seer altsaa, at Undervisningen var i god Gang, og det er meget sandsynligt, at ikke faa af Flaadens Officerer rekruteredes fra Navigationsskolerne, navnlig fra den af Christian den Femte oprettede Skole i Stege. Det er sandsynligt, at Skolen i Stege har havt et mere borgerligt, og den paa Bremerholm et mere adeligt Præg.

Foruden Undervisningsvæsenet sørgedes der ogsaa for Hydrografien; et Søkaart-Arkiv indrettedes, Farvandene bleve opmaalte og Søkaart tegnede; Kompasserne forbedredes af Ole Rømer og bleve forfærdigede af examinerede Kompasmagere. Endnu kan nævnes fra dette Tidsrum, at Søkvæsthuset, som var oprettet af Frederik den Tredie 1658, i December 1674 blev underlagt Admiralitetet og fra 1682 kun maatte optage de i Kongens Tjeneste Saarede. Christiansø anlagdes 1685 og opretholdtes som Fæstning indtil 1856.

Admiralitetets Ordning forblev under Niels Juels Bestyrelse omtrent uforandret; men med Ledelsen af Økonomien var man aabenbart i Forlegenhed og forsøgte forskjellige Ordninger. Efter Henrik Bjelkes Død

1683 oprettedes igjen Generalkommissariatet for Flaaden og Hæren under Baron Jens Juels Ledelse; men allerede to Aar efter, i 1685, udskiltes Flaadens Økonomi derfra og underlagdes to Deputerede, der et Par Maaneder efter ligeledes overtoge Hærens Økonomi, som de atter opgav i Aaret 1690. Nogle Aar efter, 1694, oprettedes paany Generalkommissariatet for Flaaden og Hæren under Jens Juels Præsidium, som han bestred indtil sin Død den 23de Maj 1700.

Vi have nu nævnet de væsentligste af de Foranstaltninger, som bleve trufne ved Flaaden og dens Værfter, medens Danmarks og Norges berømte Admiral, Niels Juel, førte Præsidiet i Admiralitetet. Det var i det Hele taget en Fredsperiode, der kun afbrodes ved Uenighederne med Hertugen af Holsten-Gottorp og Stridighederne med Hamborg, hvilke fremkaldte nogle større Udrustninger, men ingen Kampe. I Aaret 1683 rustedes saaledes en Flaade paa 26 Linieskibe, 4 Fregatter og 4 Brandere, som i August Maaned afsejlede til Østersøen under Generaladmirallieutenant Niels Juels Kommando. Under Stridighederne med Hertugen havde Sverig og Holland stillet sig paa dennes Side, medens Frankrig tog Parti for Kongen og sendte en Flaade paa 13 Linieskibe, 2 Fregatter og 4 Brandere, kommanderet af Marquis de Preville, til Østersøen, hvor den stødte til Niels Juels Flaade, og da Preville betragtede det som en Ære at underlægge sig den berømte Admirals Kommando, fik Niels Juel Overbefalingen over den store forenede Flaade. Denne opløstes dog allerede i September, da Franskmændene sejlede hjem, og i Oktober afgik Resten af Flaaden til Kjøbenhavn. De følgende Aar foretoges flere større Udrustninger, men først i 1689, da det atter truede med Krig med Sverig, sendtes en stor Flaade til Østersøen. Den talte 25 Linieskibe, 6 Fregatter og 6 Brandere, var delt i tre Eskadrer under Admiralerne Niels Juel, Christian Bjelke og Henrik Span, og afgik i Begyndelsen af Juni til Kjøge Bugt; men da den svenske Flaade ikke viste sig i Østersøen, vendte Juel allerede tilbage igjen til Sundet den 31te Juli. Striden med Sverig blev endnu mere truende, da Hertug Christian Albrecht døde 1694 og efterfulgtes af sin Søn, den unge Hertug Frederik den Fjerde, der sluttede sig nærmere til Sverig og ægtede den ridderlige, krigerske og ærgjerrige unge Kong Karl den Tolvtes Søster Hedevig Sofie, og skjøndt der ikke

indtraadte noget egentligt Fredsbrud, saalænge Christian den Femte levede, gav det spændte Forhold dog Anledning til aarlige større Rustninger. Naar hertil føjes, at de sædvanlige Vagtskibe maatte holdes ude, at Krydsere maatte holdes i Søen for at beskytte Handelsskibene mod Pirater og konvojere dem under Krigen mellem Vestmagterne, hvorved endogsaa nogle mindre Skjærmydsler forefaldt, saa vil det sees, at Flaadens Officerer og Mandskab havde ikke ringe Lejlighed til at blive holdte i Øvelse.

Det var en betydelig Virksomhed, den udmærkede Admiral saaledes udfoldede i Fredens Dage, og under denne førte han et lykkeligt Liv, saavel i sin Familie som i sin øvrige Omgangskreds. Han ejede et Sted paa Kongens Nytorv, det nuværende Hotel du Nord, hvor han boede i Nærheden af Admiralitetet, Bremerholm, Slottet og Havnen, de Steder, mellem hvilke han bevægede sig; desuden var han Ejer af Thorseng, Eriksholm og Totterupholm, som han dels havde kjøbt for sine Prisepenge, dels efterhaanden anskaffet ved Overskuddet af sine Indtægter. I økonomisk Henseende var han altsaa sorgfri og kunde, om han havde ønsket det, gjerne have ført et glimrende Hus; men sligt laa hverken i hans Attraa eller hans Karakter. Han var ligesaa tarvelig som beskeden, gjorde sig aldrig til af sin Stilling, pralede ikke af sine Heltegjerninger, og ønskede ikke engang, at Andre talte derom, naar han var tilstede. Han afskyede Overdaadighed i Mad og Drikke, og holdt mest af jævn daglig Kost. Han var gudfrygtig og andægtig, aldrig kom nogen Ed over hans Læber; hver Morgen og hver Aften holdtes Bøn i hans Hus, med en Bøn til Gud gik han i Kamp, og kun Gud tilskrev han Æren for sine Sejre. «Den gode Hr. Niels», eller «den gode, gamle Ridder», som Folkene kaldte ham, var en Pryd for sin Stand, en Hæder for sit Fædreland.

Han havde hele sit Liv igjennem nydt en god Helbred, var kraftig bygget, stærk og udholdende, og havde dertil det Held, at han aldrig var bleven saaret. Først i Aaret 1693, da han ved et Uheld brækkede sin ene Arm, blev hans kraftige Legeme nedbrudt, og skjøndt Saaret heledes, gjenvandt han ikke mere sin fulde Styrke, men led jævnlig heftige Smerter. Dog vedblev han at besørge sine Forretninger indtil Slutningen af Aaret 1696, da han ikke mere kunde rejse sig fra Syge-

lejet; han hensov i sin Hustrus og sine Børns Arme den 8de April 1697 i sit Hus paa Kongens Nytorv, 67 Aar og 11 Maaneder gammel. Liget blev nedlagt i en pragtfuld Kobberkiste og henstod først nogen Tid i Hjemmet under en med sort Fløjl betrukken Himmel, hvorefter det med stor Højtidelighed blev bisat i Holmens Kirkes Kapel, og her hviler endnu Støvet af Danmarks største Søhelt ved Siden af hans Hustrus, Søns og Svigersøns Kister. Væggene omkring de indenfor et Jerngitterværk aflukkede Kister ere prydede med ophøjede Billeder, der forestille Niels Juels Sejrvindinger, og paa Bagvæggen sees hans Brystbillede i Marmor, omgivet af hans og hans Forfædres Vaaben; nogle gamle Faner hænge ned fra oven. Til hvert Slagbillede hører der en Forklaring i rimede Vers, og under Brystbilledet læses følgende smukke og kraftige Linier af Thomas Kingo:

«Staa Vandringsmand, og sku en Søhelt an i Sten,
Og est Du selv ej Flint, da ær hans døde Ben.
Thi det er Hr. Niels Juel, hvis Marv og Ben og Blod
Med fyrigt Hjerte for sin Konges Ære stod,
Hvis Manddoms Drifter i saa mange Søslag staar,
Og gjennem Hav og Luft og Land med Ære gaar,
En Mand af gammel Dyd og dansk Oprigtighed,
Af Ja og Nej, og hvad man Godt og Ærligt veed.
Hans Sjæl, den er hos Gud, hans Ben i denne Grav,
Hans Navn i Minde, mens der findes Vand i Hav.»

1695 var Niels Juels mangeaarige Ven og Medarbejder, Admiral Henrik Span, afgaaet ved Døden, og havde saaledes kun i 5 Aar beklædt Posten som Holmens Chef; han var en af de faa Hollændere, som ganske sluttede sig til sit nye Fædreland.

Heller ikke Kongen skulde længe overleve Niels Juel; hans Helbred var nedbrudt ved et overdaadigt Levnet, hvortil han ledes af sine Yndlinge, navnlig Halvbroderen U. F. Gyldenløve. I Begyndelsen af Aaret 1695 blev han angreben af Podagra, og var siden den Tid aldrig rask, kunde næsten ikke gaa, men maatte lade sig trække omkring i en Rullestol og kjøre paa Jagt. Den 19de Oktober 1698 blev han paa Jagten i Jægersborg angreben og saaret af en anskudt Hjort, hvorved hans legemlige Tilstand end mere forværredes. Den 25de August 1699 døde den kun 54 Aar gamle Christian den Femte, 5 Maaneder efter at

hans miskjendte, højt begavede Storkantsler Griffenfeldt havde lukket sine Øjne.

Med sine store Mænd gik ogsaa det syttende Aarhundrede til Hvile, og nye Personer fremstode paa den nordiske Skueplads. Landet var blevet forarmet, Finantsernes Tilstand ringe; men Flaaden og dens Værfter vare i en ypperlig Tilstand, bedre end nogensinde før, og talte 33 Linieskibe, hvoraf det største, *Fredericus Qvartus*, var paa 110 Kan., 9 Fregatter, 33 Galejer og mindre Skibe, bevæbnede med 2,778 Kan., og til hvis fulde Bemanding der behøvedes 17,446 Mand. Af Defensionsskibe fandtes 27, der kunde føre 1,201 Kanoner. Med denne respektable Styrke gik Danmark det nye Aarhundrede og den med Sverig truende Krig imode.

DEN STORE
NORDISKE KRIG.

1709—1720.

I. Indledning.

o Aarhundreder vare ikke endnu henrundne, siden Sejlkrigsskibene først begyndte at vise sig her i Norden, ja knap halvandet, siden de væbnede med Kanoner toge Del i et større Søslag, og nu, da det attende Aarhundredes Sol begyndte at skinne over Jorden, kunde Tvillingrigerne vise tilbage til saadanne store Søslag som dem ved Øland den 1ste Juni 1676 og i Kjøge Bugt den 1ste Juli 1677, samt ruste en Flaade, der i Forhold til Landenes Størrelse og Befolkningens Antal maatte kaldes stor og mægtig. Igjennem hele det attende Aarhundrede var Danmark-Norge en Sømagt i Ordets sande Betydning; men Kampen var ogsaa dengang ganske anderledes henviist til Havet end i vore Dage, og en Søstyrke, som vi nu vilde kalde meget betydelig, faldt da ganske naturlig. Aarhundredet begyndte her i Norden med en stor og langvarig Krig, der udfyldte de to første Decennier, samtidig med, at den store spanske Successionskrig (1700—1713) udkæmpedes i Syd- og Vest-Europa. Det vil kun være nødvendigt at nævne de vigtigste Personer i den store nordiske Krig, for strax at bringe Læseren paa det Rene med, hvorom Talen er.

Frederik den Fjerde havde fulgt sin Fader paa Danmarks og Norges Throne ved dennes Død den 25de August 1699. Han var født paa Kjøbenhavns Slot den 11te Oktober 1671, og altsaa henved 28 Aar gammel, da han tiltraadte Regeringen. Hans Opdragelse havde været mangelfuld, hans Fader havde hengivet sig altfor meget til Livets Nydelser til, at han kunde bekymre sig videre om sine Børns Opdragelse, og hans letsindige Nydelsesbrødre foreholdt ham dertil, at Kundskaber og boglig Dannelse kun egnede sig for de Borgerlige, ikke for nogen Prinds. Desuagtet blev Frederik den Fjerde en god, rettænkende, sparsommelig, ingenlunde ukyndig Konge, hvortil han maaske netop lededes ved det Exempel paa Ødselhed og Vellevnet, han i sin Ungdom havde havt for Øje. Som Prinds foretog han et Par Udenlandsrejser og gjorde paa en af disse 1695 Bekjendtskab med den 4 Aar ældre Prindsesse Lovise af Meklenborg-Güstrow, til hvem han viedes den 5te December s. A. under glimrende Festligheder paa Kjøbenhavns Slot.

I Sverig, som paa den Tid maatte ansees for det vigtigste Rige i Norden, og som besad en stor Del af det nuværende Rusland, Landene om den finske Bugt og ved Østersøen, regerede den unge, ridderlige, egenmægtige Konge Karl den Tolvte. Han var født den 17de Juni 1682 og Søn af den hæderlige, fra den skaanske Krig bekjendte Kong Karl den Ellevte, efter hvem Flaadestationen og Værftet Karlskrona, der grundlagdes 1680 af den dygtige Admiral Hans Wachtmeister, bærer Navn, og Frederik den Tredies fromme og elskelige Datter Ulrika Eleonora. Endskjøndt han kun var 15 Aar gammel, da hans Fader i Aaret 1697 døde, blev han dog af Stænderne erklæret fuldmyndig, var i legemlig og aandelig Henseende meget udviklet, dristig paa Jagten, øvet i Vaabenbrug, bestemt og virksom. Som det sees, var han en kjødelig Fætter til den danske Konge.

Ogsaa den gottorpske Hertug, der ligesom Kongen hed Frederik den Fjerde, var dennes Fætter, en Søn af Christian den Femtes Søster Frederikke Amalie, og dertil Karl den Tolvtes Svoger, idet han var gift med dennes højt elskede Søster Hedevig Sofie. Han var netop en Uge yngre end Kongen, og havde tiltraadt Regeringen i Hertugdømmerne ved sin Faders, Hertug Christian Albrechts Død 1694.

Han var en ærgjerrig og herskesyg Fyrste, der stod paa en meget spændt Fod med den danske Regering.

I Rusland herskede den berømte Czar Peter den Første, kaldet den Store. Han var født i Nærheden af Moskau den 30te Maj 1672, og da hans ældre Broder Feodor, der ved Faderens Død 1676 var bleven udnævnt til Czar, døde allerede i Aaret 1682, udnævnte Borgerne den 10aarige Peter til hans Efterfølger. Men hans ældre Halvsøster, den rænkefulde Sofie, fik udvirket, at hendes Broder, den aandssløve Ivan, ligeledes blev Czar, og at begge Fyrsterne stilledes under hendes Formynderskab, ja det lykkedes hende endogsaa at faae Czar Peter fjernet fra Hoffet. Dette var maaske til Peter den Førstes Held; thi upaavirket af Hoffet og dets Smiger nød han en omhyggelig Opdragelse under Genferen Leforts Ledelse, hans store Evner udvikledes, hans Sjæl modnedes tidlig, han lagde sig efter praktiske Kundskaber og lærte Folket at kjende. Han yttrede tidlig stor Kjærlighed og Anlæg for Hærvæsen og især Søvæsen, og drømte om en glimrende Fremtid for det russiske Rige. Han voxede op, hans sunde og kraftige Legeme udviklede sig, og alt fra Ungdommen af viste der sig hos ham denne mærkelige Blanding af Civilisation og Raahed, som i hele hans øvrige Levetid var Særkjendet ved hans Karakter; det var, ligesom om han i sig forenede Fortiden med Fremtiden eller dannede Overgangsledet imellem en barbarisk og en mere civiliseret Tidsalder. Thi dette var hans Opgave, som han aldrig tabte af Syne: at gjøre Rusland fra en asiatisk til en europæisk Stat, at hæve det russiske Folk op i Højde med de vestlige Staters Beboere og bringe det i Forbindelse med disse. Da Prindsesse Sofie drev sine Rænker imod ham saa vidt, at hun endogsaa stræbte at skille sig af med ham, flygtede han 1689 til et befæstet Kloster ved Moskau; men da rejste Folket sig mod den ærgjerrige Prindsesse, som maatte gaa i Kloster, og Peter den Første kom igjen til Magten. Han tog strax fat paa Udviklingen af sine Planer, oprettede en Hær, begyndte at bygge en Flaade ved det assovske Hav, og da hans Halvbroder Ivan døde 1696, foretog han Aaret efter sin bekjendte Udenlandsrejse til Tyskland, Holland (Zaardam) og England, i hvilke tvende sidste Lande han navnlig studerede Søkrigsvæsen og Skibsbyggeri.

Disse vare altsaa ved Begyndelsen af Aaret 1700 de regerende Fyrster i de nordlige Lande, alle fire unge Mænd; begge Frederikker 28 Aar gamle, Czar Peter et halvt Aar yngre, og Kong Karl kun 17½ Aar.

Ved Niels Juels Død den 8de April 1697 havde Christian den Femte begaaet, hvad man vistnok maatte kalde et Vovestykke, ved at ansætte sin 19aarige Søn Ulrik Christian Gyldenløve som Præsident i Admiralitetet og den 1ste September næstefter at udnævne ham til Generallieutenant; idetmindste maa Overgangen kaldes meget brat fra den gamle, berømte, erfarne Juel til den unge, uprøvede Gyldenløve. Men i den kommende Krig skulde dog Kongens Valg blive retfærdiggjort, og flere af Gyldenløverne — danske Kongers uægte Børn — havde allerede udmærket sig som dygtige Krigere og Befalingsmænd. Den tidligere omtalte Ulrik Frederik Gyldenløve, Statholder i Norge, var en Søn af Frederik den Tredie og en holstensk Dame, Margrete Pappen, og udmærkede sig ved Tapperhed og Kyndighed i den skaanske Krig; Ulrik Christian var Søn af Christian den Femte og Sofie Amalie Moth, født 1678 og yngre Broder til Feltmarskalklieutenant Christian Gyldenløve, der udmærkede sig i den spanske Successionskrig, men paa en Rejse til Danmark i Aaret 1703 døde af Kopperne i Odense, kun 29 Aar gammel. Frederik den Fjerde maa dog have fundet, at hans Halvbroder var temmelig ung til at beklæde saa høj en Post; thi et Par Maaneder efter sin Thronbestigelse udnævnte han Præsidenten i Generalkommissariatet Baron Jens Juel til Generaladmiral, saaledes at denne udmærkede og erfarne Mand, der havde deltaget i de fleste Felttog tilsøes under den skaanske Krig med sin Broder Niels, kom til at staa over Gyldenløve; men han døde allerede den 23de Maj *) 1700, og Gyldenløve beholdt fra nu af den høje Post lige indtil sin Død. Admi-

*) I Aaret 1700 indførtes i Danmark og Norge den gregorianske Kalender eller saakaldte «nye Stil», idet man lod den 1ste Marts følge umiddelbart efter den 18de Februar, og saaledes bortkastede 11 Dage. I Almindelighed kan det antages, at de Datoer, som ere anførte for Aar efter 1700, ere regnede efter den nye, i tidligere Aar efter den gamle Stil. I det syttende Aarhundrede var Forskjellen 10 Dage, i det attende 11 og i det nittende er den 12 Dage, som den nye Tidsregning er forud.

ralitetet talte paa denne Tid, foruden Generaladmiralen, der var Præsident, samtlige Flagmænd, d. e. Admiraler, Viceadmiraler og Schoutbynachter, samt 1 eller 2 juridiske Medlemmer. Der var 3 Admiraler, nemlig Frederik Gjedde, Mathias von Paulsen og Christoffer Ernst von Støcken, af hvilke den sidste havde efterfulgt Span som Holmens Chef 1695.

Med disse Mænd i Marinens vigtigste Poster begyndte det nye Aarhundrede. Krigen truede med at bryde ud. Hertugen af Holsten-Gottorp, der stolede paa sin ridderlige Svoger Kongen af Sverig, indtog en fjendtlig Holdning overfor Danmark, anlagde flere befæstede Steder i Slesvig og forberedte sig paa Krig; England og Holland, der fremfor Alt vilde søge at afværge en Krig i Norden, ikke alene for Søhandelens Skyld, men ogsaa paa Grund af Begivenhederne i det sydlige Europa, sluttede sig til Sverig og til Hertugen. Danmark havde allerede i 1699 sluttet et hemmeligt Forbund med August af Polen og Czar Peter af Rusland imod den unge svenske Konge, om hvis fremragende krigerske Evner de ikke havde nogen Anelse.

Den danske Konge begyndte Fjendtlighederne, ægget hertil af sin hertugelige Fætters og Navnes Anmasselser. Allerede i Januar Maaned nedsattes en Kommission med det Hverv at samle Søfolk til Flaaden, og denne lykkedes det i kort Tid at faae hvervet til Maanedstjeneste i Danmark, Norge, Oldenborg, Bremen, Hamborg og Holland over 6,500 Mand, hvoriblandt 75 Officerer. Skibene udrustedes og indordnedes i 5 Eskadrer under Kommando af Generaladmiral Jens Juel, der tillige førte den 1ste Eskadre, medens de andre bleve tildelte Admiralerne Gyldenløve, Gjedde, von Paulsen og von Støcken. Ordren, ifølge hvilken denne Ordning blev fastsat, er dateret den 29de Marts 1700, og den viser, at Niels Juels dygtige og begavede Broder virkelig har været tildelt en høj Kommando som Chef for en Flaade paa omtrent 30 af de største Skibe og med sit Flag vajende paa det berømte Linieskib *Christianus Qvintus*; men det blev kun af kort Varighed. Allerede den 7de Maj fratraadte han sin Kommando, der blev overgivet til den unge Generaladmiral-Lieut. Gyldenløve, hvem Admiral von Paulsen og den Deputerede i Generalkommissariatet, Etatsraad Ole Hansen, skulde bistaa som Raadgivere. Den 24de Maj, Dagen efter Jens Juels Død, afsejlede

Gyldenløve med Flaaden, der talte 21 Linieskibe, til Hannøbugten Nord for Bornholm for at holde Øje med den svenske Flaade i Karlskrona og hindre svenske Troppers Overførsel til Halvøen.

Da var Krigen allerede i fuld Gang. Den 21de Marts var en Hær rykket ind i Hertugdømmerne, havde ødelagt de af Hertugen opkastede Skandser og i Slutningen af April lagt sig for Tønning; men en svensk og lyneborgsk Hær faldt snart efter ind i Holsten og standsede allerede i Juni Maaned de Danskes Fremtrængen. England og Holland traadte nu til for at hindre videre Fjendtligheder og sendte en forenet Flaade under Admiralerne Rooke og Almonde til Sundet, hvisaarsag Gyldenløve forlod Østersøen med den dansk-norske Flaade og trak sig tilbage til Kjøbenhavns Rhed, hvor han ankom den 12te Juni; 14 Dage efter naaede de forenede Flaader til Sundet og ankrede ved Kronborg. Skjøndt det var en Styrke paa ikke mindre end 23 Linieskibe, som England og Holland havde afsendt til Danmark, var Flaaden ved Kjøbenhavn dog neppe vegen tilbage for den, naar ikke Svenskerne tillige havde givet Livstegn fra sig; men kort efter, at Gyldenløve havde forladt Bornholm, var den svenske Flaade paa 38 Linieskibe og 10 Fregatter under Admiral Wachtmeister stukket i Søen og ankom til Dragør den 7de Juli. Det gjaldt om at forhindre dens Forening med de fremmede Flaader udfor Kronborg.

Drogden kaldes som bekjendt det Løb, der ligger imellem Amager og Saltholm og forbinder Kjøge Bugt med Øresundet. I den sydlige Ende af dette Løb ligger der en lille Grund, Kvartusgrunden, paa hvilken der nu findes et Fyrskib, Sandbanker strække sig ud fra Amager og Saltholm saavel imod Syd som ind imod Drogden, der derved bliver et temmelig smalt Løb. Det er afmærket paa begge Sider med Tønder, Stager og Koste, Tusinder af Skibe passere aarlig derigjennem frem og tilbage, men det er meget vanskeligt for et større Skib at krydse sig igjennem; for at kunne passere Løbet, maa Skibene ikke stikke mere end højst 22 Fod dybt. I den nordlige Ende af Drogden, udfor Kjøbenhavn og Nordenden af Saltholm, ligger der en større Sandbanke, Middelgrunden, der skiller Drogden i to Løb, nemlig Hollænderdybet imod Øst mellem Saltholms Flak og Middelgrunden, og Kongedybet imod Vest mellem denne Grund og Refshalen, hvor nu Sofor-

terne fra Provesten til Trekroner ligge. Den store Fart gaaer igjennem Hollænderdybet. Farvandet Ost for Saltholm, imellem denne O og den svenske Kyst, er meget opfyldt af Grunde og derfor vanskeligt at passere, hvilket maa ske gjennem den saakaldte Flinterende imellem Grundene; det kan vel besejles af omtrent lige saa store Skibe som Drogden, men kun faa Skibe gaa denne Vej, hvortil der udfordres et noje Lokalkjendskab.

Da Kong Frederik, som opholdt sig i Holsten, fik Kundskab om den svenske Flaades Ankomst til Dragor, afsendte han Befaling til Gyldenlove at lægge sig med Flaaden ved Middelgrunden, eventuelt at forsænke Hollænderdybet og gjore Alt for at hindre den svenske Flaades Forening med den engelske og hollandske, hvorved Fjenden vilde komme til at raade over en meget betydelig Overmagt, 61 Linieskibe imod Gyldenløves 29. Men Wachtmeister lod sig ikke holde tilbage. Da han ikke dristede sig til at forcere Drogden og optage en Kamp i det snevre Farvand, indlod han sig paa hvad der maatte ansees for et mindre Vovestykke: han sejlede med Flaaden gjennem Flinterenden og naaede sine Allierede uden at blive forulempet af de Danske; ikkun 4 Skibe løb sig fast paa Grunden, dog uden at lide væsentlig Skade. Den store Flaade nærmede sig nu Kjøbenhavn, hvor de Danske trak sig tilbage paa Rheden, og et Bombardement paa lang Afstand, uden Eftertryk og uden Virkning, blev sat i Scene i Dagene fra den 26de til den 28de Juli.

Bjornen var indespærret i sin Hule, og den unge svenske Love, «Kong Karl den unge Hjelte», havde ved Efterretningen om Kampens Udbrud forladt sit Hjem og sit lystige Liv for at ile derhen, hvor han kaldtes af Kanonernes Torden. «Denne skal herefter være min Livmusik!» udbrød han, og saaledes blev det virkelig ogsaa lige til hans Død; hans krigerske Løbebane tog sin Begyndelse. I Skaane samlede han en Hær paa 10,000 Mand Fodfolk og 5000 Ryttere, satte den 4de August over Sundet og landede med Tropperne Syd for Humlebæk. Hans heftige Sind og Ilterhed viste sig allerede ved denne Landgang, Udskibningen gik ham ikke hurtig nok, Baadene maatte løbes i Land paa Kysten, selv sprang han i Vandet, som gik ham til Halsen, og vadede ind, og hans Omgivelser maatte følge hans Exempel. Den svenske Hær modte

næsten ingen Modstand paa Sjælland, ja Bonderne viste endog den elskede Prindsesse Ulrika Eleonoras Søn en vis Hyldest, og han opslog i al Ro sit Hovedkvarter paa Enrum ved Vedbæk.

Kong Frederiks Haab var slaaet fejl, han havde ikke været forberedt paa saa rask en Bevægelse fra sin Modstanders Side og maatte være glad ved hurtig at kunne slutte Fred paa taalelige Vilkaar. Freden blev undertegnet i Travendal, ved Travefloden i Holsten, den 18de August, Hertug Frederik fik Ret til at anlægge Fæstninger og modtog desuden en Sum af 260,000 Rdl., de forenede Flaader forlode Øresundet, Kong Karl sejlede den 3die September tilbage til Helsingborg for at begynde sit glimrende Tog imod Rusland og Polen, og den kortvarige Krig var tilende, eller rettere foreløbig standset.

Karl den Tolvtes mærkelige Tog i det østlige Europa, der var mere skikket til at hæve ham som en national Helt, en lidenskabelig, begavet Kriger, end til at skaffe hans Fædreland Held og Magt, kunne vi ikke sysselsætte os med her. Han drog først mod Rusland og sejrede den 30te November 1700 ved Narva med en Hær paa 10,000 Mand over 45,000 Russere. Derpaa vendte han sig imod Polen, hvis Konge, August, han vilde have afsat. Medens han krigedes her i flere Aar og vandt adskillige glimrende Sejre, benyttede Czar Peter sig af hans Fraværelse til at erobre de fleste af de svenske Provindser ved Østersøen, hvor han 1703 lagde Grunden til Ruslands senere Hovedstad Petersborg. 1706 sluttede Kong Karl Fred med August i Alt-Ranstadt; men istedenfor at drage hjem og tilbageerobre de tabte Provindser, forlagde han Krigen til det Indre af Rusland, hvor han efter det ulykkelige Tog til Ukraine i Aarene 1708 og 1709 led et forfærdeligt Nederlag ved Pultava den 8de Juli; hele den svenske Hær blev fuldstændig ødelagt og Kong Karl selv maatte flygte til Tyrkiet og søge Beskyttelse hos Sultanen.

Da var det, at Krigen med Danmark og Sverig udbrød paany, efter at Danmark i 9 Aar havde kunnet træffe sine Forberedelser, en Tid, som heller ikke hengik ubenyttet. Skibsbyggeriet var drevet med Kraft under Kommandor Judichærs Ledelse; foruden adskillige Fregatter og endel mindre Skibe var der paa Nyholm i Aarene fra 1700 til 1709 bygget 11 nye Linieskibe, og et 12te, *Lolland* paa 50 Kanoner, som vi senere ville komme til at omtale, blev sat i Vandet 1711. Ved Kri-

gens Udbrud talte Flaaden 42 Linieskibe, blandt hvilke der vel var flere ældre, tildels ubrugelige, saasom *Tre Kroner* (84), *Prinds Georg* (70) og *Charlotte Amalie* (60), der om Vinteren 1712—13 sænkedes paa Nordenden af Refshalegrunden for at danne Grundlaget for Batteriet Trekroner, *Delmenhorst* (48), der tilligemed en flydende Dok samme Vinter sænkedes paa Refshalens Østkant for at danne Batteriet Prøvesten, *Norske Løve* (82), der ligeledes sænkedes paa Rheden, *Christianus Qvintus, Prinds Frederik, Mars, Churprindsen, Merkurius, Anna Sofie, Svanen, Christianus Qvartus, Gyldenløve, Engelen* og *Neptunus*, der vel vare gamle, men dog gjorde god Tjeneste i den første Del af Krigen. Fradrages disse 16, bliver der endnu 26 fuldgode Linieskibe tilbage, blandt hvilke vi ville nævne *Fredericus Qvartus* (110) og *Elefanten* (90), med 36pundige Kanoner paa det underste Batteri, *Danebrog* (94), *Justitia* (90), *Tre Løver* (78), *Prinds Christian* og *Sofie Hedevig* (76), *Venden* (72), *Dronning Lovisa, Havfruen, Jylland* og *Prinds Georg*, (70), *Beskjærmeren* og *Ebenetzer* (64), alle med 24pundige Kanoner i det underste Lag. Det største af Linieskibene havde en Besætning af 950 Mand, det mindste 290. Af Fregatter var der, foruden 2 paa Elben, 9 i Sundet, hvis Antal forøgedes væsentlig under Krigen, navnlig ved Erobring; de førte fra 20 indtil 44 Kanoner. Desuden hørte til Flaaden en Mængde armerede Snauer, Hukkerter og mindre Skibe samt nogle Galejer, foruden den norske Galejflaade (12 til 14 Fartøjer), Skjærbaade, Defensionsskibe og andre bevæbnede Skibe. For at gjøre denne store Liste fuldstændig maa endnu tilføjes, at der under Krigen byggedes en hel Række bevæbnede Skibe og Pramme — *Hjælperen* (46), *Hjælperinden* (36), *Noæ Ark* (34) o. s. v. — samt Bombarderfartøjer. Efter et løst Skjøn kan den Søstyrke, som Danmark og Norge raadede over i Løbet af den nordiske Krig — uden dog at være rustet paa engang — anslaaes til det betydelige Antal af 177 Skibe med 4,783 Kanoner (hvoraf 46 Linieskibe med 2972 Kan.) foruden 45 armerede Barkasser, Chalupper og Skjærbaade med 201 Kanoner, og 28 Koffardiskibe med 92 Kanoner. Til hele denne Styrke behøvedes en Besætning af over 32,000 Mand, hvoraf Linieskibene alene toge 21,300.

Tal og Lister, indflettede i en Skildring, som efter sin Natur skal kunne læses med en vis Lethed, ere egentlig ikke meget underholdende;

men de kunne ikke ganske undgaaes og have dertil ved nojere Betragtning deres store Interesse. Kaster man blot et Blik paa dem og sammenligner dem med de foregaaende og efterfolgende Tal, da vil det vise sig meget paafaldende, hvor hurtigt og til hvilke store Dimensioner den dansk-norske Flaade udviklede sig. Over 40 Linieskibe, over 5000 Kanoner! Paa Billedet Side 282 findes en Slaglinie paa kun 6 Linieskibe, og den seer dog meget bydende ud; man kan derefter tænke sig hvorledes en Linie paa 20 til 30 saadanne Skibe, eller flere kortere Linier ved Siden af hinanden vilde tage sig ud. Nogle af Skibene vare meget store, vistnok Tredækkere. Paa Orlogsværftet findes Modellen til en fuldstændig Tredækker kaldet *Elefanten*, som maa antages at være den i 1703 byggede; thi en anden *Elefant*, som byggedes 1769, var kun paa 70 Kan. og efter samme Tegning som *Juliane Marie*, af hvilken vi besidde en fuldstændig Model, som ikke er Tredække r. Men var *Elefanten* Tredækker, da maa *Fredericus Qvartus*, *Danebrog* og *Justitia* ogsaa have været det. Hvad der ikke kunde siges med Sikkerhed om Niels Juels største Skibe, at de førte tre fulde Batterier foruden Skandse og Bak, kan vistnok siges om disse. Flaaden stod saaledes med Hensyn til Skibenes Storrelse neppe tilbage for nogen anden europæisk Flaade paa den Tid.

Og nu Besætningen, 32,000 Mand eller, da disse ikke fandt Anvendelse paa samme Tid, saa dog over 25,000, hvoraf de allerfleste maatte være Søfolk; dette var et meget betydeligt Antal i Forhold til Landenes Befolkning. Men ogsaa herpaa havde man havt Opmærksomheden henvendt, efterat det i Aaret 1700 havde viist sig, hvor vanskeligt det var at skaffe de fornødne Folk ved Hverving. Den faste Besætning var i Forhold til Flaadens Størrelse ikke betydelig; den talte kun 123 Officerer, hvoraf 4 Admiraler og 6 Schoutbynachter, foruden det i 1701 paa Bremerholm oprettede Søkadet-Kompagni med 4 Officerer og omtrent 60 Kadetter. Den faste Besætning til Skibene var omtrent 2,400 Underofficerer og Menige, og fojedes hertil Haandværkerkorpset, det ved Holmen, Tojhuset og Christianso ansatte Mandskab, kunde hele den faste Stok anslaaes til omtrent 4,500 Mand og Marinens ordinære Budget til noget over en halv Million Rdl.

Naar Flaaden skulde rustes, antoges private Kapitajner, Lieutenanter, Skippere, Styrmænd o. s. v. i Maanedstjeneste, og det fornødne Mandskab bragtes tilveje igjennem Indrulleringen. Denne Institution, der allerede var forsøgt under Christian den Femte, men igjen opgivet, og i hvis Sted man havde indført den kostbare Foranstaltning at samle og underholde endel Søfolk paa Møen, blev fuldstændig ordnet i Begyndelsen af Aarhundredet, traadte i Virksomhed 1706 og har med nogle Modifikationer holdt sig lige indtil vore Dage. I Førstningen var Indrulleringen, der nu er en bunden Værnepligt, dog en frivillig Sag; men de Indskrevne erholdt saa væsentlige Begunstigelser, saasom Fritagelse for personlig Skat, Ret til at deltage i Fiskeri og Lodsning m. m., halv Lønning naar de bleve stoppede, at deres Antal hurtigt voxede. Landet blev delt i Mønstrings-Distrikter, og en højere staaende Søofficer ansat som Chef i hvert Distrikt.

Præsident i Admiralitetet var ved Krigens Udbrud fremdeles Gen.-Adm.-Ltn. U. C. Gyldenløve, som i Juni 1711 udnævntes til General-Admiral. Af Admiralerne var F. Gedde henimod 70 gammel og afgik fra Marinens Tjeneste 1713; M. von Paulsen døde 1710; C. E. von Stöcken afgik fra sin Post som Holmens Chef 1710 og afløstes af Schoutbynacht Ole Judichær, som under Krigen forfremmedes til Viceadmiral (1714) og Admiral (1718). Schoutbynacht C. T. Sehestedt var Chef for Søkadet-Kompagniet. Peter Raben forfremmedes 1710 til Schoutbynacht og samme Aar til Viceadmiral; Christian Karl von Gabel udnævntes 1710 til Kapitajn og Aaret efter til Kommandør.

De øvrige Officerer, som spillede en fremtrædende Rolle under Krigen, ville efterhaanden blive nævnte — men der var dog En, som allerede nu bør omtales, hvis Navn, næsten ligesaa uadskilleligt fra den nordiske Krig som selve Karl den Tolvtes, er vandret fra Slægt til Slægt og endnu lever i Folkemunde trods hans høje Foresattes, Gyldenløve, Raben, Gabel og Flere. Denne Mand var Søhelten Peter Tordenskjold.

En Dag i Eftersommeren 1704 spadserede en lille, velbygget norsk Gut paa henved 13 Aar, med et kraftigt, mørkt Haar og store, livlige, blaa Øjne, op og ned ad Kjøbenhavns Gader fra Bremerholm til Havnen, derfra til Slottet og tilbage igjen. Kong Frederik havde nylig været i

Norge med sin kongelige Jagt *Kronen*, ledsaget af en Eskadre paa 2 Linieskibe og 5 Fregatter under Schoutbynacht P. Rabens Kommando, og med denne Eskadre var den norske Dreng kommen ned til Hovedstaden, en af Kongens Betjente havde efter hans indtrængende Anmodning taget ham med sig. Nu stod han ene i den store By, kastet ind i dens Tummel, uden Slægt eller Venner; thi hvad havde det vel hjulpet ham dengang, om han havde sagt, at hans Navn var Peter Jansen Wessel? — senere blev dette Navn bedre bekjendt.

Hvorhen Drengen rettede sin Kurs, er ikke oplyst; men han var saa heldig at træffe en god, rettænkende Mand, Kongens Skriftefader Dr. Peter Jespersen, der følte sig tiltalt af den aabne, frimodige, raske Dreng og tog ham i sin Tjeneste. Saaledes var Peter foreløbig forsørget.

Wessels Forældre boede i Throndhjem, hvor Faderen, Johan Wessel, var Raadmand, neppe noget stort Embede, naar hensees til, at Indtægterne skulde udstrækkes til at forsørge en Børneflok paa tolv Sønner og sex Døttre, ovenikjøbet vilde Krabater, der holdt mere af at slide Klæder paa Gader og Torve end sidde over Bogen i Stuen. Peter, som fødtes den 28de Oktober 1691, var den tiende af Sønnerne, og han stod ikke tilbage for nogen af sine Brødre i Lystighed og snedige Indfald. Der fortælles mange Træk fra hans Drengeaar, mange Puds, han spillede sine Lærere og Foresatte, som vidne om et opvakt Sind, et lystigt Gemyt, skjøndt de foraarsagede hans Forældre mange Bekymringer og mangen en Frygt for, at han aldrig vilde blive til Noget i Verden. Bogen holdt han ikke af, den lod han helst ligge; i Skolen sloges han med de andre Drenge. Han blev sat i Lære hos en Skrædder; men spillede ham det ene Puds efter det andet og løb tilsidst bort fra ham. Og da saa Kong Frederik 1704 kom op til Throndhjem, da Byen gjenlød af Fester og Baller, da Hofmænd og Officerer i prægtige Dragter og Betjente i skinnende Livreer sværmede om i Gaderne, blev den unge, opvakte Gut saaledes henreven af dette Liv, at han knyttede sig til en af Lakajerne — og da Kongen var rejst, var ogsaa Peter Wessel forsvunden fra Throndhjem.

Opholdet hos Dr. Jespersen i Kjøbenhavn tiltalte ham ikke; hans Hu stod til noget mere end at børste Støvler og gaa Byærinder. Virk-

somheden i Havnen og paa Holmen opfyldte hele hans Tanke, de mange Skibe, Søfolkene, som kom hjem fra de lange Rejser og snart igjen droge bort, de stolte Orlogsmænd, som laa fortøjede ved Nyholm, Kadetterne og Lærlingerne, som exercerede paa Bremerholm og klattrede

Peter Tordenskjold.

om i Rejsningerne, alt dette var noget ganske andet at see paa end Doktorens møblerede Stuer. Hans Længsel steg, han maatte ud i Livet, og det forekom ham, at han ikke kunde gjøre noget Bedre end at skrive

lige til Kongen, som bedst maatte kunne hjælpe ham. Han maatte være sin egen Lykkes Smed, og da der hos ham aldrig var langt fra Beslutning til Handling — et Karaktertræk, som fremtræder fra hans allertidligste Tid — opsatte han følgende Brev, der virkelig kom Kongen for Øje og blev Grundlaget for hans korte og glimrende Livsbane. Brevet lød med nogen Stilrettelse saaledes:

«Stormægtigste allernaadigste Arvekonge og Herre! Udi allerdybeste Underdanighed nedfalder jeg fattige, unge Person for Eders Kongl. Majst., at som jeg for omtrent to Aar siden er bleven nedsendt*) fra min gamle Fader Johan Wessel, Eders Kongl. Majestæts allerunderdanigste Raadmand i Throndhjem i Norge, formedelst mine mange andre, nemlig sytten smaa og store Sødskendes Paahæng, at forsøge her nede min Lykke, og som jeg nu er i Tjeneste hos hans Højærværdighed Doctor Peter Jespersen, og min Lyst som et ungt Menneske ikke dertil saaledes findes at henslide min Tid, men mit Sind stedse genegent til, Eders Kongl. Majst., at exerceres, med Tide dertil at avancere noget bedre, og nedfalder derfor allerunderdanigst, at Eders Kongl. Majst. af høje Naade og Miskundhed vilde allernaadigst forunde og hjælpe mig til at blive en Kadet, at exerceres tillige med de andre paa Holmen, da jeg al min Tid med Liv og Blod skal stræbe at leve efter allerundst. Pligt til Eders Kongl. Majsts. Tjeneste, tro, aarvaagen og flittig efter al yderste Kraft og Evne.

Forbliver Eders Kongl. Majests. allerundst., allerringeste Tjener

Peter Jansen Wessel.

Kjøbenhavn d. 28de Marts Anno 1706.»

Tiltalt af den unge Andragers aabne og hengivne Udtalelse, lod Kongen ham ansætte som Lærling ved Holmen, i hvilken Stilling han ikke alene nød Undervisning hjemme, men sendtes afsted paa længere Rejser for at uddannes som Sømand. Saaledes kom han først paa et Tog til Guinea og strax efter til Ostindien med et af de større Skibe. Han udviklede sig hurtig til en rask, djærv og kraftig Sømand, han

*) Dette kan dog ikke være rigtigt; flere Yttringer af Tordenskjold vise, at han tog ned til Danmark uden Forældrenes Vidende.

lærte Sølivet at kjende fra Grunden af, levede som Matros blandt Matroser, hvorved han fik den bedste Forestilling om de Underordnedes Tanker og Fordringer. Han viste sig tidlig at være i Besiddelse af en udmærket Forstand og Dømmekraft, et skarpt Øje, en fast Karakter og et ædelt Hjerte, stor Udholdenhed og legemlig Styrke. Den 11te Januar 1709 udnævnte Kongen, som dengang var i Venedig, ham til Søkadet med 52 Rdl. i Gage, da en Plads netop var bleven ledig; kort efter sejlede han igjen til Ostindien med en af Kompagniets store Ostindiefarere og kom først tilbage herfra 1710, da Krigen var i fuld Gang.

II. Krigen indtil Karl den Tolvtes Hjemkomst.

Gjemt er ikke glemt. Frederik den Fjerde kunde ligesaa lidet som sin Fader glemme, at de skaanske Provindser vare blevne Danmark berøvede ved Vold, han pønsede bestandig paa at tilbageerobre dem, havde i denne Hensigt aabnet Krigen i Aaret 1700 og tænkte nu, da den stolte svenske Hær med dens ridderlige Anfører og Konge var bleven sønderknust og tilintetgjort ved Pultava, kun paa at drage Fordel for sig af dette forfærdelige Nederlag. Hans opsætsige Fætter og Navne, den gottorpske Hertug, der havde ledsaget sin Svoger Karl den Tolvte paa hans Tog i Polen, var falden ved Klissov den 19de Juli 1702, og hans Søn Karl Frederik, som da kun var to Aar gammel, levede med sin Moder, den svenske Konges højt elskede Søster Sofie Hedevig, i Stockholm, medens en Formynderregering styrede Hertug-

dømmernes Anliggender. I denne sad den mod Danmark fjendtlig sindede Baron Gørtz, der spillede Danmark mange Rænker og laa i stadig Strid med dets Regering, indtil de Svenskes Nederlag i Rusland bragte ham paa andre Tanker, til at øve større Forsigtighed, og de indbyrdes Stridigheder bilagdes ved Forliget i Altona 1709. Danmark følte sig altsaa nogenlunde sikker paa den Kant.

Da den svenske Hærs sejrrige Fremskridt standsedes i Ukraine, var Kong Frederik i Udlandet. I November 1708 var han rejst til Italien, hvor han opholdt sig indtil midt i det følgende Aar, og paa Tilbagevejen i Juni Maaned fornyede han i Dresden sit Forbund med Kong August af Polen, der tillige var Kurfyrste i Sachsen, hvilket Forbund kort efter tiltraadtes af Kong Frederik den Første af Preussen (saaledes kaldtes siden 1701 Kurfyrsten af Brandenburg). Da Kongen kom hjem, og Efterretningen om Karl den Tolvtes Nederlag naaede Kjøbenhavn, blev der taget fat paa Forberedelserne til Krigen. Det havde — saaledes forudsatte man — været Kong Karls Plan, saasnart han havde besejret Rusland og Polen, at vende sig imod Danmark og udføre, hvad der ikke var lykkedes for hans dristige Forgjænger Karl Gustav, at bringe Norge til Sverig og Hertugdømmerne indtil Kolding til Hertugen af Holsten-Gottorp, saaledes at Kong Frederik kun beholdt Nørrejylland og Øerne — en Plan, der paa en noget anden Maade omsider skulde gjennemføres i det næste Aarhundrede, 1814 og 1864. Paaskud til Krig lode sig vel finde, de mangle sjelden, naar Krig først er besluttet, og da Czar Peter af Rusland tillige havde tiltraadt Forbundet imod Sverig, blev Krigen erklæret den 28de Oktober 1709, den sidste Krig, som Nabomagterne paa begge Sider af Sundet have kæmpet med hinanden.

I August Maaned var Flaadens Udrustning allerede paabegyndt, og blev dreven med al Kraft. Den svenske Flaade var noget større end den dansk-norske; siden Freden i Lund var der i Sverig bygget ikke mindre end 37 Linieskibe paa over 50 Kanoner, og i 1709 talte Flaaden 48 Linieskibe, 7 Fregatter og 4 Skytskibe, foruden Galejer og mindre Skibe, af hvilke 7 Linieskibe, 4 Fregatter og 4 Skytskibe havde Station i Gøteborg, medens Hovedstyrken laa i Karlskrona. Ikkun Danmarks og Norges Flaade kunde stilles imod denne Sømagt; thi Rusland havde først nu tænkt paa at skabe sig en Flaade, og Preussen havde ingen

Skibe. Det var derfor ikke nogen let Opgave, som stilledes paa Søen, saameget mere som Danmark maatte dele sin Styrke mellem Østersøen og Kattegattet-Nordsøen, mellem Karlskrona og Gøteborg, og da Havet umiddelbart efter Krigens Udbrud oversvømmedes af svenske Kapere, det vil sige Skibe, forsynede med svenske Kaperbreve, var der Nok for Flaaden at tage fat paa. Endnu var det vanskeligt at skaffe det fornødne Antal Folk; Indrulleringen var ikke kommen ret i Orden, og en ikke ringe Del af Besætningerne maatte hverves. Dertil kom, at Finantsernes slette Tilstand under Krigen gjorde det umuligt at lønne Mandskabet tilstrækkeligt og i rette Tid, saa at de hjemmeværende Familier formelig led Nød og Mange maatte tilbetle sig det daglige Brød. Men ligemeget! Søfolkene mødte dog, udholdt Savn, Anstrengelse, ofte haard og raa Behandling, smal Kost og slette Provisioner, og lød der end nu og da Klynk og Klage, viste det sig end undertiden nødvendigt med Rottingen at dæmpe utilbørlige Udbrud, saa kunde man dog byde hine haardføre og udholdende Søfolk noget ganske Andet, end hvad vi kunne byde Matrosen i vore Dage.

Viste der sig saaledes end Vanskelighed ved at skaffe Folk til Skibene, saa var dog Besværligheden ved at skabe en Hær endnu langt større. De bedste Tropper, de bedste Generaler og Officerer vare i fremmed Sold, kæmpede i Tyskland, i Nederlandene og Italien, og skjøndt de der indlagde sig megen Hæder for Dygtighed og Tapperhed, havde de dog kunnet gjøre bedre Fyldest hjemme, da Fædrelandet trængte til sine Sønner. Alligevel samledes paa Sjælland en Hær paa 16,000 Mand under Anførsel af Grev Reventlov, og da Gyldenløve havde faaet samlet et tilstrækkeligt Antal Skibe i Sundet, blev denne Hær ført over til Skaane og landsat Syd for Helsingborg ved Fiskerlejet Raa, paa samme Sted, hvor Christian den Femte havde gjort Landgang i 1676. Denne Hær skulde skyndsomst trænge ind i Bleking og bemægtige sig Karlskrona med den svenske Flaade; men den blev slet ledet, laa i lang Tid uvirksom ved Helsingborg, og da den endelig brød op i Januar Maaned 1710 og trængte ind i Bleking, efterat have bemægtiget sig hele Skaane, var den bedste Tid gaaet tabt, Skaanes dygtige Guvernør Grev Magnus Stenbock, «der var ligesaa meget værd som en hel Armee», havde faaet Tid til at samle en Bondehær paa om-

trent 20,000 Mand. Med disse slet udstyrede Tropper, uden Uniformer, klædte i Vadmelskofter og med Træsko paa Fødderne, gik Stenbock imod de Danske, der maatte trække sig tilbage til Helsingborg, hvor Reventlov afgik som syg fra Hæren, der underlagdes Jørgen Rantzaus Kommando, og hvor de Danske led et fuldstændigt Nederlag den 10de Marts; de tabte i Slaget henved 8000 Mand, og Resten maatte nogle Dage efter trække sig tilbage til Sjælland, efterladende alle Kanoner og al Bagage. «Gedehyrderne og Træskorytterne», som den svenske Bondehær kaldtes, havde sejret over «Søndagsfolkene», som de kaldte de vel udstyrede Danske.

Da Krigen erklæredes, var Aarstiden allerede saa langt fremrykket, at der ikke kunde udrettes noget Væsentligt paa Søen, ikkun nogle enkelte Skibe udsendtes imod Kapere; men det næste Foraar, 1710, blev der med Kraft drevet paa Udrustningerne, navnlig efter at den danske Hær var slaaet ved Helsingborg. Viceadmiral Raben sendtes med en Eskadre paa 7 til 8 Linieskibe først til Østersøen og senere til Nordsøen og Kattegattet, hvor der bestandig maatte holdes flere større Skibe krydsende for at bevogte den svenske Flaadeafdeling i Gøteborg og holde Forbindelsen imellem Danmark og Norge aaben. Hovedflaaden under Admiral Gyldenløves Kommando afgik til Østersøen, som den fuldstændig beherskede, da den svenske Flaade holdt sig indesluttet i Karlskrona, og hvorfra der afsendtes Expeditioner i forskjellige Retninger og Øjemed. Det var en stor Flaade, Gyldenløve her havde under sin Kommando; Antallet af Skibe vexlede, men var til sine Tider meget betydeligt, indtil henimod 40 Linieskibe, foruden endel Fregatter og mindre Skibe. Gyldenløves Flag vajede paa Tredækkeren *Elefanten*.

Hele Sommeren hengik imidlertid, uden at der paa Søen forefaldt nogen Begivenhed, som er værd at tale om; thi skjøndt den svenske Hovedflaade havde en dygtig Fører i Generaladmiral Grev Wachtmeister, holdt den sig dog stadig tilbage i Karlskrona. Kong Frederik arbejdede imidlertid stærkt paa at forny Angrebet paa Skaane, og da det gik langsomt med Udrustningen af en ny Hær paa Sjælland, havde Czar Peter lovet at staa ham bi med 6000 Mand russiske Hjælpetropper, som Gyldenløve skulde besørge overførte fra Danzig til Skaane. Men denne Plan mislykkedes. Da Flaaden begav sig paa Vejen til Danzig i Sep-

tember Maaned, blev den nemlig om Natten mellem den 14de og 15de overfalden af en saa heftig Storm, at Skibene bleve adsplittede og de fleste af dem led større eller mindre Havarier. 4 Linieskibe maatte gaa til Kjøbenhavn for at istandsættes, Resten søgte ind til Kjøge Bugt; et Linieskib havde mistet alle Masterne, paa to, deriblandt *Danebrog*, vare Fokkemasten og Sprydet knækkede, det var en kummerlig Tilstand, hvori det ene Skib efter det andet kom ind og ankrede paa Bugten.

Her blev Skaden istandsat paa bedste Maade, for at Flaaden, der nu bestod af 26 Linieskibe med 1714 Kanoner foruden 5 Fregatter, 6 Snauer og 7 Brandere, atter kunde være rede til at afgaa til Danzig, og imidlertid valgtes en Ankerplads helt inde i Bugten imellem Gjorslev Skov og Kjøge By, hvor Skibene vistnok have ligget vel stærkt sammenstuvede. Tilstanden ombord var ikke den bedste, Forsyningen var mangelfuld, Provianten slet, Mange af Mandskabet syge. Den 4de Oktober om Morgenen, da det blæste frisk af Sydost og der følgelig ikke kunde være Tale om at lette for at gaa tilsøes, kom en Klynge Sejlere til Syne i Horizonten udenfor Falsterbo. Man troede det var Handelsskibe, der kom fra Danzig, og blev derfor liggende roligt til Ankers; men da de kom nærmere viste det sig at være den svenske Flaade, som med den friske Kuling og gunstige Vind styrede lige ind imod de danske Skibe. Den talte 21 Linieskibe med 1530 Kanoner, foruden Fregatter, Snauer og Brandere, og kommanderedes af Grev Wachtmeister selv paa Linieskibet *Göta Leyon*. Den 1ste Oktober havde den forladt Karlskrona for at opsøge den danske Flaade, og skjøndt den ikke talte fuldt saa mange Skibe og Kanoner som denne, mente Wachtmeister dog at kunne staa sig, da han havde friskt Mandskab og vel udhalte Skibe.

Gyldenløve havde, i sin høje Stilling ved Marinen, ikke alene selv med megen Iver lagt sig efter Søtaktik, som han havde lært paa den franske Flaade, men ogsaa baaret Omsorg for, at Kjendskabet til de nye Flaadebevægelser blev almindeligt og at der holdtes «Passiaring» for Officererne i dette Fag; han kommanderede nu over en stor Flaade og maa have været sig fuldt bevidst, at kun en dygtig Ledelse af en saadan Søstyrke kan føre til Sejr, hvorimod taktiske Fejl kunne føre de

sørgeligste Følger med sig. Nu var Øjeblikket kommet, da det skulde vise sig, om de lærte Theorier kunde bære praktiske Følger; men Fjenden nærmede sig saa hurtigt, at der ikke blev Tid til de nødvendige Forberedelser. Det synes, som om man har forsømt en vigtig Forsigtighedsregel, nemlig at holde Spejdere ude, for at see efter om nogen Fjende nærmede sig og da strax give Signal herom.

For hurtig at komme under Sejl, maatte Skibene kappe deres Ankertouge, og der blev givet Befaling til Opstilling i Slaglinie, saaledes at der sejledes bidevind Nordost hen; i Spidsen gik det smukke Linieskib *Danebrog*, der førtes af den tappre Normand, Kommandør Iver Hvitfeldt. Da den svenske Flaade havde nærmet sig til en Afstand af halvanden Mil, drejede den ogsaa under Vinden, Nordost i, og de to Flaader gik saaledes samme Vej i to Slaglinier, som dog neppe, idetmindste for den danskes Vedkommende, have været synderlig godt holdte. Gyldenløve begyndte nu at manøvrere, at lade foretage Vendinger, for om muligt at komme til Luvart af Fjenden; men det blæste for haardt, Skibenes Vendinger maatte foretages for Vinden (ikke, hvad der er bekvemmere og nyttigere, igjennem Vinden), og Forsøget mislykkedes. Endelig Klokken 2 aabnedes Ilden, *Göta Leyon* og dets to Sekundanter angrebe *Danebrog*, der strax gav Svar; men neppe havde det affyret et Par Skud, før Ilden brød ud i Skibet, uden at det vides med Bestemthed, hvorledes den var opkommen. Et Øjeblik efter stod det stolte Skib i Flammer — men den brave Hvitfeldt holdt sin Post; havde han drejet af for Vinden, der som anført blæste meget frisk, da kunde han vistnok have naaet at landsætte Skibet paa Kysten saa tidlig, at idetmindste den største Del af Besætningen var bleven frelst; men han havde da maattet passere med det brændende Skib uden sikker Styring igjennem hele Klyngen af danske Skibe, blandt hvilke der sikkert vilde have opstaaet Forvirring og sket Ulykke. Iver Hvitfeldt foretrak at blive paa sin Post, og efter en Times heftig Brand sprang *Danebrog* i Luften med sin tappre Chef og hele sin Besætning.

Paa Søkaartet er det Sted, hvor *Danebrog* sprang i Luften, betegnet med to korslagte Kanoner. Det vil heraf være tydeligt (see Kaartet Side 360), at da *Danebrog* var det yderste Skib, maa Flaaden have været meget sammentrængt og kun havt ringe Plads at bevæge sig

paa. Under den orkanagtige Storm den 13de November 1872, da Stormfloden anrettede saa forfærdelige Ulykker paa Kysterne langs Østersøen, blev ogsaa Sandet skyllet bort fra *Danebrogs* Vrag, skjøndt det ligger paa 7 Favne Vand. Fiskere fra Dragør fandt det kort Tid efter, Dykkere undersøgte det og optog mange Gjenstande derfra, navnlig endel Metalkanoner, der bare tydelige Spor af den sørgelige Katastrofe, som 162 Aar forud havde rammet det ulykkelige Skib. — Havet gav Beretning i sit tause Sprog!

De med *Danebrog* vexlede Skud var den eneste Kamp, som forefaldt. Det vedblev at blæse op, der satte stærk Søgang ind i Bugten, Skibene maatte lukke det underste Batteries Porte, og det var næsten ikke muligt at manøvrere med Kanonerne paa de gyngende Dæk. To svenske Linieskibe, hvert paa 90 Kanoner, kom paa Grund ved Sydostenden af Amager, og begge Flaader nødtes om Eftermiddagen Kl. 5 til at ankre, den danske helt inde i Bugten ved Kallebod Strand, den svenske en Mil længere ude.

De følgende Dage vedblev det at blæse saa haardt af Sydost, at Flaaderne maatte blive paa deres Ankerpladser og det kun lykkedes Wachtmeister at bjerge Besætningerne fra de to grundstødte Linieskibe, to stolte Sejlere, som man derefter lod gaa op i Flammer. Den 6te kom en hel Flaade af Transportskibe, 40 i Tallet, sejlende fra Danzig og styrede for den gunstige Vind i god Tro ind i Bugten — men de gik lige i Løvens Gab og bleve enten erobrede eller jagede paa Grund af Svenskerne. Nogle Brandere, som Wachtmeister sendte ind i den danske Flaade, gjorde ingen Virkning, og da Vejret den 7de Oktober blev bedre, skjøndt Vinden var den samme, lettede han med Flaaden og krydsede ud af Bugten. Ogsaa Gyldenløve lod lette og forfulgte den svenske Flaade, men kunde ikke naae den. Wachtmeister gik til Karlskrona, Gyldenløve til Kjøbenhavn, dette Aars Felttog var tilende, begge Flaader lagdes i Vinterkvarter.

1711 var et mørkt Aar i Danmarks Historie. Pesten rasede med saadan Voldsomhed ved Øresundets Kyster, at Tanken om Krigen i lang Tid maatte træde i Baggrunden. Sygdommen begyndte i December Maaned 1710 i den lille Flække Lappen, Nord for Kronborg, gik derfra i Marts 1711 til Helsingør, og naaede i Juni

Maaned samme Aar Kjobenhavn, hvor den bortrev omtrent 24,000 Mennesker, som var Halvdelen af Byens Befolkning, og hvor den først ophørte i November. I Karlskrona rasede Pesten ligeledes og hindrede den svenske Flaade fra at stikke i Søen.

Krigsforetagenderne begyndte derfor først sent i dette Aar og vare ikke af synderlig Betydning. Viceadmiral Sehestedt afgik midt i Juni Maaned med en Eskadre paa 10 Linieskibe, nogle Fregatter og mindre Skibe til Kattegattet og Nordsoen for at bevogte Kysterne, understøtte Handelen, konvojere Handelsskibene og rense Farvandet for Kapere. Krigen til Lands rettedes imod Sverigs tyske Besiddelser, en Hær trængte i August Maaned ind i Nordtyskland og lagde sig for Wismar, og Hovedflaaden under Gyldenløves Kommando gik til Østersøen for at hindre Overførelsen af Tropper og Ammunition fra Sverig til Stralsund; men Krigen førtes med Slaphed, en paatænkt Landgang paa Rygen kom ikke istand, og sent paa Aaret, da Størstedelen af den danske Flaade havde trukket sig tilbage, benyttede den aarvaagne Wachtmeister Lejligheden til med en stor Flaade at bringe Undsætning til Rygen. Da Gyldenløve kom dertil, havde den svenske Flaade atter naaet Karlskrona.

En livlig og begavet ung Mand havde imidlertid begyndt sin mærkelige Løbebane ved Flaaden i Kattegattet, det var den unge norske Sømand Peter Wessel. Som allerede anført, kom han i 1710 tilbage med den store Ostindiefarer, der løb ind til Bergen. Opfyldt af Ønsket om at tage Del i Krigen, rejste Wessel strax over Land til Christiania, hvor han med sin sædvanlige Frimodighed henvendte sig til den i Norge kommanderende General, Baron Løvendal, og bad om at maatte komme i Virksomhed. Den unge, kjække Sømands aabenhjertige Tale og frejdige Væsen tiltalte Generalen, der i hans kraftige Udvikling, saavel i aandelig som legemlig Henseende, hans tilsyneladende faste Karakter og bestemte Villie søgte en Erstatning for hans store Ungdom, for at han ikke endnu havde fyldt sit 19de Aar. Løvendal tog sig derfor af ham og ansatte ham som Fører af en lille Snau paa 4 smaa Kanoner, kaldet *Ormen*.

Saaledes blev Wessel en Slags Kaperkapitajn. Med sin lille Hukkert krydsede han omkring i Skjærgaarden, i Skagerakket og Katte-

gattet, forfulgte fjendtlige Handelsskibe, udspejdede Fjendens Bevægelser og bragte Løvendal Efterretning om Alt, hvad han havde iagttaget. Hans Snarraadighed og Selvstændighed udvikledes, han lærte at tumle sig om paa egen Haand, at stole paa sig selv og dristig gaa Faren imøde. I Juli Maaned 1711 udnævntes han til Sekondlieutenant i Flaaden og kom som saadan ombord i Fregatten *Postillonen*, Kapitajn Rostgaard, der henhørte til Sehestedts Eskadre; men denne underordnede Stilling faldt ikke i Wessels Smag, han længtes efter sit frie, selvstændige Liv, og det lykkedes ham virkelig ogsaa snart igjen at komme ud med sin lille Snau *Ormen*. Naar man læser hans Rapporter fra denne Tid, navnlig en, som er dateret *Ormen* til Ankers ved Kragerø den 26de April 1712, og hvori der findes en Skildring af Snauens Krydstog, faaer man en god Forestilling om det urolige, vikingeagtige Liv, som Wessel i denne Tid førte, om hans Utrættelighed, Hensynsløsheden, der vistes imod de fredelige Kystboere, Lodser, Fiskere og Andre, der under de hyppige Landgange i Skjærgaarden bleve tagne ombord i *Ormen* for at give Oplysninger, slæbtes med og sendtes i Land eller i en Baad, mange Gange langt fra deres Hjem. Det er en ny Asbjørn Snare, en ægte nordisk Viking, som fødes til Verden med den udbrudte Krig.

De svenske Krigsskibe i Gøteborg, hvoriblandt der fandtes 7 smaa Linieskibe paa 30 til 50 Kanoner, havde hidtil holdt sig rolig i Havn; men i Foraaret 1712 begyndte de at røre sig, udrustedes til at stikke i Søen og stilledes under Viceadmiral Grev Lewenhaupts Kommando. Viceadmiral Sehestedt var inden Vinterens Indtræden vendt tilbage til Kjøbenhavn med sin Eskadre, i hvilken dog savnedes Linieskibet *Slesvig* paa 50 Kanoner, der i en Storm var gaaet under med hele sin Besætning. Enkelte mindre Skibe holdtes omkring i Farvandene og Havnene Vinteren over, og om Foraaret 1712 sendtes forskjellige Expeditioner ud. I Begyndelsen af Maj Maaned konvojerede Kommandørkapitajn Hans Knoff med Linieskibet *Fyen* og 2 Fregatter endel Handelsskibe fra Frederiksværn til Fladstrand, hvor han laa til Ankers den 11te Maj, da 7 svenske Krigsskibe under Kommando af Schoutbynacht Sjøblad kom sejlende over imod ham fra Gøteborg; men paa samme Tid kom der ogsaa nogle danske Krigsskibe fra Sundet og sluttede sig til Knoff, som

saaledes fik 5 Skibe under sin Kommando. Det var næsten ganske stille Vejr, kun en svag Brise krusede Søens Overflade, og begge Eskadrer vare gaaede til Ankers, den danske under Hirtsholmene, den svenske en Mil længere ude. Om Eftermiddagen Kl. 6, da der kom lidt mere Vind, lettede Sjøblad og holdt med sine Skibe ned imod Knoff, som fandt det raadeligst at modtage Angrebet paa Ankerpladsen, da han havde Mangel paa Befalingsmænd til at lede Manøvrerne. Angrebet rettedes imod de tre nærmeste Skibe, som vare Linieskibet *Fyen* og Fregatterne *Søridderen* og *Raa*; men skjøndt Sjøblad kommanderede over 7 Skibe med 288 Kanoner, medens Knoff kun havde 5 Skibe og 158 Kanoner, fik han en saa alvorlig Hilsen, at han efter en to Timers Kamp maatte trække sig tilbage og søge Havn i Gøteborg for at istandsætte Skibenes Havarier.

Var dette Angreb saaledes end slaaet tilbage, saa viste dog Fjendens Styrke, at en større Magt maatte sendes op i Kattegattet, og denne Station, der underlagdes Schoutbynacht D. J. Wilsters Kommando, kom til at tælle 5 Linieskibe og 6 Fregatter, foruden Snauer og mindre Skibe, samt 3 russiske Kaperfregatter. Wessel, der fremdeles krydsede i disse Farvande, havde opnaaet at faae et større Skib, *Løvendals Galej*, der ikke var bygget som nogen almindelig Galej, men som en af Datidens smaa Fregatter paa 18 til 20 sexpundige Kanoner. Han kan ikke have staaet i noget Tjenesteforhold til Wilster; thi for det Første var det Skib, han førte, ikke opsendt med Eskadren fra Kjøbenhavn, men bygget i Norge paa Løvendals egen Bekostning, og for det Andet fremgaaer det af den Maade, hvorpaa han krydsede omkring, at han maa have været sin egen Herre. Han var ogsaa højst forskjellig fra den kommanderende Schoutbynacht. Wessels brændende Fædrelandskjærlighed, der endogsaa overtraf hans Had til Alt, hvad der var Svensk, og gjorde ham til en ægte national Helt, stak altfor grelt af imod en saa tvetydig Persons Karakter, som D. J. Wilster. Wessel havde aldrig saasnart sat Foden paa *Løvendals Galej*, før han løb ud og erobrede en svensk Kaper *Det svenske Vaaben*, og siden den Dag gav han sig aldrig Ro; han var en dygtig Fører for sine Folk, der hurtig uddannedes under hans Vejledning og saa at sige voxede sammen med ham. Hans Sikkerhed, hans Ligegyldighed for Faren, hans Iver og Utrætte-

lighed, hans personlige Deltagelse i alle Arbejder og Besværligheder vakte hurtig Matrosernes Tillid; hvad han gjorde, mente de var vel gjort; naar han gik paa, havde det ingen Nød, de gik gjerne i Ilden for ham. Ogsaa hans uudtømmelige Lune faldt i Matrosernes Smag. I Kattegattet blev han en Dag overfalden af en voldsom Storm, det susede i Takkel og Toug, Søen skyllede over Dækket, og Mandskabet fiskede Sejlene sammen. Da gik Fokkemasten overbord: «Hej, det gaaer glædeligt!» raabte Wessel, og dette Udraab blev senere til et folkeligt Ordsprog.

Men medens Wessel saaledes foer omkring, laa Wilster og smølede med Eskadren. Han lod ikke alene Lewenhaupt slippe ud fra Gøteborg med den svenske Eskadre, der gik til Nordsøen og uanfægtet opbragte norske og danske Handelsskibe; men han lod den endogsaa komme tilbage til Gøteborg med sine Priser, uden at angribe den, hvortil dog Krigsraadet havde opfordret ham. Han blev derfor kaldet hjem, stillet for en Krigsret og dømt til at have sin Stilling forbrudt, hvilken Dom Kongen dog formildede til Afsked i Naade; men Wilster viste kun ringe Tak herfor, han forlod sit Fædreland, tog Tjeneste paa den svenske Flaade og kæmpede senere imod sine egne Landsmænd.

I September Maaned led Wessel atter Havari og maatte gaa med sit Skib *Løvendals Galej* til Kjøbenhavn for at reparere; her forberedtes en større Expedition til Østersøen, hvortil samledes alle de Skibe, man havde til Raadighed, og hvori han saaledes ogsaa kom til at tage Del.

Den danske Hær, som i Slutningen af Aaret 1711 havde trukket sig tilbage til Holsten, gik det følgende Aar atter fremad, passerede over Elben, underlagde sig de Svenskes Besiddelser, indtog Fæstningen Stade og belejrede Stralsund. Krigen var saaledes ført fra Skaane over til de tyske Besiddelser, og det blev af største Vigtighed, navnlig for Sverig, at kunne sende Tropper, Ammunition, Vaaben o. s. v. over Østersøen til Krigsskuepladsen. Den svenske Flaade skulde understøtte denne Transport, den dansk-norske Flaade søge at hindre den og tillige bringe de danske Belejringstropper ved Stralsund Understøttelse.

I denne Hensigt afsendtes en Eskadre til Østersøen. Ved Rudø, en lille Ø mellem Rygen og Usedom (see Kaartet Side 79), hvorfra det sejlbare Løb Nydyb fører op til Stralsund, laa en svensk Eskadre paa

6 Fregatter og 4 Skytsskibe under Kommandor Michael Hencks Kommando og bevogtede Adgangen. Viceadmiral Sehestedt, der kommanderede en Eskadre paa 8 Skibe og Pramme, som særlig egnede sig til at virke i mindre dybe Farvande, blev sendt ned for at fortrænge den; blandt Skibene kan nævnes Linieskibet *Ditmarsken* paa 46 Kanoner, der kun stak 11 Fod i Vandet, og det af Judichær byggede tremastede Skytsskib *Arken Noa* paa 16 Kanoner, der var saa fladbundet og rankt, at Kanonerne maatte lægges i Lasten, naar det sejlede over Soen. Sehestedt ankom til Rudø i Slutningen af Juli Maaned, undersogte Fjendens Stilling noje, traf sine Forberedelser og begyndte Angrebet den 31te. Efter flere Dages Kamp, i hvilken de svenske Skibe bleve stærkt forskudte, maatte de trække sig tilbage til Sydkysten af Rygen; men da de ogsaa her bleve forfulgte, tyede de ind under Beskyttelse af Stralsunds Kanoner, og Sehestedt ankrede op med sine Skibe paa Rheden ved Greifswald.

Fra Danmark kunde der saaledes nu sendes Understøttelse til Belejringshæren ved Stralsund, som endnu tilligemed Rygen var i Svenskernes Besiddelse; men i Sverig gjorde man store Forberedelser til at sende en Hær, som den utrættelige Feltmarchal Mogens Stenbock var ifærd med at samle i Skaane, over til Rygen, og Wachtmeister belavede sig i Karlskrona paa at understøtte Overførselen med hele den svenske Flaade. Den dansk-norske Hovedflaade, der siden Midten af August var stillet under Kommando af Generaladmiral Gyldenløve selv, hvis Flag vajede paa Linieskibet *Elefanten*, talte nu 16 Linieskibe, foruden Fregatter og mindre Skibe, og opholdt sig navnlig under Rygen, hvor den i August Maaned modtog Besøg af den russiske Czar Peter.

Den 3die September forlod Wachtmeister Karlskrona med den svenske Flaade, som nu talte 24 Linieskibe, og kom Morgenen efter i Sigte af den dansk-norske Flaade, der laa til Ankers under Bornholm og som anført kun talte 16 Linieskibe. Vinden var østlig, det blæste frisk. Gyldenløve lod strax lette og ordnede sin Flaade under Sejl; han dristede sig ikke til at modtage Kamp, hvortil han følte sig for svag, og det gjaldt derfor om at manøvrere sig fri af Fjenden, som havde Fordelen af Vinden. Vi see nu strax saavel under disse Bevægelser som under dem, der senere udfortes med de store Flaader i denne Krig,

hvilken overordentlig Forskjel der var imellem dem og den Maade, hvorpaa Søkrigen førtes i Peder Skrams, Herlof Trolles, ja selv i Christian den Fjerdes Tid. Niels Juel og den skaanske Krig havde viist Betydningen af en ordnet Søtaktik, og hvad der tidligere sandsynligvis havde ledet til et Søslag, hvis Gang ikke forud kunde beregnes, førte nu til fint beregnede Manøvrer, til Kamp eller en Undgaaen af Kampen, alt eftersom Omstændighederne fordrede; Flaaderne, der i tidligere Tid bestode af enkelte, usammenhængende Led, vare nu blevne til store, sammenhængende Krigsmaskiner.

De to Flaader vare som sædvanlig delte hver i tre Eskadrer, der indtoge en bestemt Plads i den taktiske Orden. . Signaler med Flag vexledes, og forskjellige Bevægelser udførtes. Det er rimeligt nok, at Wachtmeister har havt til Hensigt at angribe den svagere Fjende, naar det kunde lykkes ham at udføre det med samlet Magt; men Gyldenløves Manøvrer gik ud paa at undgaa Kampen, og han trak sig bestandig Vester efter, henimod Kjøge Bugt. Under disse Bevægelser lykkedes det dog et Par af de forreste, bedst sejlende Skibe i den svenske Flaade at naae og angribe det agterste Skib i den danske Linie, *Tumleren*, som var en slet Sejler; men det blev understøttet af de nærmeste Skibe og slap saaledes fri; ikkun en anden slet Sejler, der benyttedes som Hospitalsskib, faldt i Svenskernes Hænder, efterat Mandskabet havde forladt det. Om Aftenen ankrede den svenske Flaade under Trelleborg, den dansk-norske udfor Præstøbugten, hvorfra den anden Dagen efter sejlede op til Dragør.

Saaledes laa de to Flaader i flere Dage og holdt hinanden i Skak. Wachtmeisters Opgave var det at holde den dansk-norske Flaade tilbage, medens Grev Stenbock førte sin Hær, der talte omtrent 10,000 Mand, over til Rygen; Gyldenløve maatte derimod see at faae samlet saa mange Skibe som muligt, for at kunne fordrive Svenskerne og hindre Overfarten. Hvad der var af Skibe ved Kjøbenhavn sendtes ned til Dragør, og fra Kattegattet hjemsendtes 5 Linieskibe og 4 Fregatter, der ligeledes sluttedes til Hovedflaaden, som nu kom til at tælle 23 Linieskibe, 6 Fregatter (hvoriblandt *Lovendals Galej*, Lieutenant P. Wessel) og 2 Brandere.

Med disse Forberedelser hengik to kostbare Uger, og først den 23de September faldt Lejligheden saaledes til, at Gyldenløve kunde stikke i Søen med Flaaden — men da havde Wachtmeister forladt sin Ankerplads, den svenske Transportflaade med Stenbock og hele Hæren var sejlet over til Rygen og gik nu i Land paa Nordkysten ved Witmund. Den svenske Flaade var endnu noget større end den dansk-norske, og Gyldenløve maatte gaa forsigtig tilværks; han holdt sig Vester paa i Farvandet, henimod Stevns og Møen, og først den 27de fik han Fjenden i Sigte, ved hvilken Lejlighed han maa have erfaret, at den svenske Transportflaade endnu laa ved Witmund, og at Udskibningen, navnlig af Ammunition og Gods, ikke var tilende.

De to store Flaader stillede sig i Slagorden og begyndte at udføre forskjellige Manøvrer, ligesom ved deres sidste Møde; men denne Gang var det snarere Wachtmeister, der søgte at undgaa Kampen, efterdi det kun var ham om at gjøre at beskytte Transportflaaden, som han i sin nuværende Stilling, da Vinden var Nordvest og han laa til Luvart af Landgangsstedet, dækkede. Gyldenløve bestræbte sig derimod for at komme til at indtage en fordelagtig Stilling overfor Fjenden, hvilket ikke ret vel vilde lykkes. Saaledes manøvrerede Flaaderne i hinandens Nærhed den 27de September og hele den følgende Dag; men den 29de forandredes Situationen. Vinden gik nemlig om til Sydvest, den svenske Flaade, der laa Nord for Rygen, kom derved i Læ af Landgangspladsen, som den ikke kunde naae uden at krydse, og Gyldenløve fik en fordelagtig Stilling. Han sendte strax de 4 Fregatter *Raa*, *Søridderen*, *Ørnen* og *Løvendals Galej* samt en Snau og endel bevæbnede Fartøjer ned imod den til Ankers liggende Transportflaade, lod Linieskibene formere Slaglinie og forfulgte den svenske Flaade. Paa Transportflaaden, som ikke havde adlydt Wachtmeisters Befaling om at lette og slutte sig til Hovedflaaden, og fra hvilken Mange af Mandskabet og Befalingsmændene vare gaaede i Land, kom Alting i Forvirring; nogle lykkedes det at undkomme, men de fleste bleve erobrede, landsatte eller opbrændte af de Danske. Den svenske Flaade bar af for Vinden og satte Kursen Nordost i, forfulgt af den danske, til hvilken de detacherede Fregatter sluttede sig. En kort Kamp udspandt sig imellem den danske Arrièregarde, der kommanderedes af Viceadmiral Raben, og nogle

svenske Skibe; men der vexledes kun nogle Skud. *Løvendals Galej*, der altid var paafærde, hvor der var noget at gjøre, var kommet et Stykke forud for de andre Skibe og saaledes adskilt fra Flaaden, da den blev angreben af to svenske Fregatter, som hver især gav den det glatte Lag. Wessel vendte øjeblikkelig og var saa heldig at komme til at stryge lige agter om en af Fregatterne, som strax fik Laget langskibs; men saa vendte ogsaa Svenskeren og gav *Løvendals Galej* et nyt Lag, saa at Fokkemasten gik overbord, og den maatte trække sig tilbage. Den svenske Flaade undslap til Karlskrona, Gyldenløve vendte tilbage og gik til Ankers i Kjøge Bugt, hvor Flaaden blev liggende indtil midt i December, da den gik til Kjøbenhavn.

Mogens Stenbock havde saaledes vel faaet en Hær over til Rygen og naaet Stralsund; men hans Stilling var dog meget vanskelig. En stor Del Proviant og Ammunition var gaaet tabt ved Transportflaadens Ødelæggelse og Tilførselen afskaaren; imod Vest i Pommern stod den danske Hær, og Øster fra nærmede Sachserne og Russerne sig for at bringe denne Undsætning. Der maatte handles hurtig. Den 30te Oktober brød Stenbock op fra Stralsund og drog imod Vest; efter en højst besværlig Marche og store Anstrængelser stødte han den 20de December 1712 ved Gadebusch i Meklenborg sammen med den danske Hær, der anførtes af Jobst von Scholten, og her stod da et blodigt Slag, i hvilket Kong Frederik den Fjerde selv var tilstede, og som navnlig er bekjendt derved, at det er det sidste store Slag, i hvilket de skandinaviske Nabomagter have kæmpet imod hinanden. Efter en hæderlig og haardnakket Modstand og efterat have mistet 2,500 Døde og 3,500 Fangne af deres kun 15,000 Mand stærke Hær, maatte de Danske flygte for den kjække, sejrrige Fjende; men dog var Stenbocks Stilling ikke bleven bedre. Da Sachserne og Russerne nogle Dage efter forenede sig med Levningerne af den danske Hær, maatte han trække sig op i Holsten, hvor han haabede at finde Forplejning til sin Hær og muligvis Understøttelse fra Sverig ved den svenske Flaade. Dette Haab slog dog fejl. Strax ved sin Indtrædelse i Holsten begik han den skjændige Handling, Natten imellem den 8de og 9de Januar 1713, at afbrænde den nylig anlagte aabne By Altona, et Offer, han navnlig bragte den skinsyge Nabostad Hamborg. De ulykkelige, fra deres Hjem fordrevne

Altonaere raabte paa Bistand og Hævn, som heller ikke udeblev; Stenbock trængtes bestandig mere tilbage, maatte slutte sig inde i Tønning, der omringedes af de forenede Hære, og i Maj Maaned maatte han omsider, tvungen af Hungersnød, Sygdom og Elendighed, overgive sig med hele sin Hær paa Naade og Unaade. Tropperne fordeltes omkring i Landet, og Stenbock selv førtes til Kjøbenhavn, hvor han i Førstningen nød megen Frihed; men da han misbrugte denne Begunstigelse, blev han i November 1714 hensat i Kastellet, hvor han døde den 6te Marts 1717.

I disse Begivenheder havde Flaaden ikke taget anden Del, end at nogle Skibe under Viceadmiral Sehestedt i Begyndelsen af Aaret 1713 havde bevogtet Ejderens Udløb i Nordsøen, og i det Hele taget var der kun ringe Anvendelse for den dansk-norske Hovedflaade i Aarene 1713 og 1714, da Svenskerne fornemmelig havde deres Opmærksomhed henvendt paa den østlige Del af Østersøen, hvor der forefaldt flere Kampe med den unge russiske Flaade. I 1713 frygtede man i Kjøbenhavn meget for et Angreb fra Skaane, Byen blev beskyttet imod Søsiden ved de tidligere omtalte Forter, der dannedes af nedsænkede Skibe, og paa Voldene anbragtes endel af Flaadens Skyts; men Fjenden gjorde ikke noget Forsøg paa at komme over Sundet. En større Flaade under Viceadmiral Reedtz krydsede vel dette Aar i Østersøen, men stødte ikke paa nogen Fjende, og i 1714 forlod den største Del af Hovedflaaden ikke Sundet.

Derimod holdtes enkelte Skibe og mindre Afdelinger paa forskjellige Steder i Nordsøen, Kattegattet og Østersøen for at rense Farvandene for Kapere, beskytte den dansk-norske Handel og forstyrre den svenske, og her stilledes da ikke ringe Krav til Befalingsmændenes Aarvaagenhed, Udholdenhed og Mod, hvorpaa der blev afgivet mange Prøver. Saaledes erobrede Kapitajnlieut. Chr. Vosbejn, der kommanderede den letsejlende 28 Kanons Fregat *Søridderen* i Nordsøen, en Dag i Slutningen af Marts 1713 den svenske Kaperfregat *Göta Lejon* og i Juni Maaned en anden ved Navn *Pachan*, hvilke begge indlemmedes i Flaaden under Navnene *Søormen* og *Sødragonen*; men Ingen udmærkede sig i denne Henseende mere end den unge Søhelt Peter Wessel.

Under Flaadens Krydstog i Østersøen, Fjendens Forfølgelse og Transportflaadens Ødelæggelse i September 1712 var Gyldenløves Opmærksomhed bleven henvendt paa den unge Skibschef, der manøvrerede sit Skib med saa udmærket Dygtighed og bestandig var i Forhaanden, hvor det gjaldt, og ved sin Hjemkomst havde han anbefalet ham til Kong Frederik. Denne, der følte sig tiltalt af Wessels aabne Adfærd og indtagende Væsen, begyndte allerede at føle saamegen Forkjærlighed for den simple Sømand, der snart skulde blive hans meget betroede Yndling, at han udnævnte ham til Kapitajnlieutenant og gav ham Tilladelse til, naar han havde Noget at forebringe, da at henvende sig umiddelbart til Kongen, uden at gaa igjennem andre Myndigheder. Wessel benyttede sig heraf og bad strax om at maatte gaa med sit Skib til Kattegattet og Nordsøen, til sin gamle Tumleplads, og krydse paa egen Haand, hvilket tiltalte ham meget mere end at være bunden til den store Flaade og leve sammen med den store Stok af Officerer, blandt hvilke han havde mange Misundere og Fjender, der saae skjævt til den begunstigede «norske Matros». Saaledes kom han igjen i sit rette Element, og et Par Træk fra dette Afsnit af hans Liv fortjene at fremhæves.

I Foraaret 1713 laa *Lovendals Galej* ved Bergen og benyttedes til at konvojere Handelsskibe, og henad Sommeren gik den med en Samling af saadanne Skibe til Holland, hvor de skulde opholde sig nogle Uger for at losse og lade. Denne Tid benyttede Wessel til at foretage et Krydstog til Kattegattet og viste sig en Dag med sin lette Fregat uformodet udenfor Gøteborg, hvor han sendte Bud ind til den kommanderende General, at nu var han her og rede til at slaas, naar man vilde sende en Styrke ud til ham, som var lig med hans egen; men da han havde ventet en hel Dag forgjæves, lettede han og stod over ad Skagen til. Omtrent midtvejs i Kattegattet fik han to Fregatter, der ledsagedes af et tredie, mindre Fartøj, i Sigte, og da de tonede dansk Flag, sejlede han ind imellem dem for at undersøge og praje dem; men de to store Skibe, der viste sig at være de svenske Fregatter *Ny Elfsborg* paa 44 og *Kalmar* paa 50 Kanoner, halede da det danske Flag ned, hejsede det svenske, og gav i det Samme *Lovendals Galej* det glatte Lag. Wessel og hans ufortrodne Mandskab kom sig imidlertid hurtig

af den første Overraskelse, besvarede Skydningen saa godt, de kunde, vendte med Skibet og søgte at knibe op til Luvart, fri af de farlige Modstandere, hvilket ogsaa efter en fortsat Kamp i et Par Timer lykkedes; men saa faldt det Wessel ind, at han vilde afskære og erobre det omtalte lille Fartøj, som fulgte med de større Skibe, og som disse tidligere havde erobret fra de Danske. Han benyttede sig af den vundne fordelagtige Stilling, og bar af for Vinden ned imod sit Bytte, som han vilde tage ved Entring; men saa kom de to Fregatter til og sendte *Løvendals Galej* en saadan Hagl af Kugler, at Fokkemasten gik overbord og Skroget blev saa oversaaet af Huller, at det næsten saae ud som et Sold. Wessel lod sætte alle Sejl til, som trække kunde, og slap ind til Norge, hvorfra han afsendte Rapport om det Passerede og bad om Undskyldning for, at han var flygtet. «Jeg kunde vel — skriver han — have ladet mig skyde i Synk af dem, men jeg syntes, Hans Majestæt var ej dermed tjent, og Skibene, som vare mig betroede at konvojere, skulde derudover ligget og ventet efter mig». Da Skibet var nogenlunde istandsat, skyndte han sig tilbage til Holland for at hente Handelsskibene.

Efterat have udført dette Hverv laa Wessel endnu en kort Tid i sit gamle Farvand, indtil Vinteren og Isen tvang ham til at gaa i Kvarter i Staværn; men saasnart Isen igjen brød op, i Marts 1714, var han atter ude at rekognoscere den svenske Skjærgaard.

En Dag i det tidlige Foraar laa han til Ankers ud for den lille By Torrekov i Skaane og spejdede med sin Kikkert efter Fjenden i Land; der var ikke Nogen at see, hvorfor han lod en Baad sætte i Vandet og roede ind med nogle af sine Folk for at skaffe sig Efterretning om Svenskernes Planer og Bevægelser. Han gik rask opad med sine Matroser, der kun vare væbnede med Entrebile; men neppe havde han fjernet sig et Par hundrede Alen fra Kysten, før en Trop Dragoner kom sprængende frem fra et Baghold, hvor de havde skjult sig, og søgte at afskære ham og hans Folk Tilbagevejen. Matroserne vendte øjeblikkelig om og flygtede ned ad Baaden til, forfulgte af Dragonerne. Wessel søgte at holde dem tilbage, men da dette var umuligt, maatte ogsaa han give sig til at flygte for at naae Baaden, der laa et Stykke fra Land ved den flade Strand. Han var saaledes den Bageste af de Flygtende

og blev indhentet af tre Dragoner, der omringede ham. Sikker paa sit Bytte rakte den ene af dem Haanden ud imod den kjække unge Sømand og affordrede ham hans Kaarde; men han fik et uventet Svar: «Dengang ej!» raabte Wessel, slog Dragonen over Haanden med sin Kaarde, smuttede imellem de to andre Dragoners Heste og naaede Kysten, hvor han sprang i Vandet og med Kaarden i Munden svømmede ud imod sit Fartøj; Folkene sad allerede ved Aarerne. Dragonerne, som imidlertid vare blevne samlede ved Stranden, forfulgte ham ud i Vandet, saalangt Hestene kunde vade, og skød efter den flygtende Svømmer, der hvert Øjeblik maatte dukke Hovedet under for at undgaa Kuglerne. Wessel naaede sin Baad, roede ombord i Fregatten, lettede og gik sin Vej fra de forbittrede Dragoner, som vare gaaede Glip af en god Fangst.

Om Sommeren laa *Løvendals Galej* under Vestkysten af Norge for at beskytte Kystfarten og holde Øje med de svenske Kapere. En Dag fik man, paa Højden af Bergen, et Skib i Sigte, der, uagtet det tonede engelsk Flag, dog havde et mistænkeligt Udseende. Det holdt tæt ned til *Løvendals Galej* og hilste den med to Skud, hvilken Hilsen strax blev besvaret med tre Skud, det danske Løsen; thi Folkene stode alt ved Kanonerne. Det var en Regel, som Wessel aldrig undlod at følge, og som det er ethvert Krigsskibs Pligt at iagttage, navnlig i Krigstid, den nemlig, at, naar man nærmer sig et andet fremmed Krigsskib, selv om det seer nok saa fredeligt ud, skal der gjøres hvad man kalder «Klart Skib», enhver Mand skal være paa sin Post som til Slag, Besætningerne ved Kanonerne, Krudtkammeret aabent, Brandredskaber paa Dækket, Haandvaaben ophængte paa rede Haand o. s. v. Hilsenen blev altsaa besvaret, og i det Samme gik det engelske Flag ned og det svenske blev hejst op: det var en svensk Kaperfregat paa 28 Kanoner, som havde betjent sig af et Krigspuds og nu sendte sin Modstander det glatte Lag. Wessel lod sig ikke Sligt byde uden at give Svar paa Tiltale; om Fjenden var ham jævnbyrdig eller overlegen, kom ved saadanne Lejligheder ikke i Betragtning, han stolede paa sin flinke udsøgte Besætning, sine norske og danske Gutter, sin egen Ro og Sømandsdygtighed, og gik paa med frejdigt Mod. Den fjendtlige Kaper var et i England udrustet Skib, som den svenske Regering havde kjøbt; men Kapitajnen, der hed

Backtman, og de fleste af Matroserne vare Engelskmænd. Der udspandt sig nu en heftig Kamp imellem de to Skibe, der begge manøvrerede godt; Kuglerne fløj igjennem Luften, Skrogene bleve gjennemskudte paa mange Steder, Dele af Rejsningerne ødelagdes, og da den svenske Kaper efter nogle Timers Fægtning trak sig tilbage, saae man, at Luerne slog ud af Kanonportene. Wessel forfulgte derfor paany sin Fjende; Kampen begyndte igjen og varede til henad Midnat, da de to Modstandere fjernede sig fra hinanden for at istandsætte den lidte Skade. Den næste Morgen vilde de svenske Matroser ikke gaa i Kampen paany, men de bleve drevne dertil af Engelskmændene, og de to Skibe mødtes atter til Strid. Den fortsattes med vexlende Held og enkelte Afbrydelser til hen paa Eftermiddagen, da der indløb Melding til Wessel om, at der snart ikke var mere Krudt i Magasinet. Der blev en Standsning. De to Skibe trak sig et Stykke bort fra hinanden som for at maale hinanden med Øjnene, inden de toge fat igjen. Det var værdige Modstandere. Det svenske Skib var en halv Gang større end det danske, det blev godt manøvreret og gjorde Alt, hvad man kunde forlange; men det var ikke heldigt, at Besætningen var blandet. *Lovendals Galej* var mindre; men den førtes af en forvoven, snarraadig, jernfast Gut, der ikke stak op for Nogen. Ingen af Skibene havde ret Lyst til at begynde Kampen paany. Da fik Wessel det Indfald at sende en Baad til Engelskmanden for at bevidne ham sin Højagtelse; et Fartøj sattes i Vandet, skjøndt Søen gik temmelig høj, roede med en Parlamentær over til den engelske Kapitajn og indbød ham til at besøge Wessel, som ønskede personlig at hilse paa saa brav og kjæk en Sømand. Men da Indbydelsen blev afslaaet, og Skibene nu vare hinanden ganske nær, tog Wessel sin Raaber og prajede over til den engelske Kapitajn, om han ikke havde lidt Krudt at overlade ham, da hans eget var sluppet op. Denne Spøg, som den fjendtlige Kapitajn neppe kan have troet var alvorlig ment, endte Kampen; den engelske Skibschef steg op paa Skandsen med et Glas Vin i Haanden, Wessel gjorde det samme, de to Modstandere drak hinandens Skaal og skiltes derpaa ad som gode Venner.

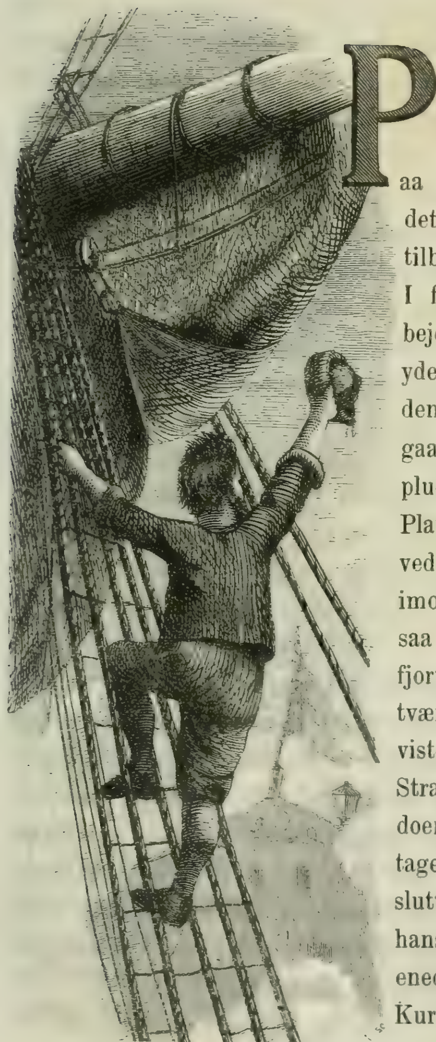
Denne Begivenhed havde nær kommen Wessel dyrt at staa. Hans Uvenner og Misundere, hvoraf han allerede havde adskillige hjemme i

Danmark, fremtraadte med Beskyldninger imod ham og mente, at det var utilladeligt at udsætte Kongens Skibe for Tab og dygtige Søfolk for at blive offrede, ved at indlade sig i Kamp med en Overmand, som man ikke kunde vente at besejre, og at den besynderlige Ende paa Fægtningen, denne Skaaldrikken og venskabelige Afsked, var uværdig for en af Hans Majestæts Officerer. Man forlangte Krigsret nedsat, og skjøndt Wessel ikke havde undladt at benytte sig af sin Frihed til umiddelbart at tilskrive Kongen, og skjøndt Frederik den Fjerde havde ham personlig kjær, fandt han det dog ikke raadeligt at gaa imod Strømmen. I August Maaned blev Wessel uformodet kaldet til Kjøbenhavn, forhørt og stillet for en Krigsret, der i sin Midte talte flere af hans Anklagere, og Fiskalen indstillede, at han skulde betale Bøde og Processens Omkostninger, samt degraderes, indtil han lærte at bruge bedre Sømandskab. — Men en højere Myndighed vaagede over den kjække unge Sømand; hverken den hæderlige Generaladmiral Gyldenløve eller Kongen selv kunde billige saa skammelig en Dom. Disse hans to Velyndere befriede ham for Ydmygelsen.

Den 28de December blev Wessel kaldet op til Slottet. Kongen stod i den pragtfulde Sal, omgiven af Kavalerer og højtstaaende Officerer i straalende Uniformer. Den unge Søhelt, der kun to Maaneder forinden havde fyldt sit treogtyvende Aar, traadte ind; med faste Skridt, med sit frejdige og frimodige Blik gik den kjække, ranke, norske Søgut med de lange Haar bølgende om Skuldrene op imod Kongen. Omgivelserne fulgte ham opmærksomt med Øjnene og Flere glædede sig i deres stille Sind over, at Modet nu skulde blive knækket paa denne simple Matros, denne Kaperkapitain, som allerede var Kapitajnlieutenant ved Flaaden, og som vovede at skrive umiddelbart til Enevolds-Kongen. Frederik den Fjerde gik ham smilende imøde, beklagede de Gjenvordigheder, han havde gjennemgaaet, roste hans Iver og Mod — og udnævnte ham paa Grund heraf til virkelig Kapitajn ved den dansknorske Flaade.

III. Femern, Rygen og Nydyb.

1715.

Paa denne Tid, i November 1714, var det, at Karl den Tolvte endelig vendte tilbage fra sit lange Ophold i Tyrkiet. I fem Aar havde han forgjæves arbejdet paa at formaa Tyrkerne til at yde ham Hjælp imod Rusland, og i al den Tid havde han ladet Krigen hjemme gaa sin egen Gang; men nu skiftedes pludselig hans Sind, han opgav sine Planer til et nyt Felttog imod Rusland ved Tyrkernes Bistand, vendte Blikket imod sine lidende Undersaatter og foer saa ilsomt afsted Nord paa, at han i fjorten Dage tilhest tilbagelagde Vejen tværs igjennem Europa og uformodet viste sig midt iblandt sine Tropper i Stralsund. Han overtog selv Kommandoen og bragte snart nyt Liv i Foretagenderne; men ogsaa hans Fjender sluttede sig nærmere sammen ved hans Tilbagekomst, og med dem forenede sig nu Kongen af England og Kurfyrsten af Hannover, der ligesaa

meget som de øvrige Fyrster ønskede at see den europæiske Fredsforstyrrer standset i sin krigerske Færd.

Det blev nu endmere nødvendigt at bære Omsorg for, at der ikke overskibedes Tropper og Ammunition fra Sverig til Pommern, og at holde Øje med, hvad de Svenske foretoge sig. *Løvendals Galej* blev midt om Vinteren sendt ned i Østersøen for at udspejde Kysterne, og da den ingen fjendtlige Skibe saae, hverken ved Rygen eller ved Bornholm, sejlede Kapitajn Wessel op til Karlskrona, drejede bi udenfor Skjærene og saae her, at hele den svenske Flaade laa i Vinterkvarter med strøgne Rejsninger og vel fortøjet inde i Havnen. Med denne Efterretning løb han tilbage til Kjøbenhavn, hvorfra han foretog en lille Udflugt Nord paa til sit hjemlige Farvand.

Den svenske Flaade holdt sig dog ikke ret længe i Havn. Henimod Midten af April 1715 afsejlede Schoutbynacht C. H. Wachtmeister — en Søn af den udmærkede Generaladmiral Wachtmeister, hvem Sverig havde havt den Sorg at miste ved Døden i Aaret 1714 — fra Karlskrona med en Eskadre paa 4 Linieskibe, nemlig *Prinsessan Hedvig Sofia* paa 75, *Nordstjernan* paa 76, *Södermanland* paa 56 og *Göteborg* paa 50 Kanoner, samt 2 Fregatter *Hvita Örn* paa 30 og *Falken* paa 26 Kanoner; Kommandoflaget vajede paa det førstnævnte Skib. Denne Eskadre viste sig temmelig uventet i Østersøen, drev de danske og norske Krydsere bort, og *Hvita Örn*, Kapitain C. Printz, var endog saa heldig under Rygen at komme i Kast med den danske 20 Kanons Fregat *Ørnen*, som den efter en haardnakket Kamp i 2½ Timer erobrede.

Melding om den svenske Eskadres Afgang fra Karlskrona indløb hurtig til Kjøbenhavn, hvor en Eskadre paa 8 Linieskibe og 2 Fregatter i al Hast blev samlet under Schoutbynacht C. C. von Gabels Kommando. Admiralsflaget vajede paa 66 Kanons Skibet *Prinds Christian*, desuden var der Linieskibet *Fyen* paa 52 og 6 andre, hvert paa 50 Kanoner, Fregatterne *Høyenhald* og *Raa*, hver paa 30. Den 17de April forlod Gabel Sundet og løb ned til Møen, og da Wessel kort efter ankom Nord fra til Kjøbenhavn med *Løvendals Galej*, blev ogsaa han sendt ned i Østersøen for at slutte sig til Eskadren.

Fra Stationen ved Møen bleve Fregatterne sendte ud for at spejde efter Fjenden, og Gabel selv lettede med Linieskibene og krydsede langsmed den pommerske Kyst. *Lovendals Galej*, der ved denne som ved enhver anden Lejlighed, hvor det kom an paa at søge Fjenden, var utrættelig, blev ogsaa her den Første, der opdagede den fjendtlige Eskadre, som laa under Femern, og bragte Efterretning herom til Gabel. Dette var den 22de April; men allerede den 21de havde man paa den svenske Eskadre, som ifølge Wachtmeisters officielle Rapport laa til Ankers indenfor Femern, havt Efterretning om den dansk-norske Eskadres Nærmelse, idet man fra Skibet *Göteborg*, der laa paa Brandvagt ovenfor Femern, havde seet de fjendtlige Skibe. Vejret var stille og disigt, og holdt sig saaledes de følgende Dage. Den 23de, da den svenske Eskadre, hvoraf nogle Skibe havde været sendt op i Bæltet, var bleven samlet, lettede den for at møde Gabels Eskadre, som nu nærmede sig Øster fra, men kun meget langsomt. Den 24de om Morgenen var det fremdeles næsten ganske stille Vejr, og Skibene maatte bugseres af Fartøjerne for at kunne styres og holdes i Linie; men Svenskerne havde dog arbejdet sig et Stykke op igjennem Femer Bælt og gik trøstig den overlegne Fjende imøde. Henimod Middag rejste der sig en lille Brise af østlig Vind, der altsaa var gunstig for de danske Skibe, og Gabel gav Signal til Angreb, medens Wachtmeister med sin Eskadre søgte at naae op til Luvart af Fjenden, hvilket imidlertid ikke lykkedes, da Gabel Klokken 4 om Eftermiddagen lod dreje til Vinden og danne Slaglinie paa luv Side af den svenske Eskadre.

Da var Kampen allerede i fuld Gang; Orlogsskibet *Island*, der gik i Spidsen, havde aabnet Ilden ved at angribe det svenske Linieskib *Nordstjernan*, og de andre fulgte efter i Slaglinien, Skib for Skib. Hvor Kamppladsen var, kan ikke nøje sees af Beretningerne, sandsynligvis har den været tæt Nordøst for Femern, mellem denne Ø og Rødsand, skjøndt den kaldes «Slaget paa Colberger Hejde» (see Kaartet Side 269), og Svenskerne ere altsaa gaaede de Danske et godt Stykke imøde. De fægtede tappert og værgede sig godt imod Overmagten; men bleve ilde tilredte. Under en Vending, et Par Timer efter Slagets Begyndelse, var Wachtmeister saa uheldig at blive beskudt langskibs, og da han senere søgte at bryde igjennem den danske Linie, blev et af Skibene,

Södermanland, saa heftig beskudt, at det mistede en Del af Rejsningen, Chefen faldt, og Skibet maatte bære af for Vinden og flygte Vester i. Kampen varede, indtil Mørket faldt paa, «i hvilken Tid — skriver Wachtmeister — jeg saavelsom mine øvrige Skibe bleve saaledes tilredte paa Rundholter, staaende og løbende Gods, at Ingen var istand til behørig at regere sit Skib, dertil mange Grundskud, af hvilke jeg alene havde 12»; han saae sig derfor nødsaget til at flygte Vester paa langsmed den holstenske Kyst, stærkt forfulgt af Gabel, der først, da det blev fuldstændig mørkt, opgav Jagten og ved Midnatstid ankrede med sin Eskadre mellem Femern og Langeland, for at hindre de Svenske fra at undslippe gjennem Store Bælt. Wachtmeister ankrede under den holstenske Kyst for at istandsætte den lidte Skade og modtage Indberetning om de andre Skibes Tilstand.

Fregatterne havde ikke taget Del i den egentlige Kamp, men som sædvanlig holdt sig udenfor Linien. Man kan tænke sig Wessels Utaalmodighed over at maatte være et uvirksomt Vidne til det storartede Skuespil, der foregik for hans Øjne, og da han i Løbet af Eftermiddagen fik Befaling fra Gabel til at jage den svenske Fregat *Hvita Örn*, der søgte Beskyttelse bagved de store Skibe, satte han øjeblikkelig alle Sejl til og begyndte Jagten, uagtet han, for at afskære den fjendtlige Fregat, maatte passere tæt forbi flere andre Skibe, der sendte ham en varm Hilsen. Henimod Aften, da Mørket faldt paa, var *Hvita Örn* jaget op imod Ærø, og da Gabel havde givet Ordre til, at Fregatterne skulde holde sig under Sejl om Natten for at bevogte Fjenden, blev Jagten ikke opgiven. Da det begyndte at lysne næste Morgen, opdagede man fra *Løvendals Galej*, at *Hvita Örn* havde arbejdet sig et Stykke op i Bæltet, og strax gik man igjen paa Jagt efter den; den svenske Fregat blev derved nødt til at vende og bære af for Vinden ned imod Kieler Fjord, forfulgt af den hurtigsejlende *Løvendals Galej*, med hvilken Fregatten *Raa* snart efter forenede sig. Alle Sejl, som trække kunde, bleve satte til, alle tre Skibe gjorde deres Yderste, den svenske Fregat foran, de to andre bagefter, og saaledes gik det afsted ned imod den holstenske Fjord. Endnu var *Hvita Örn* ikke opsejlet, den klemmede godt paa; men den kunde ikke undslippe, thi man nærmede sig stærkt den lukkede Fjord, hvor den maatte sluttes inde som i en Sæk. Man naaede Fjor-

Tordenskjold sender en Parlamentær til Wachtmeisters ved Kiel strandede Flaade (29de April 1715).

den — og her viste sig da et højst overraskende Syn for de forbausede Søfolks Øjne.

Da Wachtmeister om Natten havde modtaget Indberetninger fra sine underlagte Skibschefer, erfarede han, at Tilstanden var ynkelig, og han fattede da en fortvivlet Beslutning, som vi helst ville udtrykke med hans egne Ord i Rapporten til Kongen. «Skibenes Tilstand befandtes saaledes — skriver han —, at det var ugjørligt for os at indlade os i nogen videre Aktion med Fjenden, da vi ikke vilde udsætte os for at overgive Eders Majestæts Skibe i deres Hænder, og der i Fjendens Nærhed ikke var Tid til at reparere Skaden, saavel paa den aldeles ødelagte Takkelads som de svære Skud i Skrogene under Vandet, 4 Pomper gik uafbrudt hos mig, Krudt og Kugler bortskudt, nogle og halvtredsindstyve Saarede og nogle og tyve Døde, vidste ikke hvormange der var i de andre Skibe. — I denne usle Tilstand, allernaadigste Konge! besluttede jeg, uden Haab om Udsigt til at frelse Skibene, at sætte dem paa Stranden, samt saaledes forhindre, at de kom Fjenden til Nytte, det jeg iværksatte den 25de, sættende paa Land nedenfor Kiel ved Bülck Hoved, desuden givende mit Skib 2 Grundskud gjennem Bunden, samt paa enhver Maade gjort det ubrugeligt til videre Tjeneste.»

Det var dette Skuespil, der viste sig for de danske Fregatter, da de kom sejlende ned imod Kieler Fjord. Her laa den nylig saa stolte og modige Eskadre som et hjælpeløst Vrag, det ene Skib tæt ved Siden af det andet, og Svenskerne vare i fuld Gang med at ødelægge dem, det bedste de kunde. *Hvita Ørn* fortsatte sin Kurs ned til det svenske Admiralskib og løb sig fast paa Grunden tæt ved Siden af dette.

Wessel sejlede strax ned imod den danske Flaade, for at underrette Gabel om, hvorledes Sagerne stode, og vendte derpaa tilbage til Kieler Fjord, hvor han lagde sig til Ankers udenfor de svenske Skibes Skudvidde. Admiral Wachtmeister lod paa *Hedvig Sofia* ophejse et hvidt Flag til Tegn paa Overgivelse; men da Svenskerne desuagtet fortsatte Ødelæggelsen af deres Skibe, sendte Wessel som Parlamentær en Officer med en Trompeter*) ombord til Wachtmeister og lod ham vide, at dersom man ikke ophørte hermed, vilde Besætningerne ikke blive skaa-

*) Paa Billedet staaer fejlagtig 29de April, istedenfor 25de April.

nede. Dermed standsedes Ødelæggelsesværket. Den svenske Admiral strog sit Flag, kastede sin Kaarde i Vandet og kom selv tilligemed sin Flagkapitajn tilbage med Baaden og overgav sig som Krigsfange til den unge Chef paa *Lovendals Galej*, der hilsede ham med syv Kanonskud, idet han steg op over Falderebet. I det Samme kom den danske Flaade sejlende ned imod Fjorden og lagde sig til Ankers udenfor de svenske Skibe, og Wessel bragte sin højtstaaende Fange ombord til Gabel, der viste den ulykkelige, kjække Sømand en udsøgt Artighed og overrakte ham sin egen sølvbeslaaede Kaarde.

Man gik strax iværk med at redde, hvad reddes kunde af den strandede Eskadre. Admiralskibet *Hedvig Sofia* var saa forskudt, at det ikke stod til at frelse; derimod lykkedes det at faae alle de andre Skibe, Linieskibene *Nordstjernan*, *Sødermanland* og *Gøteborg*, samt Fregatterne *Hvita Ørn* og *Falken* af Grunden, og disse fem Skibe bleve indlemmede i den dansk-norske Flaade. Sverig mistede, foruden alle Skibene, i denne Kamp ikke mindre end 2,500 Døde, Saarede og Fangne, de Danske, hvis Skibe ogsaa havde lidt endel, havde et Tab af 65 Døde og 220 Saarede. Kong Frederik, som opholdt sig i Holsten, kom selv ved Frederiksort ombord til Gabel, lykønskede ham til den vundne Sejr og udnævnte ham til Viceadmiral, foretog Forfremmelser blandt Officererne og lod Linieskibscheferne tildele en Erindringsmedaille i Guld til at bæres i et blaat Baand. De erobrede Skibe besattes med Danske og Normænd, og Kapitajn Wessel fik Kommando af Fregatten *Hvide Ørn* paa 30 Kanoner, hvormed han, der allerede havde vundet et Navn og stod højt i Folkets Yndest, ankom til Kjøbenhavn den 12te Maj og blev modtagen med stor Jubel.

Det var kun en Afdeling af den dansk-norske Flaade, som vandt Slaget under Femern, Hovedflaaden, der var stillet under Admiral Peter Rabens Kommando, samledes ved Kjøbenhavn og afgik til Østersøen i Slutningen af April Maaned for at bevogte Farvandet omkring Rygen og afskære Forbindelsen imellem Sverig og Pommern. Gabels Eskadre var bleven opløst, nogle af Skibene vare afsendte til Hovedflaaden, med de andre var Gabel afsejlet til Kattegattet for at blokere Gøteborg, og til ham stødte Wessel med *Hvide Ørn* i Begyndelsen af Juni; men en anden mindre Eskadre havde faaet et særligt Hverv. Den bestod, for-

uden nogle Bombarderer, Brandere m. m., af 13 Skibe og Pramme, alle de fladgaaende, armerede Skibe, man kunde samle, og den skulde under Viceadmiral Sehestedts Kommando understøtte den paatænkte Erobring af Rygen og Stralsund. Der blev givet Sehestedt en lignende Opgave som den, han havde at løse 1712, og hvorfra han skilte sig saa hæderligt, og de samme Skibe, som han dengang havde under sin Kommando, *Arken Noah*, *Helleflynderen*, o. s. v. tilligemed nogle flere, der særlig egnede sig til at anvendes i det af Grunde opfyldte Farvand, vare nu igjen samlede omkring hans Kommandoskib *Ditmarsken*. Ved Stralsund laa der 7 saakaldte stralsundske Fregatter, der vel kun tilsammen talte 150 Kanoner imod Sehestedts 232; men da der kunde ydes dem Understøttelse af Landbatterierne og af en Styrke, der ledede af Karl den Tolvte selv, kunde Modstanden fra denne Side være betænkelig nok og et Forsøg paa at trænge ind til Stralsund være forbundet med megen Fare.

Den 8de Juli afgik denne Eskadre fra Kjøbenhavn og eskorteredes af Hovedflaaden ned til Østersøen. Da der ikke var nogen Grund til at holde en større Styrke ved Gøteborg, efterdi den største Del af Besætningerne paa de svenske Krigsskibe var afgaaet til Flaaden i Karlskrona, havde Gabel forladt denne Station med sit Kommandoskib *Prinds Christian*, to andre Linieskibe og Fregatten *Hvide Ørn*, var sejlet ned til Østersøen, og forenede sig den 15de Juli med Raben, som nu havde faaet samlet 16 Linieskibe, foruden Fregatter og mindre Skibe, under sin Kommando; hans Flag vajede paa den prægtige Tredækker *Elefanten*.

Den 18de Juli passerede hele denne Flaade Greifswaldø og ankrede udfor Nydyb ved Øen Rudø (see Kaartet Side 79); men allerede den næste Morgen viste den svenske Hovedflaade sig. Den var løbet ud fra Karlskrona i en Styrke af 21 Linieskibe under Anførsel af Admiral Baron C. Sparre og førte en stor Transportflaade med Tropper, Ammunition og andre Krigsfornødenheder til den svenske Hær i Stralsund med sig. Vinden var østlig med jævn Kuling, og altsaa gunstig for den svenske Flaade. Rabens Stilling var ikke heldig; blev han liggende til Ankers, da vilde Sparre sandsynligvis lade ham blive liggende og landsætte Tropperne lige for hans Øjne, og lettede han, da maatte han

skilles fra Sehestedt, hvis sletsejlende, fladgaaende Skibe ikke egnede sig til Kamp i aaben Sø. Han valgte det sidste i Haab om, at Sehestedt nok vilde klare sig i det grund Farvand, hvor de store Skibe ikke kunde komme ham nær, lettede med Hovedflaaden og satte Kursen Nord i, udenom Jasmund og Arkona, og derfra over imod Møen. Modtage Angreb af den svenske Flaade dristede han sig ikke til, da Overmagten var for stor, og da Sparre stillede sine tre Eskadrer i Slagorden og forfulgte den danske Flaade, manøvrerede han med denne for at undgaa Slag, saa at ikkun nogle Skud bleve vexlede mellem de nærmeste Skibe paa lang Afstand. Sparre havde imidlertid opnaaet hvad han foreløbig ønskede, Transportflaaden løb ind i Prorer Vig og bragte sine Ladninger i Land.

Stillingen var dog ingenlunde tryg for de Svenske. Raben havde trukket sig tilbage til de danske Farvande, hvor han kunde vente Forstærkning, og Sehestedts Eskadre laa og spærrede Indsejlingen til Stralsund. Denne sidste maatte først ødelægges. Den truedes nu baade fra Landsiden og Søsiden, og da det var Svenskerne meget om at gjøre at faae den ryddet afvejen, ledede Karl den Tolvte selv Angrebet paa den. De stralsundske Fregatter rykkede ud, en Afdeling af Hovedflaaden lagde sig udenfor Løbet, Ilden aabnedes fra begge Sider, og Landbatterierne begyndte at lade deres Kanoner spille. Den svenske Konge var i nogen Tid ombord paa Linieskibet *Öland*. De danske Skibe, navnlig Skytsprammene og Bombardererne, besvarede Ilden livligt; men da det dog begyndte at blive dem temmelig varmt, trak de sig tilbage paa det flakke Vand ved Nordenden af Usedom, hvor de større Skibe ikke kunde komme dem nær, og hvor de desuden kunde haabe at faae Understøttelse af de fra denne Side fremrykkende Preussere. Dog fortsattes Kampen fra Dag til Dag med heftig Skydning fra begge Sider, de danske Skibe vare i stor Vaande og bleve mere og mere betrængte, indtil endelig Preusserne den 29de rykkede ind i Wolgast og i de to følgende Dage erobrede den nordlige Ende af Usedom paa det befæstede Sted Peenemünde nær, der først blev indtaget 3 Uger senere; da ophørte Angrebet fra Land, de stralsundske Fregatter trak sig et Stykke tilbage i Løbet og Flaaden udenfor indskrænkede sin Virksomhed til en Blokade. Sehestedt havde Ro indtil videre, og modtog endogsaa den 5te August Besøg ombord i Eskadren

af den danske og den preussiske Konge, der begge vare tilstede ved deres Hære i Pommern.

Den Forstærkning, som Admiral Raben ventede, udeblev ikke. Baade Gyldenløve og Judichær anstrængte sig af al Kraft for at samle og udstyre flere store Skibe, og den 4de August kunde de sende 5 Linieskibe ned til Flaaden, der laa imellem Møen og Rygen. Raben havde altsaa nu en Flaade paa 21 prægtige Linieskibe, der førte 1,294 Kanoner, 4 Fregatter, 2 Brandere og nogle mindre Skibe; den deltes i tre Eskadrer, hver paa 7 Skibe, Avantgarden under Viceadmiral Jost Juel paa Linieskibet *Justitia*, Corps-de-Bataille under Raben selv paa *Elefanten*, og Arrièregarden under Viceadmiral F. Trojel paa Linieskibet *Dronning Lovisa*. *Ebenetzer*, der kommanderedes af Schoutbynacht O. J. Thambsen, var Formand i Flaaden, *Venden*, Schoutbynacht E. Deichmann, Agtermand, og Gabels Admiralskib *Prinds Christian*, der kommanderedes af hans 25aarige Flagkapitajn F. Hoppe, da han selv var gaaet syg i Land paa Stevns nogle Dage forud, samt *Havfruen*, Kommandør U. Kaas, vare Admiralskibets Sekundanter eller nærmeste Skibe.

Den svenske Flaade, der laa under Østkysten af Rygen, talte nu 20 Linieskibe med 1,310 Kanoner, 2 Fregatter, 2 Brandere og nogle mindre Skibe. Avantgarden førtes af Admiral E. J. Lillje paa 90 Kanonskibet *Prins Karl*, Corps-de-Bataille af Admiral Baron C. Sparre selv paa 96 Kanonskibet *Götha Leyon*, og Arrièregarden af Admiral M. Henck paa 96 Kanonskibet *Enigheten*; det næstforreste Skib, *Brehmen*, førtes af Schoutbynacht H. Anckarstjerna, det næstagterste, *Wenden*, af Schoutbynacht Taube, samt Admiralskibets Sekundanter *Stockholm* og *Prins Karl Frederik* af Schoutbynachterne D. J. Wilster (Forræderen fra Gøteborg 1712) og von Løven. Der var altsaa ikke mindre end 7 Admiralskibe i denne Flaade, medens der kun var 5 i den anden; iøvrigt vare Flaaderne hinanden temmelig jævnbyrdige, skjøndt de svenske Skibe i det Hele taget vare noget større.

Det var smukke Sommerdage med stille Vejr, og der kunde ikke udrettes Noget paa Søen. Den dansk-norske Flaade laa til Ankers imellem Rygen og Møen, ikkun Fregatterne holdtes under Sejl, og *Hvide Ørn* bragte som sædvanlig flere Priser ind til Flaaden. Hovedstyrken

af den svenske Flaade, 15—16 Linieskibe, laa til Ankers udfor Prorer Vig, og de øvrige 5 Linieskibe laa Syd for Greifswaldø og blokerede Sehestedts Eskadre ved Rudø; Fregatterne holdtes under Sejl et Stykke fra Flaaden, omtrent paa Højden af Jasmund, for at give Varsel, om noget Fjendtligt skulde nærme sig.

Den 7de August om Eftermiddagen rejste der sig en frisk Brise af Nordvest, Raben lettede da med Flaaden, stillede den i Orden og sejlede rumskjøds ned imod Nordenden af Rygen. Om Natten løb Wessel forud for Flaaden, ned imod Fjenden, for at udspejde hans Stilling. Om Morgenen tidlig, den 8de Aug., da den danske Flaade sejlede langsmed Witmund og passerede forbi den høje Landpynt ved Arkona, opdagedes den af de paa Brandvagt liggende svenske Fregatter, der øjeblikkelig satte Sejl til, styrede ned imod den svenske Flaade og ved Signaler og Kanonskud tilkjendegav den, at Fjenden nærmede sig. Flaaden lettede Anker, og da Blokadeskibene ved Nydyb maatte have krydset sig op imod Vinden for at naae den, løb Sparre med Hovedstyrken ned imod Greifswaldø, og først da hele den svenske Flaade var samlet, formerede den Slaglinie Nordost i. Imidlertid havde Raben fortsat sin Kurs udenom Arkona og Jasmund; Klokken 10 om Formiddagen kom *Hvide Ørn* tilbage til ham fra sit Kryds, paa hvilket Wessel havde udspejdet Fjendens Stilling og opsnappet en Linieskibs-Barkas med en Officer og 20 Mand, der havde været i Land og vare i Begreb med atter at sejle ud til deres Skib. Kl. 12 om Middagen, paa den Tid, da den svenske Flaade stilledes i Slagorden imod Nordost, var den danske Flaade omtrent tre Fjerdedels Mil fra den, og da Raben nu saae, i hvilken Stilling Sparre vilde modtage hans Angreb, lod ogsaa han sin Flaade stille i Slagorden paa den samme Kurs; men dette maatte ske i hvad man kalder omvendt Orden, det vil sige med Arrièregarden i Spidsen, saaledes at Linieskibet *Venden* blev Formand og *Ebenetzer* Agtermand. Alt gjordes rede til Slag, og der blev holdt Bøn paa alle Skibene.

De to Linier sejlede altsaa jævnsides hinanden ud af Bugten, Nordost, eller maaske snarere nordligere, hen; den danske Flaade til Luvart, den svenske i Læ. Omtrent Kl. 1 om Eftermiddagen lod Sparre hejse Blodflaget, et rødt Flag, der benyttedes som Signal til Angreb, og de svenske Skibe aabnede Ilden; men Afstanden imellem Flaaderne

var endnu for stor, og først en halv Time efter, da Raben var sikker paa, at hans Kanoner kunde naae Fjenden, lod ogsaa han Blodflaget hejse. Flaaderne, som nu vare 2 til 3 Mile Øst for Peerd, bleve snart indviklede i en tæt Røg, der drev ned over den svenske Flaade. Skydningen var heftig, de svenske Skibe led meget paa Skrog og Rejsning, og Linieskibene *Øsel* og *Gottland* maatte trække sig ud af Linien. Ogsaa de danske Skibe led, skjøndt forholdsvis mindre, og da adskillige Kanoner ombord paa Skibene sprang og Raperter ødelagdes ved Skydningen, fremkaldte det nogen Forstyrrelse. Linieskibet *Svanen* maatte i nogen Tid forlade Linien for at fylde Krudt; men *Hvide Ørn* var strax paa Pletten og indtog dets Plads. Under denne fortsatte og regelmæssige Kamp maa man have mærket paa de svenske Skibe, at de ikke kunde magte deres Modstander; thi den svenske Flaade, med Formanden i Spidsen, drejede bestandig mere og mere af for Vinden, saa at den kom til at sejle rumskjøds i en Bue, og den dansk-norske Flaade maatte følge efter. Saaledes blev det ved, indtil Mørket faldt paa og Flaaderne vare henimod 5 Mile Øst for Rygen; den svenske Flaade flygtede for fulde Sejl, og Raben forfulgte den i Mørket.

Den næste Morgen havde den svenske Flaade faaet et Forspring paa 2 til 3 Mile og fortsatte med gunstig Vind sin Kurs Syd om Bornholm. Raben ventede endnu en Stund, indtil Svenskerne vare ude af Sigte, hvorpaa han vendte om, krydsede op imod Rygen og ankrede om Eftermiddagen i Prorer Vig, omtrent paa det samme Sted, som den svenske Flaade havde forladt den foregaaende Dag. Sparre fortsatte sin Kurs. To af hans Linieskibe, *Gottland* og *Øsel*, som under Slaget vare blevne stærkt ramponerede, havde han allerede paa Slagaftenen sendt afsted til Karlskrona. Dagen efter fik de, Syd for Bornholm, *Hvide Ørn* i Sigte; da yttrede Kapitajn Nyman paa *Gottland* til en af sine Officerer: «Han der hilser paa os i Nat». «Hvorledes skulde det være muligt», spurgte Officeren, «at han kunde hitte os i aaben Sø i det kulsorte Mørke?» Hertil svarede Chefen: «Om Natten var to Gange saa lang, og Mørket aldrig saa tykt, saa hitter han os endda.» Ganske rigtig! Efter Solens Nedgang blev det Stormvejr, og de to Linieskibe sejlede Side om Side. Ved Midnat kom Wessel løbende op til *Øsel*, der kommanderedes af Kapitajn Sjøstjerna, af hvem han blev prajet; men da han ikke

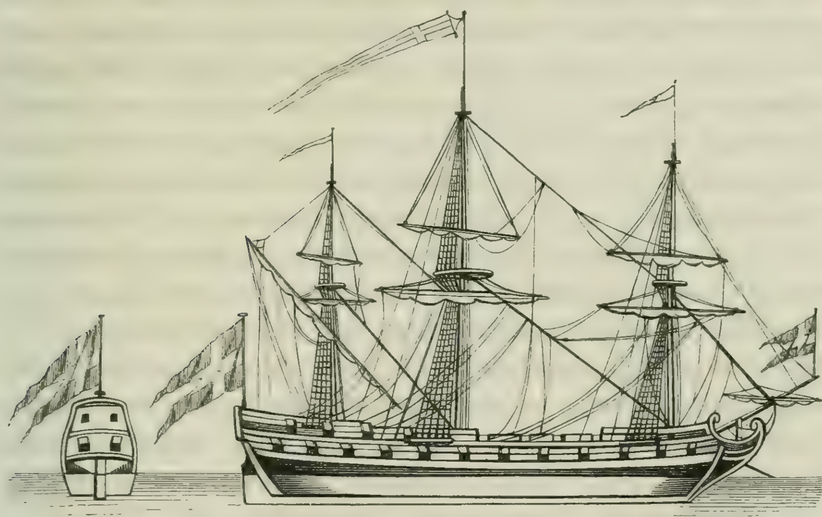
kjendte det svenske Signal, svarede han: «God afton, kära Bror! jag skal helsa Dig från Admiralen, han ber Dig at Du icke seglar längre från flotten, än Du kan ha honom i sigte.» Hertil svarede Sjøstjerna: «Er Du god Ven, saa sak agterud, jeg kjender ingen Broder i Mørket;» hvortil Wessel atter svarede: «Kjender Du mig ikke, saa skal Du Guds Pine død lære mig at kjende» — «og saa sejlede han paa ham (anfører en Officer paa *Gottland* i sin Dagbog), og havde sine Baadsmænd ude paa Bougsprydet, som afhug Kampagneflaget og borttoge begge Lanterner; derpaa lagde han bi og skød med sine Kanoner langskibs paa *Øsel*, saa at han aldeles sønderskød Agterspejlet i Laser.» Linieskibet satte Sejl og flygtede; Wessel raabte til Svenskeren, at drejede han ikke til Vinden, var han en Kujon, som burde hedde Bengelstjerne og ikke Sjøstjerna; men da *Gottland* kom til, fandt Wessel det dog raadeligst at fortrække. Den svenske Flaade gik lige til Karlskrona; foruden *Øsel* og *Gottland*, der vare synkefærdige, havde flere andre lidt betydelig Skade; 165 Mand, hvoriblandt Admiralerne Lillje og Henck, vare faldne og 360 saarede. Flaaden viste sig heller ikke mere i Søen det Aar.

Sejren var uomtvistelig paa de Danskes Side; de beholdt Valpladsen, og skjøndt de havde 127 Døde, hvoriblandt Avantgardens Chef Viceadmiral Jost Juel, og 466 Saarede, var Skaden paa Skibene dog ikke større, end at den kunde istandsættes i Søen. Et højtideligt Te Deum blev afholdt til Minde om Sejren, den store Salut afskudt i Kjøbenhavn og paa Flaaden, Befalingsmændene belønnede og Admiral Raben udnævnt til Ridder af Danebrogsordenen.

Saasnart Admiral Raben ved sine Krydsere havde faaet sikker Underretning om at den svenske Flaade laa vel fortøjet i Karlskronas Havn, forlod han sin Ankerplads i Prorer Vig og sejlede op til Kjøge Bugt, der valgtes til den dansk-norske Flaades Hovedstation den øvrige Del af Aaret, og hvorfra kun enkelte Skibe og mindre Eskadrer sendtes ud i Østersøen for at holde Øje med Svenskerne, rense Farvandet for Kapere og opbringe fjendtlige Handelsskibe. I Kjøge Bugt sattes Flaaden igjen i fuldstændig kampdygtig Stand, Viceadmiral Judichær kom selv sejlende ned fra Kjøbenhavn for at tilsee, at Alt blev bragt i den fornødne Orden, og Flaaden holdtes rede til at stikke i Søen med kort Varsel. En engelsk Flaade paa 8 Linieskibe og en Fregat ankom om

Efteraaret til Bugten, men kom ikke til at deltage i nogen Kamp, og da Admiral Raben i Begyndelsen af Oktober maatte gaa syg i Land, hejste General-Admiral Gyldenløve selv sit Flag paa *Elefanten*.

Efter den svenske Flaades Nederlag og Fordrivelse var Sehestedts Eskadre atter bleven fri, og der kunde tilsendes ham Bistand af Skibe og Skyts. Saaledes overførtes et nyt, af Judichær bygget Skytsskib *Hjælperen*, der førte 46 Stkr. 24 og 6pundige Kanoner i to Lag og dog kun stak 7½ Fod i Vandet; af dette mærkelige Skib, der har hørt til samme Klasse som *Noæ Ark* og *Hjælperinden*, ere vi saa heldige at kunne levere en vistnok korrekt Tegning efter et gammelt Billede i den

Det fladbundede Skytsskib *Hjælperen*.

Møllerske Kobberstiksamling; desuden oversendtes nogle Galejer, omtrent 150 fladbundede Transportfartøjer m. m. Det var saaledes en betydelig Styrke, som Sehestedt efterhaanden fik samlet ved Nordenden af Usedom; men han havde ogsaa en stor Opgave for sig, nemlig at indtage Rygen og rense Nydyb og de andre Løb for fjendtlige Skibe, hvoraf der foruden de stralsundske Fregatter var mange mindre Fartøjer, der beskyttedes af Landbatterierne i det forkrøblede Farvand. Sverig havde af sine tyske Besiddelser efter den langvarige Krig endnu kun tilbage,

foruden Wismar, der belejredes af de Allierede, Stralsund og Øen Rygen hvor det havde samlet sin sidste Styrke, og hvor Karl den Tolvte selv ledede Forsvaret. Søstyrken var delt saaledes, at en Afdeling, der kommanderedes af Kapitajn Paul Unbehawen, senere adlet under Navnet Kronhawen, laa i det indelukkede Hav Syd for Usedom, medens den anden Afdeling under Kapitajn Anckarkrona laa i Nydyb, mellem Rudo og Stralsund. Sehestedt ledede Angrebet med stor Dygtighed, men maatte gaa frem med megen Forsigtighed. Først angreb han Unbehawen med sine Smaafartøjer og tvang ham efter en heftig Skydning til at flygte op igjennem det Sund, der adskiller Usedom fra Fastlandet; han blev saaledes beskudt fra de Allieredes Batterier, at han mistede over Halvdelen af sine Besætninger, men slap dog igjennem med alle Skibene og forenede sig med Anckarkrona i Nydyb. Her angreb Sehestedt da, efterat have bugseret sine Skibe fra Stationen ved Usedoms Nordostkyst udenom det armerede Rudo op i Nydyb, den 24de September den samlede Styrke. Ilden aabnedes fra de 13 stralsundske Fregatter, fra Landbatterierne og de svenske Fartøjer Klokken 9 om Formiddagen, inden Sehestedts Eskadre kunde indtage sin Post og besvare Skydningen; først Kl. 3 om Eftermiddagen blev dette muligt, en kraftig Ild aabnedes og holdtes i Gang, indtil Mørket faldt paa. Næste Morgen gik det løs igjen med samme Voldsomhed, og Kl. 12 om Middagen var Fjenden besejret, nogle af Skibene løb ind til Rygens Sydkyst, hvor Besætningerne, da de forfulgtes af de Danske, flygtede i Land og afbrændte Skibene, de andre tyede ind til Rudo. Farvandet var renset; Rygens Erobring, som nu kun var et Tidsspørgsmaal, iværksattes af Kong Frederik og den preussiske Konge selv med 18,000 Mand i November Maaned. Kun Stralsund holdt sig endnu.

Dette heldige Udfald af den under 1ste Oktober til virkelig Admiral udnævnte Sehestedts Foretagender havde neppe været muligt, naar ikke Farvandet udenfor havde været ryddeligt og et vaagent Øje var holdt med den svenske Flaade. Den bedste Vogter iblandt dem, der krydsede om i Østersøen, var den Mand, der spillede den mest fremtrædende Rolle i hele Krigen, Søhelten Peter Wessel, som foer omkring med sin Fregat *Hvide Ørn*, var paafærde overalt og aldrig gav sig Ro. Naar de Andre hvilede, da vaagede han, naar Flaaden gik frem, da var han i

Spidsen, naar den efter en varm Kamp holdt sig tilbage for at tage Pusterum, da var han paa Jagt efter Fjenden, saaledes som f. Ex. hin Nat, da han angreb *Osel*. Var han alene ude, da var hans Iver om mulig endnu storre, aldrig gav han sine Folk Hvile, og skjondt han ikke skaanede sig selv, maatte han dog anvende haarde Midler for at holde dem til at folge sig. Herpaa afgiver hans Krydstog i Efteraaret 1715, da han flere Gange kom i Kamp, og bestandig imod Overmagt, det bedste Exempel.

Den 14de September havde Raben sendt *Hvide Orn* ud at krydse mellem Bornholm, Ystad og Rygen, og skjondt Tjenesten var streng og Provianten knap, holdt den sig dog under Sejl. Den 1ste Oktober om Formiddagen Kl. 10, da Vinden var nordvestlig med rebet Mærssejls Kuling og *Hvide Orn* laa underdrejet Nord for Jasmund, opdagedes et stort Skib, som laa for smaa Sejl inde paa Bugten, samt en Fregat og 5 smaa Skibe, der laa til Ankers under Jasmund. Fregatten lettede og styrede NNO. hen, *Hvide Orn* holdt ned imod den og lagde sig paa samme Kurs, og medens han jagede Fregatten med Force af Sejl, satte ogsaa det store Skib Sejl til og fulgte efter. Skibene viste dansk Orlogsflag, som Wessel ikke besvarede, og forst henad Kl. 2 om Eftermiddagen, da *Hvide Orn* hejste Flag og Vimpel, halede de andre to Skibe, som anfores at have været Fregatten *Phønix* paa 34 og Linieskibet *Riga* paa 54 Kanoner, det danske Flag ned og hejste det svenske. Snart efter begyndte Skydningen imellem de to Fregatter, under hvilken *Phønix* bestandig sogte at undfly, da Linieskibet omsider kom til og kastede sig med ind i Kampen. «Efter 2 Timers Kanonade med det senest ommeldte Skib — siger Wessel i en Rapport til Sehestedt, som han lob ind til den 4de Oktober — sogte han det mest mulige at undslippe, da jeg paa samme Tid havde faaet en svær Kugle eller Knippel ved Rakken paa Stormasten, som tog den halve Del bort af Masten, der strax efter faldt overbord; Krydsstangen var allerede tidligere faldet ned. Da Fregatten saae dette, holdt den nær til Skibet og begyndte at kanonere — dog derfor ikke forsagt, slog det bedste jeg havde lært paa dem igjen, indtil de begge paany begyndte at retirere, forfulgte og slog stedse paa dem, saasom jeg endda var det store Skibs Overmand i Sejlads.» Klokken halv syv faldt Forstangen overbord under Slingringen

i den hule So, og da *Hvide Ørn* nu kun kunde føre sin Fok og Mesan, slap Skibene bort, og Wessel lod Ankeret falde. Fregatten var meget forskudt, havde mistet den største Del af Rejsningen og i den høje So faaet Grundskud indtil 6 Fod under Vandgangen, og da det om Natten blæste en Storm af Nordvest, var *Hvide Ørn* paa sin aabne Ankerplads, $4^1/_2$ Mile Nordost for Jasmund, i stor Fare for at synke eller drive paa Land; men Alting gik godt. Den 3die om Eftermiddagen, da Vejret bedagede sig noget, lettede Wessel og stod ind til Jasmund, hvor Fregatten *Phønix* atter var kommen til Ankers ved de Handelsskibe, den skulde konvojere; men saasnart den fik den ramponerede *Hvide Ørn* at see, lettede den og flygtede. Wessel slutter sin Rapport med Forsikkring om, at havde han havt den Fordel over de to fjendtlige Skibe i mistede Master og Stænger, som de havde over ham, skulde nok En af dem have «dandset med».

I sin Rapport til Kongen om denne Begivenhed skriver Sehestedt blandt andet: «Jeg kan sandelig ikke noksom berømme den Maade, som Kapitajn Wessel har gjort denne Aktion paa; thi omendskjøndt de vare ham for stærke i Stykkerne, saa har han været dem for stærk i Sømandskabet. Thi enten har han lagt dem for Bougen og skudt dem langskibs, eller ogsaa er han kommen dem paa den Side, hvor de ej for den haarde Blæst kunde lukke deres underste Porte op, og dette er Aarsagen til, at de ej har kunnet holde det ud med ham. Denne Aktion er sandelig saa mærkelig, at jeg allerunderdanigst vover at anbefale ham videre til Eders Majestæts Naade.» Dette er netop Nøglen til flere af Wessels Sejre paa Søen over større Modstandere, at «han var dem for stærk i Sømandskab»; han søgte ikke Overmagten, men han tog imod den. I sin Rapport til Kongen, der ligesom den til Sehestedt er dateret 4de Oktober 1715, skriver han: «Deres Kongl. Majst. beder jeg allerunderdanigst vil have den Mening om sin ringeste Tjener, at de 9 Aktioner, som jeg fra 1712 alt har havt mod Overmænd, ikke ere udførte af Dumdristighed eller uden Fundament og Raison; thi den, der indlader sig i Bataille med stor Overmagt og ej bruger Sømands og Soldats Maade, maa vistnok nære Frygt for at tage Skade paa sin Sjæl for hans Underhavendes Liv, som han ligesom til Slagterbænken henfører». Iovrigt er denne Rapport ogsaa i andre Henseender

mærkelig, da Wessel fremsætter sin Stilling og slaaer paa, at man ikke gjør Nok for ham; maaske har den været medvirkende til hans snart efter paafølgende Ophøjelse i Adelsstanden. «Mit Liv og Blod for Deres Majst. er ikke mere end min allerunderdanigste Pligt — skriver han — medens min fattige Sjæl maa altid være bevaret til Den, af hvem den er mig givet. Skulde og Deres Majst. allernaadigst behage de Tanker, jeg er et ungt Menneske, og det er ikke mere end 11 Aars Tid siden, jeg var i salig Dr. Peters Hus; det forvoldte min Ungdoms Daarlighed, at jeg bortløb fra mine Forældre som en forloren Søn, søgte jeg ham som en Landsmand, der kjendte mine Forældre, hvor jeg derfor blev en Vinters Tid, indtil mine Forældre tog mig til Naade igjen; siden allerunderdanigst søgt Deres Majestæt selv og allernaadigst taget i Tjeneste». Han mener, der er Mange i Kongens Tjeneste, som ere store Mænd, og ikke af saa god Byrd som han, og han beklager sig over, at han ikke blev forfremmet i Foraaret efter Slaget under Femern.

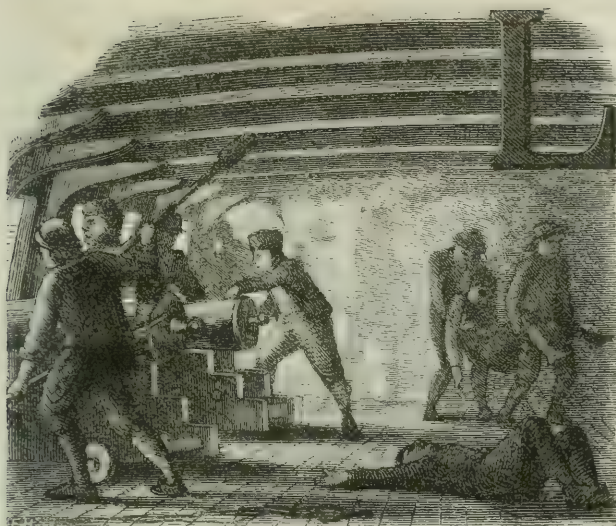
Efter et kort Ophold ved Nydyb maatte Wessel afgaa til Kjøbenhavn for at faae sit Skib repareret, og man fik her et Bevis for, hvor streng en Tjeneste han fordrede af sit Mandskab; thi flere af Folkene dristede sig til at indgive en formelig Klage over, at deres unge Chef overanstrængte dem og udsatte dem for øjensynlig Fare ved ofte at indlade sig i Kamp med Overmagt. De fik imidlertid kun ringe Tak for deres Ulejlighed, Klagen blev afviist og nogle af Anklagerne korporlig revsede, og da Skibet atter var bragt i Orden, gik det paany ud i Selskab med nogle andre Fregatter.

Vinteren kom tidligt og blev streng. Hovedflaaden lagde op i Slutningen af November i Kjøbenhavn, og en Afdeling af den, hvorfra Krydsere sendtes ud i Østersøen, holdtes udrustet under Viceadmiral Gabels Kommando. Stralsund, der efter Rygens Erobring var stærkt betrængt, vilde ikke længe kunne holde sig, og da Karl den Tolvte her ledede Forsvaret, maatte der passes nøje paa, at den urolige, krigerske Konge selv kunde komme i sine Fjenders Vold. De danske Krydsere vogtede vistnok Farvandet saa godt, som det var muligt, herfor borgede idetmindste Wessels Udholdenhed og Aarvaagenhed; men Drivis og Storm tvang dem bort fra Stationen, og den dristige

svenske Konge slap fra det tæt indesluttede Stralsund over til sit Rige. En gammel Galliot, *Hvalfisken*, og en Jagt, de eneste Skibe, som Kong Karl havde til Raadighed, laa i Nydyb, omtrent 3 Mile nedenfor Stralsund; om Natten mellem den 20de og 21de December afhentede Anckarkrona Kongen med et lille Fartøj oppe i Byen, hvorfra de kæmpede sig igjennem Isen ud til Gallioten, som de først naaede Klokken 4 om Eftermiddagen. *Hvalfisken* gik under Sejl, naaede efter en meget besværlig Tour gjennem Isen ud i den aabne Sø, hvor Kongen gik over i et andet Fartøj og ankom til Trelleborg paa den svenske Kyst den 23de December om Morgenen. Samme Dag overgav Stralsund sig, den 17de April næstefter ligeledes Wismar, og dermed tabte Sverig det sidste Led af sine Besiddelser Syd for Østersøen.

Den dansk-norske Flaade havde ydet det væsentligste Bidrag til dette heldige Udfald af Felttoget 1715, og Kongen belønnede Officererne med Forfremmelser og ved at udnævne Admiralerne Raben og Sehestedt til Riddere af Danebroge; heller ikke hans unge Yndling Wessel blev glemt. Han blev i Januar Maaned 1716 sendt ned til Pommern med Breve til Frederik den Fjerde, og opnaaede derved et meget velkomment Møde med sin høje Beskytter, der, da han kort efter vendte hjem samtidig med Wessel, under 24de Februar 1716 udstedte et Adelspatent for ham og deri blandt Andet lod indsætte, at det var tilstaaet ham «udi allernaadigst Henseende til den Tjeneste og Tapperhed, som Os elskelige Kapitajn Peter Wessel har beviist, og han endnu herefter skal bevise». Det medfølgende Vaaben var ved et Kors delt i fire Felter, hvori var indsat en Lynstraale i Blaat, en hvid Ørn i Rødt, to gyldne Kanoner overkors, omgivne af tre Kugler, og en blaa Løve med et draget Sværd i Guld. Med Udnævnelsen fulgte det nye Navn Tordenskjold, og da Kongen nævnede dette for Wessel udbrød han i sin Glæde og Iver: «Saa skal jeg — og saa bandede han — tordne saaledes for de Svenskes Øren, at Deres Majestæt snart skal det fornemme!»

IV. Dynekilen. Den store Flaade.

Lang Tid var forløben, siden Karl den Tolvte sidst havde seet sit Fædreland. I 14 til 15 Aar havde han flakket om paa Fastlandet under et højst æventyrligt Liv, indtil han nu, efter at have mistet alle sine Besiddelser og Erobringer paa den anden Side af Østersøen, atter stod i sit Rige, hvor han saa haardt var bleven savnet. Paa alle Kanter var han omringet af Fjender, alle de europæiske Nabomagter havde forenet sig for at stække Vingerne paa den urolige Fugl; men Modet svigtede ham ikke, endnu haabede han at sejre over sine Fjender og vinde de tabte Provindser tilbage, og det var da navnlig imod Danmarks og Norges Konge Frederik den Fjerde, at han først vilde rette sit Angreb.

Kong Karl begyndte strax ved sin Tilbagekomst at sætte nyt Liv i det svenske Folk, der uagtet al den Kiv og Krig, han havde fremkaldt, alle de Offre, han havde paalagt det, dog hang ved ham med den Hen-

givenhedens Begejstring, hvortil hans ridderlige Karakter og personlige Mod gav Anledning. Da Øresundet i Januar Maaned 1716 lagde til med Is, opstod den Tanke hos Karl den Tolvte, at han med en Hær kunde marchere over Isen ved Hveen, gjøre Landgang paa Sjælland, der var næsten ganske forsvarsløst, efterdi Flaaden ikke kunde røre sig og Hæren endnu var i Pommern, og overrumple Kjøbenhavn. Han fik ogsaa samlet 16,000 Mand i det sydlige Sverig og beredte sig til den 7de Februar at drage over til Sjælland, hvor Alting var kommet i Bevægelse for at afslaa Angrebet; men to Dage forinden slog Vejret om til Tø og Storm, Isen brød op, og Planen maatte opgives.

Saa vendte den svenske Konge sig imod Norge, som han vilde forsøge ved et hurtigt og uventet Angreb at erobre og fravriste den danske Krone. Han ilede strax afsted Nord paa for at iværksætte den nye Plan, gik den 8de Marts over Grændsen ind i Norge, der kun i ringe Grad var belavet paa at modstaa et saa uventet Angreb, og ikke kunde stille mere end en Styrke paa 6,000 Mand under General Lützow imod ham. Den 21de Marts besattes Christiania, og en Belejring af Aggershus blev paabegyndt; men videre naaede Svenskerne ikke. Viceadmiral Gabel, der var udnævnt til Højstkommanderende over den dansk-norske Søstyrke i Nordsøen og Kattegattet, afgik fra Kjøbenhavn i Begyndelsen af April med en Flaade paa 7 Linieskibe, 6 Fregatter og nogle mindre Skibe til Frederikshavn, hvorfra der strax overskibedes Tropper til Norge, og denne Bistand kom tidsnok til at redde Aggershus og understøtte et vellykket Angreb paa Moss den 23de April. Kong Karl fandt det da raadeligst at gjøre en tilbagegaaende Bevægelse og først bemægtige sig Frederikshald med Fæstningen Frederikssten, der blev anseet som Nøglen til Norge; men hos dennes Borgere, der anførtes af Brødrene Peter og Hans Kolbjørnsen, mødte han en saa fortvivlet Modstand, at han flere Gange blev slaaet tilbage, ja Beboerne stak endog ved et natligt Overfald den 4de Juli selv deres Huse i Brand, for at Svenskerne ingensteds skulde kunne søge Dækning for Fæstningens Kanoner. Desuagtet opgav Kong Karl ikke Belejringen, da Fæstningens Indtagelse var af altfor stor Betydning for ham, og saasnart han kunde faae tilsendt Ammunition og andre Krigsfornødenheder, der samledes og

forberedtes til Afsendelse i Gøteborg, var der god Udsigt til, at Fæstningen vilde falde i hans Hænder.

Gabel havde faaet Efterretning om, at den svenske Konge ventede Bistand fra Gøteborg, at Norges Frelse beroede paa, om det lykkedes at faae denne transporteret igjennem Skjærgaarden op til Frederikshald, og at hele hans Bestræbelse derfor maatte gaa ud paa at hindre dette Foretagende; men da de Skibe, der stode til hans Raadighed, vare for store og dybgaaende til at anvendes i den indre Skjærgaard, afsendte han Fregatten *Hvide Ørn*, Kapitajn P. Tordenskjold, der stod under hans Kommando og fra tidligere Tid havde et nøje Kjendskab til Skjærgaarden, til Kjøbenhavn for at hente saadanne bevæbnede Skibe, hvortil der her føltes Trang. Da Sehestedts Eskadre netop kort forinden var vendt tilbage fra Rygen, hvor der nu ikke mere var nogen Brug for den, kunde man netop stille saadanne Skibe til Raadighed, som behøvedes, og en lille Eskadre, bestaaende af Fregatten *Hvide Ørn* paa 30 Kan., Stykprammene *Hjælperen*, 46 Kan., Kapitajnlieut. W. Lemvig, *Arken Noa*, 24 Kan., Kapitajnlieutenant de l'Etang, og *Vindhunden*, 16 Kan., Premierlieutenant P. Grib, samt Galejerne *Prinds Christian*, Lieut. Michael Tønder, *Lovise*, Lieut. Chr. Tønder, og *Charlotte Amalie*, Lieut. N. Dahl, blev stillet under Tordenskjolds Kommando og afsejlede Nord paa den 2den Juli.

Det var første Gang, at der betroedes Tordenskjold en større Kommando, en Eskadre paa flere Skibe; han havde tidligere viist sig som en dygtig Kaperfører og udmærket Skibschef, men skulde nu forsøge sin Duelighed i en anden Retning, en besindig Ledelse af forskjellige Kræfter. Han havde i Kjøbenhavn udkastet en Plan til at trænge ind med Eskadren i Svinesund, angribe den svenske Hær og befri Frederikshald, og denne Plan havde vundet saavel Admiralitetets som Kongens Bifald; dog maatte det bero paa Omstændighederne og Forhandling med Gabel om, hvorledes den skulde sættes iværk. Men hertil blev der slet ikke Tid.

Efterat have erobret en svensk Kaperhukkert og en Skjærbaad paa Vejen gjennem Kattegattet, ankom Eskadren til Koster, Syd for Hvaløerne, den 7de Juli henimod Aften, og Tordenskjold fik strax Underretning om, hvorledes Sagerne stode, og saae, at han maatte handle

hurtigt, uden at vente paa nærmere Ordre fra Gabel, dersom hans Forehavende skulde lykkes. Den svenske Flotille, som var bleven samlet i Goteborg, bestod af Stykprammen *Stenbocken* paa 24 Kan., kommanderet af Schoutbynacht Sjøblad, 5 store Galejer, hvoriblandt *Wreden*, paa hvilken Flotillens Chef Schoutbynacht Knappe, der i de samme Dage adledes under Navnet Strømstjerna, havde sit Flag vajende, 6 saakaldte Halvgalejer og 21 Førselsskibe med Proviant, Ammuniton og andre Krigsfornødenheder. Denne Flotille havde flere Dage, før Tordenskjold ankom til Skjærgaarden, forladt Gøteborg og var naaet op til Dynekilen, en indelukket og befæstet Havn imellem Skjærene ved Strømstad, og her laa den nu, rede til med første gunstige Vind at sejle videre til Svinesund. Her var saaledes ikke andet for Tordenskjold at gjore, end hurtigst muligt at see til at fange Bjørnen i dens Hule; men det var et voveligt Foretagende at trænge ind i den befæstede Vig, og havde den Mand, der skulde udføre det, ikke været en saa forvoven og snarraadig Søhelt som Tordenskjold, der ovenikjøbet maatte opflammes ved Forestillingen om Alt, hvad der stod paa Spil, maaske hans norske Fædrelands Frelse, da kan man vel have Ret til at tvivle, om det i det Hele taget var blevet forsøgt. Indløbet igjennem Skjærgaarden til Havnen er nemlig ikke alene henimod 2 Mile lang og meget bugtet, men paa et Par Steder saa smalt, at Skibene netop kunde slippe derigjennem. Desuden beskyttedes den inderste Aabning til selve Havnen af et med tolvpundige Kanoner bevæbnet Batteri, der var anlagt paa en Holm ligefor Indløbet, og en Afdeling Fodfolk paa 4000 Mand var rede til fra Kysten at afslaa ethvert Angreb. To Galejer, hvoraf *Wreden* var den ene, laa paa Brandvagt udenfor det smalle Løb, for at holde Øje med, om Fjenden skulde nærme sig.

Men de svenske Søfolk ventede dog ikke nogen Fjende. De havde netop havt Besøg af Kong Karl selv, der glædede sig over Flotillens Ankomst, haabede snart at see den i Svinesund og stolede paa sin nye Adelsmand, Strømstjerna. Da Kongen var rejst, morede de sig endnu paa bedste Maade med Gilder og Festligheder, Mange vare om Aftenen den 7de Juli i Land til Bryllupsfest, og der var ikke Nogen, som anede. at Tordenskjold laa udenfor til Ankers og snart vilde aflægge Besøg hos dem.

Den 8de Juli ved Daggry lettede den danske Eskadre og satte Kursen indad gjennem Skjærgaarden; det var smukt Sommervejr med frisk Brise, men opad Dagen, da Skibene vare inde imellem Skjærene, løjede det af og blev omsider ganske stille. Den første Del af Indsejlingen gik derfor forholdsvis rask. *Hvide Ørn* løb op paa Siden af *Vindhunden*, og Tordenskjold raabte over til sin Ven Lieutenant Grib, at han havde faaet Underretning om, at den svenske Schoutbynacht idag vilde holde Gilde paa sin Flotille, hvortil han føjede, «om det ikke var raadeligt at gaa ind og være hans Gjæst ubuden?» Hertil svarede Grib, «at havde Tordenskjold Ordre, saa havde han selv Lyst; jo før jo heller, medens de havde hele Dagen for sig og en føjelig Vind; Gud give Lykke!» Dermed sejlede de videre.

Da de nærmede sig det smalle Indløb og Klokken var bleven 6, trak de to svenske Galejer, som laa paa Brandvagt, sig tilbage i al Hast og meldte de Danskes Ankomst. Tordenskjold gik ombord i *Hjælperen*, det kraftigste af Skibene, og lod Lemvig tage Kommando over *Hvide Ørn*. *Hjælperen* gik i Spidsen for Eskadren gjennem det smalle Løb ind til Dynekilen, og saasnart Skibene naaede indenfor i Havnen, Kl. 7 ½ om Morgenen, bleve de modtagne af en heftig Kanonild, saavel fra de fjendtlige Skibe som fra det paa Holmen opkastede Batteri. Eskadren løsnede endnu ikke et Skud, men fortsatte sin Kurs, og først da alle Skibene vare ankrede op i en ordnet Slaglinie, aabnede de en morderisk Ild. De kæmpende Flaader bleve snart i det stille Vejr indhyllede i en stærk Krudtrøg, og Skydningen fortsattes med uafbrudt Heftighed indtil Kl. 11, da den fra svensk Side begyndte at tage kjendeligt af.

Saasnart Tordenskjold blev dette vaer, kaldte han Galejerne til sig og lod dem, uden at det mærkedes af Fjenden, som Intet kunde see for Krudtrøgen, bugsere *Hjælperen* og *Arken Noa* nærmere ind imod de svenske Skibe. Ogsaa *Hvide Ørn* og *Vindhunden* søgte at følge med; men den første af dem drev ned i en Snevring mellem to Skjær og havde megen Møje med atter at slippe fri ved Hjælp af sine egne Fartøjer. *Stenbocken* blev nu saa ilde medtaget, at den maatte standse sin Ild og lade sig drive ind imod Land. Batteriet paa Holmen, som tilføjede de Danske megen Skade, blev angrebet af Galejerne *Prinds Chri-*

stian og *Lovise*, der efter et Par Timers Kamp bragte det til Taushed, hvorpaa Lieutenant M. Tønder sprang i Land med sine Folk og fornaglede Kanonerne. Strax efter strøg *Stenbocken* sit Flag, de svenske Galejer og Førselsskibe lode sig drive paa Land, og Besætningerne flygtede op over Fjeldene.

Den svenske Flotille var fuldstændig besejret; men Stillingen var dog i høj Grad kritisk for Tordenskjold. Skibene maatte enten ødelægges eller føres bort som Priser, før var hans Opgave ikke løst; men hvorledes skulde han udføre dette, og hvorledes skulde han slippe ud igjen af dette Hul, gjennem det smalle Løb, inden Mørket faldt paa? Tropperne, ialt 4000 til 5000 Mand, havde samlet sig rundt om Bugten, og dækkede af Skjær, Huse og Træer aabnede de en heftig Musketild paa de danske Skibe; dertil kom, at Svenskerne gjorde Alt for at opbrænde deres Skibe eller sprænge dem i Luften, naar de Danske vilde forsøge at besætte dem. Der var følgelig ingen Tid til Betænkning, der maatte handles, og handles rask. Tordenskjold og hans flinke Officerer og Matroser anspændte alle deres Nerver, trodsede Ild og Vand, og det, som de udrettede, efterat Skibene vare drevne paa Grund, blev Dagens skjønneste Værk og Søfolkenes tappreste Daad.

Tordenskjold, Michael Tønder og Grib sprang over paa Galejerne og Baadene og roede ind imod de fjendtlige Skibe for at erobre eller ødelægge dem; to af de svenske Galejer stode allerede i Flammer. Skibene holdt Ilden vedlige imod Tropperne i Land, der svarede med Musketskud og skød med stor Sikkerhed, saasnart de fik Noget at see igjennem Røgen. Tordenskjold foer omkring, var tilstede overalt, uddelte sine Befalinger og indgjød Folkene Mod; Grib og Tønder understøttede ham af bedste Evne og ændsede ikke Kuglerne, som peb dem om Ørene. Lieutenant Høeg blev rammet af en Musketkugle under Øjet, Lieutenant Willer blev truffen af en Kugle i Brystet og faldt død ned i Baaden. Skibene bleve entrede, det ene efter det andet, og de Anstalter, som Fjenden havde truffet for at sprænge dem i Luften, bleve bortryddede. Nogle Steder borttog man Lunter, der vare ophængte over Krudttønder og lige ved at falde ned; i et med Krudt ladet Skib borttoges brændende Tjæretønder, der et Øjeblik senere vilde have antændt Beholdningen; Kadet J. Sivertsen tilligemed 3 Matroser sprang

i Luften med Galejen *Wreden*, og mange Menige faldt for de fjendtlige Kugler; der var et Liv og en Iver, en Kamp og en Skyden, som neppe kan beskrives. Og under alt dette blev det ene Skib efter det andet slæbt ud af Ilden.

Det største af de svenske Skibe, Stykprammen *Stenbocken*, var endnu tilbage, og tæt ved det laa, bagved et fremspringende Skjær, Galejen *Ulysses*; de andre Skibe var man ifærd med at bugsere udefter gjennem Skjærgaarden. Tordenskjold vilde ro ind med Grib for at besee Stillingen, og spurgte ham, om han troede det vilde være muligt at faae disse Skibe ud under Fjendens stærke Musketild. Grib mente, «at der vel ogsaa kunde være Raad derfor, omendskjøndt det under Fjendens stærke Postering og Fyr med Musketteri vel ikke kunde skee uden at bekomme Døde og Blesserede». Tordenskjold blev saa henrykt over dette Svar, at han faldt sin Ven om Halsen, og det blev besluttet at gjøre et Forsøg. *Vindhundens* Anker blev lettet, for en svag Luftning sejlede den hen og ankrede udfor *Stenbocken*, og en Baad roede over til denne med et Varp. Dette var den farligste Del af Manøvren, thi Baaden kunde ikke undgaa at blive Maal for de svenske Soldaters Kugler; en Kadet blev dræbt, Kvartermesteren og fem Mand saarede, og Grib selv fik flere Strejfskud. Da Baaden naaede *Stenbocken*, kom en svensk Officer frem og overgav sig som Krigsfange; men Grib anede Uraad, hævede sin Sabel imod Officeren og befalede ham at sige, om der var truffet Anstalter til at sprænge Skibet i Luften; Officeren gik til Bekjendelse, anviste Stedet, hvor den brændende Lunte var henlagt, og først da denne var borttagen, blev Varpet gjort fast i Stykprammen, som derefter fortøjedes til Galejen *Ulysses*. Ombord i *Vindhunden* blev Varpet kastet om Spillet, Folkene hev rundt under en lystig Opsang, de to svenske Skibe gled af Grunden, svømmede igjen frit paa Havet og førtes bort af Sejrherrerne.

Havnen var nu tom, der laa kun en enkelt større, bevæbnet Chaluppe tilbage. Det forekom ikke Tordenskjold, at der var nogen Grund til, at Svenskerne skulde beholde denne, og han sendte derfor en Baad ind for at tage den; men den maatte vende om igjen, efterat have mistet tre Mand. Da sprang Lieutenant M. Tønder ned i Baaden, tvang to af de fangne svenske Matroser til at tage Aarerne og bragte i

en Haandevending Chaluppen med sig tilbage. Saa var Alt forbi, og Klokken 10 om Aftenen havde Tordenskjold forladt Dynekilen med hele sit Bytte.

Sverig mistede i denne Kamp hele den til Svinesund bestemte Flotille, hvoraf Stykprammen *Stenbocken*, Galejerne *Proserpina*, *Ulysses* og *Lucretia*, Halvgalejerne *Achilles* og *Pollux* samt to dobbelte Chalupper, 1 Strømbaad og 5 (efter en anden Angivelse 19) med Ammunition og Proviant ladede Skibe vare erobrede, de øvrige Skibe ødelagte eller brændte og et Batteri i Land demoleret. Hvor stort Mandefaldet var paa svensk Side, vides ikke; men de Dansk-Norske havde 19 Døde og 57 Saarede. Ved Sejren i Dynekilen opnaaedes, hvad der var tilsigtet; Karl den Tolvte saae sig nødsaget til at opgive Belejringen af Frederikssten og trække sig tilbage. Den norske Søhelt havde for den Gang befriet sit Fædreland for Fjenden.

Viceadmiral Gabel, som selv havde været tilstede i Skjærgaarden under en Del af Kampen, afsendte Tordenskjold til Kjøbenhavn med Melding om Sejren. Han modtoges af Befolkningen med stor Begejstring, Kongen udnævnte ham til Kommandør ved Flaaden og skænkede ham en Guldmedaille til at bæres i et blaat Baand om Halsen, den samme Medaille, som var bleven tildelt Linieskibscheferne efter Sejren over Wachtmeister, og et højtideligt Te Deum blev afsunget i alle Kirkerne. Tordenskjold var Dagens Helt.

I Sundet og Kjøbenhavn var der i denne Tid stærk Bevægelse, og omfattende Planer vare i Gjære. Efterat Svenskerne vare fordrevne fra Tyskland, havde de tyske Fyrster standset deres Krigsforetagender imod dem; men endnu havde Sverig Fjender nok i Danmark-Norge, England og Rusland. Kong Georg af England, der tillige var Kurfyrste i Hannover, maatte fortsætte Krigen, dels for at støtte den engelske Handel i Østersøen, dels for at sikkre sig Besiddelsen af Bremen og Verden, som han Aaret forud havde kjøbt af Frederik den Fjerde. Rusland tragtede navnlig efter Besiddelsen af de erobrede Provindser ved Østersøen; men da det forekom Kong Frederik, at det ikke gik rask nok fremad med dets Foretagender, indbød han Czar Peter til et personligt Møde i Holsten for at træffe nærmere Aftale. Mødet kom ogsaa i Stand den 3die Juni 1716 i en Have udenfor Hamborg,

hvor der imellem de to Fyrster afsluttedes et hemmeligt Forbund, ifølge hvilket Czaren skulde hjælpe Kongen til at tilbageerobre de i Roeskildefreden tabte Provindser og til den Ende sende en Hær paa 24,000 Mand fra Meklenborg til Sjælland, for i Forening med den dansk-norske Hær at foretage en Landgang i Skaane; Flaaderne skulde ligeledes forenes. Men paa samme Tid arbejdede den behændige svenske Minister Baron von Gørtz, der opholdt sig i Holland, ligeledes i al Hemmelighed paa at adskille de to Allierede, navnlig ved gjennem den i Holland residerende russiske Gesandt Fyrst Kurakin at give Czaren Udsigt til Besiddelsen af Østersøprovindserne, naar han vilde afstaa fra sine Forbindelser med Kong Frederik og slutte sig nærmere til Karl den Tolvte. Herved bragtes Czar Peter til at vakle, og heri maa Nøglen søges til den besynderlige tvetydige Rolle, han spillede under Forberedelserne til Landgangen i Skaane.

Den 17de Juli ankom Czaren selv til Kjøbenhavn med en Flaade paa over 40 store Galejer, der havde en Besætning af 5000 til 6000 Mand, og nogle Dage efter indtraf ligeledes hans Gemalinde Katarina, som den 23de Juli holdt sit Indtog i Hovedstaden. En engelsk Flaade paa 19 Linieskibe og 2 Fregatter under Admiral Norris og en russisk paa 14 Linieskibe og 5 Fregatter under Kommandørerne Scheltinga og Sievers samledes i Sundet, hvor den dansk-norske Flaade paa 18 Linieskibe og 4 Fregatter under General-Admiral Gyldenløve laa til Ankers. Hele Styrken af Skibe, som kunde undværes i Kattegattet, var kaldt ned til Flaaden, og Gabel selv havde maattet følge med disse. Overskibningen af de russiske Tropper fra Rostock til Sjælland sattes iværk, og en dansk Hær paa 26,000 Mand stod rede til at forene sig med dem; men da begyndte Forholdet at forandre sig. Russerne i Kjøbenhavn foretoge mange hemmelige Undersøgelser af Fæstningsværkerne, Czar Peter forlangte fri og uhindret Adgang for sine Tropper til Hovedstaden paa enhver Tid, baade Nat og Dag, og istedenfor 24,000 Mand, kom der efterhaanden 40,000 fra Tyskland. Da vaktes Frederik den Fjerdes Mistanke, og han gav Ordre til, at der skulde holdes et vaagent Øje med de russiske Tropper, at de sidst ankomne ikke maatte gaa i Land paa Sjælland, men paa Hveen, og at Gyldenløve skulde gaa frem med Forsigtighed i sit Forhold til Czaren.

Imidlertid vare Skibene blevne forenede i Sundet, Gyldenløve hejste den 13de August sit Kommandoflag paa *Elefanten*, og den 16de overtog Czar Peter selv Kommandoen over den store Flaade paa 51 Linieskibe og 11 Fregatter. Den 19de August lettede den og gik til Østersøen. Det maa have været et herligt Skue at see denne mægtige Flaade, Danmarks største og prægtigste Skibe, Ruslands nybyggede Orlogsmænd og Englands kraftige Linieskibe, glide ned gjennem Drogden, det ene efter det andet, med sine Masser af Sejl, vajende Flag, Vimpler og Standere, vistnok over 4000 Kanoner og 27,000 Mand; over denne Flaade kommanderede vel den russiske Czar, men umiddelbart efter ham kom den dansk-norske General-Admiral Gyldenløve. Det gode Forhold varede dog kun kort; allerede den 25de August, da Flaaden ikke var kommen længere end til Bornholm og altsaa ikke endnu havde udrettet noget imod Karlskrona, hvor den svenske Flaade havde spærret sig inde, forlod Czar Peter den og vendte om igjen til Kjøbenhavn, Foreningen imellem de tre Flaader blev opgiven. Forbundet imellem Fyrsterne var brudt, Frederik den Fjerde maatte lade alle Russernes Bevægelser aflure, Toget til Skaane gik overstyr, ja Czaren pønsede endogsaa paa at bemægtige sig baade Kjøbenhavn og Kronborg ved Overrumpling. Da nødtes Kongen omsider til at forlange af sin byrdefulde Gjæst, at han atter skulde føre sin Hær og Flaade bort, hvilket ogsaa skete i Løbet af Oktober Maaned, og den 27de sejlede Czaren selv med sin Gemalinde til Meklenborg. En gunstig Lejlighed til Gjenvindelsen af de skaanske Provindser var gaaet tabt ved en snild Diplomats Machinationer, den mægtige Czar, der tidligere havde været Danmark-Norges Forbundne, var snarere bleven dets Modstander, og Udsigterne til et heldigt Udfald af Krigen vare betydeligt formørkede.

V. Angrebene paa Gøteborg og Strømstad.

Æren kan frelses, selv om Sejren ikke fanges. Denne Sandhed bør vi holde os for Øje under Gjennemlæsningen af nærværende Afsnit; thi skjøndt de to store Angreb, som Tordenskjold udførte med sin Eskadre i Aaret 1717, ikke fik noget heldigt Udfald, saa tjente de dog i ikke mindre Grad end de heldige Foretagender til at berømme hans Mod og Dristighed.

Kommandør Tordenskjold havde i Aaret 1716 været med i den store Flaade og taget Del i de russiske Troppers Overskibning; men da Viceadmiral Gabel var kaldet ned fra sin Station i Skagerakket og Kattegattet, og en Eskadre om Efteraaret skulde sendes op til de norske og svenske Kyster, fik den 25aarige Tordenskjold endelig sit Ønske opfyldt, at faae Kommandoen over denne Eskadre og over hele Kystforsvaret Nord paa. Hans Kommandoskib var Linieskibet *Lolland* paa 50 Kanoner, hvor hans Broder Kasper Wessel var Næstkommanderende, og desuden hørte der til den ham underlagte Søstyrke Linieskibet *Fyen*, Kapt. G. Siverts, ligeledes paa 50 Kanoner, de bekjendte Stykpramme *Hjælperen*, Kapitajnlieut. de l'Etang, og *Arken Noa*,

Kapitajnlieut. P. Grib, 5 Fregatter, nogle mindre Skibe, samt hele den norske Sødefension, der blandt Andet talte 11 gode Galejer. I Norge skulde han forhandle med det norske Generalitet om, hvad der var at gjøre, og fra dette modtage den nødvendige Forsyning til Skibene.

I Begyndelsen af December afsejlede Tordenskjold fra Kjobenhavn med de to Linieskibe og endel Førselsskibe med Tropper; men i Kattegattet splittedes Skibene ad i en Storm, 4 af Førselsskibene forliste paa den svenske Kyst, og 4 Kompagnier Fodfolk faldt i svensk Fangenskab. Ved Staværn samledes efterhaanden Eskadrens Skibe, men der udrettedes ikke Noget; ikkun nogle Tropper bleve overførte fra Frederikshavn, iøvrigt laa Tordenskjold i Kjævleri med Generalitetet, som ikke sendte

hvad der behøvedes til Skibenes og Besætningernes Underhold, hvortil kom, at en streng Vinter med Is holdt Eskadren indespærret. Først den 8de April 1717 var den istand til at stikke i Søen; men da var der allerede hjemme i Kjøbenhavn fremkommet en Mængde Beskyldninger imod den unge Eskadrechef, som laa og drev Tiden hen i Norge, medens de svenske Kapere havde frit Spil i Kattegattet, og hans Fjender og Misundere drev det saa vidt, at Kommandør Paulsen blev sendt op med nogle Skibe for at see, hvad han tog sig for. Herover blev Tordenskjold rasende, hvad der vel neppe har undladt at udøve sin Virkning paa den Beslutning, han fattede: at angribe Gøteborg.

I Indløbene til denne By forefaldt der i de sidste Krigsaar vigtige Begivenheder, og det vil derfor være hensigtsmæssigt, om vi orientere os lidt paa Kaartet. Gøtaelven har to Udløb i Kattegattet, et paa hver Side af den store Ø Hisingen, nemlig det egentlige Hovedløb, ved hvilket Gøteborg ligger, og som gaaer imod Sydvest omkring Sydspidsen af den nævnte Ø, og Nordre Elf eller Bahuselven, der løber Nord om Øen og falder ud i Kattegattet. Yderst i Skjærgaarden udfor Hovedløbet ligger Øen Vinga, og omtrent 1½ Mil indenfor denne ligger Rifvøfjord. Paa en anden Ø i den nordlige Skjærgaard ligger Byen Marstrand med en ret god og sikker Havn, og med Fæstningen Karlsten; dens Beliggenhed er omtrent 2 Mile udenfor Bahuselvens Udløb og 4 Mile Nord for Vinga. Gøteborg var vel forsvaret med Forter og Batterier; der var for det Første Kastellet Ny-Elfsborg paa en lille Holm lige i Indløbet til Gøtaelv og tæt ved Øen Hisingen; der var, paa den faste Kyst, Kastellet Gammel-Elfsborg og desuden, tæt ved dette, to Batterier paa 12 og 16 Stk. svære Kanoner. I Gøteborg var endvidere Hovedstationen for den Del af den svenske Flaade, som var bestemt til at virke i Kattegattet og Nordsoen, og her laa ikke alene flere større Krigsskibe, men ogsaa Galejer, Stykpramme og mindre Fartøjer, ligesom de Kapere, der ofte foruroligede Farvandene, havde deres Tilhold paa dette Sted. At løbe herind, mellem alt dette Skyts, mellem de faste Batterier og Krigsskibene, var et dristigt Foretagende; men Tordenskjold stolede paa sin Lykke og vilde gjøre Forsøget. Det var nemlig af stor Betydning at ødelægge dette Tilflugtssted for Svenskerne; thi saalænge de kunde trække sig

tilbage hertil og true de danske og norske Krydsere, var det nødvendig at holde dem i Skak med en større Styrke, der kunde undværes, dersom det lykkedes at tømme Reden og ødelægge Rovfuglene.

Da Kommandør Paulsen kom op til Tordenskjold, laa han med sin Eskadre ved Hirtsholmene udenfor Fladstrand; hans Plan var færdig, han vilde tage Gøteborg ved Overrumpling. Hans Eskadre talte, foruden de to Linieskibe *Lolland* og *Fyen* samt Stykprammene *Hjælperen* og *Arken Noa*, 9 af de norske Galejer, 2 Halvgalejer, 1 Snau og 14 mindre Skjærbaade og Chalupper. Med denne Styrke vilde han, naar Vinden faldt til, løbe over Kattegattet til Gøteborg saaledes, at han ankom hertil ubemærket om Natten og ved Dagens Frembrud pludselig kunde falde over Fjenden. Men da den fladbundede Stykpram *Arken Noa*, der kommanderedes af den uforfærdede Grib og nødvendigvis maatte med, var en slet Sejler, gav han Befaling til Kapitajn Vosbejn paa Fregatten *Søridderen*, som netop var tilstede, at give den Slæber og trække den over Kattegattet.

Den 12te Maj om Aftenen lettede Eskadren og holdt med en strygende Vestenvind over mod Gøteborg, og inden Dagen brød frem, havde den naaet Vinga; Overrumplingen skulde gaa for sig — men den uundværlige *Arken Noa* var ikke kommen med. Vosbejn, der stod paa en spændt Fod med Tordenskjold, som var sprungen ham forbi, var sejlet bort med *Søridderen*, idet han lod, som han ikke havde forstaaet Eskadrechefens Befaling, og *Arken* havde maattet hjælpe sig selv; først Kl. 6 om Morgenen naaede den de andre Skibe, da var det for sent, om Overrumpling kunde der ikke være Tale, Angrebet var røbet.

Eskadren gik til Ankers paa Rifvøfjord, en halv Mil udenfor Ny-Elfsborg, hvor alle Skibe og Fartøjer samledes for at udføre Angrebet den paafølgende Nat; men Svenskerne kunde nu træffe deres Forberedelser. 5 store Krigsskibe paa 40 til 46 Kanoner under Admiral Strømstjernas Kommando bleve halede hen i Løbet og fortøjede i en Linie tværs over dette indenfor Kastellerne; Løbet selv afspærredes med Bomme; Tropper opstilledes i Land, og Alt blev gjort rede til at tage imod Fjenden.

Da det var blevet mørkt, lettede Eskadren; de store Skibe lagde sig omtrent en Fjerdingvej udenfor Ny-Elfsborg, og Galejer, Halvgalejer

og endel bevæbnede Fartøjer fra Skibene samledes til en stor Flotille, der henimod Midnat listede sig forbi Kastellet ind imod de fjendtlige Skibe. Saasnart denne Samling af Fartøjer opdagedes af de Svenske, aabnede de en heftig Ild paa den fra Batterierne og Skibene; men Angriberne ordnede sig dog i den forud bestemte Linie, og de Skjærbaade og Chalupper, der vare forsynede med Brandsager for, naar Tiden kom, at antænde Fjendens Skibe og Magasiner, lagdes midlertidig tæt op under Hisingen. En voldsom Kamp og Skyden fra begge Sider var snart i Gang. Tordenskjold roede om mellem Skibene i en Baad, og da den blev skudt i Sænk under ham, sprang han over i en anden; han roede fra Galej til Galej, uddelte Befalinger, opmuntrede Folkene, da han mærkede at det kneb — men det kunde ikke frugte tilstrækkeligt, Partiet var for ulige. Fægtningen fortsattes til Klokken halv syv om Morgenen, uden at den fjendtlige Ild var bragt til Taushed, og da der heldigvis paa denne Tid sprang en let Nordostvind op, besluttede Tordenskjold at benytte denne til at trække sig tilbage med hele sin Styrke, fremfor at fortsætte en Kamp, der kun kunde ende med dens Ødelæggelse.

Tabet var ikke ringe; en af Galejerne, *Lovisa*, blev skudt i Sænk, en anden, *Lukretia*, kom under Tilbagetoget paa Grund og maatte forlades, uden at det lykkedes at stikke den i Brand. Ogsaa *Arken Noa*, som var den Første i Ilden og den Sidste, der trak sig tilbage, løb under Udsejlingen paa et Rev, hvor den blev heftig beskudt, og hvor den fjendtlige Galej *Wreden* nærmede sig for at entre og erobre den; men Galejen fik et saa vel rettet Lag af den uforfærdede Grib, at den skyndsomst maatte trække sig tilbage, og *Arken* slap atter af Grunden. Skibene og Fartøjerne havde lidt endel af Fjendens Ild, og der var ikke mindre end 52 Døde og 79 Saarede.

Som et Exempel paa Tordenskjolds gode Hjerte og Retfærdighedsfølelse fortjener hans Opførsel imod Kapitajn Vosbejn ved denne Lejlighed at nævnes. Vosbejn, der var ældre Officer end Tordenskjold og hurtig var bleven forfremmet fra Lieutenant til Kapitajnlieutenant og Kapitajn, blev forbisprungen af sin yngre Kammerat, da denne i Aare 1716 forfremmmedes til Kommandør. Dette ansaa han for en Krænkelse. Da nu Tordenskjold paa sin Side fandt, at Vosbejn ikke udførte

sin Tjeneste med tilstrækkelig Iver og Dygtighed, at han frygtede enhver Modstander, som han ikke var afgjort overlegen, viste han ham kun ringe Agtelse. Paa Stationen i Skagerakket og Kattegattet kom de to Officerer jævnlig i Berøring med hinanden; men Vosbejn søgte altid saa meget som muligt at undgaa personligt Møde, og naar Tjenesten fordrede et saadant, var det stedse stift og tvungent, og Tordenskjold skal endog ved en saadan Lejlighed have tilsidesat skyldig Høflighed. Da Vosbejn nu havde været Tordenskjolds Befaling overhørig og undladt at bugsere *Arken Noa* over til Gøteborg, hvilket betragtedes som Aarsag til, at Angrebet mislykkedes, blev Tordenskjold saa opbragt paa ham, at han gav Befaling til, at Vosbejn skulde afløses fra sit Skib og arresteres, saasnart han kom i Havn, og da Admiralitetet tillige i høj Grad misbilligede denne Officers Forhold og besluttede at lade nedsætte Krigsret over ham, var hans Stilling meget farlig. Men saa hændes det, at Vosbejn, inden han kommer i Havn, i Søen træffer en svensk Fregat *Island* af samme Styrke som *Søridderen*; han forfølger *Island*, indlader sig i Kamp og erobrer det fjendtlige Skib efter en hæderlig Fægtning. Med sit Bytte kommer han ind til Norge, indberetter strax til Tordenskjold, hvad han har gjort, og beder denne glemme, hvad han maatte have forbrudt. Tordenskjold er besejret; en kjæk Daad og en Undskyldning er for ham nok til Forlig, og det bliver nu hans Sag at formilde Admiralitetet og Kongen overfor den anklagede Officer; dette gjør han saa godt, at Vosbejn ikke alene slipper for Krigsret, men endog forfremmes til Kommandørkapitajn.

Saa godt kom Tordenskjold selv ikke fra Angrebet paa Gøteborg, der blev meget forskjelligt bedømt hjemme i Kjøbenhavn; Nogle bebrejdede ham hans taabelige og ukyndige Angreb paa en overlegen og vel beskyttet Fjende, medens Andre beundrede hans kjække Vovestykke og heldige Tilbagegang fra den Fælde, i hvilken han var trængt ind. Gyldenløve roste hans Iver og Mod; men Kongen var mere tilbageholden, formodentlig paavirket af de Officerer, som omgave ham, saa at Følgen blev, at det paalagdes Tordenskjold at gaa mere forsigtigt tilværks en anden Gang og ikke udsætte de ham underlagte Skibe for unødig Fare.

I nogen Tid efter det fejlslaaede Angreb maatte Eskadren forholde sig rolig, da der blev taget Bestemmelse om at anvende nogle af Skibene i Østersøen ved Pommerns Kyster, hvilket dog ikke kom til Udførelse. Forholdet til Rusland var nemlig blevet saa spændt, at, da den russiske Hær vedblev at opholde sig i Meklenborg, fandt Kong Frederik det tilraadeligt at samle en Styrke i Holsten og at bevogte de tyske Kyster; men da England, paa hvis Regering den snedige Baron Gørtz ogsaa virkede for at formaa den til at opgive Forbundet med Danmark, ikke vilde staa ham bi i fjendtlige Foretagender mod Rusland, vovede Kongen ikke at forfølge sin Plan videre. Imidlertid bleve Tordenskjold og hans Folk forsømte; uagtet han skrev Brev paa Brev, det ene mere skarpt og indtrængende end det andet, saavel til Generalitetet i Norge som til Admiralitetet i Danmark, bleve Skibene dog kun slet forsynede, Mandskabet led ligefrem Nød, og Mange bleve syge. Dette knækkede dog ikke den unge Eskadrechefs Mod, saasnart der viste sig en Anledning dertil, maatte han prøve nye Vovestykker.

Karl den Tolvte havde, efterat Angrebet paa Skaane var gaaet overstyr og Rusland havde trukket sig tilbage, atter vendt sig imod Norge og gik denne Gang mere forsigtigt tilværks. Erfaringen fra Dynekilen havde lært ham, at det vilde være nyttigt at have en befæstet Havn i Nærheden, hvor Skjærgaardsflotillen og Førselsskibene kunde søge Tilflugt; thi han vidste, at Tordenskjold laa med sine Skibe udenfor og kunde ventes i Skjærgaarden, naar der var Bytte at gjøre. Hertil havde han valgt Stromstad, der ligger et Par Mile Syd for den norske Grændse, indenfor Skjærene. Fra Byen førte en Bro ud til en Klippe, Laholmen, der rager op over Vandet, og paa hvilken der var anlagt et Batteri, Karolus, paa 14 fireogtyvepundige Kanoner; saavel Nord som Syd for dette var der opkastet andre Batterier, hvis Ild krydsede hinanden. Der arbejdedes rask paa Stedets yderligere Befæstelse under Ledelse af den kjække og erfarne Generalmajor Gjerta, som var kommanderet hertil med et Grenaderregiment og nogle flere Tropper. Hint Batteri, mente Tordenskjold, maatte ødelægges jo før jo heller, inden det blev altfor mægtigt; han indsendte Forslag herom til Admiralitetet, men gav sig ikke Stunder til at oppebie Svaret; der maatte handles hurtigt.

Fra Kjøbenhavn var der omsider blevet afsendt et Linieskib, *Goteborg*, med Proviant og Ammunition til Eskadren, som laa ved Frederiksstad. Med Linieskibene *Lolland*, *Fyen* og *Gøteborg* samt Stykprammene *Hjælperen* og *Arken Noa*, der tilsammen førte 212 Kanoner, og ledsaget af 9 Galejer, forlod Tordenskjold den 14de Juli Frederiksstad for at angribe Strømstad. Men Vejrforholdene vare ikke gunstige, Eskadren drev af for Modvind og Strøm, Stykprammene og Galejerne maatte lægge sig til Ankers ved Agerø, næsten 3 Mile Syd for Strømstad, og først den næste Dag lykkedes det de tre Linieskibe at krydse sig op til Indløbet, hvor de ankrede. Her maatte Tordenskjold blive liggende ganske rolig baade den 16de og 17de, da Vejret var ganske stille og Galejerne, som prøvede at bugsere *Arken Noa* og *Hjælperen* op til Linieskibene, kun gjorde ringe Fremgang imod Strømmen. Tordenskjolds Utaalmodighed var stor, hver Time kostbar; Fjenden saae, hvad der gik for sig, og forberedte sig paa at give Skibene en varm Modtagelse, naar de kom ind. Et Krigsraad blev holdt, en Angrebsplan lagt, de fjendtlige Batterier udforskede; men endnu var Eskadren ikke samlet.

Endelig den 18de henimod Aften kom Grib med *Arken* og 4 af Galejerne; *Hjælperen* og de øvrige Galejer vare endnu en Fjerdingvej fra Maalet. Der blev atter holdt Krigsraad, og den Beslutning fattet, at man samme Nat skulde skride til Angreb, uden at vente paa *Hjælperen* og de andre Galejer, som man dog haabede vilde møde paa Pletten den næste Morgen. Den uforfærdede Grib, som skulde aabne Kampen og tage det første Stød af, gav med Glæde sit Minde til denne Beslutning. Det var blevet aftalt, at Stykprammene og Galejerne skulde lægge sig paa begge Sider af Laholmen og bestryge den omtalte Bro, for at hindre alt Samkvem med Fastlandet, og Linieskibene skulde indtage en Linie tværs for Batteriet Karolus og bringe det til Taushed. Efter Krigsraadet blev der holdt Gudstjeneste og Kommunion paa alle Skibene, hvilket Tordenskjold aldrig forsømte, naar det gik til Slag.

Allerede Kl. 1 om Natten havde *Arken Noa* indtaget sin farlige Post og meldt sin Ankomst ved at sende Karolus det glatte Lag. Batterierne aabnede deres Ild. Linieskibene med *Lolland* i Spidsen varpede sig ind gjennem Løbet lige imod Karolus; men det gik smaat, de bleve beskudte langskibs uden at kunne bringe deres egne Kanoner til

at bære, og Varpene bleve flere Gange overskudte. *Lolland* led mest, paa det øverste Dæk faldt mange Folk, og da det naaede ind til sin Post Kl. 4 om Morgenen, havde det endnu ikke sin rette Stilling; der hengik en halv Time, inden det fik et Varp ud og blev svajet op saaledes, at Bredsiden kom til at bære mod Batteriet; og i al den Tid var det udsat for en morderisk Ild fra Landbatterierne. *Arken* havde været udsat for en heftig Ild, og mistet saa mange Folk, at den havde været nødt til at trække sig et Stykke tilbage og søge Ly bagved et højt Skjær. Grib gik ombord til Tordenskjold, der modtog ham ved Falderebet, omfavnede ham og bad ham forsyne sig med friske Folk fra Galejerne og atter indtage sin Plads. Dette skete, *Arken Noa* blev atter besat, halede sig frem for Batteriet og fyrede løs paa Broen; men Ilden var forfærdelig. Galejerne paa denne Side maatte trække sig tilbage og overlade *Arken* til sig selv, Fjendens Skud rettedes imod den, Dækket raseredes, kun Grib stod der endnu med fire Mand; da ramtes den tappre, unge Officer af en Kugle, der knuste hans ene Arm; endnu vilde han holde sin Post, men Blodet strømmede ham ud af Saaret og han maatte bæres ned i sin Kahyt, efter at have givet Befaling til «ikke at kvittere Posten eller forlade Tordenskjold, saalænge Skibet kunde flyde paa Vandet». Dette blev fulgt, men varede ikke længe; *Arken* havde faaet flere Grundskud, nu blev en Planke i Vandgangen paa den ene Side knust, Skibet vilde være sunket, dersom man ikke ved Hjælp af Kanonerne havde tvunget det over til den anden Side, og i denne Stilling blev det trukket ud af Ilden.

Linieskibene havde vel indtaget deres Post overfor Karolus, men de led forfærdeligt under Batteriernes Krydsild. Da *Arken* trak sig tilbage forbi *Lolland*, stod Tordenskjold der alene paa Skandsen med sin Broder Kasper og en Matros. To Gange havde Skibene bortskudt Besætningerne ved Kanonerne paa Batteriet Karolus, men hver Gang var der kommen friske Artillerister igjen fra Land, Generalmajor Gjerta lod dem med Fugtel drive frem over Broen; men omtrent Kl. 6 sprang Krudtmagasinet i Luften, og Batteriets Kanoner maatte standse deres Ild.

Det begyndte at lysne for Tordenskjold, thi nu viste *Hjælperen* og de manglende Galejer sig ogsaa i Indløbet. Øjeblikket var kostbart, Batteriet maatte tages med Storm. Tordenskjold lod 4 af Galejerne be-

sætte med 300 Soldater under Anførsel af Major Rosenkrantz, gik selv over i Galejen *Sofia*, satte sig i Spidsen for Stormkolonnen og styrede ind imod Laholmen. To af Galejerne kom uheldigvis paa Grund; men Tordenskjold lod sig ikke opholde, han fortsatte Kursen med de andre to, *Sofia* og *Prinds Karl.* Han naaer Kysten, vil sætte paa Land med Galejerne — da springer pludselig Gjerta frem med en Bataillon Grenaderer, som har ligget skjult bagved Brystværnet, og aabner paa 30 Alens Afstand en morderisk Ild mod de to Galejer, hvis Besætninger pilles bort fra de aabne Dæk. Chefen paa *Sofia*, Kapitajnlieutenant Dam, falder, 2 Mand styrte døde om ved Siden af ham og 56 saares. Major Rosenskrantz rammes af en Kugle og Tordenskjold bliver paa en Gang truffen af en Kugle i Armen og en anden i Laaret; Blodet strømmer ud af Saarene, han maa bæres ombord i *Lolland* og føres ned i sin Kahyt.

Angrebet var slaaet fejl, den Højstkommanderende laa saaret i sit Skib, i nogen Tid uden Bevidsthed, det var paa Tide at trække sig tilbage. Saasnart Tordenskjold vaagnede op, var hans første Tanke og Spørgsmaal, hvorledes det gik de to Galejer; de maatte frelses, koste hvad koste vilde. En rask ung Søkadet, Henrik Julius Wodroff, der havde lært Snarraadighed af Tordenskjolds Exempel, sprang i en Baad, tilraabte et Par af de flinkeste Matroser at følge ham, roede dristigt gjennem Kugleregnen til *Sofia*, gjorde en Trosse fast, kom uskadt tilbage, og Galejen blev halet ud til Linieskibene. Men nu gjaldt det om at redde den anden Galej, *Prinds Karl*, hvor hele Besætningen paa Chefen, Lieutenant Helmich, og en Matros nær var falden eller saaret; for at undgaa Geværilden fra Land, holdt de sig under Dækket. En svensk Grenader vader ud med en Trosse for at gjøre den fast i Galejen, men Helmich stikker sin Geværpibe frem over Rælingen og skyder ham, saa han styrter død om i Vandet. Den usaarede Matros opflammes ved dette Syn, springer op, entrer tilvejrs i Rejsningen, kapper Beslaasejsingerne paa Sejlene over med sin Kniv og forsvinder igjen under Dækket. Sejlene falde, Galejen begynder at røre sig bort fra Kysten; men Vejret er altfor stille, den kan ikke komme videre. Da beslutter Føreren af Halvgalejen *Pollux*, Skipper Elias Wulff, at løbe ind og frelse sin Stalbroder; Folkene sættes ved Aarerne, og for at aflede Fjendens Opmærksomhed fra disse vigtige Bevægelses-

redskaber, klæder Wulff sig ganske nøgen af, stiller sig op paa Skandsen, gjør Grimasser og bagvendte Buk — som vel er det Modsatte af Tegn paa Høflighed — til Fjenden iland, og opnaaer, at Sigtet rettes imod ham; men Pollux farer som en Pil ind imod *Prinds Karl*, gjør en Trosse fast i Stævnen og roer tilbage igjen saa hurtigt, at Ingen træffes. Galejen var frelst.

Eskadren trak sig derefter tilbage udenfor Skudvidde, istandsatte den værste Del af Skaden og kom tilbage til Norge, uden, som Tordenskjold siger, at have mistet en Jolle; men Angrebet var tilbageslaaet; 96 Mand, hvoriblandt Kapitajnlieutenanterne Lillienskjøld og Dam, vare faldne, og 246, hvoriblandt Tordenskjold selv, Major Rosenkrantz og Kapitajn Grib, vare saarede. Det var en kjæk Daad, men ikke nogen Sejr.

Tordenskjold kom sig hurtig efter sine Saar og lod sig ikke holde tilbage i Sygestuen længere end højst fornødent, og indtil Skibene igjen vare satte istand. Han indsendte sin Rapport om Kampen til Admiralitetet, fremhævede sine Underordnedes Mod og Dristighed, og allerede den 9de August laa han igjen med sin Eskadre paa Blokade udenfor Strømstad. Men det uheldige Udfald af Angrebene paa Gøteborg og Strømstad havde rejst hans Uvenners Hoveder i Kjøbenhavn, han beskyldtes for Fremfusenhed, Mangel paa roligt Overlæg og Dømmekraft, at han udsatte de ham betroede Skibe og deres Besætninger for utidig Fare og andet Lignende. Vel var Admiralitetets Chef, Admiral Gyldenløve, ham bevaagen, men mange højtstaaende Officerer og Embedsmænd vare ham imod, og selv Kong Frederik havde begyndt at tvivle om sin Yndlings Duelighed. Det gik saa vidt, at man fik udvirket, at Tordenskjold skulde afsættes fra sin Overkommando, og Schoutbynacht Andreas Rosenpalm blev allerede i August Maaned sendt op med 2 Linieskibe og en Fregat for at overtage Kommandoen. Da Tordenskjold erfarede, hvilken Krænkelse der var ham beredet, gav han de fornødne Befalinger angaaende Blokaden til Kapitajn Rostgaard, forlod sit Skib og sejlede med et mindre Fartøj op til Christiania for at ordne sine Sager. Den 22de August ankom Rosenpalm med sine Skibe ud for den svenske Skjærgaard og tog Kommando over Eskadren; men allerede faa Dage derefter hævede han Blokaden for Strømstad, som Tordenskjold havde

holdt godt indesluttet, og de Svenske kunde nu bevæge sig friere langs med Kysten, hvoraf de ikke undlode at drage Fordel.

I Begyndelsen af September Maaned vendte Tordenskjold tilbage fra Norge, tog igjen Kommando af *Lolland* og underlagde sig den nye Eskadrechef. Det er ikke muligt andet, end at den unge ærgjerrige Sømand, der nylig selv havde været Chef for Eskadren, maa have følt det Ydmygende ved at træde tilbage som Skibschef paa den samme Eskadre; men der foreligger dog ikke Noget, som tyder paa, at han paa nogen Maade har givet dette tilkjende. Tværtimod fortsatte han det samme lystige, virksomme Liv, han var vant til; naar han laa ved Land, bød han Gjæster ombord i Skibet, der blev dandset og udøvet al Slags Munterhed, og den sorte, tamme Bjørn, som altid fulgte Tordenskjold, gav da Anledning til mange Løjer; saasnart han stak i Søen, var han paa Jagt efter Priser, og i den korte Tid, han tjente under Rosenpalm, opbragte han ikke mindre end 12 svenske Handelsskibe og brændte 5. Men Tjenesten blev ham dog omsider for ensformig og bunden, og da han tillige bragte i Erfaring, at hans Angreb paa Gøteborg og Strømstad bleve ilde omtalte i Kjøbenhavn, søgte han om Orlov til at rejse derned for at faae sit Forhold undersøgt. Det blev ham tilstaaet.

Den 9de November lod han Mandskabet kalde sammen paa *Lollands* Dæk, henvendte nogle kvikke Ord til Folkene, roste deres Forhold og Iver i Tjenesten, og gik derefter ombord i *Løvendals Galej*, som netop var tilstede, og forlod Eskadren. Hans eget gamle Skib, som i den første Del af hans Karriere havde fort ham omkring i disse Farvande til saamangen en lystig Leg, bar ham nu atter, under helt andre Forhold, op til Norge! I Christiania samlede han alle sine Ejendele, og da der ikke var andre Skibe at faae, lod han sig nøje med en lille Hukkert paa 2 trepundige Kanoner, hvori han indskibede sine Sager, tog sit Tjenerskab, den sorte Bjørn, nogle svenske Fanger og nogle Passagerer med ombord og satte den 7de December fra Laurvig Kursen nedad mod Kjøbenhavn. Dagen efter blev han forfulgt af en svensk Kaperfregat paa 16 Kanoner, fort af Kapitajn Lind, og kunde ikke undgaa en Kamp med den; Hukkerten blev ilde tilredt, men Fregatten blev nødt til at flygte, efterat Føreren var falden for Tordenskjolds egen Haand. Denne raske Daad fremstilles af Tordenskjolds Biografer paa følgende

livlige Maade, for hvis strenge Overensstemmelse med det historisk Nøjagtige vi dog ikke ville indestaa.

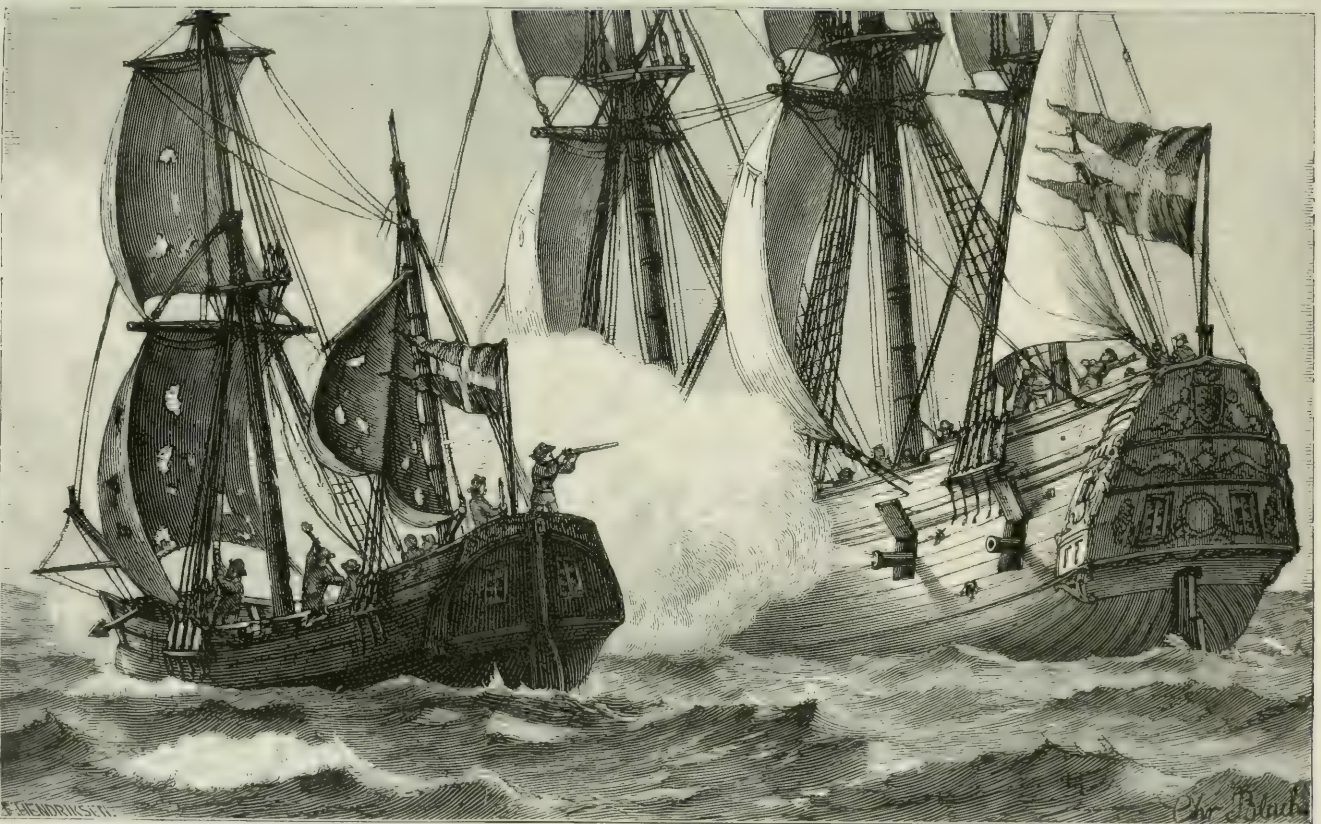
«Besætningen talte i Alt 21 Mand, hvoriblandt kun 8 Søfolk; de øvrige vare Tordenskjolds Tjenere, nogle svenske Krigsfanger, desuden sex Trompetere og en Paukeslager. I Hukkerten førte Tordenskjold med sig fra Norge sine kostbareste Ejendele, hvoriblandt en Samling smukke og fint forarbejdede Skydevaaben. Under den svenske Kyst fik han Sigte paa den store fjendtlige Sejler og fandt det raadeligst at sætte til, hvad trække kunde, for at undgaa den farlige Fjende; men det hjalp ikke, Svenskeren sejlede bedre, indhentede Hukkerten, og en Kamp var uundgaaelig, naar denne ikke vilde overgive sig, hvad der ikke hørte til Tordenskjolds Vaner. Alt blev gjort rede til at møde Fjenden; de to smaa Kanoner bleve flyttede over i den ene Side; Geværer uddeltes til Besætningen — formodentlig ogsaa til de svenske Krigsfanger — og selv forsynede han sig med to Rifler og en Muskedonner, det vil sige et Haandvaaben, som udskyder en hel Ladning smaa Kugler paa engang. Tordenskjold stillede to af sine Tjenere bagved sig til at lade Geværerne, saasnart han havde skudt dem af; Paukeslageren maatte møde med sin Pauke paa Dækket, Trompeterne med deres Horn, Kampen skulde føres i en vis Takt. Svenskeren kom nærmere; en af Trompeterne rakte Haanden ud imod Tordenskjold og bønfaldt ham om at overgive sig, men han fik ikke andet Svar end et dygtigt Hug over Haanden med Sabelen.

Kaperen var nu ganske nær, vendte Bredsiden til og sendte Hukkerten sit glatte Lag, saa det peb i Takkel og Toug; Paukeslageren styrtede død om paa sin Pauke, et af Tordenskjolds Geværer, som Tjeneren holdt i Haanden, blev skudt midt over, saa at han kun beholdt Kolben tilbage. Det glatte Lag blev rask besvaret af de to smaa Kanoner og Folkenes Geværer; men Svenskeren, som ansaae Modstanden for en dumdristig Leg, raabte over til Tordenskjold, at han skulde overgive sig, da han ellers vilde sende ham det næste Lag. Da Paukeslageren var død, lod han Trompeterne hamre løs paa Pauken og svarede den svenske Kapitajn, at han «maatte vide, det var Tordenskjold, med hvem han havde at gjøre, og som ikke lod sig tage saa let; var han en ærlig svensk Officer, skulde han prøve at lægge ham paa Siden og

entre; kunde han det, vilde han holde ham for den bedste Officer i Sverig». Denne Indbydelse tilbød den svenske Kapitajn sig at følge, gjorde flere Forsøg paa at lægge Hukkerten paa Siden og kaste sine Entredræg over i den, hvergang med Affyringen af glatte Lag; men Tordenskjold vidste bestandig ved snilde Manøvrer at undgaa sin overmægtige Modstander, skjøndt hans lille Skude under den langvarige Kamp blev saa forskudt paa Skrog og Rejsning, at den neppe mere var til at styre. Omsider slap Ammunitionen ogsaa op, saa at Tordenskjold maatte lade sine Tintalerkener skære i Stykker og bruge Stumperne som Skraa. Tilsidst troede dog den svenske Kapitajn, at han havde Byttet i sine Hænder, sprang op paa Hytten, svingede Hatten og raabte: «Jeg lykønsker mig til at skulle bringe Tordenskjold med mig som Fange til Gøteborg!» «Nej hverken De eller nogen Svensker skal føre mig til Gøteborg!» svarede Tordenskjold, greb en Riffel, tog Sigte af Kapitajnen og trak af, og i det Samme styrtede Svenskeren død om paa Pletten. Trompeterne gave sig til at blæse og at slaa paa Pauken af al Magt, Folkene brød ud i Jubelraab, og under denne Larm trak det svenske Skib sig tilbage og sejlede bort. Kampen havde varet i fem Timer, den korte Vinterdag var tilende, den ilde tilredte Hukkert fortsatte sin Kurs ad Sundet til.»

Hukkerten naaede dog ikke sit Bestemmelsessted. Om Natten, medens Tordenskjold sov og ikke selv kunde have Øje med Sejladsen, indtraf det Uheld, at Fartøjet forliste paa Grundene Svineboerne under den svenske Kyst imellem Kullen og Helsingborg. Hukkerten blev Vrag, Besætningen med samt den sorte Bjørn og alle Tordenskjolds Ejendele faldt i Svenskernes Hænder; men den uforfærdede Søhelt selv kastede sig i en lille, ussel, synkefærdig Jolle, hvormed han var saa heldig at slippe over til Sjælland.

I Kjøbenhavn forlangte Tordenskjold sit Forhold undersøgt; men det blev ham nægtet. Han skrev da et Memorandum til Kongen og begav sig, uagtet der var nægtet ham Adgang til Hoffet, op med dette til Slottet en Dag, da der blev givet Kur. Med sin sædvanlige Frejdighed, som om Alting var i den bedste Orden, gik han lige op til Kong Frederik og overrakte ham sit Bønskrift, som Kongen ikke kunde undslaa sig for at tage imod. *Den* 14de Marts 1718 blev der givet Admirali-

Tordenskjolds Kamp med en svensk Kaperfregat i Kattegattet (8de December 1717).

tetet Befaling til at undersøge, «hvorvidt Kommandør Tordenskjolds Konduite, med Hensyn til den mod Strømstad tenterede Attaque, fortjente, at han derom ved en formelig Krigsret blev belanget eller ikke.» Men efterat de høje Herrer havde undersøgt alle de Dokumenter, som Tordenskjold fremlagde, erklærede de, «at han i alle Maader havde gjort vel, samt efter Tidernes Omstændigheder, hvis han havde efterladt det mod Strømstad foretagne Angreb, snarere havde fortjent Fiskalens Tiltale end nu.» Hermed endte denne Sag.

Med Krigen gik det imidlertid ikke synderlig livligt. Eskadren i Skagerakket og Kattegattet kommanderedes fremdeles i det nye Aar 1718 af Rosenpalm, der var bleven forfremmet til Viceadmiral, og Hovedflaaden holdt sig i Sundet og Østersøen for at bevogte den svenske Flaade, der i Karlskrona holdtes rede til at stikke i Søen. Den 21de Maj afsejlede Admiral Raben fra Kjøbenhavn med en Flaade paa 12 Linieskibe — hvoriblandt *Lolland*, der atter kommanderedes af Tordenskjold — og 2 Fregatter og forenede sig den 9de Juni i Kjøge Bugt med en engelsk Flaade paa 10 Linieskibe og 2 Fregatter under Admiral Norris; senere kom der 4 hollandske Linieskibe og en Fregat til. Denne store samlede Flaade paa 26 Linieskibe og 5 Fregatter krydsede i længere Tid om i Farvandet mellem Møen, Rygen, Bornholm og den svenske Kyst; men udrettede Intet, hverken ved Slag, Landgang eller Blokade. Den holdt vel den svenske Flaade indesluttet i Karlskrona; men Kaperne drev ligefuldt deres Spil, og det var kun Tordenskjold, som bragte et Par Priser hjem med. Midt i Oktober samledes Flaaden i Kjøge Bugt, og gik den 23de til Kjøbenhavn, hvorfra de engelske Skibe sejlede hjem den 2den November; Hollænderne havde alt tidligere forladt de danske Farvande.

Ved Grændsen af Norge gik det ikke saa fredeligt til. Karl den Tolvte fortsatte fremdeles sine Planer til Landets Erobring og arbejdede paa at indtage Frederikssten, der forsvarede sig tappert. Den største Del af Tilførselen maatte han have fra Søen, fra Gøteborg og Strømstad til Svinesund, og det var af Vigtighed at holde Farvandene deromkring ryddelige; men de Danske gik ham nær ind paa Livet. Over Svinesund, der adskiller Norge fra Sverig og ved hvis nordlige Kyst Fæstningen Frederikssten ligger, havde Svenskerne anlagt en Bro og

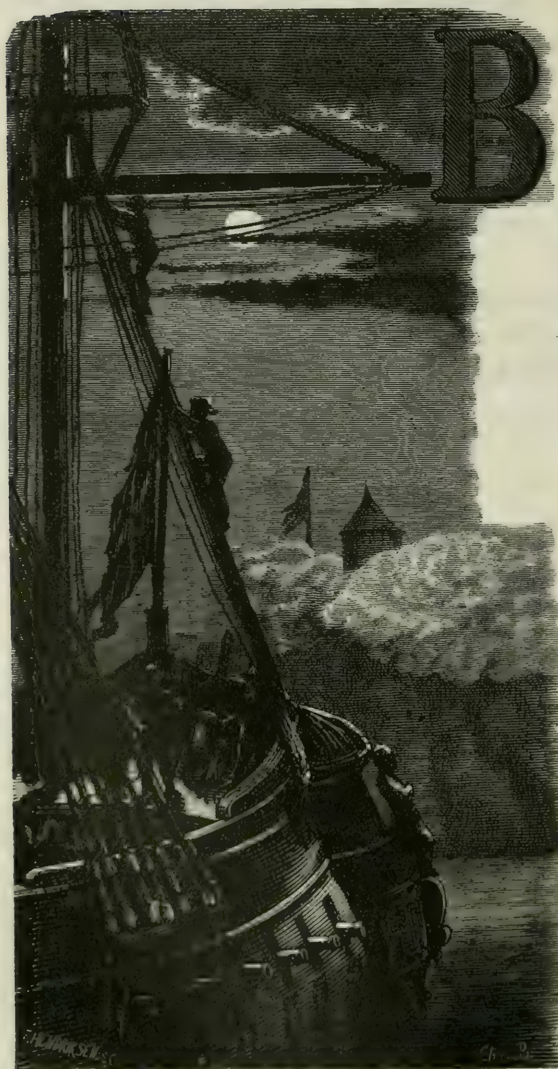
opkastet Batterier paa begge Sider; men Søfolkene fra den dansk-norske Eskadre trak deres Skjærbaade og bevæbnede Fartøjer over en Strimmel Land, saaledes at de fik dem ind i Iddefjorden, en Gren af Svinesund ved Frederikssten. Dette Exempel fulgtes af Karl den Tolvte, der ligeledes lod føre bevæbnede Fartøjer over Land ind i den indelukkede Fjord, hvor en Søkamp i det Mindre udspandt sig imellem de fjendtlige Baade. Denne Kamp gjentoges flere Gange med vexlende Held, da baade den norske og den svenske Søstyrke forøgedes paa Fjorden med store Chalupper og Galejer; men da Svenskerne omsider i September Maaned 1718 samlede en betydelig Styrke paa Iddefjorden og Karl den Tolvte paa samme Tid trængte ind i Norge med en Hær paa 21,000 Mand, indesluttede Frederikshald og begyndte en regelmæssig Beleiring, maatte Søfolkene trække sig tilbage, efterat have ødelagt deres Fartøjer, som de ikke kunde føre med sig.

Det var paa høje Tid, at der blev sendt Hjælp til den norske Hær, og Tordenskjold blev beordret at afgaa med Linieskibet *Lolland* og en Konvoj med 3000 Mand Tropper til Norge. Den 1ste December afsejlede han fra Kjøbenhavn og havde givet Befaling til, at dersom Skibene bleve skilte fra hverandre i Kattegattet, skulde de atter samles ved Fladstrand. Konvojen lagde Vejen Vest om Anholt gjennem Læsø Rende, medens han selv med *Lolland* gik Øst om Øen for at spejde efter svenske Krydsere. Den 7de om Aftenen var han saa uheldig, ved Styrmændenes Ukyndighed, at grundstøde med Skibet paa Østsiden af Læsø, og da det blæste op til en Storm, blev hans Stilling meget farlig. I 24 Timer stod Linieskibet fast paa Grunden; da bedagede Vejret sig, et Sværanker blev ført ud og Skibet uskadt halet af Grund. Ved Fladstrand traf han atter sin Konvoj, sendte efterhaanden alle Skibene op til Norge og ankom selv dertil den 16de December.

Her mødte der ham en vigtig Nyhed. Sverigs endnu unge, kjække og ridderlige Konge Karl den Tolvte var om Aftenen den 11te December bleven funden død i Løbegravene udenfor Frederikssten, ramt af en Kugle i Tindingen; han fandtes i en oprejst Stilling, lænet til et Brystværn, med den højre Haand paa Skæftet af sin halvt udtrukne Kaarde. Døden havde grebet ham midt i hans Virksomhed, hans urolige Liv havde faaet en brat Afslutning. Tordenskjold var i Moss, da dette

vigtige Budskab naaede ham; han kastede sig strax paa en Hest og foer afsted til Christiania, for at faae nøje Underretning om Alt, hvad der vedrørte denne vigtige Begivenhed, opsøgte atter sit Skib *Lolland* og seilede lige ned til Kjøbenhavn, hvor han ankom den 28de December om Aftenen Kl. 10. Her var man endnu fuldstændig uvidende om, hvad der var hændet, og Tordenskjold begav sig derfor strax op til Slottet og lod sig melde hos Kongen, der allerede havde trukket sig tilbage til sit Soveværelse. Kong Frederik kunde vel vide, at det var vigtige Efterretninger, som Tordenskjold bragte, siden han indfandt sig paa en saa usædvanlig Tid, og han lod ham derfor træde ind til sig. Da han hørte, at hans heltemodige, kjække Fjende havde fundet en saa brat Død, blev han først dybt bevæget; han vendte sig atter om og spurgte Tordenskjold med en alvorlig Mine, om denne Meddelelse ogsaa var fuldstændig paalidelig. Hertil svarede denne: «Gud give Deres Majestæt saa sandt vilde gjøre mig til Schoutbynacht!» og fremlagde sine Beviser. To Dage efter, den 30te December, modtog Tordenskjold sin Udnævnelse til Schoutbynacht, hvormed fulgte Ret til at have Sæde og Stemme i Admiralitetet.

VI. Marstrands Erobring.

Belejringen af Frederikssten blev ved Karl den Tolvtes Død strax hævet; den Hær, som han med saa megen Møje havde samlet under Sverigs udpinte Forfatning, og hvoraf han selv havde ført Hovedstyrken imod Frederikshald, paa samme Tid som en Afdeling paa 9000 Mand under General Armfelt var trængt fra Jæmteland over Kjølen ind imod Throndhjem, maatte atter forlade Norge, uden at have opnaaet nogensomhelst Fordel. Belejringshæren fra Frederikssten kom snart, uden at der tilstødte den noget Uheld, i Sikkerhed paa

svensk Grund; men Armfelts Armekorps, der i den strenge Vinterkulde i Januar 1719 skulde gaa tilbage fra Throndhjem, var ikke saa heldigt. Paa Tydalsfjeldene bleve de svenske Tropper overfaldne af en haard Frost med stærkt Snefald, og det halve Korps, Mennesker og Heste, omkom af Kulde i den høje Sne, hvor deres Kammerater maatte efterlade dem for selv at frelse Livet.

Den svenske Konges pludselige Død gav endvidere Stødet til en helt forandret Politik, Underhandlingerne med Rusland, der vare drevne af den rænkefulde Gørtz, Hertugen af Gottorps Ven og Beskytter, bleve afbrudte, og den højtbetroede Minister, der kun altfor meget havde støttet den urolige Kong Karls Krigslyst, blev fængslet og henrettet. Rusland aabnede atter Felttoget imod Sverig, navnlig ved at herje og forurolige de østlige Kyster, medens England og Holland begyndte at underhandle om Fred, da Sverig tilsagde dem Sikkerhed for deres Handel i Østersøen. Frederik den Fjerde vilde derimod ikke vide af Fred at sige, eftersom han ikke kunde formaa Sverig til at afstaa de Landsdele, han gjorde Krav paa, og da den svenske Regering nu tillige maatte have sin Opmærksomhed henvendt paa den østlige Grændse, hvor navnlig den svenske Flaade maatte holde et vaagent Øje med Russerne, nærede han Haab om at opnaa, hvad han ønskede, ved at angribe Sverig fra den vestlige Side. Det blev derfor besluttet at gjøre et Indfald i Bahuslehn med de Tropper, som vare samlede i Norge, at forøge deres Antal ved Tilsendelse fra Danmark og rykke ind med dem fra den norske Grændse over Svinesund. Forberedelser hertil bleve trufne allerede i Begyndelsen af Aaret 1719, og hen paa Sommeren tog Kong Frederik selv, ledsaget af Kronprindsen, op til Frederikshavn og derfra til Norge, hvor han landede i Moss den 22de Juni. Herfra begav han sig videre til Hæren, overskred den 20de Juli den svenske Grændse, rykkede ind i Strømstad, hvor han opslog sit Hovedkvarter, og lod Hæren lejre sig omkring Byen.

Paa Søen var man alt tidligere begyndt at røre sig, og Holmens Chef Ole Judichær saavelsom Admiral Gabel, der nu var Flaadens Overkrigssekretair, udfoldede en stor Virksomhed for at tilvejebringe de fornødne og mest hensigtsmæssige Skibe, samt Proviant, Ammunition og Alt, hvad der hørte til deres Udstyr. I Begyndelsen af April, ganske

kort efterat Isen var brudt op, sendtes en Eskadre paa 4 Linieskibe og en Fregat op i Kattegattet; den nylig forfremmede Schoutbynacht Tordenskjold førte Kommandoen, og hans Admiralsflag vajede paa Linieskibet *Lolland.* Da Eskadren havde forladt Kjøbenhavn, aabnede han en ham medgiven Skrivelse, der indeholdt Befaling til at blokere Gøteborg, og den 7de April gik han som Følge heraf til Ankers med Eskadren paa Rifvø Fjord ud for Kastellet Ny-Elfsborg.

Tordenskjolds Ankomst til denne Fjord fremkaldte Forskrækkelse i Byen; man havde ikke glemt hans Besøg der for to Aar siden, og skjøndt han den Gang var bleven nødt til at trække sig tilbage, kunde man ikke stole paa, at han vilde gjøre det anden Gang. Tilmed var man nu saa godt som uden andre Forsvarsmidler end de faste Batterier, der endogsaa kun vare svagt besatte; thi næsten alle brugelige Krigsfartøjer vare sendte Nord paa for at benyttes ved Karl den Tolvtes Angreb paa Norge. Der laa endnu kun fire gamle, ubrugelige Linieskibe, som i Hast bleve slæbte frem og nedsænkede i Løbet indenfor Gammel-Elfsborg; derved blev rigtignok Adgangen til Havnen spærret for Fjenden, men man spærrede den ogsaa for sig selv. Desuden havde man 4 Galejer og nogle mindre Baade, som bleve lagte op i det nordlige Løb for at værne imod Angreb fra denne Side.

Tordenskjold maatte dele sin lille Eskadre for at kunne bevogte begge Løbene, og desuden truede der ham en Fare fra en anden Kant. Det er tidligere anført, at Karl den Tolvte, da han foretog sit andet Angreb paa Norge, havde gjort Strømstad til en Slags Stapelplads, befæstet den, for at det ikke skulde gaa her, som det gik ved Dynekilen, gjort den til Station for Skjærgaardsflotillen og Førselsskibene, anlagt Magasiner m. m. Men da Kongen var falden og den svenske Hær trak sig tilbage fra Norge, forlod Eskadren Strømstad, hvor Førselsskibene bleve tilbage, og lagde sig i Vinterkvarter i Havnen ved Marstrand. Denne Eskadre, der bestod af 5 smaa Linieskibe, 1 Fregat, 1 Snau, 3 Skytskibe, 1 Stykpram og 2 Galejer under Schoutbynacht Sjøblads Kommando, maatte der holdes et vaagent Øje med.

Dette besværliggjorde i høj Grad Blokaden, og Tordenskjold skrev derfor indtrængende Opfordringer saavel til Kjøbenhavn som til Norge, for at faae Eskadren foroget. Det var desuden hans Ønske ikke at

indskrænke sig til en blot og bar Blokade, men om muligt gjøre Angreb, og da han dertil havde den Sorg, at Svenskerne en Nat bortskar en af hans Galejer, *Prinds Christian*, som laa paa Brandvagt ved Ny-Elfsborg, og tog Besætningen til Fange, blev hans Begjær endnu heftigere. Hans Forlangende blev ogsaa opfyldt. Judichær arbejdede, som anført, af al Kraft paa Flaadens Udvikling, saavidt det kunde gjøres for de under Krigen stærkt medtagne Pengemidler, og havde blandt Andet faaet bygget to fladbundede Flydebatterier, *Langemaren* og *Spydstagen*, bevæbnede med 150pundige Morterer og nogle svære Kanoner, som egnede sig fortrinligt til at anvendes i Skjærgaarden. To andre, ligeledes lavtgaaende Skytskibe, *Hjælperinden* og *Frederikshald*, bevæbnede med Morterer og Kanoner, som Judichær ogsaa havde bygget, egnede sig fortræffelig til samme Brug. Disse 4 Skibe sendtes op til Tordenskjold, og desuden blev Eskadren saaledes forøget ved Tilgang baade fra Danmark og Norge, at den henimod Slutningen af Juli Maaned talte, foruden de nævnte 2 Flydebatterier, samt en Bombarder og 4 Galejer, ikke mindre end 7 Linieskibe og 6 Fregatter og Skytskibe med en Bestykning af 528 Kanoner.

Med denne anselige Styrke, under en saa virksom Chef som Tordenskjold, maatte der kunne udrettes Noget. Det var paa denne Tid, at Kong Frederik rykkede ind i Sverig og tog Ophold i Strømstad, efterat Viceadmiral Rosenpalm med en lille Eskadre havde indespærret Byen fra Søsiden og jaget en saadan Skræk i Besætningerne paa Førselsskibene, at de opbrændte deres Skibe og flygtede op i Land. Kongen var i Nærheden — Tordenskjold maatte handle!

Et værdigt Maal for et Angreb vilde Sjøblads Eskadre ved Marstrand være. Den havde ikke viist sig paa Søen under hele Blokaden, muligen fordi Besætningerne ikke vare fuldtallige; men den laa dog her som en Trudsel og maatte ryddes af Vejen. Dette var imidlertid en meget vanskelig Sag; thi den laa ikke alene i en sikker, lukket Havn, men var meget stærkt beskyttet af omgivende Fæstningsværker. Den lille By Marstrand ligger paa den østlige Side af en Klippeø i Udkanten af Skjærgaarden, og op over den paa den vestlige Side hæver sig den stærke Klippefæstning Karlsten, der ansaaes for uindtagelig. Nord og Øst for denne Klippe ligger en større Ø, Koøen, og Syd og

Øst for den en anden Ø, Kløverøen, omtrent af samme Størrelse som Kooen (see Kaartet Side 456). For at komme ind til Marstrand maa man enten sejle igjennem det nordlige Løb, mellem Byen og Kooen, eller gjennem det sydlige Løb, mellem Byen og Kløverøen, og begge disse Løb beherskes af Fæstningen Karlsten. Desuden var der anlagt Batterier paa begge Sider af Løbene og afspærret for selve Havnen med Bomme, saa at de Svenske ansaae det for en Umulighed, at nogen Fjende kunde trænge ind til Eskadren.

Tordenskjold nærede en anden Mening herom. Han havde fordelt sin Flaade saaledes, at kun 2 af de store Skibe med en Galej blokerede det egentlige Hovedløb ved Ny-Elfsborg, som Fjenden selv havde afspærret med sine Skibe, medens Hovedstyrken lagdes ud for Nordre Elf, hvorfra der tillige kunde holdes Øje med Marstrand, der stadig blev udspejdet. Tordenskjold paatog sig her en Dag i Juli Maaned en Bestilling, der tager sig noget besynderligt ud for en højstkommanderende Admiral, og som neppe andre end en Tordenskjold kunde have fundet paa; han begav sig selv som Spejder ind til Marstrand. Hertil kunde han vel have forskjellige Grunde. Han var for det Første vant til selv at udrette Alt, hvad der laa ham for Haanden og hurtig maatte udføres; han stolede mest paa sig selv og kunde vel ønske med egne Øjne at see, hvorledes Sagerne stode i Byen og paa den svenske Eskadre; dertil kom, at han talte Svensk som en Indfødt og godt forstod at belægge sine Ord. Men det var dog et voveligt Skridt; thi faldt han i Fjendens Hænder, da vilde han ikke alene selv være fortabt — med en Spion gjøres ikke mange Omstændigheder — men det kunde have faaet den største Indflydelse paa hele Søkrigens Gang.

Tordenskjold udklædte sig som Fisker og roede med en lille Jolle med to Mand, der ligeledes vare klædte som svenske Fiskere, lige op til Marstrand. Han steg i Land i Byen med en Kurv Fisk paa Armen og begyndte at falbyde sine Varer; men man fandt dem for dyre, Ingen vilde kjøbe, og han spadserede videre. Paa denne Maade kom han lige op til Fæstningen, og derfra igjen ned til Havnen, hvor han gik ombord i nogle af Skibene; men det gik kun trægt med Handelen. Omsider vare dog Fiskene blevne solgte, og den forklædte Fisker forlod uskadt Havnen med sin lille Jolle og sine Følgesvende.

Tordenskjold vidste nu Besked, en Plan for Angrebet blev udkastet og vedtagen af Krigsraadet. Den 21de Juli om Eftermiddagen bleve de to Flydebatterier *Langemaren* og *Spydstagen* samt Skytskibene og Bombarderen slæbte ind til Nordvestsiden af Koøen, hvor Tordenskjold selv steg i Land med 600 til 700 Mand, der vare bevæbnede med Geværer, Entrebiler og Piker. Saasnart Skibene vare paa deres Plads tæt under Øen, begyndte de at kaste Bomber ind over Fæstningen og Batterierne. Fjenden aabnede ligeledes sin Ild, navnlig imod Tropperne og Matroserne; men disse lode sig ikke derved skræmme bort. De gave sig ufortrødent i Værk med at opkaste en Jordskandse, bag hvilken der opstilledes 4 svære Morterer og 40 Haubitser, og Arbeidet gik rask fra Haanden under Tordenskjolds egen Ledelse, skjøndt det hindredres en Del af den fjendtlige Ild, navnlig fra et Skytskib og en Stykpram, der vare halede frem i Løbet. Svenskerne forsøgte endogsaa en Landgang for at forjage Belejrerne, men de bleve kastede tilbage.

Søndag Morgen den 23de Juli vare Forberedelserne færdige, og Bombarderingen begyndte for Alvor. Hele Formiddagen blev der kanoneret stærkt, men da det ikke syntes at frugte tilstrækkeligt, sendte Tordenskjold en Parlamentær, Kapitajnlieutenant Ployart, i Land til Kommandanten, Oberst Hindric Danckward, og til Eskadrechefen, Schoutbynacht Sjøblad, for i al Høflighed at spørge dem, om de vilde udlevere 3 af Linieskibene og de 3 Skytskibe, da han i saa Fald vilde skaane Byen og standse Bombardementet. Tilbudet blev naturligvis afslaaet; men Tordenskjold havde benyttet Opholdet til at forberede en Landgang i Byen og ladet Skibene hale nærmere til Løbet for at rense det, medens Landgangen gik for sig. Den næste Morgen kastedes en Regn af Kugler over Byen, og Indbyggerne flygtede bort til de andre Øer. Tordenskjold indskibede sig med 200 Soldater i 8 Chalupper, roede over Løbet og steg i Land i Byen; de svenske Skibe vare stærkt forskudte, nogle af dem begyndte at krænge over og at fyldes med Vand; Tordenskjold sendte Baadene hen til Havnen for at forsøge paa at sprænge en af de Bomme, som afspærrede den, og da de svenske Matroser saae dette, gave de sig til i Masser at flygte i Land fra Skibene; men da dette ikke forekom de Danske at gaa hurtig nok, drev de dem afsted ved at kaste Haandgranater efter dem. Under denne Kamp rykkede de

danske Skibe nærmere og erobrede det nordlige Batteri foran Karlsten; af Skibene i Havnen sank de elleve; Resten, et Linieskib, nemlig *Varbjerg*, der senere blev dansk Kinafarer, 2 Fregatter, et Skytskib og en Stykpram, bleve erobrede og førte bort.

Angrebet paa Marstrand (efter et gammelt Kobberstik i den Møllerske Samling).

Til Orientering.

A. Skytskibene *Frederikshald* og *Hjælperinden*.
B. Langedalen.
C. Landgangen til Byen.
D. Nordre Gab.
E. Søndre Gab.
F. Ko-Øen.
G. *Spydstagen.*
H. Galioten *St. Johannes.*
I. Prammen *Prinds Jørgen.*
K. *Kronprindsen.*
L. Galej *Prinds Karl.*
M. Batteri med 40 Haandmorterer.
N. Batteri med 4 Mørsere.

Marstrand var i Tordenskjolds Hænder; den svenske Eskadre var ødelagt, opbrændt eller erobret, og det væsentligste Formaal for Angrebet saaledes naaet; men hermed kunde Tordenskjold ikke lade sig

nøje nu, da han havde faaet fast Fod paa Landjorden og efterhaanden erobret alle Batterierne paa Fæstningen Karlsten nær. Dens Besætning var vel ikke stor, neppe over 300 Mand; men den var stærkt befæstet og havde en fortrinlig Beliggenhed, hvorved den ganske beherskede Byen. Tordenskjold havde ogsaa kun faa Folk til sin Raadighed, og disse vare i en farlig Stilling, da der fra Fæstningen uafbrudt, hele Natten igjennem, blev skudt paa Husene. Dog gjorde han, hvad der stod i hans Magt for at sikkre sine Folk og trodse den stærke Fæstning. Han lod den følgende Dag saa meget som muligt af den i Byen opsamlede Proviant bringe i Sikkerhed og bar dertil Omsorg for, at Indbyggerne bleve forsynede med Midler til at flygte over til Kløverøen. Han lod Mortererne fra Skibene og Batterierne kaste Bomber ind i den højtliggende Fæstning, og da et velrettet Skud fra *Langemaren* sprængte en Krudtkasse paa en af Bastionerne i Luften og et Kornmagasin gik op i Flammer, fremkaldte dette stor Jubel hos de Belejrende. Men dette var altsammen ikke tilstrækkeligt mod de haarde Klippemure, der ikke lode sig ødelægge eller overvinde ved Magt alene; her maatte anvendes List.

Inde i Fæstningen saae det imidlertid ikke meget glædeligt ud. Endel af Besætningen bestod af fangne Sachsere, og disse vare ikke meget villige til at deltage i Forsvaret. Kommandantens Hustru var opfyldt af Skræk, og da Krudtmagasinet paa Volden sprang i Luften, og en Bombe strax efter slog ned i Kommandantens Hus, blev hun saa forfærdet, at hun tryglede sin Mand om at opgive Kampen. Men endnu holdt han sig brav. Tordenskjold lod forfatte et tysk Brev i adskillige Afskrifter, hvori han talte om «den forfærdelige Styrke, han havde hos sig», og lovede at belønne dem, som maatte formaa Kommandanten til at overgive Fæstningen. Dette Brev smugledes ind i Fæstningen og kom i Sachsernes Hænder. Da Tordenskjold hørte, at der i Marstrand levede en Kvinde, om hvem det sagdes, at hun havde staaet i et nøje Forhold til Oberst Danckward eller i hvert Fald havde fri Adgang til hans Hus, lod han hende kalde og forsikkre, at det kun var af menneskekjærlige Hensyn, at han ikke allerede havde skudt Fæstningen sønder og sammen, hvad han let kunde have gjort og i hvert Fald agtede at gjøre, naar de 20,000 Mand, han ventede fra Strømstad, om nogle Dage

vare ankomne. Den forfærdede Kvinde gik, som man kunde vente, lige til Kommandanten, og fortalte, hvad hun af saa god Kilde havde erfaret, og da han samtidig hermed modtog en egenhændig Skrivelse fra Tordenskjold, der skildrede ham den store Overmagt og tilbød ham «at lade eftersee den Anstalt, der til Attaquen var gjort, og som ingenlunde kunde mislinge», begyndte han at vakle.

Kommandanten tog virkelig Tordenskjold paa Ordet, hvad denne maaske neppe havde ventet, og sendte Kapitajn Utfall ned i Byen for at undersøge, hvilke Anstalter der vare trufne. Denne Officer blev meget vel modtagen af de danske Søofficerer, der strax bøde ham op til sig i deres Messe, gjæstererede og drak ham saa godt til, at det blev noget taaget for hans Øjne. Derpaa førte Tordenskjold ham ud i Byens Gader, hvor de danske Tropper og Matroser stode opstillede i Række. Kapitajn Utfall gik igjennem den første Gade, og strax marcherede Tropperne herfra hen i en anden Gade, som han senere maatte passere. Paa denne Maade blev man ved, den svenske Officer fandt alle Byens Gader opfyldte af Tropper og bragte Efterretning herom tilbage til Kommandanten. Oberst Danckward lod strax sammenkalde et Krigsraad, under hvilket Bomberne vedblev at falde ned over Fæstningen, og da netop i det Samme atter et Krudtkammer sprang i Luften, blev Kapitulationen besluttet. Den undertegnedes samme Dag, den 26de Juli, og det fastsattes, at Fæstningen skulde overgives til Tordenskjold, dog saaledes, at al privat Ejendom blev skaanet, og at det tillodes Besætningen under Vaaben og med klingende Spil at drage bort. I Slutningen af Kapitulationen tilføjede Tordenskjold en Lykønskning til Oberst Danckward, fordi han var sluppen saa godt fra det.

Kl. 3 om Eftermiddagen skulde Tropperne afmarchere; men da de tøvede efter denne Tid og Tordenskjold begyndte at frygte for, at Danckward skulde have betænkt sig og forandret sin Beslutning, gik han, ledsaget af to Officerer og nogle Sluproere, op til Fæstningsmuren og bankede paa en lille Laage, der var anbragt i den store Port. Den blev aabnet, og de danske Officerer begave sig lige til Kommandantens Hus, hvor de igjennem et af Vinduerne fik Øje paa Oberst Danckward. «Hvad Djævelen nøler I efter?» raabte Tordenskjold; «veed I ikke, at den akkorderede Tid er forløben?» Kommandanten blev herover saa

Tordenskjold overrasker Kommandanten i Marstrand.

(„Hvad Djævelen nøler I efter?")

forbløffet, at han strax kom frem, lod Besætningen træde i Gevær og afmarcherede fra Fæstningen.

Den næste Dag holdtes stort Gilde ombord paa *Lolland*, hvor flere af de svenske Officerer med deres Oberst vare tilstede, og det er sandsynligvis ved dette Lag, hvor de maatte sluge mangen en bitter Pille, blevet dem klart, hvorledes den listige Admiral havde taget dem ved Næsen. Det blev tilbudt Oberst Danckward at gaa med til Danmark; men han havde dog saamegen Æresfølelse, at han foretrak at blive i Sverig og lade sit Forhold undersøge. Han blev Aaret efter stillet for en Krigsret og skudt for «slet Soldaterskab».

Tordenskjold sendte Kapitajn Ployart til Strømstad for at underrette Kongen om sin Sejr, og da han maatte formode, at Hæren nu vilde trække imod Syd og søge at bemægtige sig Gøteborg, gik han med hele sin Styrke ned til Gøtaelven for at gjøre et Førsøg paa at sætte sig i Besiddelse af Ny-Elfsborg og de andre Fæstningsværker. Det var anden Gang, at Tordenskjold skulde prøve Styrke med de stærke Batterier, og Planen til Angrebet har upaatvivlelig været nøje beregnet; men Opgaven var for vanskelig at løse. Den 1ste August om Eftermiddagen naaede hele Eskadren Riføfjord, hvor den ankrede; i Løbet af Natten og den næste Morgen indtoge de belejrende Skibe efterhaanden de for dem bestemte Poster, et Batteri blev opkastet paa en af de smaa Holme, og der blev skudt kraftigt fra begge Sider hele Dagen igjennem. Om Eftermiddagen vistes et hvidt Flag fra et af Taarnene, et Signal til Gøteborg om at sende Understøttelse, som imidlertid af Tordenskjold antoges for en Anmodning til ham om at begynde Underhandlinger, hvortil han havde saameget større Grund, som et Krudtmagasin kort forinden var sprunget i Luften paa Ny-Elfsborg og havde fremkaldt nogen Forstyrrelse. Han sendte derfor en Officer i Land for at parlementere og opfordre Kommandanten til Overgivelse, han mente, det maatte kunne gaa her, som det var gaaet ved Marstrand; men deri tog han fejl, det var ikke nogen Oberst Danckward, han her havde at gjøre med. Forslaget blev forkastet, og Kampen begyndte igjen med Voldsomhed. Om Natten maatte et Par af Skibene, som vare ilde medtagne, trække sig ud af Ilden, og skjøndt Tordenskjold gjorde Alt, hvad der stod i hans

Magt, og personlig var tilstede, hvor det gik varmest til, blev det ham dog tydeligt, at det ikke vilde ende efter Forventning.

Dagen efter kom Kapitajn Ployart tilbage fra Strømstad og meldte, at Kongen vilde indfinde sig i Marstrand for at see Stedet og lykønske sine tappre Officerer og Søfolk, og da Tordenskjold selv maatte modtage Kongen, benyttede han denne Anledning til at fjerne sig fra det skjæbnesvangre Angreb, Han overgav strax den øverste Ledelse til den ældste Skibschef, Kommandørkapitajn Hoppe, og sejlede op til Marstrand. Hvad der var at forudsee, indtraf. Efter endnu to Dages heftige Kamp, under hvilken Skibene vare blevne stærkt ramponerede og de Danske havde mistet 60 Døde og 73 Saarede, trak Eskadren sig tilbage fra Ny-Elfsborg, og den største Del af Skibene løb lige op til Marstrand.

Først den 17de August ankom Kongen, der var bleven opholdt af Modvind og ondt Vejr. Begivenheden ved Ny-Elfsborg kastede vel en svag Skygge over Glæden ved Mødet; men Kongen vilde ikke høre tale derom, hans Yndling havde efter Indtagelsen af Karlsten og den svenske Eskadres Ødelæggelse gjenvundet hele sin tidligere høje Plads i hans Hjerte, og der maatte i de Fester, som afholdtes, ikke indblandes nogen Bitterhed. Kongen udnævnte, strax ved sin Ankomst, Tordenskjold til Viceadmiral og skænkede ham sit Brystbillede indfattet i Diamanter, til at bæres i Knaphullet; han forfremmede de fleste af Officererne, tildelte saavel Tordenskjold som hans Skibschefer en Guldmedaille og de Underordnede en Sølvmedaille til at bæres i et blaat Baand, og lod en Skuepenge præge til Erindring om Marstrands og Karlstens Erobring. I Danmark og i Norge modtoges Efterretningen om Sejren med stor Henrykkelse, en Mængde Digte og Viser bleve skrevne til dens Minde, og endnu leve uden Tvivl flere af dem i Folkemunde.

Politiske og andre Forhold bevirkede nu, at endogsaa Fremrykningen af Hæren imod Gøteborg blev standset, og Kong Frederik rejste tilbage til Danmark for at optage Fredsunderhandlingerne. Det var ikke mere nødvendigt at holde saa stor en Eskadre i Kattegattet, det ene Skib efter det andet sendtes hjem. Admiral Judichær kom sejlende op til Marstrand med Tordenskjolds gamle Skib *Hvide Ørn* for at optage de i Havnen sunkne svenske Skibe og sende dem ned til Danmark.

De to Flydebatterier *Langemaren* og *Spydstagen*, der havde gjort

saa god Nytte ved de forskjellige Angreb i Skjærgaarden, bleve afvæbnede for bedre at kunne bringes over Kattegattet til Kjobenhavn; de laa ved Grøtø, Syd for Bahuselvens Udløb, sammen med Bombarderen *St. Johannes*, Galejen *Prinds Karl* og 4 Førselsskibe og ventede paa gunstig Vind, uden at det faldt de Kommanderende ind, at der kunde være nogen Fare. Men Svenskerne vilde vise, at de ogsaa kunde spille Tordenskjold et Puds. Natten imellem den 11te og 12te September kom de listende ud af Bahuselven med deres Galejer og nogle bevæbnede Chalupper, overrumplede de danske Skibe og førte dem alle 8 tilbage med sig som Bytte.

Man kan forestille sig, hvor ærgerlig Tordenskjold maatte blive ved at erfare, hvor lumskt en Del af hans Eskadre var bleven overlistet, og det er en Selvfølge, at han pønsede paa Hævn. Byttet var blevet bragt ned til Gøteborg, hvor de 8 Fartøjer laa opankrede indenfor Gammel-Elfsborg og de i Løbet nedsænkede Linieskibe. To Gange havde Tordenskjold erfaret, at Fæstningsværkerne her ikke vare til at spøge med, og det var ingen let Sag at vinde Byttet tilbage. Men det maatte forsøges. «Jeg skal hævne det», skrev han til Admiralitetet, «skulde jeg end derved vorde massakreret; enfin, de skal dyrt betale det!»

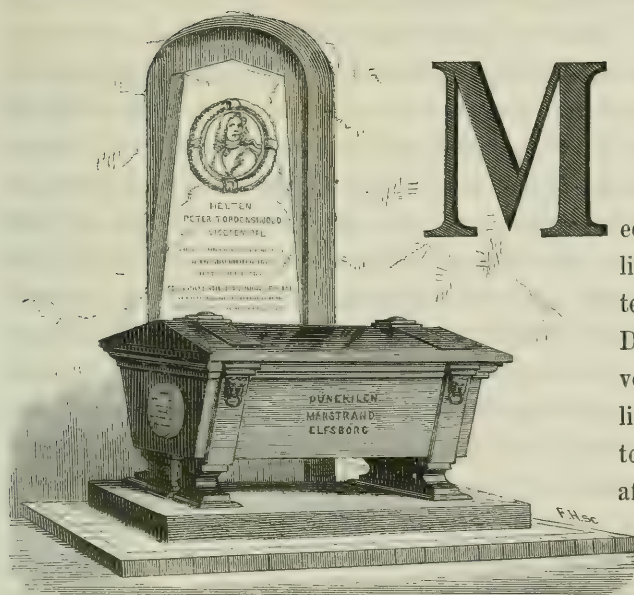
Natten til den 8de Oktober opfyldte han sit Løfte og udførte sin sidste Krigslist. Han afgik fra Marstrand med 2 Galejer og førte med sig 3 Skjærbaade og 7 bevæbnede Chalupper, der kommanderedes af hans prøvede Ven og Flagkapitajn, Ole Budde. Der blev sendt Bud efter en tredie Galej, og om Natten ankom denne lille Eskadre til Rifø, uden at Nogen mærkede den. Budde, som var foran med Skjærbaadene og Chalupperne, vilde liste sig forbi Ny-Elfsborg; men da han bemærkede fem svenske Galejer i Indløbet, standsede han og ventede, indtil Tordenskjold var kommen op med Galejerne, og til han fik Befaling om dristig at gaa videre. Budde fulgte sin Chefs Paalæg, var saa heldig at slippe forbi Ny-Elfsborg og de svenske Galejer, og naaede ved Midnatstid, netop som Maanen stod op, Gammel-Elfsborg, hvor han steg i Land med nogle af Folkene. Han blev anraabt af Skildvagten, svarede paa Svensk og fik Lov at passere videre. Tropperne, som kommanderedes af en Landofficer, Kapitajn Kleve, fik Befaling at vende deres Frakker, som havde blaat Foer og derved fik nogen Lighed med de svenske Sol-

daters; de steg i Land og passerede uhindret Skildvagten. Da de ankom til Vagten, bleve de atter anraabte; Kleve svarede paa Svensk, at det var gode Venner, som kom fra de svenske Galejer med nogle danske Fanger; men i det Samme omringede de Vagthuset og tvang Svenskerne til at overgive sig, dog ikke uden Modstand, hvorved flere Skud bleve affyrede og Fændriken faldt. Nu kom der Allarm i Lejren, Skuddene havde vækket Folk i Byen; men da havde Budde med sine Matroser allerede fornaglet Batteriets Kanoner og besat Skibene i Havnen.

Imidlertid var Tordenskjold rykket frem med Galejerne; selv var han stegen i sin Chaluppe for at ro ind til Gammel-Elfsborg, da han mødte en Baad, som var udsendt fra Ny-Elfsborg for at høre, hvad der var paa Færde. «Hvem der?» raabtes der fra den svenske Baad. «Tordenskjold»! svarede Søhelten muntert og bad om at hilse Kommandanten, hvorpaa han ilede ind med sine Folk for at understøtte Budde paa hans natlige Tog. Det lykkedes under Støj og Lystighed at faae Galejen *Prinds Karl* ud over de sænkede Skibe, og for fulde Sejl gled den bort, forbi Ny-Elfsborg, uden at bukke under for de Skud, som sendtes den. *Langemaren* og *Spydstagen* havde ingen Sejl, og det var ikke muligt at varpe dem bort; heller ikke lykkedes det at sætte Ild paa dem, de maatte forlades. De andre Skibe derimod bleve stukne i Brand og sprang i Luften, det ene efter det andet. Det var et prægtigt Syn! her, midt inde imellem Fjendens Batterier, laa de brændende Skibe og kastede et stærkt Lysskær ud over Byen og Fæstningsværkerne; Tordenskjold var med sine raske Gutter midt i Løvens Hule og foranstaltede et storartet Fyrværkeri til sine Fjenders Opbyggelse; det var hans Afskedshilsen, en Tak for sidst, hans sidste Færd i den Skjærgaard, hvor han i faa Aar var voxet op til en af Nordens berømteste Søhelte.

Da Skuespillet var tilende, trak de Danske sig tilbage, og uagtet de maatte gaa igjennem Ilden fra Ny-Elfsborg, naaede de dog Marstrand uden Tab. Arbejderne i denne Havn fortsattes, og først den 19de December kom Tordenskjold og Judichær til Kjøbenhavn; Felttoget var til Ende.

VII. Fredslutningen. Tordenskjolds Død.

Med Fredsunderhandlingerne gik det temmelig langsomt. Dog lykkedes det ved Englands Mægling den 30te Oktober 1719 at faae afsluttet en Vaabenstilstand paa 6 Maaneder, under hvilken Krigsforetagenderne ophørte. Dog holdt Danmark sig endnu rustet, og en Flaade paa 15 Linieskibe blev om Foraaret 1720 lagt rede i Kjøbenhavns Havn, medens Underhandlingerne førtes; men den kom ikke udenfor Bommen. De andre Magter, paa Rusland nær, sluttede Fred med Sverig, og omsider kom ogsaa Freden istand mellem Danmark-Norge og Sverig; Traktaten undertegnedes paa Frederiksborg Slot den 3die Juli 1720. Udfaldet stod kun i ringe Forhold til de uhyre Offre, der vare bragte, og den lange Tid, Krigen havde varet. Danmark

tilbagegav alle de erobrede Provindser mod en Erstatning af 600,000 Rd. i Krigsomkostninger, og Sverig gav Afkald paa Toldfrihed i Sundet, som det havde besiddet siden Brømsebrofreden 1645. Vigtigere var det dog, at Sverig lovede aldrig mere at ville understøtte den holsten-gottorpske Hertug Karl Frederik til igjen at komme i Besiddelse af sin tidligere Del af Slesvig, og at baade England og Frankrig gik i Borgen for Danmarks bestandige Besiddelse af denne Landsdel.

Krigens beklagelige Følge var, at den i høj Grad havde svækket begge de stridende Magter. Sverig var ved Karl den Tolvtes langvarige Krige bragt i en sørgelig Tilstand, havde mistet ikke alene alle sine tyske Besiddelser, men ogsaa, paa Finland nær, sine Kystlande i den østlige Del af Østersøen. Fordelene ved Gustav Adolfs Sejrvindinger vare tabte med Sverigs Stormagtsstilling og Indflydelse i Europa, og en mægtig Nabostat havde rejst sig ligeoverfor det i Østen. Den dansk-norske og den svenske Flaade havde gjensidigt ødelagt hinanden. Af sine 48 Linieskibe, som Sverig før Krigen kunde sætte i Søen, havde det mistet de 20 ved Erobring, Ødelæggelse og Forlis; Danmark-Norge, som begyndte med 41 Linieskibe, byggede under Krigen kun 1 og erobrede 4, men kasserede 11, dannede Batterier paa Kjøbenhavns Rhed af 6, forliste 3 og fik 1, *Danebrog*, ødelagt af Fjenden, saa at der ved Freden kun var 25 tilbage. De skandinaviske Flaader, som saa at sige slet ikke havde havt nogen Tilgang af store Skibe under Krigen, gik ud af denne i en stærkt reduceret Forfatning — paa samme Tid som det mægtige russiske Rige begyndte at strække sine Arme ud over Østersøen og berøve dem det Herredømme, der saa længe ubestridt kun havde tilhørt dem.

Maa det materielle Udbytte af denne store nordiske Krig saaledes end betragtes mere som et Tab end som en Vinding, saa har den dog paa den anden Side efterladt os stolte Minder, ved hvilke de nordiske Stater under deres Tilbagegang i Tidens Løb saa gjerne dvæle, og det er i denne Henseende, at Begivenhederne paa Søen ikke staa tilbage. Den svenske Flaade har Navne at anføre, som endnu mindes med Stolthed; der var den ældre Wachtmeister, en udmærket dygtig Admiral og Bestyrer, hvis Død midt under Krigen de Svenske haardt maatte beklage; der var den flinke Kommandør Raab, som i Juli Maaned 1713 med 3 Linieskibe blev angrebet og forfulgt i den finske

Bugt af en russisk Flaade paa 14 Linieskibe og Fregatter og ved sine heldige Manøvrer slap bort i god Behold; der var den heltemodige Schoutbynacht Niels Ehrensköld, som med en Skytpram, 6 Galejer og 2 Skjærbaade i Aaret 1714 i den finske Skjærgaard blev angreben af 115 russiske Galejer under den store Czars egen Anførsel og ikke overgav sig, skjøndt den ene Galej efter den anden og tilsidst Skytskibet overmandedes og entredes og han selv var dødelig saaret; der var den kjække Kommandør Wrangel, som den 24de Maj 1719 med det lille Linieskib *Wachtmeister* udstod en hæderlig Kamp under Gottska Sandø Nord for Gulland mod en overlegen russisk Styrke og ikke overgav sig, før hans Skib var Vrag og Halvdelen af Besætningen falden eller saaret — og saaledes kunde Flere nævnes.

Dog maa upaatvivlelig den dansk-norske Flaade her sættes i første Række. Bestyrelsen var under hele Krigen i gode Hænder; Generaladmiral U. C. Gyldenløve var ikke alene en udmærket, kundskabsrig og rettænkende Administrator, men hans høje Byrd stillede ham tillige i et saa nøje Forhold til Thronen og dens Omgivelser, at han var istand til at udrette for Flaaden, hvad mange Andre ikke kunde have opnaaet; han offrede denne sin Tid og sine Kræfter, og kort efter at Vaabenstilstanden var afsluttet, afgik han ved Døden den 8de December 1719, kun 41 Aar gammel. Viceadmiral C. C. von Gabel, som i Juni 1717 udnævntes til Overkrigssekretær, var en højt begavet Mand og tapper Officer, der senere i flere Aar blev Flaadens højeste og mest betroede Styrer. Som den tredie Mand i denne Række maa nævnes Holmens Chef, Admiral Ole Judichær, som vi flere Gange have havt Lejlighed til at omtale; ham var det, som skaffede Materiellet tilveje og byggede de Fartøjer, der netop egnede sig for Kampen i Skjærgaarden; han indførte det nye Skibbyggeri, bragte Arbejderne paa Holmene i fortrinlig Gang, optog selv de i Strømstad og Marstrand sunkne Skibe, ledede flere Gange Kjøbenhavns Søforsvar og bidrog sin væsentlige Del til Søkrigens heldige Udfald.

I den store Krig, Manøvrer og Kampe med store Flaader eller Afdelinger, udmærkede sig, foruden Gyldenløve, Admiral Peter Raben, navnlig ved sin Sejr over Sparres store Flaade ved Rygen den 8de August 1715, og Viceadmiral Gabel, som fuldstændig ødelagde

den yngre Wachtmeisters Flaadeafdeling ved Femern den 24de April samme Aar. Her maa ogsaa nævnes den kjække Kommandør Iver Hvitfeldt, som den 4de Oktober 1710 sprang i Luften med sit Skib *Danebrog* i Kjøge Bugt. Men skjøndt baade Sverig og Danmark-Norge under hele denne lange Krig vare i Besiddelse af store Flaader, flere Linieskibe, end de nogensinde før eller senere under deres Krige med hinanden kunde sende i Søen, og skjøndt disse ikke alene næsten bestandig holdtes udrustede og bemandede, men ogsaa ofte vare samlede i store Masser, i mægtige Linier, der krydsede om i Østersøen, saa var det dog ikke egentlig Flaadekampene, der gav Krigen sin Karakter; nej, dette var meget mere den lille Krig, de smaa Kampe paa Søen og fremfor alt Skjærgaardskampene, Angrebene i de indelukkede Farvande. Heri vare de Dansk-Norske Mestere, som de aldrig have været det før eller senere, og herfra har den nordiske Krig skænket os de skjønneste Minder. Hvor dygtige, modige og hæderlige vare ikke begge Admiral C. T. Sehestedts Erobringer af Nydyb ved Rygen i Aarene 1712 og 1715? Uden at sky nogen Modstand eller Fare trængte han med sine fladbundede Skibe ind i det forkrøblede Farvand, gik frem med stor Besindighed og standsede ikke, før han havde sat sig fast. Det var fortrinlige, mindeværdige Kampe, der vistnok vilde have staaet blandt de lyseste Punkter i Krigen, naar de ikke vare blevne overtrufne af Krigens fyrige Søhelt, den uforglemmelige Peter Tordenskjold og hans Kammerater Grib, Tønder og mange flere; ligesom ingen Svensk nævner den nordiske Krig, uden at Navnet Karl den Tolvte træder først frem for hans Tanke, saaledes nævner heller ikke nogen Dansk eller Normand den samme Krig, uden at Navnene Tordenskjold, Dynekilen og Marstrand ligge paa hans Læber. Tordenskjold var Krigens Barn, med nogle Ord om ham ville vi slutte denne Skildring af den nordiske Krig.

«Tordenskjold var — siger hans Biograf Rothe — af middelmaadig Størrelse, undersætsig, velskabt, stærk og bredskuldret, haarrig, brunladen og havde stærke sorte Haar og Øjenbryn, en krum Næse, stærke Læber og en kløvet Hage, blaa, dybtliggende Øjne, med hvilke han, naar han vilde see nøjagtigt, plirede og da ogsaa fortrak sit Ansigt». Han var heftig og opfarende, naar Tingene ikke gik efter hans Hoved,

han brød ud i Vrede, hans Pande rynkedes og Overlæben dirrede, et Træk, som hans Undergivne kjendte saa godt; men Bygen gik hurtig over, han var atter blid og venlig og søgte at gjøre godt igjen, hvad han maaske havde gjort ilde i sin Heftighed. Naar han var i Kamp, naar Kuglerne peb ham om Ørene og Alting omkring ham var Liv og Bevægelse, da var han ret i sit Element, fuld af Lystighed og muntre Indfald, smittede de Andre med sit lystige Lune og indgød dem Tillid og Mod. Hans Natur fornægtede sig aldrig. Skjøndt han med Dygtighed og ofte med udmærket Klogskab udførte sit Hverv i de højere Stillinger, stak dog Matrosen og Kaperkapitajnen ofte igjennem hos ham; han tog selv fat og halede i Tougene eller fangede sammen paa Sejlene, naar det kneb; han greb Aaren og roede, naar Folkene segnede om; han undsaa sig ikke for som Eskadrens Admiral at udspejde Fjenden, klædt som Fisker. Kort sagt, han var altid med selv. Han var urolig og kunde ikke taale Stilhed omkring sig; var han bunden til en Flaade, maatte han jage og spejde bestandig; laa han i Havn uden Sysselsættelse, maatte han have Selskab og Lystighed ombord, ved hvilke Lejligheder den sorte Bjørn var til megen Adspredelse. Han havde stor Færdighed i at skyde med Riffel og Pistol; han førte et kraftigt Hug med sit Sværd, men forstod ikke den forfinede Fægtekunst med Kaarde; han var ærlig og aaben i sin Adfærd, kunde vel bruge List overfor sine Fjender, men kjendte ikke til Rænker.

Som en vild, ustyrlig Dreng, der hverken gider læse eller sidde paa Skrædderbordet, løber han bort fra sine Forældre og kommer som et forvildet Faar ned til Kjøbenhavn, hvor han staaer ene midt i den store By; men Lykken følger ham i Hælene. Han kommer tilsøes, Søen bliver hans Element, han voxer op i Folkelukaffet og lærer Sølivet at kjende fra Grunden af. Han kommer hjem fra de varme Lande, en solbrændt, firskaaren, fuldbefaren Matros, kun nitten Aar gammel; men Fædrelandet er i Fare, det har Brug for sine Sønner, og der er Noget at gjøre for den dristige unge Sømand. Som Kaperkapitajn først paa *Ormen*, senere paa *Lovendals Galej* farer han om paa Søen, langs Kysterne, opbringer fjendtlige Krydsere, udbreder Angst i Skjærgaarden, indlader sig i Kamp med hvemsomhelst han træffer paa, slipper altid godt fra det, spiller Fjenden det ene Puds efter det andet, bringer

Efterretninger til sine Foresatte og er tilstede overalt. Der er hos denne kjække norske Gut, som sprudler af Liv, Sundhed, Mod og Snarraadighed, hos denne friske Luftning fra de norske Fjelde en besynderlig Sammensætning af en blød Yngling og en vild Bjørn, ligesom der findes hos ham en Blanding af barnlig Hengivenhed, navnlig for Kongen, som han ærer og elsker over Alt paa Jorden, og den Heftighed og Trods, hvormed han farer frem imod sine Fjender. Hans Liv er som et Æventyr, eller som en Samling af mange Æventyr, der, muligvis undertiden noget udsmykkede, faae Plads i Folkets Sange og Fortællinger. Han bliver Fregatchef paa *Hvide Ørn*, Eskadrechef paa *Lolland*, hvert Aar af hans Liv betegnes med en eller flere større Bedrifter. Med en uhørt Dristighed trænger han den ene Gang efter den anden ind i Løvens Hule, snart gaaer det godt, snart gaaer det galt; men hvordan det end gaaer, saa svækkes aldrig hans Mod, et Nederlag er kun Signal til kommende Hævn. Han gaaer igjennem alle Marinens Grader i 8 Aar, fra Matros til Viceadmiral, enhver af hans Forfremmelser er mærket med en kjæk Daad. Han begynder sin Løbebane med Krigens Udbrud, lever og virker uafbrudt kun for den, og da Freden sluttes — — — vi fortsætte vor Fortælling.

Da Vaabenstilstanden var sluttet i Oktober 1719, tog Tordenskjold til Kjøbenhavn. I Foraaret 1720 foretog han en Rejse til Norge for at ordne nogle Pengesager, og rejste tilbage gjennem Sverig, hvor Folk strømmede til for at see den unge, kjække Søhelt, der i de sidste Aar saa ofte havde indjaget dem Skræk og foretaget saa dristige Angreb paa deres Søbefæstninger og Skibe; det var især i Gøteborg, hvor han opholdt sig et Par Dage, og hvor hans blotte Navn i lang Tid havde fremkaldt Rædsel hos de mere eller mindre svage Sjæle, at Folket flokkede sig om ham for at see Manden nær ved. I Kjøbenhavn levede han i sin Gaard i Strandgaden paa Christianshavn, hvor nogle smaa Kanoner vare opstillede udenfor Porten og ved Saluter gave tilkjende, naar der var Gilde hos Tordenkjold og Skaaler bleve drukne. Han søgte at adsprede sit Sind ved lystige Lag; thi han følte sig ikke tilpas eller paa sin rette Hylde. Ved Flaaden var der ikke mere for ham at gjøre, og i Admiralitetet, hvor han som Viceadmiral havde Sæde, og hvor Admiral Raben havde indtaget hans nu afdøde Velynder

og Beskytter Gyldenløves Plads, følte han sig ikke hjemme blandt de i administrative Forretninger mere øvede Mænd. Flere Gange søgte han Kongen om Orlov til at rejse; men det blev ham hver Gang nægtet; formodentlig har Kong Frederik nødig villet afsee sin djærve, frimodige, kjække Yndling, der under Krigen havde kastet saa megen Glands over de dansk-norske Vaaben.

Da Freden omsider blev sluttet den 3die Juli, kunde Kongen ikke længere nægte Tordenskjold Orlov; en Plan blev lagt til hans Rejse, først skulde han tage til Tyskland og besøge sin gamle Velynder Løvendal, der havde lagt Grunden til hans glimrende Løbebane, og derfra til England for at gjøre nærmere Bekjendtskab med den stolte Sønation og dens rige Hjælpekilder, samt, som det sagdes, for at nærme sig en ung Dame, en af hans fjerne Beundrere, der var bleven ham skildret af den engelske Minister i Kjøbenhavn. Han tog Afsked med Kongen, der skal have været meget bevæget ved hans Bortrejse, som om han anede, at han ikke mere vilde faae ham at see, og han drog bort, kun ledsaget af sin trofaste Tjener Kold.

Han opholdt sig nogle Dage paa Ravnholt paa Fyen hos sin yngre Broder Kaspar Wessel, der i Aaret 1716 var bleven optagen som Kapitajn i Flaaden, men netop i disse Dage, efter Freden, atter var afgaaet med Schoutbynachts Karakter og senere levede i mange Aar som Privatmand, indtil han døde i Aaret 1768, 75 Aar gammel. Fra Ravnholt rejste Tordenskjold til Als, hvor han opholdt sig i nogen Tid hos Hertugen af Augustenborg. Her havde han en Nat en fæl Drøm om en giftig Slange, som han forgjæves søgte at rive sig løs fra; den snoede sig omkring hans Legeme og bed ham med sin giftige Tand under den højre Arm, saa han foer op af Søvnen med et Skrig. Drømmen blev anseet som et ulykkeligt Varsel, og Hertugen raadede ham fra at rejse videre; men da der kort efter tilstødte ham et uheldigt Fald paa Jagten, troede han, Drømmen dermed var udtydet, og rejste videre til Hamborg. Her traf han sammen med en ung dansk Mand ved Navn Lehn, der skulde ledsage ham paa Rejsen, og som fortalte ham, at han var bleven bedraget af en svensk Oberst Stael, som foreviste en udstoppet Slange med syv Hoveder, og, naar han havde lokket velhavende og ubesindige Besøgende ind til sig, førte dem til Hazardbordet

og paa en mistænkelig Maade vandt deres Penge. Den aabne og ærlige Sømand blev saa opbragt herover, at han besluttede at tugte Obersten, naar og hvor han traf ham.

I Hannover stødte han tilfældigvis sammen med Stael i et fornemt Selskab, og Tordenskjold tiltalte ham barsk i de Fremmedes Paahør; da Obersten tog til Gjenmæle, truede Tordenskjold ham med sin Stok, hvorfor han fandt det klogest at fortrække. Tordenskjold forfulgte ham ned ad Trappen i Gaarden, gjennempryglede ham, rev Kaarden fra ham, knækkede den og kastede Stykkerne over Muren. Det var ikke nogen høvisk Maade at behandle en Adelsmand paa, det maa vel endog kaldes en temmelig voldsom Adfærd af en højtstaaende Admiral; men Tordenskjold var heftig og antog, at det var en falsk Spiller, han havde for sig.

En Udfordring fulgte paa. Tordenskjold vægrede sig først ved at modtage den og at kæmpe med en saa ilde anseet Person; men da det foreholdtes ham, at Stael var Adelsmand, at han var dybt krænket og ikke paa anden Maade kunde skaffe sig Oprejsning, gik Tordenskjold ind paa Udfordringen og valgte Pistoler, hans Yndlingsvaaben. Ogsaa dette snakkede man ham fra og fik ham til at gaa ind paa at fægte med Kaarde, dette spinkle Vaaben, som Sømanden ikke forstod at haandtere, men i hvis Brug Stael skal have været en Mester.

Den 12te November 1720 om Morgenen kjørte Tordenskjold med sin gamle Tjener i en lukket Vogn ud til Mødestedet, en Mark ved Landsbyen Gledinge i det Hildesheimske, altsaa udenfor Hannover. Hans Sekundant, den vistnok noget mistænkelige Oberstlieutenant Münnickhausen, fulgte med til Hest. Oberst Stael var alt paa Pletten med sin Sekundant, Generaladjudant Sicter. Vaabnene bleve vexlede, Stael fik en længere Kaarde, og Kold, som anede Bedrageri, maatte holdes tilbage med Magt. Tvekampen begyndte, Tordenskjold gik for voldsomt paa, blottede sig og blev stukket under den højre Arm, der hvor han i Drømme var bleven bidt af den giftige Snog; Blodet strømmede voldsomt ud. Stael og hans Sekundant flygtede bort ved dette Syn. Endnu stod Tordenskjold nogle Øjeblikke oprejst, da Kold ilede til og greb sin Herre om Livet. Nu kunde han ikke mere. «Gud være min arme Sjæl naadig for Jesu Skyld»! udbrød han og faldt om i sin trofaste Tjeners Arme. — Tordenskjold var død.

I 32 Slag og Træfninger var Døden vegen tilside for ham; nu skulde den ramme ham paa denne lumpne Maade, 15 Dage efter at han havde fyldt sit 29de Aar. Kongen og Folket sørgede, da Efterretningen om hans Død naaede til Hjemmet. Sorgen var almindelig hos Høje og Lave, hos Venner og Uvenner, der over den tidlige Grav glemte al deres Nag; men Sorgen og Savnet kunne forvindes, Mindet om hans Helteliv og Bedrifter døer ikke i Danmark og i Norge.

To Aar efter hans Død blev Tordenskjolds balsamerede Lig ført til Kjøbenhavn og nedsat i Kjælderen under Holmens Kirkes Kapel. Det henstod der indtil 1819, da Kong Frederik den Sjette lod det optage, nedlægge i en Marmorkiste, der blev forfærdiget af det gamle Alterbord fra den afbrændte Frue Kirke, og hensætte i den øverste Hvælving, hvor nu altsaa baade Tordenskjolds og Niels Juels jordiske Levninger hvile.

— Hele Skildringen af Tordenskjolds sørgelige Endeligt gjør Indtrykket af, at en uundgaaelig Skjæbne trækker ham med sig. Han maa og skal dø. Han er blandt lutter Fjender, og kun een trofast Mand staaer ved hans Side, hans gamle Tjener, der seer, hvad Tordenskjold ikke kan see, der aner Uraad og Bedrageri, hvor hans Herre er troskyldig og frimodig. Alt forener sig for at føre til det skjæbnesvangre Maal, al Modstand er unyttig, Maalet skal opfyldes. Den kjække Helt, som Krigen ikke har faaet Bugt med, skal ikke overleve Freden. Vi have kaldet ham «Krigens Barn», han fremstod for Verden, da Krigen brød ud, hans Liv udslukkedes, da den var tilende. Maaske var det bedst saa, maaske havde det krigerske Sind ikke kunnet bøje sig under den lange Fred, som fulgte efter Krigen. Skildringen af denne omfatter hele hans Levnetsbeskrivelse, med denne ender hans Liv, og vi kunne af fuldt Hjerte slutte os til Digterens Ord:

Skal til Kamp paa Bølgens Top
Danebrog i Stavnen op,
Gid der bag dets røde Fold
Staa en Helt som Tordenskjold!

Sejlkrigsskibenes sidste Tid

Den lange Fredsperiode.

1720—1800.

Opgaven for et vel ordnet Forsvarsvæsen er ikke alene at kunne værge om Fædrelandet og dets Interesser i Krig, men ogsaa, naar det findes hensigtsmæssigt, at afværge en truende Krig og selv i Fredens Dage gjøre Landet beredt til Krig. Bortseet fra den heldige Indflydelse, som Uddannelsen til Tjeneste i Hæren og paa Flaaden øver paa Befolkningen, den Opvækkelse og Tillid til egen Kraft, som den fremkalder, har desuden Forsvarsvæsenet selv i Fredstid en stor Betydning for Samfundsforholdene, for Opretholdelse af Orden og Regelmæssighed i Styringen, og hvad navnlig Flaaden angaaer, da har den til alle Tider udøvet en stor Indflydelse til Handelens og Søfartens

Beskyttelse fra de nærmeste til de fjerneste Farvande. Endskjøndt de forenede Riger Danmark og Norge i de firsindstyve Aar af det attende Aarhundrede, som fulgte efter den store nordiske Krig, altsaa i fire Femtedele af et helt Aarhundrede, ikke førte nogen egentlig Krig, saa spillede derfor dog ogsaa i denne lange Periode Flaaden en saa fremtrædende Rolle, at der vilde fremkomme et altfor stort Hul i vor Skildring, om Flaadens Historie i dette Tidsrum blev ganske forbigaaet. Den er desuden ingenlunde blottet for Interesse.

Under den nordiske Krig havde saavel den dansk-norske som den svenske Flaade lidt meget og vare begge efter Krigen i en kummerlig Tilstand, de fleste Skibe gamle og medtagne, det øvrige Materiel forslidt og ødelagt, Mandskabet misfornøjet over den tarvelige og uregelmæssige Lønning, og mange Søfolk forlode Landet for at søge deres Lykke andensteds. I Gabel som Flaadens Styrer og Judichær som Holmens Chef havde Søværnet vel Mænd, som vare deres Poster fuldt voxne; men de fornødne Pengemidler manglede, Marinens Budget sank i Aarene 1720 til 1725 ned til 1,100,000 Rbd., og i de næste 5 Aar endog til 880,000 Rbd. aarlig, og den Iver og Lyst hos de ledende Mænd, som under Krigen havde virket saa gavnligt, var ikke længer tilstede. Selv den dygtige Gabel kunde ikke bære den høje Stilling, han indtog i Staten, men udviste Forhold, der ikke skulle have været uden Dadel, og han blev i Aaret 1725 afsat fra sin Post. Ikke bedre gik det Judichær. Det var i det Hele taget en uhyggelig Tid, de ti Aar, der ligge imellem Krigens Slutning og Frederik den Fjerdes Død, der synes at være indtraadt megen Raaddenskab i forskjellige Administrationsgrene, hvilket ledte Kongen til at nedsætte den saakaldte hemmelige Kommission, efter hvis Indstilling det skal være, at flere højtstaaende Mænd, saasom Justitiarius saavel i den danske højeste Ret som i den norske Overhofret, Gabel, Judichær og Flere mistede deres Stillinger. Men der hviler et Slør over disse Begivenheder, og det vilde være uretfærdigt alene med Støtte af de løse Beskyldninger at fælde nogen haard Dom over to Mænd som Gabel og Judichær, der havde ydet Flaaden og deres Fædreland saa store Tjenester. Judichær blev afskediget 1727, da en større Afdeling af Flaaden, som var udsendt til Østersøen, havde viist sig at være i en saa maadelig Forfatning og saa

slet forsynet, at flere af Skibene maatte sendes hjem. Dog vedblev han i flere Maaneder at gjøre Tjeneste; thi han kunde ikke undværes. Han forvistes, som alt tidligere anført, til Næstved, hvor han døde samme Aar som Kong Frederik.

I Judichærs Tid indførtes iøvrigt en Ordning ved Personellet, der idetmindste i sit Princip var meget nyttig, om end Udførelsen led af flere Mangler. Af den faste Stok, der talte omtrent 200 Officerer og 4700 Undoff. og Menige, bleve 114 Officerer og 3300 Undoff. og Menige, den egentlige Flaadebesætning, indordnede i 6 Divisioner, hver paa 5 Kompagnier, og fordelte til Skibene saaledes, at hvert Skib, hvadenten det var udrustet eller oplagt, havde sin faste Besætning, der skulde sørge for, at det altid holdtes i god Stand, og Kompagnierne besørgede selv ved deres Haandværkere de almindelige Istandsættelser. Skibene skulde under sædvanlige Forhold holdes i saadan Stand, at de med 14 Dages Varsel kunde gjøres rede til at stikke i Søen. Denne nyttige Institution holdt sig med nogle mindre væsentlige Forandringer i mange Aar; men et af de svage Punkter ved den var, at Regnskaberne for Arbejderne og Folkenes Underhold vare overdragne Kompagnicheferne, der ikke altid holdt dem i den bedste Orden.

Paa denne Tid træffe vi ogsaa de første Bestemmelser om Munderingsvæsenet ved Flaaden. Allerede ved Kadet-Kompagniets Oprettelse i 1701 bestemtes, at Kadetterne skulde bære en Mundering af graat Klæde, der fra 1714 skænkedes dem af Staten og til Galla forsynedes med Guldgalloner. 1723 indførtes for Officererne røde Uniformer, hvorimod Skipperne beholdt de tidligere reglementerede graa Munderinger med rødt Underfoer, og til de øvrige Underofficerer og Menige anskaffedes for offentlig Regning Trøjer og Benklæder af graat Klæde. Det kan her med det samme anføres, at 1749 bleve ogsaa Officerernes Munderinger graa med rødt Underfoer; men 1755 foretoges den gjennemgaaende Forandring, at Munderingens Farve for hele Flaadens Bemanding forandredes fra g r a a til b l a a, dog saaledes, at Officerer og Kadetter bare røde Benklæder og rødt Underfoer indtil 1787, da den hvide Farve blev indført. Midt i Aarhundredet fremkom de første Epauletter, der dog kun reglementeredes for Flagmændene og først mange Aar efter indførtes for de øvrige Officerer. Fra Aaret 1733 og

lige indtil 1812 var det Soofficererne forment at vise sig i borgerlig Dragt, selv udenfor Tjenesten.

Det var saaledes ikke uvæsentlige Bestemmelser for Flaadens Personel, der bleve trufne i de ti Aar efter Krigen, og nogle større Udrustninger fandt ogsaa i denne Tid Sted i Østersøen, navnlig paa Grund af Begivenhederne i Rusland. Sverigs Krig med Rusland fortsattes endnu nogen Tid efter Fredslutningen med Danmark og endtes først ved Freden i Nystad 1721, i hvilken Sverig vel fik Finland tilbage, men for bestandig maatte afstaa Lifland, Estland og Ingermanland. Den nyskabte russiske Flaade havde allerede i denne Krig viist sin Betydning, det varede ikke længe, inden den kunde maale sig i Styrke og Omfang med begge de skandinaviske Flaader tilsammen, og den blev dem derved en meget farlig Konkurrent til Herredømmet over Østersøen. Ved Peter den Stores Død 1725 antoges det, at hans Gemalinde og Efterfølger Katharina den Første nærede Planer imod Sverig og vilde indsætte sin Svigersøn som Konge i dette Land, i hvis Hovedstad hun støttedes af et russisk Parti. Samme Aar holdt Danmark en Flaade paa 10 Linieskibe og 2 Fregatter i Østersøen, og da Rusland Aaret efter, 1726, rustede en Flaade paa 40 Linieskibe og Fregatter samt 200 Galejer, der skulde føre en Hær paa 24,000 Mand over Østersøen, udsendte Danmark en Flaade paa 11 Linieskibe, 3 Skytsskibe og 2 Fregatter under Schoutbynacht M. Bille, der forenede sig med en stor engelsk Flaade under Admiral Sir Charles Wager og holdt Russerne indespærrede i den finske Bugt. Det var denne Flaade, der var i en saa ynkelig Tilstand og saa slet forsynet, som ovenfor omtalt. Aaret efter udgik paany en Flaade til Østersøen; men den vendte hjem kort efter, da den russiske Kejserinde i Maj Maaned var afgaaet ved Døden.

Den 12te Oktober 1730 døde Kong Frederik den Fjerde i Odense. Han havde i det Hele taget været en dygtig og nidkjær Regent under vanskelige Forhold og en langvarig Krig; men det var ikke nogen god Tilstand, i hvilken han efterlod Landets Finantser og Forsvarsvæsenet. Han havde ved sin Thronbestigelse modtaget 33 gode Linieskibe, og ved hans Død talte Flaaden kun 23, af hvilke de 6 vare byggede efter 1720, men som dog i det Hele vare stærkt forfaldne. Imod hans Søn og Efterfølger Christian den Sjette, født den 30te November

1699, kan der rejses vægtige Indvendinger; han var en stille, svag, tilbageholden Mand, og under ham og hans stolte, ødsle, tyskfødte Dronning Sofie Magdalene blomstrede Tyskheden i Landet og udgik der fra Hoffet en sygelig religiøs Tone, der avlede Hykleri og Falskhed; men for Flaaden saavel som for Handel og Søfart var Kong Christian den Sjette, der fra sin tidligste Ungdom havde viist disse Institutioner en høj Grad af Interesse, en Velgjører og Beskytter, og i hans sextenaarige fredelige Regeringstid hævedes den dansk-norske Sømagt atter til et værdigt Standpunkt.

I de første fem Aar af hans Regering var Administrationen ordnet paa samme Maade som under hans Fader; Paul de Løvenørn ansattes 1730 som Overkrigssekretær, Admiral A. Rosenpalm vedblev at være første Medlem af Admiralitetet, og Viceadmiral M. Bille Holmens Chef. I disse Aar byggedes 9 Linieskibe, og regnes hertil de 6, som vare byggede fra 1720—30, har Flaaden i 1735 talt 15 Linieskibe; de ældre kunde ikke komme i Betragtning. Til disse Skibes Bygning knyttede der sig en Begivenhed, der blev af den største Betydning for Flaaden og dens Bestyrelse, og som fortjener nærmere at omtales.

Tre af de nævnte Skibe vare byggede af Judichær, ved hvis Afgang Kommandørkapt. R. Krag forestod Skibsbyggeriet og gav Tegning til et Linieskib; men da i Aaret 1729 en yngre Mand, Kapitajnlieutenant K. N. Benstrup, kom hjem fra et længere Ophold i Udlandet, under hvilket han havde arbejdet ved fremmede Skibsbyggerier, blev han strax efter ansat som Fabrikmester ved Holmen. Det er allerede nævnet, at Judichær var den Første, som byggede Krigsskibe efter Tegninger, hvilende paa et videnskabeligt Grundlag, og i en Række af Aar havde hans Ideer været de ene raadende. I hans Fodspor fulgte Krag; men Benstrup kom hjem fra Udlandet med nye Begreber. Krigsskibe have forskjellige Formaal at tilfredsstille, og det kan let hænde sig, at naar man bygger dem fyldestgjørende i en Henseende, tabe de i en anden, noget, som vi have de mest talende Beviser for i den nyeste Tid ved Pandserskibene, som senere vil blive viist; men her fremtraadte det i en anden Skikkelse. Naar et Skib skulde indrettes til at føre et vist Antal Kanoner, eller rettere en vis Kanonvægt, da mente Judichær, at det maatte gjøres saa bredt, fyldigt og fladbundet, at det selv i frisk Kuling

ikke kastede sig mere paa Siden, end at Kanonerne med Lethed kunde betjenes; men herved tabte det i Sejlevne, navnlig ved Bidevindsejlads og naar der skulde krydses. Benstrup gik derimod ud fra, at Sejl- og Manøvreevnen var det vigtigste for Krigsskibene, som han derfor byggede skarpere, mere dybgaaende, men hvis Kanoner som Følge heraf vanskeligere lode sig betjene i stiv Kuling og høj Sø. Begge Egenskaber kunne iøvrigt, hvad de ogsaa senere bleve, forenes i det samme Skib; men dette maa da være af væsentlig større Dimensioner end de Skibe, man byggede i Christian den Sjettes Tid; at man holdt sig til smaa Skibe i Forhold til Kanonantallet, kan neppe have havt sin Grund i, at man var uvidende om de store Skibes bedre Sejl- og Bæreevne, men maa have hidrørt fra, at man for de samme Penge kunde faae et større Antal smaa Linieskibe med et givet Antal Kanoner, hvorved Søstyrken tilsyneladende var større, hvilket havde Betydning i politisk Henseende overfor Udlandet.

Benstrup byggede først to Linieskibe efter det nye Princip, hvilke bleve prøvede og befundne særdeles hensigtsmæssige, hans System kom strax i høj Kurs, navnlig hos Admiralitetet. De vare paa 60 Kanoner hvert, med 24pundige paa underste Batteri. Af samme Klasse byggede han derefter i de følgende Aar fire, samt tre paa 50 Kanoner med 18-pundige, et paa 70 Kanoner med 24pundige, og endelig et stort pragtfuldt Skib *Christianus Sextus*, en Tredækker paa 90 Kanoner med 36-pundige paa underste Batteri; men inden disse Skibe bleve færdige, havde Piben faaet en anden Klang. Et af Admiralitetets Medlemmer, Viceadmiral Ulrik Kaas, havde ikke deltaget i de Andres gunstige Dom om Benstrups Konstruktioner, og til ham sluttede sig flere Officerer, navnlig Kommandorkapt. Ulrik Frederik von Suhm og den unge Frederik Greve af Danneskjold-Samsø, der i 1731 optoges som Deputeret i Søetatens Generalkommissariat. Danneskjold var Søn af Admiral Gyldenløves ældre Broder, altsaa Sønnesøn af Christian den Femte, og født den 1ste November 1703; han var en meget begavet og kundskabsrig Mand, der havde modtaget det meste af sin Uddannelse i Udlandet, og navnlig studeret Mechanik, Physik og Skibskonstruktion; men han var herskesyg og ærgjerrig, og i praktisk Sømandskab havde han ingen Erfaring. Han traadte nu meget skarpt op imod Benstrups

Skibsbygninger, og der dannede sig ved Flaaden to Partier, det danneskjoldske og det benstrupske.

Striden imellem Førerne antog bestandig en mere og mere bitter Karakter, men var dog maaske ikke gaaet saavidt, som den gik, dersom ikke en anden Omstændighed var kommen til. Benstrup blev nemlig beskyldt for, at han ved Bygningen af det store Skib *Christianus Sextus* havde foretaget flere Afvigelser fra den approberede Tegning, samt anvendt for frisk Træ i Skroget; heri maatte selvfølgelig Holmens Chef Bille, der ligeledes bar Ansvaret, indblandes. Danneskjold foranledigede, at Kongen lod nedsætte en Undersøgelseskommission under Grevens eget Forsæde og sammensat af Benstrups Modstandere, Suhm, Krag og Flere, og kun to af hans Tilhængere, Kapt. Frederik Lütken og Kaptltn. Lützow. Da Benstrup havde udtalt sig for djærvt og nærgaaende imod sine Foresatte, blev han belagt med Stuearrest, saalænge Undersøgelsen stod paa. Udfaldet var ikke vanskeligt at forudsee. Skjøndt Kongen lod sig den hele Sag forelægge, kunde han dog ikke hindre, at en haard Dom blev fældet. Bille blev afløst af Suhm som Holmens Chef og afskedigedes af Marinen to Aar efter, 1737; Benstrup blev i Maj 1736 hensat i Kastellet, medens en kombineret civil og militær Ret undersøgte hans Sag og i 1738 dømte ham til strengt Fængsel; men allerede det næste Aar, den 26de Maj 1739, paa Dokkens Indvielsesdag, blev han paa Danneskjolds Forbøn benaadet, fik en aarlig Pension af 800 Rbd. og forvistes til Ebeltoft, hvor han døde 3 Aar efter. Var denne Adfærd imod den dygtige Konstruktør end meget haard, saa kunde den dog maaske undskyldes ved hans Overtrædelse af Forskriften til det store Skibs Bygning og ved hans temmelig opsætsige Sprog imod hans høje Foresatte; men den Medfart, der blev hans Forsvarer Lütken tildel, lader sig neppe undskylde. Lütken havde i Kommissionen efter sin fulde Overbevisning forsvaret de benstrupske Ideer, djærvt og aabent, som det var hans Pligt; men dette Sprog behagede ikke hans Modstandere. Han blev forfulgt, anklaget og dømt til at have sin Stilling forbrudt; i Februar 1736 blev han afskediget uden Pension, men modtog dog en saadan Aaret efter, og blev senere ansat som Kontrollør ved Øresunds Toldkammer, i hvilken Stilling han levede

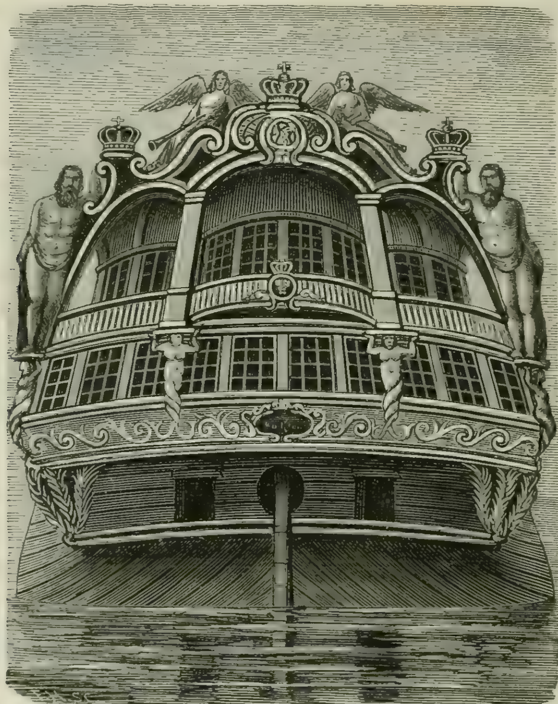
i mange Aar og opnaaede en høj Alder. Han er bleven bekjendt som Forfatter til flere statsøkonomiske og religiøse Skrifter.

Saaledes dannedes Indledningen til Danneskjolds høje Løbebane. Han var trængt saa dybt ind i Flaadens Forhold og kommen i saa nær Berøring med Kongen, at denne Monark, hvem Søværnets Ordning laa saa stærkt paa Sinde, besluttede at benytte hans Tjeneste i den højeste Post. I 1735 blev i denne Hensigt Sø- og Landetatens Krigskancellier, der siden Enevældens Indførelse havde været forenede, adskilte, og Danneskjold udnævntes den 23de November samme Aar til Oversekretær og Aaret efter til Intendant eller Marinens Chef, hvilken Stilling han beholdt til Kongens Død 1746.

Danneskjolds Bestyrelsestid er betegnet ved mange Forbedringer og en fortrinlig Administration. En god Støtte havde han i Holmens Chef Suhm, der i Løbet af 6 Aar forfremmedes gjennem de forskjellige Grader til Admiral. Efterat Benstrup var styrtet, gik man vel foreløbig tilbage til Judichærs System; men der viste sig dog megen Vaklen i Skibsbygningerne under hans Efterfølgere Thura og Turesen, og Danneskjold saae sig nødsaget til at indforskrive en fransk Konstruktør L. Barbé, der i flere Aar arbejdede paa Holmen. Denne Mand indførte endelig det rette Princip, at bygge Skibene saa store i Forhold til deres Kanonvægt, at de baade vare gode Sejlere og rolige Kampskibe, og det tør siges, at siden hans Dage have de danske og norske Sejlkrigsskibe, lige indtil Flaadens Ran 1807, i det Hele taget været Mønstere paa gode Konstruktioner. Dertil vare hans Skibe meget smukke og pragtfulde. Vi levere her exempelvis Tegning af Agterspejlet paa et af dem, Orlogsskibet *Trekroner* paa 70 Kanoner, bygget 1742. Hele dette Spejl tyder paa Skibets Navn og har nogen Lighed med en Krone, der bæres af tre Vandlilier paa hver Side; Gallerier og Vægtergange gaa tværs over Billedet, og bagved disse seer man de røde Kahytsvinduer; 2 Havfruer bære hver sin Søjle, over hvilke der er en Bue med Kong Frederik den Fjerdes Navnetræk og den danske Krone, beskyttet af 2 Engle med Sværd og Basun; i Hjørnerne er der to Havfruer, der bære hver sin Fod, hvorpaa Vildmændene, der bevogte de to andre Kroner, staa; midt paa Spejlet er der anbragt tre forgyldte Kroner i blaat Felt, og over disse den danske Krone; lige over Rorhullet staaer

Navnet »Trekroner«. Det blev fastsat, at Flaaden skulde tælle 30 Linieskibe og 15 Fregatter, og 1746 var man ogsaa naaet til 29 Linieskibe, hvoraf kun 4 vare over 30 Aar gamle, 13 Fregatter og 34 mindre Skibe, med 2580 Kanoner og en Besætning af 19000 Mand.

Af andre Foranstaltninger, som bleve trufne i denne Periode, skulle vi nævne Havnens Uddybning, Indrettelsen af Flaadens Leje, Opfyldning

Orlogsskibet *Trekroners* Agterspejl.

af Land paa Nyholm og Anlæget af Batteriet Sextus; Christiansholm var allerede indkjøbt til Flaadens Brug 1723. Da man havde maattet opgive Dokanlæget paa Gammelholm, begyndtes i 1735 Anlæget af Dokken paa Christianshavn; Arbejdet, som kostede 370,000 Rbd., fuldførtes i henved 4 Aar, og den 26de Maj 1739 blev den nye Dok indviet med stor Højtidelighed. Den pompedes læns ved Haandpomper, et for

Folkene besværligt Arbejde, indtil Henrik Gerner omtrent 40 Aar senere indrettede det berømte Kjæde-Pompeværk, der blev drevet ved Hestekraft, men nu drives ved Dampkraft. Dokken vedblev at henhøre til Værftet indtil 1872, da den solgtes til Kjøbenhavns Havnevæsen. 1742 til 1746 opførtes det store Arsenal paa Holmen. Danneskjold udarbejdede en Plan til Kallebodstrands Uddybning; men den kom ikke til Udførelse, vistnok navnlig fordi den sattes i Forbindelse med en anden Plan til Drogdens Afspærring for at tvinge Sejladsen paa Østersøen gjennem Kjøbenhavns Havn. Ogsaa for Personellet blev der truffet mange gavnlige Foranstaltninger; Indrulleringen optoges paany og ordnedes fra 1739 til 1741 saaledes, at denne nyttige og nationale Institution kunde bevares under hele den øvrige Del af Enevælden. Søkadetternes Undervisning forbedredes og ledsdes af særlige Faglærere; en Officersexamen blev indført, og fra 1738 udsendtes aarlig et Skoleskib til Kadetternes Øvelser; uheldigt var det dog, at de i Land havde Skole sammen med Landkadetterne, hvilket først hævedes i Aaret 1775. Officerernes Kundskab i Navigation og Sømandskab gik saa meget frem, at Skipperinstitutionen 1736 kunde hæves; rigtignok indsattes i Skippernes Sted ansvarlige Styrmænd, men deres Ansvar blev efterhaanden kun et Skin. Det første almindelige Signalsystem indførtes 1743, Salutceremoniellet ordnedes, reglementariske Bestemmelser for Tjenesten indførtes, kort sagt, saavel ved Materiellet og Værfterne som ved Personellet foretoges saa betydningsfulde Forbedringer, at det kan siges, at Flaaden under Danneskjolds dygtige Bestyrelse skabtes paany fra det Forfald, hvori den efter den lange Krig var kommen.

Danneskjolds høje Stilling, den Kraft, ofte blandet med Hensynsløshed, hvormed han greb ind i alle tilvante Forhold, hans personlige Venskab med den flittige, arbejdsomme Kong Christian, der selv tog sig saa meget af Flaadens Anliggender og ofte aflagde Besøg paa Holmene, skaffede ham, som man vel kan tænke sig, mange Modstandere og Fjender. Bevillingerne til Marinen voxede ikke ubetydeligt, men han beskyldtes dog for at lade Arbejderne paa Holmen gaa tilbage. Da i Aaret 1743 en større Udrustning blev foretaget i Anledning af de svenske Thronfølgestridigheder og den usøkyndige Danneskjold udnævntes til Flaadens Generaladmirallieutenant, steg Misfornøjelsen; men den udrustede

Flaade benyttedes kun til Demonstration, og det er godt muligt, at hvis det var kommet til Krig, havde den faaet en søkyndig Admiral. Klagerne over Danneskjold, Gjenvordigheder, for hvilke enhver fremragende Mand er udsat, bleve dog uden Virkning, saalænge Christian den Sjette levede.

Udrustningerne under denne Konge indskrænkede sig iøvrigt til de sædvanlige Vagtskibe, til Øvelsestogter, Besejling af nye Skibe nogle Expeditioner til Island og Grønland, og Lignende, samt en Demonstration imod Hamborg i Aarene 1734—36. Men Søhandelen fik derimod et væsentligt Opsving, norske og danske Handelsskibe foer om paa alle Verdenshavene. Det grønlandske Kompagni var allerede oprettet i 1723, Søassurance-Kompagniet 1726, og de udfoldede en ikke ringe Virksomhed. Et af Maalene for den dansk-norske Søfart vare de vestindiske Besiddelser, som vi ikke tidligere have omtalt. Det guineisk-vestindiske Kompagni havde i Aaret 1671 taget Øen St. Thomas i Besiddelse; men Handelen paa denne svagt befolkede Ø var i mange Aar kun ringe, da Kompagniet manglede de fornødne Pengemidler. 1684 bemægtigede det sig ligeledes St. Jan, der dog først koloniseredes i Aaret 1716, og 1733 kjøbte Christian den Sjette den frugtbare Ø St. Croix af Frankrig. Dog gik det endnu smaat med Handelen og Kolonisationen, indtil Frederik den Femte 1755 kjøbte alle Øerne og Kompagniets samtlige Ejendomme for en Sum af henved 1½ Million Dollars.

Den 6te August 1746 døde Flaadens Beskytter Christian den Sjette, kun henved 47 Aar gammel, og hans Søn, den 23aarige Frederik den Femte, fulgte ham paa Thronen. Tonen ved Hoffet og i Landet forandredes som ved et Trylleslag, den livlige, folkelige Konge og hans højt elskede Dronning, den engelske Prindsesse Lovise, bragte en hel ny Aand, ganske modsat den tidligere tyske og religiøse, ind i Rigerne, Festligheder og Skuespil kom i Mode, det kongelige Theater byggedes, den udødelige Ludvig Holberg kom højt i Ære, Videnskab og Kunst blomstrede — men Søværnets gode Dage vare tilende for lang Tid, skjøndt den nye Konge viste Standen den Ære nu og da at iføre sig Admiralsuniform, hvad hans Forgængere ikke havde gjort.

Et af Kong Frederiks første Skridt overfor Flaaden var at afskedige Danneskjold og inddrage Intendantposten. Han gav Klagerne imod

denne begavede Mand Medhold, oprettede et Admiralitets- og General-kommissariats-Kollegium med 3 militære og 3 civile Deputerede, og udnævnte Danneskjolds uforsonlige Modstander Admiral Rosenpalm, der stod saa langt under ham i Dygtighed og Begavelse, til Marinens Chef. Admiral Suhm, som 1743 var bleven afløst fra sin Post, fordi han havde indgivet uberettiget Klage over Danneskjold, udnævntes paany til Holmens Chef, og da Rosenpalm døde 1754, blev Suhm to Aar senere første Deputeret i Admiralitetet. Den franske Konstruktor Barbé sattes Aaret efter Kong Christians Død paa Pension, og Thura blev Fabrikmester indtil 1758, da han efterfulgtes af F. M. Krabbe. Alle Minder om Danneskjold skulde udslettes, de af ham begunstigede Personer ryddes tilside; men Følgen blev ogsaa, at Flaaden gik tilbage, Pengemidlerne indskrænkedes, og istedenfor at Planen tidligere havde lydt paa 30 Linieskibe og 15 Fregatter, indskrænkedes den 1747 til 24 Linieskibe og 12 Fregatter med en Reserve paa 3 Linieskibe og 2 Fregatter.

En Strid, der mange Gange har været ført i Marinerne og mange Gange virket forstyrrende ind navnlig paa Udviklingen af de smaa Sømagters Flaader, er den om de store eller de smaa Krigsskibe, som vi i vore Dage kjende saa godt under Navn af «Kanonbaadsstriden». Ogsaa i det attende Aarhundrede var denne Strid fremtrædende, idet Spørgsmaalet drejede sig om, hvorvidt man navnlig burde lægge Vind paa store Krigsskibe eller paa Galejer. De første kunde med forholdsvis mindre Mandskab føre langt mere Skyts; men de vare mere dybgaaende, kunde ikke trænge ind i de indre Farvande og behøvede Vind for at bevæges; de sidste vare lettere, mindre bekostelige, kunde trænge ind i Skjærgaarde og mindre Farvande og bevæges ved Aarer; men de udfordrede meget Mandskab til deres Betjening og førte kun lidt Skyts. I de store Mariner kunde man anskaffe et tilstrækkeligt Antal af begge Slags Skibe; men hvad burde man vælge i de mindre? Danneskjold havde holdt sig til de store Skibe og kun bekymret sig lidt om Galejer; men nu raadede han ikke mere, og Galejerne kom i Mode. Det var navnlig Norge, det i mange Aar saa meget forsømte Norge, der skulde lyksaliggjøres med de smaa Krigsfartøjer, som man mente kunde gjøre god Nytte i Skjærgaarden, og et Galejværft blev 1750 anlagt i Frederiksværn, hvor endel Fartøjer af denne Klasse bleve byggede. Ogsaa i

Sundet, ved Nivaa, anlagdes en Galejstation, som dog snart igjen blev opgiven. Det viste sig imidlertid efterhaanden, at Galejerne dog vare for kostbare i Forhold til den Nytte, de gjorde, at f. Ex. en Galej med 4 tolvpundige Kanoner fordrede ligesaa stor Besætning — omtrent 180 Mand — som en Fregat med 22 Kanoner af samme Kaliber, og de forsvandt derfor af Flaaden inden Aarhundredets Udgang, ja bleve igrunden

Linieskibet *Dronning Juliane Marie*, 70 Kanoner, bygget efter en Tegning af Barbé 1752.

allerede opgivne 1788, for at afløses af de efter svensk Mønster optagne Kanonchalupper.

Var Flaaden efter det Anførte saaledes end ikke i den bedste Tilstand, saa var der dog ikke ringe Brug for den til Beskyttelse af den bestandig voxende Søhandel, navnlig under de europæiske Krige, i hvilke Danmark-Norge bevarede og beskyttede deres Neutralitet. Den duelige Udenrigsminister J. H. Ernst Friherre af Bernstorf ledede de poli-

tiske Anliggender med stor Dygtighed, Søhandelen paa Middelhavet sikkredes tildels ved Traktater med Algier, Tunis, Tripolis, Marokko, Tyrkiet, Genua og Neapel, men hemmedes dog meget ved Barbareskernes Sørøverier; Handelen paa de andre europæiske Lande, ja selv paa Vestindien, Guinea og Trankebar, blomstrede. Denne livlige Handel trængte til Understøttelse af Krigsmagten, der saavel under den østerrigske Arvefølgekrig som under den senere udbrudte Syvaarskrig (1756-63), i hvilken de fleste europæiske Magter toge Del, navnlig England paa Preussens og Frankrig paa Østerrigs Side, maatte udfolde en temmelig stor Virksomhed for at beskytte Neutraliteten. England var paa denne Tid bleven den mægtigste Sømagt paa Jorden og mente at kunne beherske Havene og foreskrive andre Magter Regler for Skibsfarten og Verdenshandelen; det fordrede Underkastelse af de andre Sømagter og tiltog sig Visitationsret over deres Handelsskibe; det mente at have Myndighed til at standse og undersøge neutrale Skibe for at kunne erfare, om de førte Krigskontrebande, at forbyde Handelen paa saadanne Havne, som det havde erklæret for lukkede, selv om de ikke vare fyldestgjørende blokerede. Denne Tilstand var utaalelig, og da desuden en Mængde Kapere krydsede om paa Havene, endog i Østersøen, forenede Sverig sig med Danmark-Norge til fælles Bistand ved en Traktat af 12te Juli 1756 om bevæbnet Neutralitet under Krigen, bygget paa det Grundlag, at «frit Skib gjør fri Ladning», det vil sige at Varer, som befordredes af neutrale Skibe og ikke henhørte til Krigskontrebande, saasom Vaaben, Ammunition, Krudt, Salpeter, Svovl osv., ikke kunde beslaglægges, om endog Ladningerne tilhørte nogen af de krigsførende Magters Undersaatter. Fremdeles skulde enhver Havn i de krigsførende Magters Lande, naar den ikke var erklæret i Blokade og virkelig blokeret, kunne besejles af neutrale Skibe.

Denne forstandige Traktat, der senere tiltraadtes af Rusland, gav Anledning til temmelig betydelige Rustninger, da den i fornødent Fald maatte opretholdes ved Magt, og det ofte fandtes nødvendigt at lade Handelsskibene konvojere (ledsage og beskytte) af Krigsskibe. Konvojeringen medførte, som vi senere skulle see, mange Besværligheder og Stridigheder, da Englænderne drev deres Anmasselse saa vidt, at de tiltvang sig Myndighed til at undersøge neutrale Handelsskibe, som vare

under Konvoj, og man søgte derfor at finde paa andre Udveje; men under Syvaarskrigen gik det dog i det Hele taget godt med den væbnede Neutralitet. De gamle skandinaviske Fjender, der paa Søen havde havt saamangen en blodig Dyst med hinanden, forenedes til fælles Forsvar; men Skinsygen var dog ikke uddød med det fredelige Forhold. 1757 samledes en forenet Flaade paa 8 danske og ligesaa mange svenske Linieskibe og Fregatter ved Flekkerø; men da en lignende Styrke kom sammen Aaret efter, opstod der Uenighed om, hvem der skulde føre den øverste Kommando, og noget større fælles Foretagende blev ikke udført under denne Krig.

1762 foretoges en større Rustning, da det truede med Krig med Rusland. Den danske Krone havde ved Freden 1720 omsider vundet uomtvisteligt Herredømme over Slesvig; men Retten hertil gjordes den dog stridig af de russiske Fyrster. Storfyrst Karl Peter Ulrik af det gottorpske Hus havde forhindret, at den hertugelige Del af Holsten forenedes med Danmark; men da hans Tante Kejserinde Elisabeth døde den 5te Januar 1762, og han besteg den russiske Throne som Kejser Peter den Tredie, lod han strax foretage Rustninger for at angribe Danmark og berøve det Slesvig. Frederik den Femte samlede i Hast en Hær i Holsten og udrustede en Flaade paa 14 Linieskibe, 8 Fregatter og nogle mindre Fartøjer; Skibene førte Tropper over til Hæren, som beredte sig paa at rykke ind i Meklenborg, en Afdeling af Flaaden sendtes under Admiral Fontenai ud i Østersøen og holdtes krydsende under Bornholm; men da indløb Efterretning om, at Czar Peter den 14de Juli var bleven stødt fra Thronen og myrdet af endel Sammensvorne, der ledes af hans Gemalinde, som fulgte ham paa Thronen under Navn af Katharina den Anden og standsede de krigerske Foretagender mod Danmark.

Da Frederik den Femte var død den 14de Januar 1766 og hans 17aarige Søn Christian den Syvende, født den 29de Januar 1749, havde fulgt ham paa Thronen, syntes det en kort Tid, som om der skulde komme bedre Dage for den dansk-norske Flaade; men det blev foreløbig kun et Stjerneskud. Grev Danneskjold-Samsø havde under hele Frederik den Femtes Regering ført et stille Privatliv og kun i nogen

Tid været ansat som Overhovmester ved Sorø Akademi, men dog bestandig med Interesse fulgt Flaadens Anliggender. Det fortjener at nævnes, at Frederik den Anden af Preussen, som kjendte den Dygtighed, hvormed han havde gjenskabt og bestyret den dansk-norske Flaade, søgte at formaa ham til ogsaa at skabe en preussisk Flaade, hvortil et rigeligt Beløb vilde blive bevilget; men han afslog det bestemt, idet hans nationale Følelse forbød ham at bidrage til at tilvejebringe et Vaaben, hvis Od snart vilde være blevet vendt imod hans eget Fædreland. Da den unge Kong Christian henvendte sig til ham om Raad angaaende Flaaden, var Sagen en anden, og han var strax rede, beskrev dens Tilstand og Mangler saa klart og gjorde ved sin Fremstilling et saa stærkt Indtryk paa Kongen, at han allerede et halvt Aar efter sin Thronbestigelse, den 1ste August, udnævnte ham til Statsminister, og den 25de i samme Maaned til «Surintendent» for Marinen.

Der indtraadte nu strax et nyt Liv ved Flaaden. Den danneskjoldske Administration fra Christian den Sjettes Tid gjenindførtes, flere heldige Foranstaltninger og Bestemmelser træffes, f. Ex. den at Linieskibene kun i 30 Aar, under hvilke visse Hovedreparationer blive at foretage, skulle holdes i fuldstændig god Stand paa Skrog, Inventarium og Rejsning, derefter staa 4 Aar som Reserve, og saa kasseres m. m. Flaadens Hovedstation var Kjøbenhavn, en Afdeling Galejer og Smaaskibe oplagdes i Frederiksværn, og for en mindre Styrke paa 4 Linieskibe, 6 Fregatter og nogle mindre Skibe bestemtes Trosvig ved Langesundsfjorden i Norge som Vinterstation, da Christianssand, hvorpaa Opmærksomheden først var henvendt, ikke egnede sig dertil. Men Danneskjolds Regimente blev kun kortvarigt. Hvadenten Grunden maa søges i hans muligvis hovmodige og anmassende Væsen eller i de Rænker, der spilledes imod ham, og hvori navnlig hans egen Slægtning, den uduelige Grev Danneskjold-Laurvig, som han selv havde trukket frem, havde en væsentlig Part, nok er det, at efter lidt over et Aars Forløb maatte han friste en lignende Skjæbne som flere dygtige Mænd under den aandssvage Christian den Syvende. Den 26de Oktober 1767 modtog han fra Kongen et Brev, i hvilket der i haarde Udtryk tildeltes ham Afsked fra alle hans Embeder og blev givet ham Befaling til inden 3

Dage at forlade Kjøbenhavn og rejse til sit Gods Marselisborg ved Aarhus. Her døde han den 18de Juli 1770, henved 67 Aar gammel.

Fra nu af og indtil Kronprinds Frederik blev myndig og sin Faders Medregent 1784, er Danmarks, saavelsom den dansk-norske Flaades Historie kun et Billede paa Omskiftelser og Forandringer i de højeste Bestyrelsesgrene, som kun baadede Landet ilde. Lad os minde om de vigtigste Personer fra denne Tid. Frederik den Femtes unge og almindeligt elskede Dronning Lovise var død allerede 1751, og Aaret efter havde han ægtet den tyske Prindsesse Juliane Marie, der aldrig vandt Folkets Kjærlighed, om end det Had, der ofte vistes hende, ikke var ganske forskyldt. Hun overlevede Kongen og døde først i Aaret 1796; fra 1772 til 1784 styrede hun i Forening med sin fortrolige Ven Guldberg Riget for sin sindssvage Stedsøn. Samme Aar, som Christian den Syvende besteg Thronen, ægtede denne 17aarige Konge den 15-aarige engelske Prindsesse Karoline Mathilde, som den 28de Januar 1768 fødte ham en Søn, Kronprinds Frederik, der blev Medregent fra 1784 til 1808, og Konge fra 1808 til 1839, en Regeringstid paa fem og halvtredsindstyve Aar. 1770 blev den fortjente J. H. E. Bernstorf efter 20 Aars Tjeneste afskediget som Minister ved en egenhændig Billet fra Kongen, og den intrigante Livlæge Johan Friderich Struensee blev altformaaende Minister. Allerede 2 Aar efter endte dennes korte og glimrende Løbebane, under hvilken han dog fik Lejlighed til at udfolde sine rige Evner og sit sjeldne Talent, ved den berømte Sammensværgelse imellem Juliane Marie, hendes Søn Arveprinds Frederik, Ove Høgh-Guldberg m. fl., der Natten mellem den 16de og 17de Januar 1772, medens Hoffet udhvilede sig efter et stort Maskebal, lode Slottet omringe og tvang Kongen til at underskrive en Fængselsordre for Struensee, Kammerherre Brand og den unge Dronning Karoline Mathilde. Dronningen, der medtog sin lille Datter Lovise Augusta, førtes først til Kronborg og derfra til Hannover, hvor hun døde den 10de Maj 1775; Struensee og Brandt bleve fængslede, dømte og henrettede paa Østerfælled den 28de April 1772. Enkedronningen fik den højeste Magt, Arveprindsen fik Forsædet i Statsraadet, og Guldberg blev (dog først 1784) Minister; dansk Sprog og Nationalitet, der havde været utilbørlig tilsidesatte under Struensee, kom under Guldberg atter til deres Ret.

Den hyppige Omskiften af Regeringens Personer og Principer undlod ikke at udøve sin Indflydelse paa Flaaden, hvis Bestyrelse flere Gange vexlede baade i Personer og i Ordning. Ved Danneskjold-Samsøs Afskedigelse blev den ufortjent forfremmede Viceadmiral Grev Danneskjold-Laurvig første Deputeret i Admiralitetet, men afskedigedes tre Dage efter Bernstorf, formodentlig ved Foranledning af Struensee, ved hvis Fald Admiral H. Rømeling blev første Deputeret til sin Død 1775, da han efterfulgtes af Admiral F. Ch. Kaas. Vel viste Struensee Interesse for Flaadens Anliggender, og navnlig skyldes den departementale Indretning i Admiralitetet ham; men Materiellet gik tilbage, den store faste Stok manglede Øvelse og lønnedes slet, skjøndt der anvendtes omtrent 1½ Million Rbd. aarlig paa Marinen. 1771, da der samledes indrulleret Mandskab til en Expedition mod Algier, gik det saa vidt, at 2400 af disse Matroser, mest Normænd, droge bevæbnede afsted til Hirschholm, hvor Kongen opholdt sig, og hvor de i høje Toner frembragte Klager over, at man forholdt dem deres Kostpenge. Ogsaa Skibsbyggeriet, der ledede af Fabrikmester Krabbe, skred kun smaat fremad; men han afgik 1772 og afløstes af Kapitajn Henrik Gerner, den dygtigste Fabrikmester, de forenede Riger nogensinde have havt. Efter hans Tegninger byggedes ialt 18 Linieskibe paa 60, 70 og 80 Kanoner, større og fyldigere i Forhold til Kanonvægten end de tidligere Orlogsskibe; men de fleste af dem sattes dog først i Vandet efter 1784. Gerner var i Besiddelse af ualmindelige mekaniske Kundskaber og teknisk Talent; flere mekaniske Indretninger skyldes ham, navnlig det berømte Pompeværk paa Dokken, der er forarbejdet, som det kunde være et Uhrværk, og endnu den Dag idag i sine metalliske Dele er ligesaa brugeligt, som da det for henved hundrede Aar siden blev fabrikeret. Gerner byggede gode og kraftige Skibe, og derfor kan det maaske forsvares, at Flaadeplanen i 1774 anlagdes paa 26 Linieskibe, medens den 1770 var paa 39, et Tal, som dog aldrig blev naaet.

Den væsentligste Anvendelse, Flaaden fik i denne Periode, var til Søhandelens Beskyttelse under den nordamerikanske Frihedskrig (1776—83); Frankrig sluttede 1778 Forbund med de nordamerikanske Kolonier og erklærede England Krig, og fra denne Tid tiltog Englændernes Fordringer paa Herredømmet over Havet i en saadan Grad, at Danmark,

Sverig, Rusland og Holland 1780 fandt det fornødent at slutte en bevæbnet Neutralitet paa lignende Grundlag som i Syvaarskrigen. Holland kom derved i Krig med England; men de andre tre Magter holdt sig udenfor til stor Fordel for den skandinaviske Skibsfart. Til at konvojere Handelsskibene udsendtes Krigsskibe rundt om i Verden, til Nordsøen, Middelhavet, Vestindien, ja selv til Ostindien, uden at noget egentlig Mærkeligt forefaldt, naar undtages, at der tilstødte flere af Skibene Uheld, vistnok paa Grund af Mandskabets mangelfulde Øvelse, og at en højst uheldig Affaire forefaldt ved de vestindiske Øer. Saaledes forliste 1780 Linieskibet *Prinds Frederik*, Kommandørkapitajn A. Lous, paa Kobbergrundene ved Læssø; Fregatten *Kronborg*, Kapitajn Ziervogel, der var bestemt til Vestindien, forliste ved Skagen; Fregatten *Kiel*, Kapitajn C. F. Tønder, grundstødte paa Læssø; Linieskibet *Indfødsretten*, der havde konvojeret Skibe til Trankebar, blev paa Tilbagerejsen borte i Atlanterhavet. Den nævnte uheldige Affaire i Vestindien var med Fregatten *Bornholm* paa 36 Kanoner, Kapitajn Schøning, der skulde konvojere 10 Skibe fra Guadeloupe til St. Thomas. Dagen efter at han var afsejlet fra Guadeloupe, kom en engelsk Kaperfregat og forlangte at undersøge Konvojen, og da dette blev afslaaet, trak den sig noget tilbage, men holdt sig dog om Natten i Nærheden af den danske Fregat, som derfor hele Tiden maatte være rede til at modtage Angreb. Dette udmattede Mandskabet, blandt hvilket der desuden var mange Syge, og Flere af Besætningen, hvoriblandt den senere saa berømte Sten Andersen Bille, vare efterladte paa Sygehuset i St. Thomas. Kl. 3 den næste Morgen var den engelske Kaper kommen saa nær, at *Bornholm* maatte sende den et Par Skud, for at faae den til at fjerne sig; men Kl. 8 kom den tilbage i Selskab med to andre Fregatter, der ligesom den første udgave sig for Orlogsmænd. De forlangte atter at visitere Konvojen, hvilket nægtedes, hvorpaa de trak sig tilbage for at holde Raad. Kl. 11 havde de paany opsejlet Konvojen og gjorde nu kun Fordring paa at see Skibenes Papirer, og da dette ligeledes blev afslaaet, sendte de uden videre Mandskab ombord paa et Par af de agterste Skibe. Vejret var næsten stille og al Manøvre langsom og besværlig. Schøning sendte Engelskmændene nogle Kugler og fik Svar; *Bornholm* søgte at faae Bredsiden vendt imod Fjenden, men

det lykkedes ikke, og Fregatten blev beskudt langskibs. Efter en halv Times Kamp, under hvilken *Bornholm* vel havde lidt endel af de betydeligt overlegne Modstanderes Ild, men dog hverken havde faaet Døde eller Saarede, lod Schøning Flag og Vimpel stryge, ikke, som han sagde, for at overgive Skibet, men kun for at tilkjendegive, at han ikke saae sig istand til at forsvare Konvojen, der virkelig ogsaa førtes bort af Engelskmændene, medens *Bornholm* sejlede til St. Thomas. Denne mærkelige Misforstaaelse af Flagets Betydning, den uhæderlige Kamp, i hvilken ikke engang Bramræerne havde været optagne eller Bugsering med Baade forsøgt, lod sig ikke undskylde ved Mandskabets Forkommenhed; Schøning blev stillet for en Krigsret og dømt til at kasseres, den fungerende Næstkommanderende blev degraderet til simpel Matros, og de øvrige Officerer irettesattes.

I mange Aar var det gaaet tilbage med den dansk-norske Flaade, og de sidste Begivenheder, hvortil endnu maa henregnes en uheldig Affaire i Middelhavet, som senere skal omtales, stode i en skærende Modsætning til Hædersdagene i det syttende Aarhundrede og den første Femtedel af det attende; de nødvendige Pengemidler bleve under det guldbergske Ministerium ikke bevilgede, Mandskabets Forplejning var slet, Sygdomme grasserede ombord paa Skibene, og Misfornøjelsen voxede. Da kom Aaret 1784, i hvilket et Vendepunkt indtraadte, og lysere Dage begyndte at oprinde for Marinen. Den unge, samvittighedsfulde Kronprinds Frederik, paa hvem den i 1773 til Udenrigsminister udnævnte Andreas Peter Bernstorf allerede under hans Opvæxt havde udøvet en gavnlig Indflydelse, og hvem denne havde bragt til at indsee Betydningen af en kraftig Flaade for de forenede Riger, blev erklæret for myndig og fik Sæde i Gehejmestatsraadet. Han foranledigede strax, at Guldberg blev afskediget og et nyt Ministerium, hvori Bernstorf fik Sæde, blev indsat. Det departementale Admiralitets- og Kommissariats-Kollegium gjenoprettedes allerede under 19de Maj og holdt sig fra nu af lige indtil Aaret 1848. Statsminister Rosenkrantz var Marinens Chef indtil 1788, og fra hans Afgang indtil 1794 var Admiral Konrad von Schindel første Deputeret; men fra den 17de Maj 1792 overtog Kronprinds Frederik, Kongens Medregent, selv Præsidiet i Admiralitetet og beholdt det til sin Død.

En saa varm Interesse for Marinen kom denne vel tilgode. De nødvendige Penge bleve strax bevilgede, Budgettet steg først til 2 og senere til 2½ Mill. Rbd. aarlig; vel fastsattes i 1793 et Normalbudget paa 1,576,000 Rbd., men heri var ikke indbefattet Udrustningerne, og tages alle Udgifter med, saa kom disse i Aarene 1793 til 1807 til at udgjøre ikke mindre end 3,110,000 Rbd. i Gjennemsnit aarlig. Flaaden forøgedes, der byggedes i Aarene 1784—1807 ikke mindre end 18 for sin Tid fortrinlige Linieskibe, nemlig 1, *Neptunus*, paa 80 Kanoner, 8 paa 70 og 2 paa 60 Kanoner af Henrik Gerner, der døde 1787, 3 paa 80, 76 og 64 Kanoner af hans Eftermand Stibolt, der dog ikke kunde maale sig med Gerner i Dygtighed, saa lidt som med sin yngre, geniale Rival Kristoffer Henrik Hohlenberg, som, da Stibolt, der følte sig trykket i sin Stilling, 1796 tog sin Afsked og Aaret efter endte sit Liv ved Selvmord, udnævntes til Fabrikmester og i Begyndelsen af det nye Aarhundrede byggede de smukke Linieskibe *Christian den Syvende* paa 90, *Norge* paa 78, *Prindsesse Karoline* og *Prinds Christian Frederik* paa 66 Kanoner. Den faste Stok talte paa denne Tid 170 Officerer, 63 Kadetter og omtrent 6000 Underofficerer, Konstabler, Matroser og Haandværkere.

Af Foranstaltninger fra denne Periode skulle vi endnu kun nævne, at Kjøbenhavns Befæstning mod Søen forbedredes; Lynetten var allerede anlagt 1766 og Batteriet Qvintus nogle Aar tidligere under Frederik den Femte; men da det gamle Batteri Trekroner, der var anlagt paa de i Aarhundredets Begyndelse nedsænkede kasserede Skibe, var blevet fuldstændig ubrugeligt, paabegyndtes i Aaret 1787 Anlæget af det faste Batteri Trekroner tæt indenfor det gamle, ved Enden af Refshalegrunden, lige Syd for Kroneløbet. Det var dog lang Tid under Arbejde og ikke endnu færdigt, da Englændernes Angreb den 2den April 1801 fandt Sted. Et Søfort paa Stubben, Nord for Kroneløbet, og et andet ved Provesten vare ligeledes projekterede, men kom ikke til Udførelse; først 1802 sattes paa det sidste Sted 3 gamle Linieskibe paa Grund, for at danne et fast Batteri, og bleve staaende der indtil 1828. 1792 ophævedes den gamle Post: Holmens Chef, der siden Niels Juels Dage havde havt saa stor Betydning og udøvet saa megen Indflydelse, men nu ikke mere passede efter de nye Forhold; Viceadmiral

Kaas, der beklædte Posten, udnævntes til Medlem af Admiralitetet, og Kommandorkapt. O. A. Kierulf ansattes som Holmens Overekvipagemester. Søkadetkorpset, der 1788 havde faaet sit eget Lokale paa Amalienborg, gik fremad i Kundskab og Dannelse, og en ny, frisk Aand, hvis Virkning i mange Aar efter kunde spores i hele Officerskorpset, vaktes iblandt de unge Mænd af Hans Christian Snedorff, der 1793 udnævntes til Næstkommanderende, og 4 Aar efter til Chef for Kadetterne. Et andet Navn, som med ikke mindre Erkjendtlighed skal mindes af Marinen, er Poul de Løvenørns; han stiftede Søkaartarkivet og blev dets Chef 1784; han sørgede for og tog selv Del i Farvandenes Opmaaling, tegnede Kaart og udarbejdede Farvandsbeskrivelser, der maa fremkalde vor Beundring, og af hvilke nogle, f. Ex. over visse Dele af de islandske Farvande, endnu efter henved hundrede Aars Forløb ikke ere overtrufne; han indførte Brugen af Søuhre, ordnede Lodsvæsenet, udvidede Fyr- og Vagervæsenet osv. Officerernes og Mandskabets Øvelse og Undervisning blev i mange Henseender fremmet og forbedret; Styrmandsskolen paa Gammelholm udvidedes, Øvelsesskibe udsendtes, taktiske Evolutioner øvedes med Chalupper og mindre Skibe, Officerer sendtes ud for at gjore Tjeneste i fremmede Mariner, og meget mere. En Forandring, som indførtes og syntes at øve en god Indflydelse paa Disciplinen, var, at Forfremmelserne, der tidligere vare skete ved Valg, og hvorved ofte Vilkaarlighed og personlige Hensyn havde gjort sig gjældende, nu bestemtes at skulle ske efter Anciennetet.

Det kan saaledes ikke andet end have været en lykkelig Periode for den dansk-norske Flaade, ved hvilken saamange dygtige Mænd arbejdede, og som nød den samvittighedsfulde Regents høje personlige Beskyttelse, og i det Hele taget var Slutningen af det attende Aarhundrede, i hvilken den fra Frankrig udgaaede urolige Aand satte hele Europa i Bevægelse, lykkelige Aar for Danmark og Norge, hvis Handel blomstrede omkap med Videnskab og Kunst, og som endnu ikke vare blevne berørte af de blodige Krige. Men desuagtet havde de deres Kampe at bestaa, og inden vi gaa over til at skildre Forholdet til det mægtige England, der vil være Gjenstand for det næste Afsnit, ville vi i Korthed omtale de Begivenheder, hvori Flaadens Skibe kom til at tage Del. I Forbigaaende mindes om en Ulykke, der ogsaa kom til at berøre

Flaaden, nemlig den store Ildebrand i Kjøbenhavn den 5te Juni 1795. Den begyndte i den saakaldte Dehlehave paa Gammelholm og udbredte sig derfra over Hovedmagasinet, Admiralitetsbygningen og hele Kvarteret omkring Nikolaj Kirke; blandt Ting, som brændte, beklage vi Tabet af en stor Del gamle Modeller, hvilket har bevirket, at vi her kun have kunnet give faa historiske Tegninger af Skibe fra den ældre Tid.

Paa Grund af det Forhold, hvori Danmark var kommet til at staa til Rusland ved Traktaten af 1773, blev Forholdet til Sverig, under dettes Stridigheder med Rusland, ofte meget spændt, og da Krigen mellem disse Magter udbrød 1788, kunde Danmark ikke undgaa at blive reven med ind i denne. Store Rustninger bleve foretagne, en Hær paa 10,000 Mand, understøttet af Galejer, Skjærbaade og bevæbnede Chalupper, trængte i September Maaned fra Norge ind i Bahuslehn, fangede 900 Svenskere ved Kvistrum og lagde sig for Gøteborg, der dog frelstes ved Gustav den Tredies hurtige Ankomst. En Flaade paa 6 Linieskibe og 3 Fregatter stilledes til Ruslands Raadighed, og Aaret efter udsendtes en næsten dobbelt saa stor Flaade til Østersøen; men det kom ikke til Fjendtligheder, og Striden endte ved Preussens og Englands Mægling.

Inden Aarhundredets Slutning forefaldt der i Middelhavet en Begivenhed, som viste, at den gamle Aand fra Tordenskjolds Dage ikke ganske var uddød under den lange Fred, men atter kunde blusse op, naar Lejligheden tilbød sig, og med dette Lysglimt under Fredens Dage ville vi da slutte den kortfattede Fremstilling af Flaadens Historie i hele firsindstyve Aar. Under de europæiske Krige i dette Aarhundrede havde Søroverstaterne paa Afrikas Nordkyst tilranet sig en for Handelen paa Middelhavet højst farlig Magt ved med deres velsejlende og stærkt bemandede Kaperskibe at overfalde og udplyndre, opbringe eller brænde fredelige Handelsskibe af alle Nationer. De europæiske Sømagter kunde aldrig blive enige om at udrydde dette Uvæsen, og hver for sig maatte see at blive enig med Røverstaterne ved at slutte Traktater med dem og aarlig tilsende dem Foræringer. Det er allerede nævnet, at Danmark under Frederik den Femte sluttede saadanne Traktater baade med Algier, Tunis, Tripolis og Marokko, og den første af dem, nemlig den med Algier, var allerede indgaaet 1746, da en Expedition paa 3 Linieskibe under

U. A. Grev Danneskjold var udsendt til Middelhavet. Herved fremblomstrede den dansk-norske Handel i Middelhavet, uden at det var nødvendigt at konvojere Handelsskibene, de mod Røverstaterne indgaaede Forpligtelser bleve nøje opfyldte, og de lovede Foræringer regelmæssig tilsendte; men Fordringerne steg efterhaanden, og da Dejen af Algier omsider traadte frem med Begjæring om større Gaver, som man ikke vilde skænke ham, lod han i 1769 sine Røverskibe opbringe adskillige danske og norske Handelsskibe og gjorde deres Besætninger til Slaver. Dette foranledi gde, at den danske Regering Aaret efter udsendte en Eskadre paa 4 Linieskibe, 2 Fregatter, 2 Bombardergalioter og 2 Førselskibe under Kommando af Schoutbynacht Kaas, for at tvinge Dejen til at udlevere de tagne Skibe. Den 2den Juli ankom Kaas til Algier, lod hejse Parlamentærflag, lagde sig med Eskadren til Ankers udenfor Byen og forlangte Skibenes Udlevering, da han ellers vilde bruge Magt; men Dejen afslog enhver Forhandling og lod Skibene beskyde fra Batterierne omkring den stærkt befæstede By. Kaas halte da sit Parlamentærflag ned, trak sig noget tilbage og begyndte et Bombardement af Staden, da Kanonerne Intet kunde udrette mod de massive Stenmure; men der var knap kastet 80 Bomber, før begge Galioterne vare saa medtagne, at de ikke mere kunde bruges. Eskadrens Stilling blev derved højst uheldig; den var slet udstyret, slet provianteret, mange af Besætningen vare syge, og da Vinden vedblev at blæse mod Land, turde Kaas ikke nærme sig Byen og forsøge Skydning paany. Efter 14 Dages Ophold paa Rheden sejlede han derfor bort til Port Mahon for at proviantere Skibene og faae de Syge plejede, og da Efterretningen om hans Uheld naaede Kjøbenhavn, blev en anden Officer sendt ud til hans Afløsning. En Kommission af højtstaaende Officerer blev udnævnt for at undersøge, hvad Grunden var til, at den kostbare Expedition saaledes mislykkedes, samt fremkomme med Forslag til, hvad der videre skulde gjøres; men da Omvæltningen i Regeringen kort efter indtraadte, blev Kommissionen hævet. Struensee lod vel under sit korte Regimente træffe Forberedelser til et stort Tog til Algier, men da han blev styrtet, gik ogsaa dette overstyr, Guldberg vilde hellere gaa paa Akkord med Barbareskerne og betale nogle flere Penge end føre Krig med dem.

Saaledes gik det ved Algier; men ved Tripolis, den næststørste af

Røverstaterne, vandt Flaaden større Hæder, skjøndt det endelige Resultat ikke blev meget bedre. Det var under de franske Revolutionskrige, da de udrustede Krigsskibe vare spredte rundt omkring, at der 1796 i Tripolis foregik et Regeringsskifte, og den nye Pascha forlangte strax, ligesom tidligere Dejen af Algier, at Danmark skulde sende ham større Foræringer, end det før havde gjort; da dette blev ham nægtet, lod han ved sine Korsarer danske og norske Skibe opbringe. Kapitajn L. Fisker, som paa denne Tid havde Station i Middelhavet med Fregatten *Thetis*, Briggen *Sarpen*, Kapitajnlieutenant Holck, og en fragtet, bevæbnet Chebek, der førtes af en dansk Officer, Premlieuten. Munk, men havde en maltesisk Besætning, gjorde vel Indsigelser og søgte at forhindre Opbringelsen; men hans Klager bar ingen Frugt. Det følgende Aar udsendtes Kapitajn Sten Andersen Bille med Hohlenbergs splinternye Fregat *Najaden* paa 40 Kanoner, fornemmelig Tolvpundiger, for at afløse Fisker. Bille, denne ligesaa modige Sømand som begavede og kundskabsrige Officer, der, født i Assens den 22de August 1751, i sit lange og hæderlige Liv udøvede stor Indflydelse paa Marinen, overtog Kommandoen over de tre Skibe den 14de Maj 1797, og *Thetis* sejlede hjem. Han løb strax med *Najaden* ned til Tripolis, hvor han ankom den følgende Dag, undersøgte Fæstningsværkerne, kom saa nær ind paa disse, at han endog blev beskudt fra Batterierne, og da han havde seet, hvad han vilde, trak han sig igjen tilbage. Dagen derpaa, det var den 16de Maj, blæste det en frisk Kuling af østlig Vind, og da den Bugt, hvorved Byen ligger, vender Aabningen imod Nord, kunde han sejle baade ind og ud, som han selv ønskede, gaa ind og angribe, og atter trække sig tilbage, hvis det skulde blive ham for varmt. Benyttende sig af disse gunstige Omstændigheder sejlede Bille dristig ind med *Najaden* alene under Fæstningen, og modtoges af en heftig Ild fra 6 der til Ankers liggende Korsarer af forskjellig Størrelse, med tilsammen 120 Kanoner. Bille vendte da med sin Fregat, gav dem det glatte Lag og stod nu atter ud af Bugten. Korsarerne, som troede, at han flygtede for dem, lettede alle tilhobe og gave sig til at forfølge *Najaden*; men neppe vare de komne et Stykke fra Land, før Bille braste bak og gjorde sig rede til at kæmpe med den store Overmagt. Kl. 5½ om Eftermiddagen angrebe Tyrkerne ham under en vild Larm, og en heftig Kamp begyndte.

Briggen *Sarpen* og Chebekken, som havde holdt sig udenfor Landet, kom til og blandede sig i Fægtningen; men de vare efter Billes eget Udsagn mere til Ulejlighed end til Nytte, da han bestandig maatte løbe imellem og dække dem imod Korsarernes Angreb, og saaledes ikke vovede at gaa op til Luvart af disse, hvorved han kunde have afskaaret dem fra Landet og Havnen. Korsarerne led meget under den heftige Beskydning, en af de største af dem fik *Najadens* glatte Lag agterind, og da i det Samme en fra Fregattens Mærs nedkastet Granat sprang paa Dækket og saarede 18 Tyrkere, opstod der stor Forvirring ombord. De fjendtlige Skibe bleve saa haardt medtagne, at de Kl. 7½ om Aftenen flygtede ind til Havnen med sønderskudte Skrog og Rejsninger, og efter Sigende med nogle hundrede Døde og Saarede. De Danske fik kun een Mand dræbt og en anden let saaret, da Tyrkerne under hele Kampen havde skudt for højt.

De følgende Dage indlededes Underhandlinger med Paschaen ved den danske og den engelske Konsul, og den 2den Juni afsluttedes en Fred paa Betingelser, som vare meget imod Billes Ønske, idet der tilsikkredes Paschaen noget over 50,000 Pjastre strax og hvert fjerde Aar Foræringer af Værdi 14,000 Pjastre, hvilket var omtrent hvad han havde forlangt; for de med de danske Skibe opbragte Fanger maatte Danmark desuden betale 1000 Pjastre pr. Hoved.

Efterat ogsaa nogle Forviklinger med Tunis vare bragte i Orden, vedblev den danske Regering regelmæssigt at betale sin fastsatte Tribut til Røverstaterne indtil Aaret 1830, da den ved Frankrigs Bistand blev befriet for denne utaalelige Afgift.

Slaget paa Rheden.

Den 2den April 1801.

Krigen, den blodige Revolutionskrig, der førtes baade til Vands og til Lands, havde allerede i en Række Aar raset i de europæiske Have og Lande, dengang det nye Aarhundrede brød frem over Jorden. De franske Hærførere og Tropper havde vundet mange af deres skjønne Laurbær, de engelske Admiraler og Søfolk hævdet Britannias Herredømme paa Havet, Bonapartes Navn havde vundet Agtelse og Rædsel paa Landet, ligesom Nelsons paa Havet. Vi ville kaste et Blik paa, hvorledes Sagerne stode paa det sidste Element.

I den nordamerikanske Frihedskrig, som endte ved Freden i Versailles 1783, havde England, skjøndt det inden Krigens Slutning raadede over en Flaade paa ikke mindre end 112 store Linieskibe, 20 Todækkere paa 50 Kanoner og 150 Fregatter, foruden mindre Skibe, med en Be-

sætning paa ialt 110,000 Mand, dog ikke formaaet at beherske Havene overfor Frankrigs, Spaniens, Amerikas og tildels Hollands forenede Sømagt. Kampen, som navnlig førtes ved Amerikas Kyster og de vestindiske Øer, maatte kaldes omtrent staaende, de franske Admiraler d'Estaing, de Grasse og Suffren raadede snarere over Havet end de engelske Admiraler, ja endog Englands egne Kyster truedes en Tid af et Overfald af en forenet fransk og spansk Flaade. Dette var for ydmyg en Stilling for det stolte Albions Sønner, og da de revolutionære Bevægelser brøde ud i Frankrig og snart udbredte sig over den største Del af Kontinentet, da Krigen mellem de to store Vestmagter atter erklæredes, benyttede de Lejligheden til at anspænde al deres Kraft, for atter at kunne indtage deres høje Stilling paa Havet.

Den 1ste Februar 1793 brød Krigen ud mellem Frankrig og Holland-England og førtes for dette sidstes Vedkommende i de første Aar udelukkende paa Søen. Den traf ikke England uforberedt, de forudgangne Aars Forviklinger med Holland, med Spanien paa Vestkysten af Amerika og med Rusland i de tyrkiske Farvande havde givet det Anledning til at holde sine Krigsskibe i Søen, saa at det strax kunde møde den franske Krig med en udrustet Flaade paa over 60 Linieskibe. Fordelen var aabenbart paa dets Side; thi ikke alene havde det en Støtte i flere af de andre europæiske Sømagter, som forenede sig imod det revolutionære Frankrig, men dets Flaade var ogsaa i en ypperlig Stand, med øvede Besætninger, Befalingsmænd og Matroser, medens den franske Marine havde lidt uhyre Tab ved Revolutionen, ved Emigrationen og Guillotinen, og en urolig, uberegnelig Aand herskede hos den Del, som var bleven tilbage, og hos de uøvede Masser, der af Konventet bleve drevne ud for at kæmpe paa Havet. Rigtignok maa det ikke oversees, at der ogsaa paa den engelske Flaade herskede en mindre god Aand, at Disciplinen var svækket, ja at der endogsaa udbrød en formelig Opstand paa Flaaden, eller, hvad man efter den kavalermæssige, ægte engelske Maade, hvorpaa den blev udført, snarere kunde kalde Strike; men Disciplinen blandt det hvervede og pressede Mandskab holdtes dog vedlige under de Befalendes faste Optræden, ja paa nogle Dele af Flaaden var den endog fortrinlig, der, hvor en jernfast Villie og streng Tugt styrede Flaaderne og deres Besætninger.

Det var en stor Opgave, England havde at løse, ved ikke alene at føre Søkrigen i Europa og blokere eller angribe de franske Havne, men ogsaa beskytte sin uhyre Handel over alle Verdenshavene og sine vidtspredte Kolonier. Det maatte derfor dele sin Magt, uden at kunne samle nogen betydelig Styrke paa et enkelt Sted, og selv i Europa maatte der dannes to særskilte Flaader, en for Kanalen, imod Brest og de franske Kyster langs Atlanterhavet, en anden for Middelhavet, hvor navnlig Toulon skulde bevogtes. Paa dette sidste Sted optraadte strax ved Krigens Begyndelse den Mand, hvis Navn, allerede dengang bekjendt i Europa og Amerika, snart skulde fordunkle alle de andre berømte engelske Søfolks Navne, som kjendes saa godt fra den langvarige Krig: det var Chefen paa Linieskibet *Agamemnon*, Horatio Nelson.

Nelson var Søn af en Præst, og født paa Burnham Thorpe i Norfolk-Shire den 29de September 1758. Fra sit 12te Aar foer han tilsøes, gjorde flere lange Rejser med en Onkel, som førte et engelsk Krigsskib, blev udnævnt til Lieutenant i sit 19de Aar, kom til Vestindien under den nordamerikanske Frihedskrig, fik kort efter en Brig at føre, og blev, inden han havde fyldt sit 21de Aar, Chef for en større Fregat. Den unge, fyrige Sømand udmærkede sig snart ved sin dristige Optræden, sin Virkekraft, sin faste Karakter og sin bestemte Villie; men hans Legeme var ikke stærkt, og da han paa en Expedition imod Mexiko, hvor han førte en overordnet Kommando, blev angreben af Klimatfeber, maatte han kort efter forlade Vestindien, rejse hjem til Europa og tilbringe over et halvt Aar ved et tysk Bad. Han gjenvandt aldrig ganske sin Helbred, og mærkeligt er det, at denne Mand, som underkastede sig saa overordentlig store Anstrængelser, var paafærde sent og tidlig og sjelden undte sig den fornødne Ro, den Mand, der gav saamange Beviser paa en sjelden Sjælsstyrke og Udholdenhed, slet ikke bar paa noget stærkt Legeme. Hertil kom, at han flere Gange blev haardt saaret, at han ikke alene mistede sit ene Øje og senere den højre Arm, men ogsaa en Gang blev rammet saa voldsomt i Hovedet, at han i længere Tid laa bevidstløs. Disse Omstændigheder kunne kun forøge vor Beundring for den berømte Søhelt.

Da han atter vendte tilbage til Vestindien og traadte op med stor Bestemthed og Styrke, udøvende imod de amerikanske Skibe en Frem-

færd, som Gouvernøren paa Jamaika mente stred imod Folkeretten og derfor raadede «den unge Kapitajn» til at afholde sig fra, var det, at han gav det bekjendte, for hans Anskuelser paa den Tid meget betegnende Svar: «Jeg har den Ære, Sir! at være jævnaldrende med Englands Premierminister (Pitt), og jeg anseer mig for ligesaa dygtig til at kommandere et af Hs. Majestæts Skibe, som denne Minister til at føre Statens Ror.» Iøvrigt maa det bemærkes, at for at blive en stor Mand, er det ikke nok at være i Besiddelse af de fornødne personlige Egenskaber; der hører ogsaa Held, Sammenstød af gunstige Forhold og tilfældige ydre Betingelser til, for at den Paagjældende kan komme til at indtage en fremragende Stilling. Mange Mennesker, som hos sig have baaret Spiren til noget Fremragende, naae aldrig at blive store Mænd, ofte ikke at blive bemærkede, fordi Heldet og de ydre Betingelser have manglet, eller de ikke ere komne paa deres rette Plads i Verden. Det var et Held for Nelson, at han fra sin tidlige Ungdom kom til at tjene under en saa dygtig Mand som hans Onkel Kapitajn Suckling, der senere kom til at beklæde en af de højeste Poster i Marinen, og at han i Vestindien kom til at staa i Tjeneste- og Venskabsforhold til Hertugen af Clarence, Prinds William Henry, der senere besteg Thronen som Kong William den Fjerde.

Det var et karakteristisk Træk hos Nelson, at han altid følte sig tilfreds i sin Stilling og med sine Omgivelser. Da han den 30te Januar 1793, efter at have ligget stille i fem Aar, udnævntes til Chef for Linieskibet *Agamemnon* og sejlede ned til Middelhavet, som i en Række af Aar skulde være hans Tumleplads, var Alting saa fortræffeligt. Han pidskede omkring med sit Skib med saa stor Iver, at han i sex Maaneder kun tilbragte tyve Dage til Ankers; men han yttrede bestandig kun Tilfredshed med sin Virksomhed, glædede sig over sine Officerer, sine Folk, sine foresatte Admiraler og fandt, at de Alle vare fortræffelige Mennesker. Han stolede trygt paa Andre, naar han kun selv gav Exemplet; han styrtede sig ofte blindt i Faren, kastede sig over Fjenden i fuld Tillid til, at naar han kun selv gik paa, vilde Kammeraterne nok følge efter, og heri tog han sjelden fejl. Han var ikke nogen stor Diplomat, men djærv og rask i sine Underhandlinger, og overlistede derved ofte sine Fjender. Han havde et hurtigt og sikkert Blik, forstod altid at

udfinde Fjendens svage Punkter, og hans Taktik gik da navnlig ud paa at kaste sig over disse med samlet Magt og overvinde Fjenden stykkevis.

I de første Aar af Krigen, medens Spanien sluttede sig til England, eller idetmindste ikke holdt med Frankrig, udøvede den engelske Flaade et fuldstændigt Herredømme i Middelhavet saavelsom ved Frankrigs vestlige og nordlige Kyster. Admiralerne Lord Hood og Hotham førte Kommandoen i Middelhavet, flere mindre Kampe forefaldt, Korsika erobredes, Toulon blev taget og tilbagetaget; men skjøndt flere af de engelske Skibe førtes af Mænd som Nelson, Collingwood, Troubridge og Andre, der til Fuldkommenhed forstode at organisere en Besætning og holde den under streng Tugt, saa var der dog Meget at udsætte paa Disciplinen og Tonen paa de engelske Skibe og paa det sammenskrabede Mandskabs Øvelse. Da saa Spanien trak sig tilbage og snart efter tog aabent Parti for Frankrig, blev Middelhavet meget usikkert for den engelske Flaade, som endog i nogen Tid maatte fortrække udenfor Gibraltarstrædet. Men da havde allerede en Mand af en urokkelig Karakter og en jernfast Villie taget Kommando over den engelske Middelhavsflaade; denne Mand var Admiral Sir John Jervis. Skjøndt han var over 60 Aar gammel, da han 1796 hejste sit Flag paa det store Linieskib *Victory*, havde han dog saa megen Kraft og Livlighed, at han i kort Tid kunde tilvejebringe en fortrinlig Orden, Disciplin og Krigsfærdighed paa sin Flaade, ved uden Personsanseelse at holde enhver Mand, fra Skibschefen til Skibsdrengen, under en streng Tugt, og med denne Flaade paa 15 fortrinlige Skibe vandt han en glimrende Sejr over den spanske Flaade paa 24 Skibe under Admiral Don J. de Cordova ved Kap St. Vincent, ved det sydvestlige Hjørne af Portugal, den 14de Februar 1797. Nelson, som førte et af de agterste Skibe, *Captain*, bidrog, ved en rask Manøvre og ved uden Ordre at bryde ud af Linien, en væsentlig Del til Slagets heldige Udfald. — Middelhavet kunde igjen besejles af de engelske Skibe, skjøndt endnu ikke uden at der iagttoges visse Forsigtighedsregler.

Samme Aar sejrede en engelsk Flaade under Admiral Duncan over en hollandsk under Admiral de Winter ved Kamperduin i

Nordsøen, og det engelske Flag vajede derefter ligeledes mere frit i disse Farvande.

Det følgende Aar forberedte General Bonaparte i al Hemmelighed en stor Expedition over Havet. Man havde faaet Nys om, at han samlede Tropper i Toulon, Marseille, Civita-Vecchia, Genua og Bastia til en saadan Expedition; men Maalet for denne kjendte man ikke og gjættede paa højst forskjellige Steder. Kun Enkelte havde den Tanke, at Togtet gjaldt Orienten, og at Bonapartes Maal var at naae Englands Besiddelser i Indien. Den engelske Regering besluttede at sende en Flaade under en dristig Chefs Kommando afsted for om muligt at forstyrre eller ødelægge Expeditionen.

Nelson laa i Middelhavet med Linieskibet *Vanguard*, to Fregatter og en Korvet, da han i Begyndelsen af Maj fik at vide, at en fransk Flaade paa henimod 20 Skibe laa rede til at afgaa fra Toulon. Han holdt sig udenfor Havnen, men blev den 19de dreven bort af en voldsom Storm, i hvilken hans Skibe led temmelig betydelige Haverier, og da han 12 Dage efter kom tilbage, var Expeditionen afsejlet. Ærgerlig over at være gaaet Glip af et Møde med Forselskibene og uvis om, hvad Kurs de havde taget, vidste han ikke, til hvad Side han skulde vende sig, og sejlede paa Lykke og Fromme nedad mod Korsika. Her traf han den 5te Juni en engelsk Brig, som bragte ham Melding om, at 11 Linieskibe vare undervejs for at slutte sig til hans lille Eskadre, og at disse under hans Kommando skulde opsøge den franske Flaade og Transport, for at forstyrre Bonapartes dristige Plan.

Nu begyndte Jagten for Alvor; men i hvilken Retning skulde han søge Fjenden? Den franske Flaade, som ikke vidste sig forfulgt, sejlede i god Ro og Mag, uden at bekymre sig om Englænderne, Øster paa ad Ægypten til, og Nelson, som havde delt sin Flaade i tre Ekadrer for at kunne sprede sig over en større Strækning, fulgte efter. Den engelske Flaade gik ligeledes Øster paa, passerede, uden at vide det, den franske, og ankom til Alexandria den 28de Juni; men da Franskmændene ikke fandtes her, antog Nelson, at de vare landede paa Sicilien, og vendte strax om igjen, uden at have kastet Anker. Den 1ste Juli ankom den store franske Flaade og Hær til Alexandria og gik ganske rolig i Land for at begynde det ægyptiske Felttog.

Nelson var fortvivlet, gav sig ingen Ro hverken Nat eller Dag, søgte Oplysninger, hvor han kunde, og først efter en Maaneds Forløb kom han tilbage til Ægypten og fik at vide, hvorledes Sagerne stode. Den franske Flaade, som talte 13 Linieskibe og 4 Fregatter under Admiral Brueys, havde allerede den 4de Juli, efterat Hæren var landsat i Alexandria, søgt ind til Bugten ved Abukir, en af Nilens Mundinger, hvor Linieskibene havde lagt sig til Ankers i en Linie langs med Kysten, lidet ventende, at Nelson atter vilde søge dem paa dette Sted; men den engelske Admiral brændte altfor meget af Begjærlighed efter at træffe Fjenden, til at han skulde opgive sin Forfølgelse. Den 1ste August ankom den engelske Flaade, der talte 14 Linieskibe, til Alexandria, og nogle Timer efter naaede den Abukir, som ligger lidt østligere. Den franske Flaade laa der i god Ro, Fartøjer og Mandskab vare i Land for at vaske, da Fjenden viste sig udenfor Bugten, ordnet i Slaglinie og rede til Angreb. Brueys lod i Hast Mandskabet kalde ombord og Alting gjøre klar til Slag; der var ingen Tid til at gaa under Sejl, saameget mindre som Aftenen nærmede sig og der maatte næres Haab om, at Angrebet vilde blive opsat til næste Morgen. Men Opsættelse laa ikke i Nelsons Natur, Vinden var gunstig, han delte sin Flaade i to Linier, af hvilke hver gik ned imod sin Side af den franske Linie, og skjøndt et af Linieskibene og en Fregat løb sig fast paa en Grund i Mundingen, holdt han dog ind i Bugten, sikker paa, at hans dristige Angreb vilde opflamme Besætningen og bringe enhver Mand til med Iver at gjøre sin Pligt. Han tog heller ikke fejl. Med Mørkets Udbrud begyndte den blodige Kamp; den nordligste Del af den franske Linie blev angreben med knusende Magt; Kl. 10 om Aftenen sprang det store franske Admiralskib *L'Orient* i Luften, og Sejren var sikker. Den opgaaende Sol lyste over et forfærdeligt Ødelæggelsesværk; af de 13 franske Linieskibe vare 9 erobrede, 1 sprunget i Luften, 1 sat paa Grund og brændt, og 2 undslupne. England var fra nu af i de følgende to Aar Eneherre i Middelhavet, den russiske Flaade fik Luft, og den franske Flaade mægtede ikke i lang Tid at oprette det uhyre Tab, den havde lidt ved Abukir.

Fra Ægypten sejlede Nelson, der nu havde opnaaet en velfortjent Berømthed, til Neapel, hvor han i de følgende to Aar spillede en vigtig

Rolle ved de der forefaldende Begivenheder; han førte det flygtende Hof til Palermo og tilbage igjen Aaret efter til Neapel. Vi skulle ikke skildre hans Virksomhed i denne Tid; for hans Eftermæles Skyld vilde det være bedre, om der kunde kastes et Slør derover; han var fuldstændig hildet i den skjønne, intrigante Lady Hamiltons Garn, og fulgte hende og hendes Mand, den engelske Minister Sir William, gjennem Tykt og Tyndt, ligesom ogsaa disse maa bære Skylden for, at Nelson besudlede sit Minde ved at udgyde den italienske Republikaner Fyrst Caracciolis Blod. I Juni 1800 forlod den berømte engelske Søhelt Palermo og sejlede til Livorno, hvorfra han, bestandig ledsaget af det værdige Ægtepar Sir William og Lady Hamilton, rejste over Land til England og landede i Yarmouth den 6te November. Han blev modtaget med stor Udmærkelse, hans Rejse til London var et sandt Triumftog, og havde ikke den intrigante Dame, der udøvede saa slet en Indflydelse paa hans Liv, ogsaa nu været ved hans Side, da havde den udviste Hæder og Berømmelse været uden Skygge.

Vi have opholdt os saa længe ved den berømte engelske Sømand, der nu var baade Viscount og Viceadmiral, fordi han saa kort Tid efter sin Hjemkomst til England skulde træde op i vore egne Farvande og faae en fremragende Plads i vor Søkrigshistorie, og det er godt at kjende lidt til den Mand, der ledede Angrebet paa vor Forsvarslinie den 2den April; vi skulle nu vende tilbage til vore egne Forhold.

Den væbnede Neutralitet var til stor Fordel for de nordiske Riger og deres udbredte Søhandel under Krigen mellem Vestmagterne, og saalænge den kloge Udenrigsminister A. P. Bernstorf styrede Rigets Anliggender, gik ogsaa Alting godt. Da England, og det ikke uden Grund, beklagede sig over den Maade, hvorpaa Neutraliteten overholdtes, idet nemlig mange af dets Fjenders Undersaatter nedsatte sig i de nordlige Lande og drev Handel under det neutrale Flags Beskyttelse, maatte man frygte for, at det skulde gribe til at foretage Visitation hos de af Krigsskibe ledsagede Handelsskibe, og da Katharina den Anden af Rusland, som nu ikke saae sin Regning ved at tiltræde noget Neutralitetsforbund med de skandinaviske Lande, men tværtimod, for at fremme sine Planer mod Polen, ønskede at staa paa en god Fod med England, traadte fjendtligt op imod Danmark-Norge og Sverig, afsluttede disse den

27de Marts 1794 en Konvention til fælles Forsvar af Neutraliteten, dog saaledes, at al Konvoj blev opgiven, og i dens Sted de saakaldte Repressalier indførte, det vil sige, at, naar nogen af de krigsførende Magter bemægtigede sig et neutralt Handelsskib, tog den neutrale Magt til Gjengjæld et af den krigsførende Magts Handelsskibe i Besiddelse. De mange Krigsskibe, som udsendtes til Nordsøen, Middelhavet, Vestindien o. s. v., havde derfor kun den Opgave, at beskytte den neutrale Handel i Almindelighed, uden at underlægge sig enkelte eller nogen Samling af Handelsskibe. Under disse Forholdsregler blomstrede Handel og Søfart, og en almindelig Velstand tilflød de forenede Riger, saameget mere som England, der var haardt trængt ved sine Allieredes Frafald og Urolighederne paa sine Skibe, ikke mægtede at forstyrre de neutrale Handelsskibe i deres Virksomhed. Men efter Sejren ved Kap St. Vincent den 14de Februar 1797, hvilken Sejr greb hele det engelske Folk med stor Begejstring, fik Alting et andet Udseende, og da A. P. Bernstorf døde i Juni Maaned samme Aar, var det forbi med de fredelige Forhold. Englands Anmasselser steg, det vilde ikke anerkjende, at fjendtlige Magters Skibsladninger, selv om det ikke var Krigskontrebande, dækkedes af et neutralt Flag, det udvidede Begrebet om Krigskontrebande til saadanne Varer som Korn, Mel osv., og det fordrede Ret til at visitere neutrale Handelsskibe, selv om de vare ledsagede af Krigsskibe. Ogsaa det franske Direktorium gav de franske Krydsere Ret til at opbringe et hvilketsomhelst Skib, naar det havde engelske Varer ombord. Franske og engelske Kapere og Fribyttere sværmede om paa alle Have og gjorde den neutrale Søfart meget usikker, og da Nelson den 1ste August 1798 havde ødelagt den franske Flaade ved Abukir og derved sikkret Englands Herredømme i de europæiske Have, voxede dette Lands Fordringer og Hovmod.

Under disse Omstændigheder, og da Sverig viste sig meget lunkent i at medvirke til Søfartens Beskyttelse, maatte Danmark-Norge gribe til skarpere Forholdsregler, og den nye Udenrigsminister, A. P. Bernstorfs Søn Christian, fik udvirket, at det fordærvelige Konvojsystem fra den nordamerikanske Frihedskrigs Dage igjen blev optaget. Flaaden kom i Virksomhed, en streng Tjeneste paalagdes Skibene, og ikke ringe Fordringer stilledes til Chefernes Konduite under de vanskelige Forhold.

Flere Linieskibe stationeredes ved Kronborg for at lukke Adgangen til Østersøen for de krigsførende Magters Kapere og Krydsere; ved Flekkerø udfor Christianssand stationeredes Krigsskibe, som samlede Handelsskibene under sig for at konvojere dem over Nordsøen og videre; flere større Skibe sendtes til Middelhavet, andre til Vestindien, ja selv til Ostindien afsendtes Krigsskibe som Bedækning for en Konvoj. Det var paa en saadan Expedition paa Udrejsen til Ostindien, at Linieskibet *Oldenborg* paa 64 Kanoner den 5te November 1799, medens det laa til Ankers i Taffelbay ved det gode Haabs Forbjerg, blev overfaldet af en orkanagtig Storm. Foruden *Oldenborg* laa der tillige et engelsk 74 Kanoners Linieskib *Sceptre* og 4 Handelsskibe til Ankers i Bugten. Stormen tog til i Heftighed, og Skibene vare stedte i stor Fare. Paa *Sceptre* bleve Masterne kappede; men Chefen paa *Oldenborg*, Kommandørkapt. O. Fischer, som forudsaae, at Forlis var uundgaaeligt, beholdt sine Master, og da Ankertouget sprang, styrede han det store Skib ind imod Kysten paa et Sted, hvor der var blød Grund; Skibet blev Vrag, men Besætningen reddedes. Da derimod Ankertougene paa det engelske Linieskib og paa Handelsskibene brast, drev de uden Styr ind paa Klipperne, hvor de søndersloges, og Besætningerne omkom. Samme Aar led den dansk-norske Flaade et andet Tab i Fregatten *Hvide Ørn*, som blev borte i Middelhavet, uden at man vidste hvorledes.

Det spændte Forhold, som efterhaanden var indtraadt imellem de skandinaviske Lande og de krigsførende Magter, navnlig England, kunde ikke andet end lede til Sammenstød. De første Fjendtligheder forefaldt imellem de konvojerende Skibe og engelske Kapere, men snart fik Stridighederne en alvorligere Karakter, og selve de engelske Krigsskibe traadte fjendtligt op imod Konvojerne. I Vestindien, hvor de dansk-norske Krigsskibe dog kun konvojerede de Handelsskibe, som hørte hjemme i Danmark og Norge, efterdi Flaget benyttedes af flere Fremmede, forefaldt der adskillige mindre Kampe. Saaledes blev den 1ste Maj 1799 et dansk Handelsskib, som sejlede under Beskyttelse af Skonnerten *Den Aarvaagne*, Premierlieutenant B. U. Middelboe, angreben af en i de vestindiske Farvande bekjendt Kaper paa 18 Kanoner, *The Experiment*, Kapitajn Parker Koppelmann; Middelboe sendte den først nogle Kugler og derefter det glatte Lag, hvorpaa den flygtede og

undslap, efterat være forfulgt i flere Timer. Kort efter havde *Experiment* en varmere Kamp med en anden dansk Skonnert *Iresine*, Premierlieutenant Lillienskjold, som, skjøndt han kun havde halvt saamange Kanoner som Kaperen, dog stredes med ham i 6 Timer uden Resultat. Da forsøgte Lillienskjold at efterligne Tordenskjolds bekjendte Fif og sendte sin Styrmand i et Fartøj ombord til Koppelmann for at melde, at han ikke mere kunde slaas, da hans Krudt var opbrugt, men at han var rede til at modtage Entring. Den engelske Kaperkapitajn beholdt Styrmanden og Baadfolkene som Fanger, men modtog Udfordringen, klappede paa Siden af *Iresine* og forsøgte Entring; han blev imidlertid slaaet tilbage og selv taget til Fange. Man fandt det nu raadeligst at udvexle Fangerne og skilles ad, efterat *Iresine* havde faaet 3 Mand dræbte og 14 saarede, men Kaperen mange flere.

Adskillige Kampe forefaldt med Kaperne i Vestindien det følgende Aar, 1800. Den 1ste September sloges saaledes *Den Aarvaagne*, der nu førtes af Premierlieutenant Hans Fædder, med en engelsk Kaper udenfor Christianssted paa St. Croix; Chefen faldt, hvorefter Sekondlieutenant Kristoffer Lütken tog Kommandoen, og, da Kapitajnlieutn. Karl Vilhelm Jessen kom til med Briggen *Lougen*, drev de Kaperen paa Flugt. Kort efter erobrede Jessen en anden engelsk Kaper *Eagel*, som blev kondemneret, fordi den havde begaaet Sørøveri.

I Middelhavet forefaldt der ingen egentlige Kampe imellem de fremmede Kapere og de dansk-norske Krigsskibe, da disse vare dem for stærke; derimod maatte der overfor de engelske Orlogsskibe vises den største Forsigtighed og Bestemthed, hvorpaa følgende Tilfælde afgiver det bedste Exempel. Kapitajn Jost van Dockum, en dygtig Sømand og flink Officer, førte med sin Fregat *Havfruen* en Konvoj paa 12 Skibe over Middelhavet, da han den 24de December 1799 nogle Mile Øst for Gibraltarstrædet traf sammen med 3 engelske Fregatter, som sendte Fartøjer ud for at visitere hans Konvoj. Skjøndt van Dockum advarede dem imod, hvad han ansaae for en ulovlig Handling, havde de dog alt visiteret 7 af Handelsskibene, da *Havfruen* drev Baadene bort med skarpe Skud, hvorved en engelsk Matros blev haardt saaret. Fregatterne toge nu deres Fartøjer ombord og sejlede bort; men da van Dockum ankom til Gibraltar med sin Konvoj, truede den kommanderende engelske

Viceadmiral Lord Keith med at holde ham tilbage, for at han for en engelsk civil Domstol kunde forklare sin Opførsel og kræves til Regnskab for at have bragt en engelsk Undersaat i Livsfare, og ikkun den bestemte Maade, hvorpaa van Dockum optraadte imod denne Anmasselse, befriede ham for den engelske Admirals Fordring. Ved en ligesaa bestemt Optræden undgik han det følgende Aar en lignende Ydmygelse, da han ved Kap Gate atter havde et Sammenstød med 3 engelske Fregatter.

Større Betydning end alle disse Skjærmydsler fik dog den Kamp, som fandt Sted ved den østlige Indgang til Kanalen den 25de Juli 1800, og under hvilken de første Skud vexledes imellem dansk-norske og engelske Krigsskibe. Fregatten *Freja* paa 40 Kanoner, ført af Kapitajn Peter Krabbe, kom sejlende med en Konvoj af sex Handelsskibe, der var bestemt til Middelhavet, da den paa den nævnte Dag et Par Timer før Solens Nedgang udfor Foreland ved Doverstrædet traf sammen med en engelsk Eskadre paa tre Fregatter, en Korvet, en Brig og en Lugger, ført af Kapitajn Thomas Baker paa Fregatten *Nemesis*. Den engelske Kapitajn forlangte at visitere Konvojens Skibe; men dette negtede Krabbe bestemt, og da desuagtet et Fartøj udsendtes fra *Nemesis* for at begynde Visitationen, blev det viist tilbage med skarpe Skud. Strax efter omringedes *Freja* af de engelske Skibe, og en heftig Kamp begyndte, i hvilken begge Parter led følelige Tab; men Engelskmændenes Overmagt var for stor. Efterat *Freja* havde værget sig tappert i en god Time, faaet flere Grundskud og Rejsningen stærkt forskudt, maatte Krabbe stryge sit Flag for den overtallige Fjende, skjøndt han var sluppen med at faae 1 Mand dræbt og 5 saarede. Uagtet Danmark ikke havde Krig med England, blev saaledes dog et af dets Krigsskibe erobret af de hovmodige Havets Beherskere og indlagt paa Downs Rhed, Syd for Themsens Munding; men sit danske Flag fik *Freja* Lov til at beholde, og Krabbe modtog af sin Regering en Anerkjendelse for sin Handlemaade, ledsaget af en Æressabel med Guldbeslag.

Nu begyndte en Række diplomatiske Forhandlinger, hvori Danmark ikke altid har havt sin Styrke, og som denne Gang, da den danske Regering blev presset baade fra Vesten og fra Østen, især fik et uheldigt Udfald, som under de krigerske Bevægelser over hele Europa ikke kunde

andet end føre til Krig. England, som for enhver Pris vilde tiltvinge sig den almindelige Visitationsret paa Havet, sendte en overordentlig Gesandt til Kjøbenhavn for at forhandle om en Overenskomst i denne Retning, og, for at give Underhandlingerne Eftertryk, løb en engelsk Flaade paa 19 Skibe, hvoriblandt 7 Linieskibe, den 20de August ind i Sundet og ankrede ved Helsingør. I Kjøbenhavn udrustedes til Gjengjæld 4 Linieskibe, hvormed den i Sundet alt stationerende dansk-norske Eskadre blev forøget; men dette forhindrede dog ikke, at Grev Christian Bernstorf allerede den 29de August afsluttede med det engelske Sendebud en foreløbig Overenskomst, ifølge hvilken Retten til at visitere Skibe, som sejlede under Konvoj, skulde være et aabent Spørgsmaal og Gjenstand for nærmere Forhandling, hvorimod den dansk-norske Regering forpligtede sig til at opgive Konvojeringen, saalænge Forhandlingerne stode paa. Som Følge af denne Overenskomst bleve *Freja* og dets Konvoj frigivne, efterat Fregatten var istandsat for engelsk Regning. Men i Rusland, hvor Paul den Første i Aaret 1796 havde fulgt sin Moder Katharina den Anden paa Thronen, var Stemningen slaaet ganske om; det sluttede sig nærmere til den franske Republik, traadte fjendtligt op imod England, lagde i August 1800 Embargo paa alle de engelske Skibe, som fandtes i russiske Havne, sluttede med Sverig en væbnet Neutralitetstraktat paa samme Grundlag som i 1780, og søgte at tvinge den danske Regering til at indgaa i det samme Forbund. Allerede under Grev Bernstorfs Forhandlinger med den engelske Gesandt havde den russiske Gesandt i Kjøbenhavn gjort ham Forestillinger i den antydede Retning, og senere indtog det russiske Hof en saa truende Holdning overfor Danmark-Norge, at Grev Bernstorf, rigtignok betingelsesvis, maatte finde sig i den 16de December 1800 at tiltræde den væbnede Neutralitetstraktat, hvortil Preussen ligeledes havde sluttet sig.

Denne Overenskomst stred imod den med England afsluttede: thi Traktaten af 1780 indeholdt den Bestemmelse, at en Konvoj, som var dækket af Krigsskibe, ikke turde visiteres af nogen fremmed Magt, og det var netop dette Spørgsmaal, som først skulde afgjøres efter nærmere Forhandling. England havde mødt den russiske Udfordring med at lægge Embargo paa russiske Skibe i engelske Havne, men søgte dog

samtidig ved sin Gesandt Drummond i Kjøbenhavn at formaa Bernstorf til at træde tilbage fra Neutralitetstraktaten. Dette foranledigede den russiske Regering til at træde op med endnu mere Bestemthed, den lod det dansk-norske Sendebud i Petersborg tilstille sine Kreditiver, kaldte sit eget Sendebud bort fra Kjøbenhavn og anvendte saadanne Trusler, at Kronprinds Frederik omsider den 27de Februar 1801 stadfæstede Neutralitetstraktaten, efterat England allerede ved et Dekret af 14de Januar, da det var blevet tydeligt, i hvilken Retning den danske Regering stilede, havde givet Befaling til at lægge Embargo paa alle svenske og dansk-norske Skibe i engelske Havne samt beordret Flaaden at bemægtige sig de dansk-vestindiske Øer. Hermed var Krigen med England erklæret.

Den første Kamp, som dog kun var af ringe Betydning, forefaldt i Vestindien. Til St. Croix, hvor Generalgouvernøren Vilhelm Lindemann boede, var der kommet et fra St. Thomas udgaaet Rygte om, at de engelske Krigsskibe ved de vestindiske Øer havde faaet Ordre til at bemægtige sig de danske Besiddelser, og Lindemann sendte derfor den 3die Marts de to ved Christianssted liggende Krigsskibe, Briggen *Lougen* paa 18 Kanoner, Kapitajnlieutenant Jessen, som vi allerede kjende fra hans Kamp med den engelske Kaper, og den tidligere nævnte Skonnert *Den Aarvaagne*, til St. Thomas for at indhente nærmere Efterretning. Jessen maatte anvende Forsigtighed, da han kunde risikere at møde engelske Krigsskibe og ikke vidste, hvorledes han skulde træde op imod disse, og han lod derfor Skonnerten holde sig i nogen Afstand agterude, for at den kunde vende om og bringe Melding til St. Croix, om *Lougen* blev angrebet. Denne Forholdsregel viste sig at være heldig. Da de to Skibe nærmede sig St. Thomas, kom to engelske bevæbnede Skibe, *The Arab* paa 26 Kanoner, Kapitajn John Perkins, og Kaperen *Experiment* paa 18 Kanoner, sejlende ned imod dem. *Arab* holdt lige imod *Lougen* og sendte det, uden foregaaende Varsel, tre skarpe Skud, og da Jessen raabte over til Engelskmanden, hvad Grunden var til denne Optræden, og sendte ham et enkelt Skud, fik han det glatte Lag til Svar. Dette foregik ikke langt fra St. Thomas's Havn, ved et fra Søen opragende højt, spidst Skjær, der hedder Fugleklippen. Da *Den Aarvaagne* saae de engelske Skibes Anfald, vendte den strax, satte Kursen

med Force af Sejl mod Syd til det 10—11 Mile fjernede Christianssted, og blev haardt forfulgt af *Experiment*; men den danske Skonnert naaede Havnen uden at blive opsejlet. Imidlertid fortsattes Kampen meget levende imellem *Arab* og *Lougen*, som lidt efter lidt nærmede sig St. Thomas Havn, og begge Skibene begyndte at blive temmelig tilredte, da et velrettet Skud fra *Lougen* overskød det Toug, hvori *Arab's* Anker hang under Kranbjælken. Ankeret faldt og hang under Bougen i det lange Toug; det kunde vel ikke naae Bunden, men generede dog saaledes Skibets Manøvrer, at Kampen maatte ansees for tabt. Da *Lougen* tyede ind under Pyntbatteriets Kanoner ved Indløbet til Havnen, forlod *Arab* Farvandet og sejlede til Tortola for at istandsætte Skaden. — I de sidste Dage af Marts overgave de dansk-vestindiske Øer sig dog til den engelske Overmagt, og saavel *Lougen* og *Den Aarvaagne* som *Iresine* faldt derved i Engelskmændenes Hænder.

Men vi vende tilbage til Europa, hvor langt mere storartede Begiheder forberedtes. England, der, som Lord Nelson havde forudsagt, efterat have begyndt Krigen med næsten hele Europa som Allieret, nu havde vendt hele Europa imod sig, maatte gjøre et kraftigt Skridt for at forsøge at sprænge det nordiske Neutralitetsforbund, der udelukkede det fra hele Fastlandets Kyststrækning, lige fra Petersborg til Elbens Munding. Det var navnlig Rusland, der stod i Spidsen for Forbundet, som maatte rammes, og skjøndt dette kunde gjøre sig til af en Flaade paa 80 Linieskibe, saa var dog, dels fordi endel af disse vare ubrugelige, dels fordi Styrken maatte deles mellem Sorte-Havet, Middelhavet og Østersøen, det samlede Antal af kampdygtige Linieskibe paa det sidste Sted kun omtrent 20, og selv disse, hvoraf 12 vare samlede ved Reval, stode i Henseende til Kampevne og Besætningernes Øvelse saa langt tilbage for de engelske krigsvante Skibe, at de ikke kunde være disse meget farlige. Men i Kjøbenhavn var man i Begreb med at ruste 10 gode Linieskibe, og i Karlskrona 11, og naar disse 21 Skibe, hvis Besætninger maatte antages at være ikke lidet dygtigere end de russiske, dels paa Grund af et naturligere Anlæg, dels efter den Øvelse, de havde erhvervet, forenede sig med de russiske Skibe, kunde der dannes en meget kraftig Flaade. Preussen, der nu ogsaa var traadt fjendtligt op imod England og havde afspærret sine Havne, kunde ingen Skibe stille.

Den engelske Regering kunde nu gaa en af to Veje, nemlig enten søge at formaa de skandinaviske Lande til at træde ud af Neutralitetsforbundet, eller sprænge dette med Vaabenmagt. Den første Vej var den nemmeste, men den maatte i hvert Fald støttes af Vaaben og af en truende Holdning, og i Vinterens Løb samledes derfor i Yarmouth en stor engelsk Flaade, bestemt til, naar det fordredes, at afgaa til Østersøen. Der herskede imidlertid i England, ligesom der for en stor Del gjør endnu i de vestlige og sydlige Lande, en stor Frygt for Østersøens indviklede Farvande, Grunde, Skjær og stormfulde Vejr, navnlig om Vinteren, da man troer den bestandig spærret af Is, og Regeringen var derfor meget betænkelig ved at sende Flaaden afsted før Sommeren, skjøndt den let kunde have overbevist sig om, at Østersøen, netop paa Grund af den milde Vinter 1800—1801, næsten var ganske isfri; men da i Slutningen af Februar 1801 Ministeriet Pitt afløstes af Ministeriet Addington, og da Lord Spencer afløstes som første Admiralitetslord af Manden med den jernfaste Villie, Lord John Jervis, Earl af St. Vincent, som vi alt have gjort Bekjendtskab med, hævedes al Tvivl, og bestemte Skridt skulde foretages. Man vilde sende en overordentlig Gesandt til Kjøbenhavn for at underhandle, og samtidig lade Flaaden afgaa til Øresundet. Lykkedes Underhandlingerne, skulde Flaaden sejle videre for at ødelægge den russiske Flaade i Reval; lykkedes de ikke, skulde man strax, inden Aarstiden tillod de nordiske Flaader at forene sig, angribe og ødelægge dem en for en.

Den Flaade, som samledes ved Yarmouth, der som bekjendt ligger ved Nordsøen, et Stykke Nord for Themsens Munding, kom til at tælle flere af Englands bedste og bedst indøvede Skibe, og til den paatænkte Expedition maatte der vælges en dygtig og dristig Fører. Lord Nelson, som netop var kommet hjem fra Middelhavet, havde i Januar Maaned hejst sit Viceadmiralsflag paa Tredækkeren *San Josef* paa 110 Kanoner og var afgaaet til Kanalflaaden, som dengang kommanderedes af Earl St. Vincent. Han maatte være Manden, og han maatte i hvert Fald med paa Expeditionen; men da Lord Spencer, belært af Nelsons uheldige Optræden i Neapel, frygtede for, at han skulde mangle den Besindighed og Omsigt, som vilde være fornøden for en Højstkommanderende paa det forestaaende vanskelige Tog, ønskede han at stille ham under en højere

staaende Officers Kontrol. Hertil kom, at Nelsons Rang egentlig ikke var høj nok til den øverste Post ved Flaaden; thi vel havde han udført Ting, som kunde berettige ham til at betroes de højeste Stillinger ved Flaaden, men Forholdene i England vare dog saaledes, at dette ikke ret vel lod sig gjøre. I de nedre Grader skete Forfremmelserne ved Valg eller rettere ved Begunstigelse, i de højere maatte Ancienneteten følges med mere Strenghed, og her var det ikke saa let at springe ældre Kammerater forbi. Saaledes gik det til, at Helten fra Abukir ikke blev Højstkommanderende paa Expeditionen til Østersøen, og han fandt sig deri, uden at gjøre nogen Indvending.

Flaaden i Yarmouth samledes under Anførsel af Admiral Sir Hyde Parker, en besindig, erfaren og dygtig Officer, hvis Flag vajede paa Tredækkeren *London* paa 98 Kanoner, og Lord Nelson fik i Kanalen Ordre til at gaa ombord i Tredækkeren *St. George*, ligeledes paa 98 Kanoner, hejse sit Flag paa denne, afhente 7 Linieskibe i Portsmouth og begive sig med disse til Yarmouth, hvor han ankom i Begyndelsen af Marts. Det var en besynderlig Sædvane, som fulgtes i den engelske Marine paa denne Tid, at den kommanderende Admiral, navnlig for at hans personlige Fordringer til Bekvemmelighed og rummelig Plads kunde blive tilfredsstillede, skulde have sit Flag vajende paa en stor Tredækker, uagtet disse Skibe vare mere langsomme og mindre handelige end de andre. Lord Nelson fordømte ogsaa denne Skik og fandt det uforstandigt, at den engelske Flaade blandt sine 104 Linieskibe talte ikke mindre end 18 Tredækkere, og nu, da Touren gik til Østersøen, i hvis Farvande mindre Krigsskibe maatte være at foretrække, belemredes Flaaden med to Tredækkere, der senere viste sig at være mere til Besvær end til Gavn. Den tredie Admiral, Kontreadmiral Thomas Graves, hejste sit Flag paa 74 Kanonskibet *Defiance*. Ialt kom Flaaden til at tælle 20 Linieskibe, nemlig, foruden de to Tredækkere, elleve Skibe paa 74, fem paa 64 og to paa 50 Kanoner; hertil sluttedes nogle Fregatter og Korvetter, samt 8 Bombarderer til at anvendes under en eventuel Belejring, og den Flaade, som den 12te Marts 1801 afgik fra Yarmouth og satte Kursen mod Skagen, var sammensat af ikke mindre end 53 Sejlere af forskjellige Klasser. Ombord paa Flaaden fandtes desuden en Landgangsstyrke, bestaaende af et Infanteriregiment, to

Jægerkompagnier og en Afdeling Artilleri under Oberst Stewarts Kommando.

Fjorten Dage forinden Flaadens Afgang havde den nye engelske Regering afsendt det overordentlige Sendebud, Vansittart, med Fregatten *Blanche* til Kjøbenhavn, hvor han i Forening med den ved det danske Hof akkrediterede Minister Drummond skulde indlede Forhandlinger om Neutralitetsforbundets Ophævelse. Endnu nærede Regeringen Haab om at formaa saavel Danmark som Sverig, hvilke Lande den i saa Fald vilde tilsige sin Beskyttelse, til at skille sig fra Rusland, imod hvis Sømagt den engelske Flaade da skulde føre et hurtigt og dræbende Stød; men Grev Bernstorf og Kronprinds Frederik vare gaaede for vidt, til at de nu kunde trække sig tilbage, og skjøndt ogsaa de endnu haabede paa en fredelig Løsning, havde de dog alt i Vinterens Løb ladet træffe Foranstaltninger til Landets Forsvar og til at tage Følgerne af deres vaklende Politik. Med Sverig havde man drevet Underhandlinger om fælles Forsvar mod fælles Fjende, ja Kronprindsen havde endog havt en Sammenkomst med Kong Gustav den Fjerde i Helsingborg; men nogen bestemt Aftale var ikke bleven truffet. Sverig havde gjort visse Tilbud, som den dansk-norske Regering vægrede sig ved at modtage af Frygt for, at den skulde miste noget af sin Højhedsret over Sundet, og naar Kong Gustav desuagtet besluttede at fremskynde Flaadens Rustning i Karlskrona, for at den saa tidligt som muligt kunde forene sig med den dansk-norske Flaade i Sundet, da ledede han hertil meget mere af egen Tilskyndelse, end af nogen Opfordring fra Kjøbenhavn.

Her rustedes, som tidligere anført, en Flaade paa 10 Linieskibe, og nogle forandrede Dispositioner bleve trufne med Hensyn til de Skibe, som vare ude paa Konvojering; men de væsentligste Forholdsregler bestode dog i at træffe Foranstaltninger til Hovedstadens Forsvar mod et Angreb fra Søen. Lokaliteterne udenfor Kjøbenhavn ere allerede flere Gange blevne omtalte, og naar vi nu skulle give en Skildring af Forsvarsanstalterne paa dette Sted i Foraaret 1801, vil det kun være nødvendigt at henvise til Kaartet (Side 546).

Indløbet til Indrerheden, det saakaldte Kroneløb, mellem Grundene Refshalen og Stubben, forsvaredes af det faste Batteri Trekroner,

der vel ikke endnu var færdigt, men dog kunde sættes i midlertidig Stand og bevæbnes med 66 Kanoner; indenfor Kroneløbet forsvaredes Rheden af Kastellet Frederikshavn paa den ene, og Batteriet Christianus Sextus paa Nyholm paa den anden Side. Men imod Øst var Byen aaben; vel fandtes der paa Amager de to Batterier Quintus og Stricker, men dels laa de for sydlig imod de andre Batterier, dels for langt tilbage til, at de med Datidens mindre langt rækkende Skyts kunde hindre et Bombardement af Staden fra Kongedybet eller Svælget. Her maatte derfor udlægges et flydende Forsvar, og til at bringe et saadant i Orden med de Midler, som Orlogsværftet kunde afgive, valgtes Kommandør Johan Olfert Fischer, den Samme, som havde reddet *Oldenborgs* Besætning under Orkanen ved Kap det gode Haab 1799.

Det bestemtes, at Søforsvarslinien skulde lægges langsmed Refshalens østlige Grændse, fra Batteriet Trekroner imod Syd omtrent til det Sted, hvor det gamle Prøvesten havde ligget; men de Skibe, som det overdroges Fischer at danne Linien af, vare langt fra af de bedste. Foruden to Linieskibe, *Sjælland* og *Holsten*, paa 74 og 60 Kanoner, af hvilke det første kun var 14 Aar gammelt, det andet endel ældre, samledes en Bunke af 9 gamle, tildels kasserede Blokskibe, det vil sige Skibe, som paa Grund af Alder og Brøstfældighed ikke mere ere skikkede til at sendes tilsøs, men vel endnu kunne henlægges paa en Ankerplads og bruge deres Kanoner mod en angribende Fjende. De to Linieskibe havde Master og Rejsninger, men ingen Sejl, saa at Rejsningerne meget mere vare til Skade end til Nytte; Blokskibene havde hverken Rejsning eller Sejl, kun en enkelt Mast til Ophejsning af Flag og Signaler. Af disse Skibe vare to sløjfede Fregatter paa ikkun 22 og 26 Kanoner, de andre kunde armeres med 52 til 64 Kanoner, ja et af dem, *Elefanten*, endog med 74; men dette kom ikke med i Slaget. Af Linieskibene og Blokskibene udlagdes de 9 i en Linie langsmed Kongedybets vestlige Grændse, saa nær ved Refshalegrunden, at de fjendtlige Skibe ikke uden overhængende Fare for at løbe paa Grund kunde trænge ind imellem denne og Skibene; to af de største Blokskibe, *Elefanten* paa 74 og *Mars* paa 64 Kanoner, henlagdes i Kroneløbet til dettes Beskyttelse og kom som sagt ikke til at deltage i Kampen. Alle Blokskibene bleve svinebundne, det vil sige fortøjede med 4 Ankere, 2 for og 2

agter, saaledes at Skrogene bestandig kunde holdes langsmed Løbet, hvorimod de 2 Linieskibe kun fortøjedes med 2 Ankere fra Bougen og derfor maatte svaje efter Vinden eller Strømmen. Da de 9 Skibe imidlertid ikke vare tilstrækkelige til at danne nogen tæt sluttet Linie paa det lange Stykke fra Trekroner til henimod det gamle Prøvesten, bleve Aabningerne dækkede med mindre, armerede Skibe og Pramme, nemlig et Flaadebatteri, 3 Stykpramme, 3 Kavalleripramme, en Defensionsfregat og en Korvet, *Elven*, hvilken sidste dog kun tjente som Repetitør.

Lad os engang betragte denne i den dansk-norske Søkrigshistorie saa berømte Defensionslinie noget nærmere, samt nævne de Mænd, der kommanderede Skibene og ledede «Heltene af 2den April». Midt i Linien, udfor Aabningen imellem Lynetten og Sextus, laa Kommandoskibet *Danebrog* (Nr. 9 paa Kaartet Side 546) paa 60 Kanoner, paa hvilket Kommandør J. O. Fischers Stander vajede, og hvis Chef var Kapitajn F. A. Braun. Det nærmeste Skib mod Nord var Linieskibet *Sjælland* (13) paa 74 Kanoner, Kapitajn F. K. L. Harboe, og imod Syd Blokskibet *Kronborg* (7) paa 22 Kanoner, Premierlieutenant J. E. Hauch; men i Aabningen mellem *Danebrog* og *Sjælland* laa Flaadebatteriet Nr. 1 (10) paa 20 Kanoner, kommanderet af Liniens yngste Chef, den fyrige, ikke endnu 18aarige Yngling Sekondlieutenant Peter Willemoes, og i Aabningen mod Syd laa Stykprammen *Hajen* (8) paa 18 Kanoner, kommanderet af den kjække Sekondlieutenant J. N. Müller, begge Fartøjer svinebundne for 4 Ankere. Indenfor *Danebrog* laa Repetitørkorvetten *Elven* (11) paa 10 Kanoner, ført af Kapitajnltn. Baron Hans Holsten, og lige Nord for denne, ligeledes indenfor Linien, saaledes at den kunde skyde ud imellem *Danebrog* og Flaadebatteriet, laa en Kavallripram, *Aggershus* (12) paa 20 Kanoner, kommanderet af Premierlieutn. Th. Fasting.

Dette var altsaa Liniens Centrum. Den nordlige Fløj dannedes af Blokskibet *Indfødsretten* (17) paa 64 Kanoner, Kapitajn A. de Thurah, der laa lige ud for Trekroners Batteri og desuden støttedes af Defensionsfregatten *Hjælperen* (18) paa 16 Kanoner, Premierlieuten. P. K. Lillienskjold, der laa nærmere ved Kroneløbet. *Indfødsrettens* Sekundant imod Syd var Linieskibet *Holsten* (16) paa 60 Kanoner, Kapitajn J. Aren-

feldt. Den sydlige Fløj dannedes af Blokskibet *Prøvesten* (1) paa 58 Kanoner, ført af den kjække Kapitajn L. F. Lassen, og umiddelbart til dette stødte Blokskibet *Vagrien* (2) paa 52 Kanoner, Kapitajn F. K. Risbrich.

Imellem Centrum og den nordlige Fløj træffe vi Blokskibet *Charlotte Amalie* (14) paa 26 Kanoner, Kapitajn H. H. Koefoed, og Stykprammen *Søhesten* (15) paa 18 Kanoner, Premierltn. B. U. Middelboe. Imellem Centrum og den sydlige Fløj laa først Stykprammen *Sværdfisken* (6) paa 18 Kanoner, Sekondlieuten. S. S. Sommerfeldt, derefter Blokskibet *Jylland* (5) paa 54 Kanoner, Kapitajn E. O. Branth, saa Kavalleriprammen *Rendsborg* (3) paa 20 Kanoner, Kapitajnltn. K. T. Egede, og endelig, imellem de to sidstnævnte og indenfor Linien, Kavalleriprammen *Nyborg* (4) paa 20 Kanoner, Kapitajnltn. K. A. Rothe.

Forsvarslinien dannedes saaledes i Alt, foruden Batteriet Trekroner (19) paa 66 Kanoner, af 18 Skibe og Pramme med 630 Kanoner og en Besætning af 5063 Mand. Hertil kan endnu føjes, at paa Slagdagen henlagdes langsmed Kanten af Refshalegrunden en Række af 11 Kanonbaade, som dog ikke kunde bruge deres Skyts imod Fjenden paa Grund af de mellemliggende Skibe.

Der kunde rejses adskillige Indvendinger mod den hele Anordning paa Ydrerheden og imod, at ikke bedre Skibe, som vare til Raadighed, lagdes ud i Slaglinien og navnlig styrkede dennes sydlige Fløj, der var det svageste Punkt; der kunde fremdeles indvendes, at en Eskadre paa 5 Skibe, nemlig Linieskibene *Danmark* og *Trekroner* (21), hver paa 74 Kanoner, Fregatten *Iris* paa 40 og Briggerne *Sarpen* og *Nidelven* hver paa 18 Kanoner, der under Kommando af Kommandørkapitajn Steen Bille allerede i Januar Maaned var udlagt paa Indrerheden for at afgaa til Norge som Konvoj, men ikke kom afsted paa Grund af den engelske Flaades Afgang til Sundet, ikke idetmindste henlagdes i Kronelobet istedenfor de to store Blokskibe (22), som da kunde have faaet Plads i Linien; ligeledes kan den Indvending gjøres, at man tovede for længe med at indkalde Besætning til Skibene, saa at man, da Faren for Angreb blev overhængende, i Hast maatte tage det Mandskab, man kunde faae, Skippere og Styrmænd til Officerer, Haandværkere og Tjenestetyende, de saakaldte Femtenrigsdalerskarle, fordi de fik 15 Rdl. Kurant

i Haandpenge, og hvoraf der i Kjøbenhavn alene meldte sig over 1000, til Artillerister og Matroser. Men Grunden hertil maa have været, at, uagtet England foretog den store Rustning, vilde Ingen ret tro paa, at det skulde komme til Krig med den store Sømagt. Først da den engelske Flaade ankom til vore Farvande, da man hørte, at den berømte Nelson var med, først da Underhandlingerne med Vansittart vare afbrudte og han tilligemed Drummond var afrejst med Fregatten *Blanche*, først da den dansk-norske Regering endelig havde besluttet at lægge Embargo paa engelske Skibe, først da begreb Folket, at det var Alvor, at Sværdet skulde afløse Pennen og Munden, og nu blev det grebet af en almindelig Begejstring. Landeværnet samledes, frivillige Korps dannedes, de uøvede Folk paa Skibene exercerede med Kanoner og Haandvaaben Dag og Nat, Folk stimlede sammen paa Gaderne og fortalte hverandre Nyt, Theatret gjenlød af Jubel og begejstrende Tilraab, Digterne opflammede Folket med patriotiske Sange, og naar Generalmarchen lød i Hovedstaden, hengik der kun Øjeblikke, inden Enhver var paa sin Post.

Efter en temmelig besværlig og stormfuld Overrejse var den engelske Flaade under Admiral Sir Hyde Parker kommen til Ankers i Opgangen til Sundet, imellem Kullen og Kronborg, den 21de Marts, og her bleve Skibene efterhaanden samlede. Den 23de stødte Fregatten *Blanche*, der kom lige fra Kjøbenhavn, til Parker og meddelte ham, at Underhandlingerne vare afbrudte, og at Hovedstaden traf kraftige Foranstaltninger til at forsvare sig. Krigen med Danmark var uundgaaelig, og der maatte handles hurtig, strax foretages et Angreb paa den dansk-norske Flaade, inden den fik Undsætning af den svenske og maaske endogsaa af den russiske Flaade; thi at gaa lige til Reval, og lade en fjendtlig Styrke blive liggende uantastet i Ryggen paa sig, var ikke tilraadeligt. Angrebet maatte derfor iværksættes uopholdelig; men hvorledes? Under Forhandlingerne imellem de to forskjellige Personligheder, den besindige, tænksomme Parker og den heftige, opbrusende Nelson, fremsattes to Forslag, hvoraf det ene gik ud paa at sejle lige til Kjøbenhavn, angribe og ødelægge de udlagte Skibe, og da fortsætte Kursen til Østersøen, medens det andet bestod i at gaa med Flaaden gjennem Store-Bælt til Østersøen, og her dele den i to Dele, hvoraf den ene skulde gaa Nord

paa gjennem Drogden og angribe Kjøbenhavn, den anden fortsætte Kursen til Reval. Parker, som nærede en mærkelig Frygt for Kronborgs Kanoner og ansaae det for et dristigt Foretagende at sejle forbi denne Fæstning, valgte den sidste Plan, uagtet flere af de højtstaaende Officerer raadede derfra, og den 26de Marts lettede hele Flaaden og satte Kursen Nord om Sjælland henimod Hesselø; men den naaede ikke langt. Parker blev tvivlraadig; han nærede Frygt for det ubekjendte Farvand i Store-Bælt og for senere at dele Flaaden, laante Øre til dem, som hyldede den anden Plan, vendte atter om med Flaaden, og inden Aften laa denne igjen paa sin tidligere Ankerplads.

Dagen efter begyndte Parker at parlamentere med Kommandanten paa Kronborg, Stricker, om uhindret Passage for den engelske Flaade, og da dette selvfølgelig ikke kunde indrømmes, benyttede han endelig en frisk Kuling af Nordnordvest om Morgenen den 30te Marts til at lette med alle Skibene og forcere Passagen mellem Kronborg og Helsingborg. Kl. 6 var Flaaden under Sejl, delt i tre Eskadrer, hvoraf Nelson førte Avantgarden paa Linieskibet *Elephant*, Parker Corps-de-Bataille paa sit Skib *London*, og Graves Arrièregarden paa *Defiance*. Bombardererne vare henlagte i en Linie udfor Kronborg for at værne Flaaden, og de kastede nogle Bomber ind i Fæstningen og Byen, uden dog at anrette synderlig Skade, uden for saavidt som de rammede netop den engelske Konsuls Hus. I Spidsen for Flaaden gik *Monarch*, og med dette vexledes de første Skud; men da der ingen Skud faldt fra Helsingborg, trak Flaaden sig over under den svenske Kyst, sejlede forbi Kronborg, som forgjæves anstrængte sig for at naae den med sine Kugler, kaldte Bombardererne til sig, fortsatte sin Kurs, efterat være sluppen saa vel fra den frygtede Passage, kun med et Tab af 7 Mand, der bleve dræbte og saarede ved at en Kanon sprang ombord i *Isis*, samt ubetydelige Havarier, og kastede Anker i en Linie Syd for Hveen, omtrent tre Mile Nord for Kjøbenhavn.

Her kom Alting i det stærkeste Røre, Generalmarchen blev slaaet, Folk strømmede ud gjennem Gaderne til Toldboden, Volden, Kirker, Møller og alle ophøjede Steder for at betragte det stolte Skuespil og den Kamp, man mente strax vilde foregaa: men det gik ikke saa rask,

Flaaden blev liggende rolig, og Mørket faldt paa, uden at der forefaldt noget Fjendtligt.

Efterat Parker selv med Nelson og flere af de højere Officerer med Luggeren *Lark* havde foretaget en Krydstour ned imod Kjøbenhavn, havde udspejdet Stillingen og seet, hvorledes Skibene laa i Kongedybet og paa Indrerheden, holdtes endnu samme Aften Krigsraad ombord paa *London*. Meningerne vare, som saa ofte ved slige Lejligheder, delte, de Fleste ansaae Angrebet for et voveligt Foretagende; men Nelson gjorde kort Proces og tilbød at ødelægge hele den danske Forsvarslinie i en Time, naar Parker vilde overlade ham 10 Linieskibe og Massen af Flaadens mindre Skibe dertil. Tilbudet blev modtaget, efterat Parker endnu havde føjet 2 Linieskibe til, og dermed var den Sag afgjort.

Nelson stod her for en Opgave, der noget lignede den, som var ham stillet ved Abukir. Under Sejl skulde han trænge ind i en Snevring og angribe en til Ankers liggende Flaade. Men ved Abukir kunde han holde lige ind i Bugten, dele sin Flaade i to Dele og angribe Fjendens nærmeste Fløj fra begge Sider; det kunde han ikke gjøre her. Den nærmeste Fløj beskyttedes af Batteriet Trekroner og var uden Sammenligning den stærkeste, og at forsøge paa at trænge ind imellem Grunden og Skibene med en Del af Flaaden, var altfor voveligt; at rette Angrebet mod denne Del var at «tage Tyren ved Hornene», hvad Nelson ikke ansaae for tilraadeligt, og efter en nøje Vurdering af den hele Stilling og Undersøgelse af Forholdene besluttede han at begynde Angrebet fra den sydlige Ende. Ogsaa dette havde sin store Vanskelighed; thi for at komme herind maatte den angribende Flaade først sejle Syd paa igjennem Hollænderdybet, derpaa dreje rundt om Middelgrunden og igjen staa Nord paa igjennem Kongedybet, langsmed Forsvarslinien, og hertil udfordredes forskjellige Vinde og et nøje Kjendskab til Grunden, hvorfra alle Sømærker vare borttagne. Men Nelson forstod at bortrydde enhver Hindring, naar han først havde fattet en Beslutning.

Allerede om Natten mellem den 30te og 31te Marts var han selv ude med et Fartøj at lodde op i Hollænderdybet og finde Kanten af Middelgrunden, hvor nogle mindre Skibe lagdes til Ankers som Afvisere for Flaaden, naar den kom sejlende denne Vej. Tirsdagen den 31te blev der atter rekognosceret, og de to Modstandere toge Øjemaal af

hinanden. Den engelske Styrke var betydelig større end den danske; foruden Parkers Afdeling, der bestod af 8 Linieskibe, deriblandt Tredækkerne *London* og *St. George*, samt 9 mindre Skibe med ialt 700 Kanoner, der under det forestaaende Angreb skulde danne en Reserve, talte Nelsons til Angrebet bestemte Flaade 12 Linieskibe med 824 Kanoner, 5 Fregatter, 2 Korvetter, 8 Brigger, 2 Brandere og 7 Bombarderer, eller, naar Nelsons gamle Skib *Agamemnon*, som ikke kom til at deltage i Slaget, fraregnes, 11 Linieskibe og 24 mindre Skibe med ialt 1192 Kanoner, 14 Morterer og 8885 Mands Besætning. Den danske Forsvarslinie var, som alt anført, kun rustet med 630 Kanoner, foruden Trekroners 66, og havde en Besætning af 5063 Mand. De engelske Skibe vare vel udstyrede og udrustede, de danske usselt udhalte, skrøbelige og forfaldne. De engelske Besætninger vare krigsvante og øvede under en lang og streng Tjeneste; paa de danske Blokskibe var man endnu i Begreb med at indøve Folkene i Vaabnenes Brug, mange af dem havde aldrig hørt et Kanonskud, og Danmark havde havt Fred i 80 Aar. Hvem var da den Stærkeste? Ja, dersom Modstanderne havde mødt hinanden i aaben Sø, kunde man let have besvaret dette Spørgsmaal; men her var stillet Angriberne den vanskelige Opgave, at trænge ind i et ukjendt, forkrøblet Farvand for at opsøge deres Modstander, og Ingen kunde vide, om muligen flere af deres Skibe kunde blive stikkende paa Grundene, ligesaalidt som man kunde sikkre sig nogen Retraite. Nelson maatte stole paa sin gode Lykke — og den svigtede ham ikke.

Onsdag Morgen den 1ste April rykkede den engelske Flaade noget nærmere til Rheden, og Parker indtog med Reserven en Stilling lige Nord for Kongedybet. Samme Dags Eftermiddag, da der netop blæste en svag nordlig Vind, lettede Nelson med sin Afdeling af Flaaden, lod Fregatten *Amazon*, der havde gjort sig bekjendt med Farvandet, gaa i Spidsen, og sejlede ned gjennem Hollænderdybet; henimod Kl. 8 om Aftenen ankrede hele Flaaden ved den sydøstlige Ende af Middelgrunden, i det saakaldte Svælg. Fra Strickers Batteri udkastedes nogle Bomber imod de fjendtlige Skibe; men da de ikke naaede disse, standsedes Skydningen, og Engelskmændene vandt uheldigvis derved større Frihed til at bevæge sig med deres Baade i Farvandet.

Nelson var ret i sit Element; han var nu kommen ud paa sin egen Haand, omgiven af lutter prøvede Venner, og Vejret syntes at ville begunstige hans dristige Plan. Hans Flagkapitajn paa *St. George*, Kapitajn Thomas Hardy, der 4 Aar senere modtog hans sidste Suk under Slaget ved Trafalgar, havde ledsaget ham ombord paa *Elephant*, hvor hans Flag nu vajede, og denne kjække Officer gik selv ud med en Baad for at undersøge Farvandet lige op i Kongedybet til henimod de danske Skibe, idet han listede sig sagte frem og pejlede Vanddybderne med en Stage, mærkelig nok uden at blive forulempet af de Danske. Imidlertid var Nelson samlet med flere af sine dygtige Skibschefer, som allerede havde vundet et Navn under den lange og blodige Krig; der var Kapitajn Thomas Foley, Chefen paa *Elephant*, Henry Riou fra Fregatten *Amazon*; der var Admiral Thomas Graves, hvis Flag vajede paa Linieskibet *Defiance*, Kapitajn Henry Inman fra Fregatten *Desirée* og flere, og Tonen imellem Vennerne var meget lystig. Da Hardy kom tilbage til *Elephant* om Aftenen Kl. 11, var Nelson endnu ifærd med at diktere forskjellige Ordrer til Skriverne, og saaledes blev han ved næsten hele Natten; thi hans Sind var i Uro, han kunde ikke sove.

Skærtorsdag Morgen den 2den April 1801 indtraf med godt og roligt Vejr, Vinden blæsende med Bramsejls Kuling fra Sydost, netop som den engelske Flaade behøvede den, og Strømmen sættende Nord efter igjennem Løbene. Pladsen for hvert af Linieskibene var forud bestemt saaledes, at de skulde ankre op i Kongedybet i en Linie langs med den danske Forsvarslinie, navnlig med størst Kraft imod dennes sydlige Del, og saavidt muligt undgaa Beskydning fra Batteriet Trekroner; Fregatterne og de mindre Skibe skulde søge at indtage Post for Enderne af Forsvarslinien, for at beskyde Fløjskibene langskibs, og Bombardererne skulde lægge sig udenfor den engelske Linie, imellem denne og Middelgrunden, og kaste deres Bomber ind mod Byen og Skibene paa Indrerheden. Lejligheden var gunstig til at begynde Angrebet; men de engelske Lodser, det vil sige Skippere, som havde noget Kjendskab til Farvandet, vægrede sig ved at lodse Skibene op i Kongedybet, hvor Sømærkerne vare borttagne, og Nelson maatte tiltale dem haardt for at formaa dem til at gjøre deres Pligt.

Kl. 9½ om Formiddagen gav omsider den engelske Viceadmiral

Signal til sine Skibe at lette og indtage deres Post. Det første, som lystrede Kommandoen, var Linieskibet *Edgar* paa 74 Kanoner, Kapt. G. Murray, der lettede og med Mærssejlene paa Rand gled afsted for den aabne Vind op i Kongedybet. Kl. 10¼ hejste Fischer Signal fra *Danebrog* at begynde Slaget, saasnart Fjenden kunde naaes. Kl. 10½ aabnede Forsvarsliniens sydlige Fløjskib, *Prøvesten*, hvis kjække Chef Kapitajn Lassen paa denne Dag skulde faae sin Ilddaab, en velrettet Ild imod

Slaget paa Rheden den 2den April 1801.

Edgar, og det første Skud, som paa denne mindeværdige Dag blev affyret imod Engelskmændene, faldt fra *Prøvestens* underste Batteri og rettedes af Batterichefen selv, Premierlieutenant Michael Bille. *Edgar* besvarede Ilden, men fortsatte i al Ro sin Kurs, indtil det havde naaet sin Post (H) udfor Prammen *Sværdfisken*, imellem Blokskibene *Jylland* og *Kronborg*. Efter *Edgar* kom Linieskibet *Agamemnon* (A) først under Sejl; men da det laa et Stykke oppe i Hollænderdybet, skulde det ar-

bejde sig op imod Vind og Strøm for at komme fri af Middelgrunden, hvilket mislykkedes, endog under et Forsøg med Varp, og *Agamemnon* maatte igjen lade Ankeret falde. Efter *Edgar* fulgte derfor *Polyphemus* (C) paa 64 Kanoner, Kapt. J. Lawford, der lagde sig sydligst i Linien, udfor *Prøvestens* Boug; saa kom *Isis* (D) paa 50 Kanoner, Kapt. J. Walker, der sejlede forbi *Polyphemus* og ankrede lige Nord for dette. Alle de engelske Linieskibe ankrede op for Ankere fra Agterenden, saaledes at de bleve liggende for Strømmen med Stævnene mod Nord og kun havde behøvet at kappe deres Ankertouge eller stikke dem fra sig, for at fortsætte deres Kurs. Efter *Isis* kom de to store Linieskibe *Bellona* (F) og *Russel* (E), hvert paa 74 Kanoner, der skulde have taget Post henimod den nordlige Ende af Linien; men Lodserne, der forsikkrede, at Vanddybden var mindst der, hvor de danske Skibe laa, og større længere ude, holdt saa nær ved Middelgrunden, at begge de stolte Skibe borede sig fast i Sandet; de kom imidlertid til at staa med Bredsiden imod den sydlige Del af Forsvarslinien, og deres Kanoner gjorde stor Virkning imod denne. Efter *Russel* kom det mindre Skib *Ardent* (G) paa 64 Kanoner, Kapt. Th. Bertie, der ankrede i Aabningen mellem *Edgar* og *Isis*, udfor Blokskibet *Jylland*. Hermed var Forsvarsliniens sydlige Fløj, fra *Prøvesten* lige indtil *Kronborg*, under heftig Beskydning, der endnu mere forøgedes, da Fregatten *Desirée* (B), Kapt. Inman, og en Brig lagde sig for Bougen af *Prøvesten* og beskød det langskibs, og en anden Fregat tog Post mellem *Isis* og *Ardent*, hvor *Agamemnon* formodentlig skulde have ligget. Neppe vare de to Linieskibe grundstødte paa Middelgrunden, før Lord Nelson selv kom brusende med det stolte *Elephant*, der var paa 74 Kanoner; da han saae *Bellona* og *Russel* staa fast, sagde hans øvede Sømandsøje ham strax, at Lodserne havde Uret og Kapt. Hardy Ret med Hensyn til Grundens Beliggenhed; han lod derfor sit Skib dreje til Bagbord, gled op imellem *Isis* og *Russel*, passerede *Edgar*, og indtog sin Plads (V) lige for *Danebrog*, eller snarere lige for Flaadebatteriet Nr. 1. Saa kom Linieskibet *Glatton* paa 54 Kanoner, Kapt. W. Bligh, der ankrede i Hullet mellem *Edgar* og *Elephant*, og endelig de tre store Linieskibe *Ganges* (K), *Monarch* (L) og *Defiance* (M), hvert paa 74 Kanoner, der ankrede i den her nævnte Orden Nord for *Elephant*, saaledes at *Defiance*, der førte Kontreadmiral Graves's

Flag, kom til at ligge nordligst, omtrent udfor Aabningen mellem Linieskibet *Holsten* og Blokskibet *Indfødsretten*. Kl. 11 vare samtlige 11 Linieskibe paa deres Post og Slaget i fuld Gang, Skydningen overordentlig voldsom; Røgen drev hen over de danske Skibe, der ofte, paa Grund af deres Mangel paa Rejsninger, bleve ganske skjulte af den, medens de høje Rejsninger paa de stolte engelske Skibe ragede tilvejrs paa den luv Side af Røgen.

De dansk-norske Søfolk paa de angrebne Skibe havde havt et stolt Syn for deres Øjne, inden den hede Kamp begyndte; Øjenvidner have berettet, at man ikke kunde tænke sig noget prægtigere Skue for en øvet Sømand end de herlige Skibe, der med en beundringsværdig Ro og Sikkerhed, uagtet de indtrufne Uheld, et for et kom sejlende op igjennem Kongedybet og indtoge deres Poster. Det var Albions krigsvante Sønner, der med deres bedste Skibe og ledede af Englands berømteste Admiral mødte til Kampen for Ære og Hæder. Men de gamle Krigere havde ikke kæmpet længe, før ogsaa de paa deres Side kom til at føle Agtelse og Beundring for den Modstander, de her havde for sig bag de gamle Træmure; aldrig havde de, efter deres eget Udsagn, mødt en saa kraftig og haardnakket Modstand som her, og havde det været Franskmænd, Spaniere eller Hollændere, istedenfor Danske og Normænd, de havde for sig, mente de, at Slaget vilde være endt paa mindre end en Time; thi nu, da Stillingen var indtagen, var deres Overmagt stor. Nu havde man imidlertid ikke mere Stunder til at anstille Betragtninger af den Art, Fjenderne vare hinanden nær paa Livet, Ingen kunde undslippe, det gjaldt kun Sejr eller Død, og med en aandeløs Spænding fulgte hele Hovedstaden det storartede Skuespil, der foregik paa Rheden. Gaderne vare næsten folketomme, hvorimod ethvert Punkt, hvorfra man kunde faae et Glimt af Slaget, Toldboden, Lange Linie, Kastellet, Christianshavns Vold, Kirketaarnene, Tagene paa de høje Bygninger osv. vare besatte med Tusinder af Tilskuere, og mange af de Kæmpendes Paarørende søgte Trøst og Haab i Kirkerne. Kronprinds Frederik, omgiven af mange Officerer og højtstaaende Mænd, var snart paa Nyholm, snart paa Toldboden og Lange Linie for at følge Slagets Gang og træffe sine Dispositioner.

Imidlertid havde de engelske mindre Skibe ligeledes begivet sig til

deres Poster. En lille Eskadre paa 3 Fregatter og 2 Korvetter under Kommando af Kapt. Riou paa *Amazon* (N) var sejlet forbi hele Linien og ankret Nord for *Hjælperen* og *Indfødsretten*, som de sendte en livlig Ild; men af Bombardererne vare kun 2 naaede op paa deres Post, hvorfra de, dog uden synderlig Virkning, kastede nogle Bomber ind imod Indrerheden. De 11 dansk-norske Kanonbaade, som Steen Bille havde ladet udlægge under sin Næstkommanderende, Kapitajn Walterstorffs Kommando langs Østgrændsen af Refshalen, kunde ikke udøve nogen Virkning, da Skibene laa dem ivejen, og de trak sig derfor, allerede inden Slaget var i fuld Gang, tilbage med et Tab af 3 Døde og 4 Saarede. Heller ikke Parkers store Reserve kom til at udøve nogen Virkning; han lettede vel med alle Skibene for at nærme sig Kamppladsen, men maatte ankre igjen, da han ikke kunde arbejde sig op imod Vind og Strøm, og de tre Linieskibe, som han gav Ordre til at krydse op for at slutte sig til Angrebsflaaden i de tre utjenstdygtige Skibes Sted, naaede først mod Slutningen af Slaget saa vidt, at de kunde vexle nogle Skud med Batteriet Trekroner.

Lad os see, hvorledes det gik paa de kæmpende Skibe. Paa Forsvarsliniens sydlige Del gik det varmt til, og navnlig var Fløjskibet *Prøvesten* haardt betrængt. Det havde taget imod de første Stød fra de engelske Skibe og var nu omringet saa at sige paa alle Sider af Fjender, der kunde rette omtrent tre Gange saamange Kanoner imod det, som det selv raadede over. Skroget blev gjennemboret af Kugler, den ene Kanon demonteredes efter den anden, Mange af Mandskabet dræbtes eller saaredes, tre Gange brød Ilden ud i Skibet; men hver Gang blev den igjen slukket, og den kjække, skjøndt uøvede Besætning holdt Stand med heltemodig Udholdenhed. Af de to Pramme, *Rendsborg* og *Nyborg*, som dækkede Aabningen mellem Blokskibene *Jylland* og *Vagrien*, bleve kort efter Slagets Begyndelse Tougene paa den første overskudte, og Prammen drev paa Grund omtrent tusinde Alen indenfor Linien; dog lykkedes det her dens kjække Chef Kapitajnlieutn. Egede at faae den svajet med Bredsiden mod Fjenden, og i denne Stilling vedblev han at bruge sine Kanoner flinkt og kæmpe i over fire Timer, indtil Prammen var aldeles sønderknust og havde mistet næsten en Fjerdedel af sin Besætning; da Flaget blev skudt ned, blev det ikke hejst igjen; Egede

sendte sit usaarede Mandskab i Land og overgav sig tilligemed de Saarede til Fjenden. Prammen *Nyborg* forsvarede sig ikke mindre tappert; efter tre Timers Kamp havde den kun een brugelig Kanon tilbage, havde mistet en Fjerdedel af sin Besætning, var gjennemboret af Grundskud og synkefærdig. Da opgav dens kjække Chef Kapitajnlieutn. Rothe Kampen, satte Sejl til, slap ind paa Indrerheden og naaede ved Bistand fra Billes Eskadre Toldboden, hvor *Nyborg* sank, efterat den der forsamlede Mængde havde seet, hvorledes et dansk Skib skal see ud, naar det trækker sig ud af Ilden. Der var nu blevet Aabning i Linien mellem *Jylland* og *Vagrien*, og her trængte Fjenden ind med sine mindre Skibe og beskød Blokskibene næsten langskibs; ved denne Manøvre og ved at overdænge den sydlige Del af Linien med Skud fra de udenfor opankrede Skibe, lykkedes det omsider, efter en haardnakket Kamp paa 3 til 4 Timer, og efter at Dynger af Lig vare ophobede paa Skibene og de nederste Rum blevne overfyldte af Saarede, at faae de gamle Blokskibe saaledes ramponerede, at de maatte standse Kampen og stryge deres Flag for Fjenden. Saaledes faldt *Jylland*, *Sværdfisken* og *Kronborg*, hvis tappre Chef Premierltn. Hauch havde fundet Heltedøden, i Fjendens Hænder; da *Vagrien* overgav sig, havde det kun tre brugelige Kanoner tilbage; Kapitajn Risbrich havde ladet Krudt og Ammunition kaste i Vandet og forladt Vraget med den største Del af Mandskabet, saa at kun 87 Mand faldt i Fjendens Hænder. Blandt de sidste, som strøg, var Fløjskibet *Prøvesten*, hvis Chef og Besætning havde givet det mest glimrende Bevis paa Kjækhed og Udholdenhed; inden Flaget gik ned og Kapt. Lassen forlod Vraget med saamange Folk, som Fartøjerne kunde rumme, havde man fornaglet de to sidste Kanoner, som endnu kunde bruges, og kastet Krudt og Kugler overbord; 300 Mand, hvoriblandt de fleste Saarede, bleve tagne til Fange. Det hedder i nogle fremmede Beretninger, at de danske Matroser, da Engelskmændene kom ombord paa de synkefærdige Vrag for at tage dem i Besiddelse, skød paa dem med Geværer; men dette omtales ikke i de danske Skildringer af Slaget og forholder sig neppe rigtigt.

Medens der kæmpedes med stor Udholdenhed langs den sydlige Del af Linien, var Centrum ligeledes under en heftig Ild, og Besætningerne paa *Danebrog*, *Sjælland* og de hosliggende Pramme og mindre Fartøjer

gave ikke deres Kammerater Noget efter i Tapperhed. *Danebrog* blev heftig beskudt af Nelsons Admiralskib *Elephant* og navnlig af Linieskibet *Glatton*, der var armeret paa Batterierne med 68pundige Carronader, en Slags nye, korte Kanoner, som senere ville blive omtalte. Kl. 11½ brød Ilden ud paa *Danebrog*, og Olfert Fischer, der var saaret i Hovedet af en Splint, maatte flytte sin Kommandostander over paa Linieskibet *Holsten*; men Skibschefen, Kapitajn Braun, fortsatte Kampen fra det brændende Skib, indtil ogsaa han saaredes, hvorefter Næstkommanderende, Kapitajn Hans Lemming, overtog Kommandoen og holdt Mandskabet i Aande. Det gik varmt og blodigt til paa det gamle Blokskib med det stolte Navn; Ilden blev næsten standset, men den brød ud igjen, og da en Trediedel af Besætningen var faldet eller saaret, da alle Kanonerne paa 3 nær vare gjorte ubrugelige, da ingen Frelse mere var mulig for Skibet, begyndte Lemming at sende de uskadte Folk i Land med Fartøjerne, og overgav sig endelig med sin Chef og 86 Mand til Fjenden. Engelskmændene kom ombord paa Skibet for at tage det i Besiddelse; men da heller ikke de kunde faae Bugt med Ilden, maatte de igjen forlade det med deres Fanger. Ankertougene brændte over, og det brændende Vrag drev afsted for Vind og Strøm Nord efter, indtil det om Eftermiddagen kort efter Slagets Ophør sprang i Luften.

Danebrogs sørgelige Skjæbne kunde ikke andet end virke forstyrrende ind paa dets nærmeste Omgivelser, Flaadebatteriet Nr. 1 og Stykprammen *Hajen*, der laa i Linien Nord og Syd for det store Blokskib, og Korvetten *Elven* og Kavalleriprammen *Aggershus*, der laa indenfor. *Elven* havde faaet flere Grundskud, mistet endel af Takkeladsen samt flere Døde og Saarede, da Holsten indsaa, at han med dette Skib, der kun var udlagt som Repetitør, ikke kunde udrette Noget under den heftige Skydning, hvorfor han omtrent Kl. 1 kappede sit Ankertoug og trak sig tilbage til Indrerheden. *Aggershus* maatte efter en fortvivlet Kamp, da Prammen næsten var sønderskudt og en Trediedel af Besætningen saaret eller falden, kort efter kappe sine Ankertouge og lade sig drive; det traf sig da saa heldig, at Rothe med Prammen *Nyborg* netop kom sejlende forbi med sine Stumper af Sejl, og, uagtet han selv var synkefærdig, tog han dog sin Lidelseskammerat med paa Slæb, trak

ham ind over Refshalen, satte ham paa Grund ved Kalkbrænderiet og naaede selv, som ovenfor anført, Toldboden, hvor hans egen Pram sank.

Men lad os et Øjeblik betragte de to Sekundanter, Flaadebatteriet Nr. 1 og *Hajen*; thi der var der Liv og Munterhed, maaske den lystigste Leg, som hele Forsvarslinien kunde fremvise paa hin berømte Dag. Paa Flaadebatteriet var det Willemoes, den unge, raske Knøs, der bar Spiren til en Tordenskjold i sig, som muntrede sine Folk, og som i tre Timer uafbrudt fra sin Ankerplads, hvor han laa svinebunden uden Rejsning og Sejl, beskød det engelske Admiralskib med saadan Udholdenhed, at den berømte engelske Admiral faldt i Beundring derover og senere fik Lejlighed til at omtale, hvormeget dette Batteri havde generet ham. Hans Færd blev ogsaa senere besunget i et smukt Digt af Grundtvig, der samme Dag stod inde paa Toldboden og iagttog Slagets Gang. Ogsaa *Hajens* unge Chef, Normanden Sekondlieutenant Müller, der ligesom Willemoes selv maatte tage Del i Kanonernes Betjening, holdt sit Mandskab i Aande og kæmpede i lang Tid med Udholdenhed, navnlig imod det store Skib *Glatton*.

Paa denne Tid, da Klokken omtrent var 1, da *Danebrog* stod i Luer og de fleste af Skibene endnu kæmpede af al Magt, skjøndt det var stærkt paa Heldingen med flere af dem, tabte Parker, der kun var Øjenvidne til Slaget og ikke saae sig istand til at sende Nelson Forstærkning op imod Strømmen og Vinden, Modet og Taalmodigheden. Han fandt, at den Time, i hvilken Nelson havde tilbudt sig at ville ødelægge den dansk-norske Forsvarslinie, begyndte at blive «djævelsk lang», han frygtede for, at den engelske Angrebsflaade skulde blive fuldstændig ødelagt, til stor Skade for den forestaaende Expedition til Østersøen, og skjøndt han ikke saaledes som Nelson kunde oversee Stillingen, vilde han dog ikke, at denne skulde bære Ansvaret for et uheldigt Udfald af Angrebet; han lod derfor hejse Signal til at standse Slaget. Ombord paa *Elephant* gik Nelson op og ned ad Dækket og slingrede stærkt med Stumpen af den højre Arm, som han altid plejede, naar han var i heftig Bevægelse, da man kom og meldte ham, at der paa *London* vajede Signal for at ophøre med Slaget. «Foley», sagde han til sin Flagkapitajn, «De veed, at jeg kun har eet Øje, saa jeg kan vel nok undertiden have Lov

Flaadebatteriet Nr. 1 (Willemoes) i Slaget paa Rheden (2den April 1801).

til at være blind. Paa min Ære,» føjede han til, idet han stillede Kiggerten for sit blinde Øje, «jeg seer ikke noget Signal hos Parker. Sørg for at mit Signal om at angribe Fjenden paa nært Hold vajer klart, og spiger det fast til Stormasten, om fornødent. Saaledes vil jeg besvare Parkers Signal!» Denne Mangel paa Lydighed imod den Højstkommanderendes Befaling, som vel under de givne kritiske Forhold var klog, men som der hørte en Nelsons Dristighed til at vise, blev afgjørende for Slagets Udfald. Dog var der en Afdeling af den engelske Flaade, som adlød Parkers Signal, nemlig den lille Eskadre paa 3 Fregatter og 2 Korvetter, som under Anførsel af Kapitajn Riou paa Fregatten *Amazon* havde indtaget den Post, der var bestemt for de grundstødte Linieskibe *Bellona* og *Russel*, nemlig Nord for Forsvarslinien. Den havde lidt betydeligt af Ilden fra de danske Skibe og fra Batteriet Trekroner, Rejsningerne vare forskudte, mange Folk saarede eller faldne, og den Kommanderende selv saaret; han fandt det da raadeligst at lade Skibene kappe deres Touge og trække sig tilbage. Under Udførelsen af denne Manøvre sad Riou paa en Kanon og opmuntrede sine Folk. «Hvad mon Nelson vil tænke om os?» sagde han med slet skjult Bitterhed til de hosstaaende Officerer, idet Fregatten ved en uheldig Drejning kom til at vende Agterenden imod Trekroner; den fik derved Skuddene langskibs, og den kjække engelske Kapitajn tumlede ned af Kanonen, hugget midt over af en Kugle.

Slaget fortsattes uden Standsning. Det store Linieskib *Sjælland* med sine nøgne Rejsninger var stærkt medtaget af Ilden fra de engelske Linieskibe *Elephant*, *Ganges* og *Monarch*; men den flinke Kapitajn Harboe holdt ypperlig Stand. Det Samme var Tilfældet med *Hajen*, hvor Müller maatte anvende al sin Kraft for at faae de uøvede Folk til at holde ud; men omsider var Prammen saaledes forskudt af *Glattons* Kanoner og havde lidt saa betydelige Tab, at den kjække unge Lieutenant, efter forgjæves at have søgt at slippe bort med Besætningen, maatte overgive sig til Fjenden og nyde den bittre Ære at blive forestillet for og rost af Nelson. Noget bedre gik det hans yngre Kammerat Willemoes, hvis Batteri led det forholdsvis største Mandefald under Dagens Kamp. Han var kommen saa tæt ind under Laaringen paa *Elephant*, at han herfra kunde beskydes med Musketter, hvorved han mi-

stede adskillige af sine Folk. Da Klokken var bleven henimod 2, og han indsaae, at han ikke kunde holde sin Post længere, kappede han Ankertougene, for om muligt at slippe ud af Ilden og frelse Besætningen; men Flaadebatteriet drev ned for Bougen af *Sjælland*, og Harboe blev derved nødt til ogsaa at kappe Linieskibets Touge, hvorved det store Skib svajede rundt, og en Stund efter kom til at ligge saa uheldigt, at Fjenden kunde beskyde det langskibs. Derved opstod stor Forvirring ombord, der gik saa vidt, at endog Skibets Næstkommanderende og flere Andre kastede sig i Fartøjerne og flygtede bort, hvorved de satte en Plet paa en af Danmarks og Norges største Hædersdage. Imidlertid drev begge Skibene Nord paa, indtil det overfor Trekroner, hvor Parkers Skibe begyndte at skyde paa dem, lykkedes dem at komme fri af hinanden; Willemoes varpede sig ind paa Indrerheden, og slap saaledes ud af Ilden; Harboe lod sit Reserveanker falde der, hvor han laa, og understøttede med sine Kanoner Forsvaret af Liniens nordlige Del.

Denne Del af Forsvarslinien, der omfattede Blokskibene *Indfødsretten* og *Charlotte Amalie*, det lille Linieskib *Holsten*, hvor Fischers Stander vajede, Stykprammen *Søhesten* og noget længere inde Defensionsskibet *Hjælperen*, var ved Slagets Begyndelse ikke stærkt angreben; ikkun Linieskibet *Defiance* og tildels *Monarch*, samt den tidligere omtalte Eskadre under Riou, havde rettet deres Kanoner imod den. Men efterhaanden, som Kampen skred fremad, og de danske Skibe ødelagdes, kom flere af de engelske større og mindre Skibe til, Skydningen blev heftigere, de danske Skibe overvældedes, og Trekroner kunde ikke komme dem til Hjælp, da de selv dækkede Fjenden imod Batteriet. Chefen paa *Indfødsretten*, Kapitajn de Thura, var allerede tidligere falden, og da Kronprindsen, som netop stod paa Volden om Batteriet Sextus paa Nyholm, fik Melding herom, spurgte han sine Omgivelser, hvem der var villig til at afløse de Thura. Strax meldte sig hans egen Adjudant, den behjertede Kapitajn J. C. von Schrødersee, der paa Grund af Svagelighed havde staaet udenfor Marinen i flere Aar; nu opflammedes han til nyt Liv ved det storartede Skuespil, han havde for Øje, sprang ned i et Fartøj, og roede lige ombord i *Indfødsretten* — men neppe havde han sat Foden over Falderebet, før en fjendtlig Kugle gjorde Ende paa hans

Liv. En Støtte i Form af en knækket Mast og med en simpel Indskrift betegner paa Batteriet Sextus det Sted, hvorfra Schrødersee udgik for at finde Døden. De haardt betrængte Skibe kunde ikke ret længe holde ud i Kampen mod den betydelige Overmagt; *Indfødsretten* maatte overgive sig med Resten af sit Mandskab; *Charlotte Amalie* var saa ilde tilredt af langskibs Skud, at ogsaa det maatte stryge Flaget, efterat Kanonerne vare fornaglede, Krudtet kastet overbord og Størstedelen af Besætningen flygtet over paa Trekroner. *Søhesten* maatte stryge, og ligeledes Linieskibet *Holsten*, efterat Fischer Kl. 2½ havde flyttet sin Stander over paa Batteriet Trekroner. *Hjælperen*, der var meget svagt armeret, trak sig ilde tilredt ind paa den indre Rhed.

Det sidste Skib, som strøg, var Linieskibet *Sjælland*, hvis tappre Chef saa uforvarende var kommen til at deltage i Forsvaret af den venstre Fløj, og her paa en saa glimrende Maade gjorde godt igjen, hvad hans Næstkommanderende havde forbrudt. Da Harboe ikke længere kunde forsvare sit Skib, lod han Krudt og Ammunition kaste overbord, Kanonerne fornagle, de Døde og Saarede bringe i Land, og Flaget hale ned, medens Vimpelen endnu blev vajende. Først den følgende Morgen forlod han med Resten af sine Folk det synkefærdige Skib paa den ene Side, medens Engelskmændene lagde til paa den anden, for at tage det i Besiddelse — men de fandt kun et Vrag. Boug og Sider vare forskudte, 27 Grundskud vare trængte ind i Skroget, Alting indenbords sønderknust og i Forvirring, Master og Rejsning faldefærdige; her var Intet at redde, Vraget maatte overgives til Luerne, der snart fortærede det.

Forsvarslinien var tilintetgjort. Af de 18 Skibe og Pramme var det kun lykkedes de 5, og det i synkefærdig Tilstand, at trække sig tilbage til Indrerheden, de øvrige 13 vare, som det hedder i de engelske Beretninger, «bogstavelig sønderslaaede» («literally knocked to pieces») faldne i Engelskmændenes Hænder. Man tro dog ikke, at disse havde været istand til, ustraffede at opnaae et saadant Resultat; tværtimod! de fleste af Skibene vare stærkt medtagne og deres Stilling farlig. Det var navnlig Skrogene, som havde lidt, et Bevis for, at de danske Artillerister havde skudt godt; men ogsaa Rejsningerne, Master og Undergods vare stærkt havarerede. Saaledes havde *Ardent* faaet 75 Skud i Skroget,

hvoraf 14 vare Grundskud; *Isis* var saa forskudt, at det maatte sendes hjem; *Monarch* havde faaet 26 Grundskud, og dets Rejsning var faldefærdig. Det blev herved vanskeligt at manøvrere med de store, af Døde og Saarede overfyldte Skibe i det snevre Farvand, der tilmed var opfyldt af Vrag, og hvorfra Batteriet Trekroners Kanoner kunde gjøre dem Udgangen vanskelig, ja hvor de endog kunde vente at blive angrebne af Billes Eskadre, af de 11 Kanonbaade og muligen af de to Blokskibe *Elefanten* og *Mars*. De engelske Skibe kom ogsaa snart i Uorden. *Ganges* ragede ombord i *Monarch* og drev tilligemed *Defiance* ned under Trekroner, der beskød dem langskibs.

Under disse mislige Forhold, og da flere Skibe stode Fare for at rage fast paa Grunden, tabte Nelson dog ikke Fatningen, men indsaae, at han maatte forsøge et nyt Middel. Han opsatte i Hast et Brev saalydende: «Lord Nelson har Befaling til at skaane Danmark, naar det ikke længere gjør nogen Modstand; men hvis Skydningen fortsættes fra Danmarks Side, vil Lord Nelson blive nødt til at sætte Ild paa alle de flydende Batterier, han har taget, uden at han formaaer at redde de tappre Danske, som have forsvaret dem.» Denne Skrivelse, der var stilet til «Englændernes Brødre, de Danske», afsendte han fra *Elephant* med sin Adjudant, Sir Frederik Thesiger, der først roede ombord i Vagtskibet *Elefanten*, hvorfra man, formentlig efter hans egen Anmodning, hverken viste ham til Fischer eller Bille, hvis Standere vajede paa Rheden, men til Kronprindsen selv, som nu var inde paa Lange Linie. Den menneskekjærlige Prinds, der var stærkt bevæget over den gruelige og langvarige Scene, hvortil han havde været Vidne, kunde vel ikke fatte Nelsons formummede Skrivelse, men sendte dog sin Generaladjudant Kapitajn Hans Lindholm ombord til ham for at faae nærmere Besked og indlede Forhandling. Da Lindholm traadte over Falderebet paa *Elephant*, spurgte han Lord Nelson, hvad Hensigten var med hans Skrivelse. Den engelske Admiral stillede sig ganske rolig an, skjøndt hans Flaade var end mere betrængt end før, skjøndt foruden *Bellona* og *Russel* endnu 4 andre af hans Skibe vare ragede fast paa Grunden, og han havde maattet opgive en paatænkt Bestormelse af Batteriet Trekroner. Han gav Befaling til at hejse det hvide Flag paa Stortoppen og svarede Lindholm: «Det er

kun i Menneskelighedens Navn, at jeg har sendt en Parlamentær til Kronprindsen. Jeg har villet give de Danske Lejlighed til at sende deres Saarede i Land. De Skibe, som have strøget Flag, tilhøre mig; jeg vil lade dem brænde eller slæbe bort, som jeg selv finder mest passende, deres Besætninger skulle betragtes som Krigsfanger. Det er paa disse Vilkaar, at jeg giver mit Samtykke til at standse Fjendtlighederne, og jeg vil ingensinde have vundet en saa lykkelig Sejr som idag, dersom det nu ophejste hvide Flag maa danne Indledningen til et fast og varigt Forbund mellem Deres Majestæter Kongerne af Storbritannien og af Danmark. Min Adjudant skal bringe Prindsen dette mit Svar; men det tilkommer alene Admiral Parker at bestemme Varigheden af denne Vaabenstilstand, hvilket kun kan ske ombord i Admiralskibet *London.*»

Klokken var henved 4, da Fischer modtog Befaling fra Kronprindsen om at standse Ilden, og hermed var Slaget i Kongedybet til Ende.

Saasnart Lindholm havde forladt *Elephant*, roede han først ind til Kronprindsen for at indhente nærmere Ordre, og derfra ombord til *London*; imidlertid gav Nelson Signal til de engelske Skibe at lette og sejle op til Parkers Flaade, og medens denne Befaling udførtes under stort Virvar og Besvær med at faae de grundstødte Skibe flot og ud af denne Vilderede, hvor nu heldigvis alle de Danskes Kanoner taug, roede ogsaa Nelson ud til *London*, hvor det lykkedes ham at faae truffet Aftale om en Vaabenhvile paa 24 Timer. Dette var Tid nok til at faae de engelske Skibe ud af Fælden, og senere gik Underhandlingerne deres Gang, uden at Fjendtlighederne bleve gjenoptagne.

Slaget paa Rheden var et for de Dansk-Norske tabt Slag; men efter en hæderlig Kamp, som opvakte Europas Beundring. 370 brave Sømænd og Artillerister havde fundet Heltedøden, og 665 laa endnu med blødende Saar; men hvad havde vort Fædreland ellers tabt? Nogle gamle Blokskibe og simple Pramme, som vare brændte eller skudte i Stumper, saaledes at kun et af dem, Linieskibet *Holsten*, kunde istandsættes og sendes som Trofæ til England, nogle Kanoner og Inventariesager; men den dansk-norske Marine havde, efter en langvarig Fred, paany vundet

en Erkjendelse om sin Styrke og Betydning, var stegen i Medborgeres Agtelse og Tillid, og havde flettet sig en Laurbærkrands, hvis Blade aldrig skulle visne. Lord Nelson og hans kjække Officerer havde ogsaa, ved deres fremragende Dygtighed, Mod og Dristighed, føjet et nyt Blad til deres Berømmelseskrands og sejret i et af de blodigste Slag, det faldt i Nelsons Lod at lede; 350 Døde og 850 Saarede, ialt 1200, eller 165 flere end de Danske og 300 flere end Englænderne tabte ved Abukir, betegnede den Haardnakkenhed, hvormed Kampen var ført; men de reddede deres Skibe. Dog skal det ikke glemmes, at den Sejr, de havde vundet, meget mere var over de Danskes Godmodighed og Blødhed, end over deres Mod og Udholdenhed, at Lord Nelsons Finter sluttede den Kamp, hans Kanoner ikke længere kunde have standset, og at den Jubel og de Bifaldsraab, som strax efter Slaget løde ham imøde fra hans Landsmænd hjemme, snart efter bleve betydelig dæmpede, da man erfarede, at han havde taget sin Tilflugt til en Krigslist.

Paaskedag bleve de faldne Krigere, under stor Højtidelighed og Folkets levende Deltagelse, stedede til deres sidste Hvilested. Et langt Tog af frivillige Ligbærere med de simple Kister bevægede sig fra Kvæsthuset paa Christianshavn gjennem Byens Hovedgader og Nørreport til Skibskirkegaarden, hvor Ligene nedsænkedes i en fælles Grav, over hvilken taknemmelige Medborgere senere lode opkaste en Høj og rejse en Mindestøtte, omgiven af Kampestene, hvori mange af de Faldnes Navne bleve indhuggede. Et Sangerkor af hundrede Stemmer afsang en Koral, hvori følgende smukke Strofer forekom:

«Værer Fred med Eder Alle,
Dem vi saae i Kampen falde.
Hver saa uforsagt og glad
Stred for Konge, Land og Stad.
I det rædselsfulde Møde
Kjækt I stode, faldt og døde.

— — — — — — — —

Tak for Eders Heltemod!
Tak for hver en Draabe Blod!
Tak, I dyrekjøbte Sjæle!
Evigt er Jert Eftermæle!»

Underhandlingerne fortsattes imidlertid, og Lord Nelson havde om Langfredagen selv et langt Møde med Kronprindsen paa Amalienborg Slot. De engelske Admiraler opstillede den Fordring, at Danmark-Norge skulde udtræde af det nordiske Neutralitetsforbund og ligefrem indgaa i Alliance med England, «deres naturlige Forbundne»; dette fandt dog Regeringen vilde være for voveligt et Skridt overfor Rusland. Men da der, midt under Forhandlingerne, uventet indtraf Efterretning til Kjøbenhavn om, at Kejser Paul pludselig var afgaaet ved Døden i Petersborg den 24de Marts, og at en forandret politisk Optræden fra dette Lands Side derfor kunde ventes, førte dette til, at der den 9de April blev afsluttet en Vaabenstilstand paa 14 Uger, i hvilken Tid Danmark forpligtede sig til ikke at tage virksom Del i Neutralitetsforbundet eller foretage nye Udrustninger. Efterat have hjemsendt det erobrede Skib *Holsten* samt Linieskibene *Monarch* og *Isis* med Saarede og Syge, løb Parker, der endnu ikke havde erfaret Kejser Pauls Død, med den engelske Flaade den 11te April ned i Drogden, lod en Del af Skytset fra de store Skibe bringe over i de mindre, og passerede saaledes Dagen efter, til Alles Forundring, det grunde Farvand udfor Dragør. Den 19de viste han sig udfor Karlskronas Havn og sendte en Parlamentær ind for at aabne Underhandlinger; men da der her sendtes ham Melding om den russiske Kejsers Død, gik han tilbage til Kjøge Bugt, hvor han fra sin Regering modtog Befaling til at afgive Kommandoen over Flaaden til Lord Nelson og selv vende hjem. Den 22de April sluttedes en Overenskomst med Sverig, der gik ind paa de samme Betingelser som Danmark. Den urolige Nelson foretog derefter en Diversion mod Reval; men her kunde hans Mod og Dristighed ikke udrette Noget. Den russiske Flaade havde forladt Havnen og var sejlet til Kronstadt, hvor den laa vel beskyttet bag de mægtige Fæstningsværker, og Nelson maatte vende tilbage til Kjøge Bugt, hvorfra nu ogsaa han blev hjemkaldt. Rusland havde opgivet sin mod England fjendtlige Politik, og i Slutningen af Juli Maaned sejlede den engelske Flaade gjennem Store-Bælt hjem til England. Den 17de Juni var i Petersborg afsluttet en Konvention, der indeholdt den uheldige Bestemmelse, at neutralt Flag ikke skulde dække fjendtlig Ejendom, og at det skulde være tilladt at

visitere Handelsskibe under Konvoj, og da Danmark-Norge senere tiltraadte denne Overenskomst, var Freden med England foreløbig sluttet, den paa Skibene lagte Embargo ophævedes paa begge Sider, og de dansk-vestindiske Øer bleve tilbagegivne i samme Stand, som de havde været før Krigen.

Kanonbaadskamp.

Krigen med England.

1807—1814.

en 7de September 1807 var en Sorgens Dag for den dansk-norske Marine, den sørgeligste, som hele dens lange Historie har at opvise. Efterat Hovedstaden i tre Uger havde været omsluttet af engelske Tropper og Skibe og i tre Nætter og Dage vaandet sig under et forfærdeligt Bombardement, der kostede 188 Militære og 1600 fredelige Borgere Livet, var der om Natten mellem den 6te og 7de blevet undertegnet en Kapitulation, ifølge hvilken den dansk-norske Flaade, «samt Krigsfartøjerne af enhver Benævnelse tilligemed alle Hs. danske Majestæt tilhørende Skibssager og Søinventarium» skulde udleveres til de engelske Befalingsmænd. og Holmene samt Kastellet besættes af engelske Tropper, indtil Flaaden var afsejlet.

Den smukke Flaade, det danske og norske Folks Stolthed, der saa ofte havde baaret Flaget til Sejr og Ære og kun faa Aar forud værnet om sit Leje med en Styrke, der havde opvakt Europas Beundring, den kostbare Flaade, paa hvis Udvikling Kronprindsen og Regeringen havde lagt saamegen Vægt og kostet saamange Penge, at den vurderedes til en Sum af 20 Millioner Rigsdaler, skulde nu, med strøgne Stænger og Ræer, uden at have løsnet et Skud eller været istand til at kæmpe for sin Tilværelse, udleveres til den snedige Fjende, der kom listende til Sundet som en Ræv om Natten til Hønsegaarden, uden Varsel og uden Krigserklæring. Bittert og tungt var Søofficerernes og Søfolkenes Sind paa denne Dag, da de vandrede op og ned paa Holmene, hvor «Havets stolte Svaner» laa vel fortøjede i Lejet, hvor Skibe paa forskjellige Udviklingstrin stode i Bygning paa de mange Bedinger, hvor Alt tydede paa et nylig standset Liv og Virksomhed, og hvor Magasinerne bugnede af Oplag; og nu ventede de kun paa, at «Engelskmanden» skulde komme og besætte Holmenes Vagter og tage Alt i Besiddelse. Kl. 5 om Eftermiddagen kom han, og de Fremmede opkastede sig til Herrer over det danske Orlogsværft.

Det ligger udenfor vor Plan at skildre disse Dages tunge og modløse Kampe, i hvilke Flaaden tog en saa forholdsmæssig ringe Del, skjøndt den var Stridens Æble; kun en kort Fremstilling vil være nødvendig for at fastholde Traaden i den historiske Udvikling. Siden det blodige Slag paa Rheden og den kort efter paafølgende Fredslutning havde Danmark-Norge bevaret sin for Handel og Søfart fordelagtige Neutralitet under de evindelige og store Krige, som rasede paa Fastlandet, under de forskjellige Koalitioner, som dannedes imod Frankrig, og hvori endog Sverig tog Del; men næsten bestandig havde det holdt sig rustet og underholdt en Hær i Holsten ved Landets Grændse. Omsider vare Forholdene dog blevne saaledes, at Neutraliteten ikke uden Fare kunde opretholdes længere, da af de to store Vestmagter, de uforsonlige Modstandere, England herskede paa Havet og Frankrig paa Kontinentet, og dette sidste fordrede, at alle Fastlandets Havne skulde lukkes for de engelske Skibe. Efter en af de store Krige var den 9de Juli 1807 afsluttet en Fredstraktat imellem Kejser Napoleon og den russiske Kejser Alexander i Tilsit, hvilken Traktat indeholdt flere hemmelige

Bestemmelser, som det var lykkedes England at komme til Kundskab om. Napoleons uforsonlige og dygtigste Modstander William Pitt var død i Januar 1806; men hans Efterfølger Fox, som nærede mindre fjendtlige Hensigter imod Frankrig, døde i September samme Aar, og nu, da Freden i Tilsit blev sluttet, styrede Pitts berømte Tilhænger George Canning Englands udenrigske Anliggender. Han var en hensynsløs Fjende af Enhver, der kunde optræde med nogen Styrke paa Havet og ikke vilde følge England, og da han nærede Mistanke om, at Frankrig vilde benytte Danmarks gode og ansete Flaade imod England, besluttede han at gjøre denne Flaade uskadelig, allerede inden Vinteren kom og muligen afspærrede Adgangen til Sundet.

Det fremgaaer af alle Meddelelser, at det ikke var Cannings Hensigt at erobre den dansk-norske Flaade, men kun at bemægtige sig den midlertidig og oplægge den som et Depositum i en engelsk Havn, indtil Krigen med Frankrig var tilende. I Hast samledes i Yarmouth en stor Flaade paa 25 Linieskibe, omtrent 40 Fregatter, Korvetter, Brigger og Bombarderer, samt 377 Førselsskibe, som under Admiral Gambiers Kommando afsejlede til de danske Farvande i Slutningen af Juli 1807. Fra Kattegattet sendtes en Afdeling af Flaaden til Store-Bælt, Resten løb ned i Sundet den 3die August, saluterede meget venskabeligt Kronborg Fæstning og ankrede Nord for Hveen. Da endnu en mindre Styrke, som kom fra en Expedition til Rygen, stødte til Flaaden, havde denne samlet en Troppestyrke paa 30,000 Mand af forskjellige Vaabenarter, forsynet med Beleiringsskyts o. s. v., stillet under Kommando af Lord Cathcart; under ham kommanderede den senere som Hertug af Wellington berømte Generalmajor Wellesley.

I Kjøbenhavn, hvor man havde forholdt sig fuldstændig rolig, indtil den engelske Flaade ankom til Sundet, kom man vel i urolig Bevægelse, men vilde dog ikke endnu tro paa Krig. Regeringens Optræden var vaklende, Brødrene Christian og Joachim Bernstorfs Holdning næsten uforstaaelig, Folkets Mod slappet under Enevoldsmagtens Beherskelse og de for den neutrale Magt gunstige Tider. Den friske Opvækkelsens Aand fra 1801 var ganske borte, Modløshed og en vis Ligegyldighed traadt i dens Sted. Da den engelske Flaade var ankommen til de danske Farvande, og et overordentligt Sendebud indfandt sig hos

Kronprindsen, der opholdt sig ved Hæren i Holsten, og meddelte ham sin Regerings Forlangende om Flaadens Udlevering, afslog Prindsen en saa vanærende Begjæring, ilede til Kjøbenhavn, overgav Kommandoen over Fæstningen, dens lille Besætning og hele Befolkning til den gamle, hæderlige, men svage General Peymann, under hvem Kommandør Steen Bille og Generalmajor K. F. von Bielefeldt skulde staa som Næstkommanderende, og ilede derefter, til Alles Sorg og Forundring, med sin sindssvage Fader og øvrige Slægt fra den haardt betrængte Hovedstad tilbage til Halvøen.

Nu sattes Kjøbenhavn hurtig i Forsvarsstand. Imod Søen beskyttedes Byen af Kastellet, Batterierne Sextus, Qvintus og Stricker paa selve Kysten, Trekroner, der var gjort færdigt med Jordvolde og kommanderedes af Oberstlieutenant S. J. von Meyer, det nye Batteri Prøvesten, der bestod af tre, i Aaret 1802 paa Grunden nedsænkede og forstødte gamle Linieskibe, der vare bevæbnede med 89 Kanoner og nu tillige understøttedes af en Stykpram og Willemoes's berømte Flaadebatteri Nr. 1, Alt under Kommandørkapt. Jost van Dockums Kommando, og endelig det flydende Forsvar. Til dette, der først skulde udrustes og blev stillet under Kommando af Kommandørkapt. Johan Cornelius Krieger, kom til at høre Blokskibene *Mars* og *St. Thomas*, der henlagdes svinebundne mellem Trekroner og Kalkbrænderiet, 3 Stykpramme og en Flotille paa 15 Kanonchalupper, 12 Kanonbaade og 4 Bombarderer, der alle stationeredes paa Indrerheden. Søforterne og det flydende Forsvar vare tilsammen væbnede med 7 Morterer og 466 Kanoner, og havde en Besætning af 6000 Mand; men den store Flaade blev liggende urørt i Lejet. Udrustningen gik saa hurtig for sig, at Alt var rede til at tage imod Fjenden den 17de August, netop som Overfaldet paa Danmarks Hovedstad var begyndt.

Det første fjendtlige Skridt foretoges imod det ved Helsingør stationerede Vagtskib, Fregatten *Frederiksværn* paa 36 Kanoner, der vilde afgaa til Kjøbenhavn, men paa Grund af Modvind og Strøm i det Sted satte Kursen op igjennem Kattegattet for at naae en norsk Havn; den blev forfulgt af to engelske Skibe — skjøndt der ikke endnu var erklæret nogen Krig — indhentet paa Højden af Marstrand om Natten den 14de August, Dagen efter at have forladt Sundet, og angreben.

Frederiksværn, der kommanderedes af Kapitajn H. S. Gerner, var et gammelt Skib med en uøvet Besætning, navnlig bestaaende af Lærlinger og Elever, og efter en uheldig Kamp, der varede henimod en Time, blev Fregatten entret og erobret. Den førtes med, skjøndt endnu under dansk Flag, til Sundet og henlagdes midt i den engelske Flaade; Krigen var aabnet paa en Maade, der gav et slet Varsel om dens Fortsættelse.

Den 16de August, efterat alle Underhandlinger vare afbrudte, begyndte de engelske Troppers Udskibning ved Vedbæk, og allerede Dagen efter var Byen omsluttet. Belejringsarbejderne gik rask fra Haanden. Flaaden rykkede nærmere til Byen, som den snart havde afspærret fra Søsiden. Forskjellige Udfald bleve foretagne fra Voldene imod de engelske Værker, navnlig paa Nordsiden, hvor de understøttedes af Kanonbaadene; der manglede imidlertid ikke alene den fornødne Styrke, men ogsaa den rette Aand og fremfor Alt den dygtige Ledelse, som er fornøden for at trænge en vel udstyret og krigsvant Fjende tilbage, og der vandtes ingen Fordel ved Udfaldene. Man tør nok sige, at det bedste Forsvar førtes imod Søen; Fjenden forsøgte vel her at nærme sig, men blev atter dreven tilbage, og det lykkedes ham ikke, uagtet der gjordes Forsøg derpaa, at komme til at bombardere Byen fra Søsiden; imod den i Byen og blandt de Befalende herskende Modløshed dannede Steen Billes Frejdighed en Modsætning, der virkede gavnligt paa Søforsvaret. Kun maa det beklages, at der ved Udfaldene fra Kastellet, i Klassens Have og mod Kalkbrænderiet var saa ringe Forbindelse og Aftale mellem Tropperne og Kanonbaadene, at Land- og Søværnet ikke kom til at virke saaledes i Forening, som de burde.

Den 1ste September vare de engelske Belejringsarbejder færdige, og Bombardementet kunde begynde; men forinden sendte Lord Cathcart endnu engang Bud til Peymann, og anmodede ham om at tage i Betænkning, hvad han udsatte sig og sine Landsmænd for, ved ikke at udlevere Flaaden. Endnu var det Tid, endnu vilde den engelske Overbefalingsmand modtage Flaaden som et Depositum med Løfte om at give den tilbage igjen senere; men den gamle General mente at handle i Prinds Frederiks Aand og efter hans Befaling ved at afslaa en saadan Begjæring. Lord Cathcarts Trusel blev opfyldt. Den 2den September Kl. 7½ aabnedes Bombardementet, en Regn af Bomber og kongreveske

Raketter faldt ned over den ulykkelige By, hvor Alting kom i grændseløs Forvirring og Ild udbrød paa mange Steder. Kl. 8 om Morgenen standsedes Ilden; men da de Belejrede endnu ikke lode høre fra sig, begyndte den igjen med samme Kraft Kl. 6 om Eftermiddagen og fortsattes til næste Morgen Kl. 8, da den blev svagere og svagere; men Kl. 7 om Aftenen, det var den 4de September, toge Engelskmændene fat med saadan Voldsomhed, at Byens Befolkning geraadede i den største Fortvivlelse. Ingen tænkte mere paa at forsvare sig; mange Gamle, Kvinder, Børn og andre Forsagte vare flygtede ud paa Amager, Andre gjemte sig i Kjældere og Hvælvinger, Slottet var et Lasareth, Døde, Døende og Saarede laa rundt omkring, store Strækninger af Byen stode i Flammer, Voldene bleve forladte af deres Forsvarere, Borgerne fordrede Byens Overgivelse, og den 5te om Middagen sendte Peymann en Parlamentær til Lord Cathcart for at bede om Vaabenhvile. Underhandlingerne begyndte, Søndag Middag ophørte Bombardementet fuldstændig, og Natten derpaa blev Kapitulationen undertegnet.

Man kan spørge, hvorfor Flaaden ikke i Tide var bleven ødelagt eller brændt, for at ikke den snedige Fjende skulde føre den med sig som Sejrstrofæ. Herimod kan gjøres forskjellige Indvendinger; for det Første er det ikke saa let i Hast at ødelægge en større Flaade, der ligger paa lavt Vand og ikke kan føres bort, og at brænde den medfører for stor Fare for Omgivelserne; for det Andet stod man bestandig i Kjøbenhavn, selv efterat Bombardementet var begyndt, i den Formening, at den engelske Regering ikke vilde tilegne sig Flaaden, men kun i nogen Tid holde den tilbage, og for det Tredie vilde Engelskmændene vistnok, naar den kostbare Flaade ødelagdes, tage Repressalier i andre Gjenstande. Desuagtet var det Kronprindsens Ønske, at Flaaden skulde ødelægges; han havde vel ikke havt Mod eller Bestemthed nok til at udstede en saadan Befaling, medens han var i Kjøbenhavn, men fra Kiel afsendte han senere Ordre til Peymann om at brænde Flaaden, og havde ikke Engelskmændene opsnappet Sendebudet, var Flaaden formodentlig bleven brændt. Steen Bille var ogsaa beredt paa at ødelægge Flaaden eller idetmindste gjøre det vanskeligt for Fjenden at føre den bort. Han skrev den 21de August til Holmens Overekvipagemester, Kommandør Kjerulff, om at gjøre Forslag i saa Henseende, og Alting

blev derefter gjort rede til at ødelægge alle Ror, Master og Rundholter, samt bore Skibene i Sænk; men det kom ikke til Udførelse. Da Engelskmændene mødte paa Holmen for at tage Flaaden i Besiddelse, nu ikke mere som et Depositum indtil videre, men som engelsk Ejendom, var den i fuldkommen god Stand og Magasinerne urørte.

I sex lange Uger spillede de Engelske Herrer paa Holmen. Admiral Gambier havde overdraget sin Flagkapitajn Sir Home Popham at modtage Flaaden med alt Tilbehør, og Admiralitetet havde paa sin Side udnævnt en Kommission, bestaaende af Ekvipagemestrene paa Gammelholm og Nyholm, Kapitajnerne Rosenvinge og Grove, samt en Officer ved Søtøjhuset, til at forestaa Udleveringen. Popham var en streng og hovmodig Herre, hvis Optræden i Førstningen var meget nærgaaende, ja han gik endog saa vidt at beskylde danske Officerer for at tilbageholde Materiel, som tilhørte Englænderne; dette var dog mere end den gjæve Rosenvinge kunde lade sidde paa sig, han gav frejdigt den engelske Befalingsmand Svar paa Tiltale og udfordrede ham til Tvekamp, hvis han ikke tog sine Ord tilbage. Andre blandede sig i Striden, der blev bilagt, og fra nu af gik Udleveringen meget roligere. De Skibe, som laa i Lejet, bleve tiltaklede og udrustede, de aftagne Ror paahængte, Sejl underslaaede og alle Inventariesager bragte ombord; hvad der videre fandtes i Magasinerne blev dels taget ombord i Krigsskibene, dels i Førselsskibe. Paa Bedingerne stode adskillige Skibe under Bygning, blandt andre to Linieskibe, der vare rejste i Spant; disse bleve omhuggede og Tømmerne oversavede, eller de knækkede i Faldet. Men endnu stod tilbage et stort og prægtigt Linieskib, der var næsten færdigt, og til at hugge dette i Stykker eller gjøre det istand til Afløbning, saaledes at det kunde tages med, var der ikke Tid. Her maatte bruges en anden Fremgangsmaade. En stor Forsamling af Engelskmænd, blandt hvilke de højeste Officerer toge Plads paa den Pavillon, hvorfra Kongen plejede at see sine Krigsskibe blive satte i Vandet, blev indbuden til at overvære det sjeldne Syn. Støtterne bleve revne bort fra den ene Side af Skibet, og om væltede den store, prægtige Maskine med et forfærdeligt Brag, knuste sin Side og sine Ribben og blev liggende paa Pladsen som et sønderslaaet Vrag. For dette sørgelige Billede af

Krigen kunde Englænderne dog gjerne have forskaanet deres overvundne Modstander!

Midt i Oktober Maaned var Alting færdigt til Afsejling. Den 13de var Troppernes Indskibning begyndt og sluttedes Natten mellem den 19de og 20de; paa denne Dag afsejlede den første Afdeling med den engelske Hær og passerede samme Aften Kronborg, omtrent hundrede Sejlere stor. Den 21de om Morgenen forlod den sidste Afdeling af den engelske Flaade Kjøbenhavns Rhed, og med denne fulgte Ranet, Krigens Offer, den store og smukke dansk-norske Flaade. Det var et stort Bytte, den mægtige Fjende her førte med sig, og bittre vare de Følelser og tunge de Blikke, hvormed de dansk-norske Søfolk og hele Folket, der stod tomhændet tilbage, saae Skibene lette Anker og drage bort under fremmed Flag. 16 Linieskibe*), af hvilke det ældste ikke var over 20 Aar gammelt, og hvoriblandt der var saadanne Skibe som *Christian den Syvende* paa 90 Kanoner, bygget 1803, *Valdemar* og *Neptunus* paa 80 Kan., *Danmark* paa 76 osv.; 10 Fregatter, af hvilke flere førte 40 Kanoner; 5 Korvetter, alle nye; 8 Brigger, 1 Flaadebatteri, 1 Stykpram og 29 mindre Fartøjer, tilsammen 70 Sejlere, foruden 92 med ranet Gods spækkede Førselsskibe, var Byttets Størrelse. Men da dette i Slutningen af Maaneden naaede England, var det dog noget formindsket. Allerede ved Opsejlingen gjennem Sundet grundstødte Linieskibet *Neptunus* paa Taarbæks Rev og borede sig saa fast, at det maatte forlades og blev brændt; i Kattegattet blev Flaaden overfalden af en Storm, der adplittede og ødelagde alle Kanonfartøjerne paa tre nær; Flaadebatteriet og Stykprammen maatte efterlades i Sundet. Men Resten naaede sin Bestemmelse, blev indlemmet i den engelske Flaade, hvor Henrik Gerners, Stibolts og Hohlenbergs smukke Konstruktioner opvakte en vel fortjent Berømmelse, og maatte i mange Aar gjøre Tjeneste.

Det er saa naturligt, at Flaadens Ran 1807 har efterladt megen Harme og megen Bitterhed i Danmark og Norge mod de mægtige Ransmænd, og mange Gange senere, naar danske eller norske Søofficerer ere

*) Et 17de, Linieskibet *Mars* paa 60 Kanoner, blev af Engelskmændene grundsat paa Saltholmen og brændt.

komne sammen med engelske, har man hørt disse sidste udtale en Beklagelse over Cannings hensynsløse Adfærd imod Danmark ved denne Lejlighed. Men Retfærdighed byder dog, at det ikke maa oversees, hvorledes Stillingen i Europa var paa denne Tid, da Overraskelser hørte til Dagens Orden, da Neutralitet var bleven en Umulighed, og da den dansk-norske Regerings Politik var meget vaklende. Det viste sig desuden senere, at Canning kun var kommen Kejser Napoleon i Forkjøbet med Hensyn til den dansk-norske Flaade.

Men derfor var Tabet ikke mindre føleligt og kan aldrig glemmes, saameget mindre som det indtil vore Dage ingenlunde er bleven gjenoprettet, og Udsigterne til, at det nogensinde vil blive det, ere meget svage. Muligen have Søfolkene alt dengang havt en Følelse heraf; men Modet svigtede dem derfor ikke. Det hele Folk, med Kronprindsen i Spidsen, blev grebet af Harme mod den Fjende, der saa snedigen havde overfaldet Landet, og de Skridt, som fra den engelske Regerings Side bleve gjorte til Fred, Forsoning og Forbund, bleve koldt afviste; man foretrak et Forbund med de mægtige Kejsere paa Fastlandet, Napoleon i Frankrig og Alexander i Rusland, fremfor en Forbindelse med Havets Behersker, skjøndt det i høj Grad gik ud over Handelen og den dermed følgende materielle Velstand.

Rustningerne bleve drevne med Kraft, en Hær paa over 60,000 Mand stilledes paa Benene og fordeltes omkring paa Øerne, i Jylland og i Hertugdømmerne. Det af Regeringen desværre saa uforsvarligt forsømte Norge, der nu var saagodt som afskaaret fra Danmark, rustede sig paa bedste Maade. Paa Søen gjorde man, hvad der var menneskeligt muligt, og det var endda efter Omstændighederne ikke saa lidt; thi Engelskmændene havde ikke kunnet tage Alt med sig. Der var for det Første tilbage hele det ypperlige Personel, Officerer, Underofficerer og Matroser, som kun behøvede Skibe og Vaaben for at drage ud imod den Fjende, der havde opvakt dets Forbittrelse; der var de vel ordnede Værfter, navnlig Nyholm og Gammelholm, med hele deres Besætning af Haandværkere, Konstruktører osv., og her kom Alting snart i saa livlig Bevægelse, som de knappe Pengemidler tillode; og det var ikke paa Holmene blot, at der arbejdedes paa at skabe en ny Flaade, paa de offentlige Skibsværfter i Glückstadt og i Frederiksværn, hvortil føjedes

nye, midlertidige Etablissementer i Christianssand, Bergen og Throndhjem, i Svendborg og i Kiel, ligesom paa mange private Værfter sattes alle Hænder i Virksomhed til Bygning af mindre Skibe, hvortil Holmen leverede Tegningerne. Endelig var der levnet Danmark-Norge endel paa Holmen efterladt Materiale og Ammunition, samt flere Skibe, som vare borte fra Hovedstationen. Et ældre Linieskib, *Prindsesse Lovisa Augusta* paa 60 Kanoner, der tidligere havde været benyttet som Øvelsesskib for Kadetterne, laa halvt aftaklet, uden Besætning, fortøjet ved Christianssand. Det næsten nye, smukke Linieskib *Prinds Christian Frederik* paa 66 Kanoner var under Kommando af Kadetchefen, Kommandørkapt. H. C. Sneedorff, og bedsaget af Briggen *Lougen*, ført af Premierlieutenant (senere Kadetchef) Peter Wulff, ude paa et Øvelsestogt med Kadetterne og kom den 10de August ind til Christianssand, hvor Besætningen gik over i *Lovisa Augusta* for at afgaa med dette gamle Skib til Kjøbenhavn. I Norge fandtes desuden 5 Kanonchalupper og 4 Kanonjoller, i de danske Farvande 3 Brigger og nogle mindre Fartøjer, og naar hertil føjes de Kanon- og Morterfartøjer, som Engelskmændene efterlode i Sundet og Kattegattet, er Flaadens Rester nævnet; thi den lille Korvet *Diana* paa 20 Kanoner, som laa i Middelhavet, kan ikke medregnes, da den aldrig kom hjem, men blev tagen af Spanierne i Carthagenas Havn 1809.

Da Efterretningen om Krigens Udbrud indtraf til Norge, afsejlede Sneedorff med *Prindsesse Lovisa Augusta* og *Lougen* til den befæstede Havn ved Frederiksværn og var kort Tid efter ude paa Jagt efter et engelsk Linieskib, men maatte, paa Grund af Modvind og haardt Vejr, vende tilbage med sit lille, forfaldne og slet udhalte Linieskib. I Christianssand samledes imidlertid Besætning til Linieskibet *Prinds Christian Frederik*, der stilledes under Kommando af den kjække Kapitajn Karl Vilhelm Jessen, som vi alt kjende fra hans Affaire i Vestindien 1801, og som nu havde været ude paa Kadetternes Øvelsestogt som Meddommer. Engelskmændene, som havde faaet Nys om de to Linieskibe, der laa i de norske Havne, vare imidlertid allerede paa Jagt efter dem og samlede i September en Eskadre ved Flekkerø, der ligger ved Indløbet til Christianssand, for at bemægtige sig *Prinds Christian Frederik*; den kommanderende Officer, Sir Robert Stopford, sendte Bud ind til

Byen, at dersom Linieskibet ikke udleveredes, vilde han angribe med hele sin Styrke, og skjøndt Kapitajnltn. Michael Bille var kommen til med sin Kanonbaads-Eskadrille fra Frederiksværn, nærede man dog i Christianssand saa stor Frygt for Byens Ødelæggelse, at Myndighederne opfordrede Jessen til at forlade Havnen. Den 29de om Aftenen lettede derfor Jessen med Linieskibet og listede sig om Natten ubemærket af Fjenden langsmed Skjærgaarden ind til Frederiksværn, hvor nu den lille Eskadre var samlet. Men da den heller ikke her kunde finde Ro, efterdi flere og flere engelske Krigsskibe samledes udenfor, maatte den ty ind til den bedre beskyttede Havn ved Frederiksstad. Herfra løb den ud midt i November for at spejde efter saadanne engelske Krigsskibe, som muligen endnu ikke havde forladt vore Farvande for Vinteren; men Skibene, navnlig *Lovisa Augusta*, vare i saa slet Stand og saa slet udstyrede for Aarstiden, at de nødtes til atter at løbe ind til Frederiksværn, hvor Sneedorff modtog Ordre fra Kronprindsen om at sejle til Øresundet for at angribe et engelsk Linieskib og to Fregatter, som opholdt sig der. Først den 30te November kunde Linieskibene forlade Norge — Briggen *Lougen* blev tilbage i Christianssand — og sætte Kursen mod Syd; under Skagen kom de om Natten mellem den 2den og 3die December pludselig midt ind i en fjendtlig Konvoj, som de trak sig bort fra, og som om Morgenen var sejlet ad Læ til. Da Sneedorff den 4de December ankom til Sundet, erfarede han, at Engelskmændene vare borte, og det er sandsynligt, at de have været med den Konvoj, han passerede under Skagen. Efterat *Lovisa Augusta* endnu havde gjort en kort Tour til Kjøge Bugt, sendtes det paa Grund af sin maadelige Tilstand til Kjøbenhavn, blev oplagt, kom aldrig mere tilsøes, og henlaa som Blokskib indtil 1829, da det ophuggedes, 46 Aar gammelt.

Med Sneedorffs Forhold i disse 4 Maaneder, da han med 2 Linieskibe, en Brig og 9 Kanonbaade ikke havde kunnet udrette Noget mod Fjenden, var man ikke tilfreds, og denne af Marinen saa højt fortjente Officer, der har efterladt sig et saa hæderligt Minde som Chef for Kadetkorpset, maatte efter dette sit sidste Søtogt lade sig underkaste et Overkrigsforhør. Hvad der fremgik heraf, er ikke oplyst, da Frederik den Sjette i August 1808 resolverede, at «i Betragtning af, at Kommandørkapt. Sneedorff i andre Henseender havde gjort sig fortjent ved udmærket

Tjenstiver og Nidkjærhed», skulde Sagen aldeles bortfalde. Bedre havde det maaske været for Sneedorff, om den var gaaet til Doms, thi det fremgaaer af alle Efterretninger fra hans Ophold i Norge, at Dommen ikke kunde være gaaet ham imod.

Vi vende os til det sidste Linieskib, *Prinds Christian Frederik*, og dets sørgelige, men smukke og hæderlige Endeligt. Det blev holdt i Bevægelse hele Vinteren, benyttedes først til et Par Konvojeringer og sendtes dernæst op til Norge, for i Forening med Briggen *Lougen* at krydse i Skagerakket og beskytte Forbindelsen imellem Norge og Danmark.

Imidlertid førtes der livlige Underhandlinger med Frankrig og Rusland om Aabningen af Felttoget 1808. Napoleon havde vel ikke den Aarsag, som tidligere, til at forbinde sig med Danmark, da dets Flaade var borte; men han fortsatte dog Underhandlingerne om Forbund, dels for at faae de danske Havne lukkede for Englænderne, dels for at faae Danmarks og Norges Hjælp til et Indfald i Sverig. Rusland, som efter Tilsitterfreden skulde søge at mægle Forlig mellem England og Frankrig, havde allerede ved en Erklæring af 26de Oktober 1807 afbrudt sine Forhandlinger med den engelske Regering og lukket sine Havne for den store Sømagt. Kejser Alexander søgte nu, dog vistnok kun paa Skrømt, at formaa Gustav den Fjerde Adolf til at afslutte en væbnet Neutralitetsakt mod England; men den svenske Regering vilde ikke gaa ind herpaa; den sluttede sig tværtimod nærmere til England, hvorfra den fik Tilsagn om Krigsmateriel og Penge, ja Aftale blev endog truffen om, at svenske Tropper skulde besætte Sjælland. Den dansk-norske Regering havde nu ikke mere noget Valg; den havde brudt fuldstændig med England, maatte derfor slutte sig nøje til Frankrig og Rusland, og, hvor nødig den end vilde, erklære Sverig Krig. Vel havde Kong Gustavs Opforsel imod Danmark i den senere Tid kunnet give grundet Anledning til Klage, og vel havde han under sit venskabelige Forhold til England seet med milde Øjne paa, at den dansk-norske Flaade bortførtes i Efteraaret 1807; men en Krig med Sverig var dog ikke meget populær i Danmark og Norge, og da den erklæredes den 29de Februar 1808, havde den mange Modstandere, der kun undskyldte den ved Omstændighedernes Magt. Felttogsplanen gik ud paa, at en dansk Hær i Forening med et fransk-

spansk Hjælpekorps skulde gjøre Indfald i Skaane fra Sjælland, en norsk Hær under den til Statholder senere udnævnte Prinds Christian August af Augustenborg trænge fra Svinesund ind i Sverig, og Russerne falde ind i Finland. Krigen begyndte; de russiske Tropper skred rask frem i Finland, og det Hjælpekorps, der skulde handle i Forening med den danske Hær og talte 33,000 Mand med 6000 Heste under Anførsel af den berømte Marskalk Bernadotte, Prinds af Pontecorvo (senere Sverigs Konge Karl den Fjortende Johan), begyndte den 5te Marts sin Indrykning i Holsten, drog videre til Fyen og overskibede endel Tropper til Sjælland, medens Bernadotte begav sig til Kjøbenhavn; men da standsede Fremrykningen pludselig. Kejser Napoleon, der savnede Efterretning om Ruslands Fremrykning i Finland, frygtede for at lade sine Tropper rykke frem, inden han var sikker paa, at den russiske Hær havde sat sig i Bevægelse, og da han ligeledes manglede Meddelelse om Bernadottes Indmarche — Efterretningerne gik ikke dengang saa hurtigt som nu — sendte han Befaling til Bernadotte om at vente. Denne Befaling, der i Danmark blev anseet som en Kontraordre, opvakte megen Forbauselse og Uro, den belejlige Tid spildtes, de engelske Krydsere ankom til Bæltet, og Toget til Skaane gik overstyr.

I disse bevægede Dage foregik der et Thronskifte, vistnok mere stille og uformærket, end en saadan Begivenhed er foregaaet i noget Land. Den 13de Marts 1808 døde den aandssvage Kong Christian den Syvende i Rendsborg, 59 Aar gammel, og hans Søn Frederik den Sjette, der allerede længe havde ført Styret, fulgte ham paa Thronen.

Paa sit Krydstog i Skagerakket under idelig Kulde og Storm led Linieskibet *Prinds Christian Frederiks* Besætning meget Ondt, og Sygelisten voxede; men den uforfærdede Jessen og hans flinke Officerer, Kapitajn Rothe, Lieutenanterne Dahlerup, Willemoes, Top, Sohland, Ferry o. fl., holdt Folkenes Mod oppe. En Dag fik de et engelsk Krigsskib i Sigte og jagede det; det var Fregatten *Quebeck*, der sejlede til Gøteborg med Penge til den svenske Regering. Fregatten undslap; men den meddelte sin Regering, hvad der var hændet, og Admiralitetet sendte derfor strax en Eskadre paa de tre Linieskibe *Stately*, *Nassau* og *Vanguard*, samt to Fregatter og tre mindre Skibe, under Kommando

af Kapitajn Sir George Parker til Kattegattet for at beskytte engelske Skibe. Denne Eskadre løb i Begyndelsen af Marts ind i Skjærgaarden ved Gøteborg, hvor den frøs inde, og da Jessen, som var kaldet ned til Sundet for at yde sin Bistand ved Troppernes Overskibning, den 11te i samme Maaned passerede forbi Vinga, fik Engelskmændene Øje paa det danske Linieskib og kom strax i Bevægelse. Medens Jessen, uden at have seet de engelske Skibe, løb ned til Sundet og ankrede ved Helsingør, hvor Halvdelen af Mandskabet maatte sættes i Land som Syge og ombyttes med nye Folk, isedes de engelske Skibe ud fra Gøteborg, en Fregat paa 36 Kanoner afsendtes til Store-Bælt for at hindre Troppernes Overskibning, og de andre Skibe løb ud i Kattegattet.

Kong Frederik, der idetmindste ingen sikker Efterretning havde om, at en engelsk Eskadre opholdt sig i Kattegattet, men som derimod havde faaet Melding om, at en engelsk Fregat var gaaet til Ankers ved Sprogø, sendte strax Befaling til Jessen om at lette med Linieskibet og snarest muligt fordrive denne Fregat fra Bæltet, for at Tropper kunde overføres til Sjælland. Bernadotte var dengang endnu i Kjøbenhavn, og Haabet om Landgangen i Skaane ikke opgivet; ellers havde Kongen neppe sendt sit sidste Krigsskib ud paa saa farlig en Expedition. Tre kostbare Dage hengik med de allernødvendigste Forberedelser til at faae Linieskibet *Prinds Christian Frederik* nogenlunde sejlklart, og først den 21de Marts om Morgenen lettede den stolte Sejler og stod Sundet ud; men neppe var den passeret Nakkehoved og havde sat Kursen mod Vest, før de engelske Linieskibe kom sejlende Nord fra og lagde sig til Ankers udfor Hornbeksbugten. Modstanderne saae ikke hinanden; Jessen vidste ikke, at han var afskaaren fra Sundet af tre store fjendtlige Skibe, og de Forsøg, der gjordes paa at advare ham, lykkedes ikke. Han fortsatte roligt sin Kurs Nord om Sjællands Rev, hvor han om Eftermiddagen Kl. 1½ fik to store Sejlere i Sigte, der kom Nord fra og for fulde Sejl styrede ned ad Bæltet, Øst om Hjelmen og Samsø; Kl. 6 ankrede de udfor Refsnæs, og da *Prinds Christian* paa Grund af Vinden ikke kunde naae ned i Bæltet, ankrede ogsaa det om Aftenen mellem Sejerø og Refsnæs, hvor det blev liggende Natten over.

Den Efterretning, som Jessen manglede om sine Fjenders Bevægelse, kunde disse derimod let faae om hans hos deres Forbundne Svenskerne

i Helsingborg, hvor man underrettede dem om, at det danske Linieskib om Morgenen havde forladt Helsingørs Rhed og sat Kursen mod Vest, Nord om Sjælland. Parker lettede da strax efter med de to Linieskibe *Stately* og *Nassau*, hvert paa 68 Kanoner, af hvilke han selv førte det første, medens Kapitajn Robert Campbell var Chef paa det sidste, der engang havde baaret det dansk-norske Flag og Navnet *Holsten*, men erobredes af Engelskmændene paa Kjøbenhavns Rhed 1801. Disse to Linieskibe gik nu paa Jagt efter *Prinds Christian*, hvorimod det tredie, *Vanguard* paa 84 Kanoner, blev liggende til Ankers ved Indgangen til Sundet, for at stoppe det forfulgte Linieskib, om det skulde søge at slippe bort ad denne Vej.

Den 22de Marts om Morgenen Kl. 8 lettede de to fjendtlige Skibe, der om Aftenen forud vare ankrede ved Refsnæs, og krydsede op ad mod *Prinds Christian*, som de antoge for en Landsmand. Jessen lod dem komme nærmere, men lettede dog ogsaa kort efter og stod Nord paa, dels for at lokke de fjendtlige Skibe bort fra Bæltet, som han efter Kongens Befaling skulde holde ryddeligt, dels for at kunne angribe dem i aabent Farvand. Linieskibet vedblev at arbejde sig op imod den østlige eller nordøstlige Vind og de to Fregatter at forfølge det; ved Middagstid kom en engelsk Korvet sejlende Nord fra og forenede sig med de to Skibe, der formodentlig nu have vidst, at det var et fjendtligt Skib, de forfulgte. *Prinds Christian* havde nu naaet op imod Sjællands Rev, og Tiden nærmede sig, da man kunde tænke paa at angribe — men saa fik Tanken en anden Retning: Linieskibene *Stately* og *Nassau* kom løbende ned for Vinden med Force af Sejl Nord om Hesselø og Lysegrundene, med Stævnene rettede mod den forfulgte Sejler. To Linieskibe til Luvart, en Fregat og to Korvetter i Læ, det var vel mange Fjender paa engang for det ulykkelige *Prinds Christian Frederik!* Jessen kaldte de fire ældste Officerer, Rothe, Top, Ferry og Willemoes, til sig for at raadføre sig med dem, da hans første Tanke, at løbe med Skibet indenom Sejrø, ikke kunde udføres af Mangel paa Kjendskab til det indre Farvand. To andre Veje stode aabne: enten at sætte Kursen lige ned i Bæltet forbi Fregatterne, hvortil Vinden var gunstig, eller med Force af Sejl arbejde sig Nord om Sjællands Rev og derfra søge at naae Sundet, da Vinden gik noget mere nordlig. Den første Udvej forkastedes

af Skibsraadet, da de fjendtlige Skibe derved vare blevne trukne ned i Bæltet, hvad netop skulde undgaaes; derimod valgtes den sidste, under Raadets Ukjendskab med, at det store Linieskib *Vanguard* laa ved Indløbet til Sundet. *Prinds Christian* gik sin tunge Skjæbne imøde.

Stillingen var overordentlig spændende; det danske Linieskib krydsede paa af al Magt, og da det omsider Kl. 5½ naaede saa højt, at det kunde styre fri af Sjællands Rev, vare de fjendtlige Linieskibe endnu en halv Mil borte; men nu forandrede Omstændighederne sig, og Haabet om at undslippe forsvandt. Vinden gik mere sydlig, saa at der ikke kunde styres Kurs udenom Gilleleje, den friske Kuling tog af, og Luften holdt sig klar. Jessen vendte, sejlede udenom Sjællands Rev, imod Sydost, ned langs Revet; men da vare Fjenderne ham alt saa nær paa Livet, at det var umuligt at undgaa Kamp imod den store Overmagt. Alting var i et Øjeblik rede til Slag, enhver Mand paa sin Post, Folkene ved Kanonerne, Liv og Ufortrødenhed overalt inden Skibsborde, skjøndt den største Del af Mandskabet ganske manglede Øvelse; men Befalingsmændene havde Hjertet paa rette Sted. Kl. 7½ faldt de første Skud fra *Nassau*, der var naaet op i Kjølvandet af *Prinds Christian*, som strax svarede med sine agterste Kanoner. *Nassau* fortsatte sin Kurs, sejlede op paa den læ — styrbords — Side af det danske Linieskib og angreb det paa Pistolskuds Afstand, paa samme Tid som *Stately* løb op paa den luv — bagbords — Side og sendte det sine glatte Lag. Solen var for længe siden gaaet ned, men Luften var klar, saa at Kysten vistnok endnu kunde skimtes fra Skibene, og en voldsom Skyden lød i den næsten stille Nat ud over Søen. Kugler trængte gjennem Skrogene, Dele af Rejsningerne bleve skudte ned, Kanoner demonteredes, Mandskab saaredes og dræbtes. Blandt disse var den unge Søhelt, Premierlieutenant Willemoes, der stod paa en af Raperterne om Bagbord paa Skandsen for at see ud over Rælingen, da en Kugle bortrev et Stykke af hans Hjerneskal, og han faldt om i Armene paa Rothe, som bar ham hen til Agtertrappen, hvor han strax efter døde. Kl. 9 vare de engelske Linieskibe saa medtagne, at de en kort Stund lode sig sakke agterud; men efter henved en halv Times Forløb kom de igjen glidende op, hver paa sin Side, og denne Gang fulgte af Fregatten *Quebeck*, der lagde sig paa *Prinds Christians* bagbords Laaring, medens *Stately*

»Prinds Christian Frederik»s Kamp ved Sjællands Odde (22de Marts 1808).

lagde sig for dets Boug paa samme Side. De uforfærdede danske og norske Matroser modtoge Fjenden med et rungende Hurra, og den sidste fortvivlede Nattekamp begyndte. *Prinds Christian* led overordentlig ved Angrebet, Officerer, Underofficerer og Mandskab faldt og saaredes i Mængde, Lieutenanterne Dahlerup og Soland faldt, Rothe og Top bleve haardt saarede, Ferry og Tostrup, ja Jessen selv saaredes; men endnu vilde man ikke give sig. Da Jessen saae, at alt Haab om Frelse maatte opgives, vilde han forsøge at lokke Fjenderne med sig paa Grund; men det lykkedes ikke. Kl. 10½ rørte det sønderskudte, synkefærdige Linieskib Grunden omtrent 300 Alen fra Land, midt for Sjællands Odde, og Jessen strøg sit Flag, da 64 Mand vare faldne og 129 saarede af en Besætning paa 576. De fjendtlige Skibe ankrede tæt udenfor; men *Prinds Christian Frederik* var saa medtaget, at det ikke mere kunde trækkes af Grund. Da Fangerne vare bragte ombord hos Engelskmændene, satte disse Aftenen efter Ild paa Skibet, og Kl. 10 sprang den smukke Sejler, Danmarks sidste Linieskib, i Luften. De engelske Skibe havde lidt ikke ubetydelige Havarier, og *Stately* maatte endog sendes til England for at istandsættes.

Søkrigen med England maatte nu føres paa en særegen Maade, ja om egentlig Søkrig kunde der ikke være Tale for en Magt, der havde mistet sin Flaade; thi en søgaaende Flaade lader sig ikke skabe i en Haandevending, dertil hører baade Tid og Penge. Tiden manglede, og Pengene vare nu, da Søhandelen standsedes, blevne knappe; thi skjøndt der indkom mange, og det ikke ubetydelige private Bidrag baade i Danmark og Norge til Flaaden, der ubestridelig var Folkets Yndlingsvaaben, der havde havt mest Lejlighed til at udmærke sig og førtes af Landenes egne Sønner, medens Hæren talte mange hvervede Tropper, saa forslog dette kun lidt, hvor der fordredes saa store Summer. Vel blev der paa Nyholm den 27de Januar 1808 lagt Kjølen til et lille Linieskib paa 60 Kanoner, der, da det fornemmelig byggedes af Tømmerne fra de af Engelskmændene paa Bedingerne ødelagte Linieskibe, fik det betegnende Navn *Phønix*; men det blev først sat i Vandet den 5te December 1810 og kom aldrig tilsoes. Ligeledes sattes nogle Brigger og Skonnerter i Bygning, og efter dem nogle Fregatter, af hvilke den første, *Najaden* paa 38 Kanoner, som nedenfor skal omtales, sattes i Vandet 1811, 3

andre, *Perlen*, *Venus* og *Minerva*, hver paa 36 Kanoner, henholdsvis 1812, 1812 og 1813; men af disse forliste den første paa Skagen den 16de November 1814, da den var paa Rejse til Vestindien, og ingen af dem bleve brugte under Krigen. Det derimod, hvorpaa Opmærksomheden maatte rettes, var at skabe et Kystforsvar, som hurtig kunde tilvejebringes, og hertil byggedes da navnlig Kanonbaade paa alle de tidligere nævnte Værfter i saa stort Antal og disse Baade kom til at spille en saa fremtrædende Rolle, at Krigen med England 1807—1814 ofte bliver kaldet Kanonbaadskrigen.

Kanonbaadene kunne betragtes som en anden Form for de gamle Galejer, der siden Aaret 1788 vare opgivne i den dansk-norske Flaade, og de kunne ligesom disse bevæges baade med Sejl og med Aarer. I 1795 havde der været nedsat en Kommission, som skulde udarbejde Forslag til Defensionsskibe og Kystværn, og fra denne var der ikke alene fremkommet Planer til Stykpramme, Flaadebatterier og fladbundede Skibe, men ogsaa til Kanonbaade, hvoraf allerede to Exemplarer vare byggede og flere senere kom til, saa at 11 af dem kunde optræde i Slaget paa Rheden 1801; men disse vare for tunge til Roning, og 1804 begyndte man derfor at bygge Kanonbaadene efter det svenske System, der var konstrueret af den berømte Fabrikmester Chapman, og disse vandt almindelig Tilslutning. Der var to Hovedklasser, de store Kanonchalupper, der førte to 24pundige Kanoner, en for og en agter, der kun kunde skyde over Stævnene, og de smaa Kanonjoller, der laa meget lavt paa Vandet, vare meget usødygtige og kun førte 1 Kanon. I Førstningen vare Kanonbaadene aabne; men kort efter Krigens Begyndelse bleve Chalupperne forsynede med et Lugedæk efter Forslag af Kapitajn Mossin, og Jollerne med fast Dæk efter Forslag af Prmltn. P. M. Tuxen, senere Tøjmester og teknisk Direktør ved Holmen. Det gik rask med Bygningen af Kanonbaade; inden Udgangen af Februar 1808 vare 11 nye Chalupper færdige, i Marts sattes 24 andre i Vandet, og i Løbet af Krigen byggedes i det Hele 255 saadanne Fartøjer, nemlig 157 Kanonchalupper, 18 Morterchalupper, 70 Kanonjoller og 10 af anden Konstruktion.

Disse Kystfartøjer fordeltes omkring i Landet, ved Havne, Fjorde og lignende Steder, hvor de henlagdes under Beskyttelse af opkastede

Søbatterier. Armerede Handelsskibe, der afløstes af de mindre Krigsskibe, efterhaanden som disse bleve færdige, ansattes til at konvojere Handelsskibene og i Forening med Kanonbaadene at beskytte Kystfarten og Samkvemmet mellem Danmark og Norge. Kaperbreve udstedtes, Kapere sværmede omkring i Farvandene, og saaledes forberedte man sig paa at møde, hvad der maatte komme.

Det blev en lystig Tid for Søfolkene, og endnu leve i Folkemunde Fortællinger om de mange Skjærmydsler, som forefaldt, om Søofficerernes og Matrosernes Dristighed, Puds og livlige Expeditioner, hvorledes de laa paa Lur med deres Kanonbaade og benyttede enhver nogenlunde gunstig Lejlighed til at overfalde de engelske Krigs- og Handelsskibe, som vovede sig ind i vore Farvande, og hvilken Frygt Fjenden nærede for dem. Men kan det end ikke nægtes, at de danske og norske Søfolk med Kjækhed, Iver og Udholdenhed benyttede det Vaaben, der var lagt i deres Hænder, og i hvert Fald gjorde Sejladsen gjennem Kattegattet, Sundet og Bælterne farlig for Fjenden, saa maa man dog paa den anden Side ikke tilskrive denne Kamp og væbnede Modstand for stor Betydning. Englænderne havde berøvet os Flaaden, hvorved Aarsag til nyt Overfald var bortfalden; de nærede egentlig ikke noget fjendtligt Sindelag mod de Danske og Norske og foretoge ikke senere noget nyt Angreb paa deres Lande. Men til Østersøen maatte de, baade med Krigs- og Handelsskibe. Saalænge Vinden blæste frisk og var nogenlunde gunstig i de snevre Farvande, havde de ikke noget at frygte af Kanonbaadene, der ikke sejlede synderlig godt og ikke med deres faste Kanoner kunde indlade sig i en Kamp under Sejl. Kun naar det var stille Vejr og de fjendtlige Skibe ikke kunde manøvrere, eller de havde lagt sig til Ankers paa et Sted, hvorfra de ikke kunde slippe bort, havde Kanonbaadene Overlegenhed i deres Evne til at roes; men selv med denne Fordel var det farligt for dem at angribe store Skibe, der vare væbnede med ligesaa langt rækkende Skyts som deres eget. Kanonbaadene vare derfor i Reglen indskrænkede til at angribe mindre Krigsskibe eller Handelsskibe, og det i stille Vejr. Til Forsvar vare de noget mere nyttige.

Efter denne Forklaring skulle vi indskrænke os til en kort Skildring af Krigens Gang fra 1808 til Freden i Kiel 1814.

Krigen med Sverig blev heldigvis ikke meget blodig, skjøndt den gav de to nordiske Konger Anledning til hver for sig at nære store Planer om Tilknytning af deres Naboriger. Uagtet Russerne trængte sejrrigt frem i Finland og Svenskerne burde have anvendt al deres Magt paa at frelse denne Provinds, pønsede den stivsindede Kong Gustav den Fjerde Adolf dog kun paa at indtage Norge og bemægtige sig Sjælland, og lod Finland i Stikken. En svensk Hær under General Armfelt opstilledes ved den norske Grændse og rykkede i Begyndelsen af April Maaned 1808 ind i Norge, hvor Prinds Christian August med stor Dygtighed havde samlet og udstyret en norsk Hær, som gik Fjenden imøde og vel ikke formaaede at standse Overmagten, men dog bestod flere hæderlige Træfninger med ham. Det var en stor Opgave for Norge, blottet, som det var, for næsten alle fornødne Hjælpemidler, slet forsynet med Vaaben, Udrustningsgjenstande, ja endogsaa Korn, og afskaaret fra Danmark og hele Omverdenen, at brødføde sig og forsvare sig mod den indtrængende Fjende; men Modet svigtede ikke de tappre Normænd, og om end den Tanke fremstod hos Mange, at Norge igrunden havde bedre af at hjælpe sig selv, var der dog mange Flere, som endnu hang med usvækket Kjærlighed ved det danske Broderland. Prinds Christian August, der havde gjort sig meget yndet af Normændene, ledede Norges Forsvar til Lands, og mange dygtige Mænd stode ham bi ved hans vanskelige Administration; Søforsvaret ordnedes derimod af den dygtige Kommandør Lorentz Fisker, der snart fik et Kystforsvar af Kanonbaade istand, samt udrustede og bevæbnede saadanne Skibe, som der kunde haves Brug for til Konvojering m. m. I Krigen mod Sverig havde Kanonbaadene kun ringe Anledning til at tage Del. De understøttede Hærens Bevægelser, og den 27de April havde Lorentz Fisker en mindre Kamp ved Furuholm udenfor Strømstad, hvor han med 24 Kanonbaade angreb en svensk Styrke paa 4 Kanonchalupper og et Bombarderfartøj under Kapitajn Nordberg; men Fjenden var godt dækket, og efter en Kamp paa 1½ Time og efter at have opnaaet den Kundskab, han søgte, trak Fisker sig tilbage til Grævlingesund fra dette, som man kaldte det, «visne Blad i vor Sejrskrands». En Maaned senere fik Normændene Hævn, thi da blev en lille Styrke paa 6 Kanonbaade angreben i Grævlingesund af 30 svenske Kanonbaade, som bleve tvungne

til at trække sig tilbage, da Normændene nu havde en dækket Stilling.

Den 25de Maj indløb der Befaling fra Kong Gustav til Armfelt, at han skulde standse sin Fremrykning i Norge og trække sig tilbage over Grændsen. Der var nemlig ankommet med en engelsk Eskadre og en Samling Førselsskibe en engelsk Hær paa 10,000 Mand til Gøteborg, for at staa Sverig bi i dets Forsvar mod Nabolandene. Disse Tropper vilde Gustav anvende til i Forening med den armfeltske Hærafdeling og understøttet af den engelske Flaade at gjøre Landgang paa Sjælland; men herpaa vilde Englænderne ikke indlade sig, Sommeren gik hen med unyttige Underhandlinger, de engelske Tropper laa i hele denne Tid ombord paa Skibene, indtil Gustav den Fjerde endelig fik et bestemt Afslag paa sit Forlangende, og Hjælpehæren sejlede igjen hjem til England. Han fik altsaa hverken Norge eller Sjælland, og Krigen standsedes foreløbig ved en Vaabenstilstand den 7de December 1808.

Ogsaa Frederik den Sjette havde, som tidligere anført, maattet opgive sin Plan til en Landgang i Skaane. En engelsk Flaade paa 11 Linieskibe foruden Fregatter og mindre Skibe under Kommando af Admiral Sir James Saumarez var om Foraaret ankommen til de østersøiske Farvande for at holde Øje med Russerne, hjælpe Svenskerne og beskytte engelske Skibe i Kattegattet og Bælterne; disse Skibe sværmede om overalt i større og mindre Afdelinger og bleve fulgte med megen Opmærksomhed af de dansk-norske Smaaskibe. Det var en Afdeling af denne Flaade under Kommodore Sir Richard Keats, som i August Maaned sejlede bort med det spanske Hjælpekorps, der var kommet hertil sammen med de franske Tropper under Bernadotte for at gjøre Landgang i Skaane og nu laa i Fyen og Jylland og levede godt paa de Danskes Bekostning. Spanierne, der kommanderedes af Marquis de la Romana, havde tilfældigvis faaet at vide, at Kejser Napoleons Broder, der af denne var indsat til Konge i Spanien, ikke vilde blive vel modtaget i dette Land, navnlig af de sydlige Provindser, og da de her i Danmark modtoge Befaling til at aflægge Ed til den nye Konge, besluttede de derfor i al Hemmelighed at flygte bort fra Danmark og den franske Overkommando. Romana fik truffet Aftale med den engelske Admiral, og de ham undergivne Tropper droge fra Jylland og Slesvig til Fyen, hvor de

overrumplede Nyborg, der overgav sig uden Sværdslag, og hvor Spanierne kun traf Modstand hos Marinen, som med Briggen *Fama* under Premierlieuten. O. F. Rasch og Kongejagten *Søormen* under Sekondlieuten. T. E. Rosenørn søgte at forsvare Havnen og de der liggende Handelsskibe; men de bleve angrebne med stor Hæftighed af de engelske Skibe fra Søsiden og af Spanierne fra Landbatterierne og maatte overgive sig efter tyve Minutters Kamp mod den aldeles knusende Overmagt. Spanierne samledes efterhaanden paa Langeland, hvorfra de gik ombord i de engelske Skibe den 22de August og sejlede bort. De spanske Tropper paa Sjælland, der vare delagtige i Opstanden, kom ikke saa heldig derfra; de bleve alle tagne til Fange. I September og Oktober rømmede Franskmændene Fyen og Jylland, men først i April 1809 trak de bort over Elben, og Danmark slap for den byrdefulde Understøttelse, der havde været det mere bekostelig end nyttig.

Om Krigen med Sverig i Aaret 1809 er der kun lidet at melde. Den blev gjenoptagen ved den norske Grændse, men førtes uden Kraft. Paa Sjælland var samlet en Hær, som skulde have gaaet imod Skaane; to Gange var Lejligheden gunstig for den til at marchere over Isen; men Frederik den Sjette vaklede, og der blev Intet gjort. Saa kom Thronskiftet i Sverig. Gustav den Fjerde havde ved sit Stivsind og sin slette Ledelse af Statens Anliggender gjort sig saa forhadt, at da han den 13de Marts faldt som Offer for en Sammensværgelse, hvori ogsaa Hæren tog Del, hilsedes Efterretningen herom med Jubel overalt i Landet; hans gamle Onkel, Hertug Karl af Sødermanland, udnævntes til Konge, og Sagerne fik en anden Gang. Krigen i Finland blev vel fortsat, men Underhandlinger bleve drevne, og da Sverig den 17de Septbr. 1809 i Frederikshamn maatte indgaa den haarde Fred, der skilte det fra den tappre og trofast hengivne Provinds Finland, nødtes Kong Frederik til at give Afkald paa sit forfængelige Haab om at komme i Besiddelse af hele det sydlige Sverig, og til den 10de December at slutte Freden i Jönköping, ifølge hvilken Alt forblev mellem de to Stater saaledes, som det havde været før Krigen.

Livligere end Krigen med Sverig vare Kampene paa Søen imod de engelske Krydsere, Konvojer og Handelsskibe, som sværmede om i vore Farvande og med deres lange Vimpler haanede os som med en

Kanepidsk. I Norge drev Lorentz Fisker det i Løbet af Aaret 1808 til at faae samlet i Alt 35 Kanonchalupper, 56 Kanonjoller og 8 flydende Batterier, hvad der under de givne Forhold maa kaldes betydeligt, og hvormed Kysterne forsvaredes. Desuden udrustedes i Bergen, hvor Premierlieuten. Johan Bjelke kommanderede Roflotillen, 6 velsejlende Kanonskonnerter, der hver førte to 24pundige Kanoner og sex Haubitzer. Her forefaldt i Maj en Begivenhed, som fortjener at nævnes. En hollandsk Fregat med en Konvoj var løbet ind til Bergen for Søskade, og den engelske Fregat *Tartar* løb den 15de Maj ind i Bergens Led for om muligt at bemægtige sig de hollandske Skibe. *Tartar* ankrede i Skjærgaarden, og Chefen, Kapitajn Bettesworth, roede selv med 3 bevæbnede Baade om Natten op mod Byen; men her traf han en Patrouillebaad, som strax gjorde Alarm og angreb den overlegne Fjende. Patrouillebaaden blev tagen, efterat 2 Mand af dens lille Besætning vare dræbte og 3 saarede; men den havde gjort sin Pligt, Byens Forsvarere vare vækkede. Bettesworth løb tilbage til sin Fregat, lettede, styrede op imod Byen for at angribe, men traf om Morgenen sammen med Bjelke, der var gaaet ham imøde med 1 Skonnert og 3 Kanonbaade. En Kamp aabnedes i Skjærgaarden mellem de vel dækkede norske Kanonbaade og den store Fregat, der led meget paa Skrog og Rejsning og efter en Times Fægtning, efterat Chefen var falden, benyttede en gunstig Brise til atter at komme bort.

Orlogsbriggen *Lougen* paa 20 Stkr. 18pundige Kanoner, der under Premltn. Peter Wulffs Kommando var bleven tilbage i Norge, havde flere Sammenstød med engelske Skibe. Den 14de Marts 1808 kæmpede den i 4 Timer, fra Kl. 7 til 11 om Aftenen, udfor Rasvaag med den engelske Brig *Childers*, der længe havde foruroliget den norske Sø- og Kystfart; *Childers* var mindre end *Lougen*, og maatte derfor, skjøndt den kæmpede tappert, tilsidst fortrække i en stærkt havareret Tilstand. Den 19de Juni næst efter, da *Lougen* laa og krydsede udenfor Flekkerø, kom en fremmed Brig løbende ned imod den med Force af Sejl; det var den engelske Orlogsbrig *Seagull* paa 16 Kanoner, Kapitajn Cathcart, der havde antaget *Lougen* for et Handelsskib, og nu, da den opdagede sin Fejltagelse, gjorde sig rede til Kamp. Ilden aabnedes paa lang Afstand, men Vejret blev efterhaanden stille, og de to Modstandere

maatte ty til Aarerne. De nærmede sig hinanden paa Geværskuds Afstand, fyrede begge af al Kraft og bleve temmelig medtagne; men da saa 4 Kanonbaade under Lieutenant Fønss kom ud fra Skjærgaarden og understøttede *Lougen*, var *Seagulls* Skjæbne afgjort. Cathcart forsvarede sig tappert, men Overmagten var for stor, og efter 3 Kvarters heftig Kamp og Tab paa Mandskab, Skrog og Rejsning maatte han stryge sit Flag. *Seagull* blev slæbt ind i Skjærgaarden, hvor den sank, men dog snart igjen blev opløftet og istandsat.

I de danske Farvande var det den unge Premierlieuten. Christian Wulff, en Broder til *Lougens* Chef, som aabnede Guerillakrigen. Han havde Kommando paa Stationen i Langelandsbæltet og Farvandet mellem Sjælland og Lolland-Falster, og gik den 4de Juni 1808 om Morgenen Kl. 7 ud fra Fejø med 4 Kanonbaade for at rekognoscere i Bæltet, da han op ad Formiddagen fik en fjendtlig Orlogsbrig, *The Tickler* paa 14 Kanoner, ført af Lieutenant John W. Skinner, i Sigte. Wulff styrede efter Briggen, der ligeledes satte Kurs efter Kanonbaadene, saasnart de opdagedes; men Vejret blev mere og mere stille, og da der endnu var temmelig høj Dønning i Søen, gik Tilnærmelsen langsomt. Kl. 3 om Eftermiddagen vare Baadene udfor Taars, hvor to andre Kanonbaade under Lieutenant de Coninck forenede sig med dem, og en halv Time senere var man kommen den engelske Brig saa nær, at Kampen kunde aabnes; Kanonbaadene stilledes i Frontlinie, og *Tickler*, som paa Grund af det stille Vejr havde maattet lægge sine Aarer ud, vendte Bougen imod dem og besvarede Ilden med sine Bougkanoner. Skydningen var usikker paa Grund af Søgangen; dog led Briggen meget paa Skrog og Rejsning, Chefen faldt, Flere af Mandskabet saaredes, og da man havde opdaget en engelsk Fregat, der senere viste sig at være *Euryalus*, Kapt. Dundas, som vel endnu var langt borte, men begyndte at nærme sig med en opkommende Brise, besluttede Wulff at gjøre en hurtig Ende paa Kampen ved at entre Modstanderen, og roede derfor rask fremad med alle Baadene; det stærkt ramponerede *Tickler* strøg da sit Flag. Wulff tog Byttet i Besiddelse og blev Briggens Chef. En Uge efter hævnede dog *Euryalus* sig ved under Taars om Natten med sine Baade at overrumple og tage en dansk Kanonchalup, fra hvilken den største

Del af Besætningen var gaaet i Kvarter for at hvile sig efter en anstrængende Dag.

Kapitajnltn. U. A. Schønheyder, som var Chef for det fyenske Søforsvar, holdt et vaagent Øje med Engelskmændene og deres Konvojer i Store-Bælt, hvor han ofte løb ud med sine Baade og bemægtigede sig adskillige Handelsskibe. Den 2den August, kort før de spanske Troppers Opstand, løb han ud fra Nyborg med 8 Kanonchalupper, forenede sig i Bæltet med 4 Kanonbaade under Kapitajnltn. J. J. Suenson, som havde Station ved Korsør, og med Chr. Wulffs 4 Kanonbaade, og denne samlede Styrke angreb da sent om Aftenen, efterat det var blevet mørkt, under Agersø den engelske 10 Kanoners Orlogsbrig *The Tigress*, som blev tagen efter en Kamp paa henved en Time. En Maaned senere angreb Schønheyder, ligeledes i Mørke sent om Aftenen og i stille Vejr, med 21 Kanonbaade de to engelske Orlogsbrigger *Kite* og *Minx*, som laa til Ankers under Sprogø; begge de fjendtlige Skibe, navnlig det første, bleve ilde tilredte, og var ikke en indtrædende Brise kommen dem til Undsætning, saa at de kunde ty ind under et engelsk Linieskibs Kanoner, vilde nok mindst et af dem være blevet de Danskes Bytte.

Ved Kjøbenhavn og i Sundet forestod Kommandørkapt. J. C. Krieger Kystforsvaret med stor Dygtighed og Aarvaagenhed, og Englænderne fik snart her at føle, at det ingenlunde var let for dem at passere ad denne Vej til Østersøen; navnlig maatte de i Reglen søge gjennem Flinterenden og undgaa Drogden. I Begyndelsen af Juni Maaned 1808 var en Konvoj paa 80 Handelsskibe, dækket af 3 engelske Orlogsbrigger og et Bombarderskib, der kom Nord fra, gaaet til Ankers ved Malmø; Krieger havde da samlet saamegen Styrke, som han kunde raade over, 21 Kanonchalupper og 7 Morterbaade, og lagt sig ved Dragør og Sydenden af Saltholm for om muligt at opsnappe Noget af det rige Bytte. To Gange søgte Konvojen at slippe bort, men blev hver Gang dreven tilbage; den 9de Juni Kl. 2 om Eftermiddagen lettede Konvojen tredie Gang og stod Syd paa for en frisk nordlig Brise, hvorfor Kanonbaadsflotillen strax løb ud fra Dragør, forcerede tværs over Farvandet og angreb Konvojen, som var delt i tre Grupper, hver med sin Beskytter. Der blev fyret rask fra begge Sider. Da det løjede af og blev næsten Stille, forfulgte Baadene de fjendtlige Skibe til henimod Falsterbo

Rev; de forreste Afdelinger undslap, men af Arrièregarden erobredes den stærkt forskudte Orlogsbrig *The Turbulent* paa 14 Kanoner og 12 Handelsskibe, af hvilke dog 5 løb paa Grund og maatte brændes. Den 25de næstefter om Natten havde Kapitajnlieuten. J. J. Suenson, som var paa Vejen til Store-Bælt med 6 Kanonchalupper, under Stevns Klint et Sammenstød med et engelsk Linieskib, som efter en Kamp paa en Time flygtede bort for fulde Sejl. Mere alvorlig var dog en Fægtning, som Kriegers Flotille havde den 20de Oktober, ligeledes med et Linieskib, *Africa* paa 60 Kanoner, i Kjøge Bugt. Linieskibet skulde beskytte en stor Konvoj, som var naaet til Malmø, og laa Syd for Flinterenden, da Krieger løb ud med 19 Kanonbaade og et Par Haubitzbaade for at afskære det fra Konvojen. *Africa*, der førtes af Kapitajn Barrett, lettede og stod Syd paa; men snart blev det Stille, og Krieger angreb med sin Flotille. Det store, ubevægelige Skrog, et sikkert Maal for de Danskes Kanoner, laa og vaandede sig under Beskydningen, som det ikke med Frugt kunde besvare mod de smaa Kanonbaade, der søgte at holde sig i Linieskibsbatteriernes døde Vinkler. I 3 Timer varede Kampen; to Gange blev det engelske Flag nedskudt, og hver Gang nærmede Kanonbaadene sig under Folkenes rungende Hurraraab i den Formening, at det var strøget; men de bleve modtagne af Fjendens dræbende Musketild paa nært Hold, og Flaget kom igjen op. Da Natten brød frem, rejste der sig en Brise, og *Africa* slap bort med 9 Døde og 53 Saarede, Rejsningen faldefærdig, Skroget gjennemboret «saa at en Mand kunde krybe igjennem Hullerne», Agterspejlet forskudt, efterat være truffet af 70 Kugler, og Fartøjerne ødelagte; det tyede ind til Karlskrona. De Danske havde 28 Døde og 36 Saarede.

Nogle Dage senere, den 24de Oktober, blev Christiansø, der kommanderedes af den kjække Kapitajnltn. J. H. Kohl, Gjenstand for et haardt Angreb af den engelske Flaade i Østersøen. Eskadren, som talte 2 Linieskibe, 1 Fregat, 2 Brigger og 3 Bombarderer, lagde sig udenfor Fæstningens Østside og begyndte fra om Morgenen at kaste med Bomber; efterat have fortsat hermed i fire Timer og kastet omtrent 300 Bomber i Land, rykkede Skibene nærmere og sendte Fæstningen flere glatte Lag, der besvaredes med Ro og Kraft. Kohl erklærede, at han hellere vilde sprænge Fæstningen i Luften end kapitulere, og da Fjenden indsaae, at

han ikke kunde udrette Noget mod de haarde Mure, trak han sig ved Middagstid tilbage.

Vi skride videre i vor kortfattede Skildring til det næste Aar 1809. Admiral Saumarez var sejlet hjem til England med den største Del af den engelske Flaade, medens Resten overvintrede i svenske Havne; men han kom tilbage tidlig om Foraaret, og Farvandene fyldtes atter med engelske Krydsere. Norges Forsyning med Korn og andre Fornødenheder, der vel bedst lod sig iværksætte om Vinteren, medførte dog megen Fare og Besværlighed, og den saakaldte Provideringsadministration, der var udnævnt af Regeringen under Ledelse af Kommandør F. C. Risbrich, havde en vanskelig Opgave at løse. Den ledede fra Aalborg Norges Forsyning, og benyttede hertil endel Smaaskibe, der tildels vare armerede eller ledsagede af bevæbnede Fartøjer. Med et af disse, Jagten *Aalborg* paa 6 firepundige Kanoner, havde den nittenaarige Sekondltn. Georg Fog en flink Fægtning den 1ste Marts med en engelsk Korvet og en Kutter. Da han ikke kunde undgaa Kamp, gik han rask løs paa Fjenden og sloges med ham en hel Time, saa at de Fartøjer, han skulde beskytte, fik Lejlighed til at undslippe; men Fog maatte bukke under for Overmagten og faldt saaret i Fjendens Hænder.

Den 23de Maj stod i Store-Bælt en Kamp mellem en Afdeling Kanonbaade under Kapitajnlieuten. Schønheyder og den engelske Fregat *Melpomene* paa 44 Kanoner. Schønheyder havde forenet sig med Kanonbaadene fra Lohals og fra Nakskov, hvorved Flotillen forøgedes til 20 Kanonchalupper, og angreb med disse henimod Midnat den engelske Fregat, der laa til Ankers under Omø i stille Vejr. Kampen havde varet en Time, da en let Brise sprang op og hjalp Fregatten, der havde 5 Døde og 29 Saarede foruden Tab paa Skrog og Rejsning, til at slippe bort fra de byrdefulde Modstandere, som aldeles intet Tab havde lidt. — Den 10de August var Kapitajnltn. Søren Bille, der havde Station ved Frederiksværn, saa heldig med sine 6 Kanonchalupper og 2 Joller at tilbageerobre fra Engelskmændene den forrige danske Brig *Allart*, som de havde taget ved Kjøbenhavn 1807. — Ved Skagens Rev havde Englænderne udlagt Orlogsbriggen *Minx*, som vi kjende fra Angrebet ved Sprogø det foregaaende Aar, for i de indtrædende Efteraarsnætter at tjene som Fyrskib, da selvfølgelig Kystfyrene holdtes slukkede. Dette

var en Torn i Øjnene paa Kanonbaadsafdelingen ved Frederikshavn, som maatte søge at fordrive det. I denne Hensigt afsendtes Premierltn. N. H. Tuxen til Skagen med tre Dækskanonbaade — alle tre engelske Priser — og tre Kanonjoller; men da Vejret var stærkt blæsende og Baadene ikke kunde søge Læ, led Besætningen meget ondt. Endelig, efter otte Dages Forløb, i hvilken Tid Baadene ikke kunde have Samkvem med Land paa Grund af Blæsten, bedagede Vejret sig den 2den September og Søfolkene fik Løn for deres kjække Udholdenhed. Kl. 9 om Morgenen lettede Tuxen med Flotillen og styrede udefter; men da *Minx*, som var armeret med 14 Kanoner og en stor Haubitz og førtes af Kapitajn le Blanc, saae Baadene, lettede ogsaa den og styrede Nordost i. Det blev til en livlig Jagt, de Danske trak paa Aarerne af al Kraft, og da Vinden løjede mere og mere af, saa at Briggens Fart mindskedes, lykkedes det dem efter 8 Timers anstrængende Roning Kl. 5 om Eftermiddagen at komme Briggen paa Skud, 4 Mile Nordost for Skagen. Skydningen begyndte, men var usikker paa Grund af den høje Søgang, og *Minx* arbejdede af al Kraft med Sejl og Aarer paa at slippe bort; men den maatte dog bide i Græsset, og Kl. 7³/₄ om Aftenen strøg le Blanc sit Flag. Briggen blev bragt ind til Frederikshavn.

Saaledes gik Guerillakrigen sin Gang, og ikke alene Kanonbaadene, men ogsaa Kaperskibene og Rekognosceringsfartøjerne spillede Fjenden mange Puds, som det vil være for vidtløftigt her at fremstille. Ofte gik de ud om Natten, trængte ind i de fjendtlige Konvojer, udskar og bemægtigede sig rigt ladede Handelsskibe, eller gik ombord til dem i stille Vejr, tog hvad de ønskede og brændte saa Skibene. Noget Sørøveragtigt kan der vel siges at have ligget heri, en Krigsførelse, der ikke havde saa ringe Lighed med Vikingernes Maade at angribe paa; men dette kunde ikke være andet under de givne Forhold.

I Aaret 1810 forefaldt atter flere mindre Kampe paa Søen, saavel i de danske som i de norske Farvande. Den 13de April erobrede Premierltn. P. N. Skibsted den engelske Kanonbaad *Grinder* under Anholt. Premierltn. J. C. de Falsen, der hørte under den frederikshavnske Afdeling, angreb den 27de April med 4 Kanonbaade udfor Skagen en engelsk Fregat, som blev temmelig stærkt medtagen, men undslap, da der kom Brise. Midt i September erobrede Falsen med 6

Kanonbaade, navnlig understøttet af Sekondltn. Linde, efter en Kamp paa tre Timer under Læsø den engelske Kutter *Alban* paa 12 Carronader: denne Kutter blev dog det følgende Aar tilbageerobret af den engelske Brig *Rifleman*, da den under Premierltn. T. E. Rosenørns Kommando var sendt ud paa et Kryds i Nordsøen. Den 12te Maj kæmpede de 4 Brigger *Samsø*, *Seagull*, *Alsen* og *Allart* under Kapitajn Johannes Krieger i to Timer med den engelske Fregat *Tribune* udfor Mandal ved den norske Kyst, og den 19de Juli erobrede Krieger med den samme lille Eskadre en hel engelsk Konvoj paa 48 Skibe, hvis Værdi ansloges til over 2 Millioner Rigsdaler Sølv. Iøvrigt havde de Danske og Norske ogsaa dette Aar nogle Uheld, idet Engelskmændene erobrede tre Luggere fra dem i Nærheden af Grenaa, og kort efter erobrede bevæbnede Fartøjer fra to engelske Fregatter 2 Kanonskonnerter af den bergenske Afdeling i Nærheden af Stat.

Foraaret 1811 begyndte med den uheldige Expedition til Anholt. Ligesom Englænderne ved Krigens Begyndelse 1807 havde sat sig i Besiddelse af Helgoland, for at have et Støttepunkt for deres Foretagender under den fjendtlige Kyst, saaledes havde de ogsaa senere, 18de Maj 1809, foretaget Landgang med en ringe Styrke paa Anholt i Kattegattet, i Førstningen kun for at kunne holde Fyret tændt, men senere, da Sverig havde sluttet Fred med Danmark og endogsaa (6te Januar 1810) erklæret England Krig, tillige for at erhverve en fast Station i det nu overalt fjendtlige Kattegat. Der henlagdes en Garnison paa 400 Mand med 4 Stykker Feltskyts paa Øen, og omkring Fyrtaarnet paa den østlige Ende dannedes et befæstet Værk med Volde og Skandser, der bevæbnedes med 40 Kanoner og Carronader; den engelske Søkapitajn J. W. Maurice førte Kommandoen. At de Danske kun med Harme kunde see Fjenden sætte sig fast i deres Farvande, er naturligt, og at de meget ønskede at fordrive ham derfra, kan man let forstaa; men om et Forsøg herpaa var forstandigt, er et Spørgsmaal, hvorom der vel kan være delte Meninger. Saalænge Fjenden var Herre i Farvandet, kunde Øen vanskeligt erobres og ligesaa vanskeligt bevares; skulde den tages, maatte det være ved Overrumpling og om Foraaret, inden de engelske Skibe kom til Kattegattet. Der blev tænkt herpaa i Foraaret 1810, men Planen kom ikke til Udførelse; først Aaret efter, saasnart Isen var borte,

blev den sat iværk — og mislykkedes, hvortil Grunden mindre maa søges i Maaden, hvorpaa den blev udført, end i den Omstændighed, at den overhovedet blev udført, og i Englændernes Aarvaagenhed; de vidste, hvad der forberedtes imod dem.

Den 26de Marts afgik fra Gjerild Bugt Nord for Grenaa en Flotille paa 12 Kanonbaade, en Lugger og nogle Rekognoscerbaade under Premierlieutenant Falsens Kommando og ledsaget af 12 Førselsskibe med en Afdeling Landgangstropper, 650 Mand med 2 Kanoner og 2 Haubitzer under Major von Melsteds Kommando. Kursen sattes mod Sydsiden af Anholt, hvor Landgangen blev foretagen uden Uheld 3 Timer efter Midnat den 27de, et Stykke Vest for Fyrtaarnet; men Englænderne havde deres Vagtposter ude, og Fjendens Ankomst blev strax meldt i Fortet. Da det gryede ad Dag, satte de danske Tropper sig i Bevægelse, men overraskedes strax, ikke alene ved at høre Skud blive affyrede og see Signaler vaje i Fortet, men ogsaa, da det blev lidt lysere, ved at opdage en engelsk Fregat og en Brig, som laa til Ankers tæt Nord for Øen. Da Angrebet saaledes viste sig at være røbet og Englænderne at være vel forberedte paa at afværge det, maatte Overrumplingen betragtes som mislykket, og de danske Tropper burde vistnok da have trukket sig tilbage; men herom vilde den kjække Melsted slet ikke høre tale. Hellere dø som en Helt end nu luske af! Tropperne, der ledsagedes af et Korps paa 200 Matroser under Premierltn. Karl Holstens Kommando, rykkede frem imod Fortet, og Falsen, som endnu ikke vidste noget om de engelske Orlogsmænds Ankomst — de vare netop komne Dagen forud — lagde sig med Kanonbaadene udenfor Fortet. En levende Ild aabnedes fra begge Sider, de danske Tropper gjorde flere Angreb, men bleve hver Gang slaaede tilbage. Angrebet blev heftigere; Føreren Major Melsted faldt, han fulgtes af Kapitajn Prytz, Lieutenanterne Holsten og Obel, samt 30 til 40 Mand. Herved tabte de angribende Tropper Modet og søgte Dækning bagved Sandklitterne mod den heftige Ild. Imidlertid havde Krigsskibene lettet; det ene af dem, Fregatten *Tartar* paa 40 Kanoner, Kapitajn Baker, styrede for en frisk Brise af vestlig Vind Øst om Anholts Rev og henimod Kanonbaadene; det andet, Briggen *Sheldrake* paa 16 Kanoner, Kapitain Stewart, arbejdede sig op imod Vinden paa Nordsiden. Falsen

maatte flygte med Kanonbaadene, der roede Vester paa langs med Kysten, op imod Vinden, og sendte flere Bud i Land for at faae Tropperne indskibede; det lykkedes saaledes henad Middag at faae alle Matroserne og de til Kanonbaadene hørende Soldater ombord, men Troppeafdelingen, der havde mistet sin Fører og var hildet i den uheldige Vildfarelse, at Baadene alt havde forladt Øen, havde desværre allerede, 500 Mand stærk, overgivet sig til Fjenden. Det gjaldt nu om at frelse, hvad frelses kunde; det blæste allerede temmelig haardt, Baadene skulde arbejdes op med Aarerne mod Vind og Sø, og to Krigsskibe vare paa Jagt efter dem. Da udtænkte Falsen en List. Han sendte nogle Førselsskibene, der lignede Kanonbaadene endel, ned ad Isefjorden til, og da de bleve sete af *Tartar*, jog Fregatten afsted efter dem og lod Kanonbaadene slippe. Disse arbejdede sig videre op imod den haarde Kuling, Vest om Anholt; men da den engelske Brig her sejlede dem op, maatte de sprede sig; Falsen selv bar af for Vinden med sin Chalup, fristede Briggen til at forfølge sig og undslap i Læ af Øen; han naaede Sundet og Kjøbenhavn den næste Morgen. *Sheldrake* vendte sig imod de andre Kanonbaade og opsejlede den agterste af dem, der førtes af den kjække Sekondltn. P. Buhl, der alt som sextenaarig Kadet havde udmærket sig under Kjøbenhavns Belejring 1807, hvor han deltog i Forsvaret ved Kallebodstrand og, skjøndt han mistede den venstre Arm, holdt ud indtil Angrebet var tilende. Han svigtede heller ikke nu sin Natur, optog Kampen med den store Brig, skjøndt Kuling og Sø vare haarde, og fægtede tappert i tre Kvarter, for at opholde Fjenden og frelse sine Kammerater. Endelig nødtes han til at stryge sit Flag for Overmagten; men da Engelskmanden befalede ham at lægge sig paa Siden af Briggen som dens Prise, svarede han Nej, lod Mandskabet kaste sig ned under Tofterne, stillede sig selv med Ryggen mod Masten og betydede sin Fjende, at, vilde han have Kanonbaaden og dens Besætning, maatte han selv komme og hente den. Der blev da fra Briggen afskudt adskillige Geværskud imod de stridige Danske — det hjalp ikke, Aarerne bleve ikke rørte. Engelskmanden maatte da sætte sine Fartøjer ud for at hente sit Bytte, og efterat Buhl var kommen ombord i Briggen, forførte han endnu Chefen til at jage nogle Førselsskibe, saa at de Kanonbaade, der roede ad Jylland til, i god Behold naaede Gjerild Bugt; men to Kanonbaade, der

kommanderedes af Sekondltn. M. K. Mühlensteth, sejlede ad Sverig til og bleve forfulte af *Sheldrake*, der opsejlede dem og erobrede den ene af dem efter en varm Fægtning, skjøndt i synkefærdig Stand. Saaledes endte det uheldige Tog til Anholt, i hvilket Flaaden mistede 2 Kanonchalupper, et Førselsskib og et Proviantskib samt 121 Fanger, 47 Mand faldt og 48 saaredes; men Hærens Tab var meget større og Expeditionen ganske mislykket.

Nogle Maaneder efter denne Begivenhed var Premierltn. B. K. B. Wigelsen saa heldig med en Afdeling paa 4 Kanonchalupper fra Stationen ved Udbyhøj efter en Kamp paa 3½ Time i Kattegattet at erobre den engelske Orlogsbrig *The Safeguard* paa 12 Kanoner og en 50pundig Haubitz, ført af Lieutenant Th. England. — Mindre heldigt gik det omtrent en Uge senere, da Falsen med 17 Kanonbaade og Joller samt 10 med Brandsager forsynede Fartøjer om Natten imellem den 4de og 5te Juli løb ud fra den jydske Kyst for at søge Bytte i en stor engelsk Konvoj, som laa til Ankers i den nordlige Ende af Store-Bælt, imellem Hjelmen og Sejrø. Det var ganske stille Vejr, og da Briggen *Sheldrake*, som laa til Ankers ved Konvojens Nordende, saae Kanonbaadene komme, lettede den og lod sig drive med Strømmen ned mod 3 Linieskibe, som laa ved den sydlige Ende. De Danske gjorde et rask Indhug paa Handelsskibene, tændte Ild i nogle og vare netop i Begreb med at slæbe bort med andre, da en frisk vestlig Brise pludselig sprang op og satte Engelskmændene istand til at lette med Krigsskibene og forfølge de danske Vikinger. Disse slap deres Bytte og søgte at undfly til Hjelmen; men en Kanonjolle blev opsejlet og erobret, tre Kanonbaade, der kommanderedes af Falsen selv, af den nylig udvexlede Lieutenant Buhl og en Maanedslieutenant Oldeland, bleve uventet angrebne af Briggen *Sheldrake*, der havde listet sig ind paa dem under Morgentaagen, og efter en livlig Kamp maatte de to sidste overgive sig til den samme Skibschef, som nogle Maaneder tidligere havde modtaget Buhls Kaarde; Falsen undgik vel *Sheldrake*, men blev kort efter taget af to Linieskibe. Af Baadenes Besætninger bleve 7 Mand dræbte og 14 saarede, og blandt disse sidste vare de 3 Officerer; Buhl fik et Skudsaar i Ryggen.

De Skjærmydsler, som dette Aar (1811) forefaldt ved Norges Kyster, vare i det Hele taget heldigere. En engelsk Kutter *Swan* paa 10 Car-

ronader havde i længere Tid drevet sit Spil langs Skjærgaarden ved den svenske Grændse og efterhaanden opbragt omtrent 30 danske og norske Smaaskibe, hvorfor Sekondlieuten. Klink den 23de April afsendtes fra Sandøsund ved Færder med 3 Kanonchalupper til den svenske Skjærgaard for at opsøge og fordrive eller bemægtige sig Kutteren. Dagen efter tog Klink i Hafstensund et fra *Swan* udsendt bevæbnet Fartøj, og den 25de om Morgenen traf han *Swan* selv, der tilligemed *Hero* laa i Kongshavn, nogle Mile udenfor Uddewalla. Uagtet Folkene havde siddet ved Aarerne næsten et helt Døgn, higede de dog efter at maale sig med Fjenden, og Klink skred derfor strax frem til Angreb — da i det Samme den forfærdede svenske Lods sprang i en Jolle og flygtede i Land. Skjøndt Farvandet her er meget forkrøblet, lode de dristige Normænd sig dog ikke afskrække, men gik rask løs paa de to Kuttere og redte dem saaledes til, at *Swan* maatte stryge sit Flag og *Hero* redde sig ved Flugten i en jammerlig Tilstand. Kort efter sank *Swan*, og man antog, at *Hero* ligeledes var sunken udenfor Skjærgaarden. —

I Skagerakket laa otte dansk-norske Orlogsbrigger, der søgte at beskytte Kysthandelen og Samfærdselen, og de havde flere Sammenstød med engelske Krydsere. Den 1ste Juli kæmpede Briggen *Lolland*, Kapt. H. P. Holm, med den engelske, tidligere danske, Brig *Brevdrageren*, som dog undslap. Den 31te Juli stødte Briggerne *Langeland*, *Lougen* og *Kiel* ligeledes sammen med *Brevdrageren* og Kutteren *Algerine*; det var næsten stille Vejr, Engelskmændene flygtede for Sejl og Aarer, og de dansk-norske Skibe forfulgte dem, ligeledes med Aarerne ude; Jagten fortsattes hele Natten og den følgende Morgen, og da *Langeland* et Par Gange var kommen et Stykke forud for sine Kammerater, søgte Engelskmændene at afskære den; men de fik Skam til Tak og bleve ilde tilredte. De andre Brigger kom til, og en heftig Skydning aabnedes, under hvilken *Brevdrageren* led meget; men den og Kutteren undslap for Force af Sejl, da der kom Brise, skjøndt de forfulgtes til Kl. 9 om Aftenen. — Den 2den September var man heldigere. Om Morgenen omtrent Kl. 1 fik *Lolland*, Kapitajn Holm, udenfor Arendal to engelske Brigger, *Chanticleer* paa 10 Kanoner og *Manly* paa 12, i Sigte; til *Lolland* sluttede sig *Samsø*, Lieutenant F. Grodtschilling, og *Alsen*, Lieutenant Kr. Lütken, og disse tre Brigger i Forening gik paa Jagt efter de

engelske Skibe. Et Sammenstød fandt allerede Sted Kl. 2½, men da *Chanticleer* satte Sejl til og flygtede, aabnedes den egentlige Kamp først Kl. 4; *Chanticleer* undslap, men *Manly* maatte efter 2 Timers heftig Fægtning og et kjækt Forsvar stryge for Overmagten.

I Oktober Maaned blev den første Fregat, *Najaden*, som byggedes paa Nyholm efter Flaadens Bortførelse, sat i Vandet, og man gik strax iværk med at ruste den. I Slutningen af Februar 1812 afgik den til Norge under Kommando af *Lollands* tidligere Chef, Kapitajn H. P. Holm, for i Forening med Briggerne at værne de norske Kyster mod de engelske Krydsere. Dette «Værn» kunde dog ikke siges at komme Normændene belejligt, dertil var det baade for lille og for stort. For lille, fordi en Fregat og nogle Brigger ikke kunde være istand til at maale sig med den Styrke, som Verdens første Sømagt kunde stille imod dem, naar den vilde; og for stort, fordi Norge allerede drev en temmelig livlig Søhandel med England, der ikke kunde undvære dets Trælast og derfor tildelte endel norske Skibe Fripas til at fare over Søen med denne nyttige Vare, en Handel, som de engelske Krigsskibe selv beskyttede, medens det strengt var forbudt alle andre Skibe at løbe til engelske Havne. Sejlskibseskadren, som kun lokkede flere fjendtlige Krydsere til Kysten, blev derved Normændene en temmelig byrdefuld Beskyttelse, og man havde hellere seet, at Søstyrken var bleven indskrænket til et Kystforsvar af Kanonbaade; men Regeringen havde en anden Anskuelse, for hvilken den snart skulde komme til at bringe et tungt Offer.

Eskadren havde om Foraaret i Skagerakket nogle enkelte Sammenstød med fjendtlige Krydsere, som dog vare uden Betydning. Den 6te Juli laa *Najaden*, der var bevæbnet med 42 Kanoner (skjøndt den kun var bestemt til 38), sammen med Briggerne *Lolland*, der nu kommanderedes af Kapitajnltn. Antonius Krieger, *Samsø*, Kapitajnltn. Fr. Grodtschilling, og *Kiel*, Kapitajnlieuten. O. Rasch, til Ankers ved Havnen paa Vestsiden af Sandøen mellem Arendal og Østerrisøer. Kapitajn Holm havde Dagen forud været ude paa et Kryds, uden at opdage fjendtlige Sejlere, og da han desuden stod i den Formening, at Skibenes Rejsninger ikke kunde sees fra Søen over Skjærene, og da et meget bugtet, smalt Løb paa henved tre Fjerdingvejs Længde fører ind fra

Søen til Stedet, hvor Eskadren laa, følte han sig ganske tryg for Overrumpling og modtog Indbydelse til Middag hos Grodtschilling ombord i *Samsø*. Efter Bordet gik Officererne i Land og steg op paa Fjeldet tæt ved — og hvor stor var da ikke deres Overraskelse ved at see et engelsk Linieskib, fulgt af tre Brigger, komme ind fra Søen for fulde Sejl, med Stævnen rettet imod Indløbet til Ankerpladsen. Det var det engelske Linieskib *Dictator* paa 68 Kanoner, ført af den kjække unge Kapitajn James Stewart (tidligere Chef paa Briggen *Sheldrake*), Briggen *Calypso* paa 18 Kan., Kapitajn Henry Weir, samt Briggerne *Podargus* og *Flamer*, hver paa 14 Kanoner, Kapitajn Robilliard og Lieutenant Th. England. *Podargus*, ombord paa hvilket der skal have været en svensk Skomager, som havde noget Kjendskab til Farvandet, sejlede i Spidsen, og de andre Skibe fulgte i dets Kjølvand. De havde dog kunnet see *Najadens* Rejsning over Skjærene, og holdt nu ind for at opsøge den.

Den Begivenhed, som her skal fortælles, er Kampen i Havnen ved Lyngøer den 6te Juli 1812, og vi kunne dertil ønske at forudskikke en Bemærkning. Den blev af Samtiden fremhævet som en glimrende Kamp for de dansk-norske Skibe og som et halvt Nederlag for de engelske, der maatte fortrække uden at have gjort noget Bytte; men der er nu forløbet over 6 Aartier siden hin Begivenhed, og Historien kan fælde en roligere Dom. Det skal ikke være Meningen at borttage et eneste Blad af den Krands, som tilkommer de danske og norske Sømænd, eller paa nogen Maade at svække Indtrykket af det Mod og den Ufortrødenhed, de viste ved denne Lejlighed; men naar man har villet stille denne Affaire sammen med Jessens Kamp ved Sjællands Odde den 22de Marts 1808, saa turde man dog heri gjøre Uret. Ved Lyngøer viste Engelskmændene og deres kjække Fører Stewart en Dristighed og Ihærdighed, værdig en Tordenskjold, og for et uhildet Blik maa Sympathien falde paa deres Side; med et stort Skib, med en Skomager til Lods, løb de uden Betænkning og med stor Sikkerhed ind i den snævre Skjærgaard, og skjøndt Natten satte ind, forfulgte de deres Fjende fra Skjær til Skjær, ødelagde ham i den mørke Nat — og sejlede saa igjen bort. Dette kan vel kaldes et Vovestykke med et heldigt Udfald.

Da Officererne havde seet de engelske Skibe komme, ilede de strax ombord paa deres egne Skibe, og da man ikke dristede sig til paa Ankerpladsen at tage imod et Angreb af den engelske Overmagt, lettede Eskadren for at opsøge en sikkrere Havn. Dette troede man at finde ved Lyngøer, der ligger en Mil østligere i Skjærgaarden, og hvor Lodserne forsikkrede, at Linieskibet ikke kunde løbe ind. Didhen styrede *Najaden* Kursen med sine Følgesvende; men Engelskmændene fulgte efter. *Podargus* ragede fast paa en Grund, og *Flamer* beordredes til at blive tilbage hos det, hvorimod *Calypso* løb forud for *Dictator* for at vise Vejen. *Najaden* og dens Brigger snoede sig igjennem den snævre Skjærgaard — men *Dictator* fulgte dem i Hælene, og Stewart mente, at hvor *Najaden* kunde flyde, der kunde *Dictator* det vel ogsaa, skjøndt der nogle Steder var saa smalt, at Linieskibet maatte hale sine Læsejlsspir ind, for at de ikke skulde støde imod Skjærene. *Calypso* stødte paa Grund, men kom snart af igjen; dog kom derved *Dictator* til at sejle foran. Klokken lidt over 8 om Aftenen naaede Eskadren Lyngøers Havn, der har tre Indløb, det nordøstlige, det nordvestlige og det sydvestlige; *Najaden* løb ind gjennem det midterste og ankrede Kl. 8½ midt i Havnen, der kun er 150 Alen bred; Briggerne ankrede, som de kunde bedst i denne Snævring, *Lolland* paa Bagbords, *Kiel* paa Styrbords Side af Fregatten, og *Samsø* agtenfor den ved det nordøstlige Løb, Alle med Stævnene imod det sydvestlige Løb. Omtrent Kl. 9 kom *Dictator* ind gjennem det samme Løb som de andre, styrede lige mod Land, satte Forstævnen fast paa Grunden, førte et Agtervarp i Land paa Øen bagved, og indtog saaledes strax en ganske fortrinlig Stilling, med sin Bredside imod den smalle Havn og alle de dansk-norske Skibes Forstævne. Disse havde imidlertid søgt at forbedre deres Stilling saavidt muligt; *Najaden* havde ført et Agtervarp ud om Styrbord til et Handelsskib, som laa under Øen Holmen ved Havnens Nordside, og stukket paa sit Toug, saa at den kom til at ligge nogenlunde tværs i Havnen; dog kunde den derved kun bringe 6 eller 8 af sine Kanoner til at bære mod Fjenden. *Lolland*, som efter *Najadens* Svajning kom til at ligge ivejen for dennes Batteri, maatte stikke Toug, indtil det kom ned ved Fregattens Agterende, og her kunde kun to af dets Kanoner bære. *Kiel* kunde kun

bruge sin ene Bougkanon og *Samsø* saa at sige slet ikke skyde, paa Grund af sin dækkede Stilling bagved de andre Skibe.

En heftig Skydning begyndte. Virkningen af *Dictators* Ild var forfærdelig, og *Calypso*, der først var ankret op udenfor Holmen og havde kastet nogle Kugler ind i Havnen, lettede og lagde sig ind ved Linieskibets Agterende; men de dansk-norske Skibes Besætninger forsvarede sig med Fortvivlelsens Mod og stor Sejghed. Saaledes tordnede Kampen løs i en hel Time, indtil omsider et fuldt Lag fra *Dictator* regnede ned over *Najaden* med saadan Voldsomhed, at alle Fregattens tre Master styrtede ned paa engang, knuste Dækket, der faldt ned paa Batteriet og gjorde dette ubrugeligt, og tvang Skibet saa langt over til Bagbords Side, at Kanonportene kom under Vand. *Najaden* var efter denne Salve kun et synkefærdigt Vrag, i hvilket Ilden endvidere brød ud med stor Heftighed, og først da fandt Kapitajn Holm det forsvarligt at forlade sit Skib for at hente ny Bistand, medens han overdrog den Næstkommanderende, Premierltn. Kr. Lütken, at frelse Besætningen og de Saarede. Briggerne vare nu udsatte for Linieskibets hele Ild og kunde ikke holde sig længe; Krieger lod tænde Ild paa *Lolland* og gik i Land med sit Mandskab; *Kiel* maatte stryge sit Flag; men *Samsø* lykkedes det derimod at slippe bort gjennem det nordøstlige Løb. — Men nu forandredes Situationen. Lieutenant H. G. Mechlenburg ankom fra Østerrisøer med 3 Kanonjoller, og med disse og 2 Kanonjoller, som laa ved Lyngøer under Lieutenant C. C. Zahrtmanns Kommando, besluttede Holm nu at angribe Linieskibet, da dette i det Samme hejste Parlamentærflag og tilbød at udlevere Fangerne, naar man vilde lade det sejle uhindret bort med sine Skibe og tage Briggerne *Kiel* og *Lolland* med; herpaa vilde Holm dog ikke indlade sig, men rettede fra sine Kanonjoller en virksom Langskibsild imod de to engelske Skibe — da til Held for dem henimod Morgenstunden en frisk Landbrise sprang op og hjalp dem til at slippe bort fra det blodige Nattestævne gjennem det sydvestlige Løb. Ilden dæmpedes paa *Lolland*, og Briggerne indtoge igjen deres Besætninger; men *Najaden* havde som Vrag endt sin korte Løbebane, og Eskadren havde havt 133 Døde, 102 Saarede og mistet 4 Fanger. De to engelske Skibe havde kun 9 Døde og 35 Saarede, foruden 2 Fanger. — Kl. 6 om Morgenen ankom Premierlieuten. Dietrichson til Lyngøer med 5

Kanonbaade, efterat han om Natten havde kæmpet i over to Timer med Briggerne *Podargus* og *Flamer*; Skade, at alle disse Kanonbaade ikke mødte tidligere!

Blandt de Faldne paa *Najaden* ville vi mindes den kjække, livsfriske Lieutenant Peter Buhl, der, skjøndt han endnu ikke havde fyldt sit 23de Aar, allerede havde havt rig Lejlighed til, siden han mistede sin ene Arm 1807, at afgive saamange Prøver paa Mod, Snarraadighed og Sømandsdygtighed. Saadanne Ynglinge som Buhl og Willemoes ville være en Pryd for enhver Marine, og Folket sørger med Rette ved deres tidlige Grave.

Et andet Uheld ramte endnu den dansk-norske Marine i dette Aar, nemlig den 2den August ved Tromsø i det nordlige Norge, hvor nogle bevæbnede Fartøjer fra den engelske Fregat *Horatio* trængte ind og erobrede en med 3 Stk. trepundige Kanoner bevæbnet Provianteringsskonnert og en Kutter, der stode under Lieutenant Hans Bodenhoffs Kommando og henhørte til den saakaldte nordlandske Division. Bodenhoff havde med sine to smaa Fartøjer indtaget en heldig Stilling, og forsvarede sig med Fortvivlelsens Mod, men maatte tilsidst overgive sig til den større engelske Styrke, efterat 5 Mand vare døde og 13 saarede, og han selv havde faaet to dybe Hug i Hovedet, den højre Tommelfinger næsten afhugget, og et Bajonetstik i Albuen; Engelskmændene havde 12 Døde og 11 Saarede. — Heldigere var Flaaden kort efter i Kattegattet, hvor Premierltn. Falsen om Natten mellem den 18de og 19de August løb ud fra Grenaa med en Flotille paa 8 Kanonchalupper og 6 Joller og erobrede den engelske Orlogsbrig *The Attack*, Lieutenant R. W. Simmonds, efter en livlig Kamp og kjæk Modstand. En anden Brig, *The Wrangler*, som var i Følge med *The Attack*, undslap til Anholt, temmelig ilde tilredt.

I Aaret 1813 forefaldt der næsten ingen Begivenheder paa Søen ved vore Kyster. Ikkun en Erobring ved Baade af to Stykpramme paa Elben om Natten mellem den 20de og 21de Marts, samt en hæderlig Kamp mellem 7 Kanonchalupper under Premierltn. M. C. Klauman og en engelsk Flotille paa 10 Kanonbaade og 7 bevæbnede Chalupper ved Büsum den 3die September, fortjene at nævnes; Engelskmændene maatte efter 4½ Timers varm Fægtning trække sig tilbage. Fremdeles

vil det maaske her være Stedet, inden vi slutte dette Afsnit, til med nogle Ord at omtale den danske Styrke paa Scheldefloden.

Efter Tabet af Flaaden 1807 nærede Regeringen et levende Ønske om at komme i Besiddelse af store Skibe, navnlig til Iværksættelsen af sine Planer imod Sverig. Den henvendte sig derfor først til Rusland, der viste sig meget imødekommende og i Forsommeren 1808 afsendte fra Kronstadt en Eskadre, som skulde gaa til Sundet; men neppe var den kommen ind i den finske Bugt, før den af en forenet engelsk og svensk Flaade blev tvungen til at søge ind til Roggersvik, hvor den senere holdtes indespærret. Paa sin Henvendelse til Frankrig havde Regeringen faaet Løfte om Bistand af 2 Linieskibe og 2 Fregatter, og da Napoleon netop havde begyndt at træffe Forberedelser til storartede Flaadeanlæg og Tilvejebringelsen af en Flaade paa Scheldefloden, ved Antwerpen og Vliessingen, bestemtes det, at to af de derværende Linieskibe, *Pultusk* og *Danzig*, skulde besættes af danske Søfolk. Dette skete ogsaa; Kapitajnerne S. U. Rosenvinge og Hans Baron Holsten afrejste fra Kjøbenhavn med endel Underofficerer og menige Søfolk til Vliessingen og toge Kommando, den første af *Pultusk*, den anden af *Danzig*, og da en Mængde Søfolk fra de i Fastlandshavnene indespærrede danske og norske Handelsskibe indkaldtes under disse Officerers Kommando, fik de to Linieskibe fuld Besætning af danske og norske Søfolk. Det kan vistnok siges med Sikkerhed, at det ingensinde var den franske Kejsers Hensigt at sende denne Flaade, ja end ikke de to Linieskibe til Østersøen eller Bælterne for at staa Danmark bi, da Skibene vedbleve at staa under den franske Admiral Missiessy's Kommando og at føre fransk Flag, og Frankrig havde mere Nytte af Foranstaltningen end Danmark; men de danske Officerer og Søfolk fik dog Lejlighed til at gjøre deres Navn bekjendt og at indlægge deres Fædreland og Stand Ære ved den Dygtighed, hvormed de optraadte, og den Kyndighed og Sømandskab, de lagde for Dagen; de bleve et Exempel for de franske Søfolk. Dette fremtraadte dog stærkere, da den kjække, erfarne, nylig til Kommandørkapitajn udnævnte Joost van Dockum, som vi alt kjende fra hans Virksomhed i Middelhavet, i Foraaret 1809 beordredes til Vliessingen for at tage Kommando over Linieskibet *Pultusk* paa 74 Kanoner. Han afrejste fra Kjøbenhavn den 9de Marts samtidig

med Kommandørkapitajn v. Berger for at afløse Rosenvinge og Baron Holsten; men da v. Berger kort efter Ankomsten døde, ansattes Kommandørkpt. C. Wleugel i hans Plads.

«De Danske paa Schelden» danner en særegen Episode af Søkrigen 1807—1814, der slet ikke staaer i Forbindelse med Krigen i Norden. J. van Dockum var den ledende Aand, han havde stor Indflydelse, lagde megen Dygtighed for Dagen og der blev viist ham en udsøgt Opmærksomhed. Han og hans Undergivne viste Franskmændene, hvorledes en Skibsbesætning bør indøves og et Skib manøvreres, og nogle Manøvrer, som han udførte med det store Skib i haardt Vejr og under vanskelige Forhold, fremkaldte almindelig Beundring; han holdt sine Besætninger i Ave under stærke Udbrud af berettiget Harme over Tilsidesættelse og Mangel; han gav de yngre Officerer Lejlighed til at øve sig ved selvstændig Kommando og blive dygtige Søfolk; han bidrog en væsentlig Del til, at Engelskmændenes Angreb 1809 vistes tilbage, og han tog virksom Del i Udførelsen af de store Flaadearbejder ved Antwerpen. To Gange aflagde Napoleon Besøg hos van Dockum i Linieskibet og indbød ham senere til sig i Paris, hvor han tilbragte flere Maaneder. Han udnævntes til fransk Admiral og indstilledes af den franske Regering til ogsaa at blive dansk Admiral, noget, som Frederik den Sjette dog ikke vilde gjøre, for ikke at krænke de ældre Søofficerer, og gjøre alle disse til Admiraler, som han da maatte, kunde han ikke; men da de danske Besætninger 1813 kaldtes hjem og paa deres Fod vandrede til Kjøbenhavn, afslog van Dockum et hæderligt Tilbud om at blive i den franske Marine som Admiral, og drog til sit Fædreland, hvor han tilbragte et roligt Liv og forfremmedes gjennem de forskjellige Grader til Viceadmiral; han døde den 10de December 1834, henved 82 Aar gammel. — En af de mærkeligste Dage, van Dockum efter sin egen Angivelse oplevede, kunne vi ikke nægte os den Fornøjelse at omtale. Det var den 3die Maj 1810; Kejser Napoleon med Kejserinden og Følge havde i et afskyeligt Vejr været ombord i *Pultusk*, hvor Mandskabet havde udført flere Øvelser paa en Maade, der saaledes henrev Kejseren, at han ved sin Afgang fra Borde befalede, at der skulde udgives en Maaneds Extragage til Folkene, hvorpaa han viste van Dockum den sjeldne Ære, at indbyde ham til sit Taffel. Der var kun 12 Personer tilbords, og heraf vare de 7 kronede

Hoveder, nemlig Kejseren og Kejserinden, Kongen og Dronningen af Vestphalen, Kongerne af Sachsen og Holland, samt Vicekongen af Italien.

Krigen nærmede sig nu, idetmindste for Danmarks Vedkommende, sin Ende. Den havde taget en sørgelig Vending. Under de hurtigt vexlende Forhold i de europæiske Koalitioner og de store, blodige Krige, som førtes paa Fastlandet, havde den ærlige, trofaste Kong Frederik ikke kunnet følge med eller forudsee Begivenhedernes Gang, og dette førte til Landets Ulykke; med en næsten rørende Hengivenhed havde han holdt fast ved Forbundet med Napoleon og ikke villet lytte til de Raad, der henvendtes til ham om at indtage en anden Stilling. Kejser Alexander havde alt for længe siden forandret sin Politik og den 19de Marts 1812 erklæret Frankrig Krig; Bernadotte, Prinds af Pontecorvo, der ved Prinds Christian Augusts Død under Navnet Karl Johan var bleven valgt til Thronfølger i Sverig — et Valg, som Frederik den Sjette forgjæves havde søgt at opnaa —, havde sat alle Hjul i Bevægelse for at komme i Besiddelse af Norge og ved Forbundet i Ørebro den 18de Juli 1812 formaaet baade Rusland og England til at garantere sig dette Land, imod at han tiltraadte Koalitionen mod Napoleon, og da den store Kejser i Efteraaret 1812 trængte ind til Hjertet af Rusland, standsede ved Moskovs rygende Ruiner og over Ruslands Is- og Snemarker maatte flygte tilbage med sin opløste Hær, tog hans fordums General, Karl Johan, ikke i Betænkning at træde fjendtligt op imod ham og imod sit Fædreland. 1813, da Napoleon atter trængte sejrende ind i Tyskland, da han i Mai Maaned vandt Slagene ved Lützen og ved Bautzen, var Karl Johan paa Fastlandet i Spidsen for en svensk Hær og skulde føre de forenede Magters nordlige Fløj; men hans Hu stod ikke til at kæmpe mod Frankrig, kun Danmark vilde han bekrige og tvinge det til at afstaa Norge; han var derfor kun en lunken Tilhænger af Koalitionen. Kong Frederik vilde hverken afstaa Norge eller nogen Del deraf, han vaklede frem og tilbage i sin Politik, holdt endnu fast ved Napoleon, der ikke vilde høre Tale om Norges Forening med Sverig, men traadte dog i Fredsunderhandlinger med England og Sverig under Østerrigs Mægling, indtil disse Underhandlinger pludselig bleve afbrudte og en ny Alliancetraktat sluttet med Frankrig den 10de Juli 1813.

Ved Nedreelben stod en fransk Hær under den berømte General

Davoust; til denne sluttede sig den danske Hærafdeling i Holsten under Prinds Frederik af Hessen, og i Forening opererede de i det nordlige Tyskland, hvor de navnlig trængte frem i Meklenborg. Men Krigslykken vendte sig for den franske Kejser, det blodige Slag ved Leipzig i Oktober Maaned tilintetgjorde hans store Planer, og Karl Johan trængte frem imod de dansk-franske Tropper i Norden. I Begyndelsen af December var han ved Holstens Grændse; Prinds Frederik, hvis Hærafdeling havde skilt sig fra Davoust, der ingen Tillid nærede til, at de Danske vilde bevare deres Forbund med Napoleon efter hans Nederlag, trak sig tilbage til Kiel; men da han her forfulgtes af de Allierede, fortsatte han sin Tilbagegang og naaede, efter en hæderlig Kamp ved Sehestedt den 10de December, Rendsborg, hvor han sluttede sig inde. Den 3die Januar 1814 forlod Kong Frederik Kjøbenhavn og drog til Hindsgavl i Fyen, hvorfra han snart begyndte Fredsunderhandlinger med Karl Johan; de Delegerede traadte sammen i Kiel, efterat en Vaabenstilstand var sluttet. Kongen var bleven føjelig, og den svenske Kronprinds bydende; til det danske Sendebud henvendte han de hovmodige Ord: «Vaabenstilstanden vil paa Øjeblikket blive brudt, Krigen begyndt og Eders Monarki tilintetgjort, hvis Freden ikke bliver underskreven inden 48 Timers Forløb. Hvad Wallenstein og Torstenson begyndte og Karl den Tiende fuldbyrdede, kan jeg vel ogsaa udføre. En svensk Hær er engang rykket over Bælterne mod Kjøbenhavn, og Eders Monarki vilde dengang være blevet sønderlemmet, hvis Sverig ikke havde været omgivet af Magter, der vare misundelige over dets Fremgang og lurede paa Øjeblikket til at forraade det. Nu gaaer det, understøttet af de store Magter og sikkret gjennem højtidelige Overenskomster, i Spidsen for deres Tropper for at erobre Verdens Fred!» Den 14de Januar 1814 sluttedes Freden i Kiel med Karl Johan; med blødende Hjerte maatte Kong Frederik afstaa hele det gamle Norge, der i 400 Aar havde været forenet med Danmark, og den Kompensation, der skulde ydes ham i Rygen og Svensk Pommern, blev Aaret efter bortbyttet med Lauenborg; samme Dag sluttedes Freden med England, der tilbagegav sine Erobringer i Kolonierne og herhjemme paa Helgoland nær. En hel Uge lukkede Frederik den Sjette sig inde paa Hindsgavl og sørgede over det store Tab, først da vendte han tilbage til sin Hovedstad, hvor han modtoges i Stilhed.

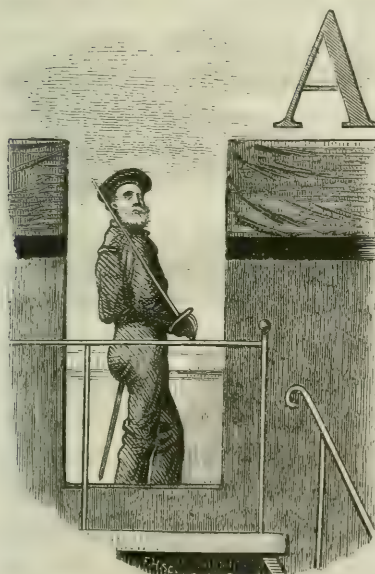
I Norge var Krigen dog ikke endnu tilende. Det gamle Forbundsland, som uagtet al den Tilsidesættelse, det havde lidt af Danmark, ikke frivillig vilde overgive sig til Sverig, men maatte tages med Vaabenmagt, kæmpede endnu i det sidste Øjeblik for at vinde Selvstændighed, og udnævnte sin Statholder, Arvingen til Danmarks Krone, Prinds Christian Frederik til Konge. Under disse Begivenheder optraadte ogsaa den lille norske Flaade, der nu efter Adskillelsen var bleven selvstændig og talte 8 Orlogsbrigger, en Skonnertbrig, 97 Kanonchalupper og Joller foruden nogle Morterchalupper, Kanonskonnerter og mindre Fartøjer, med Held imod den svenske Flaade og havde flere Sammenstød med den, saavel i Skagerakket som i Skjærgaarden. Men Norges Skjæbne var afgjort. I Begyndelsen af November 1814 sejlede Prinds Christian til Danmark paa Orlogsbriggen *Bornholm*, Norge forenedes med Sverig og frelste i Foreningen sin frie Forfatning.

DAMP- OG PANDSER-
SKIBENE.

Danske Damp- og Pandserskibe.

Det nye Søkrigsvaaben.

Aar og atter Aar maatte hengaa, inden de dybe Saar, som den ulykkelige Syvaarskrig havde slaaet, kunde blive lægte. Norge var uigjenkaldelig tabt, Danmark henviist til sine egne Hjælpekilder, og da dets Konge paa Wienerkongressen 1815 indtraadte i det tyske Forbund for Holstens og Lauenborgs Vedkommende, blev ogsaa Besiddelsen af disse Landsdele tvivlsom. Folkets Mod var knækket, den livlige Handel og dermed følgende Velstand lammet, Finantserne i en ussel Tilsand siden Statsbankerotten

1813, Flaaden borte, Forsvarsvæsenet tarveligt, og lige indtil Aaret 1830, da den franske Julirevolution kastede sine Dønninger ud over Europa og begyndte at vække nyt Liv i Sindene, herskede der i Danmark en Dødsstilhed og Modløshed, som kun langsomt blev overvunden.

Medens man i Norge i lang Tid holdt sig til Bygningen af smaa Krigsskibe og Kanonbaade, søgte det danske Admiralitet, uagtet den sørgelige Tilstand i Landet, at skaffe Danmark med Hertugdømmerne en Flaade af større Krigsskibe, og allerede i Aaret 1815 blev der fastslaaet en Flaadeplan paa 6 Linieskibe, 8 Fregatter, 8 Korvetter eller Brigger og 80 Kanonbaade. Dette var vel kun en lille Liste, naar den sammenlignes med dem, som Tvillingrigerne tidligere havde kunnet fremvise, og som ere omtalte i det Foregaaende, med Niels Juels og Peter Rabens store Flaader; men den kunde dog have havt sin Betydning blandt Sømagterne, dersom den hurtig var bleven bragt tilveje, og dersom Flaaden, hvad der desværre næsten fuldstændig forsømtes, var bleven holdt i Virksomhed. De store Skibe byggedes langsomt, og Personellet, der indeholdt mange fortrinlige Elementer, blev forsømt; naar undtages Udsendelsen af nogle mindre Skibe til Vestindien og af Kadetskibet paa et Sommertogt, foretoges der i mange Aar saa at sige ikke andre Udrustninger end de stilleliggende Vagtskibe. Og hvorledes gik det saa med Flaadeplanen? Fraregnes Henrik Gerners gamle Linieskib *Prindsesse Lovisa Augusta*, der tidligere er omtalt, og der henlaa som Blokskib indtil 1829, da det ophuggedes, saa talte Flaaden 1815 kun 1 Linieskib, *Phønix* paa 60 Kan., og 2 Fregatter, *Venus* og *Minerva*, hver paa 36 Kanoner. 1817 fik den et nyt Linieskib, *Danmark* paa 66 Kanoner, bygget af Hohlenberg, og var da forøget med 2 nye 36-Kanons Fregatter, *Nymfen* og *Fylla*. Nu kom man endelig til større, mere tidssvarende Skibe, og 1824 sattes det af Schifter byggede Linieskib *Dronning Marie* paa 84 Kanoner i Vandet; ligeledes vare Fregatterne *Freja* og *Rota*, som Aaret efter forøgedes med *Havfruen*, hver paa 46 Kanoner, byggede af Schifter, komne til, saa at Flaaden 1825, eller 10 Aar efter den lagte Plan, var voxet til 3 Linieskibe og 7 Fregatter. 1830 var der 4 Linieskibe og 8 Fregatter, idet *Valdemar* paa 84 og *Bellona* paa 46 Kanoner vare komne til. 1835 var Flaaden vel bleven forøget med 2 nye Linieskibe, nemlig 1831 med *Frederik den Sjette* og

1833 med *Skjold*, hvert paa 84 Kanoner; men da var allerede *Phønix* kasseret, og da der i disse 5 Aar ikke byggedes nogen Fregat, blev Antallet kun 5 Linieskibe og 8 Fregatter. 1840 sattes Linieskibet *Christian den Ottende* paa 84 Kanoner og Fregatten *Thetis* paa 48 Kanoner i Vandet. 10 Aar efter, nemlig 1850, løb Danmarks sidste Sejllinieskib, *Danebrog* paa 72 Kanoner, af Stabel; men da var allerede (1848) *Danmark* gjort til Blokskib, og *Christian den Ottende* havde endt sin korte Bane ved Katastrofen i Ekernførdefjorden den 5te April 1849, og da *Dronning Marie* samme Aar raseredes til Fregat, var der kun 4 Linieskibe tilbage, saa at det 1815 bestemte Antal af 6 kun var tilstede i nogle faa Aar. Af Fregatter fuldendtes endnu *Gefion* paa 48 Kanoner 1843 og *Tordenskjold* paa 44 Kanoner 1852; men da imidlertid nogle af de ældre udgik af Listen, talte Flaaden aldrig mere end 8 Fregatter paa samme Tid, og det endda kun i enkelte Aar. Linieskibene bleve i det Hele taget overordentlig lidt brugte; *Phønix* og *Danmark* kom aldrig tilsøes; *Dronning Marie* udrustedes til en kort Expedition 1834 under Kommandørkpt. U. A. Schønheyders Kommando; det var det første Linieskib, som bar dansk Vimpel, siden *Prinds Christian Frederik* sprang i Luften den 23de Marts 1808, og Mange ville endnu erindre, hvilken stor Begivenhed det var for den danske Flaade, at see et virkeligt, fuldt rustet Linieskib hale ud af Bommen, og hvilke Forhaabninger der knyttede sig til dette Syn.

A. Schifter var i hele denne Periode, siden 1814, Flaadens Fabrikmester, og Skibsbyggeriet var i gode Hænder; det gik bestandig fremad paa det af Gerner og Hohlenberg givne Grundlag, Skibsskrogene bleve solidere og stærkere byggede, og efter 1840 gik man over til et nyt System af Skrogets Form, der navnlig fremtraadte i et meget fyldigere Overskib, efter den engelske Konstruktør Symonds Tegning. Men ikke alene Skibsskrog og Rejsning forbedredes, ogsaa Artilleriet, d. e. Kanoner med Tilbehør, udvikledes og bragtes bedre i System. Metalkanoner ophørte saa at sige aldeles, der støbtes ingen nye, ikkun den ældre Beholdning blev tildels anvendt; alle nye Kanoner støbtes af Jern. Den brogede Sammensætning paa de store Skibe af Kanoner af mange forskjellige Kalibere blev opgiven, og saavidt muligt ensartede Kanoner indførte; istedenfor at anbringe Kanoner, som udskød Kugler

af forskjellig Vægt, paa de store Skibe, saaledes at de største kom paa det underste Batteri, indførte man Kanoner til samme Kugle, men af forskjellig Længde og Vægt. Den største Kanon var en 30pundig; men deraf havde man tre Slags, der vejede henholdsvis omtrent 60, 50 og 40 Centner; de største kunde taale den største Krudtladning, 10 Pund, skyde længst og sikkrest, og kunde kun anbringes paa Linieskibenes underste Batteri; men saa kunde man til Gjengjæld faae et Linieskib bevæbnet med lutter 30pundige Kanoner, hvilket f. Ex. var Tilfældet med *Danebrog*. Den 24pundige Kanon blev efterhaanden forladt, hvorimod den 18pundige, hvoraf der ligeledes fandtes tre Klasser, anvendtes meget paa Skibe af alle Størrelser, saa at 30- og 18pundige Kanoner kunde sættes som Flaadens Hovedvaaben i Sejlkrigsskibenes sidste Periode; henimod dens Slutning indførtes rigtignok et nyt Vaaben, den 60pundige Kuglekanon, der vejede 88 Centner; men af dem har Flaaden kun havt nogle enkelte Exemplarer. En egen Slags Kanoner vare de saakaldte Carronader, hvoraf de første støbtes paa Jernværket Carron i Skotland 1779 og som flere Gange ere omtalte i det Foregaaende; det var meget korte Kanoner, som derfor vare forholdsvis lette, men højst urolige, usikkre i Skuddet og ikke langt rækkende. De vakte i Førstningen endel Opsigt, da de kunde anbringes i større Antal paa de mindre Skibe og paa de større Skibes øverste Dæk, og de udskød forholdsvis store Projektiler med tilstrækkelig Kraft til at trænge igjennem en Skibsside paa nogenlunde nært Hold; men deres fremtrædende Mangler gjorde dog, at de efterhaanden forsvandt fra Flaaderne.

Kanonerne havde en bestemt Opgave at løse, hvad Kamp af Skib mod Skib angaaer, den nemlig, at ødelægge et fjendtligt Træ-Sejlskibs Skrog, Rejsning eller Besætning paa langt eller nært Hold, hvortil foruden Kuglen anvendtes forskjellige Slags Projektiler, saasom Lænkekugler, Knipler, Kardetsker, Skraasække eller Druer og Shrapnels eller hule Kugler, fyldte med Blykugler og en lille Sprængladning. Da det med Hensyn til Ødelæggelsen af det fjendtlige Skibsskrog navnlig kom an paa at sende Kuglen igjennem dets Side med ringe Kraft, da Aabningen derved blev større, anvendtes forskjellig Ladning efter Afstanden, eller der blev paa nært Hold skudt med to Kugler, undertiden endog flere, ad Gangen. Ogsaa Skydning med gloende Kugler anvendtes under-

tiden paa Skibene; men det farligste Projektil for Træskibene var dog *Bomben* eller *Granaten*.

Bomben (Granaten) er en hul, kuglerund Jernskal, hvis Tykkelse er imellem $^1/_8$ og $^1/_6$ af Kuglens Diameter, hvorved dens Vægt bliver omtrent $^2/_3$ af den massive Kugles Vægt af samme Størrelse; en saakaldet 60pundig Granat vejer omtrent 40 Pund. Hulheden er fyldt med Krudt, og i et Hul i Skallen er der anbragt et Fængrør, ved hvilket Sprængladningen antændes; Fængrøret tændes fra Ladningen og gjøres kortere eller længere («temperes») efter den Tid, der skal medgaa, fra Bomben udskydes, til den skal springe. De egentlige Bomber udskydes af Morterer eller Gryder under en stor Elevation, hvorved de komme til at beskrive en høj og meget buet Bane, saa at de falde ned imod Maalet under en stor Vinkel; Mortererne ere derfor hvad man kalder *Kasteskyts*, de kunne kaste Bomberne meget langt, men disse maa da falde lige paa Maalet, hvortil der udfordres stor Sikkerhed. Kanonerne ere *raserende* Skyts, hvis Projektiler gjennemløbe en langt mere vandret Bane og derfor kunne træffe en Gjenstand, f. Ex. et Skib, naar det ikke er meget lavt, selv om Afstanden ikke nøje kjendes. Mortererne vare oprindelig kun af meget stor Kaliber; men imod Slutningen af det 17de Aarhundrede, da man alt havde havt mange Prøver paa deres fortrinlige Nytte, fandt man paa ogsaa at anvende dem som Feltvaaben, og fabrikerede en Art Feltmorterer eller Hængemorterer, de saakaldte *Haubitser*, af mindre Kaliber end Mortererne, men ligesom disse forsynede med et Løb til Bomben og et indre Kammer til Krudtladningen. Af denne Haubits udviklede sig senere den lange Haubits eller *Enhjørningen*, en Metalkanon, anbragt paa Lavet og indrettet til vandret Skydning, og disse vare de første Skydevaaben, af hvilke Granater bleve udskudte i raserende Baner. Først efter de napoleonske Krige bleve de lange Haubitser almindelige som Feltskyts, hvorefter den franske General *Paixhans* foreslog Indførelsen af de saakaldte *Bombekanoner* eller *Granatkanoner* af svær Kaliber. Disse vare almindelige Kanoner af en i Forhold til deres Kaliber ringere Vægt end Kuglekanonerne, og de kunde kun udskyde Granater, ikke massive Kugler, hvortil udfordredes en større Krudtladning og altsaa en stærkere Kanon; de indførtes i Løbet af kort Tid i Krigsmarinerne, hvor de 60- og 84-pundige

Granatkanoner (de engelske 8 og 10 Tommers) bleve et meget almindeligt Skyts: hos os indførtes dog kun den 60pundige, der navnlig anvendtes paa Kanonbaadene, saavel Chalupperne som Jollerne. Med Erfaringen fra Granatkanonerne for Øje forfærdigede man ogsaa Granater til Flaadens øvrige Kanoner, saavel de 30- som de 18pundige.

Granaten er et meget farligt Vaaben imod Træskibe; i Henseende til Skudsikkerhed, raserende Bane og Indtrængen staaer den endel tilbage for Kuglen, men dens Virkning kan være meget mere ødelæggende. De almindelige Granater ere enten Sprænggranater eller Brandgranater. De første ere fyldte med en Sprængladning, Krudt, der antændes ved et Brandrør ligesom Bomberne; men ogsaa en anden Indretning er bleven anvendt til Antændingen, nemlig et Rør, hvori en Hammer og noget Knaldsats, saaledes ordnet, at, idet Granaten slaaer an imod Siden af et Skib eller anden Gjenstand, river Hammeren sig løs og slaaer imod Satsen, hvorved denne tændes. Naar en af disse saakaldte Perkussions-Granater, der i sin Tid gjorde megen Opsigt og iøvrigt indrettedes paa forskjellige Maader, rammede et Skib og i samme Øjeblik sprang, kunde den danne en Aabning saa stor, «at en Mand kunde spadsere igjennem den med Hatten paa», og rammede den lige i Vandgangen, kunde det ene Skud være tilstrækkeligt til at bore Skibet i Sænk. Brandgranaterne forsynedes med fire eller fem større Huller og fyldtes med en heftigt brændende Sats, der antændte den Gjenstand, i hvilken de borede sig fast. En egen Slags Fylding for Granater, som dog ikke fik nogen almindelig Anvendelse, var smeltet Jern, der opløste endel af den indre Masse af Granatens Skal, som derved blev meget skør; ved Indtrængningen i Skibssiden sprang Granaten itu, det flydende Jern løb ned mellem Skibstømmerne og foraarsagede en saa heftig Brand, at den næsten ikke var til at slukke.

Sammenfatte vi nu denne korte Skildring af Flaadernes Tilstand, da vil det heraf fremgaa, at Sejlkrigsskibene i Styrke, Sejleevne m. m. bestandig gik jævnt fremad i Udvikling, bygget paa en igjennem over 300 Aar vunden Erfaring, at hver Skibsklasse, men især deleshed Fregatterne, voxede i Størrelse, at Formerne bleve simplere, mere formaalstjenlige og mindre luxuriøst udstyrede, samt en større Ensartethed indført i Bevæbningen. Skytset gjorde vel ikke store Fremskridt i Forhold til hvad den

nyeste Tid har frembragt, men det skred dog stærkere fremad end Skibene og blev meget farligere for disse, end det havde været i de foregaaende Aarhundreder. Man behøver i saa Henseende kun at nævne den blodige Kamp ved Sinope, ved den sydlige Kyst af det sorte Hav, den 30te November 1853; en tyrkisk Eskadre paa 7 Fregatter og 7 mindre Skibe laa til Ankers i en Linie langs Kysten i Bugten ved Sinope, da en russisk Eskadre paa 6 Linieskibe den nævnte Dag sejlede ind og angreb den; en af de tyrkiske Fregatter sprang i Luften ved det første Lag fra et af Linieskibene, og i Løbet af et Par Timer var hele den tyrkiske Eskadre totalt ødelagt, sprængt i Luften, skudt i Brand eller i Sænk. Der kunde vel derfor nok være Tegn, som tydede paa, at en Forandring ved Flaadernes Bygningsform var i Anmarche; men at denne skulde blive saa overvældende, som den er bleven, havde man dog neppe nogen Anelse om. Idet vi nu skulle forsøge i korte Træk at give et Billede af denne Omvæltning, skulle vi bemærke, at det vilde gaa langt udenfor vort Formaal at fremstille alle de forskjellige Former af Skibsbygninger og Skyts, som vor Tid har affødt, idetmindste tilsyneladende i et broget Virvar; men dette vil heller ikke være fornødent; thi der er visse Hovedtræk, ligesom visse Hvilepunkter, som ere fremstaaede under Udviklingen, og som man kun behøver at fastholde for at danne sig en Forestilling om dennes Gang.

Den første Forandring fremkaldtes ved Indførelsen af Dampens Anvendelse som Bevægekraft for Skibe, men den gik forholdsvis langsomt fremad, og Dampskibene havde i mange Aar været anvendte i den private Skibsfarts Interesse, før de fandt deres Vej til Krigsmarinerne. Dampskibenes Periode kan regnes fra Aaret 1812, da Henry Bell i England byggede den lille Hjulbaad *The Comet*, som benyttedes til at befordre Passagerer og Gods paa Clydefloden; inden 1820 var der ikke bygget nogen Baad paa mere end 30 Hestes Kraft, men i Decenniet 1820—30 voxede de betydeligt, og en lille Baad paa 60 Hestes Kraft sendtes endog 1825 til Ostindien. I det næste Decennium, 1830—40, aabnedes de store Router over Atlanterhavet og til Orienten, og 1836 byggedes det første store transatlantiske Dampskib *Great Western* paa 450 Hestes Kraft. 1819 ankom det første Dampskib til Danmark; det var den lille halvt aabne Baad *Kaledonia*, der førtes hertil af den fra Slaget paa Rheden bekjendte Kommandørkpt. Michael Bille og i flere Aar vankede om

i vore Farvande; 1824 kjøbtes i England Dampskibet *Kiel* paa 40 Hestes Kraft og benyttedes i flere Aar af den kongelige Familie. Først i Aaret 1832 paabegyndtes Bygningen af Krigsdampskibe, og det første danske Krigsdampskib, Hjulskibet *Hekla* paa 7 Kanoner og 200 H. K., byggedes i England 1842; rigtignok anskaffedes Aaret før, ligeledes i England, Jernskibet *Ægir* paa 2 Kanoner og 80 H. K., men det kunde neppe fortjene Navn af Krigsskib. Da Vejen saaledes var anviist, gik man ogsaa over til at bygge Hjulkrigsskibe paa Værftet efter Schifters Tegning, nemlig *Gejser* 1844, *Skirner* 1847 og *Holger Danske* 1849 paa 6 à 7 Kanoner og henholdsvis 160, 120 og 250 Hestes Kraft.

Dampskibenes langsomme Indtrængen i Krigsflaaderne kan ikke forundre, naar det erindres, at det var Hjulskibe; thi disse havde, uagtet deres betydningsfulde Fortrin, væsentlige Mangler som Krigsskibe. Igrunden var deres Optagelse en Tilbagegang til Galejerne eller Langskibene, hvor Dampkraften og Hjulene traadte istedetfor Haandkraften og Aarerne. De kunde ikke anvendes som Sejlskibe, da dette hindredes af Hjulene, og de Master og Sejl, hvormed de forsynedes, vare derfor kun smaa og bestemte til at afgive en Hjælpekraft, naar Vinden var gunstig. Sejlene støttede Skibet og hjalp paa Farten; men at lade et Hjulskib sejle uden Damp er egentlig aldrig brugt med noget Held. De havde derfor ikke Sejlskibenes brede, men derimod Langskibenes smalle og lange Form. Den kraftigste Bevæbning anbragtes i Stævnene, ligesom paa Galejerne, og her opsattes gjerne en stor Granatkanon eller 60pundig Kuglekanon paa en Slæde, der kunde drejes rundt i alle Retninger; mindre Kanoner opsattes paa Siderne. Hjulskibene vare saaledes navnlig stævnbevæbnede, Stævnen var deres stærkeste Del, som man helst vendte imod Fjenden, Siderne vare svage, et Skud i Hjulene eller ind i Maskinen kunde være nok til at gjøre Skibet til Vrag. Altid maatte de være forsynede med Kul, kunde ikke sejle langt, inden Brændselet maatte fornyes, kunde ikke indtage meget Proviant og Vand, da Maskine og Kul indtoge saa stor en Plads. Følgen heraf var, at disse Skibe ikke kunde gjøre Sejlskibene overflødige; men de udgjorde ikke desmindre et meget vigtigt Led af Flaaderne, dels ved deres Evne til paa Grund af Hurtighed og Bevægelighed trods Vind og Sø at kunne optræde selvstændig, dels ved at kunne anvendes til at bugsere de andre

Skibe, dels ved at benyttes til den vigtige Depeche- og Transporttjeneste. De fleste Hjulkrigsskibe vare temmelig smaa, med Kanonerne anbragte paa det aabne Dæk, hvilket f. Ex. var Tilfældet med alle vore Hjulskibe; men der byggedes dog ogsaa, baade i England, Frankrig, Rusland og maaske flere Steder store Hjulbaade med et lukket Batteridæk, af hvilke vi have seet flere, saasom *Kamschatka*, *Smerloy*, *Otwaschney* o. a. paa Kjøbenhavns Rhed.

Ganske anderledes stillede Forholdene sig, da Drivskruen blev opfunden. Hjulene anbringes over Vandet, tage megen Plads op og ere meget udsatte, ligesom Maskinen; Skruen ligger foran Roret og er helt under Vand, hvilket i Reglen ogsaa kan gjøres for Maskinens Vedkommende, og den vigtige Bevægekraft kan derved næsten ganske dækkes imod Fjendens Skud. Skruen kunde anbringes paa et hvilketsomhelst større Sejlskib, som derved fik en meget betydningsfuld Hjælpekraft; naar Vinden var god, eller Skibet ikke havde noget bestemt Maal at sejle efter, saasom ved Blokade eller Lignende, tilsattes Sejlene, og Skruen løftedes ud af Vandet, op igjennem en Brønd i Skibets Agterende, for ikke at bebyrde Sejladsen; var Vinden imod eller man vilde rask fremad, sattes Skruen paa Plads og Maskinen i Gang. Skrueskibene kunde derfor holde Søen meget længere end Hjulskibene, de kunde bygges som almindelige Krigsskibe, Korvetter, Fregatter, Linieskibe eller hvad man vilde, og skjøndt de Skibe, der fra nye af byggedes til Skrueskibe, gjordes længere end Sejlskibene, for at gjøre dem dygtigere som Dampskibe, kunde de almindelige Sejlskibsformer dog ogsaa godt anvendes.

Ideen om at fremdrive Skibe ved en Skrue er ikke ny, den skriver sig alt fra forrige Aarhundrede; men dog var det først i Aaret 1836, at den svenske Kapitajn John Ericsson i England løste Patent paa sin berømte Opfindelse. Den vakte i Førstningen Modstand og Mistillid, som saa mange store Opfindelser, men den maatte skære sig en Vej, navnlig efterat Englænderen Pettitt Smith havde indført en væsentlig Forbedring ved selve Skruens Form. Da den saa kom frem for Alvor, fremkaldte den en saadan Revolution i Flaaderne, at intet Skib, som ikke var forsynet med Skrue, mere kunde betragtes som Krigsskib, og de store Sømagter, navnlig England, fik pludselig en Fornemmelse

af, at de nu igrunden ingen Flaade ejede, og maatte med febrilsk Iver arbejde paa at forskaffe sig en saadan. Det første Skridt bestod dels i at bygge mindre, langagtige Sejlskibe, forsynede med en Hjælpeskrue og Maskine, dels at forlænge de Skibe, som vare under Bygning, og ligeledes give disse Maskine med Skrue, dels at indsætte i de af Flaadens Skibe, som egnede sig dertil, en Dampmaskine med Skrue, hvorved de saakaldte blandede Krigsskibe, eller Skibe med Hjælpedampkraft opstode, det vil sige Sejlkrigsskibe, for hvilke Dampkraften afgav en Hjælp og Støtte, saaledes at de for deres Maskiner alene kunde gjøre en middelmaadig Fart, medens Sejl og Rejsning vare Hovedmaskinen. Naar man kalder Indtrædelsen af Hjulskibene i Flaaderne, altsaa omtrent 1832, det første Vendepunkt, bliver de blandede Skrueskibes første Fremtræden, omtrent Aar 1844, det andet Vendepunkt, og for at fatte dettes Betydning kan exempelvis anføres, at den engelske Flaade dengang allerede besad 77 Hjulkrigsskibe foruden 27, som vare under Bygning, de største paa 800 Hestes Kraft, og at den franske Flaade havde 43 saadanne Skibe foruden 18 under Bygning, de største paa 540 Hestes Kraft; i England omdannedes 10 Tredækkere og 26 andre Linieskibe, foruden en stor Del Fregatter, til Skrueskibe, medens hele den øvrige store Flaade, hvoriblandt 59 Linieskibe, udrangeredes som Krigsskibe, bleve solgte, ophuggede eller anvendte til Skoleskibe, Depotskibe eller Lignende.

Neppe var denne store Forandring skreden synderligt frem, før en ny, betyningsfuld Opgave stilledes Krigsskibene, og det var i Frankrig, at den blev fremsat og løst. Som Flaaderne havde udviklet sig siden 1844, vare Linieskibene, som Dampskibe betragtede, langsomme, medens de mindre Skibe havde forholdsvis kraftigere Maskiner og derfor vare hurtigere; hine maatte derfor i Flaaderne betragtes som Armeernes Infanteri, der bevæger sig tungt, medens de andre bleve Rytteriet, Tirailleurerne, Jægerne. Men hvorfor kunde Linieskibet ikke i sig selv omslutte den hele Hær, være sit eget Infanteri, Rytteri og Artilleri? hvorfor kunde det ikke forene det store Skibs Styrke og Magt med det mindre Skibs Hurtighed? Et Linieskib, der ikke alene var fuldstændigt Sejlskib, men ogsaa fuldstændigt Dampskib, et saakaldet Fuldkraftsskib, maatte være det rette, og et saadant var 90 Kanonskibet *Napoleon* med Maskine paa 960 Hestes Kraft, der i al Stilhed byggedes i Frankrig fra

1848 til 1850 og ved sin første Optræden ved Udbruddet af den orientalske Krig i Foraaret 1853 vakte uhyre Opsigt og skaffede de misundelige Englændere, der vare blevne overfløjede, meget at tænke paa. Fuldkraftsskibet var det tredie Vendepunkt, Hjulskibene og Hjælpekraftsskibene vare alt tilbagelagte Stadier.

Vi ville see, hvorledes disse Omvæltninger indvirkede paa Udviklingen af den danske Flaade. Sejlkrigsskibene Korvetten *Valkyrien* (færdig 1846), Barkskibet *Saga* (1848), Linieskibet *Danebrog* (1850), Fregatten *Tordenskjold* (1852) og Korvetten *Najaden* (1853) fremstode, efter at Skrueskibene, ja tildels Fuldkraftsskibene vare indførte, og en opmærksom Iagttager maatte kunne have seet, at Sejlskibenes Dage vare talte. Det første Skrueskib, Korvetten *Thor*, 10 Kanoner og 260 Hestes Kraft, sattes i Vandet den 10de April 1851; saa kom Fregatten *Niels Juel* (1855) paa 26 Kan. og 300 H. K., Korvetten *Hejmdal* (1856), lidt større end *Thor*, Fregatten *Sjælland* (1858), omtrent Mage til *Niels Juel*, og en Hjælpeskrue indsattes i Linieskibet *Skjold* (1860) og Fregatten *Tordenskjold* (1861). Men alle disse Skibe vare Hjælpekraftsskibe, og da Fuldkraftssystemet begyndte at gjøre sig gjældende med stor Styrke, blev Fregatten *Jylland*, som stod paa Stabel, forlænget og indrettet til Maskine paa 400 Hestes Kraft; den sattes i Vandet i November 1860 og blev den af vore Fregatter, der mest nærmede sig Fuldkraftsskibene. Noget egentligt Fuldkraftsskib har Danmark aldrig ejet; thi de sidste Træskrueskibe, som ere byggede, nemlig Korvetten *Dagmar* (1861) paa 14 Kan. og 300 H. K., Skonnerterne *Fylla* (1862) og *Diana* (1863), hver paa 3 Kan. og 150 H. K., samt *St. Thomas* (1871), 5 Kan. og 300 H. K., henhøre til de mindre Skibe. Foruden disse byggedes blandt andet sex Kanonbaade af Jern paa 2 Kanoner og 70 Hestes Kraft.

Efterat Dampkraften og Skruen havde vundet Indpas i Flaaderne, vare de store Krigsskibe endnu stolte Sejlere med fyldige Skrog og høje Rejsninger. Vel vare de nye Skrog blevne længere, Masterne med deres Stænger noget lavere og stillede i større Afstand fra hinanden, med en lang Skorsten ragende op imellem dem; men de skjelnede sig dog i deres Udseende ikke væsentligt fra de gamle Sejlskibe, det var de samme luftige Boliger for Søfolkene, som tumlede sig om i deres Rejsninger, de

fremviste de samme Rækker mørke Kanonmundinger, skød frem over Søen med bugnende Sejl og vajende Flag, og havde vundet overordentligt i Angrebsstyrke derved, at de med stor Hastighed, 10, 12, ja 14 Mile i Vagten kunde bevæges uafhængig af Vind og tildels af Vejrlig. Rigtignok vare Flaaderne under de hurtig paa hinanden følgende Omvexlinger blevne sammensatte af højst forskjellige Skibe, hvorpaa blandt andet den store Mønstring, som den til Fortsættelsen af Krigen mod Rusland bestemte Del af den engelske Flaade afholdt for Englands Dronning ved Spithead den 23de April 1856, hvor, der, skjøndt de berømte 91-Kanons Fuldkraftsskibe ikke endnu vare optraadte, fandtes over 300 Krigsskibe, næsten alle med Dampmaskine og Skrue, bemandede med over 25,000 Matroser, bevæbnede med over 3000 Kanoner og Morterer og satte i Bevægelse af Maskiner paa over 30,000 Hestes Kraft, giver et meget talende Billede, idet der her fandtes Skibe af alle Klasser, lige fra Tredækkeren *Duke of Wellington* paa 131 Kanoner og 1000 Hestes Kraft ned til de smaa Skruekanonbaade — rigtignok, sige vi, fandtes der i Flaaderne en saadan broget Forvirring, som stak mærkeligt af imod den tidligere Regelmæssighed; men Forskjellen imellem de enkelte Skibe var dog langt fra saa stor, som den snart skulde blive.

De nye Skibe vare baade stærke og svage: stærke til Angreb, men svage til Forsvar. De kunde jage og forfølge deres Fjende, angribe ham til enhver Tid, vælge deres Afstand fra ham, beskyde ham med gloende Kugler og Granater — men den stolte Sejler kunde skydes i Sænk, sprænges i Luften eller gjøres til Vrag ved et eller nogle faa velrettede Skud. Det nytter lidet at kunne kaste med Sten, naar man selv boer i et Glashus, det nytter lidet at kunne ødelægge sin Fjendes Træskrog, naar man selv er af Træ, og den tidligere omtalte Kamp ved Sinope afgav i denne Henseende en gruelig Lære. Den Opgave fremstillede sig saa at sige af sig selv, at udfinde Midler til at dække Skibenes Sider mod de ødelæggende Granater, og man fandt da paa den Ide, at klæde dem med Jernplader, at pandsre dem, og saaledes fremstode ganske naturlig de saakaldte Pandserskibe.

Vi skulle ikke opholde os ved noget Forsøg paa at udfinde, hvem der er den første Opfinder af Pandserskibene, ligesaa lidt som vi skulle gjennemgaa alle de Forsøg, der ere gjorte paa at dække Skibenes Sider

med Jernkjæder, med Jernbaneskinner og andet Lignende, men kun omtale nogle historiske Træk af deres Udvikling. I Aaret 1855 afgik fra England og Frankrig, der dengang vare i Krig med Rusland, 5 omtrent ens byggede, klodsede Skrueskibe eller snarere firkantede Pramme, 170 Fod lange og 45 Fod brede, for igjennem Middelhavet at føres ind i det sorte Hav. Ideen til disse tunge Maskiner, der vare saa fladbundede, at de kun stak 8 Fod dybt, var opstaaet i Frankrig, hvor man ved Forsøg havde overtydet sig om, at Jernplader af 4 Tommers Tykkelse vilde modstaa Indtrængningen af Kugler fra de dengang kjendte største Kanoner (de tidligere omtalte 60-Pundigere). Siderne vare derfor klædte fra den øverste Rand indtil 2 Fod under Vandgangen med saadanne Jernplader, og Dækket, der laa noget skraat til begge Sider, som et Tag, var ligeledes belagt med tykke Jernplader, for at kunne modstaa Bombekast. Paa det lave, lukkede Batteri under Jerndækket var der opstillet 16 af de sværeste Kuglekanoner, 8 paa hver Side, hvis Mundinger pegede ud igjennem smalle, høje Kanonporte i Siden, de eneste Aabninger for Lys og Luft. Maskinerne vare paa 150 Hestes Kraft, og skjøndt Prammene havde baade Master og Sejl, vare disse dog for ubetydelige til at gjøre nogen synderlig Nytte. Paa Rejsen maatte de ledsages og jævnlig bugseres af andre Skibe, da de vare meget usødygtige.

Den 17de Oktober 1855 mødte 3 af disse flydende Batterier foran Kinburns Fæstningsværker i Bugten ved Odessa; under Ilden fra Landbatteriernes 81 Kanoner indtoge de deres Plads i en Afstand mellem 1200 og 1800 Alen og aabnede med deres svære Kanoner efter tre Timers Skydning en tilstrækkelig stor Breche i den fjendtlige Mur. Ethvert af de flydende Batterier blev truffet af mindst 60 til 80 Skud fra de 24pundige Kanoner i Land, og dog havde Skrogene Intet lidt; kun nogle Kugler vare trængte ind gjennem Kanonportene. Her forelaa et mærkeligt Resultat, hvorom Efterretningen spredte sig som en Løbeild over Europa; 1853 Ødelæggelsen ved Sinope, to Aar efter Kampen ved Kinburn, hvilket overordentligt Fremskridt!

Dette første og heldige Forsøg aabnede en ny Mark for den dristige Tanke, og det var atter Frankrig, Intelligentsens Hjem, som alt var gaaet forud med Fuldkraftsskibet *Napoleon*, der nu brød en ny Bane.

«Vi ville bygge et Skib», sagde man, «der er ligesaa hurtigt, sø- og krigsdygtigt som *Napoleon*, og hvis Sider ere saa stærke som de flydende Batteriers fra Kinburn», og de byggede i al Stilhed Pandserfregatten *La Gloire*, der blev færdig i Efteraaret 1860 og snart efterfulgtes af andre. England fulgte hurtigt Frankrig i Hælene og mødte henved to

Danebrog som Sejllinieskib.

Aar senere paa Søen med den store Jern-Pandserfregat *Warrior* og snart efter med flere.

Vi staa her ved det fjerde Vendepunkt i Flaadernes Udvikling, det, der førte til Pandserfregatterne, af hvilke *La Gloire* og *Warrior* vare de første Prøver. Det er store Skibe, og de ere meget forskjellige; det første er 252 Fod langt, 55 Fod bredt og stikker 27½ Fod, det andet er 380 Fod langt (420 Fod paa Dækket), 58 Fod bredt og stikker 26½ Fod dybt*). Det første er paa 36 Kanoner og 900 Hestes

---

*) Man sammenligne hermed f. Ex. Linieskibet *Danebrog*, der var 186 Fod langt, 50 Fod bredt og stak 21 Fod.

Kraft, det andet paa 40 Kanoner og 1250 Hestes Kraft. Men den største Forskjel ligger dog i Bygningsformen; *La Gloire* er bygget af massivt Træ, klædt med Jernplader fra Stævn til Stævn og fra Overkanten til noget under Vandlinien, hvorimod *Warrior* er et Jernskib med dobbelte Sider, paa hvilke Pandserklædningen, der bestaaer af et Lag 4½ Tommer tykke Jernplader, boltede til et Lag 20 Tommer tykke Teakbjælker, er anbragt. Kun den Del af *Warriors* Skrog, der dækker

Danebrog som Pandserfregat.

Batteriet, Maskinen, Krudt- og Granatmagasinerne, er klædt med Pandser, Stævnene og Bunden ere det ikke, da Skibet ikke kunde bære den tunge Vægt af et fuldt Pandser.

Da disse to Skibe vare fremtraadte paa Scenen, skulde pludselig alle Skibe i alle Flaader være Pandserskibe, for at kunne kaldes Krigsskibe; Træskibene bleve skubbede til Side; de Skrueskibe, som stode paa Bedingerne under Bygning, forandredes til pandserklædte Skibe, mange af dem, som fløde paa Vandet, forandredes ligeledes, nye byggedes, og i en forbausende kort Tid, ved Hjælp af anstrængt Arbejde og store Pengesummer, fremstod der i Europa og Amerika hele Flaader af Pandserskibe, nogle af Træ med Jernbeklædning, andre af Jern; de fleste

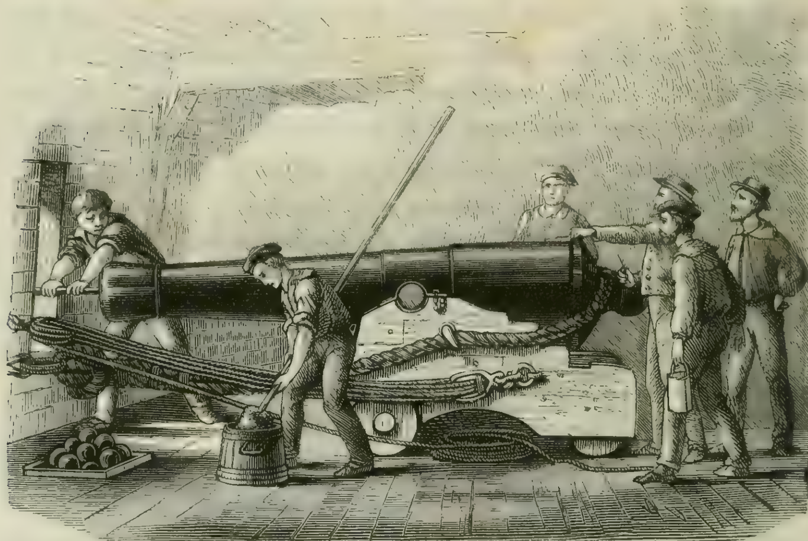
vare dog kun delvis pandserklædte, med den stærkeste Beklædning over Magasinerne, Kanonerne, Maskinerne, i Vandgangen og lignende Steder. Overalt søgte man at bringe det bedst mulige ud af sine Pandserskibe, og der fremstod mange forskjellige Former, af hvilke de fleste dog have det tilfælles, at Forstævnen er meget skarp, sædvanligvis med en fremspringende Kam — som et Svanebryst —, eller endog med et Spyd eller en Braad under Vandet, Alt til Angreb paa fjendtlige Skibe, til at kløve deres Sider eller bore dem i Sænk ved et Hul i Bunden. Hos os skred man i 1862 til at omdanne Linieskibet *Danebrog* fra et Sejlskib paa 72 Kanoner til en Pandserfregat paa 16 Kanoner, ved at bortskære det øverste Dæk, foretage nogen Forandring ved Skroget og klæde det med Pandserplader, samt indsætte en Maskine paa 400 Hestes Kraft, hvormed man blev færdig om Vinteren 1863-64. En Skruefregat, *Peder Skram*, som stod i Bygning, blev forlænget og forandret til Pandserfregat 1864, og en stor Jern-Pandserfregat, *Danmark* paa 24 Kanoner, bygget i England, blev kjøbt til den danske Flaade 1864. Endnu kunde nævnes to smukke, hurtigsejlende Jernskonnerter, *Absalon* og *Esbern Snare*, byggede i England 1862, der i Listerne benævnes Pandserskonnerter; men da deres Sider kun ere byggede af Jernplader paa 2 Tommers Tykkelse, der med Lethed kunne gjennemskydes, fortjene de neppe et saadant Navn.

Indførelsen af Pandserskibene var i mange Henseender et haardt Stød for Krigsmarinerne. Vel fik de langt kraftigere og krigsdygtigere Skibe, end de havde havt før; men hvad havde det i Grunden at betyde, da al den Slags Styrke er relativ, og jeg ikke bliver stærkere, naar min Fjende gaaer ligesaa rask fremad som jeg selv. Med Indførelsen af Fuldkraftsskibene kunde de høje Tredækkere betragtes som skrinlagte, og Pandserskibene gav Dødsstødet til de smukke Linieskibe, hvis Skrog vare for store til at kunne dækkes med de tunge Pandserplader. I de nye Skibe var Alting mørkt, indelukket, beklumret; Kanonerne stode paa det mørke Batteri, hvis Kanonporte lukkedes til med tunge Jernklapper; ikke et Menneske arbejdede paa Dækket eller i Rejsningen, naar Skibet gik i Slag, Chefen lukkedes inde i et massivt Kommandotaarn, og kunde alene gjennem dettes Kighuller iagttage, hvad der gik for sig rundt omkring; nede i Skibet maatte den nødvendige

Luft fremkaldes ved kunstige Midler, og dybt nede arbejdede den svære Maskine med Ild og Damp og udsendte sin Hede til alle det indelukkede Rums Beboere. Og hvor lidet skjønne vare saa ikke disse mørke Kasser mod Fortidens stolte Sejlere! herom kan man blandt andet overtyde sig ved at kaste et Blik paa *Danebrog*, saaledes som det seer ud, efterat det er omdannet. Meget have disse Skibe tilfælles med de gamle Galejer, skjøndt i en langt fuldkomnere Form: den kunstige Bevægekraft, de stærke Sider og Stævne, deres Evne til at løbe andre Skibe i Sænk m. m. At det har været Gjenstand for megen Omtanke, for lange Forhandlinger, ja for en hel Literatur, hvorledes der skal manøvreres før, under og efter et Slag med disse hurtigsejlende Maskiner, i det Hele hvorledes en ordnet Søtaktik nu bør iværksættes, er ikke til at undres over. Forskjellige Planer ere fremkomne, som ikke her kunne drøftes; men et Kuriosum kan dog anføres, og det er, at i det eneste Søslag, som er forefaldet, siden Pandserskibe og Skrueskibe optoges i Flaaderne, nemlig det mellem den østerrigske og den italienske Flaade ved Lissa i Adriaterhavet, den 20de Juli 1866, opstillede den østerrigske Admiral Tegethoff sin Flaade paa en Maade, der næsten ganske lignede den, paa hvilken Regulus ordnede sine Galejer i Slaget ved Heraclea 256 Aar før Kristus, som beskrevet foran (Side 33-35), og den, der nøje studerer disse to Søslag, vil kunne finde flere Sammenligningspunkter imellem dem. Saaledes er det, at Historien gjentager sig!

Pandserskibene fik imidlertid ikke Lov til uforstyrret at udvikle sig; thi neppe var Tanken om dem begyndt at trænge frem, før deres uforsonlige Modstandere, Kanonerne, toge et mægtigt Opsving. Disse havde i et Par hundrede Aar, som ovenfor viist, næsten staaet i Stampe, og det var egentlig kun Indførelsen af Granater, som havde givet dem et væsentligt Stød fremad; alle Skibskanoner vare af støbt Jern og udskød støbte Jernkugler eller Granater; den største almindelige Skibskanon var den 30pundige, hvoraf vi her give en Afbildning; dens Løb var paa $6^1/_4$ Tomme i Diameter og $8^2/_3$ Fod i Længde, den vejede 60 Centner og brugte 10 Pund Krudt som største Ladning. Imod denne Kanon vare de nye Pandserskibe sikkre; de støbte Kugler og Granater sprang i Stumper ved Anslaget imod det haarde Pandser, og de med smeltet Jern fyldte Granater kladskede mod Skibs-

siden som raadne Pærer, uden at udøve nogen Virkning. Den omtalte 60pundige Kuglekanon, som var begyndt at finde Vej til Flaaderne, kunde vel under gunstige Forhold, paa nært Hold, være farlig imod mindre godt fabrikerede Pandserplader; men i Reglen vilde heller ikke den kunne udøve nogen skadelig Virkning paa Pandserskibene. Hertil maatte der anvendes skrappere Midler. Det havde hidtil været Kanonernes Opgave, overfor Skibene, at gjennemtrænge disses Sider med saa

Den 30pundige Skibskanon.

ringe en Kraft som muligt; nu maatte den Fordring stilles til dem, at de rammede Pandserskibenes Sider med saa stor en «levende Kraft» som muligt, for at gjennemtrænge og ødelægge Pandseret, og hertil udfordredes ikke alene en stor Anslagshastighed og stor Projektilvægt, men ogsaa at Projektilet var af passende Form og Masse.

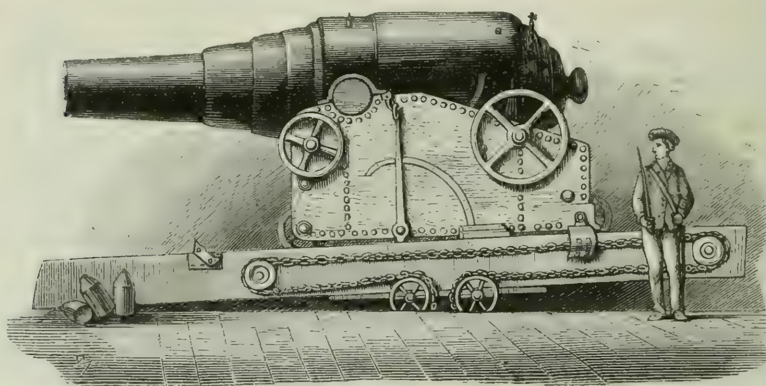
Dette Maal opnaaedes, idetmindste i Europa, med et Held, der overtraf al Forventning, ved Indførelsen af den riflede Skibskanon; i Amerika søgte man i Førstningen at gaa en anden Vej, ved at anvende meget svære, runde Kugler, men det viste sig mindre praktisk. Riffelkanonen, der ligesom Pandserskibet og Fuldkraftsskibet først

opstod i Frankrig, som allerede i den italienske Krig med Held havde anvendt riflede Feltkanoner, og hvis første Pandserskib *La Gloire* bevæbnedes med riflede Skibskanoner, er en af Jern eller Staal støbt eller smedet Kanon, i hvis Løb der er anbragt tre eller flere Furer, der sno sig langs Løbets Sider fra Bunden ud til Mundingen i Form af en Proptrækker. Projektilet (der her ikke kan kaldes «Kugle») har sædvanligvis en saakaldet cylindrokonisk Form, det vil sige en Cylinder eller Bolt af Løbets Diameter, der ender sig i en Kegle eller Spids med afskaaren Top. Projektilet, som er af haardt Jern, sædvanligvis med Staalhoved er paa Siderne forsynet med Knopper, der passe ind i Løbets Riffelgange; naar det udskydes af Kanonen, bliver det altsaa drejet rundt, borer sig igjennem Luften som en Skrue, hvorved det bevarer sin Stilling med Spidsen fremad, taber langtfra saa meget af sin Hastighed som Kuglen, og har betydeligt større Evne end denne til at bore sig ind igjennem Pandseret. Saaledes ere navnlig de franske Riffelkanoner i al Almindelighed; men da de først fremstode, da Artillerister og Fabrikanter i alle Lande kastede sig over deres Udvikling med en Styrke og Iterhed, hvortil man længe skal søge Magen, konstrueredes ogsaa mange forskjellige Slags, som det vilde være for vidtløftigt her at fremstille.

Den Riffelkanon, som har vundet Indgang paa den danske Flaade, er den armstrongske, der fabrikeres af den engelske Jernværksejer Sir William Armstrong. Den er smedet, eller «bygget op», af Jern og Staal paa en særegen Maade, som kaldes «Omviklings-(Coil-)Systemet», nemlig ved at vikle firkantede Jernstænger om en Cylinder og svejse dem sammen. I Løbet, som er af Staal, er anbragt en stor Mængde fine Rifler, og Projektilet er omgivet af Bly, i hvilket Riffelgangene skære Furer under dets Udskydning igjennem Løbet. Projektilet kan følgelig ikke føres fra Mundingen ind til Bunden, da det først under Udskydningen tildeles sine Furer, og disse Kanoner maatte derfor lades fra Bunden, være Bagladere, hvilket har flere Fordele ombord i et Skib, men ogsaa Mangler, da Baglademekanismen ikke kan andet end svække Kanonen. Senere ere Armstrongs Kanoner undergaaede en væsentlig Forandring; de udføres nu ogsaa som Mundingsladere ved det saakaldte «Shuntsystem» (Gliden tilside) med 10 Riffelgange, der staa frem som skarpe Tænder; naar Projektilet føres fra Mundingen ind i Løbet, pas-

serer det igjennem det ene Sæt Riffelgange, glider da ved Bunden til Siden og trænges ved Udskydningen gjennem de snævrere Riffelgange.

Armstrongs oprindelige Riffelkanon var en 100 (eller 110) Pundiger; men allerede 1863 mødte han med en 150pundig Pandserbryder med 8 ($7^3/_4$) Tommers Løb og 144 Centners Vægt, og nu gik det fremad med rivende Fart, til — med runde Tal — den 9 Tom., 10 Tom., 11 Tom., ja den 12 Tom., der 1873 opsattes paa de nyeste engelske Pandserskibe, en Kanon, der vejer omtrent 770 Centner og udskyder Projektiler paa 700 Pund med en Krudtladning paa 110 Pund. Denne Kanon vejer altsaa ligesaa meget som 13 af de største 30pundige Kanoner tilsammen,

Den 10 Tommers Riffelkanon.

der anvendtes paa Linieskibenes underste Batteri; dens Krudtladning er næsten 4 Gange saa tung som den 30pundige Kugle, og dens Projektil er tungere end en hel 12pundig Carronade; den udsender i et eneste Skud ligesaa meget Jern som et af de tidligere Linieskibe i et helt Lag. Den største Armstrongkanon, som hidtil er anskaffet til den danske Flaade, er den 10 Tommers, hvoraf vi her give en Afbildning til Sammenligning med den 30pundige glatløbede Kanon (man dømme efter de vedstaaende Personers Størrelse); den vejer 366 Centner og udskyder et Projektil paa 363 Pund med en Krudtladning paa 55 Pund.

Kanonen havde erklæret Pandseret Krig. I enhver Henseende var den forandret, i Form, Størrelse, Vægt, i Projektilets Form og Sammen-

sætning, saaledes at der ogsaa nu fandtes massive og Spræng-Projektiler, ja selv Krudtet underkastedes væsentlige Forandringer. Kanonen var ikke mere et let handeligt Vaaben, som Søfolkene hurtig kunde lære at betjene; den var bleven til en sammensat, stor Maskine, til hvis Betjening, Ladning og Affyring der behøvedes særlige mekaniske Apparater, og som maatte oplægges paa en stor Jernrapert. Men Pandseret optog Kampen med det hurtigt voxende Vaaben, og den Kappestrid begyndte, som siden hine Aar har anspændt saamange fremragende mekaniske Talenters Hjerner og gjort saa dybe Greb i Sømagternes Statskasser. Da Kanonerne voxede, maatte ogsaa Pandseret forøges; men for at dette kunde ske, maatte Skibene, for at være istand til at bære det sværere Pandser, gjøres endnu større, end de vare, eller give Afkald paa Dækning af en større Del af Skroget. Nogle overordentlig store Fregatter byggedes i England, samt andre delvis pandserklædte Skibe med sværere Plader; men ogsaa disse bleve snart overtrufne af Kanonen. Det blev da klart, at det oprindelig satte Maal, at forene alle for et Krigsskib udmærkede Egenskaber i det samme Skib, idetmindste paa samme Maade, som man i Sejlkrigskibenes bedste Periode havde kunnet gjøre, nemlig: et i Forhold til Fjendens Artilleri stærkt Skrog, en Hurtighed, som ikke blev overtruffen af noget andet Skib, Rolighed paa Søen, Manøvredygtighed eller Lethed til at dreje og vende, uden at gjøre store Sving, Evne til at bære et kraftigt Artilleri m. m., var en Opgave, der ikke mere lod sig løse. Man havde derfor alt i nogen Tid sysselsat Tanken med at udfinde Midler til at adskille disse Egenskaber og bygge forskjellige Skibe til forskjellige Formaal, da en Begivenhed, som indtraf i Nordamerika under Krigen mellem de nordlige og sydlige Stater, kastede den nye Brand ind i Flaaderne.

Det var Kampen paa Hamptons Rhed den 9de Marts 1862, om hvilken man kan sige, at den danner det femte Vendepunkt i Flaadernes Udviklingshistorie. Her mødte den af Kapitajn John Ericsson i hundrede Dage byggede *Monitor*, en lille, 172 Fod lang Pram, spids i begge Ender, hvis lodrette Sider kun ragede 18 Tommer op over Vandet og vare, ligesom Dækket, klædte med Jernplader. Den havde hverken Master eller Sejl, Alting var tillukket paa Dækket, kun et rundt, jernklædt Taarn med to Kanoner ragede 9 Fod op over dette og kunde drejes om en

Tap: Dampmaskinen, Skruen, Roret, Ankeret o. s. v. vare vel dækkede af Skroget. Denne lille Maskine, der kun kunde løbe 6 til 7 Miles Fart, mødte den nævnte Dag paa Hamptons Rhed, angreb den til Pandserskib omdannede Fregat *Merrimac* (eller *Virginia*), kort efter at denne med et eneste Stød havde boret Fregatten *Congress* i Sænk, og tvang den, efter en glimrende Kamp, til at søge Havn i en synkefærdig Tilstand. Efterretningen herom gik som en Løbeild gjennem Europa, og den nye Revolution i Skibsbyggeriet brød ud.

Følgen blev en broget Sammensætning af Søkrigsmaskiner med bestandig voxende Pandsertykkelser af Pandserplader, Træ og en indre Hud. Der kom søgaaende Pandserskibe, Fregatter med høje Skrog og Rejsninger; der kom Taarnskibe med et eller flere Taarne, Kasematskibe til og uden Rejsninger, søgaaende eller indrettede til Havne- og Kystforsvar; der kom store, meget hurtigt sejlende, upandsrede Søskibe; der kom smaa Kanonbaade og Monitorer samt flydende Batterier af alle forskjellige Slags. Pandserpladerne forøgedes fra en Tykkelse af 4½ Tommer til 12 Tommer og derover. Følgen blev, at de store Flaader vel toge overordentlig stærkt til baade i aktiv og passiv Styrke; men Ensartetheden og Sikkerheden var borte. I den tidligere Periode havde man Flaader, sammensatte af ensartede Skibe — nu fik man Skibe, men ingen Flaade, ingen Slaglinie, en helt ny og usikker Taktik.

Ved dette Vendepunkt mødte man i den danske Flaade de nye Forhold med større Raskhed, end man havde gjort ved de foregaaende. Den engelske Kapitajn Coles havde undfanget Ideen til Taarnskibene, inden den fremtraadte i Amerika, og han var den danske Regering behjælpelig med at konstruere Taarnskibet *Rolf Krake*, der blev bygget i Glasgow og kom til Kjøbenhavn i Juli 1863. Det er bygget af Jern, klædt med Pandserplader af 4½ Tommers Tykkelse, bevæbnet med 3 Kanoner i to drejende Taarne og med Maskine paa 235 Hestes Kraft. Efter dette kom Pandserbatterierne *Lindormen* (1868), *Gorm* (1870) og *Odin* (1872), de to første hver med to Kanoner i et bevægeligt Taarn, samt henholdsvis 5½ og 8 Tommers Pandserplader, det sidste med 4 Kanoner i Kasemat og 8 Tom. Plader. Disse Skibe, der ere uden Rejsninger, men med kraftige Dampmaskiner og dobbelte Skruer, udgjøre for Tiden Dan-

marks bedste og kraftigste Forsvarsflaade, og efter dem er der sat flere Kanonbaade i Bygning.

Hermed ville vi slutte denne lille Skizze af Omvæltningen i Krigsmateriellet, siden Dampskibene gjorde deres Indtrædelse i Flaaderne; det vil nemlig være klart af det Fremstillede, at denne Omvæltning ingenlunde er tilende, og derfor endnu ikke kan siges at tilhøre Historien. Kampen imellem Kanonen og Pandseret er fremdeles staaende, den ene viger ikke for den anden, og Ingen kan sige, hvorledes den vil ende; i mange Tilfælde har Kanonen Overvægt, i andre Pandseret, og skjøndt det vil kunne ansees som utvivlsomt, at dette om kortere eller længere Tid vil komme til at bukke under for den ubarmhjertige Kanon, ligesom i sin Tid Rustningen maatte vige for Skydevaabnet, saa skulle vi dog ikke hengive os til Betragtninger over dette Spørgsmaal her, hvor vi behandle Fortiden og ikke Fremtiden. Af samme Grund have vi afholdt os fra at omtale et Vaaben, der muligen kan blive meget farligt for Pandserskibene, nemlig den undersøiske Mine, Torpedoen, der retter sit Angreb mod Skibets svageste Del, Bunden; thi skjøndt der er foretaget mange Experimenter med dette Vaaben, ja skjøndt det endog har spillet en vis Rolle i de sidste Krige, navnlig den amerikanske Borgerkrig, saa er det dog langtfra endnu saaledes udviklet, at det kan siges at være kommet ud over sin Barndom.

I det Hele taget er det let at forudsee, at saaledes, som Forholdene nu ere blevne i Flaaderne, saa usikkre, spændende, afvexlende, kunne de ikke vedblive at være; nye Omvæltninger maa komme — men Ingen kjender de nye Former.

Kampene om Sønderjylland.

1848—1850. 1864.

To blodige Krige, og det imod en uhyre Overmagt, har det lille Danmark, overladt til sig selv alene, maattet gjennemgaa, siden det skiltes fra Norge. Den første var fuld af Begejstring, Sammenhold, Haab og Fortrøstning, og ledede til et forholdsvis gunstigt Resultat: den anden var præget af Forknythed, Mismod og Mistvivlen om egen Modstandskraft, og den endte ulykkeligt for det allerede stærkt beklippede Danmark. Man kunde sige, at de i deres Aand forholdt sig til hinanden som Slaget paa Rheden 1801 til Kjøbenhavns Belejring 1807; thi ligesom i det sidste Aar den Begejstring, der greb det danske Folk ved Englændernes Ankomst hertil 1801, var bort-

dunstet, da de kom tilbage 6 Aar senere, saaledes var og den Samdrægtighedens Ild, der opflammede Gemytterne ved Tyskernes Indfald i Landet 1848, betydelig kolnet, da de kom igjen 1864. Ingen af disse Krige, navnlig ikke den første, var nogen Søkrig, thi 1848 havde Preussen ikke nogen Flaade, og den, det havde erhvervet sig 1864, var ikke stor nok til at byde den danske Flaade Spidsen — og dog havde denne sidste en betydningsfuld Opgave at løse, uden hvilken langt fra det Udbytte kunde være naaet, som blev vundet i Krigen. Det gik den som i Christian den Fjerdes Krig med Tyskland (1625—1629), da Tilly og Wallenstein trængte op i Jylland, men maatte standse ved Kysterne, fordi de danske Krigsskibe spærrede dem Vejen, og de ikke selv havde Skibe at stille imod dem; dens Virksomhed var lidet taknemmelig, men derfor ikke mindre anstrængende og udholdende, lidet opsigtvækkende, men derfor ikke mindre betydelig. Dog er der ikke meget at fortælle om den Rolle, Flaaden spillede i disse Krige, i Sammenligning med hvad den havde at udrette i flere af de i det Foregaaende skildrede Søkrige, og dertil ligge Begivenhederne os saa nær, at det vil være rettest, om vi her indskrænke os til en kort Skizze.

Frederik den Sjette vedblev at være Præsident i Admiralitetet lige til sin Død den 3die December 1839, men desuagtet saae det smaat ud med Flaaden, og det var først i de sidste Aar af hans Levetid, at der foretoges nogle Udrustninger udenfor de absolut nødvendige, nemlig Vagtskibene, Kadetskibet og Skibene til Vestindien. Admiral Steen Bille, der ved Admiral Wleugels Død i Januar 1825 var bleven første Deputeret i Admiralitetet og 1831 udnævntes til Gehejmestatsminister, maatte i hele Perioden fra Krigen, indtil han som en Olding paa 81⅔ Aar lukkede sine Øjne den 15de April 1833, betragtes som Kollegiets egentlige Sjæl og ledende Tanke. Efter ham blev den 74-aarige Admiral Baron Hans Holsten første Deputeret, en Stilling, han bevarede lige indtil Admiralitets Ophævelse i 1848, da han var over 89 Aar gammel. Christian den Ottende, der i sit hele Væsen var mere fremtrædende end hans bramfrie Forgænger, lagde ogsaa større Vægt paa at glimre ved Flaaden og vise det danske Flag i Udlandet, og under ham foretoges flere mindre Udrustninger og Øvelsestoure. 1840—41 besejlede Fregatten *Bellona*, Kommandør C. Wulff, Ost- og

Vestkysten af Sydamerika, og 1843—44 tilbragte Briggen *Ørnen* adskillige Maaneder i den samme Verdensdel. 1844 sendtes en Eskadre paa 2 Fregatter, en Brig og Damperen *Hekla* til Marokko, for i Forening med nogle svenske og norske Skibe under Prinds Oscars Kommando at opsige den Tribut, de nordiske Lande hidtil havde maattet betale Marokko. 1845—47 foretog Korvetten *Galathea*, Kapitajn Steen Bille (en Søn af Admiralen), en Jordomsejling og opholdt sig nogen Tid ved Nikobarøerne for at forberede disse Øers Kolonisation. 1848 udsendtes Korvetten *Valkyrien*, Kapt. Secher, til Nikobarøerne for at afhente den af *Galathea* efterladte Besætning, da Planen om Oprettelsen af en Station her var opgiven. Da *Valkyrien* i Slutningen af December 1847 laa færdig til Afgang ved Nyholm, besøgte Kong Christian den, for at ønske Besætningen en lykkelig Rejse; en ældre Holmens Mand yttrede ved denne Lejlighed: «Den Konge lever ikke længe, hans Valkyrie har kysset ham.» Matrosen fik Ret, det blev Kongens sidste Udflugt.

Den 20de Januar 1848 døde Kong Christian den Ottende efter et Sygeleje paa 3—4 Uger. Den Frihedsbevægelse, som alt i længere Tid havde gjæret i Folket, og hvis dristige og begavede Talsmænd kun med Møje vare blevne holdte indenfor de anviste Skranker af den nu hensovede kundskabsrige og oplyste, men vankelmodige og ubestemte Konge, brød ud i fuld Flamme, og den nye Konge Frederik den Syvende, Christian den Ottendes Søn, havde et ganske anderledes aabent Øre for Folkets Ønsker. En uventet Begivenhed stødte til, gav Tanken en ny Retning, udvidede Forlangendet om Folkets Deltagelse i Statens Styrelse og rejste det lille danske Folk til en begejstret Kamp for Fædreland og Frihed: den franske Februarrevolution brød ud og kastede sine Dønninger langt ud over det europæiske Fastland. Det slesvigholstenske Parti, hvis Bestræbelser alt længe vare gaaede ud paa at bortrive Sønderjylland fra Danmark og af dette i Forening med de tyske Hertugdømmer at danne et selvstændigt, eller idetmindste af Danmark uafhængigt Slesvigholsten, samlede sig til Opstand, haanede det danske Folk og sendte en Deputation til Kjøbenhavn, for hos Kongen at begjære Opfyldelsen af sine Fordringer. Den 22de Marts ankom Deputationen til Hovedstaden, hvor Alt var i Bevægelse under en følgeværdig Enighed, og hvor Kongen netop havde givet Befolkningen gjennem dens Repræsentanter Tilsagn

om en folkelig Styrelse; den 24de var det saakaldte Martsministerium med Grev A. V. Moltke som Præsident dannet, og samme Dag kunde Kongen give Deputationen et passende Svar paa dens oprørske Forlangender.

Krigen var nu uundgaaelig. Hertugdømmerne vare i fuldt Oprør, rustede sig og vilde forsøge at tage med Magt, hvad man ikke godvilligt havde villet tilstaa dem. Det danske Folk skulde skabe, grundfæste og beskytte sin nys erhvervede Frihed og samtidig værne sig imod ydre Fjender, hvis Tal endnu ikke kunde oversees; thi det var tydeligt, at Preussen og Tyskland stode bagved Oprøret. Efterat Landet i 34 Aar havde nydt Fred, skulde den af Frederik den Sjette oprettede, af Christian den Ottende 1842 udrensede og omdannede Hær, der var sammensat af Landets egne Sønner, staa sin Prøve — og det skete med uomtvistelig Hæder.

Paa Holmen lød Ordren: «Flaaden skal rustes!» Mange Aar vare henrundne, siden en saadan Befaling havde lydt derude, og da det sidste Gang skete, var det for at udlevere den rustede Flaade til Engelskmændene. Alting havde et saa fredeligt Præg paa de udstrakte Værfter, Overekvipagemesterens Køer græssede roligt paa Nyholms Marker, og det duftende Hø bugnede i de store Pramme for at føres over til Gammelholm. Paa Skibene havde man lagt megen Vind paa et smukt Udstyr og Bekvemmelighed, for hvilke Tjenestens Krav ikke sjeldent havde maattet vige. Nu fik Alt et andet Udseende, der kom Liv og Virksomhed over hele Holmen, med det ene, bestemte Maal for Øje. Til at ruste hele Flaaden paa engang var man ikke indrettet, hverken hvad Skibenes Udstyr eller Besætningernes Sammenkaldelse angik; men dette var heller ikke fornødent, da Fjenden ikke var nogen Sømagt. Slesvigholstenerne havde selvfølgelig ikke et Krigsskib; Preussen havde vel alt i længere Tid pønset paa at skabe sig en Flaade, men dog ikke endnu drevet det videre end til at skaffe sig endel større og mindre Rokanonbaade, der vare stationerede ved Rygen og Svinemünde samt det nye Orlogsværft ved Danzig. Det kom derfor navnlig an paa hurtig at udruste Dampskibene og de mindre Krigsskibe; for Linieskibene var der foreløbig ingen Brug.

Som Flaadens Opgave kunde sættes: at beskytte Øerne, store og

smaa, hindre fjendtlige Troppers Overgang og opretholde Herredømmet i vore Farvande; at understøtte Hærens Foretagender paa Halvøen, overføre Tropper, foretage Landgange og Lignende; at standse Fjendens Søhandel og opbringe hans Skibe; at blokere Fjendens Havne. *Hekla*, *Gejser*, *Skirner* og adskillige tildels uvæbnede Dampskibe kom hurtig i Virksomhed, derefter fulgte Kanonbaadene og Sejlkrigsskibene, de mindre først, saaledes at Korvetten *Najaden*, Kapitajn Dirckinck-Holmfeld, der var bestemt til Vagtskib i Sundet, og Briggen *St. Thomas*, Kapt. M. Suenson, allerede kunde forlade Holmen den 26de Marts.

Dagen efter ankom *Najaden* til Alssund og Dirckinck-Holmfeld afskar strax Als fra Forbindelsen med Fastlandet og sikkrede Danmark denne vigtige Ø; *Gejser*, Premltn. A. Krieger, løb den 28de ind paa Flensborg Fjord for at rekognoscere og blev her modtaget af de første Geværskud, som faldt fra Oprørernes Side. Et Par Dage efter løb *St. Thomas* ind til Aabenraa og udskar den lille Damper *Christian den Ottende*. Saaledes begyndte Flaadens Virksomhed. Admiralitetet var ved Martsministeriets Indsættelse blevet opløst, Konsejlspræsidenten Grev Moltke havde midlertidig overtaget Marinens Styrelse, indtil Kommandør C. C. Zahrtmann nogle Dage efter udnævntes til Marineminister; den 75aarige Admiral H. Stephansen tog sin Afsked som Holmens Overekvipagemester, og afløstes af Admiral A. Schifter. Disse Mænd vare Lederne, og navnlig den nye Minister udfoldede stor Kraft og Dygtighed. Den nærmest foreliggende Opgave, at understøtte Hærens Bevægelser, løstes af en dertil bestemt Eskadre, der stilledes under Kommandørkpt. F. Paludan, med Kapt. Steen Bille som Næstkommanderende, og bestod af Korvetterne *Galathea*, Kpt. Prøsilius, og *Najaden*, Briggerne *St. Thomas* og *Merkur*, Kpt. Raffenberg, Damperne *Gejser* og *Hekla*, Kpt. Købke, samt 10 Kanonchalupper og 6 Kanonjoller. Paludan havde sin Stander i *Gejser*, Steen Bille sejlede med *Hekla*. Troppernes Transport ledes af Kpt. P. W. Tegner, der efterhaanden fik samlet en hel Transportflaade af private Damp- og Sejlskibe, først ved Korsør, senere ved Fyen, navnlig Assens, og i Flensborg Fjord.

Eskadren fulgte og understøttede med Held Hærens Bevægelser, da denne under Hedemanns Kommando rykkede frem i Slesvig, og navnlig udviklede Steen Bille med *Hekla* stor Virksomhed. Han overskibede den

6te og 7de April Tropper fra Sønderborg til Halvøen Holdnæs og sendte her den fremrykkende Fjende saa varm en Hilsen, at han væsentlig bidrog til, at Fjenden maatte trække sig tilbage. Den 9de April, da Hæren vandt sine første Laurbær i Kampen ved Bov, samledes næsten hele Eskadren paa Flensborg Fjord og hjalp til efter Evne. Hæren rykkede gjennem Flensborg til Slesvig og Danevirke, *Gejser*, *Hekla*, *Galathea* og *Najaden* gik med Tropper til Eckernførde og landsatte dem der. Herfra gik *Najaden* til Femern for at undersøge Forholdene, og ankrede ved Burg, hvor Chefen selv, Kapitajn Dirckinck-Holmfeld, den 14de April roede ind med en Parlamentærbaad og blev af endel Personer i Land indbudt til at komme nærmere; men neppe var han stegen op paa Kysten, før han omringedes, toges til Fange og slæbtes bort, og da Folkene vilde forsvare ham, blev En af dem skudt af en civil Person. *Najaden* forlod atter Femern og fik snart efter en ny Chef i Kapitajn Krenchel.

Begivenhederne skred rask fremad. Tyskland tog aabenbart Parti med de slesvigholstenske Oprørere, det 10de Armeekorps, Preussere og Hannoveranere, under General Wrangel rykkede op gjennem Holsten, erklærede Danmark Krig den 18de April, og Paaskedag den 23de stod det for den danske Hær hæderlige Slag ved Slesvig; efter at have ydet en kraftig Modstand mod den overlegne Fjende, trak den sig tilbage, først til Flensborg, hvor Bagtroppen blev haardt angreben ved Oversø, derfra til Als, Nørrejylland og Fyen, navnlig til den førstnævnte Ø. Eskadren fulgte med, *Hekla* og nogle Kanonbaade overførte en Afdeling, som ved Tilbagetoget var bleven afskaaren i Eckernførde, flere af de andre Skibe ydede Bistand i Flensborg Fjord. Fjenden rykker Nord paa gjennem Slesvig, Wrangel overskrider Kongeaaen og sætter sig fast i Nørrejylland, uden at den danske Hær, som er dragen over til Fyen, gjør ham nogen Modstand. Lille-Bælt og Alssund ere blevne Skillevæggene mellem de fjendtlige Hære, og her kunne Skibene gjøre Nytte; de holde Farvandet ryddeligt, Kanonbaade stationeres langsmed Sundene, Als befæstes imod Vest, en Bro bliver slaaet over Alssund ved Sønderborg og et Brohoved opført paa den modsatte Kyst under Dybbøl Bakke.

Imidlertid arbejdedes der rask paa Holmen i Kjøbenhavn paa Flaadens videre Udrustning, navnlig paa Fregatternes Tiltakling og Bemanding, saaledes at Blokaden af alle tyske Havne i Nord- og Østersøen

kunde erklæres den 29de April; dog var det foreløbig kun de østersøiske Havne, fra Kiel imod Øst til Pillau, der bleve virkelig blokerede, navnlig af Fregatterne *Havfruen* og *Thetis*, Kapitajnerne J. R. Petersen og Polder, og Kadetkorvetten *Flora*, Kaptlieutn. C. van Dockum. Tyske Handelsskibe opbragtes i stort Antal og henlagdes i Kjøbenhavns Havn og paa Indrerheden, og en Prisekommission blev nedsat. De to gamle Linieskibe *Danmark* og *Valdemar* fortøjedes ved Hønsebroen ligeoverfor Toldboden og indrettedes til at optage Krigsfanger, hvoraf der navnlig bragtes mange fra Kampen ved Bov, og fra disse Skibe lød ofte de tyske Sange i høje Kor paa stille Aftener ud over Havnen.

Saaledes vare alle Kræfter satte i Bevægelse, den mægtige Fjende havde maattet standse sin Fremrykning ved Kysten, og hans egne Kyster og Havne vare spærrede for al Trafik. Men i Jylland havde han frit Spil og gjorde store Udskrivninger. Hæren samlede Kræfter for atter at kunne tage fat, og kun mellem Kanonbaadene og Fjendens Artilleri vexledes nogle Skud. Ærgerligt var det at see Fredericia Fæstning i Fjendens Hænder, og da Skibenes Sejlads gjennem Lille-Bælt derved generedes, foreslog Steen Bille General Hedemann at angribe den med et Par Batailloner; herpaa kunde Generalen ikke gaa ind, og Bille besluttede da selv at foretage et Angreb og idetmindste lære Tyskerne, hvorledes de danske Skibskanoner kunde virke, og skyde det tyske Flag ned, som vajede paa Volden. Den 8de Maj om Morgenen dampede han med *Hekla*, der havde 6 Kanonbaade paa Slæb, op til Fredericia, lagde sig med sin lille Eskadre i en Bue, saaledes at han selv laa i Midten, med 3 Kanonbaade paa hver Side, Øst for Fæstningen i en Afstand af omtrent 3000 Fod og aabnede en heftig Ild mod Citadellet. Den gjorde dog ikke megen Virkning. Rigtignok sprængtes Arsenalet med dets Krudtmagasin i Luften ved et heldigt Skud; men Preussernes Kanoner vare for godt beskyttede bagved Jordvoldene til at kunne bringes til Taushed, de stærkt udsatte Baade led derimod meget, paa Landgang kunde ikke tænkes, og *Hekla* maatte efter et Par Timers Forløb trække sig tilbage med sine Baade og med 16 Kugler i sit Skrog; Eskadren havde 6 Døde og 17 Saarede, og det eneste Udbytte, denne ved Billes opflammende Sind fremkaldte Kamp bragte, var at Fjenden hævnede sig ved at beskyde Strib Færgegaard og den aabne By Middelfart.

Krigen havde imidlertid tiltrukket sig de europæiske Magters Opmærksomhed, man saae, med hvilken Begejstring det lille Danmark kæmpede for sin Tilværelse, og Blokaden yttrede snart sin Virkning paa Verdenshandelen; diplomatiske Kræfter sattes i Virksomhed. Medens vore Naboer og Frænder, Norske og Svenske, viste os deres Deltagelse ved at møde i et ikke ringe Antal for at kæmpe under Danebrog og ved at trække en Hær paa 15,000 Mand sammen i Skaane, samledes Delegerede fra Preussen og Danmark i Malmø, for under Kong Oscars Mægling og Englands Garanti at forhandle om Vaabenstilstand. Midt under disse Forhandlinger forlod Wrangel pludselig, den 25de Maj, Nørrejylland og opslog sit Hovedkvarter i Flensborg; men allerede forinden havde de danske Generaler besluttet at angribe Fjenden fra Stillingen paa Als. Den 26de og 27de Maj førte Skibene Hæren over fra Fyen til Als, den 28de Maj og 5te Juni udfægtede den danske Hær to af sine smukkeste Kampe, ved Nybøl og Dybbøl, og skjøndt Skibene, navnlig den gamle Korvet *Najaden*, bidroge deres Del til det heldige Udfald, var denne Del, i Forhold til hvad Hæren udrettede, dog saa ringe, at den ikke her behøver at nævnes, da det ligger udenfor vor Plan at skildre disse Slag, ligesom overhovedet Hærens Bevægelser. Imidlertid enedes man i Malmø om Udkastet til en Vaabenstilstand, der sendtes Generalerne Wrangel og Hedemann; men Underhandlingerne mellem disse bleve afbrudte ved Tyskernes dobbelte Spil. Dog forefaldt der ikke noget af Betydenhed, undtagen maaske at en Afdeling af den svenske Hær paa 3500 Mand under General Løvenhjælm i Begyndelsen af Juni overførtes fra Gøteborg og Malmø til Fyen, samt at en Eskadre, bestaaende af Fregatterne *Bellona*, *Gefion*, *Thetis* og *Havfruen*, over hvilken Steen Bille fik Kommandoen, udsendtes til Nordsøen for at iværksætte Blokaden af Elben, Weseren og Jahden. Fregatten *Freja* afløste *Havfruen* i Østersøen. Den 16de—17de August vexledes de sidste Skud i dette Aars Krig, nemlig paa Flensborg Fjord mellem *Najaden* og et Landbatteri paa Holdnæs, der om Morgenen skød med gloende Kugler efter Korvetten, paa hvilken man havde taget Sigte om Aftenen og ikke bemærket, at den om Natten havde skiftet Plads. *Najaden* blev kun rammet mod Slutningen af Kampen, og da to Kanonbaade kom til, maatte Fjenden fortrække. Den 26de August blev omsider en Vaaben-

stilstand paa 7 Maaneder afsluttet i Malmø, under hvilken Preussen skulde have Ret til at holde 2000 Mand paa Slesvigs Fastland, og Danmark ligesaa mange paa Als; alle Krigsfanger bleve frigivne og alle de beslaglagte Skibe tilbagegivne tilligemed deres Ladninger. Kong Frederik besøgte Hæren paa Als og i Jylland, hvor han modtoges med ubeskrivelig Jubel og udtalte det mindeværdige: «Det skal ej ske!» hvorpaa Hæren efterhaanden opløstes, de svenske Tropper førtes tilbage til Skaane, og Skibene hjemsendtes og oplagdes midlertidig.

Vaabenstilstanden blev nemlig ikke forlænget. Allerede i Februar 1849 blev den opsagt af den danske Regering, der tilskyndedes til dette for den mindre Stat alvorlige Skridt ved Tyskernes utaalelige Huseren i Sønderjylland. Alle Slags Forberedelser til at gjenoptage Krigen bleve trufne i Slutningen af Vinteren og det tidlige Foraar, Hæren samledes i Fyen, Jylland og paa Als, hvis Befæstning om Vinteren var bleven udvidet og forstærket, og Flaaden rustedes for ikke alene strax at kunne understøtte Hæren, men ogsaa for at kunne underkaste de tyske Havne i Nord- og Østersøen en effektiv Blokade. I Regeringen var der i November Maaned foregaaet en væsentlig Personforandring, men Zahrtmann havde beholdt sin Portefeuille, medens Krigsministeriet var gaaet over fra Oberst Tscherning til Generalmajor Hansen. Ministrene havde i Forening udkastet en Plan til Felttogets Aabning, der gik ud paa at foretage en Landgang med den største Del af Hæren og Flaaden ved Eckernførde; men den vandt ikke Tilslutning i Hæren, der var underlagt Generalmajor v. Kroghs Kommando, og hvis Stabschef var den begavede unge Oberst Læssøe. En anden Plan blev da vedtaget, nemlig at Hærens Masse, Fodfolk og Artilleri, skulde samles paa Als og derfra rykke ind i Sundeved, at den øvrige Del, navnlig Rytteriet, skulde under Generalmajor Ryes Kommando rykke frem fra Kolding, at Flaaden skulde bemægtige sig Aabenraa, alarmere Flensborg og foretage en Demonstration mod Eckernførde, for muligen at standse den tyske Hær, der under Anførsel af General Prittwitz rykkede frem i Holsten, medens man søgte at overvinde Slesvigholstenerne, der anførtes af den hannoveranske General Bonin.

Flaaden mødte med betydelig Styrke; dens bedste og nyeste Linieskib, *Christian den Ottende* paa 84 Kanoner, var blevet udrustet og

underlagt Kommandørkpt. F. Paludans Kommando: desuden var der Fregatterne *Gefion*, *Thetis*, *Bellona*, *Rota*, *Havfruen*, *Freja* og *Nymphen*, Korvetterne *Najaden*, *Galathea* og *Flora*, Briggerne *St. Thomas*, *St. Croix*, *Merkurius* og *Ørnen*, Dampskibene *Hekla*, *Gejser* og *Skirner*, foruden mindre Skibe og Dampere, Kanonchalupper og Joller. Linieskibet *Dronning Maries* Omdannelse til Fregat blev paabegyndt, og paa Dampskibet *Holger Danskes* Fuldendelse arbejdedes med al Kraft.

Den 26de Marts 1849 vare Vaabenstilstandens 7 Maaneder forløbne; men da der førtes Fredsunderhandlinger i London, og man ventede Forslag herfra, forlængedes Vaabenstilstanden i otte Dage. Det blev kun en Opsættelse. Den 3die April om Morgenen gik den danske Hær over Alssund, rykkede rask frem i Sundeved, overvandt alle Hindringer og udspændte en stor Bue om sit Udgangspunkt; General Rye trængte frem fra Kolding, Kapt. Dirckinck-Holmfeld løb med *Najaden* og en Afdeling Kanonbaade ind til Aabenraa og besatte Byen, efterat have fordrevet Fjenden, Fregatten *Havfruen*, Kapt. Petersen, og en anden Afdeling Kanonbaade angreb de fjendtlige Tropper ved Egernsund i Flensborg Fjord. Krigen var gjenoptagen med Liv, Lyst og Haab, da Krigsministeren, som opholdt sig i Sønderborg og frygtede for, at Hæren skulde trænge for langt frem, endnu samme Dag gav Befaling til at standse, og om Aftenen afsendtes en lille Damper med fornøden Ordre til Rye i Haderslev.

«Demonstrationen» imod Eckernførde burde nu have været opgiven, og det danske Folk og Danmarks Flaade været forskaanede for en Sorgens Dag, der ikke gav andet Udbytte end en bittert tilkjøbt Erfaring. Chefen for Eskadren paa Østkysten, Kommandør Garde, der ikke kunde handle paa egen Haand, men var underlagt den kommanderende General, var saa optagen af Forretninger, at han ikke gav fornøden Agt paa den trufne Forandring i Hærens Bevægelse og standsede en Demonstration, hvorpaa han tilmed ikke lagde nogen synderlig Vægt. Alarmeringen ved Eckernførde skulde udføres om Natten mellem den 4de og 5te April af Linieskibet *Christian den Ottende* paa 84 Kanoner, Fregatten *Gefion*, Kapt. J. A. Meyer, paa 48 Kanoner, samt Dampskibene *Hekla*, Kapt. Aschlund, paa to 60pundige Granatkanoner og sex 24pundige Kuglekanoner, og *Gejser*, Kapt. P. Wulff, paa to 60pundige Granatkanoner

og sex 18pundige Kuglekanoner; desuden skulde et Kompagni Landgangstropper, indskibet i tre Jagter, følge med Expeditionen, som ledede af Kommandørkapt. Paludan.

Eckernførde Fjord er en bred, dyb, aaben Fjord, uden Læ for større Skibe, og hvor der navnlig med østlig Vind sættes en ubehagelig og besværlig Søgang ind fra den store Kieler Bugt. I Bunden af Fjorden ligger Eckernførde By, der beskyttedes af to Jordskandser, den ene paa Nordsiden af Fjorden, under Bakken Louisenberg, den anden ved Stranden et Stykke Syd for Byen, saaledes at den lige Afstand imellem dem ikke udgjorde fuldt en Fjerdingvej; den første var væbnet med to 84pundige Bombekanoner, to 24- og to 18pundige Kuglekanoner, den anden med fire 18pundige Kuglekanoner. Det var 12 Kanoner imod de Danskes 148, to Jordbatterier imod 4 stolte Skibe med deres talrige Besætning; skulde man ikke tro, at det var et højst ulige Parti? men det skulde snart vise sig, hvad letfængelige Træskibsskrog, der rage højt op over Vandet, og hvad let saarbare Hjuldampskibe — som vi allerede ovenfor have gjort opmærksom paa — under uheldige Forhold formaa at udrette mod Skyts, der er velbeskyttet og skyder med Granater og gloende Kugler. De danske Søfolk gik med Kjækhed og Dødsforagt, som det kunde ventes af dem efter Forfædrenes Exempel, Kampen imøde — men de gik uden Erfaring og besindig Overvejelse, og uden at ane, hvad der ventede dem.

Den 4de April om Eftermiddagen samledes de 4 Skibe udfor Eckernførde Fjord, og *Gejser* havde de 3 Jagter med Landgangstropper paa Slæb. Ingen vidste, at Hærens Fremrykning var standset; den Paludan meddelte Ordre lød paa at «angribe og om muligt tilintetgjøre de fjendtlige Strandbatterier og forsøge at sætte sig i Besiddelse af Eckernførde», hvortil føjedes, at «Hensigten maatte være at alarmere saameget som muligt og bringe Fjenden til at tro, at en betydelig Styrke vilde lande i Eckernførde». «Dampskibene», hed det videre, «bør ikke uden den højeste Nødvendighed udsættes for de fjendtlige Batteriers Ild.» Det blæste haardt af østlig Vind, altsaa lige ind paa Fjorden, saa at der ikke kunde være Tale om at udføre Angrebet under saadanne Omstændigheder og i Nattens Mørke manøvrere med de store Skibe paa en Fjord, hvorfra Retraiten op imod Vind og Sø vilde være højst vanskelig,

navnlig med ganske uøvede og usammenarbejdede Besætninger, der ikke før den samme Dag havde seet Skibet blive gjort krigsberedt og hørt Kanonerne blive afskudte. Eskadren løb derfor kun et lille Stykke ind paa Fjorden og ankrede Kl. 7 ved den nordlige Kyst omtrent ³/₄ Mil Øst for det nordlige Batteri; Skibscheferne samledes om Aftenen paa Linieskibet, de vare Alle enige i, at Angrebet maatte finde Sted næste Morgen, hvis Forholdene tillode det.

Den 5te April om Morgenen Kl. 4, da Kulingen var tagen meget af, samledes Skibscheferne atter paa Linieskibet, en Angrebsplan, som dog først skulde sættes i Værk, naar man efter Solens Opgang bedre kunde bedømme Vejrliget, blev forhandlet og vedtaget, og efterat de fornødne Aftaler vare trufne, gik hver til sit. Kl. 6 gav Paludan Signal, Eskadren lettede, de to store Skibe gjorde nogle Vendinger paa Fjorden for at see, om Alt var i Orden, og Kl. 7¹/₂ sejlede *Christian den Ottende* for sine Mærssejl alene, med laber Kuling af østlig Vind og fulgt i Kjølvandet af *Gefion*, indad langs den nordlige Kyst, medens Dampskibene styrede ind langs den sydlige. Det nordlige Batteri aabnede sin Ild mod Linieskibet, som først kun svarede med sine forreste Kanoner, men derefter, under Forbisejlingen, sendte Batteriet to kraftige Lag, der gjorde god Virkning. Ogsaa *Gefion* sendte dette Batteri sit glatte Lag. Linieskibet drejede nu rundt Syd efter, ankrede imellem de to Batterier, kun 850 Alen fra det sydlige, og satte et Varp ud fra Agterenden, saaledes at det kunde svaje med en Bredside imod hvert af de to Batterier; Fregatten ankrede tæt foran Linieskibet, med et Varp fra Agterenden gjort fast i Ankeret, for ligeledes at kunne svaje Skibet. En frygtelig Ild aabnedes fra de to Skibe mod Strandbatterierne, der nu ogsaa bleve beskudte af Dampskibenes Bombekanoner paa større Afstand; herved bragtes det nordlige Batteri næsten til Taushed, men det sydlige vedligeholdt Ilden uafbrudt, og Fjenden begyndte at opstille Feltskyts paa den nordlige Side og hermed ligeledes beskyde Skibene. Det var en højst mærkværdig Kamp. Granater og Kugler fra Skibene regnede ned over det sydlige Batteri, borede sig ind i Jorden, sprang og kastede Grus og Støv højt op i Luften, men gjorde ikke anden Skade, skjøndt Grunden blev helt opreven, hvorimod hvert Skud fra det veldækkede Landbatteri rammede sit store Maal, borede sig ind i Skibsskrogene og ud-

bredte Død og Ødelæggelse. Det var især Fregatten, der var kommet ud af sin Stilling og nu vendte Agterenden mod Batteriet, som led ved at blive beskudt langskibs. Man forsøgte at svaje den igjen i Varpet, men det lykkedes ikke, og Meyer lod derfor det andet Anker falde og gjorde Signal til *Gejser* om at yde Hjælp. *Gejser* kom strax, en Slæber blev gjort fast til Fregattens Agterende; men den blev overskudt, og da *Gejser* paany vilde forsøge at give Slæber, blev det saa stærkt beskudt, at det maatte beordres til at trække sig tilbage. Vel lykkedes det snart efter at faae Fregatten svajet i Varpene, men den var da allerede stærkt medtaget, havde baade Døde og Saarede, flere Kanoner demonterede og Rejsningen forskudt: da der nu desuden samledes Tropper i Land, og mere Feltskyts rettedes mod Skibene, besluttede Paludan, efter to Timers uafbrudt Fægtning, at trække Skibene ud af Ilden, og lod hejse Signal til *Hekla* at give Linieskibet Slæber. *Hekla* kom hurtig til; men Ilden rettedes imod det fra begge Sider, Roret blev skudt over, og det maatte trække sig tilbage for at istandsætte Skaden. Paludan lod derfor et Par Baade sætte i Vandet og føre et Varp ud, og medens Skydningen mod det sydlige Batteri fortsattes med stor Kraft, forsøgte man at varpe Skibet ud, hvad der dog kun gik meget langsomt. Fregatten var paa samme Tid stædt i megen Vaande; i over tre Timer havde den været udsat for en heftig og velrettet Ild, var saa ødelagt paa Skrog og Rejsning, havde saa mange Døde og Saarede, at Meyer maatte hejse det sørgelige Signal, at han var ude af Stand til at fortsætte Slaget og behøvede Hjælp; Paludan sendte ham Fartøj og Læge, beordrede ham at trække sig tilbage og gav *Gejser* Signal til at slæbe Fregatten ud. Det var nu paany begyndt at blæse af østlig Vind, da *Gejser* anden Gang løb ind til Fregatten og gjorde sig rede til at modtage dens Bugsertoug: dette blev ogsaaført ud, men var for kort, og et andet Toug maatte bringes ud fra Damperen for at helles (knyttes) til det. Hertil medgik nogen Tid, under hvilken *Gejser* blev stærkt beskudt, og da det omsider fik en Kugle i Maskinen, som gjorde, at denne kun kunde arbejde meget smaat, maatte det atter trække sig ud af Skudvidde. De to Dampere, som skulde have hjulpet Skibene, vare nu til ingen Nytte; Vinden friskede, *Gefion* søgte forgjæves at varpe sig op imod den, og kom kun derved atter til at vende Agterenden imod Batteriet i Land;

Stillingen var højst kritisk, og for at vinde Tid lod Paludan Klokken halv Et, efter 5 Timers varm Kamp, hejse Parlamentærflag paa Linieskibet og sendte en Officer i Land med en Skrivelse, i hvilken han tilbød at ville standse med Skydningen, naar Batterierne vilde gjøre det samme, ellers vilde Byen blive beskudt med Granater.

Det havde aabenbart været Tyskernes Plan, som ogsaa ganske var lykkedes dem, først og fremmest at hindre Dampskibene fra at yde de store Skibe Hjælp, dernæst fornemmelig at rette deres Ild mod Fregatten, som var det Skib, de bedst kunde magte, og at lade det bero med Linieskibet; thi dette var ved Skydningens Standsning forholdsvis saa lidet ramponeret, at det vistnok kunde have krydset sig ud af Fjorden; men Paludan vilde ikke forlade sin Staalbroder. Heller ikke Tyskerne vilde give Kjøb. Den Højstkommanderende, Hertugen af Sachsen-Koburg-Gotha, som under Kampen havde holdt sig langt fjernet fra Kamppladsen, forhalede Afgivelsen af sit Svar, og Vaabenhvilen blev lang; den benyttedes af Tyskerne til at hente Krudt og Ammunition helt oppe fra Rendsborg, til at gløde Kugler og opstille mere Skyts. Paa Skibene pønsede man kun paa at komme bort, *Hekla*, som havde faaet sin Skade nogenlunde istandsat, blev beordret at slæbe først Fregatten og derefter Linieskibet ud; men da det nærmede sig under Parlamentærflag, blev det beskudt af det nordlige Batteri og maatte vende om. Da Skibet næsten ikke kunde styre, da det tilmed nu blæste ligesaa haardt indad Fjorden som den foregaaende Aften, mente Aschlund, at det var umuligt for ham at yde Sejlskibene videre Hjælp, uden at udsætte sig for at offre sit eget Skib, og Kl. 4—5 om Eftermiddagen forlod han derfor Fjorden og sejlede til Sønderborg.

Endelig indløb Svaret paa Paludans Skrivelse; man vilde ikke tillade Skibene at trække sig bort, og vilde de Danske beskyde Byen, da var det en Vandalisme, som maatte falde dem selv til Last. Kl. $4^1/_2$ aabnedes Ilden paany med stor Kraft, Granater og gloende Kugler borede sig ind i Skibenes Træskrog, Shrapnels og Kugler ødelagde Rejsningerne. *Gefion*, som vel under Vaabenhvilen havde varpet sig et lille Stykke frem, men ikke kunde komme ud af den uheldige Stilling med Agterenden imod Fjendens Kanoner, blev haardt medtaget; Mandskabet faldt, saaredes og maatte fornyes ved Spejlkanonerne, af hvilke de to bleve de-

monterede. Dele af Rejsningen styrtede ned paa Dækket. Skibet var fuldstændig hjælpeløst. At lade det drive paa Grunden kunde ikke gjøres, da Linieskibet laa det i Vejen, og at tænde Ild paa det vilde være Blodsynd imod de mange Saarede, der fyldte Mellemdækket. Meyer sammenkaldte et Skibsraad, Alle vare enige — den smukke Fregat strøg sit Flag. Tyskerne, der formodentlig ikke have kjendt saameget til Sømandsskik, at de vidste, hvad dette betød, vedbleve dog at skyde paa Skibet med Granater og gloende Kugler, og en Officer maatte sendes i Land for at underrette dem om, at man havde overgivet sig.

Linieskibet *Christian den Ottende*, der ved Kampens Gjenoptagelse laa med Bredsiden mod det sydlige Batteri og Spejlet mod Byen, sendte nogle Granater ind i denne og beskød Batteriet stærkt, men blev nu ogsaa heftigt beskudt af det i Land opstillede Skyts. Det gjaldt om at frelse, hvad frelses kunde, og Forsøg maatte gjøres paa at lette og krydse ud; men nu var det for sent. Ankeret kom vel op, den stolte Sejler udfoldede sine Vinger, forsaavidt det lod sig gjøre; vel var det kun faa Sejl, der kunde sættes til, men det prægtige Skib begyndte dog at skyde over Stævn. Det var et højtideligt Øjeblik, et storartet, spændende Skue. Den mægtige Hval laa fnysende paa Havet, udsendte Ild og Jern mod Fjenden i Land; men Kuglerne pløjede Jorden op og rejste kun høje Støvskyer, og al den Virkning, de havde udøvet under Dagens lange Skydning, var kun at demontere en af de fire Kanoner paa det sydlige Strandbatteri; men Fjendens Granater og gloende Kugler borede sig fast i Skroget, og der udbrød Ild paa flere Steder. Nu skulde der vendes — men Sejl, Tougværk og Rejsning bleve sønderskudte, Sejlene hang i Laser, Skibet negtede at vende, Manøvre var umulig, og den brændende Kolos drev ned paa Landgrunden, med Agterspejlet lige imod Fjendens Batteri. Endnu kæmpedes der en Fortvivlelsens Kamp: men alt Haab om Frelse maatte opgives, og Kl. 6 strøg den nys saa mægtige Sejler sit Flag. Chefen blev beordret at gaa i Land, og da det viste sig umuligt at redde Skibet, blev endel Krudt kastet overbord, og man begyndte at bjerge Mandskabet og de Saarede i Land. Da hørtes omtrent Kl. 8½ om Aftenen et forfærdeligt Brag, en Ildsøjle, opfyldt af Vragstumper, hævede sig højt op over Søen — det stolte Linieskib var sprunget i Luften! Kapitajnlieutn. C. Krieger, som var

Næstkommanderende, og Marstrand, Lægerne Schmidt og Ibsen, Lieutenant Boje, Kapitajn Hohlenberg af Hæren, Overstyrmand Carl, Overkanoner Andersen, 2 Underofficerer, Sekretæren, 2 unge Kadetter, 10 Matroser, 30 Soldater og ligesaa mange Saarede omkom ved denne ulykkelige Begivenhed.

Den danske Flaade mistede i Kampen, foruden to af sine bedste og nyeste Skibe, 105 Døde, 61 Saarede og 900, som toges til Fange — Fjenden havde kun 2 Døde og 8 Saarede, det var Prisen for hans Sejr! Efterretningen om Nederlaget ved Eckernførde gik som en Løbeild rundt i vort lille Land og fremkaldte den dybeste Sorg og Skuffelse, lige fra Kongens Borg til den usleste Hytte, og det hjalp kun lidt, at Ministeriet søgte at trøste Folket med, at *Christian den Ottende* hurtig vilde blive erstattet af Linieskibet *Skjold*. Glemmes kan Nederlaget ikke; men heller ikke skal det glemmes, at de danske Søkrigere kæmpede tappert som altid og bevarede Flagets Ære.

Alle tyske Havne, saavel i Nordsøen som i Østersøen, bleve nu blokerede, tæt indesluttede af de danske Krigsskibe, den tyske Søhandel og Kysthandel blev standset, og overalt, hvor det tyske Flag viste sig paa Søen for vore Krydsere, blev det opbragt. Intet generede de tyske Lande, og Intet generede de søfarende Nationer, der drev Handel paa tyske Havne, navnlig England, mere end denne Foranstaltning. Heri maatte de danske Søfolk søge en Trøst under Blokadelivets Besvær, Ensformighed og Mangel paa større Bedrifter, at de lagde det største Tryk paa Fjenden og holdt ham borte fra Øerne; saalænge han ej kunde naa disse, kunde han ikke overvinde sin lille Modstander. Den vanskelige Blokade i Nordsøen udførtes af Steen Bille med 4 Fregatter og en Korvet samt Dampskibet *Gejser* til Bistand. Selve Blokaden af Elben, Weseren og Jahden blev godt holdt; men Vesterhavsøerne, Sild og Føhr, som ved Krigens Gjenoptagelse vare blevne besatte af danske Tropper, havde man maattet forlade, da 4 slesvigholstenske Kanonbaade trængte op i Farvandet, efterdi de danske Skibe vare for store til at gaa ind i Løbene. I Bremerhaven arbejdede Tyskerne paa at skabe en Flaade af bevæbnede Dampskibe for at befri sig for den besværlige Blokade, og det lykkedes at faae 3 saadanne istand, nemlig *Barbarossa* paa 450 Hestes Kraft med 9 meget store (68pundige) Kanoner, *Hamburg* og *Lü-*

beck, hver paa 200 Hestes Kraft og 16 Kanoner. Den 4de Juni, da det var næsten stille Vejr, kom denne Eskadre dampende ud fra Weseren, og der var nogen Udsigt til, at man vilde faae det nye Skuespil at see, en Kamp imellem Dampskibe og Sejlskibe; men heri blev man skuffet. De tyske Dampere holdt ned imod Korvetten *Valkyrien*, Kapitajn Polder, der laa i temmelig stor Afstand fra de andre Skibe, for at afskære den; de ordnede sig i en Linie og begyndte en Skydning paa stor Afstand og uden Virkning. *Valkyrien* søgte at nærme sig Helgoland, hvor et Par af Fregatterne laa; men da *Gejser* efter omtrent to Timers Kanoneren kom den til Undsætning, flygtede de tyske Dampere indefter; ved Weseren bleve de afskaarne af *Thetis* og *Rota*, og maatte søge Ly paa Elben.

I Østersøen strakte Blokaden sig fra Kiel, hvor Linieskibet *Skjold* og Fregatten *Freja* vare stationerede og jævnlig vexlede Skud med de tyske Kanonbaade paa stor Afstand, til Danzig og Pillau, der bevogtedes af Korvetten *Galathea* og Briggen *St. Croix*. En Eftermiddag, det var den 27de Juni, kom en preussisk armeret Damper, *Der Adler*, løbende ned langs Kysten og nærmede sig Briggen *St. Croix*, Kapitajnltn. Holm, der laa i Danzigbugten; Vejret var næsten stille, saa at Briggen hverken kunde sejle eller manøvrere, og *Adler*, der førtes af «Commodore» Schrøder og var bevæbnet med langtrækkende Skyts, havde saaledes en væsentlig Fordel. Kl. 4½ aabnede Damperen Ilden paa 1500 Alens Afstand, men skød for højt og gjorde ingen Skade, hvorimod den selv flere Gange rammedes af Briggens Kanoner. Saaledes blev det ved i lang Tid, Holm søgte at vende Bredsiden imod Fjenden og paa samme Tid benytte en svag Brise til at nærme sig *Galathea*, som laa 5 Mile fra ham imod Øst. I over fem Timer varede Kampen, *Adler* forfulgte *St. Croix* og vedblev at skyde uden at træffe, hvorimod det spinkle Skib led endel saavel ved Beskydningen som ved Stødene af sit eget Skyts. Da Schrøder fik Øje paa *Galathea*, opgav han Forfølgelsen om Aftenen Kl. 10 og dampede ind til Danzig.

I Land, paa den jydske Halvø, gik det ganske anderledes varmt til end paa Søen; men disse Kampe ligger det udenfor vort Formaal at skildre. Vor Hær var delt i tre Afdelinger, hvoraf den ene stod paa Als, med sit faste Brohoved i Sundeved under Dybbøl Bakke, den anden paa Fyen med det befæstede Fredericia som Brohoved, den tredie, Ryes

Korps, i Nørrejylland; General Bülow havde den 13de April afløst General Krogh som Højstkommanderende. Tyskerne vare trængte op i Jylland, og næsten alle Staterne vare repræsenterede; Prittwitz selv var med sine Preussere i Nørrejylland og forfulgte Rye, Slesvigholstenerne under Bonin belejrede Fredericia, og en tredie Afdeling, navnlig Hannoveranere, laa for Dybbøl. Den danske Hær drog saa megen Fordel som mulig af Flaadens Smaaskibe, Kanonbaade og Dampere, der bevogtede Sundene, overførte Tropper og nu og da gav en Haandsrækning med ved at aabne deres Ild mod Afdelinger i Land. Den 4de og 5te Juli vare Damperne i stor Virksomhed; da var det, at Størstedelen af Ryes Korps forsvandt for sine Forfølgere ved Helgenæs, at Tropper overskibedes til Fyen, samledes ved Middelfart og Strib, og i al mulig Stilhed overførtes til Fredericia. Den 6te Juli, en af Danmarks skjønneste Hædersdage, stod det blodige Slag udenfor denne Fæstnings Volde, Oprørshæren, den Fjende, paa hvilken de Danske vare mest opbragte, blev fuldstændig opreven og slaaet.

Da dette skete, havde Rusland og England allerede i længere Tid arbejdet paa at standse Krigen og den ødelæggende Blokade, og Underhandlinger vare aabnede i Berlin. En Vaabenstilstand paa sex Maaneder og sex Uger afsluttedes den 10de Juli, ifølge hvilken Fjendtlighederne og Blokaden skulde ophøre, de opbragte Skibe udleveres og Fangerne frigives; tværs over Slesvig skulde der, Syd for Flensborg, trækkes en Demarkationslinie, og Landet Syd for denne skulde bevogtes af Preusserne, medens Nordslesvig skulde besættes af neutrale — svenske — Tropper, indtil Freden kom istand. Fredspræliminærer bleve undertegnede paa samme Dag. Blokaden i Østersøen hævedes den 5te August, i Nordsøen den 11te, og Skibene sejlede til Kjøbenhavn og bleve oplagte; ikkun ved Holstens Østkyst bibeholdtes Blokaden indtil 25de August paa Grund af de slesvigholstenske Troppers Opsætsighed. Fredsunderhandlingerne i Berlin trak dog betydeligt i Langdrag. Grundlaget for dem skulde være Slesvigs konstitutionelle og administrative Adskillelse fra Holsten og dets statsretlige Forbindelse med Danmark; men dette Standpunkt forlod den preussiske Regering, og da den endelig, tvungen af sin Stilling i Tyskland, nødtes til i sit eget og dettes Navn at slutte Fred med Danmark i Berlin den 2den Juli 1850, blev dette

kun en almindelig Fred *(paix pure et simple)*, ifølge hvilken Parterne forbeholdt sig alle de Rettigheder, der gjensidigen tilkom dem før Krigen — og den hensynsløse Fjende opsatte kun til en belejligere Tid at overvælde og ydmyge Danmark.

Under Vaabenstilstanden havde Slesvigholstenerne, ledede af det oprørske Statholderskab, spillet Herre i Holsten, samlet en Hær, der ansloges til over 30,000 Mand, i og om Rendsborg, udstrakt sin Magt over Slesvig, udskrevet Skatter i dette Hertugdømme og viist Opsætsighed imod den der indsatte Bestyrelse. Da de preussiske og svenske Tropper efter Fredslutningen forlode Sønderjylland, og Kongen af Danmark selv skulde gjenoprette sin Myndighed i denne Landsdel, stod der altsaa overfor ham en velordnet Hær, navnlig bestaaende af tyske Frivillige, der anførtes af Preusseren, den stortalende Bombast, General Willisen; men Iveren var stor i Danmark! Folket havde faaet sit Frihedsbrev underskrevet af den folkekjære Kong Frederik den 5te Juni 1849, og følte, at det nu selv maatte bære Ansvar for sine Handlinger; den danske Hær var bleven ypperlig organiseret af den villiefaste Krigsminister Hansen og havde nu kun Oprørerne og deres Følgesvende overfor sig, og her kunde man dog see en Ende paa Kampen.

Allerede inden Freden i Berlin havde den danske Hær og Flaade gjort sig rede til at møde Oprørshæren, og neppe var den undertegnet, før Willisen med sin slesvigholstenske Hær overskred Ejderen og Danevirke og satte sig fast i Sønderjylland; men de Danske vare ligesaa rappe. Anførte af Generalmajor Krogh strømmede de ind i Hertugdømmet fra Nørrejylland, Fyen og Als, samledes ved Flensborg, drog imod Oprørshæren og tildelte den et saa føleligt Nederlag i det blodige Slag ved Isted den 24de og 25de Juli, at Tyskerne maatte flygte over Hals og Hoved, forlade Sønderjylland og søge Skjul bag Ejderen, medens den danske Hær besatte Danevirke og hele Grændselinien fra Eckernførde til Frederiksstad. Samtidig med disse Begivenheder rykkede Flaaden ud, og den havde nu kun Hertugdømmerne at vende sig imod. Steen Bille fik Kommando over Eskadren paa Østkysten, med sin Stander vajende paa Dampskibet *Skirner*, og han havde under sig Linieskibet *Skjold* og Dampskibet *Holger Danske*, der lagdes udfor Kiel, Barkskibet *Saga*, Briggen *Ørnen* og 4 Kanonbaade ved Femern, som

blev taget i Besiddelse den 17de Juli, Korvetten *Valkyrien* og Dampskibet *Hekla* i Neustadtbugten, Fregatterne *Freja* og *Thetis*, Dampskibene *Skirner* og *Ejder*, samt 4 Kanonbaade ved Eckernførde og endelig 8 Kanonbaade ved Slien.

Slesvigholstenerne, hvem der raktes en hjælpsom Haand af deres Venner mod Syd, havde skaffet sig nogle Kanonbaade og bevæbnede Dampere baade paa Østkysten og paa Vestkysten, og med disse søgte de at gjore Indtryk paa de danske Skibe. En Dag, det var den 20de Juli, traf *Hekla*, Kapitajn E. Suenson, en saadan Damper, *von der Tann*, paa Neustadtbugten og forfulgte den, saa den maatte flygte ind til Lybæk; men her, i denne rent tyske By, vilde man ikke have Oprørsskibet, og befalede det at forlade Havnen. Næste Aften, da det var blevet mørkt, løb *v. d. Tann* ogsaa ud, for at liste sig langsmed Kysten op til Neustadt. Endskjøndt det holdt sig tæt under Land og i Mørket blev «ædt op» af dette, blev det dog ved Midnat ud for Hafkrug seet fra *Hekla*, som sendte det et Varselskud for at opfordre det til at standse Farten; men det svarede med tre Granater, af hvilke den ene gik tværs igjennem *Heklas* Sider, den anden slog ind mellem Besætningen ved den agterste Bombekanon, dræbte een Mand og saarede tre dødelig. Nu blev *Hekla* vred for Alvor. Skjøndt det selv tydeligt kunde sees udover Søen fra *v. d. Tann* og rammedes af de fleste Skud fra dette, løb det dog saa tæt ind paa Landgrunden som nogenlunde muligt og tildængede den tyske Damper saaledes, at der brød Ild ud i den og Besætningen maatte sætte den paa Grund og flygte i Land. Suenson sendte et Fartøj ind for at tage sit Bytte i Besiddelse, men Ilden var for haard, og Kl. 5 om Morgenen sprang *v. d. Tann* i Luften.

Iøvrigt fik Eskadrens Skibe ikke stor Lejlighed til at udmærke sig; men dog gjorde de god Nytte, navnlig ved Eckernførde den 12te og 13de September under og efter Slaget ved Mysunde, da Bille selv ledede Kampen imod Eckernførde By, tog Tropper ombord om Aftenen og satte dem i Land igjen om Morgenen, og nedskjød en Bro, ved hvilken Lejlighed han nær kunde have beskudt det af Preussere besatte «neutrale» Skib *Gefion*, Tyskernes stolteste Trofæ. Efter Slaget førtes nogle Kanonbaade ind paa selve Slien, hvor de gjorde god Nytte.

Paa Vestkysten fik Hæren derimod ikke saa fyldig en Understøttelse

af Flaaden som paa den østlige Kyst; men der vare Forholdene ogsaa vanskeligere. Lige fra Krigens Begyndelse midt i Juli og til længe efter at Danevirke var besat af den danske Hær, spillede 3 slesvigholstenske Kanonbaade, understøttede af Dampbaaden *Kiel*, Herre i Løbene mellem Vesterhavsøerne, og Kommandør Ellbrecht, der, med Lieutenant Hammer til sin Bistand, ligesom det foregaaende Aar ledede Forsvaret af Øerne, var ikke sat i Besiddelse af de fornødne Midler til at træde kraftig op. Til Nordsøen og til Øernes Beskyttelse var Kadetkorvetten *Flora*, Kapitajn C. van Dockum, afsendt; men hvad formaaede vel dette Sejlskib at udrette imod fjendtlige Kanonbaade i de indre Løb, hvor det knap kunde bevæge sig? Endelig kom, midt i August, ogsaa *Gejser*, Kapitajn P. Wulff, til Vestkysten, og nu skulde der tages fat. Begge Skibe løb ind til List, Kadetterne sendtes over Land til Skibene i Østersøen, og under Ellbrechts Forsæde lagdes en Plan til et Angreb paa de tyske Kanonbaade, som laa ved Wyck, og til Besættelse af Øen Føhr; Skibene skulde løbe ind ad Smaldyb til Føhr, og Hammer med en Afdeling Tropper besætte Øerne Pelvorm og Nordstrand, for at afskære Kanonbaadene fra at søge Tilflugt her.

Den 23de August med Aftenhøjvandet sejlede de to Skibe ud igjennem Listerdybet med et Kompagni Landgangstropper, fordelt paa begge Skibene, og holdt ned langsmed Øen Sild. Den 24de om Morgenen gjordes Alt klart til Slag, *Gejser* tog *Flora* paa Slæb, og Kursen sattes imod Smaldyb, Syd om Sild. Vejret saae truende ud, og det begyndte at blæse af vestlig Vind. Sejladsen her er meget vanskelig, Grundene løbe saa langt ud, at man fra deres Yderkant neppe kan see det flade Land, og Løbene ere smalle og bugtede; tilmed vare alle Sømærker tagne bort. *Gejser* stod dog dristig ind i Løbet med Korvetten paa Slæb; men neppe vare de komne et Stykke indenfor, før Wulff gjorde Signal til van Dockum, at Lodsen havde tabt Hovedet og ikke mere kunde lede Skibene. Der blev strax givet Befaling til at vende om; men Stillingen var meget kritisk. Det blæste mere og mere op af paalands Vind, og Løbet var smalt at vende i; dog lykkedes Manøvren, *Gejser* slæbte *Flora* op imod Sø og Vind, der nu havde rejst sig til en Storm, og lige udenfor Løbet slap det *Flora*, der maatte klare sig selv og søge at presse sig op imod Stormen, bort fra de farlige Grunde.

Søen var saa høj og *Gejser* slingrede saa stærkt, at den agterste Bombekanon om Natten rev sig løs og slingrede overbord. Næsten en hel Uge maatte *Flora* med de mange Tropper ombord holde Søen paa Grund af Stormen, før det atter kunde løbe ind til List og forene sig med *Gejser*, der et Par Dage forud var ankommet dertil efter det mislykkede Togt. Nordstrand og Pelvorm vare blevne besatte den 24de August; men da de stadig udsattes for Angreb af de fjendtlige Kanonbaade, blev Pelvorm atter rømmet den 4de og Nordstrand den 19de September.

Til at rense Farvandene mellem Vesterhavsøerne var det nødvendigt at have Kanonbaade. Dette havde man længe indseet; men Vanskeligheden bestod i at faae dem derover, da de aabne Robaade kun slet egnede sig til at gaa over Nordsøen. Forsøget maatte dog gjøres. En Division af 6 Kanonbaade med den lille Damper *Vildanden* afgik over Kattegattet til Aalborg med Halvdelen af dens Besætning, medens den anden Halvdel rejste over Land til Højer. Gjennem Limfjorden var Sejladsen meget besværlig paa Grund af stormfuldt Vejr, og der indtraf flere Grundstødninger. Endelig naaede Divisionen Agger: men da maatte der ventes paa godt Vejr for at gaa over Nordsøen, hvor *Gejser* skulde slæbe Baadene. Alting gik dog godt; men det var først i Begyndelsen af September, at *Gejser* omsider en Aften silde kom dampende med Baadene til List og uagtet Mørket sejlede ind med dem i god Behold gjennem det farlige Løb. Nu var omsider den fornødne Styrke bleven samlet og Farvandets Rensning kun bleven et Tidsspørgsmaal. Besætningerne samledes og indøvedes, Baadene bragtes i Orden, og saa gik det imod Syd, paa Jagt efter Fjenden. Ja, Fjenden blev fordreven, men ikke, hvad der vistnok havde været heldigere, taget eller ødelagt; uagtet Baadene forfulgte ham gjennem Løbene, og *Gejser* var løbet ud for at afskære ham Flugten imod Syd, undslap dog *Kiel* med sine tre Kanonbaade paa Slæb den 17de September, efter et Sammenstød med *Gejser* udenfor Pelvorm, i hvilket Hjuldamperen med sit store Skrog ikke kunde staa sig imod de lavtliggende Kanonbaade med langtrækkende Skyts. Baadene slap bort og kunde senere optræde paa Ejderen i de mindeværdige Dage fra 29de September til 3die Oktober, da Frederiksstad angrebes med stor Hæftighed af Slesvigholstenerne, og selv den 4de

Oktober, de Danskes Hædersdag under Oberst Helgesen, da Stormen paa Fæstningen blev slaaet tilbage.

Videre skete ikke i denne Krig, som her skal optegnes. Endnu stode Hærene i flere Maaneder overfor hinanden ved Ejderen, uden at der forefaldt andet end mindre Forpostfægtninger, og Flaaden bevogtede Kysterne. I Januar Maaned 1851 ophørte først alt dette, Forholdene i Tyskland medførte, at Statholderskabet maatte nedlægge sin Værdighed og opløse den slesvigholstenske Hær. Det treaarige Felttog var omsider ført tilende, Freden gjenoprettet, Sønderjylland gjenerhvervet, og Slesvigholstenismen, idetmindste foreløbig, slaaet til Jorden. Dette smukke Resultat skyldtes fornemmelig det danske Folks enige og kjække Optræden, anført af den folkekjære Konge, og for dem, der ville skille Forsvaret i to Dele, Hær og Flaade, maatte det staa klart, at Hæderen navnlig tilkom den første; nægtes kan det ikke, at Flaaden, uagtet al den Betydning, den havde havt for Felttogets heldige Udfald, havde mistet noget af den Nimbus, der havde hvilet over den siden Aarhundredets Begyndelse. Lad den Retfærdige dømme herom; men Enhver, som var tilstede ved de Festligheder, som Kjøbenhavns Borgere gav for de hjemvendte Krigere, følte dog vistnok paa den Dag, da Touren kom til Søfolkene, at denne bølgende, brogede, urolige Forsamling endnu havde en vigtig Plads i vore Hjerter.

Krigen og de ved Landets forandrede Forfatning fremkaldte nye Forhold kom ogsaa til at øve deres Virkning paa Flaaden. Det var, som om et nyt Liv, en kraftigere Stræben, forenet med større Alvor, greb Personellet fra de Højeste til de Laveste, parret med et fælles Ønske om at bortrydde Resterne af den Slendrian, som havde indsneget sig i Flaaden under dens lange Uvirksomhedstid efter Krigen i Aarhundredets Begyndelse. Der blev lagt større Vind paa Øvelserne, en bedre ordnet Exercits med Kanoner og Haandvaaben indførtes, en Skole for Artillerister saavel i Land som paa et aarligt udrustet større Exercerskib oprettedes og stiftede megen Nytte. Officererne søgte Uddannelse i fremmede Mariner, navnlig den franske, og udviklede deres praktiske Sømandskab samt Øvelse i selvstændigt Ansvar ved at tage Tjeneste i danske Handelsskibe, føre Postskibe og andre Dampskibe, lede Vagervæsenet og Krydstoldvæsenet i vore Farvande, og andet Lignende. Det

var desuden en vanskelig Tid for Flaaden under de store Omvæltninger, som foregik i Materiellet, og som maatte følges med den største Opmærksomhed, ikke alene af Teknikerne, som skulde konstruere, bygge og tilvejebringe de nye Skibe og Vaaben, men ogsaa af de Mænd, som skulde bruge dem. Den Taktik og Exercits, hvori disse sidste vare uddannede, gjaldt Sejlkrigsskibene, og det kom nu an paa at forandre denne efter de nye Forhold, eftersom disse udviklede sig, at udfinde de bedste Maader at manøvrere paa under forskjellige Omstændigheder med Sejlskibe og Hjulskibe i Forening, med Skruefregatter, Skruekanonbaade, Pandserskibe, Pandserbatterier osv. Dette gav Anledning til mange Forhandlinger, til Kommissioners Nedsættelse, til Udarbejdelsen af Betænkninger og Afhandlinger, til Artikler i Blade og Tidsskrifter, ja den militære Literatur saavel i Udlandet som i Indlandet antog saadanne Dimensioner, at den, der vilde følge nogenlunde med Tiden, maatte underkaste sig et temmelig udstrakt Studium.

Saaledes hengik Aarene fra 1851 til Slutningen af 1863, uden at der foregik noget andet Mærkeligt ved Flaaden, naar undtages en større Udrustning, som fandt Sted i Aaret 1854, da saavel en engelsk som en fransk Flaade vare ankomne til Østersøen under Krigen imod Rusland; de danske Skibe spredtes langsmed Kysterne for at holde Øje med de fremmede Krydsere, men samledes siden i en Eskadre under Kommando af Kontreadmiral K. Mourier, hvis Flag vajede paa Fregatten *Bellona* — der var ingen Linieskibe udrustede —. Denne Eskadre, der aflagde et Besøg i Kiel, var endnu en Sejlskibseskadre, idet der af Dampskibe, foruden et Par Hjulskibe, kun fandtes eet Skrueskib, nemlig Flaadens første Skruekorvet *Thor*. I Aaret 1861, under det spændte Forhold til Tyskland, foretoges ligeledes en mindre Krigsudrustning, men Skibene bleve allerede hjemkaldte i Juni Maaned. Efter Øresundstoldens Ophør ved Traktaten af 14de Marts 1857 bleve Vagtskibsstationerne inddragne. Endnu bør nævnes, at der i dette Tidsrum offredes ikke ringe Bekostning paa at udvide og forbedre Orlogsværftet paa Nyholm; en ny og smuk, stensat Dok blev bygget i Henhold til Lov af 23de Marts 1854, Manskinværksteder, en stor Smedie, Snedker- og Drejerværksteder m. m. opførte, og da Opfyldningen paa Grunden ved Nyholm i Aarenes Løb var naaet saavidt, at Flaaden havde faaet et meget stort

Terrain paa de opfyldte Øer til sin Raadighed, blev det 1858 ved Lov fastsat, at alle Etablissementer fra Gammelholm skulde overflyttes til Nyholm, og Christian den Fjerdes gamle Bremerholm omdannedes efterhaanden til et af Hovedstadens smukkeste Kvarterer. Samme Aar udkom Loven om Kjøbenhavns Befæstning mod Søsiden; udfor Nyholm ved Kongedybets Sydende tæt ved det Sted, hvor det gamle Prøvesten havde ligget, opførtes paa Grunden det store, kasematerede Søfort Prøvesten, der bestykkedes med to Rader svære Kanoner; Trekroner forsynedes med Kasematter, Lynetten udvidedes, og mellem dette og Prøvesten anlagdes et mindre Søfort, Mellemfortet.

Det var dog ikke Kjøbenhavn alene, som befæstedes, ogsaa for Landets Sydgrændse forsøgte man, belært af Erfaringen fra forrige Krig, at slaa en Bom, ved at udbedre og bestykke den gamle danske Vold Danevirke, ved at styrke og befæste Dybbøl, der havde viist sig af saa stor Betydning som Forsvarsstilling i Forbindelse med Øen Als, og ved at udbedre Fredericia Fæstning. Ogsaa paa det levende Værns Uddannelse og Forbedring lagdes der Vægt under den almindelige Værnepligts Fane; thi den politiske Stilling var truende og Forholdet til den sydlige Nabo, efter Afsluttelsen af den simple Fred af 2den Juli 1850, bestandig meget spændt. Det er ikke her Stedet at give nogen Skildring af de indviklede Stridigheder med Tyskland, navnlig Preussen, og de deraf følgende Forfatningskampe i Danmark, som udmærkede Aarene imellem den første og den anden slesvigske Krig; men nogle Hovedtræk vil det dog formentlig være nødvendigt at gjenkalde i Erindringen for at gjøre det klart, hvorfor Krigen udbrød og maatte udbryde paany. Tyskland vedblev at blande sig i vore indre Anliggender og gjennem Forbundslandet Holsten at regere saavel Sønderjylland som det øvrige Danmark med en Paatrængenhed og Anmasselse, som kun en stor og mægtig Stat kunde vove at byde en mindre Nabo.

Efterat Freden i Berlin var sluttet, og efterat Danmark havde opgjort sit Mellemværende med Slesvigholstenerne ved Isted og Danevirke, holdtes endnu Holsten og Lauenborg besatte af preussiske og østerrigske Tropper, indtil Danmark ved en ny Forfatning havde tilkjendegivet, at det vilde tilsikkre Hertugdømmerne en statsretlig Stilling, som var Tyskland behagelig. I Danmark gjorde sig to Retninger, eller Partier, gjæl-

dende, nemlig den helstatlige og den ejderdanske, af hvilke den første ønskede en Forfatning, der omfattede hele Monarkiet, i Haab om at dette i Tidernes Løb kunde holdes sammen, medens den anden gik ud paa for enhver Pris at bevare en nøje Forbindelse mellem Kongeriget og Sønderjylland, selv om dette kun kunde ske med Tabet af Forbundslandet Holsten og at Danmarks Grændse sattes ved Ejderen. Helstaten søgte gjennem Slesvig at vinde Holsten, og faldt derved sammen med Tysklands Ønsker, der gik ud paa gjennem Holsten at vinde Slesvig; ogsaa Slesvigholstenismen arbejdede Helstatspolitiken i Hænderne, da det for Slesvigholstenerne navnlig kom an paa at sikkre Forbindelsen mellem Slesvig og Holsten og undgaa ethvert Grændseskjel ved Ejderen. Havde Ejderpolitiken, der navnlig lededes af det nationalliberale Parti, sejret, havde det været muligt for den at sejre trods Udlandets Modstand og navnlig Englands lunkne Venskab, da kunde meget have været anderledes i Danmark, end det nu er; men saaledes skulde det ikke gaa. En i London den 2den August 1850 af Stormagternes Repræsentanter undertegnet Protokol udtalte sig for Helstaten og for en ny Thronfølgelov, da Frederik den Tredies Stamme snart syntes at maatte uddø. Dette fremkaldte stor Bevægelse i Landet, Forsøg gjordes paa at ordne Forfatningsforholdet i Henhold til Londonprotokollen, men mislykkedes, Ministre skiftedes, og da omsider det ufolkelige Ministerium Ørsted af 27de Januar 1852, i hvilket Bluhme var Udenrigsminister, Dagen efter sin Udnævnelse, den 28de Januar, lod udgaa en kongelig Kundgjørelse, ifølge hvilken der skulde saa at sige oktrojeres en Fællesforfatning for hele Monarkiet, tilligemed særlige Forfatninger for hver af Landsdelene, udbrød den heftige Kamp mellem Regering og Rigsdag, som varede, indtil Ørsteds Ministerium afskedigedes den 3die December 1854 og afløstes af Ministeriet Bang, og under hvilken den folkekjære Konge var paa Veje til at blive skilt fra sit tro Folk. Allerede i Februar 1852 havde de tyske Tropper forladt Holsten, i 1854 var Toldgrændsen bleven flyttet til Kongeaaen, Slesvig og Holsten havde faaet særlige Forfatninger, en Forordning af 26de Juli 1854 om en Fællesforfatning med et særligt Rigsraad var udkommen, og nu blev det det nye, folkelige Ministeriums Opgave at ordne Forholdene paa en saadan Maade, at de ikke gav Anledning til Indskriden fra Udlandets Side. Den 2den Oktober 1855

underskrev Kongen Loven om den nye Fællesforfatning, i hvis Rigsraad Mænd fra alle Landsdelene skulde have Sæde, og samtidig dermed indskrænkedes Danmarks Riges Grundlov til kun at gjælde for Kongerigets særlige Anliggender.

Var Tyskland og vare Slesvigholstenerne tilfredsstillede hermed? Nej langtfra! Disse sidste mødte vel i Rigsraadet, men kun for at gjøre Spektakler og Indvendinger og snart efter nedlægge deres Mandater; de protesterede baade ude og hjemme og sendte deres Klager til den tyske Forbundsdag. Den danske Regering vexlede skarpe og bittre Noter med den preussiske, der aabenlyst blandede sig i Slesvigs Anliggender, og Forbundet erklærede den 11te Februar 1858 Fællesforfatningen for ugyldig for Holstens og Lauenborgs Vedkommende. Ministeriet Hall, der siden Maj 1857 havde overtaget Styret, svarede ved den 6te November 1858 at hæve denne Forfatning for Holsten og Lauenborg og indskrænke den til kun at gjælde for Kongeriget og Sønderjylland. Men efter dette nødtvungne Skridt i ejderdansk Retning blev det først rigtig galt. Slesvigholstenerne kom i heftig Bevægelse, Noter vexledes med Preussen, Ministeriet Hall maatte en Tid, fra 2den December 1859 til 8de Februar 1860, vige for et Ministerium Rotwitt, sammensat af temmelig ubekjendte Mænd, som ved Rotwitts pludselige Død atter maatte afgive deres Portefeuiller til et nyt Ministerium Hall; England blandede sig i Striden, og det lykkedes foreløbig at bevare Freden. I Januar 1861 truede Tyskland paany med Exekution, og Danmark rustede sig, som ovenfor nævnet, og paa samme Tid erklærede de slesvigske Stænder, at de ønskede at forblive uadskillelig forenede med Danmark. Uvejret drev atter over. I Februar 1862 protestere Preussen og Østerrig i Forening imod, at det danske Rigsraad fatter nogen Beslutning om en forandret Stilling for Slesvig, og i August samme Aar kommer der endogsaa fra den samme Kant en Opfordring til, at Fællesforfatningen hæves ogsaa for Slesvigs Vedkommende, og at en ny, nærmere betegnet Forfatning i slesvigholstensk Aand, en Slags Firdeling af Riget, der ikke alene havde vundet den tysksindede engelske Udenrigsminister Lord John Russells, men ogsaa Ruslands Billigelse, blev indført. Hall svarede herpaa med et, i et værdigt Sprog holdt, bestemt Afslag i en Note af 5te November 1862.

Forholdene vare saaledes meget spændte, da det afgjørende Aar 1863 oprandt. I Begyndelsen af Aaret indgav Rigsdagens Landsthing en Adresse til Kongen med Opfordring om at holde fast ved Fællesforfatningen for Kongeriget og Slesvig, medens de holstenske Stænder sendte en Adresse til Forbundsdagen om at virke for en fast og varig Forbindelse imellem Holsten og Slesvig, og kort Tid efter indgave de til den samme Myndighed en formelig Klage over den danske Regerings Adfærd. Bevægelsen omkring i Landet var stor. I Kjøbenhavn afholdtes den 28de Marts et Folkemøde i Kasino, i hvilket der fattedes flere Beslutninger i ejderdansk Aand, der senere tiltraadtes paa forskjellige Møder omkring i Landet, og allerede to Dage efter, den 30te Marts, udstedtes en kongelig Kundgjørelse, ifølge hvilken Holsten og Lauenborg fuldstændig skulde udskilles fra Fællesskabet med det øvrige Monarki. Skjøndt de forviklede Forhold i Danmark satte det europæiske Diplomati i Bevægelse, var der dog Ingen, der dristede sig til at skride virksomt ind; rigtignok henvendte den engelske Regering sig til Kejser Napoleon med Anmodning om fælles Indskriden til Gunst for det saa haardt trængte Danmark; men da England ikke følte sig foranlediget til at stille sin Krigsmagt bagved en truende Note, saaledes som Frankrig forlangte, faldt dette Forsøg til Jorden. Den 1ste Oktober beslutede den tyske Forbundsdag at skride virksomt ind ved at lade foretage Exekution i Holsten og Lauenborg, der skulde iværksættes af Preussen, Østerrig, Hannover og Sachsen. Danmark begyndte at ruste sig, og Tropper sendtes til Danevirke. Under disse Begivenheder var det dog lykkedes den danske Regering at faae de fremmede Magter stemte for Indførelsen af en ny Grundlov, gjældende for Kongeriget og for Slesvig, og selv den preussiske Udenrigsminister Hr. von Bismark havde ikke kunnet rejse nogen Indvending herimod: Lovforslaget herom blev forelagt Rigsraadet, der efter en varm Debat vedtog det med 40 Stemmer mod 16 den 13de November, og den saakaldte Novemberforfatning, der skulde opnaa saa stor Navnkundighed, var rede til Kongens Underskrift. Men da havde Bismark alt skiftet Sind, thi han vidste nu, at et Thronskifte stod for Døren i Danmark.

Alle Ulykker forenede sig for at vælte ind over det ulykkelige Fædreland. Den folkelige Konge Frederik den Syvende laa dødssyg

paa Lyksborg ved Flensborg. Da hans Farbroder, Arveprinds Ferdinand, var død kort forinden, den 29de Juni 1863, var han den sidste mandlige Ætling af Frederik den Tredies Stamme, og Thronen vilde ifølge Thronfølgeloven af 31te Juli 1853 ved hans Død gaa over til Prinds Christian af Glücksburg, der var formælet med Christian den Ottendes Søsterdatter Prindsesse Louise. Kong Frederik havde siden først i September opholdt sig i Sønderjylland for selv at tilsee de Foranstaltninger, der bleve trufne til at bevogte den truede Sydgrændse, for at mønstre Tropperne og holde Modet oppe hos sine tro Sønderjyder; ikkun nogle Dage i Oktober var han i Kjøbenhavn for at holde Raad med sin Regering. Paa en Udflugt til Danevirke den 6te—9de November paadrog han sig en Forkølelse og fik Rosen i Ansigtet; Sygdommen tog hurtig til, og allerede Søndag Eftermiddag den 15de November 1863 Kl. 2½ drog Kong Frederik sit sidste Suk. Hans Lig førtes til Kjøbenhavn med Dampskibet *Slesvig* og blev den 19de December bisat i Frederik den Femtes Kapel i Roeskilde.

Krigen var nu uundgaaelig, skjøndt der blev gjort Alt for at afværge den; thi Preussen vilde have Krig. Christian den Niende havde strax efter sin Thronbestigelse, nemlig den 18de November, underskrevet den nye Fællesforfatning, og naar Preussen benyttede denne Omstændighed til Strid med Danmark, da var det kun et Paaskud; thi ikke alene havde den danske Regering erklæret sig rede til at tage Novemberforfatningen tilbage paa forfatningsmæssig Maade, naar Krigen derved kunde undgaaes, men Bismark havde ligefrem paa sin Side erklæret, at, selv om dette skete, maatte Preussen dog besætte alle tre Hertugdømmer. At det tyske Forbund som saadant ikke havde anerkjendt Prinds Christian som Thronfølger i Hertugdømmerne, var ogsaa kun et Paaskud; thi ved en i London den 8de Maj 1852 undertegnet Protokol var han bleven anerkjendt af alle interesserede Magter, deriblandt saavel Preussen som Østerrig. Nej Grunden til, at Preussen vilde have Krig og derfor i de mange Aar siden Freden i Berlin havde holdt Spørgsmaalet om sit Mellemværende med Danmark aabent og blandet sig i dets indre Anliggender, var en dobbelt. Den ene Grund var, at en Krig med Danmark, en Befrielse af «de slesvigholstenske Brødre» for «det danske Aag» var meget populær i Tyskland, og under den i For-

bundet herskende Gjæring gjaldt det om hvem, der kunde vinde Overherredømmet, Preussen eller Østerrig, og begge disse paa hinanden skinsyge Magter traadte derfor lige fjendtligt op imod Danmark. Den anden Grund var, at Preussen higede efter at udstrække sit Herredømme over Østersøen og skaffe sig Værfter og Orlogshavne til sin opvoxende Flaade.

Thi Preussen var begyndt at blive en Sømagt. Haardt havde det i Krigen med Danmark maattet føle Savnet af Krigsskibe til at møde sin Fjende med paa Søen, sprænge den byrdefulde Blokade og naae de danske Øer, hvorefter Fingrene kløede, og da Forsøget paa at skabe en almindelig tysk Flaade var glippet, maatte der tilvejebringes en særlig preussisk. Dette Forsæt var i høj Grad populært i Tyskland, hvor man foreslog at tilvejebringe den nye Flaade ved en Nationalsubskription, ved frivillige Bidrag, der lagdes i Sparebøsser i Form af Kanonbaade, som ophængtes paa offentlige Steder, ved f. Ex. at offre en lille Skjærv for hvert Krus Øl, man drak, og andet Lignende; men dette Middel viste sig snart som utilstrækkeligt. Der skulde formange Bidrag, drikkes formange Kruse Øl, til at skabe en Flaade; thi Krigsskibe ere dyre Varer, og for Alt, hvad der kom ind ved Nationalsubskriptionen, kunde der kun anskaffes — en Kanonbaad. Den preussiske Regering maatte optage Flaaden paa sit Budget, og saa gik det bedre. Man havde *Gefion* og nogle andre Skibe fra den opløste tyske Flaade, hvortil man kjøbte et Par engelske Sejlskibe; men disse havde dog nu ikke synderlig Værdi som Krigsskibe. Derimod byggede man, dels paa Orlogsværftet ved Danzig, dels i Dänishwold ved Rygen og muligen andre Steder et større Antal i det Hele taget gode, kraftige og vel armerede Skruekanonbaade, der stode over de danske Kanonbaade, saavel i Styrke som i Hurtighed. Ved Slutningen af Aaret 1863 havde Preussen 6 saadanne Baade à 3 Kanoner og 80 Hestes Kraft, hvoraf 2, *Basilisk* og *Blitz*, vare paa et Togt i Middelhavet, og 15 andre à 2 Kanoner og 60 Hestes Kraft. Desuden havde det i Danzig bygget 3 store Skruekorvetter med lukket Batteri, saa store, som Farvandet tillod, nemlig *Arcona*, *Gazelle* og *Vineta*, hver paa 28 Kanoner og 375—400 Hestes Kraft, samt en Skruekorvet med aabent Batteri, *Nymphe*, paa 17 Kanoner og 200 Hestes Kraft, gode, med riflet Skyts bevæbnede Skibe, der efter Alt,

hvad der forelaa, stode over de danske Fregatter i Hurtighed og Kanonernes Rækning. Andre Korvetter vare under Bygning. Ved Krigens Udbrud var *Gazelle* paa en Expedition i de chinesiske Farvande, Kanonbaadene samledes i de indre Farvande ved Rygen, hvorfra de kunde løbe ud til begge Sider, *Arcona* og *Nymphe* henlagdes i Havnen ved Swinemünde, og *Vineta* ved Neufahrwasser, Yderhavnen til Danzig. Det skal kun endnu bemærkes, at Preussen ikke ejede en eneste Havn ved Østersøen, som var dyb nok til større Krigsskibe, og at selv den paabegyndte Orlogshavn ved Jahden, foruden at ligge ved Nordsøen, havde sine Mangler; derfor strakte man sine Fingre ud efter de gode danske Havne.

Danmark rustede. Tropperne droge afsted til Sønderjylland og samledes ved Danevirke, og inden Udgangen af November begyndte Krigsskibene at vise sig paa Søen; men der hvilede en tung Sky over Landet. Det lille Danmark stod overfor to af Europas største Militærmagter, Preussen og Østerrig, der støttedes af hele det øvrige Tyskland, og det var saa langt fra, at nogen anden Magt vilde række det en hjælpsom Haand, at endog England og Rusland ved særlige Sendebud i Kjøbenhavn søgte at øve en Pression paa den danske Regering og formaa den til at bøje sig for Preussens Fordringer. End ikke Broderrigerne Sverig og Norge, fra hvilke Danmark dog havde nogen Grund til at vente Bistand, fandt det raadeligt at lægge deres Bajonetter og Krigsskibe med i Vægtskaalen. Ministeriet Hall forlod Styret, og Nytaarsaften dannede Monrad et nyt Ministerium, i hvilket han selv var den eneste fremragende Personlighed, og om hvis Evne til at føre Statsskibet lykkeligt frem mellem de truende Skjær Mange nærede Tvivl. Den folkekjære Konge, efter hvem det var saa vanskeligt at tage Arv, var død; den nye Konge, af en ny Slægt, var ukjendt og uprøvet, og den Folkets Kjærlighed, som senere ved hans bramfrie Væsen og ærlige Fastholden ved Danmarks Frihedsbrev er bleven ham tildel i fuldt Maal, skulde han først vinde. De indre politiske Stridigheder og langvarige Forfatningskampe havde virket skadeligt paa Folkets Sammenhold og ikke kunnet undgaa at udøve en vis Indflydelse ogsaa paa den militære Stand, og skjøndt den Anskuelse, som Nogle søgte at gjøre gjældende, at Hæren skulde ud at kæmpe for Opretholdelsen af en Forfatning, «et

Stykke Papir», var, som vi ovenfor have viist, grundfalsk, saa havde den dog ogsaa sine Tilhængere. Ingen vil beskylde hverken Hærens eller Flaadens Befalingsmænd og Menige for, at ikke Enhver efter bedste Evne gjorde sin Pligt; men den opløftende Aand fra 1848 var borte.

Den 23de December rykkede Forbundstropperne over Elben ind i Holsten for at iværksætte Exekutionen og indsætte Hertugen af Augustenborg som Hertug, og de danske Tropper trak sig tilbage til Danevirke, hvor Hæren opstilledes under Generallieutenant de Mezas Kommando. I Januar Maaned 1864 trængte Preusserne og Østerrigerne ind i Hertugdømmerne under Anførsel af den gamle Feltmarskalk Wrangel, stødte Forbundstropperne tilside og marcherede lige til Ejderen. Den 31te Januar stillede Wrangel den Fordring til Meza, at han skulde trække sig ud af Sønderjylland, og da dette selvfølgelig blev afslaaet, rykkede Fjenden den 1ste Februar over Ejderen, og Krigen var dermed begyndt. Efter en hæderlig Fægtning ved Mysunde den 2den Februar og nogle mindre Sammenstød Syd for Danevirke, indsaae den danske Kommando, at Stillingen ikke kunde holdes; som vedtaget i et den 4de afholdt Krigsraad forlod hele den danske Hær Danevirkestillingen om Aftenen den 5te Februar, efterladende Kanonerne samt en stor Del Ammunition og Forraad, og naaede, efter et tungt og overordentlig anstrængende Tilbagetog, med udmattet Mandskab, dødstrætte Heste og sønderrevet Materiel og Beklædning Stillingen ved Dybbøl og paa Als, hvor de tre Divisioner sloge ned, medens den fjerde drog videre til Nørrejylland. Wrangel besatte det slesvigske Fastland. Opgivelsen af Danevirkestillingen kan have været militær rigtig; men den beredede det danske Folk en uhyre Skuffelse. Myndighederne vare ikke selv uden Skyld i, at Folket havde næret Tro paa denne Stillings Holdbarhed, og derfor var dets Sorg og Græmmelse nu saameget større.

Vi vende os til Flaaden, hvis Udrustning og Bevægelser ledede af Orlogskapitajn Otto Lütken, der som Marineminister var Medlem af det Monradske Ministerium. Under Krigsberedskabet og den udbrydende Krig var Løsenet for Flaaden, ligesom i 1848: Overførelse af Tropper og Materiel, Rekognoscering af Kyster og Fjorde, Understøttelse af Hærens Foretagender, Blokade af Fjendens Havne, Standsning af hans Søhandel og Opbringelse af hans Handelsskibe; men Forholdene havde dog væ-

sentlig forandret sig. For det Første maatte Sejlkrigsskibenes Tid nu ansees for sluttet; thi endskjøndt der i Foraaret 1864 udrustedes et Sejllinieskib, *Frederik den Sjette*, en Fregat, *Thetis*, og to Korvetter, kunde disse dog kun betragtes som en Reserve; hele Resten var Dampskibe, de gamle Hjulbaade, de nyere Skruefregatter, Korvetter, Skonnerter og Kanonbaade, samt Begyndelsen af Pandserskibene, nemlig — uden at medregne hertil Skonnerterne *Absalon* og *Esbern Snare* — Taarnskibet *Rolf Krake* og Fregatten *Danebrog*, hvilken sidste dog først blev færdig til at hejse Kommandoen den 30te Marts 1864. For det Andet havde den danske Flaade nu en Fjende overfor sig paa Søen, ikke alene i den unge preussiske Flaade, hvis Dampfregatter og Kanonbaade laa i de østersøiske Havne, men ogsaa i den meget større østerrigske Flaade, der vel havde en lang Vej fra Adriaterhavet til vore Farvande, men dog kunde ventes hertil i det tidlige Foraar. Følgen heraf blev et Par Kampe paa Søen, der, skjøndt de ikke kunde hædres med Navnet Søslag, da der kun var faa Skibe tilstede i dem, dog bleve mærkelige derved, at det var første Gang i Europa, der kæmpedes paa Søen med Skrueskibe og riflede Kanoner. I andre Henseender var denne Krig ogsaa mærkelig, idet den ikke alene dannede Begyndelsen til store Omvæltninger i Europa, men ogsaa til Anvendelsen af nye Vaaben ved Hærene, riflet Belejringsskyts og hurtigskydende Geværer.

Flaaden deltes i to Afdelinger, nemlig Eskadren i Østersøens vestlige Del og Eskadren i Østersøens østlige Del, af hvilke den første var stillet under Kommando af Orlogskapitajn Muxoll og havde at bevogte Farvandene, Bugter, Fjorde, Havne og Kyster Vest for Gjedser. Det var altsaa den, der stod i umiddelbar Forbindelse med Krigsskuepladsen og understøttede Hæren, navnlig ved Fjendens langvarige Belejring af Dybbøl og Als. Til den afsendtes derfor saagodtsom alle de mindre Dampskibe, de sex Skruekanonbaade, Hjulskibene, Skonnerterne *Absalon* og *Esbern Snare*, to Delinger af Rokanonbaade, hver paa 4 Chalupper og en Jolle med en Damper til Hjælp o. s. v.; men ogsaa adskillige store Skibe kom hertil, saasom de udrustede Sejlkrigsskibe, flere af Skrueskibene, der dog hyppig vexlede, og fremfor alle Pandserbatteriet *Rolf Krake*, Orlogskapt. Rothe, der i denne Krig spillede en lignende Rolle som *Hekla* i den forrige Krig derved, at det var et nyt Vaaben,

hvis Evne og Virkning saa let overvurderes. Det havde Station ved Sønderborg sammen med *Hekla* og *Gejser* og foretog flere Rekognosceringer ind i Fjordene under Fjendens Kanoner, navnlig i Vemmingbond, fra hvis sydlige Kyst Preusserne beskød Skandserne paa Dybbøl Bakke og den aabne By Sønderborg med deres langtrækkende Riffelkanoner. Disse Begivenheder skulle vi imidlertid ikke her søge at skildre, de ligge udenfor vort Æmne, da Flaaden heri kun spillede en, vel gavnlig, men dog kun lidet fremtrædende Rolle. De ere desuden endnu i saa frisk Minde, disse tunge Dage i Marts og April 1864, da hele det danske Folks Hjerte og Tanke hvilede over Dybbøl og Als, hvor den mægtige Fjende lod sine Spidsprojektiler og Granater regne ned over Skandserne og den fredelige By, Nat og Dag, bestandig med stigende Voldsomhed, medens han gradevis nærmede sig de ødelagte Skandser, hvor de danske Tropper holdt ud med en heltemodig Sejghed, som om de vilde bringe Flugten fra Danevirke i Glemsel, skjøndt Modstanden var haabløs og mangen brav Karl daglig maatte bide i Græsset — indtil omsider Fjenden hin 18de April stormede Stillingen, overvandt den lille danske Hær, hvis Rester gjennem Strømme af Blod trak sig tilbage til Als, og satte sig i Besiddelse af de Grusdynger, der nylig havde dannet Skanserækken paa Dybbøl Bakke. Heller ikke skulle vi opholde os videre ved den øvrige Virksomhed, som udøvedes af Muxolls Eskadre, og som navnlig bestod i Blokade af Kiel, Eckernførde, Neustadt, Øen Femern, efterat den var taget af Fjenden ved Overrumpling Natten mellem den 14de og 15de Marts, da denne kun var fattig paa Søkrigsbegivenheder, men vende os til andre Dele af Flaaden.

Kommandoen over Eskadren i Østersøens østlige Del blev overdraget Kontreadmiral, tidligere Marineminister C. van Dockum, der den 29de Februar hejste sit Flag paa Skruefregatten *Sjælland*, Orlogskapitajn Grove, og afgik til Østersøen. Han tog Station under Rygen, og forskjellige af Flaadens Skibe, saasom *Jylland*, *Skjold*, *Danebrog*, *Tordenskjold*, *Dagmar*, *Hejmdal*, *Thor*, *Fylla*, *Diana*, *Absalon* o. fl. underlagdes efterhaanden hans Kommando, dog ikke alle paa engang. Alle Adgange til Rygen og Stettin blokeredes, ligesom imod Øst Danzig og Pillow. Det er allerede anført, at de preussiske Skruekanonbaade

laa i Løbene indenfor Rygen og de to Skrueskibe *Arcona* og *Nymphe* paa 28 og 17 Kanoner ved Swinemünde.

Den 17de Marts om Middagen, et Par Timer efterat Linieskibet *Skjold*, Orlogskapitajn P. Wulff, var stødt til Kommandoskibet, som med Korvetterne *Hejmdal* og *Thor* laa under Jasmund (see Kaartet Side 79), saae man 6 preussiske Kanonbaade komme ud fra Peerd og de to Skruekorvetter, fulgte af den lille armerede Hjuldamper *Loreley*, nærme sig med strøgne Bramstænger Syd fra. Preusserne havde holdt godt Udkig fra deres høje Station paa Jasmund, og da de havde seet, at *Sjælland* og Korvetterne vare alene paa Blokaden, og Vejret var ganske stille, vilde de benytte Lejligheden til at løbe ud og angribe, idet de gjorde sig saa lette som mulig, for derved at blive saameget mere rapfodede; men nu var *Skjold* kommet til, og *Tordenskjold* nærmede sig Nord fra. Efterat have gjort Alting klart til Slag, gik *Sjælland* Fjenden imøde, fulgt i Kjølvandet af *Skjold*, der igjen efterfulgtes af de to Korvetter. De preussiske Skibe fortsatte deres Kurs, *Arcona* østligst, *Nymphe* nærmere Land og *Loreley* tæt bagved Midten, medens Kanonbaadene rangerede sig langsmed Kysten. *Sjælland* styrede midt ind imellem de to Korvetter for om muligt at afskære *Arcona*; men da Ilden aabnedes Kl. henad 3, og et Par velrettede Lag fra *Sjælland*, der understøttedes af *Skjold*, som dog maatte gire for at faae Kanonerne til at bære, havde gjort deres Virkning, drejede Preusserne pludselig rundt og flygtede hjemad, forfulgte af de danske Skibe. I over en halv Time var Skydningen heftig. Det lille hurtigsejlende *Loreley* holdt sig forude for *Sjælland* og beskød Fregatten langskibs; men da det saa fik nogle Skud fra dennes riflede Bougkanoner, ilede det skyndsomst ind under Kysten. Ogsaa *Nymphe* styrede nærmere ind imod Landet; men da de preussiske Skibe sejlede hurtigere end de danske, viste det sig umuligt at afskære *Arcona*, og lidt efter Klokken halv fem ophørte Skydningen: Kanonbaadene trak sig tilbage efterat have affyret nogle Skud paa lang Afstand; Fjendens Angreb var afslaaet. *Sjælland* og *Skjold* fulgte de fjendtlige Skibe tildørs i den klare Maaneskinsaften; de naaede Swinemünde omtrent Kl. 8. *Sjælland* havde 3 Døde og 19 Saarede; *Skjold* ingen.

Fjenden var atter dreven ind i sin Hule, og de danske Skibe fort-

satte Blokaden paa begge Sider af Rygen, Hovedstyrken med Kommandoskibet under Jasmund, Fregatten *Tordenskjold* med en mindre Damper, først *Gejser* og senere *Absalon*, under Tornebusken. Ved denne gamle danske Ø, hvor saamange Stednavne endnu minde om deres danske Oprindelse, i dette den danske Flaades, vi kunde gjerne sige klassiske Farvand, som vi saa ofte i disse historiske Skildringer have omtalt, laa nu de danske Skibe, langt fra Kysten, uden at være istand til at trænge ind i de indre Farvande. Her, hvor den kæmpestærke norske Konge Olaf Tryggvesen med *Ormen den Lange* maatte bukke under for Erik Jarl og den forenede dansk-svenske Flaade den 9de September Aar 1000; her, hvor Magnus den Gode i det ellevte Aarhundrede besejrede Jomsvikingerne og ødelagde deres Jomsborg; her, hvor Valdemar den Store og Absalon indtoge Arkona og erobrede hele Øen 1168; her, hvor Absalon sejrede over Venderne i det store Søslag ved Greifswaldø den 21de Maj 1184; her, hvor Niels Juel foretog sin dristige Landgang i Trompervig den 12te September 1678; her, hvor Sehestedt 1712 med sine fladbundede Skibe og Baade trængte ind i Nydyb og drev en svensk Eskadre paa 6 Fregatter og 4 Skytsskibe op til Stralsund, og hvor han tre Aar senere paany rensede Løbene ved sin Udholdenhed og sine besindige Manøvrer; i disse Farvande, der havde været Vidne til Niels Juels Kamp med Admiral Creutz's store Flaade den 25de og 26de Maj 1676, til Rabens Sejr over Sparre den 7de August 1715, til flere af Tordenskjolds lystige Skjærmydsler, og meget mere, laa nu de danske Skibe og bevogtede i Afstand de tyske Kanonbaade, der viste sig som sorte Pletter i Løbenes Mundinger. Tiderne havde forandret sig, hvorpaa Søfolkene vistnok tænkte under den ensformige Blokade. Af og til, naar Lejligheden var gunstig, kom dog nogle af Kanonbaadene udenfor og vexlede Skud med Skibene paa lang Afstand, og det var da især den langsomme Fregat *Tordenskjold*, som de havde udseet til Skive; men de løb ind igjen, naar de bleve forfulgte. En lille preussisk, hurtigsejlende Skruebaad *Grille*, bevæbnet med to smaa, men langt rækkende Riffelkanoner, kom undertiden, stolende paa sin Hurtighed, ud imod Blokadeskibene, sendte dem nogle Skud, uden selv at blive naaet, og løb saa ind igjen; Matroserne kaldte den «Drille». Ogsaa Korvetterne kom paany udenfor Havnen for

at lufte sig, men vendte om igjen, saasnart de bleve forfulgte. Ligeledes viste Korvetten *Vineta*, som laa ved Danzig, sig en Dag først i Maj udenfor Havnen; men da den blev forfulgt af *Skjold*, som paa denne Tid blokerede Danzig, flygtede den ind igjen til Neufahrwasser, hvor den laa saa vel beskyttet under Fæstningsværkerne, at end ikke Pandserfregatten *Danebrog* vovede at angribe den i denne Rede.

Det var imidlertid ikke Østersøen alene, som bevogtedes af den lille danske Flaade, ogsaa paa Nordsøen fæstedes Blikket. Havde Preussen alene været Danmarks Fjende, da havde det været let at blokere de tyske Havne og Floder, ogsaa i Nordsøen, thi den unge preussiske Flaade formaaede Intet mod den danske; men nu var Østerrig med, en Sømagt af langt højere Rang, og skjøndt det betænkte sig noget længe paa at sende sine Skibe den lange Vej til de nordlige Farvande, vidste man dog, at de vilde komme, og at de lunkne Englændere uhindret vilde lade dem passere gjennem Kanalen. De danske Skibe maatte derfor gaa frem med megen Forsigtighed. I Januar Maaned var Skruefregatten *Niels Juel*, Orlogskapitajn Gottlieb, afgaaet til Nordsøen og Kanalen, navnlig for at opsøge de to preussiske Kanonbaade *Basilisk* og *Blitz*, der tilligemed den armerede Hjulbaad *Der preussische Adler* vare paa Tilbagevejen fra Middelhavet, hvor de som tidligere anført havde været paa Togt. Midt i Marts kom Fregatten tilbage, uden at have seet noget fjendtligt Krigsskib paa sit Kryds. Skruekorvetten *Dagmar*, Kapitajnltn. Wrisberg, blev da udsendt; men den var ikke heldigere.

Der dannedes da en lille Nordsø-Eskadre under Kommando af Orlogskapt. E. Suenson, der den 29de Marts hejste sin Stander paa *Niels Juel* og i Begyndelsen af April afgik til Nordsøen med denne Fregat og med Skruekorvetten *Hejmdal*, Kapitajnltn. S. Lund. I Nordsøen traf de sammen med *Dagmar*, der blev underlagt Suensons Kommando, og den lille Eskadre tog derefter Station i Helgolandsbugten. Man vidste, at de østerrigske Krigsskibe vare undervejs; men de Efterretninger, som indløb herom fra Helgoland og fra Hamborg, vare unøjagtige og modsigende. Vesterhavsøerne vare endnu i de Danskes Besiddelse. En Deling af 6 Kanonjoller, som siden 1861 havde været oplagt paa Fanø, var bleven udrustet og bemandet og tilligemed den lille Damper *Limfjorden* og endel Toldkrydsere og andre mindre Fartøjer

underlagt Kapitajnltn. Hammer, hvem det var overdraget at beskytte Øerne. Hammer kom engang imellem med *Limfjorden* ud til Skibene for at melde, hvad han vidste; men det var ikke Stort. Endelig, først i Maj, netop som *Dagmar* var afgaaet til Texel for om muligt at opsnappe et rigtladet Bremerskib, der ventedes hjem, indløb der Meddelelse om, at de østerrigske Skibe havde passeret Kanalen, og at de omtalte preussiske Kanonbaade laa ved Texel. Suenson løb da strax derned med de andre to Skibe, kaldte *Dagmar* tilbage, og, da det var nødvendigt at indhente nøjere og sikkrere Efterretninger om Fjendens Styrke og Bevægelser, saae han sig nødsaget til at løbe op med Eskadren til Christianssand, det almindelige Tilholdssted, for ved Telegrafens Hjælp at faae det rette Sammenhæng at vide.

I Christianssand afløstes *Dagmar* af Skruefregatten *Jylland*, Orlogskapitajn P. C. Holm, der var afgaaet fra Eskadren i Østersøen; men om Østerrigernes Styrke fik man ingen nøjagtig Besked, og efterat Suenson havde telegraferet til Marineministeren: «Jeg gaaer Sønder paa; har ikke anden Deling Østerrigere sluttet sig til første, møder jeg Fjenden» og faaet det korte Svar: «Lykkelig Rejse!», stak Eskadren den 6te Maj i Søen. Denne første Del talte, som man senere erfarede, Skruefregatten *Schwarzenberg*, der førte Delingschefens, Kommandør Tegethoff's Stander, Skruekorvetten *Radetzky*, Kapitajn Jeremiasch, og Skonnerten *Seehund*, hvilken sidste dog maatte blive tilbage i en engelsk Havn for Søskade; men til Gjengjæld forenede de første sig med de preussiske Skibe ved Texel, og hele Eskadren sejlede op til Elben. Den anden Deling, som var meget kraftigere og blandt andre talte et Pandserskib og et Linieskib, var endnu langt tilbage og kom ikke til at spille nogen Rolle.

Førend vi gaa videre, ville vi veje de to Modstandere imod hinanden. De vare omtrent lige stærke. Suenson havde to Fregatter og en Korvet, Tegethoff en Fregat, en Korvet, 2 Kanonbaade og en Hjulbaad. Af de danske Skibe førte *Jylland*, 400 Hestes Kraft, 44 Kanoner, hvoraf 12 riflede, *Niels Juel*, 300 H. K., 42 Kanoner, hvoraf ligeledes 12 vare riflede, *Hejmdal*, 260 H. K., 16 Kanoner, hvoraf 2 riflede; tilsammen 960 Hestes Kraft og 102 Kanoner, nemlig 22 attenpundige og 4 tolvpundige Riffelkanoner, samt 76 glatløbede Tredivepundigere. Af

de østerrigsk-preussiske Skibe førte *Schwarzenberg*, 400 Hestes Kraft, 50 Kanoner, *Radetzky* paa 300 H. K. 31 Kanoner, *Basilisk* og *Blitz* paa 80 H. K. hver 3 Kanoner, hvoraf 2 særdeles gode 24pundige Riffelkanoner, og *Adler* paa 150 H. K. 4 Kanoner; tilsammen 1010 Hestes Kraft og 91 Kanoner, hvoraf 13 vare 24pundige Riffelkanoner, 10 vare 60pundige og 68 30pundige glatløbede Kanoner. De østerrigsk-preussiske Skibe vare altsaa i det Hele taget forsynede med større og kraftigere Skyts end de danske.

Den 6te Maj, samme Dag som de Danske forlode Christianssand, løb den forenede Eskadre ud fra Elben og saae Morgenen efter et stort Skib, som blev jaget; men da det viste sig at være den engelske Fregat *Aurora*, som laa her for at bevogte den engelske Ø Helgoland, blev Jagten opgiven. Den 9de om Morgenen løb Tegethoff igjen ind paa Elben; men da han her modtog et Telegram fra Helgoland om, at der var danske Fregatter i Farvandet, stak Eskadren paany i Søen for at opsøge dem. Den danske Eskadre var nemlig sejlet Syd paa, havde den 7de maattet ligge stille i længere Tid, medens en Læk blev stoppet i *Hejmdals* gamle Kjedler, og var den 8de om Morgenen nede i Helgolandsbugten truffen sammen med *Aurora*. En Officer sendtes ombord for at komplimentere, og Engelskmændene lod falde Ord om, at de Dagen forud vare blevne jagede af en østerrigsk Eskadre, hvor stor den var, og af hvilken Slags Skibe den bestod. Nu vidste man Besked, vidste, at man havde for sig en Fjende, man kunde haabe at magte, og Alle paa Skibene vare besjælede af Iver og Længsel efter at maale sig med ham. Eskadren løb ind under Kysten for at rekognoscere. Morgenen efter kom Hammer ud med *Limfjorden* og berettede, at Fjenden nylig havde været seet under Landet, og Kursen blev da sat imod Syd under skarpt Udkig og spændt Forventning.

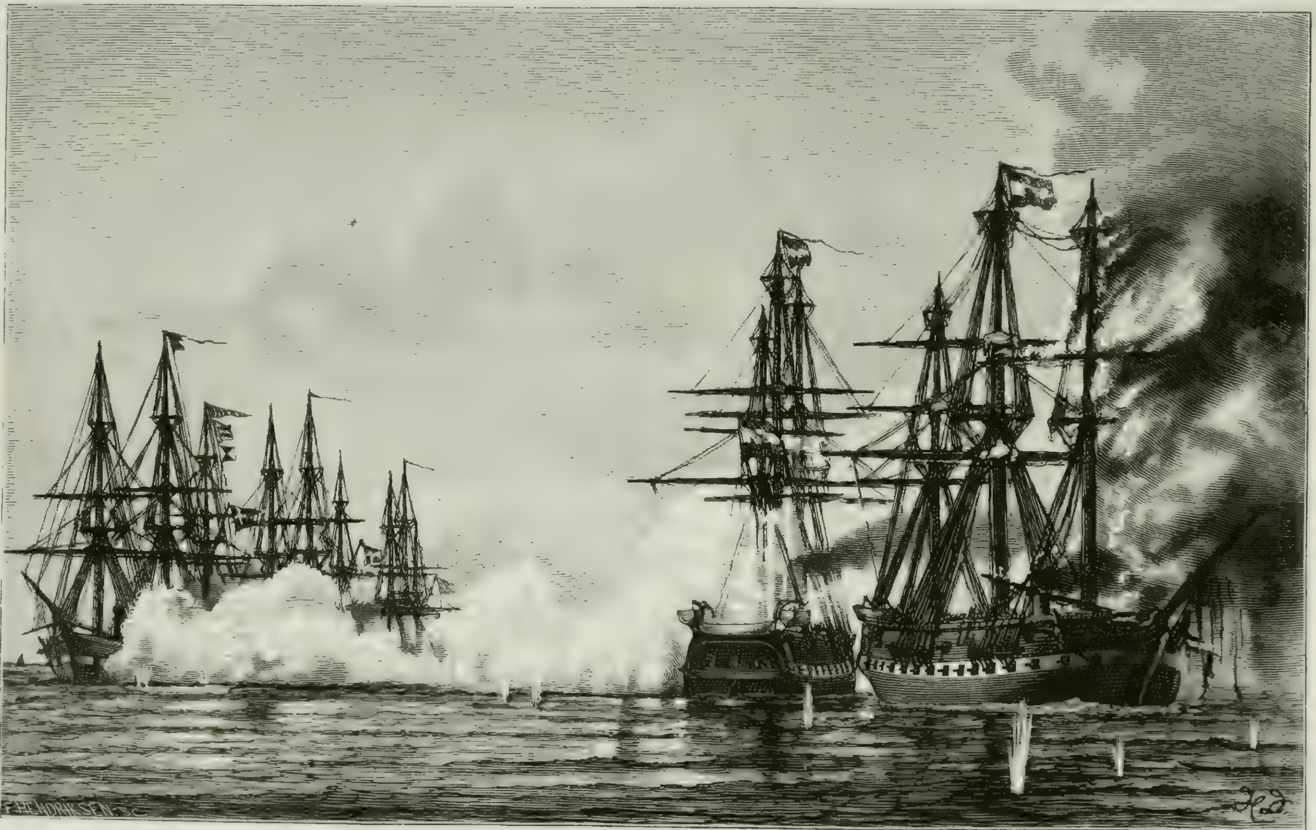
Det var den 9de Maj om Formiddagen, og de to Eskadrer styrede nu, som vi have seet, hinanden imøde. Vejret var klart og smukt, Søen rolig. Strax efter at have forladt Kysten ved Føhr, opdagede man fra de danske Skibe Røg i Syd, satte Kursen i denne Retning og fik snart Vished for, at det var den fjendtlige Eskadre. Suenson kaldte de to andre Skibe op paa Siden af *Niels Juel* og raabte over til dem med høj Røst: «Der have vi Østerrigerne, nu møde vi dem; jeg stoler paa,

vi ville kæmpe, som vore tappre Kammerater ved Dybbøl!» Tre kraftige Hurraraab vare Svaret, og da der strax blev givet Befaling til at danne en sluttet Kjølvandslinie og følge Kommandoskibet, stillede *Jylland* sig tæt i Kjølvandet paa *Niels Juel*, og *Hejmdal* sig ligesaa tæt i Kjølvandet paa *Jylland*, og med fuld Fart gik den lille Eskadre imod Fjenden. Den østerrigsk-preussiske Eskadre havde gaaet i Frontlinie, det ene Skib ved Siden af det andet; men da den omtrent Kl. 1 fik den danske i Sigte, gav Tegethoff Befaling til at danne Kjølvandslinie og signalerede til Skibene: «Vore Hære have tilkæmpet sig Sejre, lad os gjøre det Samme!» *Radetzky* stillede sig i Kjølvandet paa *Schwarzenberg*, derefter kom *Adler* og de to Kanonbaade, og Kursen sattes Nord i, lige mod de danske Skibe.

Niels Juel drejede lidt imod Øst, for at afskære Fjenden fra et Tilbagetog til Elben, og da *Schwarzenberg* begyndte at gire til samme Side, som om det vilde løbe foran om de Danske, forhindredes dette ved, at *Niels Juel* drejede endnu mere mod Øst, hvorved Eskadrerne kom til at passere hinanden paa Styrbords Side. Paa en Afstand af lidt mindre end en halv Mil aabnede *Schwarzenberg* omtrent Kl. 2 Ilden fra sine længst rækkende Kanoner, hvis Granater faldt ned tæt ved de danske Skibe, og da Eskadrerne nærmede sig hinanden omtrent 800 Alen hvert Minut, varede det kun nogle Øjeblikke, inden Skydningen var udbredt over begge Linierne. Granater og Kugler susede gjennem Luften. *Schwarzenberg*, som gik i Spidsen og derfor modtog det første Lag af de danske Skibe, et efter et, efterhaanden som det kom dem paa Skudvidde, blev strax temmelig medtaget, hvorimod det i den meget tæt sluttede danske Linie var dennes midterste Skib, *Jylland*, som led mest. Preusserne havde drejet af tilvenstre, i Læ af de store Skibe, hvor det var vanskeligt at ramme dem, medens de selv med Nytte kunde bruge deres langt rækkende Kanoner. Ombord i de danske Skibe — hvor vi kjende Forholdene bedst — var Alting Liv og Lystighed, den gamle nordiske Sømandsaand lyste ud af Folkenes Øjne, og mangen drøj Nyboders-Vittighed, mange kaade Udraab fra Kjøbenhavns Gader maatte passere Revue. Kapitajn Suenson stod under hele Kampen paa *Niels Juels* Kommandobro og uddelte sine Befalinger, medens Kuglerne hvinede omkring ham og en Granatstump slog Raaberen ud af Haanden paa

hans Adjudant ved Siden af ham. Naar Nogen dræbtes eller saaredes ved en Kanon, sprang de Andre tilside, men fore strax efter igjen med usvækket Lystighed tilbage til deres Tallier. Det uheldigste af alle Skudene rammede *Jylland;* det var en Granat, som slog ind paa Batteriet, og foruden at anrette endel Ødelæggelse dræbte 7 Mand og saarede 11.

Eskadrerne havde passeret hinanden og begge drejet lidt til Styrbord for at faae Kanonerne til at bære, da de to østerrigske Skibe foretoge en Manøvre, som blev skjæbnesvanger for dem. *Radetzky* løb nemlig op paa Siden af *Schwarzenberg* — hvorved de preussiske Smaaskibe, som stode Fare for at blive afskaarne, atter dækkedes — og begge Skibene vedbleve at dreje, saa at de en kort Stund kom til at vende Stævnene imod de danske Skibe og bleve beskudte langskibs. *Hejmdal* var dem nærmest og maatte vente efter Drejningen at faae det glatte Lag af *Radetzkys* bagbords Kanoner; det standsede derfor et Øjeblik Skydningen for at forberede sig paa at besvare den forventede Hilsen. *Radetzky* skød, men Kuglerne gik over Hovedet paa *Hejmdal,* uden at anrette nogen Skade, og Svaret udeblev ikke. Østerrigerne havde drejet helt rundt og atter stillet sig i Kjølvandslinie, og begge Eskadrer gik nu samme Vej, imod Sydvest, omtrent 1500 Alen fra hinanden; men *Schwarzenberg* var allerede ilde tilredt. Fortoppen, der var rammet af en Granat, stod i Brand, Skydningen var bleven kjendelig svagere, og fra Batteriet saae man snart efter Ild og Røg slaa ud gjennem Portene. Havde *Schwarzenberg* været et Sejlskib, vilde det med sin brændende Rejsning have været redningsløst fortabt; men det havde sin Bevægekraft under Vandet, og Maskinen vedblev ufortrødent at arbejde. Tegethoff hejste Signal til at «dreje af for Vinden», og begge Skibene søgte nu ad Helgoland til, forfulgte af den bestandig tæt sluttede danske Eskadre. For at beskytte og om muligt frelse sin brændende Kammerat, kastede *Radetzky* sig imellem ham og de danske Skibe og fortsatte saaledes Skydningen (see Billedet), hvilken kjække Manøvre, der danner det smukkeste Træk i hele Kampen, lykkedes fuldstændig. I dette kritiske Øjeblik gjorde Suenson Signal til Skibene at «dreje otte Streger til Styrbord», for at komme Fjenden nærmere paa Livet og bringe *Radetzky* under en dobbelt Ild; men denne Manøvre kunde ikke udføres, da

Søkampen ved Helgoland (9de Maj 1864).

Jylland havde faaet sin Ratline overskudt og Roret derfor ikke strax kunde drejes, og Eskadren maatte fortsætte sin Kurs i samme Retning som de østerrigske Skibe, der mere og mere nærmede sig den neutrale Grund omkring Helgoland. Denne naaede de Kl. 4 om Eftermiddagen, to Timer efter at Kampen var begyndt, og Suenson saae sig nu nødsaget til at befale, at Skydningen standsedes, da man var under den engelske Øes Kanoner, og da den engelske Fregat *Aurora*, som havde været Vidne til Slagets Gang, løb ind imellem de kæmpende Eskadrer for at dække sit Lands Territorium. De preussiske Skibe vare allerede ankomne i god Behold. De danske Skibe bleve liggende roligt udenfor, indtil de om Aftenen, efterat have seet den brændende Mast falde paa *Schwarzenberg*, satte Kursen Nord efter mod Sild. Her fik Suenson Morgenen efter Budskab om, at der var afsluttet en Vaabenstilstand fra om Middagen den 12te Maj, hvorfor Eskadren afgik med de Døde og Saarede til Christianssand, for at landsætte dem der og senere begive sig til Kjøbenhavn.

Den lille danske Eskadre havde vundet en fuldstændig Sejr, hvorom Efterretningen hurtig udbredtes over hele Landet og fremkaldte Glæde overalt, et Lysglimt paa den mørke Himmel, en kort Oplivelse af den nedtrykte Stemning. Den danske Sømands Roes gjenlød paany fra hans Landsmænds Læber. Han havde ikke sejret ved nogen Overmagt i Styrke, men alene ved en god Organisation, ved en sikker og hurtig Skydning, ved en rolig og bestemt Ledelse af Manøvrerne, og derved, at Skibene hele Tiden holdtes tæt sluttede; desuden indtraf der flere Uheld paa *Schwarzenberg*, saasom en Sprængning af nogle paa Batteriet opstablede Granater, samt at der flere Gange udbrød Ild i Skibet. Østerrigerne havde 49 Døde og Savnede, 72 haardt og 80 let Saarede, af hvilke de Fleste tilhørte *Schwarzenberg*; Preusserne havde hverken Døde eller Saarede. Paa den danske Eskadre var der 12 Døde, 17 haardt og 39 let Saarede, de Fleste paa *Jylland*. Af de danske Skibe havde denne Fregat lidt mest og faaet 18 Skud, hvoraf 2 tæt ved Vandgangen; men *Schwarzenberg* blev rammet af 70 til 80 Skud i Skroget foruden en Mængde i Rejsningen. Begge Modstandere havde kæmpet tappert, og ved sin Hjemkomst blev Kapitajn Suenson af Kong Christian, som personlig modtog de ankommende Skibe paa Kjøbenhavns Rhed, benaadet

med Danebrogsordenens Storkors. Tegethoff, som «kæmpede ved Helgoland og sejrede ved Lissa» (Indskriften paa hans Gravmonument), blev af sin Kejser udnævnt til Admiral.

I Christianssand vare de Faldne blevne jordfæstede og de Saarede anbragte i Hospitalet og private Huse. Vore norske Brødre og Søstre plejede de Saarede med en opoffrende Omhu og værnede om de Dødes smukke Hvilested, hvor Byen lod oprejse en høj Mindesten over de faldne danske Søkrigere, hvis jordiske Levninger nu var den anbetroet. —

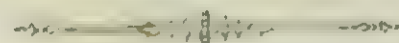
Som anført var der afsluttet en Vaabenstilstand fra den 12te Maj om Middagen, og den skulde vare en Maaned. Det var nemlig omsider lykkedes Lord Russell, efter mange Anstrængelser, at formaa de Magter, som i sin Tid havde undertegnet Londonprotokollen, til at gaa ind paa at lade afholde et Møde i London; men de tyske Regeringer trak Tiden ud — de vilde vente, til Dybbøl var erobret, hvilket skete den 18de April — og først den 25de April indfandt deres Repræsentanter sig i London, hvorefter Møderne toge deres Begyndelse. Det eneste, man kunde blive enig om, var Vaabenstilstanden, under hvilken Hærene skulde beholde den Stilling, de havde ved dens Begyndelse, og Blokaden ophøre. Skibene kaldtes som Følge heraf hjem og fik Station dels i Kjøge Bugt dels i Sundet, medens adskillige af dem benyttedes til Troppetransport.

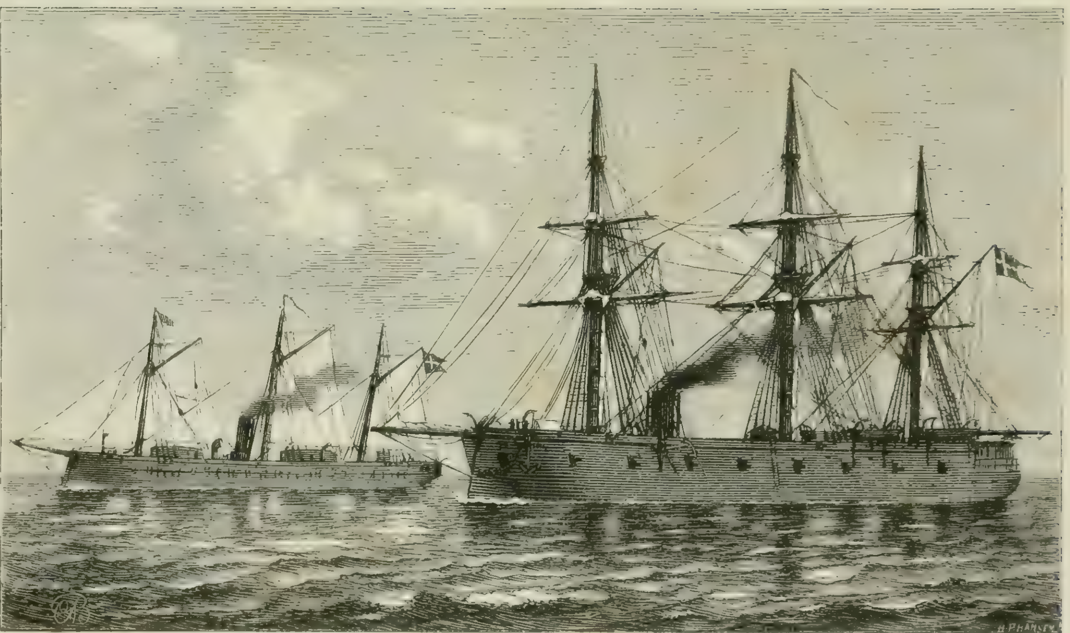
De Delegerede i London kunde ikke blive enige. Lord Russell gjorde sig al optænkelig Møje for at mægle og tilbød Tyskerne at søge at formaa de Danske til at afstaa det ene Stykke af deres Land efter det andet: men de vare umættelige. Den eneste trofaste Støtte, de Danske havde ved Mødet, var den svensk-norske Afsending Grev Wachtmeister; men hvad formaaede han imod de store Magter! Flere Forslag kom frem, om Hertugdømmernes Forening og Adskillelse fra Danmark, om Sønderjyllands Deling efter forskjellige Linier, om et neutralt Bælte mellem Danmark og Tyskland m. m.; men Alt forkastedes fra den ene eller den anden Side. Hermed gik Tiden hen, og da man endnu nærede et svagt Haab om at komme til et Resultat, blev Vaabenstilstanden forlænget til og med den 25de Juni.

Under disse kritiske Forhold, da Krigen truede med igjen at bryde ud, og en større Afdeling af den østerrigske Flaade kunde ventes til Nordsøen, hvortil allerede flere Skibe vare ankomne, samledes i Bugten ved

Kiel, under Kommando af Kontreadmiral van Dockum, alle de danske Krigsdampskibe, som vare til Raadighed, for at indøves i samlet Flaadesejlads og være rede til at tage imod, hvad der maatte komme. Her i dette Farvand, som vi kjende saa godt, mellem Femern, Langeland, Ærø, Slesvig og Holsten (see Kaartet Side 269), her, hvor Christian den Fjerde kæmpede paa *Trefoldigheden* den 1ste Juli 1644, her, hvor Admiral Pros Mundt med sin Eskadre paa 3 Orlogsskibe og 12 Fregatter blev fuldstændigt ødelagt af Wrangels knusende Overmagt i det blodige Søslag den 13de Oktober samme Aar, her, hvor Gabel sejrede over Wachtmeister den 24de April 1715 og Tordenskjold forfulgte sin tilkommende Fregat *Hvita Örn*, her, hvor saamange mærkelige Begivenheder ere forefaldne i Tidernes Løb, samledes nu, i Junidagene 1864, en efter vore smaa Forhold virkelig bydende Magt, den kraftigste Flaade, Danmark havde havt forenet i Søen, siden Flaaden ranedes 1807. Der var Pandserfregatten *Danebrog* og Pandserbatteriet *Rolf Krake;* der var Linieskibet *Skjold*, Fregatterne *Jylland*, *Sjælland*, med Admiral van Dockums Kommandoflag, *Niels Juel*, med Kapt. Suensons Kommandostander, og *Tordenskjold;* der var Korvetterne *Dagmar*, *Hejmdal* og *Thor*, Skonnerterne *Absalon*, *Fylla* og *Diana*, samt Hjulbaadene *Holger Danske* og *Hekla*, tilsammen 15 kampdygtige Krigsdampere med 233 Kanoner og 3800 Hestes Kraft. Flaaden havde sin Ankerplads ved den sydvestlige Kyst af Langeland, hvor den var opstillet i to Linier langsmed Landet, de store Skibe i den yderste, de mindre i den inderste Række. Hver Dag, naar Omstændighederne tillode det, lettede hele Flaaden og dampede ud i Bugten, hvor der foretoges alle Slags taktiske Øvelser med en Orden og Præcision, som om det kunde være en Hærafdeling, der exercerede paa en stor Fælled. Snart laa Skibene i Kjølvandslinie, snart i Frontlinie; nu i een, nu i to eller tre Delinger; saa blev der «bagom opmarcheret», saa «drejet til Styrbord, Alle paa engang» osv., osv., og fra Femern, den holstenske og slesvigske Kyst kunde Tyskerne daglig see den stærke Røg ude over Søen, de danske Skibe, som snart kom nærmere, snart igjen fjernede sig, ordnede nu paa en, nu paa en anden Maade, stedse beredte paa at møde Fjenden. Enhver, som deltog i disse interessante Manøvrer, vil stedse mindes dem med Glæde.

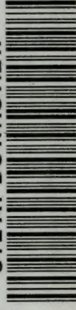
Med dette Billede for Øje ville vi slutte vore Skildringer af Flaadens Historie. Rigtignok opløste Mødet i London sig den 25de Juni, uden at have opnaaet nogetsomhelst Resultat, og den haabløse Krig brød ud igjen; men den bragte kun Sorg og Skuffelse, og Flaaden, som atter splittedes ad til de forskjellige Poster, kom ikke til at maale sig med Fjenden. Als blev taget ved Overrumpling, tyske Tropper oversvømmede hele Halvøen og plantede deres Fane paa Skagens Gren, efterat de sidste danske Tropper havde forladt Nørrejylland, østerrigske Krigsskibe sværmede om i Nordsøen, og Vesterhavsøerne, hvor Hammer, omringet og indesluttet paa alle Sider, efter et kjækt Forsvar havde maattet overgive sig med sin lille Flotille, faldt i Fjendens Hænder. Da maatte ogsaa Ministeriet Monrad bukke under og afløstes (11te Juli) af et Ministerium Bluhme, som havde Mod nok til, trods Stemningen i Rigsraadet, skyndsomst at sende Delegerede til Berlin og Wien for at bede om Vaabenstilstand og Fred. Begjæringen blev opfyldt — men paa Betingelser, der neppe kunde have været haardere, om hele Landet med samt dets Hovedstad havde været i Fjendens Hænder. Den 18de Juli sluttedes Vaabenstilstanden, den 1ste August vedtoges Fredspræliminærerne, og den 30te Oktober 1864 sluttedes Freden i Wien. Danmark afstod til Preussen og Østerrig ikke alene de tyske Hertugdømmer Holsten og Lauenborg, men ogsaa hele Sønderjylland, for hvis Bevarelse det nys havde ført to blodige Krige. Med den dybeste Sorg og Harme modtoge de trofaste danske Sønderjyder Kong Christians Budskab om, at de vare løste fra deres Troskabsed, og det blødende Saar, som denne Adskillelse har efterladt i alle Danskes Hjerter, har ingensinde ophørt at rinde. Karl den Tolvtes Trusel og Karl Gustavs ærgjerrige Plan var nu bleven fuldbyrdet, Danmark var sønderlemmet, indskrænket til at omfatte Nørrejylland og Øerne, og det nedbøjede danske Folk beholdt kun tilbage sin faste Tro paa et retfærdigt Forsyn, sit Haab om, at der engang igjen vil oprinde lysere Dage for Danmark.

Taarnskibet *Rolf Krake.* Pandserfregatten *Peder Skram.*

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 02 12 05 018 4